

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ
&
ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ

Μέρος γ' : Οκτώβριος 1912 - 1918

έρευνα – συγγραφή: Αργύρης Τσιάπος

ΣΕΡΡΕΣ
ΜΑΪΟΣ 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 1912 (ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ): ... σελ.5
ΑΙ ΣΕΡΡΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΑΙ ΤΩΝ: ΟΛΗ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΤΑΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ – ΠΩΣ ΕΙΣΗΛΘΕΝ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΟΠΤΟΥ ΕΦΕΔΡΟΥ (δημοσίευμα): ... σελ.12
- 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ): ... σελ.29
[Ιανουάριος, σελ.29· Φεβρουάριος, σελ.31· Μάρτιος, σελ.37· Απρίλιος, σελ.41· Μάιος, σελ.44· Ιούνιος, σελ.52· Ο Δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος – Η προέλαση του ελληνικού στρατού – Η καταστροφή και η απελευθέρωση των Σερρών, σελ.54]
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΥΤΟΥ (επιφυλλίδα της εφημερίδας «Αθήναι» με την υπογραφή του Άλμπερτ Τράμπμαν): ... σελ.58
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ: ... σελ.73
- 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ): ... σελ.89
[ΠΡΟΣΩΠΑ, σελ.110· ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ, σελ.112]
- 1914: ... σελ.117
[ΘΕΑΤΡΟ: Ένα έργο εμπνευσμένο από τον πόλεμο και τις Σέρρες, σελ.161· ΠΡΟΣΩΠΑ, σελ.163· ΣΕΡΡΑΪΚΕΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ, σελ.165 και 179· Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ: α) Νομοθεσία, σελ.166· β) Διορισμοί – Μεταθέσεις στις Σέρρες, σελ.171· ΟΝΟΜΑΤΑ, ΟΝΟΜΑΤΑ, ΟΝΟΜΑΤΑ..., σελ.174]
- ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ 1914: ... σελ.189
[α. Η εισβολή της καθαρεύουσας και οι πρόοδοι των Σερραίων, σελ.190· β. Οι πρόσφυγες από το Μελένικο, οι καλλονές Σιδηροκαστρινές, σελ.192· γ. Κάτω Τζουμαγιά: Η εξοχική τοποθεσία «Τσάι» και τα έθιμα του γάμου, σελ.194· δ. Η ηρωίδα Σερραία δασκάλα Νίνα Νικολαΐδου, σελ.198· ε. Ο «σωτήρας της Νιγρίτας» Δημήτριος Διονυσίου, σελ.199· στ. Η ωραία χανούμ της Κάτω Τζουμαγιάς, σελ.200· ζ. Ο Λαϊλιάς και οι απειλές που αντιμετώπιζε, σελ.202· η. Η καθημερινή ζωή των προσφύγων, σελ.203· θ. Η Γεωργική Σχολή, η κατεστραμμένη πόλη των Σερρών και η αγροτική παραγωγή της επαρχίας, σελ.204· ι. Διασχίζοντας τον νομό Σερρών με το τρένο, σελ.209]
- 1915: ... σελ.214
[Η Ελλάδα μπροστά στο δίλημμα του πολέμου και ο αντίκτυπός του στις Σέρρες, σελ.214· Οι βουλευτικές εκλογές, σελ.220· Ένας «εμφύλιος» στη Νιγρίτα, σελ.227· ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 1915, σελ.228· ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, σελ.246· ΠΡΟΣΩΠΑ, σελ.248· -Οι εγγονές του Εμμανουήλ Παπά, σελ.249· -Η

συγκινητική ιστορία των αδερφών Ιωάννη και Ιωάννας Μάρκου, σελ.250· -Η Σερραία ποιήτρια Αναστασία Χατζηαράπη, σελ.252· -Κοινωνικά (γάμοι-αρραβώνες), σελ.255· ΣΕΡΡΑΪΚΕΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ, σελ.256· ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ, σελ.258]

- 1916: ... σελ.**267**

[Το ειρηνικό 1916, σελ.267· Αικατερίνη Λασκαρίδου, σελ.270· Η καθημερινή ζωή στο Σιδηρόκαστρο, σελ.271· Λογοτεχνική ανάσα: Ο Στρατής Μυριβήλης στην Αμφίπολη, σελ.273· Οι στρατιωτικές, πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις μέχρι την Κατοχή, σελ.276· Χρονολόγιο της πολεμικής κίνησης των Συμμάχων στην περιοχή των Σερρών βάσει των δημοσιευμάτων αμερικανικών –κυρίως– εντύπων, σελ.302· Ο διχασμός, σελ.304· Μαρτυρίες, σελ.307· Δύο επιστολές, σελ.311· φωτογραφικό υλικό, σελ.315]

- 1917 - 1918: ... σελ.**318**

[Από το 1917 των ελεύθερων Σερραίων, σελ.318· Ενδεικτικό χρονολόγιο της στρατιωτικής κίνησης το 1917, σελ.324· Από το 1918 των ελεύθερων Σερραίων, σελ.326· Ενδεικτικό χρονολόγιο της στρατιωτικής κίνησης το 1918, σελ.330· Η ζωή στις κατεχόμενες Σέρρες, σελ.340· Η απελευθέρωση: -Οι πρώτες εντυπώσεις, σελ.362· -Επιστολές, σελ.365· -Προσπάθειες ομαλοποίησης, σελ.369· -Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1918, σελ.376· -Οι εντυπώσεις της Πηνελόπης Δέλτα, σελ.384· Ένα ποίημα του Αιμίλιου Βεάκη για την περιπέτεια των Σερρών, σελ.388]

1912

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Στις 25 Σεπτεμβρίου/8 Οκτωβρίου το μικρό Μαυροβούνιο κήρυξε πρώτο τον πόλεμο κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Την επόμενη εβδομάδα ακολούθησαν η Σερβία, η Βουλγαρία και η Ελλάδα και πλέον τίποτα δεν θα ήταν πια το ίδιο στα Βαλκάνια, στη Μακεδονία, στις Σέρρες.

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι κυρίως η καταγραφή της καθημερινής κοινωνικής ζωής και όλων των μικρών γεγονότων που δεν ενδιαφέρουν έναν τυπικό ιστορικό ερευνητή, δίνουν όμως μια επαρκή εικόνα της γενικότερης ατμόσφαιρας μέσα στην οποία εκτυλίχθηκαν τα σπουδαία ιστορικά γεγονότα. Το ίδιο σκεπτικό θ' ακολουθηθεί και κατά την εξιστόρηση ορισμένων –περισσότερο ή λιγότερο σημαντικών– συμβάντων στην περίοδο των βαλκανικών πολέμων.

Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι τις πρώτες μέρες του πολέμου οι Έλληνες, αλλά και οι Βούλγαροι της Μακεδονίας βρέθηκαν σε πολύ δύσκολη θέση. Στις 12/25 Οκτωβρίου όλοι οι Έλληνες και Βούλγαροι υπήκοοι των Σερρών μαζί με τις οικογένειές τους –περίπου 32 άτομα, εκ των οποίων οι 7 ήταν Βούλγαροι (κι απ' αυτούς τους επτά οι τρεις ήταν μαθητές του βουλγαρικού γυμνασίου της πόλης)– μεταφέρθηκαν με το τρένο στη Θεσσαλονίκη για λόγους «διοικητικής φύσεως», οι οποίοι δεν επέτρεπαν πλέον την παρουσία τους στις Σέρρες. Από το σιδηροδρομικό σταθμό οδηγήθηκαν στο διοικητήριο της πόλης, όπου δήλωσαν τα ονόματά τους και το όνομα του ξενοδοχείου, όπου θα διέμεναν. Όλοι επέλεξαν να καταλύσουν στο ξενοδοχείο «Σέρραι».

Οι πρώτες μέρες του πολέμου ήταν πολύ δύσκολες και για τις ελληνικές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης, οι οποίες έπρεπε να κρατούν ισορροπίες. Ενδεικτικά αυτών των ισορροπιών είναι τα παρακάτω δύο δημοσιεύματα της *Νέας Αλήθειας* στις 17 (αριστερά) και 18 (δεξιά) Οκτωβρίου αναφορικά με την προέλαση του βουλγαρικού στρατού στα στενά της Κρέσνας με διεύθυνση το Δεμίρ Ισσάρ.

ΕΙΣ ΤΟ ΔΕΜΙΡ ΧΙΣΑΡ

Κατά τινος πληροφορίας ἐκ Δεμίρ-Χισσάρ οἱ προελάσαντες Βούλγαροι μέχρι τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας καὶ οἱ φρουροῦντες ταῦτα ἡμεῖς μετὰ τινος ἀψιμαχίας ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένωσιν ἀντιμέτωποι καὶ ἀναμένεται νὰ συγκροτηθῇ ἐκεῖ ἀποτελεσματικὴ μάχη, ἐκ τῆς ὁποίας ἀναμφιβόλως νικηταὶ θὰ ἐξέλθωσιν οἱ ἡμεῖς, διότι κατέχουσιν ἀρίστως θέσεις καὶ εἶνε τελείως κατηρητισμένοι.

ΕΙΣ ΤΟ ΔΕΜΙΡ ΧΙΣΑΡ

Κατὰ τινος διαδόσεις ἐπιβατῶν ἐκ Δεμίρ-Χισσάρ, οἱ ἡμεῖς ἐξικένωσαν διὰ λόγους στρατιωτικούς τὰς παρά τὴν Κρέσναν θέσεις καὶ οἱ ἐπελαύνοντες Βούλγαροι μὴ εὐρόντες ἀντίστασιν προὐχώρησαν δῆθεν πρὸς τὸ Δεμίρ-Χισσάρ τὸ ὅποιον κατὰ τὰς διαδόσεις πάντοτε περιήλθεν εἰς χεῖρας αὐτῶν. Κατὰ τὰς αὐτὰς πάντοτε διαδόσεις οἱ κατελθόντες ἐξ Ἄνω Τζιουμαγιάς Βούλγαροι κατέλαβον τὸ Μελένικον, Πετρίτσιον καὶ τὰ ἐν τῷ μεταξῷ χωρία.

Τις ἐπόμενες μέρες ο τουργικός στρατός πρακτικά παρέδωσε αμαχητί το Δεμίρ Ισσάρ και τις Σέρρες στον προελαύνοντα βουλγαρικό. Ἐτσι περιέγραψε την προέλαση των Βουλγάρων η εφημερίδα *Ἐστία* στις 24 και 25 Οκτωβρίου.

ΦΗΜΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, Τετάρτη 1. 30' μ.μ. (ἀπ' εὐθείας). — Κατὰ τηλεγραφήματα ἐκ Σόφειας ἐγνώσθη ἐν τῇ Βουλγαρικῇ πρωτεύουσῃ χωρὶς ἐν τούτοις καὶ νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ἐπισήμως, ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κουντέντσεφ Βουλγαρικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὰς Σέρρας.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ Ἀρχῶν

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, Πέμπτη 1. 30' μ.μ. (ἀπ' εὐθείας). — Ὁ κ. Μπίουτσεφ τηλεγραφεῖ ἐκ Σόφειας, ὅτι ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἐξακολουθεῖ τὴν προέλασιν του πρὸς νότον ἐντὸς τῆς κοιλίας τοῦ Στρυμῶνος ἐγκλιθεῖσθαι εἰς πάντα τὰ κατακτώμενα μέρη Βουλγαρικῆς ἀρχῆς.

Μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν κατελήφθη χθὲς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἡ κωμόπολις τοῦ Γ'οῦπελ ἐπὶ τοῦ Στρυμῶνος καὶ βορείως τοῦ Δεμίρ-Χισσάρ καὶ τῶν Σερρῶν.

Η είσοδος του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη στις 26 Οκτωβρίου/8 Νοεμβρίου 1912 αναπτέρωσε τις ελπίδες των Σερραίων ότι το κρυφό όνειρο δεκαετιών για απελευθέρωση και ένωσή τους με τους ελεύθερους Έλληνες μπορούσε πλέον να υλοποιηθεί. Σχηματίστηκε αντιπροσωπεία της ελληνικής κοινότητας Σερρών αποτελούμενη από τους Κ. Σταμούλη, Ορέστη Περδικάρη, Ιω. Σχοινά και Ιω. Αλεξανδρίδη, η οποία στις 10/23 Νοεμβρίου έγινε δεκτή από τον βασιλιά της Ελλάδας, Γεώργιο, στη Θεσσαλονίκη.

Η ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΕΡΡΩΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Περὶ τὴν 10 1)2 π. μ. ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Σερρῶν ἐγένετο δεκτὴ εἰς ἀκρόασιν ἐνώπιον τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως. Ἐπιτροπὴς αὐτῆς ὁ Πρόεδρος αὐτῆς Ἅγιος Χριστουπόλεως κ. Ἀμβρόσιος μετὰ τῆς χαρακτηρισμοῦ αὐτὸν σιωμυλλίας προσεφώνησε τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα διὰ τῶν ἐξῆς:

— Η ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΕΩΣ

Μεγαλειότατε,

Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως καὶ Ἐπαρχίας Σερρῶν ὑποβάλλει τῇ Ἐ. Μ. Μεγαλειότητι τὰ θερμά, καὶ εἰλικρινῆ αὐτοῦ συγχαρητήρια ἐπὶ τῷ ἀπ' αἰῶνων μὲν ὄνειρῳ ὄντι παντὸς Ἕλληνοσ ἄνθρωπος νῦν δὲ πραγματοποιηθέντῳ ἀπελευθερωτικῷ ἔργῳ οὗ προῖσταται ὁ θαυνοστροφῆς Αὐτῆς Ἐ. Μ. καὶ Διάδοχος, εὐχονταί δὲ οἱ ἐντολεῖς ἡμῶν, ὅπως ὁ Ἐ. Μ. εὐλογῆ μὲν μέχρι τέλους τὰ τετιμημένα νικηφόρα Ἑλληνικὰ ὄπλα, ἐνισχύῃ δὲ τὴν Ἐ. Μ. Μεγαλειότητα ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ ἔθνους.

— Η ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΤΗΣ Α. ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ

Ἀπαντῶν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς εὐχαρίστησε τὸν προσφωνήσαντα διὰ τὰ εἰλικρινῆ αἰσθήματα τῶν Σερρῶν καὶ εὐχῆθη πλήρη εὐτυχίαν καὶ εὐδαιμονίαν ὑπὸ τὸ νέον ἐλευθερωτικὸν καθεστῶσ καὶ ἐζήτησε διαφόρους πληροφορίας περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Σερρῶν καὶ τῆς καθόλου ἐμπορικῆς κινήσεως αὐτῶν.

— ΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Ἀκολούθως ἡ Α. Θ. ὁ Ἅγιος Χριστουπόλεως παρουσίασε πρὸς τὴν Α. Μ. τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τῶν κ. κ. Ἰω. Σχοινά, Ὁρ Περδικάρη, Κ. Σταμούλη καὶ Ἰω. Ἀλεξανδρίδου καὶ ὁ Βασιλεὺς ἠρώτησεν ἕνα ἕκαστον ἰδιαίτερος περὶ τῶν ἀτομικῶν τῶν ἐργασιῶν. Ἡ ἀκρόασις διήρκεσεν ἐπὶ 20 περίπου λεπτά καὶ ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ὑπῆρξε λίαν προσηνῆ καὶ εὐπροσήγορος.

Τις επόμενες μέρες, τον βασιλιά θα συναντούσε και ο Οθωμανός πρώην βουλευτής Σερρών Χουλουσή βέης ως μέλος τριμελούς επιτροπής Μουσουλμάνων της Θεσσαλονίκης, τους οποίους ο Γεώργιος καθησύχασε λέγοντας ότι «*το Μουσουλμανικόν Έθνος δεν πρέπει να αποβάλη το θάρρος του*» και τους διαβεβαίωσε ότι «*το Μουσουλμανικόν στοιχείον θα απολαύη υπό τους Ελληνικούς Νόμους των αυτών δικαιωμάτων και των αυτών προνομίων τα οποία θα έχωσι και αι λοιπαί Εθνότητες*».

Κι όπως στη Θεσσαλονίκη, την οποία εξακολουθούσαν να ονειρεύονται οι Βούλγαροι, κατοικοέδρευσε ο Γεώργιος, συχνές ήταν οι επισκέψεις των δύο πριγκήπων της Βουλγαρίας, Βόρις και Κύριλλου, στο Δεμίρ Ισσάρ και τις Σέρρες συνήθως πριν ή μετά από ένα σύντομο ταξίδι τους στη «*νύφη του Θερμαϊκού*», όπως π.χ. το διάστημα μεταξύ 12 και 14 Νοεμβρίου (π.η.).

Εν τω μεταξύ, στις 27 Οκτωβρίου/9 Νοεμβρίου ο σπλαρχηγός Γιαγλής και οι άνδρες του κατέλαβαν τη Νιγρίτα, όπου ύψωσαν την ελληνική σημαία. Νωρίτερα οι Τούρκοι χωροφύλακες και υπάλληλοι είχαν εξαφανιστεί σε άγνωστη κατεύθυνση. Με την είσοδό του στην Νιγρίτα, ο Γιαγλής ενημέρωσε σχετικά τον γενικό αρχηγό των προσκόπων, λοχαγό του πυροβολικού Μαζαράκη.

Με τον πόλεμο να μαίνεται σε διάφορα μέτωπα της Βαλκανικής χερσονήσου και με την κατάσταση στην περιοχή αβέβαιη ως προς την τελική έκβασή της, η πόλη των Σερρών είχε να υπομείνει ακόμη μία πλημμύρα του χειμάρρου των αγίων Αναγύρων στις 15/28 Νοεμβρίου.

Ειδικά οι συνοικίες Κατακονός και Αγίου Προδρόμου υπέστησαν πολύ μεγάλες καταστροφές, καθώς το νερό εισέβαλε μέσα στα σπίτια παρασύροντας ό,τι έβρισκε πρόχειρο. Για ακόμη μία φορά μεγάλες ήταν οι καταστροφές και στην εβραϊκή συνοικία· η Συναγωγή βυθίστηκε στο μεγαλύτερο μέρος της, ενώ πολλά σπίτια κατέρρευσαν.

Όμως το πρόβλημα δεν ήταν μόνο οι μεγάλες υλικές καταστροφές. Τα νερά παρέσυραν πολλές ζωοτροφές, οι οποίες ήταν απαραίτητες σε πολλούς Σερραίους των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, οι οποίοι ζούσαν από τα ζώα τους. Έπρεπε αναγκαστικά ν' αγοράσουν καινούριες, με τη διαφορά ότι οι τιμές—λόγω

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1912 (ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

του πολέμου και της διακοπής της συγκοινωνίας με τη Θεσσαλονίκη και άλλες πόλεις— είχαν ανέβει σε δυσθεώρητα ύψη, επιδεινώνοντας την ανέχειά τους.

Σχεδόν δυο εβδομάδες μετά την πλημμύρα, τα θύματά της παρέμεναν ακόμη *«άστεγα και άνευ άρτου και εν μεγίστη δυστυχία παρ' όλας τας προσπαθείας των διαφόρων φιλανθρωπικών σωματείων, όπως ανακουφίσουν τους πάσχοντας πολίτας»*, όπως διαβάζουμε στη *Μακεδονία* της 28.11.1912.

Στο μεταξύ από την πρώτη στιγμή της άφιξής τους στην πόλη των Σερρών οι βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές, προφανώς για να κατοχυρώσουν τη θέση τους ως οι νέοι ιδιοκτήτες της περιοχής, ασχολήθηκαν με τη διοικητική οργάνωση. Μέχρι τα μέσα του Νοεμβρίου δημόσιοι υπάλληλοι, τηλεφωνητές, ταχυδρόμοι κ.ά. έφτασαν από τη Βουλγαρία κι έπιασαν αμέσως δουλειά.

Δικηγόροι από τη Σόφια εγκαταστάθηκαν στις Σέρρες και μάλιστα έκαναν χρυσές δουλειές. Όλος ο κόσμος κατέφευγε σ' αυτούς, καθώς στο πρωτοδικείο ως επίσημη γλώσσα αναγνωρίστηκε μόνο η βουλγαρική. Εξάλλου, τηλεγράφημα του Αθηναϊκού Πρακτορείου στις 21 Νοεμβρίου ανακοίνωνε ότι είχε ήδη συσταθεί στρατοδικείο στις Σέρρες για την εκδίκαση πολιτικών και στρατιωτικών δικών κατά όσων κατηγορούνταν για οποιοδήποτε κακούργημα ή πλημμέλημα.

Επίσης εγκαταστάθηκε τηλεφωνική και τηλεγραφική συγκοινωνία των Σερρών με τη Βουλγαρία και τις υπόλοιπες, καταληφθείσες από τους Βούλγαρους περιοχές. Αρχικά την τηλεγραφική γραμμή χρησιμοποιούσαν μόνο οι στρατιωτικοί, όμως από τα τέλη του Νοεμβρίου δικαίωμα για αποστολή ορισμένου αριθμού τηλεγραφημάτων απέκτησαν επίσης οι έμποροι και γενικά οι ιδιώτες.

Όμως δεν ήταν όλα ρόδινα για τους Βούλγαρους. Ταραχές οδήγησαν στον τραυματισμό, ακόμη και το θάνατο πολλών Βούλγαρων στρατιωτών, ώστε μετά και το διορισμό στρατιωτικού διοικητή στις Σέρρες ως «γενικού διοικητή Μακεδονίας», στις αρχές Δεκεμβρίου η βουλγαρική κυβέρνηση κήρυξε στρατιωτικό νόμο σ' όλη την περιφέρεια των Σερρών, ενώ παράλληλα διέταξε τη διεξαγωγή αυστηρών ανακρίσεων για την ανακάλυψη των πρωταίτιων των επεισοδίων.

Από την άλλη οι ελληνικές αρχές, που στο μεταξύ είχαν επίσης φτάσει στις

Σέρρες, δεν παρακολουθούσαν τα γεγονότα με σταυρωμένα τα χέρια. Για παράδειγμα, σοβαρό επεισόδιο δημιουργήθηκε αναφορικά με την κατοχή του σιδηροδρομικού σταθμού, για τον οποίο βρέθηκε τελικά η συμβιβαστική λύση της διαχείρισής του από μικτή ελληνοβουλγαρική φρουρά.

Αξίζει επίσης να σταθούμε σε μια εξαιρετική πρωτοβουλία της Αδελφότητας των Δεσποινίδων «Τελέσιλλα» κατά τις γιορτές των Χριστουγέννων¹. Με προεξάρχουσες την πρόεδρο Θεοφανώ Γεωργιάδου, τις δύο γραμματείς Καλλιόπη Τέγου και Αντιγόνη Πανταζή (αμφότερες δασκάλες της Γρηγοριάδας Σχολής και Αρσακειάδες) και την Αθηνά Θεαγένους (την οποία είχαμε δει το 1911 να κερδίζει το δεύτερο βραβείο του Ράλλειου διαγωνίσματος), τα μέλη της αδελφότητας χωρίστηκαν σε ομάδες και σκορπίστηκαν στους κυριότερους ναούς της πόλης των Σερρών, όπου έβγαλαν δίσκο υπέρ των Ηπειρωτών προσφύγων. Μαζί με ιδιαίτερο ποσό από το ταμείο της αδελφότητας κατάφεραν να συγκεντρώσουν συνολικά 20 λίρες, τις οποίες και διέθεσαν για τον ειρημένο σκοπό.

Αξίζει αναπαραγωγής ο έπαινος προς την αδελφότητα, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Μακεδονία* περίπου δυο μήνες μετά, στις 27.02.1913:

«Συγκροτηθέν εκ του άνθους της παρ' ημίν θηλείας νεολαίας, ης η πατριωτική αυταπάρνησις πλειστάκις διατρανωθείσα προυκάλεσε μέχρι θαυμασμού την εκτίμησιν της τε ημετέρας κοινωνίας και των γειτόνων πόλεων, αριθμούν δε μεταξύ των μελών τους και δεσποινίδας της ανωτέρας κοινωνίας της πόλεως Καβάλλας, βαίνει πάντοτε εις την εκπλή-

ρωσιν της υψηλής αποστολής του εν ευσυνειδησία και φιλοτιμία μεθ' όλου του φιλογενούς σφρίγγου του χαρακτηρίζοντος την νεαρότητα της ηλικίας των αποτελουσών αυτό. Δεν απαριθμούμεν τα πολλά μέχρι τούδε υπό του εν λόγω περισέμνου σωματείου η «Τελέσιλλα» αθούρως τελεσθέντα εξ ευλαβείας προς την διακρίνουσαν αυτό αυστηράν μετριοφροσύνην. Θα ηδικούμεν όμως

---

¹ Η Τελέσιλλα, το όνομα της οποίας δανείστηκαν οι Σερραίες δεσποινίδες, ήταν αρχαία ποιήτρια από το Άργος, η οποία με τα λόγια της ενθάρρυνε τις συμπολίτισσές της, τις ξεσήκωσε και κατάφερε να σώσει το Άργος από τη σπαρτιατική επίθεση το 495 π.Χ.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1912 (ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

αυτό τα μέγιστα τηρούντες εν αφρονεία την τε πρόσφατον προμνημονευθείσαν πατριωτικήν πράξιν ως και την παροχήν πάντων των ασπυρορρούχων και κλινοσκεπασμάτων εις τους απόρους μαθητάς του ημετέρου Οικοτροφείου κατά το τρέχον σχολικό έτος. Θα ηλαπτούμεν δε την εθνικήν δράσιν της πόλεως Σερρών,

της Ελληνικωτάτης ταύτης εστίας του Ελληνισμού της Ανατολικής Μακεδονίας, αν απεκρύπτομεν ότι η αιδήμων αύτη κορασιακή φάλαγγ, δικαιολογούσα άριστα το όνομα αυτής «Τελέσιλλα» εγκλείει ως Δούρειος ίππος νέας Σουλιώτισσας, νέας Δημαινέτας Μεγιστούς, Αγραύλους και Τιμοκλείας!».

Εξάλλου από τις 31 Δεκεμβρίου/13 Ιανουαρίου ξεκίνησε να λειτουργεί στην πόλη των Σερρών το πρώτο Ελληνικό Ταχυδρομείο υπό τον Λαουτάρη, επιθεωρητή της υπηρεσίας Ταχυδρομείων και Τηλεγράφων Μακεδονίας. Μέσω αυτού θα μπορούσαν οι Σερραίοι να στέλνουν δέματα, επιστολές κλπ. στην Ευρώπη, την Ελλάδα και σε όσα μέρη κατείχε ο ελληνικός στρατός. Την πρώτη μέρα λειτουργίας στάλθηκαν περίπου χίλιες σύντομες επιστολές και καταναλώθηκαν γραμματόσημα αξίας 200 δραχμών.

---

* Υπό ποιες όμως συνθήκες ο βουλγαρικός και ο ελληνικός στρατός είχαν εισέλθει στις Σέρρες και πώς συνυπήρξαν τους πρώτους μήνες, όσο η τύχη της περιοχής, όπως και όλων των καταληφθέντων εδαφών, βρισκόταν σε εκκρεμότητα; Ποια ήταν η συμπεριφορά των Βούλγαρων απέναντι στους Έλληνες και τους Τούρκους των Σερρών και των γύρω χωριών;

Από τις 7 μέχρι τις 18 Απριλίου 1913 η εφημερίδα *Σκρίπ* δημοσίευσε σε συνέχειες τη μαρτυρία ενός εφέδρου, που υπέγραφε ως «ΕΛΛΗΝ», για τον οποίο δεν γνωρίζουμε αν ήταν Σερραίος ή αν βρέθηκε στην πόλη των Σερρών μαζί με το τρίτο ιππικό σύνταγμα. Η μαρτυρία του είναι αποκαλυπτική της καθημερινότητας των Σερραίων υπό βουλγαρική κατοχή μέχρι το τέλος του 1912.

**ΑΙ ΣΕΡΡΑΙ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΑΙ ΤΩΝ
ΟΛΗ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΤΑΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ
ΠΩΣ ΕΙΣΗΛΘΕΝ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΟΠΤΟΥ ΕΦΕΔΡΟΥ**

[...] Η πόλις των Σερρών έχει πληθυσμόν 30 χιλ. κατοίκων, εκ των οποίων 16 χιλ. Έλληνες πατριώται, 12 χιλ. Τούρκοι και 2 χιλ. Εβραίοι· ουδείς Σερραίος είνε Βούλγαρος, αλλά διά να είμεθα εν τη αληθεία, προ ολίγων ετών ιδρύθη σχολείον Βουλγαρικόν και διωρίσθησαν και πολλοί διδάσκαλοι, αλλά επειδή μαθηταί δεν υπήρχον διά τούτο οι διδάσκαλοι εξήλθον ανά τα Βουλγαρικά χωρία της επαρχίας Νευροκοπίου και εκείθεν μετέφερον Βουλγαρόπαιδας, τους οποίους ενέγραψαν ως μαθητάς προς δικαιολογίαν της ιδρύσεως του σχολείου αφ' ενός και της πληρωμής των διδασκάλων αφ' ετέρου. Ένεκα δε του υπάρχοντος εκκλησιαστικού σχίσματος, μετεκλήθη και ιερεύς Βούλγαρος, όστις μετέβαλε δωμάτιόν τι παρά τω σχολείω εις εκκλησίαν και μόνον δι' αυτού του τρόπου κατωρθώθη να υπάρχη και Βουλγαρική κοινότης εξ εβδομήκοντα Βουλγάρων μαθητών και διδασκάλων, οίτινες εις ουδεμίαν σχέσιν και συνάφειαν ήρχοντο μέχρι τινός προς τους Έλληνας. Αφ' ης όμως ο νυν πρωθυπουργός κ. Βενιζέλος συνεμάχησε μετά των Βουλγάρων, οι Σερραίοι ενόμισαν καθήκον των να λησμονήσωσι το παρελθόν και να φέρωνται προς τους νέους συμμάχους μετά φιλίας άνευ υστεροβουλίας, α-

φού η συμμαχία αύτη σκοπόν είχε και ακόμη βεβαίως έχει την απολύτρωσιν από του Τουρκικού ζυγού των Ελλήνων της Μακεδονίας και Θράκης και των ολίγων εν αυταίς ευρισκομένων βουλγάρων ή μεταναστών από ετών. Διά τούτο ότε ο Ταζίμ πασσάς προσεκάλει τον κατέχοντα τα στενά της Κρέσνας Τουρκικόν στρατόν προς παρεμπόδισιν της εισβολής των βουλγαρικών στρατευμάτων εις Δεμίρ-Ισάρ, Σέρρας, Νιγρίταν κλπ., όπως κατέλθη προς βοήθειαν της Θεσσαλονίκης και αντιπαραταχθή κατά του κατά της Θεσσαλονίκης βαίνοντος Ελληνικού στρατού, οι Σερραίοι πείσαντες τους Τούρκους συμπολίτας των περί της ανάγκης της παραδόσεως της πόλεως, ειδοποίησαν αμέσως τους Βουλγάρους, υποθέτοντες αυτούς ως φίλους ειλικρινείς, ότι ο Τουρκικός στρατός απεχώρησεν, ότι αι Σέρραι εισίν ελεύθεροι και πρέπει να σπεύσουν προς κατάληψίν των, αντιστάσεως πλέον μη ούσης. Αλλ' επειδή ο Βουλγαρικός στρατός ευρίσκετο εις μεγάλην των Σερρών απόστασιν, εστάλη προς κατάληψιν της πόλεως ο αρχικομιτατζής Ζαγγόφ μετά 16 κομιτατζήδων, οίτινες την 21 Οκτωβρίου εισήλθον εις τας Σέρρας δεκτοί γενόμενοι υπό των Ελλήνων, οίτινες ήσαν κύριοι της καταστάσεως, και ως προς σωτήρας αποβλέποντας προς αυτούς οι

Τούρκοι. Και δεν ηπατήθησαν ως αποδεικνύεται εκ των κατωτέρω.

Την 23^{ην} Οκτωβρίου εισήλθεν εις τας Σέρρας ο Βουλγαρικός στρατός υπό τον στρατηγόν Καβάτσεφ, ενώ δύο άλλα μεραρχία υπό τον στρατηγόν Θεοδώρωφ εβάδιζον διά Λιγουβάνης Γκιουβέσνας προς Λαγκαδάν διά Θεσσαλονίκην, όπου έφθασαν κατόπιν εορτής. Ο Βουλγαρικός στρατός εγένετο ενθουσιωδώς δεκτός υπό των Ελλήνων, οίτινες μετά σημαίων Βουλγαρικών, Ελληνικών, Σερβικών και Μαυροβουνιωτικών, και μετά της μουσικής εξήλθον εις προϋπάντησιν του συμμάχου και φίλου πλέον Βουλγαρικού στρατού, αν και ο καιρός ήτο βροχερός. Ο στρατηγός Κοβάτσεφ μετά του υπασπιστού του επιλοξενήθη υπό του Έλληνος πατριώτου εκ Σιατίστης κ. Δ. Γκίνη διευθυντού του ενταύθα υποκαταστήματος της Ανατολικής Τραπεζής, διάφοροι δε αξιωματικοί επιλοξενήθησαν εις τας οικίας των Ελλήνων, τυχόντες εκτάκτων περιποιήσεων, ως τούτο είθισται παρά τοις Έλλησι. Δυστυχώς όμως ο εκτελέσας μέχρι Σερρών ή μάλλον μέχρι Θεσσαλονίκης στρατιωτικόν περίπατον Βουλγαρικός στρατός, χάρις εις την ορμήν του Ελληνικού στρατού, όστις εγένετο αφορμή να εγκαταλειφθώσι τα στενά της Κρέσνας υπό των Τούρκων, και να μείνη ελευθέρα η δι' αυτών διέλευσις του Βουλγαρικού στρατού, ο τόσο ενθουσιωδώς γινόμενος δεκτός ουχί ως ελευθερωτής, διάτι τοιούτος δεν υπήρξεν, αλλ' ως σύμμαχος και φίλος, μετεβλήθη εν διαστήματι ολιγίστων ημερών εις τρομερόν κατακτητήν και άγριον επιδρομέα, ανασπολήσας εις την μνήμην των Σερραίων και πασών των λοιπών Ελληνικών χωρών, Νιγηρίας, Δράμας, Καβάλας, Κουμλί,

Πρόσνικ, Κάτω Τσουμογιάς και λοιπών, την επιδρομήν του Κρούμου.

ΑΓΡΙΑ ΕΙΣΒΟΛΗ

Είνε ανωτέρα πάσης περιγραφής η εν αγνοία υποθέτω του επισήμου Βουλγαρικού Κράτους εκπόρθησις των Τουρκικών οικιών, η εν αυταίς αγρία εισβολή και επίθεσις κατά παντός θηλυκού όντος, η απάνθρωπος κατ' αυτών βία των Βουλγάρων στρατιωτών, μη σεβασθέντων ούτε την ηλικίαν της υπό του φερετζέ κεκαλυμμένης εννενηκοντούτιδος, ούτε την της εννεαετούς κορασίδος. Η αφαιρέσις ή μάλλον η αρπαγή των επί του στήθους των γυναικών κοσμημάτων εγένετο μετά τοιαύτης βουλμίας, ώστε γυναίκες ενοσηλεύθησαν εις το νοσοκομείον, ως έχουσαι το στήθος εσχισμένον διά των ονύχων, άλλα πάλιν το πρόσωπον, διάτι μεθ' ορμής κτηνώδους κατεβίβαζον τον φερετζέ όπως καλλίτερον επιτύχωσι της εκλογής και απολαύσωσι της κτηνώδους επιθυμίας των. Ήτο απερίγραπτος ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων· ουδείς ετόλμα να εξέλθη της οικίας του, ουδείς ετόλμα να παραπονεθή διά τα τελούμενα όργια υπό των μη υπακουόντων εις ουδεμίαν φωνήν του καθήκοντος αξέστων στρατιωτών, των οποίων βεβαίως η επίσημος Βουλγαρία και οι ιθύνοντες τα εν αυτή δεν ήσαν συνυπεύθυνοι. Και δεν έχω αμφιβολίαν ότι κατεβλήθη πάσα προσπάθεια υπό των ιθυνόντων κύκλων όπως αποτραπή η τοιαύτη βία και καταστροφή.

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΟΒΑΤΣΕΦ ΠΡΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΝ

Την 27^{ην} Οκτωβρίου, αν δεν με απατά η μνήμη, εν μέση αγορά κατεκρεουργήθησαν διά του απαισιωτέρου τρόπου 220 Τούρκοι, οι περισσότεροι δυστυχείς εργατικοί, μη φέροντες ούτε σουγιά, η αιματοχυσία δε θα εξηκολούθει και θα

ελάμβανε μεγάλας διαστάσεις αν οι Έλληνες και ο Μητροπολίτης δεν έσπευδον να παρακαλέσωσι τον στρατηγόν Κοβάτσεφ να εξέλθῃ προς σωτηρίαν των δυστυχών Οθωμανών, όπερ και εγένετο. Κατ' αυτήν την άδικον και αδικαιολόγητον σφαγήν παρέστημεν προ του απαισίου θεάματος, του να ίδωμεν πτώμα (ζητούμεν συγγνώμην διά την περιγραφήν) αποκεκομμένον έχον το κρύφιον αυτού μέλος και δίκην σιγάρου τεθειμένον εις το στόμα του. Και έπαυσε μεν η επιδρομή, κατά των εμψύχων, ήρξατο όμως άμα τη αναχωρήσει του στρατηγού η κατά των καταστημάτων δήωσις και λεηλασία. Η μεγαλειτέρα πυρκαϊά εν συνδυασμώ μετά σεισμού και πλημμύρας δεν θα ηδύναντο να επιφέρωσι την καταστροφήν, ην επέφερεν η αγρία ορμή των Βουλγαρικών σιφών, τα οποία κατ' ανάγκην ο πόλεμος περισυνέλεξε και τα οποία δεν ήτο δυνατόν να τεθώσιν υπό πειθαρχίαν. Τα σίδηρα εθραύσθησαν διά μοχλών, αι θύραι εσχίζοντο διά πελέκεων, τα παράθυρα έπιπτον κατά τον αυτόν τρόπον, τα εμπορεύματα μετά ταχύτητος ηλεκτρικής ανηρπάζοντο και μετεφέροντο άγνωστον πού, τα πατώματα εχρησίμευον διά το συσσίτιον και τας πυράς των ως και αι σανίδες των προθηκών μετά της λοιπής ξυλείας· εν διαστήματι ώρας δεν υπήρχεν αγορά εν Σέρραις άπαντα τα Τουρκικά και Εβραϊκά καταστήματα κατεστράφησαν τελείως. Τόσος κατέλαβεν απ' εκείνης της ημέρας φόβος, ώστε ηναγκάσθησαν και Τούρκοι και Εβραίοι διά κιμωλίας να κάμνωσι το σημείον του σταυρού επί του στήθους και της πλάτης και του καλύμματος της κεφαλής των. Είνε περιττόν να προσθέσω ό,τι έπαθον και Ελληνικά καταστήματα κατά τας ακολούθους ημέ-

ρας, ως το του γέροντος Γούναρη, του οποίου αφήρεσαν όλα του τα γουναρικά την 12^η μεσημβρινήν ώραν ημέραν Κυριακήν.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΩΣ ΑΠΟ ΜΗΧΑΝΗΣ ΘΕΟΣ

Ταύτα πάντα εγνώσθησαν και αμέσως διετόχθη το εν Λαγκαδά ευρισκόμενον 3^{ον} ιππικόν σύνταγμα να αποσπασθή της ταξιαρχίας (ήτις και έκτοτε διελύθη) και να βαδίση εσπευσμένως προς τας Σέρρας. Το ιππικόν ανεχώρησε την 29ην Οκτωβρίου 3ην μ.μ. ώραν διά Σέρρας, διελθόν την Γκιουβέσναν (όπου εύρε Βουλγαρικόν στρατόν ο οποίος έκαυσε και το μεγάλο χάνι το ανήκον εις την εκκλησίαν, διότι ο παρ' αυτό οινόπώλης ηρνήθη να δώση κρασί άνευ πληρωμής, ως ελάμβανον την κριθήν και τα λοιπά χρειώδη), Λιγκοβάνην, Λαχανά, χωρίον τελείως κατεστραμμένον υπό του διελθόντος Βουλγαρικού στρατού, Νεοχώριον (Γιαννίκιοι) επίσης χωρίον κατεστραμμένον υπό των Βουλγάρων διά πυρκαϊάς, και διαβάν την γέφυραν του Στρυμόνος έφθασαν εις Σέρρας την 3ην μ.μ. της 30ης Οκτωβρίου.

Η είσοδος του Ελληνικού ιππικού υπήρξεν ανωτέρα πάσης περιγραφής. Άπασα η πόλις των Σερρών ήτο σηματοστόλιστος, ο ελληνικός πληθυσμός εξήλθεν έξω της πόλεως επί κεφαλής έχων τον επίσκοπον μετά της φιλαρμονικής. Εις την θέαν του Ελληνικού ιππικού οι Έλληνες, μηδ' αυτών των Τούρκων και των Εβραίων εξαιρουμένων οίτινες και ανθοδέσμας προσέφερον, εξέσπασαν εις ουρανομήκεις ζητωκραυγάς. Η υποδοχή των Βουλγάρων εγένετο υπό διαρκή εκνευριστικήν βροχήν, η υποδοχή όμως του ελληνικού υππικού εγένετο υπό γαλανόν ουρανόν και αττικόν ήλιον, εβρέχετο όμως και αυτή από τα

δάκρυα της χαράς, της συγκινήσεως και του πατριωτισμού των Σερραίων. Το ιππικόν έχον επί κεφαλής την φιλαρμονικήν και οδηγούμενον υπό του επισκόπου, του κλήρου και των κατοίκων των Σερρών διήλθε την οδόν της αγοράς και διά των κεντρικωτέρων οδών, των οποίων οι εξώστα των οικιών και τα παράθυρα ήσαν κατάμεστα κυρίων πάσης ηλικίας αίτινες έρραινον διά των δακρύων της χαράς και της ευγνωμοσύνης δι' ανθέων και αρωμάτων τους διερχομένους ιππείς, έφθασεν εις την Μητρόπολιν όπου εμπόλη δοξολογία υπό του Μητροπολίτου. Μετά την δοξολογίαν οι ανώτεροι αξιωματικοί ανήλθον μετά της δημογεροντίας και του εμπορικού κόσμου εις την Μητρόπολιν. Εκεί διεκρίνετο η ειλικρινής υποδοχή, η άδολος ευχαρίστησις πάντες προσεφέροντο να φιλοξενήσωσι τους αξιωματικούς εις τας οικίας των και τη επιμόνω αυτών απαιτήσκει οι αξιωματικοί επείσθησαν να καταλύσωσιν ανά εις [=ένας] εις διαφόρους οικίας ευπόρων Σερραίων, παρ' οίς έτυχον αληθώς ειλικρινούς και ελληνικωτάτης περιποιήσεως.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ

Οι Τούρκοι άμα τη εισόδω του ελληνικού στρατού ανέλαβον θάρρος και την επομένην μετέβησαν εις τον διοικούντα το ιππικόν σύνταγμα ζητούντες ασφάλειαν της ζωής, της τιμής και της περιουσίας των. Ο διοικόν το ιππικόν σύνταγμα διώρισε περιπόλους το εσπέρας και ιδίως εις τον τουρκικόν μαχαλάν. Τας περιπόλους ωδήγουν νέοι Σερραίοι προσφερθέντες προθύμως προς ευόδωσιν του σκοπού των Ελληνικών περιπόλων. Οι Βούλγαροι δεν είδον τούτο με «καλό μάτι» και απεφάσισαν την νύκτα

εκείνην να προβώσιν εις επιδρομάς, εκβιάσεις και αρπαγάς κατά των Τούρκων μετά τρόπου όμως, όπως μη συλληφθώσιν υπό των Ελληνικών περιπόλων. Την πρωίαν δύο Τούρκοι πρόκριτοι ων ο εις δικηγόρος μετέβησαν εις την διοίκησιν του ιππικού συντάγματος και παρέστησαν εις τον διοικούντα κ. Πιερράκον αντισυνταγματάρχην τα διαπραχθέντα όργια μετά δακρύων και λυγμών, ως παιδιά πλέον κλαίοντες και ζητούντες προστασίαν της τιμής των τουλάχιστον. Ο κ. Πιερράκος συνεμερίσθη την θλίψιν των ειπών ότι θα κόμη παραστάσεις προς τον Βούλγαρον στρατιωτικόν διοικητήν των Σερρών, όστις ήτο λοχαγός του πεζικού ελληνικής καταγωγής εκ Φιλιππουπόλεως, αλλά Βούλγαρος και βουλγαρικών πλέον αισθημάτων, διότι ο Ελληνισμός της Φιλιππουπόλεως εξέλιπε τελείως μεταβληθείς εις βουλγαρισμόν, όπως και ολόκληρος ο της Βουλγαρίας ελληνικός πληθυσμός.

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΟΥΛΓΑΡΟΝ ΔΙΟΙΚΗΤΗΝ

Εις τον Βούλγαρον διοικητήν εγένοντο αι δέουσαι παραστάσεις, αλλ' αυτός ίνα επιτύχη του σκοπού του, του να μη εξέλθωσι πλέον Έλληνες περίπολοι εις τας Σέρρας και ίνα μη αναγνωρισθή ούτω και η ελληνική συγκυριότης, αντέταξεν ειπών, ότι τα όργια τα υπό των Τούρκων καταγελλόμενα διαπράττονται υπό των Σερραίων οι οποίοι οδηγούν τας Ελληνικάς περιπόλους και προς πρόληψιν αυτών και απόδειξιν της αληθείας των λεγομένων του επρότεινε να παύσουν εξερχόμενοι αι Ελλην. περίπολοι και τότε δεν θα λάβη χώραν ουδέν έκτροπον. Δυστυχώς η υστερόβουλος αύτη πρότασις εγένετο εξ ιπποτισμού ελληνικού δεκτηί και ούτως εδόθη επιχει-

ρημα αναγνωρίσεως δήθεν επί των Σερρών βουλγαρικής εξουσίας και κατοχής. Και δι' αυτού κατεδικάζετο πλέον ο εν Σέρραις ελληνικός στρατός εις παντελή απραξίαν, λογιζόμενος υπό των Βουλγάρων ως υπαγόμενος εις την αρμοδιότητα του βουλγαρικού φρουραρχείου.

ΠΟΣΟΣ Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Εις τας Σέρρας εισήλθον υπό τον στρατηγόν Κοβάτσεφ μία μεραρχία βουλγαρικού στρατού εκ 15,000 ανδρών. Ο στρατός αυτός εστρέφετο εις βάρος του ελληνικού πληθυσμού· δεν έμεινε διά τους Σερραίους ούτε σίτος ούτε κριθή ούτε αραβόσιτος, ούτε πετρέλαιον, ούτε αποικιακόν το οποίον να μη περιήλθεν εις την βουλγαρικήν κατοχήν άνευ ουδεμιιάς πληρωμής.

Η «ΡΑΣΠΙΣΚΑ»

Αντί χρημάτων η «ράσπισκα» (δηλ. απόδειξις) εδίδετο εις τους δυστυχείς κατοχους των διαφόρων ειδών, εις τρόπον ώστε εστοματίησε το εμπόριον, τα πάντα υπερετιμήθησαν διότι τα πάντα εξέλιπον ως και αυτό το χρήμα. Ο άρτος έφθασεν εις την τιμήν των 80 λεπτών και δεν ευρίσκετο· το πετρέλαιον αντί 30 λεπτών επωλείτο 1.20· η ζάχαρις αντί 60 λεπτών 1.20. Τούτου ένεκεν οι έμποροι εστοματίησαν τας εργασίας των διότι αι υπό των Βουλγάρων διδόμεναι ράσπισκαι (αποδείξεις) ουδέποτε εξηγγυρώθησαν. Ράσπισκαι οι αξιωματικοί, ράσπισκαι οι υπαξιωματικοί, ράσπισκαι οι στρατιώται διά τας ιδιωτικάς των αγοράς, ράσπισκαι ο επίσημος στρατός, εις τρόπον ώστε η λέξις ράσπισκα εγένετο η λέξις της ημέρας εις τα σαλόνια και εις τα κατώτερα οινοπωλεία.

Πάντες οι φούρνοι κατελήφθησαν και μόνον προπαρασκεύαζον άρτον διά τον βουλγαρικόν στρατόν όχι μόνον των

Σερρών αλλά και του εις την ελληνικήν Θράκην ευρισκομένου. Τούτου ένεκεν οι κάτοικοι περιήλθον εις απόγνωσιν, ο δε ελληνικός στρατός διά να μη έρχεται εις προστριβάς προς τους Βουλγάρους υπέκυψεν εις την αξίωσιν τούτων του να λαμβάνη τον άρτον του παρ' αυτών, μέχρι τοιούτου δε σημείου έφθασαν, ώστε εξήτουν απόδειξιν παραλαβής του άρτου, εις την βουλγαρικήν μάλιστα γεγραμμένην. Ο άρτος αυτός προήρχετο από σίτον Ελλήνων, παρεσκευάζετο υπό Ελλήνων και εις φούρνους ελληνικούς. Αλλά ήτο άρτος, ήτο κουραμίνα, ήτο κριθή, ήτο αραβόσιτος; Πιθανόν κάποτε να περιείχετο και μία από τας ανωτέρω ουσίας εις τον άρτον τον διδόμενον εις τον ελληνικόν στρατόν, πλειστάκις όμως είχε την χροιάν λάσπης ψημένης, άνευ υπερβολής, ως και γεύσιν μη δυναμένην να προσδιορισθή.

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΑΠΛΗΣΤΙΑ

Έκτοτε πλέον ήρξατο η Βουλγαρική απληστία να προβαίνει εις διαφόρους εκτρόπους πράξεις κατά των Ελλήνων. Οι Βούλγαροι ενόμιζον ότι εν Σέρραις θα εύρισκον καφενεία, ξενοδοχεία, λέσχας, μαχαλάδες ολοκλήρους βουλγαρικούς, ότε όμως ευρέθησαν προ της σκληράς αληθείας και επείσθησαν ότι όσα ελέγοντο περί Βουλγαρισμού εν Μακεδονία ήσαν τεχνητά, διαδιδόμενα προς κάλυψιν των Βουλγαρικών δαπανών, οι αξιωματικοί εγένοντο έξω φρενών και εισήρχοντο αυθαιρέτως πλέον εις τας οικίας των Ελλήνων ζητούντες δωμάτια να κατοικήσουν, και προς ευκολίαν των αλλά και διά να πεισθώσιν αν όντως δεν υπάρχει ούτε εις Βούλγαρος Σερραίος. Ο τρόπος ήτο αγροίκος τόσον ώστε ο διευθυντής της ενταύθα Ανατολικής Τραπεζίης κ. Δ. Γκίνης ευρε-

θείς απροόπτως προ Βουλγάρων αξιωματικών εισελθόντων εν αυτή τη οικία του, εν η και η Τράπεζα, και ζητούντων να μάθωσι τον αριθμόν των δωματίων της οικίας του, ηναγκάσθη μετά θάρρους να τοις αποκριθή, κύριοι δεν είμαι ξενοδόχος, να υπάγητε εις τα ξενοδοχεία να ζητήτε αριθμόν δωματίων· οι Βούλγαροι εξηγηρίωθησαν εις την απάντησίν του αυτήν και του είπον: Ή θα μας δώσης δωμάτια ή άλλως θα σου κάμωμεν το σπήτι. Τότε ο κ. Γκίνης τους απήντησεν: Εδώ είνε ξένα κεφάλαια, σας καθιστώ υπευθύνους αν συμβή το παραμικρόν, θα πάρω το καπέλλο μου και θα φύγω αν δεν εξέλθητε αμέσως.

ΕΙΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΙΝ ΔΩΜΑΤΙΩΝ

Προ της τοιαύτης στάσεως του κ. Γκίνη ηναγκάσθησαν να αναχωρήσωσι κατηχυμένοι διά την βάνουσον διαγωγί των. Σημειωτέον ότι ο εις των αξιωματικών ήτο ο επιτελάρχης του στρατηγού Θεοδωρόφ, συνταγματάρχης Οφτσάρωφ.

Άλλοι εισήλθον εις την οικίαν του απόρου Έλληνοσ Ζαφείρη Νικολάου και εξήτησαν δωμάτια. Η κυρία πολύ ευγενικώς προσέφερε το δωμάτιον των δύο αυτήσ υιών. Τι νομίζετε απήντησαν εις την προσφοράν της ευγενεστάτης κυρίας; Ευχαριστώ; Ποτέ, τούτο δεν υπάρχει φαίνεται εις το βουλγαρικόν savoir vivre. Απήντησαν ούτω·

- Ημείς δεν είμεθα συνειθισμένοι να κοιμώμεθα δύο εις εν δωμάτιον, και εξελθόντες του παραχωρηθέντος εστράπησαν εις ανεύρεσιν άλλων δωματίων και κατέλαβον το δωμάτιον της κυρίας ως και το του κυρίου. Νομίζετε ότι εντράπησαν διά την τοιαύτην συμπεριφοράν των; τουναντίον, εφραντάσθησαν ότι υπεχρεώθησαν οι οικοδεσπότες διά της

παρουσίας αυτών και έμειναν επί μακρόν τρώγοντες πλησίον των υβρισθέντων Ελλήνων.

Άλλοτε πάλιν εισήλθον εις την οικίαν του Φαρμακοποιού Φωκά και εξήτησαν δωμάτια, όχι διότι δεν υπήρχον ξενοδοχεία, αλλά διότι δεν υπήρχεν ουδεμία διάθεσις προς πληρωμήν. Ο κ. Φωκάσ τους απήντησεν ότι ευχαρίστως θα τους εδέχετο, αλλά φιλοξενεί Έλληνας αξιωματικούς· δεν απεσύρθησαν προ της τοιαύτης δηλώσεως του οικοδεσπότη, αλλ' επέμειναν να μείνωσι και αυτοί αφού το σπήτι φαίνεται μεγάλο.

Εκοιμήθησαν εις τα δωμάτια των Ελλήνων οίτινες αργότερα ελθόντες και μαθόντες τα διατρέζοντα ανεχώρησαν.

Ενταύθα υπάρχει εκτός των άλλων ξενοδοχείων και το Αυτοκρατορικόν, του οποίου διευθυντής είνε ο κ. Λύκος, Έλλην υφ' όλασ τας επόψεις. Εις το ξενοδοχείον του ωδηγήθησαν υπό Βουλγάρων αξιωματικών 4 Άγγλοι, εκ των οποίων οι δύο δημοσιογράφοι, οίτινες παρέμειναν εν τη πόλει επί δύο ή τρεις ημέρας τρώγοντες εν τω ξενοδοχείω.

ΓΕΝΝΑΙΟΔΩΡΙΑ ΠΡΟΣ ΑΓΓΛΟΥΣ

Την ημέραν της αναχωρήσεός των διά Δράμαν, εξήτησαν να πληρώσωσι ό,τι ώφειλον· οι Βούλγαροι αξιωματικοί παρενέβησαν και είπον εις τους Άγγλους ότι τα έξοδά των, φιλοξενίας χάριν, τα επλήρωσαν αυτοί προς τον ξενοδόχον και παρεκάλεσαν αυτούσ να μη επιμείνωσιν. Οι Άγγλοι ηυχαρίστησαν διά την γενναιοδορίαν των και απήλθον, ο ξενοδόχος όμως έδωκε την σημείωσιν των εξόδων εις τους Βουλγάρους, οίτινες προθυμότατα του έδωκαν μίαν (ράσπισκα) απόδειξιν· ο ξενοδόχος διαμαρτύρεται, αλλά ταυτοχρόνως αποπέμπεται προς τον κομαντάντε, ως ωνόμαζον

τον διοικητήν, διά να πληρωθή. Ο δυστυχής Έλλην ξενοδόχος μεταβαίνει μετά φόβου Θεού εις το Διοικητήριον, παρουσιάζεται προ του Κατή, Κομαντάντε, και ζητεί να του εξοφλήση την ράσπισκα. Η εξόφλησις εγένετο απλυστατα κατά τον βουλγαρικόν τρόπον και μετά φιλοφρονήσεων.

Ο Κομαντάντε ζητεί την ράσπισκα, την σχίζει, την ρίπτει κατά πρόσωπον του διευθυντού του ξενοδοχείου, λέγων αυτώ·

- Δεν ντρέπεσαι να θέλεις πληρωμήν διότι εφίλοξήνησες εις το ξενοδοχείον σου τέσσαρας Άγγλους, έξω απ' εδώ αμέσως.

Διά να μη πάθη και χειρότερα έφρυγεν αμέσως.

«Διατί εωρτάσαμεν την φυγήν των Τούρκων; διά να έλθουν οι Γκέγκηδες, οι Λαζοί και οι Κούρδοι να μας διοικήσουν ηλευθερώθημεν ή εγενόμεθα δούλοι των Βουλγάρων μη έχοντες δικαίωμα ούτε επί της περιουσίας μας;»

Του συμβάντος τούτου έλαβε γνώσιν και ο ανταποκριτής των «Ημερησίων Νέων» του Λονδίνου, αν δεν απατώμαι, κ. Καλαποθάκης, ευρισκόμενος εν Σέρραις κατά την ημέραν εκείνην.

20 ΦΙΑΛΑΙ ΜΠΥΡΑΣ...

ΑΠΛΗΡΩΤΟΙ

Τα αυτά και χειρότερα έπαθεν ο καφεπόλης Θωμάς Βλάχος. Εισήλθεν ο αρχιαστυνόμος Ζαγγώφ μετά φίλων του εις το καφενείον του, εξήτησε μπίραν, τους έδωκε περί τας 20 φιάλας και αφού τας έπιον ανεχώρησαν χωρίς ούτε ράσπισκα να δώσουν· αυτό επανελήφθη πολλάκις, ώστε ηναγκάσθη ο δυστυχής Έλλην Βλάχος να μη έχη εις το κατάστημα μπίραν διά τον φόβον... των Βουλγάρων. Το αυτό επεχείρησαν να

κάμουν και εις το εστιατόριον των Αδελφών Γεωργιάδου, αλλά δεν το κατώρθωσαν, διότι ηπειλήσαν ότι θα κλείσουν το κατάστημά των αμέσως αν δεν πληρωθώσι το φαγητόν. Τοιούτου είδους αρπαγαί λαμβάνουσι χώραν καθ' εκάστην σχεδόν υπό των ανεπιτηρήτων εκεί διά των αρχών των Βουλγάρων, οίτινες ενεργούσι και προποκαυνδιστικάς.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΚΑΙ

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ

Ερωτώσι τας κυρίας·

- Διατί δεν ομιλείτε την Βουλγαρικήν; (αυτοί καίτοι γνωρίζουσι την Ελληνικήν, διότι είνε η μητρική των γλώσσα, δεν την ομιλούσιν).

Αι κυρία αφελέστατα απαντώσι·

- Διότι είμεθα Ελληνίδες.

- Μα τώρα πλέον, λέγουσι, η Ελληνική γλώσσα καταλύεται, ενώ η Βουλγαρική γίνεται διεθνής και πρέπει να την μάθετε· άλλως τε εδώ είνε πλέον Βουλγαρία.

Αι Ελληνίδες δεν πτοούνται από αυτά και με υπερηφάνειαν απαντώσιν.

- Είμεθα Ελληνίδες, το θεωρούμεν τιμήν και ευτύχημα, και θα παραμένωμεν τοιαύται εν όσω υπάρχει ήλιος εις το στερέωμα.

Άλλοι προσπαθούσι να ανεύρωσιν εις τους προγόνους των Σερραίων ονόματα ή καταγωγήν Βουλγαρικήν. Ερωτώσιν ποίον είνε το όνομα του πατρός, της μητρός, του πάππου, του προπάππου, της γιαγιάς σου και φθάνουσι ούτω μέχρι του Αδάμ, όστις φαίνεται ήτο Βούλγαρος και εξ αυτού όλος ο κόσμος Βούλγαροι και η βουλγαρική είνε η πρώτη γλώσσα του κόσμου.

ΟΙ ΚΤΙΣΤΑΙ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΒΑΒΕΛ

Οι Σερραίοι ευθυμολογούντες προσθέτουσιν εις τα ανωτέρω· «Η Βουλγαρική γλώσσα είνε βεβαίως η πρώτη του

κόσμου, διότι προήλθεν εκ της συγχίσεως των άλλων γλωσσών ότε εκτίζετο ο Πύργος του Βαβέλ, το χτίσιμον του οποίου είχαν αναλάβει ως κτίσται οι Βούλγαροι και έκτοτε εγένοντο και ειδικοί περί το κτίζειν ολίγα και κρημνίζειν πολλά».

Αλλά και η επίσημος Βουλγαρική δεν υστερεί εις την κατά των Ελλήνων πολεμικήν, υπείκουσα εις την γενικήν κραυγήν των μισούντων τους Έλληνας Βουλγάρων. Οι Βούλγαροι ημέρας τινος μετά την εν Σέρραις κάθοδόν των προέβησαν εις τον διορισμόν ως Δημάρχου του δικηγόρου Έλληνας μέχρις εκείνης της στιγμής κ. Καραγκιόζη, τον οποίον σήμερα ονομάζουσι Καραγκιοζώφ, ως γραμματέως δε του Δημαρχείου του Έλληνας Γουσιάδου ήδη Γουσιάδεφ. Οι διορισμοί ούτοι εγένοντο αναγκαστικώς, διότι δεν υπήρχον Βούλγαροι.

ΤΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

Μη σας φανή παράδοξον ότι μετά τόσης ταχύτητος προέβησαν οι σύμμαχοι εις ίδρυσιν χρηματιστηρίου, ο οργανισμός του δε είνε εντελώς πρωτότυπος δεν ομοιάζει προς ουδένα οργανισμόν Ευρωπαϊκού, Ασιατικού, Αμερικανικού ή Αφρικανικού χρηματιστηρίου. Είνε βλέπετε πλούσιοι εις εφευρέσεις οι Βούλγαροι, προοδευτικοί άνθρωποι και εις όλα των πρωτότυποι.

Ως γνωστόν τα Βουλγαρικά νομίσματα έχουν υποστή υποτίμησιν ένεκεν της αναγκαστικής κυκλοφορίας. Οι ενταύθα Βούλγαροι οικονομολόγοι επενόησαν το εξής χρηματιστικόν παιγνίδιον, επί του οποίου και βασίζεται το νέον αυτό είδος του χρηματιστηρίου.

Εκονόνισαν την τιμήν του Βουλγαρικού Λέβη ίσην προς το τέταρτον του Μετζήτιού, την δε τιμήν του Μετζήτιού ίσην

προς 20 γροσάκια. Δηλαδή δίδοντες 4 Λέβη ελάμβανον ένα Μετζήτι ή 20 γροσάκια, ήτοι φρ. χρυσά 4,20, αντί φρ. 3,60, τα οποία αντιπροσωπεύουν τα 4 Λέβη. Ούτως ηύξησαν την τιμήν του Βουλγαρικού φράγκου από 90 χρυσά λεπτά εις 1,05, δηλ. κατά 15 λεπτά το φράγκον. Διά του τρόπου αυτού υπετιμήθη η αξία του Μετζήτιού και εγένοντο εντός ολίγων ημερών άφαντα από την αγοράν. Τότε η Βουλγαρική αρχή εξέδωκεν άλλο ουκάζιον, διά του οποίου εκονόνιζε την τιμήν του Μετζήτιού εις 21 γροσάκια, δηλ. εις φρ. χρυσά 4,20. Αμέσως η αγορά εγένεσε Μετζήτιών, τα οποία μέχρι εκείνης της στιγμής ήσαν συσσωρευμένα εις τα Βουλγαρικά θυλάκια και ούτω λειτουργεί το νέον αυτό είδος χρηματιστηρίου, εις βάρος ασφαλώς Τούρκων και Ελλήνων και εις ασφαλέστατον όφελος των Βουλγάρων οικονομολόγων.

ΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

Οι Βούλγαροι, ως πρακτικοί άνθρωποι, εσκέφθησαν ότι καιρός ήτο να φροντίσωσι και περί εξευρέσεως χρημάτων διά τας προχείρους ανάγκας των διαφόρων αρχών. Αμέσως εξέδωκεν διαταγήν δι' ης υπεχρέωσαν πάντας τους καταστηματάρχας να θέσωσιν επιγραφάς επί των καταστημάτων των και επ' αυτών να αναγραφή και το επάγγελμα, όχι διότι τοιαύται επιγραφαί δεν υπήρχον, αλλά διότι ήσαν γεγραμμένα εις την Ελληνικήν και τινες εις την Τουρκικήν. Η Βουλγαρική όμως διάταξις προς ευκολωτέραν διάδοσιν της Βουλγαρικής επιγραφοποιίας ώρισε τον φόρον εις δραχμάς 5,00 ενώ διά την Ελληνικήν ώρισε διπλάσιον ποσόν ως και διά την Τουρκικήν και τας άλλας γλώσσας. Οι Βούλγαροι ήλπισαν ότι δι' αυτού του τρόπου οι

Σερραίοι θα επώλουν τον εθνισμό των και θα έγραφον Βουλγαριστί τας επιγραφάς· αλλ' ηπατήθησαν, διότι Έλληνες και Τούρκοι απεφάσισαν μόνον Ελληνικής επιγραφάς να θέσωσι. Τούτο εγένετο γνωστόν εις τας Βουλγαρικές αρχάς αίτινες αμέσως εκδίδουν άλλην διαταγήν καταργούσαν την πρώτην και διά της δευτέρας διετάσσοντο πάντες οι καταστηματάρχαι ανεξαιρέτως εθνικότητος να αναγράψωσιν επί των επιγραφών πρώτον εις την Βουλγαρικήν γλώσσαν το όνομα και επάγγελμα υποχρεωτικώς, και κάτωθι εις οιανδήποτε άλλην γλώσσαν. Οι Έλληνες επλήρωσαν τον υπό των Βουλγάρων ορισθέντα φόρον, χωρίς όμως να αναρτήσουν τας επιγραφάς, δικαιολογούμενοι ότι δεν υπάρχουν επιγραφοποιοί γνωρίζοντες την Βουλγαρικήν. Μερικοί των Ελλήνων ανέγραψαν την επιγραφήν συμφώνως τη Βουλγαρική διατάξει και την ανήρτησαν, αλλά διά να την αναγνώση ο γνωρίζων Βουλγαρικά οφείλει να προμηθευθή τηλεσκόπιον, τόσω μικροσκοπικά είνε τα γράμματα, ενώ τα Ελληνικά είνε κεφαλαία και αναγινώσκονται και από μακράν ευκόλως.

ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΑ

Μετά την φορολογίαν του χρήματος επενόησαν την στρατολογίαν του Ελληνικού στοιχείου· εξέδωκαν διαταγήν δι' ης προσεκαλούντο πάντες οι άγοντες ηλικίαν από 20-25 ετών να παρουσιασθώσιν εντός 48 ωρών ενώπιον καταρτισθείσης επιτροπής όπως καταγραφώσι και καταταγώσιν εις το σώμα της πολιτοφυλακής. Οι Έλληνες άμα τω ακούσματι τοιαύτης καταχθονίου ενεργείας εταράχθησαν, αλλά και δεν έχασαν το θάρρος των και την ερευρετικότητα της φυλής των. Πάντες οι άγοντες ηλικίαν από 20-25 ετών κατετάγησαν

άλλοι μεν εις τον εν Θεσσαλονίκην εθελοντικόν λόχον, άλλοι δε εις τα ανεγνωρισμένα υπό της Κυβερνήσεως εθελοντικά σώματα περιφρονήσαντες την ποιήν εις ην θα καταδικάζοντο υπό του Βουλγαρικού Στρατοδικείου, αυτοί μεν ως μη προσελθόντες προς κατάταξιν, οι γονείς των δε αν ανεκαλύπτοντο, ως υποθάλλοντες την φυγοστρατείαν των τέκνων των.

Εξ όλης της περιφερείας Σερρών προσήλθον μόνον 20 Έλληνες μη δυνάμενοι να εγκαταλείψωσι τας πτωχάς οικογενείας των. Οι Βούλγαροι εξεμάνησαν αλλά και χωρίς να εξωτερικεύσουν την δυσφορίαν των μετέβησαν εις τα διάφορα χωρία και επεστράτευσαν νέους Βουλγάρους, οίτινες ωδηγούντο εις τας Σέρρας, προπορευομένης της Βουλγαρικής παντιέρας, του αστυνόμου της περιφερείας εφίππου και της Βουλγαρικής μουσικής, της ιδιωτικής ήγουν της γκάυδας.

Και ούτως απέβη μάταιον και το διά του τρόπου της επιστρατεύσεως σχέδιον, προς Βουλγαροποίησιν των Ελλήνων.

ΠΕΡΙΕ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Και ταύτα μεν όσον αφορά την πόλιν των Σερρών, τα πάνδεινα όμως υπέφερον και υποφέρουν οι τα πέριξ των Σερρών οικούντες από τους κομιτατζήδες, οίτινες βοηθούνται υπό των Βουλγαρικών αρχών και οίτινες διευθύνουν τας εν Μακεδονία Βουλγαρικές αρχάς. Απόδειξις της ισχύος των, ο διορισμός του αρχικομιτατζή Ζαγκάφ εις την θέσιν του αρχιαστυνόμου Σερρών, και των διαφόρων υπαρχηγών ως αστυνόμων εν τη πόλει ταύτη.

Οι σήμεραν υφ' ημών θεωρούμενοι ως σύμμαχοι και φίλοι Βούλγαροι δεν εμφορούνται υπό των αυτών ως ημείς αισθημάτων, και τούτο αποδεικνύεται

εκ της συμπεριφοράς των υπό των Ελλήνων φιλοξενουμένων Βουλγάρων αξιωματικών. Όλοι έχουν μάθει το μάθημά των και σας λένουν. Η Μακεδονία είναι Βουλγαρική, οι Έλληνες της Μακεδονίας νομίζουν ότι είναι Έλληνες, ενώ είναι Βούλγαροι. Γνωρίζουν ότι κάποτε οι Σέρροι υπήχθησαν υπό τον Βουλγαρικό ζυγό. Αναμνηστικοί λοιπόν της κατοχής υπό των προγόνων των των Σερρών, εννοούν να πείσουν πάντας ότι η 17ετής διοίκησις των εσθάθη τόσω ικανή ώστε να μεταβάλη έκτοτε τον Ελληνισμό των Σερρών και της λοιπής Μακεδονίας εις Βουλγαρισμόν.

Η ΚΑΛΗ ΤΩΝ ΠΙΣΤΙΣ

Οι Σερραίοι και οι λοιποί Μακεδόνες γνωρίζουν ότι οι Βούλγαροι ανέκαθεν δεν ήσαν καλής πίστεως, γνωρίζουσιν ότι άλλοτε διά δόλου κατώρθωσαν να παραβιάσουν την μετά των Ελλήνων συμμαχίαν προσενεχθέντες ως εχθροί προς αυτούς, λεηλατήσαντες τας διαφόρους της Μακεδονίας πόλεις, κατεδαφίσαντες και τας οχυράς τότε Σέρρας. Οία σύμπτωσις. Σύμμαχοι και φίλοι οι Έλληνες προς τους Βουλγάρους το 1206, λεηλατήθησαν και κατεστράφησαν υπ' αυτών οι Ελληνικά πόλεις· σύμμαχοι και φίλοι κατά το 1912-1913, γίνονται δεκτοί ενθουσιωδώς εις Ελληνικάς χώρας και αμέσως λαμβάνουσιν ύφος κατακτητών και εννοούν τα πάντα να γείνωσι Βουλγαρικά. Άμα εισελθόντες εν Σέρραις καταλαμβάνουσι το εν μέση αγορά κείμενον μεγαλοπρεπώς Εσκή Τζαμί, το μεταβάλλουσιν εις Βουλγαρικήν εκκλησίαν, συνάμα δε και νεκροταφείον ενταφιάσαντες εντός του προαυλίου αποθανόντα εν Σέρραις Βούλγαρον ταγματάρχην και εις απόστασιν τριών μέτρων από της κεντρικωτέρας οδού της αγοράς.

Πάντα τα εν τω τζαμίω κοσμήματα ανηπάγησαν, τάπητες μεγάλης αξίας χιλιάδων λιρών εκομίσθησαν εις την οικίαν του Βουλγάρου ιερέως. Καταλαμβάνεται υπ' αυτών το διοικητήριον και απογυμνούνται ενώ ήτο πολυτελώς επιπλωμένον. Οι διά βοών και βουβάλων συρόμενοι αραμπάδες, οι επονομασθέντες βουλγαρικά αυτοκίνητα, δεν έπασσαν επί μήνας ολοκλήρους να μεταφέρωσιν εις Βουλγαρίαν παν το ευρισκόμενον εις τα διάφορα τζαμιά και τας εγκαταλειφθείσας τουρκικάς οικίας. Αλλά μήπως εφείσθησαν των νοσοκομείων; διά των τετραπόδων αυτοκινήτων μετέφερον εις Βουλγαρίαν και τας κλίνας και την στρωμνήν του νοσοκομείου της πόλεως. Λεηλασία πρωτοφανής και ασύστολος.

ΣΥΛΛΗΨΙΣ ΙΕΡΕΩΝ

Εις το χωρίον Κουμλί συνέλαβον τον ιερέαν, αφήρεσαν αυτού τα ιερά, τον εξυλοκόπησαν, αφού τον ωδήγησαν εις την οικίαν του, και του επέβαλον να εγκαταλείψη το χωρίον επί ποινή θανάτου.

Είτα έκλεισαν τα Ελληνικά σχολεία και διέταξαν τους διδασκάλους να εγκαταλείψουν αμέσως το χωρίον. Ιερείς και διδάσκαλοι κλαίοντες ήλθον εις Σέρρας και έκαμον γνωστά τα συμβάντα εις την Ελληνικήν στρατιωτικήν αρχήν.

Τι δε εγένετο μετά την φυγήν των; Οι καλοί φίλοι διέταξαν τους μεν Ελληνόπαιδας να συχνάζωσι εις το Βουλγαρικό σχολείον, τους δε γονείς αυτών εις την Βουλγαρικήν εκκλησίαν επί ποινή προστίμου, από 20 γρόσια και άνω αναλόγως της περιουσίας των. Την Κυριακήν δεν μετέβησαν εις την Βουλγαρικήν εκκλησίαν, επλήρωσαν όμως από 20 μέχρις 75 γροσίων πρόστιμον, διότι δεν η-

θέλησαν να εγκαταλείψωσι την εκκλησίαν των, την θρησκείαν των και να γένωσι σχισματικοί και Βούλγαροι.

ΚΛΕΙΣΙΜΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Εις το χωρίον Πρόσνικ τα αυτά σκανδαλώδη έκτροπα διαδραματίζονται· κλείεται η Ελληνική εκκλησία υπό των Βουλγάρων, επιτίθενται οι Έλληνες κατ' αυτών υπερασπιζόμενοι την θρησκείαν των, ο Βουλγαρικός στρατός κτυπά τους δυστυχείς Έλληνας, κλείει την εκκλησίαν, παραδίδει τας κλείδας εις τους πολίτας Βουλγάρους, εκδιώκουσι τον ιερέα, κλείουν τα σχολεία, εκδιώκουσι τους διδασκάλους, λέγοντες «εδώ είναι πλέον Βουλγαρία, και όποιος θέλει να μάθη γράμματα οφείλει να πηγαίη εις το Βουλγαρικόν σχολείον».

ΜΙΑ ΕΓΚΥΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣ ΕΙΣ ΕΙΡΚΤΗΝ

Εις το αυτό χωρίον ήρπαζον τα υπάρχοντα των Ελλήνων, σίτον, βόεις, ίππους κλπ. Εισήλθον βία εις την οικίαν του προύχοντος Χατζή-Πανταζή και ήρπασαν την φοράδα και τον ίππον αυτού αξίας δραχ. 1500. Αντιλαμβάνεται τούτο η σύζυγός του έγκυος ούσα, εγείρεται και διαμαρτύρεται διά την αυθαιρεσίαν των, φωνάζει, επικαλείται την ευσπλαγχνίαν των, αλλ' αντί ευσπλαγχνίας δέχεται κτυπήματα διότι ετόλμησε να ζητήση έστω και ράσπισκα (απόδειξιν)· η δυστυχής έξαλλος πλέον αμύνεται κατά των αρπάγων και αντεκδικούμενη κτυπά ένα στρατιώτην διά ζύλου ελαφρώς εις την χείρα· πάραυτα οι νέοι της Μακεδονίας κατακτηταί θέτουν εφ' όπλου λόγην και δέσαντες την δυστυχή γυναίκα την εξαναγκάζουν να τους ακολουθήση πεζή εις Δεμίρ-Ισάρ 5 ώρας μακράν του Πρόσνικ, και εκείθεν την εξηνάγκασαν να οδοιπορήση επί 7ωρον όπως φθάση εις τας Σέρρας, όπου και

εις τας φυλακάς ρίπτεται. Γίνεται τούτο γνωστόν εις την πόλιν, πολλοί στέλλουν σκεπάσματα και τροφήν λόγω και της ενδιαφερούσης καταστάσεώς της.

Ο σκοπός Βούλγαρος ερωτά διά ποίον είναι αυτά; Του απαντώσι διά την γυναίκα του Χατζή-Πανταζή.

- Είνε Βουλγάρα; ερωτά ο σκοπός.

- Όχι, είναι Ελληνίς.

- Τότε δεν επιτρέπω τίποτε. Να φοφήση από το κρύο και από την πείνα αφού είναι Ελληνίς.

Και έμεινεν η δυστυχής επί 48 ώρας εις τας φυλακάς διά την αγάπην των συμμάχων Βουλγάρων.

ΔΙΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΤΩΝ ΚΟΜΙΤΑΤΖΗΔΩΝ

Εις το χωρίον Κάτω Τσουμαγιά διέπραξαν τα αυτά όργια κατά των διδασκάλων των σχολείων, των εκκλησιών και των ιερέων. Αλλ' εδώ προέβησαν και εις νέου είδους διωγμόν. Επειδή εις τα πέριξ των Σερρών χωρία δεν υπάρχουν σχεδόν Βούλγαροι, έθεσαν εις εφαρμογήν το σύστημα των κομιτατζήδων. Εισέρχονται νύκτωρ εις τας οικίας των Ελλήνων, υποδεικνύουσιν αυτοίς αναφοράν Βουλγαριστί γεγραμμένην, διά της οποίας δήθεν οι κάτοικοι της Κάτω Τσουμαγιάς ανέκαθεν όντες Βούλγαροι εξηναγκάστησαν υπό των Ελλήνων ανταρτών να μεταβάλωσι φρόνημα· ήδη όμως, ότε ο ελευθερωτής Βουλγαρικός στρατός νικηφόρος εισήλθε εις τα χωρία των και τους ελύτρωσεν όχι μόνον από τους Τούρκους, αλλά και από τους Έλληνας κομιτατζήδες, παρακαλούν τας Βουλγαρικής αρχάς να δεχθώσιν αυτούς ως καθαρούς Βουλγάρους, ευχαριστούντες συγχρόνως αυτάς διά την ελευθερίαν την οποίαν έδωκαν εις τόσους αδελφούς των, χύσαντες δι' αυτούς το αίμα των (αδιάφορον αν όλαι αι υπό τον

Θεοδωρόφ και Κοβάτσεφ μεραρχία δεν έρριψαν ούτε τουφεκιά μέχρι Τσατάλτζας).

Ἡ τὴν ὑπογραφήν

Ἡ τὸ κεφάλι

Ἄν ὁ δυστυχῆς Ἕλλην ἐτόλμα νὰ ἀρνηθῆ ὑπογραφήν, τοῦ ἐδίδετο 24 ὡρῶν καιρὸς νὰ σκεφθῆ. Ἡ νὰ θέσῃ τὴν ὑπογραφήν του, ἢ νὰ χάσῃ τὸ κεφάλι του· δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου 180 Ἕλληνες ἐξαναγκάστησαν νὰ υπογράψωσιν ὅτι δὲν θέλουν νὰ εἶνε Ἕλληνες ἀλλὰ Βούλγαροι, διότι τοιοῦτοι εἶνε ἐκ καταγωγῆς.

Εἰς ἄλλα πόλιν χωρία ἐξεβίασαν τοὺς ἐπιτρόπους τῶν ναῶν νὰ παραδώσωσιν εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων τὰ χρεωστικά ὁμολογὰ, καὶ ἐδίδετο προθεσμίαν ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ παράδοσις τῶν χρεωστικῶν, καὶ οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἔχανε τὴν περιουσίαν τῆς.

ΕΛΛΗΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΗΣ

Πάντα ταῦτα δι' ἀναφορὰς τῶν καθ' ἑκάστην ἐρχομένων Ἑλλήνων ἐγένοντο γνωστά εἰς τὴν Ἑλληνικὴν στρατιωτικὴν υπηρεσίαν. Ἐυτυχῶς ἐνταῦθα ὑπηρετεῖ ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ ἰππικοῦ ὁσπερ προθύμως ὑπεστήριξε τὰς αἰτήσεις τῶν ἀπηλπισμένων Ἑλλήνων, συντάσων μόνος τοῦ τὰς διαφόρους ἀναφορὰς παραπόνων καὶ ἐνεργῶν ἐπ' αὐτῶν μετὰ πατριωτισμοῦ καὶ θάρρους προκαλέσαντος τὸ μῖσος τῶν Βουλγάρων. Αἱ ἀναφοραὶ αὗται ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλληνικὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν παράκλησιν ὅπως υποβληθῶσιν αὗται εἰς τὴν Α.Β.Υ. τὸν Διάδοχον καὶ τὸν κ. Βενιζέλον, καὶ οὕτω γνωσθῶσιν αἱ τελοῦμεναι βαρβαρότητες καὶ τὰ τερατουργήματα εἰς βᾶρος τῶν Ἑλλήνων.

ΤΑ ΠΑΡΑΠΟΝΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Δι' αὐτῶν οἱ καταπιεζόμενοι Ἕλληνες

ἐζήτουν νὰ γίνῃ εἰς αὐτοὺς γνωστὸν τι δύνανται νὰ ἀναμένωσιν ἐκ τῆς νέας αὐτῆς καταστάσεως, πού νὰ ἀπευθύνωνται πρὸς θεραπείαν τῶν ὄσων ὑποφέρουσι, διότι ἡ Βουλγαρικὴ διοίκησις εἶνε κατὰ πολὺ χειροτέρα τῆς Τουρκικῆς. Ἐλεγον καὶ λέγουσι·

- Τὸν Τούρκον ἐγνωρίσαμεν ἀνέκαθεν καὶ ἠδυνάμεθα μετ' αὐτοῦ νὰ συμβιώσωμεν γνωρίζοντες τὰ τρωτὰ του, ἀλλὰ ἡ σκαυότης ἡ Βουλγαρικὴ, ἡ θηριωδία, ὁ ἐγωισμὸς, τὸ ἀπληστον, τὸ ἀρπακτικόν τῶν Βουλγάρων, αἱ καταπιέσεις, αἱ ὕβρεις κατὰ τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας μας, ἡ δολιότης κατὰ τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας μας, μας ἔχουσι φέρει εἰς ἀπόγνωσιν· καὶ ἂν ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐξακολουθῆσῃ τότε θὰ ἐγκαταλείψωμεν τὰ πάντα εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ θὰ ἀναζητήσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἀναπνεύσωμεν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας καὶ νὰ ἀναπαύσωμεν τὰ κουρασμένα ἐκ τῆς μακροαίονος δουλείας μέλη μας εἰς μίαν ἄκραν τῆς μητρικῆς ἀγκάλης.

Ἡ τοιαύτη ἀξιοθρήνητος κατάστασις ἐμβάλλει εἰς δικαίαν ἀνησυχίαν τοὺς κατοίκους τῶν διαμερισμάτων τῶν κατοικουμένων ὑπὸ ἀμιγῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ὡς ἡ Δράμα, ἡ Καβάλλα, ἡ Ξάνθη, Δοξάτο, Νιγρίτα, Κάτω Τζουμαγιά καὶ ἄλλα διὰ τὸν ἐθνισμὸν, τὴν περιουσίαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ζώήν των ἀκόμη.

ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ ΥΠΟΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ

Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου Γεν. Στρατ. Διοικητῆς Μακεδονίας, ὁ υποστράτηγος Βουλκῶφ ἐτῶν 60· Νομάρχης δὲ τῆς περιφερείας Σερρών ὁ τέως Γεν. πρόξενος τῆς Βουλγαρίας ἐν Κων/πόλει Ἰβάν Χαματζήφ ἐτῶν 50. Ἀμφότεροι ὁμιλοῦ-

σιν απαισίτως την Ελληνικήν σπουδάσαντες αυτήν εις Ελληνικά εκπαιδευτήρια από της παιδικής των ηλικίας, ο μιν εν Σμύρνη από ηλικίας 8 ετών, ο δε εν Κων/πόλει, όπου και ενυμφεύθη σύζυγον Ελληνίδα εκ μηρός.

Αμφότεροι εμπνέονται, δεν δυνάμεθα να είπωμεν, υπό φιλελληνικών αισθημάτων, ως συνηθίζομεν, διότι τοιαύτη ιδιότης είνε ξένη προς πάντα Βούλγαρον, αλλά υπό αισθημάτων διατηρήσεως της φιλίας προς όφελός των.

Ο στρατηγός Βουλκόφ πλέον διαχυτικός εις τας μεταξύ Ελλήνων ομιλίας του, έξυπνος και διπλωμάτης ηναγκάσθη να ομολογήση εις διατυπωθέντα παράπονα υπό του επιλόρχου κ. Παπαφλέσσα διά την υπό των Βουλγαρικών στρατευμάτων και αρχών δημιουργηθείσαν ανυπόφορον κατάστασιν, ότι, δεν πρέπει να του κάμνουν εντύπωσιν τα μονομερή αυτά κρούσματα, διότι εισίν αποτελέσματα μίσους χιλίων ετών και είνε δύσκολον να λησμονηθώσιν ευκόλως, προσθέσας ότι·

- Από ημάς τους ανωτέρους εξαρτάται να τα θεραπεύσωμεν όλα, ημείς πρέπει να θελήσωμεν να υπερασπίσωμεν την διατήρησιν της συμμαχίας και όλα θα παρέλθουν.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΑ ΛΗΣΜΟΝΟΥΣΙ...

Εις αυτά ο κ. Παπαφλέσσας απήντησεν ότι τα μίση των χιλίων ετών εις ημάς τους Έλληνας αφήκαν ίχνη της υπάρξεώς των, αλλά χάριν της συμμαχίας τα ελησμονήσαμεν και δεν πιστεύω να υπάρξη Βούλγαρος όστις να διετύπωσε και το ελάχιστον παράπονον κατά οιασδήποτε Ελληνικής αρχής ή Έλληνος στρατιώτου· ενώ δυστυχώς οι Ελληνικοί πληθυσμοί στεναάζουσιν υπό την διοίκη-

σιν των φίλων και συμμάχων Βουλγάρων. Ελληνικοί πληθυσμοί στερούνται των εκκλησιών των, υφίστανται διωγμόν τον οποίον δεν υπέστησαν διατελέσαντες 500 έτη υπό τον Τουρκακόν ζυγόν.

Ο στρατηγός Βουλκόφ ευρέθη προαδιεξόδου και εξήτησε περί όλων πληροφορίας. Ο κ. Παπαφλέσσας γνωρίζων τα πάντα ως εκ των ενεργειών του, έδωσε σημείωσιν εις τον στρατηγόν, όστις του υπεσχέθη ότι θα διατάξη άμέσως την απόδοσιν των εκκλησιών και των σχολείων. Την υπόσχεσίν του εξετέλεσεν εντός 48 ωρών.

Ο κ. Χαμιμιτζήφ αποφεύγει επί το διπλωματικώτερον τας στενάς πολιτικές συζητήσεις, αρκούμενος να ομιλή εν γενικαίς γραμμαίς· επί άλλων ζητημάτων είνε ομιλητικώτατος· συμπαθεστάτη και γλυκεία φυσιογνωμία, μάλλον ως Έλληνα δύναται τις να τον εκλάβη, ως Βούλγαρον ποτέ.

Πάντες ήλπισαν ότι αφ' ης οι κ.κ. Βουλκόφ και Χαμιμιτζήφ ανέλαβον την στρατιωτικήν και την πολιτικήν διοίκησιν των Σερρών θα μετεβάλλοντο άρδην τα πράγματα, αλλά με όλην την ομολογουμένως καλήν αυτών θέλησιν, τα κατώτερα αυτών όργανα είνε ποτισμένα με το κατά των Ελλήνων μίσος των και δεν παραλείπουν ευκαιρίαν χωρίς να εξωτερικεύσωσι τούτο.

Την ημέρα των Χριστουγέννων ο ενταύθα Ελληνικός στρατός, διά να μη εορτάση την γέννησιν του Σωτήρος εις τα διάφορα χάνια, όπου επισταθμεύει, απεφασίσθη να γίνη κοινόν συσσίτιον και να εορτασθή ομού με την γέννησιν του Σωτήρος και η αναγέννησις της ελευθερίας των υποδούλων αδελφών εις το Ελληνικόν Οικοτροφείον. Εκεί παρέ-

στησαν και οι αξιωματικοί του συντάγματος, του διοικητού κ. Καραμαλίκη ευχθέντος παν ό,τι η περίστασις επέβαλλεν. Το οικοτροφείον τούτο εκτίσθη υπό της Ελληνικής κοινότητος τη πρωτοβουλία του φανατικού πατριώτου κ. Φιλοκτήμονος Κάρσου, όστις διά πατριωτικούς σκοπούς κατώρθωσε μετ' άλλων πατριωτών Σερραίων να συστήση τον Ορφέα, μουσικόν σύλλογον, να ιδρύση δε και ομώνυμον κτίριον, του οποίου τα μέλη απετέλουν τον πυρήνα του Ελληνικού κοιμητηρίου κατά την δράσιν. Εις το οικοτροφείον συντηρούνται περί τα 90 παιδιά απορφανισθέντα όχι θεία βουλήσει, αλλά βουλγαρική σφαίρα. Διά τούτο και αι θυγατέρες των Σερραίων λέγουσιν· ημείς δεν έχομεν τους Τούρκους εχθρούς, δεν γνωρίζομεν αυτούς ως φωνείς των πατέρων των ορφανών του οικοτροφείου, ουδέ εις τα πατριωτικά μας τραγούδια λέγομεν τον τύραννον σπαράξατε, αλλά τον Βούλγαρον σπαράξατε. Τόση ήτο η έχθρα των Ελλήνων κατά των Βουλγάρων. Τώρα μετεβλήθη!

ΚΑΤΑ

ΤΩΝ ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΜΑΣ

Καθ' όλην την ημέραν οι ιππείς μας, τα δικά μας τα παιδιά, όπως αποκαλούν οι Σερραίοι τους Έλληνας στρατιώτας, διεσκέδασαν εις το οικοτροφείον, το εσπέρας εις τα διάφορα χάνια και διαφόρους οικίας όπου προσεκλήθησαν προ πάντων οι υπαξιωματικοί. Την δην εσπερινήν, υπαξιωματικοί τινες μετέβαινον εις τινα φιλικήν οικίαν διά να δειπνήσωσι· διήρχοντο την οδόν Κουνιούκι αστειευόμενοι και γελώντας συνητηθήσαν εκεί προς περιπόλους Βουλγάρων αίτινες τους επέβαλον σιωπήν Βουλγαριστί· οι υπαξιωματικοί δεν αντελήφθησαν και εξηκολούθησαν τον δρόμον των. Οι Βούλγαροι σφυρίζουν

και αμέσως εκ των πλησίον σταθμών καταφθάνουσι περί τους 50 Βούλγαροι στρατιώται με εφ' όπλου λόγγην· συλλαμβάνουν τους υπαξιωματικούς όπως τους οδηγήσωσιν εις την αστυνομίαν.

Οι υπαξιωματικοί ανθίσταντο, οι Βούλγαροι επέμενον. Εκεί πλησίον εις την οικίαν του κ. Αλεξανδρίδου διέμενε ο Διοικητής του συντάγματος κ. Καραμαλίκη, και τούτου ένεκεν έμενε φρουρά εκ τεσσάρων ανδρών. Την εσπέραν εκείνην ο μεν κ. Καραμαλίκη ήτο προσκεκλημένος εις άλλην οικίαν, εις του κ. Αλεξανδρίδου ήτο ο επιλαρχος κ. Παπαφλέσσας. Ο φρουρός αντιληφθείς ότι οι Βούλγαροι προσεπάθουν να οδηγήσουν τους υπαξιωματικούς εις την αστυνομίαν, φωνάζει εις τα όπλα, ειδοποιείται ο επιλαρχος κ. Παπαφλέσσας, σπεύδει επί τόπου, σταματά αμέσως τους Βουλγάρους, επιτίθεται διά φωνών και αγρίως κατά των Βουλγάρων και των δύο επί κεφαλής αξιωματικών και αποσπά τους υπαξιωματικούς μας από τον κύκλον των Βουλγάρων στρατιωτών.

ΜΕ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΟΝ

ΚΑΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥ ΜΑΣ

Πάραυτα περί τους 10 κοιμηταζήδες σπεύδουν και καταλαμβάνουσι τα νότια του επιλάρχου, εις δε εξ αυτών εξάγει το περιστροφόν του με την πρόθεσιν να τον κτυπήση· τούτο αντιλαμβάνεται ο αστυνόμος Ζαγγώφ, σπεύδει, επιτιμά τον κοιμηταζήν, διατάσσουν αυτόν να θέση το περιστροφόν του εις την θήκην του. Ταυτοχρόνως εις την γωνίαν της οδού η φρουρά με γεμισμένα τα όπλα ανέμενεν όπως αρχίση του έργου της εν περιπτώσει καθ' ην επιτίθεντο οι Βούλγαροι κατά του επιλάρχου των. Εις την φρουράν προσετέθησαν και πολλοί πολίται παρακολουθόντες τα συμβαίνοντα.

Οι Βούλγαροι εις τας επιτιμήσεις του κ. Παπαφλέσσα, όστις τοις είπε γαλλιστί ότι η πράξις των είναι κατάπτυστος και ότι είναι αδύνατον να αφήση τους υπαξιωματικούς του να οδηγηθώσιν εις την αστυνομίαν υπό Βουλγάρων, αντέτειναν ειπόντες ότι τοιαύτοι είναι αι διαταγαί της Κυβερνήσεώς των.

**«ΜΗΠΩΣ ΜΕ ΝΟΜΙΖΕΤΕ
ΒΟΥΛΓΑΡΟΝ;»**

Ο κ. Παπαφλέσσας τοις απαντά: «Μήπως με εκλαμβάνετε ως Βούλγαρον; Έχω την τιμήν να είμαι Έλλην και δεν αναγνωρίζω καμμίαν άλλην Κυβέρνησιν παρά την Ελληνικήν, και επί τέλους τι θέλετε;».

Οι Βούλγαροι προ τοιαύτης στάσεως ειδικαιολογήθησαν ότι ήτο διαταγή του στρατηγού. Ο κ. Παπαφλέσσας τοις απήντησεν ότι τούτο δεν είναι ποτέ αληθές ούτε δυνατόν, και τους εξηνάγκασε να τον ακολουθήσουν μέχρι του Διοικητηρίου, όπως βεβαιωθή αν όντως ο στρατηγός έδωκε τοιαύτας διαταγάς· αλλά προς τούτο πρέπει να αποσυρθούν αμέσως οι στρατιώται διότι δεν του χρειάζεται η τιμητική αυτή φρουρά. Ευτυχώς υπέκυψαν οι Βούλγαροι και ούτως ο επίλαρχος έχων πλησίον του τους τρεις υπαξιωματικούς και τους δύο Βουλγάρους αξιωματικούς μετέβη εις το Διοικητήριον και ανέφερεν εις τον στρατηγόν Βουλκώφ τα λαβόντα χώραν προσθέσας ότι η υπομονή του Ελληνικού στρατού εξηντλήθη και ότι αν εξακολουθήση η κατάσταση αις αυτή τότε θα ληφθώσιν άλλα μέτρα.

**Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ**

Ο στρατηγός επέπληξε τους αξιωματικούς διά την παράλογον συμπεριφοράν των παρακαλέσας συγχρόνως τον επίλαρχον να λησμονήση το επεισόδιον και να καθήση να πάρη κάτι τι, διότι εύρε τον στρατηγόν τρώγοντα μετά του επιτελείου του. Ο κ. Παπαφλέσσας τον ηυχαιρίστησε ζητήσας συγγνώμην διά την ενόχλησιν και λαβόν το προσφερθέν ποτήριον οίνου ηυχήθη εις τον στρατηγόν και το επιτελείον του έτη πολλά, και ανεχώρησεν έχων πάντοτε εις το πλευρόν του τους υπαξιωματικούς, προς πείσμα των φίλων και συμμάχων.

Η επέμβασις του κ. επίλαρχου έσωσε την περίστασιν, διότι άλλως η στάσις των Βουλγάρων θα εγένετο αφορμή συμπλοκών, εις ας θα ελάμβανον μέρος εκτός του Ελληνικού στρατού και οι κάτοικοι των Σερρών, όπως διατρανώσουσιν ακόμη μίαν φοράν την προς τους Βουλγάρους αγάπην των.

Και ταύτα συνέβησαν ένεκα της διπλωματικής υστεροβουλίας των Βουλγάρων οίτινες έπεισαν τον τότε διοικητήν του συντάγματος να δεχθή την πρότασιν του Βουλγάρου στρατιωτικού διοικητή, όπως μη εξέρχωνται Ελληνικάί περιπολίας εις την πόλιν των Σερρών.

Τοιαύτη εν ολίγοις η συμπεριφορά των Βουλγάρων προς τους Έλληνας. Θα ηδυνάμεθα να εξακολουθήσωμεν επί πολύ ακόμη τοιαύτα έκτροπα δημοσιεύοντες, αλλά η υποχρέωσις της αρθρογραφικής βραχύτητος αφ' ενός και η προς τους συμμάχους οφειλομένη αβρότης αφ' ετέρου, επιβάλλουσι την μη επέκτασιν της τοιαύτης δημοσιογραφίας».

Συμπληρωματικά στο πολύ σημαντικό ως άνω αφιέρωμα του Σκριπ σχετικά με κατάσταση που επικράτησε στην περιοχή κατά τους πρώτους μήνες μετά την κατάληψη των Σερρών και των περιχώρων από τους Βούλγαρους, στο φύλλο της 21.04 δημοσιεύτηκε η ιστορία του Γεώργιου Πάτσα, του σταθμάρχη του χωριού Πρόσνικ (Σκοτούσσα), τον οποίο θυμόμαστε ως πρόεδρο των αθλητικών αγώνων που είχαν πραγματοποιηθεί εκεί το 1911. Το κείμενο υπέγραφε ο έκτακτος ανταποκριτής της εφημερίδας στη Θεσσαλονίκη.

Ο Πάτσας ήταν ο πρώτος κάτοικος της περιοχής, ο οποίος γνώρισε από πρώτο χέρι την εκδικητική μανία του βουλγαρικού στρατού. Αυτή ήταν η ιστορία του:

«Αμέσως μετά την αμοχητή κατάληψιν της πεδιάδος Σερρών υπό 24,000 Βουλγαρικού στρατού υπό την αρχηγίαν του πασίγνωστου Θεοδωρώφ και του πρίγκηπος Βόριδος, η γραμμή Θεσσαλονίκης – Δεδεαγιάς κατελήφθη υπό των Βουλγάρων. Οι σιδηροδρομικοί υπάλληλοι ανεχώρησαν άπαντες αφήσαντες τους σιδηροδρομικούς σταθμούς έρμια της τύχης των. Ο κ. Πάτσας ήτο σιδηροδρομικός σταθμάρχης εις το χωρίον Πρόσνικ. Η Α.Υ. ο Βόρις μετά του επιτελείου του διήλθεν από του σταθμού και ιδών αυτόν τον συνεχάρη διότι δεν εγκατέλειψε τον σταθμόν. Τον συνεχάρη δε και διά την λαμπράν δράσιν του στρατού μας ειπόν αυτό μετά του υπασπιστού του Κουρτουλίεφ· «οι υμέτεροι πηγαίνουν λαμπρά· ευρίσκονται εις τα πρόθυρα της Θεσσαλονίκης». Τούτο ελέχθη την 24^{ην} Οκτωβρίου 1912 ώραν 4 μ.μ. περίπου. Χαίροντες ότι το χωρίον κατελήφθη υπό συμμαχικού στρατού είμεθα πλέον ήσυχoi, ότε μετά παρέλευσιν ολίγων ημερών ήρχισεν ο συστηματικός διωγμός υπό των Βουλγάρων κατά παντός Ελληνικού. Το πρώτον θύμα ήτο ο ανωτέρω σιδηροδρομικός σταθμάρχης.

Ήτο Πέμπτη εσπέρας του μηνός Νοεμβρίου. Εις την καμόπολιν Κάτω Τζουμαγιά εδίδετο δείπνον υπό της Ελληνικής κοινότητος προς τιμήν του διοικητού του Δεμίρ Ισάρ κ. Τσιομάκωφ, εις το οποίον προσκλήθει παρεκάθησε και ο κ. Πάτσας, όστις εις τα επιδόρπια προσεφώνησεν αυτού καταλλήλως γαλλιστί προπίνων εις υγείαν του συμμαχικού στρατού και των Βασιλέων της Βαλκανικής ομοσπονδίας.

Την επαύριον επιστρέφων εις τον σταθμόν του Πρόσνικ, μίαν ώραν απέχοντα της Κάτω Τζουμαγιάς, μόλις έφθασεν εις τον σταθμόν ευρίσκει τρεις ψευδοχωροφύλακας κομιστάς διαταγής του διοικητού Δεμίρ Ισαρίου ίνα τον συλλάβουν και τον μεταφέρουν εις τας φυλακάς Δεμίρ Ισαρίου. Συνελήφθη, εκομίσθη κ' εφυλακίσθη ως ο αίσχιστος των κακούργων άνευ αιτίας, μη γνωρίζων διατί είνε φυλακισμένος. Μάτην παρεκάλει καθ' εκάστην τον διοικητήν να του εξηγήση τον λόγον της φυλακίσεώς του, μάτην ο Μητροπολίτης μας μετά της Δημογεροντίας ήρχετο ζητών την υπ' εγγύησίν του απόλυσιν αυτού ή την απομόνωσίν του εις την Ι. Μητρόπολιν. Εν

όσω ούτοι έβλεπον τας Ελληνικάς διαμαρτυρίας εξηγηριούντο περισσότερον και επί τέλους δεν επέτρεπον εις ουδένα ούτε καν να τον καλημερίσουν. Έμεινεν ούτω 5 ημερονύκτια φυλακισμένος και μόνον η εταιρεία κατώρθωσε να ζητήσει την αποφυλάκισίν του από τον διάδοχον Βόριδα. Ήτο Δευτέρα εσπέρας και ώρα 10 νυκτός. Εκοιμάτο εν τη φυλακή του, ότε βιαίως αφυπνισθείς ευρίσκεται προ αξιωματικού και τεσσάρων στρατιωτών Βουλγάρων με εφ' όπλου λόγγην.

- Συ είσαι ο Γεώργιος Πάτσας; του λέγει ο αξιωματικός.

- Ναι, του αποκρίνεται.

- Είσαι ελεύθερος, του λέγει.

Δεν ηθέλησε να το πιστεύση, διότι ούτε οι Βεδουίνοι θ' απέλυνον φυλακισμένον με στρατιώτας λογχοφορούντας, και παρεκάλεσε τον αξιωματικόν να μείνη μέχρι της επιούσης εν τη φυλακή, φοβούμενος την νύκτα να εξέλθη αυτής. Προ της βίας όμως ηναγκάσθη να υπακούση και εγερθείς ενεδύθη και εξήλθε! Ευτυχώς ήτο αληθές· ήτο ελεύθερος.

Έμαθε κατόπιν ότι εφυλακίσθη προς παραδειγματισμόν των χωρικών ότι αν δεν εκβουλγαρισθούν θα φυλακισθώσιν όλοι, αφού και ο σταθμάρχης των Ελλήνων εφυλακίσθη. Έκτοτε ήρχισεν ο διωγμός εντονότερος. Του απηγόρευσαν να πηγαίνει εις την εκκλησίαν, του απηγόρευσαν να ομιλή την Ελληνικήν και επί τέλους τον απεδίωξαν της θέσεώς του μόνον διότι ήτο Έλλην και διότι η παρουσία του ήτο ύποπτος εκεί. Μετά την απομόκρυνσίν του ήρχισεν η φυλάκισις των προυχόντων του χωρίου, η βουλγαροποίησις του Ελληνικού ναού του νεοανεγερθέντος υπό της Ελληνικής κοινότητος και ημιτελούς έτι, και πλείστα όσα άλλα ανήκουστα βάσανα και μαρτύρια.

Ως εμάθομεν, αιτία όλων αυτών των καταδιώξεων του σιδηροδρομικού σταθμάρχη ήτο ότι κατά τον εθνικόν αγώνα παντοιοτρόπως υπεστήριζε τον αγώνα έχων άπαντα τα μέσα τότε εις την διάθεσίν του».

1913

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Ιανουάριος

-- Στις 3/16 Ιανουαρίου 1913 το αθηναϊκό *Εμπρός* γνωστοποίησε στους αναγνώστες του δημοσίευμα αυστριακής εφημερίδας, που παρατηρούσε ότι «οι Έλληνες της Καβάλλας και των Σερρών εγείρουσι παράπονα κατά της καταλήψεώς των υπό των Βουλγάρων. Εν τέλει δε λέγει ότι είναι ανάγκη να ενωθώσιν οι πόλεις αύται μετά της Ελλάδος, διότι το εκεί ελληνικόν στοιχείον είναι επικρατέστερον κατά πολύ όλων των άλλων, αι δε πόλεις ελληνικόταται».

-- Ανεπίσημο χαρακτήρα είχε η επίσκεψη στις Σέρρες της βασίλισσας της Βουλγαρίας, του πρίγκιπα Κύριλλου και του πρωθυπουργού της χώρας Γκύσωφ στις αρχές της χρονιάς (4 ή 5 Ιανουαρίου), με τελικό προορισμό τη Θεσσαλονίκη.

-- Με ενθουσιασμό οι Σερραίοι γιόρτασαν τη σπουδαία νίκη του ελληνικού στόλου στη ναυμαχία της Λήμνου της 5/18 Ιανουαρίου. Ύστερα από πρωτοβουλία του «Ορφέα» διοργανώθηκε δοξολογία στον κατάμεστο από κόσμο μητροπολιτικό ναό της πόλης. Το παρόν έδωσαν και οι Έλληνες αξιωματικοί του τρίτου ιππικού συντάγματος με τον διοικητή τους, ταξίαρχο Καραμαλίκη.

Ο ανταποκριτής του *Εμπρός* περιέγραφε:

«Η δοξολογία διεξήχθη εν συγκινητική χαρά των παρευρισκομένων, ήτις ότε ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης υψών τον σταυρόν ανεφώνει «υπέρ ανασπαύσεως των κατά γην και θάλασσαν πεσόντων...» εγένετο καταφανής εις όλων τα πρόσωπα και από τα στόματα όλων των χιλιάδων εκείνων ηκούσθη ως απομειμακρυσμένη φωνή «Αιωνία των η μνήμη», ενώ δάκρυα εις τους οφθαλμούς όλων ανέβλυσαν. Όταν δε ο Σεβασμιώτατος απήγγειλε την ευχήν «υπέρ της κατισχύσεως των συμμαχικών στρατών», την υπεδέχθη έξαλλον το πλήθος με ζητωκραυγάς ατελευτήτους».

Στον λόγο που εκφώνησε μετά το πέρας της δοξολογίας, ο γυμνασιάρχης Λεωνίδα Παπαπαύλου συνέκρινε τις μεγάλες επιτυχίες του ελληνικού στόλου με

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

τους αρχαίους Σαλαμινομάχους. Ακολούθησε η αποχώρηση των Ελλήνων αξιωματικών υπό τα χειροκροτήματα και τις ζητωκραυγές του πλήθους, που είχε πλημμυρίσει το χώρο έξω από τον ναό, ενώ η φιλαρμονική του «Ορφέα» παιάνιζε τον ελληνικό εθνικό ύμνο. Όλοι μαζί, παλλόμενοι από ενθουσιασμό, μετέβησαν στο ελληνικό Διοικητήριο, δηλαδή στην οικία όπου διέμενε ο Καραμαλίκης.

-- Στις 14/27 Ιανουαρίου μαζικό παρόν έδωσαν οι Σερραίοι στην κηδεία του Γεώργιου Αλασονίτη, στρατιώτη του 19ου πεζικού συντάγματος, ο οποίος τις προηγούμενες μέρες νοσηλευόταν στο κοινοτικό νοσοκομείο υποφέροντας από κάποια απροσδιόριστη ασθένεια, η οποία φαίνεται ότι για τον άτυχο στρατιώτη ήταν δυσκολότερος αντίπαλος απ' ό,τι τα τηλεβόλα στα πεδία των μαχών.

-- Εν τω μεταξύ ο Βούλγαρος στρατηγός Βόλκωφ, που έφερε τον τίτλο του γενικού διοικητή της Μακεδονίας, εξέδωσε από τις Σέρρες, όπου είχε την έδρα του, προκήρυξη με την οποία υποστήριζε ότι όλοι οι νέοι υπήκοοι της «βουλγαρικής Μακεδονίας» θ' απολάμβαναν ισοπολιτεία και ισονομία με τους κατοίκους του βασιλείου της Βουλγαρίας. Βέβαια τα έργα και οι ημέρες του επόμενου εξαμήνου θα διέψευδαν την προκήρυξη αυτή.

-- Στις 16 Ιανουαρίου, το *Σκριπ* αναδημοσίευσε από τη γαλλόφωνη εφημερίδα της Θεσσαλονίκης *Ανεξάρτητος* συνέντευξη του Βούλγαρου διοικητή των Σερρών αναφορικά με τις προθέσεις της βουλγαρικής κυβέρνησης για το μέλλον της πόλης. «Οι Σέρρες είναι ωραία πόλη, αλλά υπολείπεται πολύ από βιομηχανική, εμπορική και πνευματική ανάπτυξη» ισχυριζόταν και σημείωνε ότι «θα πράξουμε ό,τι μπορούμε για να καταστήσουμε την πόλη αυτή αντάξια των απαιτήσεων του νεότερου πολιτισμού, όπως είναι και οι υπόλοιπες πόλεις της Βουλγαρίας». Ήταν άλλωστε η εποχή που οι Βούλγαροι θεωρούσαν εαυτούς ως τον πιο πολιτισμένο λαό της βαλκανικής χερσονήσου.

Ο Βούλγαρος διοικητής ανήγγειλε επίσης την ίδρυση υποκαταστημάτων των βουλγαρικών τραπεζών στις Σέρρες, όπως και στις άλλες καταληφθείσες πόλεις, με πρώτη την Αγροτική Τράπεζα. Άλλωστε αναγνώριζε ότι «τα χωράφια των Σερρών είναι καταπληκτικότητας γονιμότητας, παράγουν άφθονα καπνά και πολύ

μεγάλοι εμπορικοί οίκοι της Ευρώπης και τη Αμερικής έρχονται εδώ κάθε έτος για προμήθεια όλων των καπνών που παράγει η περιοχή αυτή».

Ουσιαστικά στη συνέντευξή του ο διοικητής ομολόγησε τα σχέδια της βουλγαρικής κυβέρνησης για de facto ενσωμάτωση των Σερρών στο βουλγαρικό βασίλειο, την ώρα που οι Βούλγαροι αξιωματούχοι δήλωναν ότι το ζήτημα της διανομής των κατακτηθέντων εδαφών θα κανονιζόταν σε επόμενη φάση. «Μήπως ο κ. Χαμάμτζεφ δεν έχει γνώσιν των επισήμων τούτων δηλώσεων της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως; Πιθανόν» σχολίαζε καυστικά το Σκριπ μια μέρα μετά.

-- Ένας Σερραίος, ο Δημήτριος Θ. Παπάζογλου, νοσηλευόταν στα τέλη του μήνα στη Θεσσαλονίκη. «Υιός καλλίστης οικογενείας ευρίσκετο εν Λοζάνη κατά την κήρυξιν του πολέμου χάριν των σπουδών του, τας οποίας διέκομην αμέσως σπεύσας προθύμως εις την φωνήν της Πατρίδος και καταταχθείς στρατιώτης εις το μηχανικόν. Έλαβε μέρος εις τους προ του Μπιζανίου ενδόξους αγώνας και έσχε το ευτύχημα να λάβη δύο πληγάς, δύο τιμητικάς διακρίσεις, διά τας οποίας και είνε άξιος συγχαρητηρίων», έγραφε για εκείνον η εφημερίδα Μακεδονία στις 30.01.

Φεβρουάριος

-- Ο Νεολόγος Πατρών της 05.02.1913 έκανε ειδική μνεία σε μια συγκινητική επιστολή του ανθυπίταρχου Μαρά, ο οποίος υπηρετούσε στην ίλη του ιππικού, που είχε στρατοπεδεύσει στις Σέρρες.

Ο Μαράς ήταν Σερραίος, όμως από την ηλικία των 10 ετών αναγκάστηκε να μετακομίσει στην Αθήνα, μακριά από τους γονείς του, τους οποίους —γέροντες πια— ξαναείδε και αγκάλιασε για πρώτη φορά ύστερα από 29 χρόνια.

ΜΕΤΑ 29 ΕΤΗ

— Συγκινητικόν επεισόδιον του πολέμου εις τας Σέρρας.

Χθές έλήφθη επιστολή εκ Σερρών του Έλληνοσ ανθυπίταρχου κ. Μαρά, υπηρετοῦντες, εις την ίλην του ίππικου, την παραμένουσαν από πολλού χρόνου εις Σέρρας.

Μεταξύ των άλλων αναφέρει εν τή επιστολή του ο κ. Μαράς, ότι μετά 29 έτη επανείδεν εκεί τούς γονείς του, οι οποίοι γέροντες πλέον, υπεδέχθησαν αυτόν με άνοικτάς αγκάλας και κλαίοντες.

Ο κ. Μαράς κατάγεται εκ Σερρών, όπουθεν ειχεν άναχωρήσει εις ηλικίαν 10 έτων, μεταβās Αθήνας. Έκει έμεινεν έκτοτε και δέν ηδυνήθη να επισκεφθῆ την ίδιαιτέραν του πατρίδα και τούς γονείς του. Καί έτυχεν ήδη γά γίνῆ ο πόλεμος και να καταληφθῆ ἡ πόλις των Σερρών δια να μεταβῆ εκεί και ίδη την πατρίδα του έλευθέραν πλέον, να έναγκαλισθῆ δέ τούς γονείς του, οι οποίοι τον προέπεμψαν άναχωροῦντα εκείθεν δεκαετή παίδα και τον επανείδον τεσσαρακοντούτην.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

-- Στις 8/21 Φεβρουαρίου έγινε γνωστό ότι είχε διακοπεί η σιδηροδρομική συγκοινωνία των Σερρών με τη Θεσσαλονίκη για 20 μέρες λόγω της μεταφοράς βουλγαρικών στρατευμάτων στη Θράκη.

-- Στις 9 Φεβρουαρίου το *Σκριπ* αναδημοσίευσε από τη βουλγαρική *Πράβο* την είδηση για τα εγκαίνια της λέσχης αξιωματικών στις Σέρρες παρουσία του βασιλιά της Βουλγαρίας, Φερδινάνδου. Τη μέρα εκείνη εψάλη δοξολογία και ακολούθησε παρέλαση, κατά την οποία –σύμφωνα με την *Πράβο*– «ο λαός εξητωκραύγασεν υπέρ των αξιωματικών και οπλιτών», τους οποίους ο Φερδινάνδος παρασημοφόρησε. Και το *Σκριπ* αναρωτιόταν: «Ποιος λαός άρα γε; ο Ελληνικός όχι διότι δεν είναι ευχαριστημένος. Αλλά ποίος αφού εν Σέρραις μόνον Έλληνες κατοικούν;».

-- Στις 22 Φεβρουαρίου/7 Μαρτίου, με έξαλλο ενθουσιασμό γιόρτασαν οι Σερραίοι την αναγγελία της απελευθέρωσης των Ιωαννίνων από τον ελληνικό στρατό. Η αγορά της πόλης έμεινε κλειστή και Σερραίοι όλων των ηλικιών ντυμένοι με επίσημα ρούχα έσπευσαν στον μητροπολιτικό ναό, όπου τελέστηκε δοξολογία. Παρόντες ήταν φυσικά οι αξιωματικοί του τρίτου ιππικού συνάγματος.

Ο μητροπολίτης Απόστολος ανέδειξε με τα λόγια του τη σπουδαιότητα της βαλκανικής συμμαχίας ως απαραίτητης βάσης για την εκπλήρωση των δικαιών των εθνοτήτων, που διαβιούσαν στην περιοχή.

Ομιλίες εκφώνησαν επίσης ο καθηγητής του γυμνασίου Κ. Μικρός, ο οποίος συνέδεσε τις τελευταίες στρατιωτικές επιτυχίες με τους αρχαίους προγόνους και τους ήρωες του 1821, και ο διευθυντής της κεντρικής αστικής σχολής Α. Γαλδέμης, τα λόγια του οποίου είχαν μια περισσότερο ποιητική διάθεση.

Κατά την έξοδο των αξιωματικών η φιλαρμονική του «Ορφέα» παιάνισε τον εθνικό ύμνο, ενώ με τα μάτια δακρυσμένα από τη συγκίνηση οι Σερραίοι ξεχύθηκαν στους δρόμους πανηγυρίζοντας τη μεγάλη νίκη του ελληνικού στρατού.

-- Στις 23 Φεβρουαρίου/8 Μαρτίου πενταμελής επιτροπή Σερραίων είχε 45λεπτη συνάντηση στην Αθήνα με τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο διατρανώνοντας την επιθυμία τους ν' αποτελέσουν μέρος της μητέρας Ελλάδας και ζητώντας την καταβολή κάθε δυνατής προσπάθειας για το σκοπό αυτό.

ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

του, προοδευτικοί λόγοι, από το άπειρο, από επεσόλ...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

...Αλλά πάλι να μη γίνουν αφηρημένοι, πρώτα πρώτα να κινούνται να ερμηνεύουν το κενό...

εφημερίδα Ακρόπολις, 14.02.1913

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

-- Μέσα στον Φεβρουάριο, η Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών «Εμμέλεια» απέστειλε επιταγή χιλίων δραχμών (ή φράγκων) στη βασίλισσα Όλγα, προκειμένου το ποσό να διατίθετο υπέρ των τραυματιών του πολέμου.

-- Ωστόσο το σημαντικότερο γεγονός στην περιοχή των Σερρών τον Φεβρουάριο του 1913 ήταν οι συμπλοκές Ελλήνων και Βούλγαρων στρατιωτών κοντά στη Νιγρίτα και στο Στρυμονικό κόλπο από τις 16 έως τις 24 του μήνα (π.η.) με νεκρούς και τραυματίες σε αμφότερες τις πλευρές. Οι μάχες αυτές απέτρεψαν την είσοδο του βουλγαρικού στρατού στη Νιγρίτα και αποτέλεσαν τον προπομπό μιας πιο ανοιχτής σύγκρουσης στο Παγγαίο τον Μάιο, αλλά και του ανοιχτού πλέον πολέμου μεταξύ των δύο (πρώην) συμμάχων το ερχόμενο καλοκαίρι.

Αρχικά, όσο η εύθραυστη ελληνοβουλγαρική συμμαχία ήταν ακόμη σε ισχύ, επιχειρήθηκε η υποτίμηση των γεγονότων. Σ' αυτό βοηθούσε η απελευθέρωση των Ιωαννίνων τις μέρες εκείνες, που έστρεψε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στο μέτωπο της Ηπείρου. Στις 24.02 οι αθηναϊκές εφημερίδες φιλοξενούσαν ανακοίνωση του Γραφείου Τύπου, που επιχειρούσε εμφανώς να ρίξει τους τόνους:

«Τα θρυλληθέντα περί συγκρούσεως ελλήνων και βουλγάρων εν Θεσσαλονίκη είνε τελείως ανυπόστατα. Η διάδοσις επήγαγε πιθανώς εκ του ότι λόγω συγκρούσεως δικαιοδοσιών, εγένοντο επεισόδια εν Νιγρίτη και Τσάγεσι (κόλπος Ορφανού) μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων στρατιωτικών. Πλην εις τα επεισόδια ταύτα ουδεμία αρμόζει ν' αποδοθή ιδιαίτερα σημασία καθόσον συνέβησαν εν πλήρει αγνοία των ανωτέρων διοικητικών αρχών. Διετάχθη ήδη ανάκρισις προς εξακρίβωσιν των συμβάντων».

Αντίστοιχα, οι πληροφορίες από τη Σόφια, όπως δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Μακεδονία* στις 28 Φεβρουαρίου, έκαναν λόγο για διαταγή του υπουργείου Στρατιωτικών της Βουλγαρίας για τη διενέργεια ανακρίσεων και εν συνεχεία την ανακάλυψη, παραπομπή στο στρατοδικείο και παραδειγματική τιμωρία των πρωταίτιων Βούλγαρων στρατιωτικών. Εξάλλου τις επόμενες μέρες συστάθηκε μικτή ελληνοβουλγαρική επιτροπή για τη διερεύνηση των επεισοδίων.

Μόλις στις 11 Απριλίου το *Σκριπ* αποκάλυπτε για πρώτη φορά τι είχε συμβεί στη Νιγρίτα τον Φεβρουάριο: την απόπειρα κατάληψης και τον βομβαρδισμό της

πόλης από τον βουλγαρικό στρατό, αλλά και την τελική απόθεση των Βούλγαρων πέραν του ποταμού Στρυμόνα ύστερα από πολυήμερες μάχες.

«Οι Νιγηριτινοί, οίτινες δεν εκαυχόντο πολύ έως τώρα διά την ανδρεία των, μετεβλήθησαν εις λέοντας. Απέδειξαν ότι έκρυπτον γενναιότητα ηρώων, την οποίαν δεν είχαν λάβει έως τότε αφορμήν να αποδείξουν», σημείωνε ο ανταποκριτής της εφημερίδας στις Σέρρες. Δεν θα σταθώ όμως στην περιγραφή των μαχών, όσο στην απολογητική διάθεση του ανταποκριτή και στην περιγραφή της αγωνίας που διακατείχε τους Σερραίους εκείνες τις κρίσιμες μέρες:

«Εσιωπήσαμεν και ημείς εντεύθεν όπως εσιωπήσατε και σεις αυτόθι διά τα γεγονότα της Νιγηρίτης. Και έπρεπε να σιωπήσωμεν. Αλλά τώρα, ότε ευρισκόμεθα προ τετελεσμένων, νομίζω ότι ημπορώ να σας μεταδώσω μερικώς πληροφορίας, χωρίς βέβαια να εκταθώ εις λεπτομερείας ασυμφόρους ακόμη.

Η είδησης της αλώσεως των Ιωαννίνων μας εύρε σκυθρωπούς και στενάζοντας ή μάλλον αγωνιώντας διά τα λίαν σοβαρά γεγονότα, άτινα ελάμβανον χώραν ολίγας ώρας μακράν ημών. Τα γεγονότα αυτά συντέιναν ώστε η εθνική εορτή της πτώσεως των Ιωαννίνων εορ-

τασθή παρ' ημίν ουχί με τον πανηγυρισμόν, όστις ήρμοζε. Ναι μεν εις όλα τα σπίτια εβασίλευε η χαρά και ο ανεκλάλητος ενθουσιασμός, αλλά οι λεβέντες μας αξιωματικοί, αυτοί που είνε δι' ημάς η ενσάρκωσις των ονείρων μας -τα οποία θέλω να ελπίζω ότι εις πολύ προσεχές μέλλον θέλλουν εκπληρωθή- διετέλουν εν επιφυλακή. Ο διοικητής μας κ. Καραμαλίκης διετέλει σύννους και σκυθρωπός καθ' όλην την εσπέραν της Παρασκευής, φοβούμενος ότι από στιγμής εις στιγμήν ήθελον εκτυλιχθή γεγονότα, άτινα ηδύναντο να έχουν φοβερά αποτελέσματα διά την πόλιν μας και δια το ομογενές αυτή στοιχείον [...].»

Ακριβώς μία εβδομάδα μετά η εφημερίδα Πατρίς –στα πλαίσια ενός γενικότερου αφιερώματος στην περιφέρεια της Νιγηρίας (πληθυσμός, εκπαίδευση, οικονομία κλπ.)– περιέγραψε εν συντομία όλη τη διαδρομή από την κατάληψη της πόλης από τον Γιαγλή (ή Γιαγκλή) μέχρι τα γεγονότα του Φεβρουαρίου, τα οποία εμφανώς επιχείρησε να υποβαθμίσει.

«Κατά την κατάληψιν ευρίσκοντο εν Νιγηρίτη 800 Τούρκοι στρατιώται. Είνε περιεργωτάτη η ιστορία της καταλήψεως. Με 120 το όλον άνδρας, «προσκόπους» υπό την αρχηγίαν του περιφήμου των Μακεδονικών αγώνων καπετάν Γ. Γιαγλή, Μακεδόνας, έχοντας ως

συμβοηθόν τον ανεμιόν του τελειόφοιτον της Ιατρικής κ. Νικ. Σέρπην, εγένετο η κατάληψις ολοκλήρου της περιφερείας εις τας αρχάς του αγώνος. Προηγήθη μάχη, κατά την οποίαν οι Τούρκοι στρατιώται κατετσακίσθησαν. Συνελήφθησαν και αιχμάλωτοι πολλοί εξ αυτών,

ως και Τούρκοι πολίται, αποτελούντες σώματα βοηθητικά του στρατού. Είχεν εισέλθει εις την Νιγρίταν και άλλος Τουρκικός στρατός, εκ των απομεινάρων των μαχών του Δεμίρ-Ισσάρ κλπ. Αλλά η ορμή και η απόφασις των ανταρτών ήτο τρομερά. Ο καπετάν Γιαγλής απεδείχθη αληθής λέων και στρατηγικώτατος. Οι συλληφθέντες 1500 Τούρκοι αφωπλίσθησαν και αφέθησαν ελεύθεροι, διότι ήτο αδύνατος η παρακράτησις των. Το μικρόν αυτό σώμα ευθύς μετά την ήτταν των Τούρκων διεμελίσθη εις όλην την περιφέρειαν και η Ελληνική σημαία υψώθη από Ορλιάκο μέχρι Τσάγεζι. Μέχρι τέλους Ιανουαρίου διωκήθη η χώρα από το σώμα, διωκήθη δε θαυμασιώτατα και εξυπηρετήθη εις όλας τας ανάγκας αυτής.

Μίαν των ημερών σώμα 1200 Βουλγάρων στρατιωτών εκ Σερρών κατέληξεν εις την Νιγρίταν. Εφιλοξενήθησαν ηγεμονικώς και επρομηθεύθησαν παρά των ημετέρων χιλιάδας οκάδων αλεύρου, σφάγια κλπ. προς χρήσιν του στρατού των Σερρών. Αι περιποιήσεις των προσκόπων μας προς αυτούς ήσαν τοιαύται, ώστε οι Βούλγαροι να οιστηλατηθούν εξ ενθουσιασμού και να δημιουργήσουν καθεστώς τελείας συναδελφώσεως με τους ημετέρους προσκόπους. Συμποσιασμοί, χοροί, διασκεδάσεις καθημεριναί εσημείωναν την συναδέλφωσιν αυτήν. Οι Βούλγαροι αξιωματικοί συνέτρωγον με τους αρχηγούς του σώματός μας. Αλλά αιφνιδίως, διά λόγους οι οποίοι δεν μας ενδιαφέρουν ήδη, επέρχεται η πρώτη παρεξήγησις και προστριβή. Οι Βούλγαροι ζητούν να εγκαθιδρύσουν ιδιόν των πολιτικόν διοικητήν, μετακληθέντα εκ Σερρών, ζή-

τούν την παράδοσιν προς αυτούς των αποθηκών, του Διοικητηρίου και των διοικήσεων του τόπου. Αι αποθήκαι ήσαν περιμάχητοι, διότι εις αυτάς το ημέτερον σώμα είχε συγκεντρώσει από Οθωμανικώς αποθήκας του Δημοσίου 150,000 οκάδας σίτου, πλέον των 600 χιλ. οκ. κριθής, χιλιάδας οκ. βάμβακος, σησαμίου, αραβοσίτου και λοιπών τροφίμων. Με μόνον 80 άνδρας ο Γιαγλής, αλλά τελείως, με όλα ανεξαίρετως τα χρειώδη της αμύνης εφοδιασμένους, κατώρθωσε να κρατήση το Διοικητήριον, τας αποθήκας δε ο ανθυπολοχαγός του πεζικού και ιατρός κ. Δ. Φάλαγγας.

Επειδή επρόκειτο περί των εσχάτων, η απόφασις των ημετέρων ήτο τοιαύτη, ώστε η οργανωθείσα κατάληψις του μέρους εκ των χειρών των ημετέρων ούτε απετολμήθη καν. Όταν κατ' ανάγκην πλέον εδόθησαν εξηγήσεις μεταξύ των ανωτέρων αρχών Θεσσαλονίκης και Σερρών και διετάχθη η αποχώρησις του στρατιωτικού Βουλγαρικού σώματος, οι αξιωματικοί αυτού αποχαιρετώντες τους ημετέρους, ησθάνοντο βαθύτατα τα συμβάντα. Η συνείδησις δεν ηδύνατο να σιγήση. Διότι δωρεάν και ηγεμονικώτατα εθεράπευον όλας τας ανάγκας των διά της προνοίας και της ευγενείας του ημετέρου σώματος. Οι αξιωματικοί αυτοί, εν οίς και μαθηταί της Στρατιωτικής Σχολής της Σόφιας, παρεκάλουν θερμώς του ιδικούς μας να λησμονήσουν τα γενόμενα και να τους θεωρούν πάντοτε ως αδελφούς.

Εννοείτε ότι όμοιοι σκιρναί επανελήθησαν και κατόπιν μέχρι της τελευταίας γνωστής σοβαρωτάτης, μη ανανεωθείσα κατόπιν ευτυχώς. Αυτή είνε η περιμάχητος Νιγρίτα και τοιαύτα τα κατ' αυτήν εν τω πολέμω αυτό».

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να σταθώ σ' ένα πολύ ωραίο περιστατικό από τη μάχη της Νιγρίτας με πρωταγωνιστή έναν Ισραηλίτη Έλληνα στρατιώτη, όπως το αφηγήθηκε περίπου ένα χρόνο αργότερα με επιστολή του στο περιοδικό *Ισραηλιτική Επιθεώρησης* ένας κάτοικος Χαλκίδας, ο Χ. Τραπεζούντιος, βάσει των περιγραφών του γιου του, Παντελή, ο οποίος είχε πάρει μέρος στη συγκεκριμένη μάχη (αλλά αργότερα έχασε τη ζωή του στην Κρέσνα):

«Όταν η Διλοχία του Κονταράτου ευρίσκετο εν Νιγρίτα ήλθεν εις σύγκρουσιν μετά των Βουλγάρων (εν ώ χρόνω εξακολουθούμεν να είμεθα σύμμαχοι μετ' αυτών). Είχεν η μάχη παραταθή επί τρεις ημέρας. Ότε την τρίτην διετάχθη η έφοδος, ο υιός μου διευθύνων ως ανθυπολοχαγός την διμοιρίαν, διέταξεν την επίθεσιν και ώρμησεν πρώτος αυτός, αλλ' οποία υπήρξεν η έκπληξις του, όταν έστρεψεν προς τα οπίσω και είδεν ότι εις [= ένας] μόνον στρατιώτης τον παρηκολούθησεν, ενώ οι άλλοι έμενον ακόμη εις τα προχώματα. Έστρεψεν τότε και δι' αγρίας φωνής εξήγειρεν την φιλοτιμίαν των νωχελώς παραμενόντων στρατιωτών εις τα προχώματα, οίτινες έσπευσαν να τον ακολουθήσωσι και αυτοί κατόπιν.

Ούτως εγένετο η έφοδος κανονική. Ο εχθρός ηττήθη και κατεδιώχθη μέχρι της γεφύρας του Στρυμόνος της αγούσης προς τας Σέρρας.

Όταν έληξεν η μάχη αμέσως εξήτησε να ίδη τον στρατιώτην εκείνον όστις πρώτος ηκολούθησεν εν τη εφόδω, και όταν ούτος παρουσιάσθη ενώπιόν του, ο υιός μου τον ενηγκαλίσθη και τον ησπάσθη, ειπών εις αυτόν «μπράβο γενναίε μου έλληνα».

Οι άλλοι στρατιώται οι παρευρεθέντες εκεί πλησίον θιχθέντες εις την φιλοτιμίαν «δεν είναι έλληνας του είπαν, κύριε ανθυπολοχαγέ, είναι εβραίος». Εγέλασε με την αφέλεια των στρατιωτών και τους είπε. «Και οι εβραίοι έλληνες είναι και φιλώ ακόμη μίαν φοράν τον γενναίον στρατιώτην».

Μάρτιος

-- Η δολοφονία του βασιλιά της Ελλάδας, Γεωργίου, στη Θεσσαλονίκη στις 5/18 Μαρτίου προκάλεσε αναστάτωση και στη σερραϊκή κοινωνία. Μόλις έγινε γνωστή η είδηση, η δημογεροντία της πόλης συνήλθε και μεταξύ άλλων αποφάσισε το τριήμερο κλείσιμο της αγοράς και όλων των ελληνικών σχολείων, καθώς και την τέλεση επιμνημόσυνης τελετής στο μητροπολιτικό ναό των Σερρών.

Δράστης ήταν ο Αλέξανδρος Σχινάς, τα ακριβή κίνητρα του οποίου θα λέγαμε ότι παραμένουν αδιευκρίνιστα παρά τις διάφορες εικασίες που έχουν γίνει κατά

καιρούς. Η αυτοκτονία του δράστη στις 6/19 Μαΐου, όταν έπεσε από το παράθυρο του τμήματος χωροφυλακής στη Θεσσαλονίκη, όπου κρατείτο, περισσότερο συσκότισε παρά φώτισε την υπόθεση.

Έχουν γραφτεί πολλά για την καταγωγή του Σχινά και κατά πόσο αυτός ήταν Σερραίος. Σχολιάζοντας δημοσιεύματα εφημερίδων που παρουσίαζαν τον δράστη ως Σερραίό, ο μητροπολίτης Απόστολος απέστειλε στην εφημερίδα *Μακεδονία* μια σύντομη επιστολή με ημερομηνία 13 Μαρτίου, στην οποία διευκρίνιζε ότι «ο Θεοκατάρατος δολοφόνος του αλήστου μνήμης Βασιλέως των Ελλήνων Γεωργίου Αλέξανδρος Σχοινάς, ούτε εκ Σερρών κατάγεται, ούτε είνε γνωστός εν τη ημετέρα κοινωνία, ούτε έχει συγγένειάν τινά ή σχέσιν προς τους Αξιοτίμους πολίτας Σερρών φέροντας το επίθετον Σχοινάς, αφ' ου άλλως τε το όνομα Σχοινάς ενταύθα είνε όνομα επαγγέλματος».

Σύμφωνα πάντως με δημοσίευμα της *Ισραηλιτικής Επιθεωρήσεως* τον Δεκέμβριο του 1913, στηριζόμενο στο κείμενο της ανάκρισης, ο Σχινάς είχε γεννηθεί στη Θεσσαλονίκη, εκ πατρός καταγόταν από το Λιτόχωρο, ενώ Σερραία ήταν η μητέρα του.

-- Στις Σέρρες η επιμνημόσυνη τελετή πραγματοποιήθηκε στις 6/19 Μαρτίου. Στο μέσο του μητροπολιτικού ναού είχε στηθεί κενοτάφιο καλυμμένο με μαύρα υφάσματα, στις τέσσερις πλευρές του οποίου φαινόταν το βασιλικό στέμμα, ενώ τα κράσπεδα στολίζονταν από δύο ελληνικές σημαίες δεμένες μεταξύ τους.

Παρόντες ήταν φυσικά οι Έλληνες αξιωματικοί του τρίτου ιππικού συντάγματος έχοντας το σύμβολο του πένθους στη λαβή του ξίφους τους, οι Βούλγαροι αξιωματικοί με το σύμβολο του πένθους στον αριστερό βραχίονα, οι πρόξενοι, οι διευθυντές των τραπεζών, Έλληνες πρόκριτοι, αντιπρόσωποι της εβραϊκής κοινότητας, όλο το διδακτικό προσωπικό, οι μαθητές και πολύς κόσμος. Έξω από τη μητρόπολη βρισκόταν η φιλαρμονική του «Ορφέα», η οποία ανήγγειλε την άφιξη του Μητροπολίτη, συνοδευόμενου απ' όλο το ιερατείο των Σερρών υπό τις μελωδίες πένθιμου εμβατηρίου. Μετά την τελετή λίγα λόγια εκφώνησαν ο μητροπολίτης Απόστολος, ο ιεροκήρυκας Παπαδημητρίου και ο καθηγητής Μικρός.

-- Στις 10/23 Μαρτίου η Μητρόπολη αποτέλεσε και πάλι το κέντρο της σερραϊκής κοινωνίας, καθώς τελέστηκε δοξολογία με αφορμή την ανάρρηση του Κωνσταντίνου στον θρόνο της Ελλάδας. Οι ίδιοι επίσημοι έδωσαν και πάλι το παρόν, αυτήν τη φορά χωρίς μαύρες κορδέλες, ενώ η φιλαρμονική του «Ορφέα» δεν έπαιζε πένθιμες μελωδίες, αλλά τον ελληνικό εθνικό ύμνο.

-- Όμως μεταξύ των δύο αυτών τελετών φαίνεται ότι έλαβε χώρα και μια ηλεκτρισμένη συνάντηση του μητροπολίτη Σερρών με τον Βούλγαρο στρατιωτικό διοικητή Θεοδόρωφ, σύμφωνα με το ρεπορτάζ του Σκριπ (11.03.1913):

«Ο Βούλγαρος στρατηγός εκάλεσε παρ' αυτώ προχθές τον Μητροπολίτην προς ον απετάθη δι' εκφράσεων ουχί των προσηκουσών αίτινες ενείχον και παρατήρησιν κα επίπληξιν. Ηθέλησε να μάθη παρά του Σ(εβασμιωτάτ)ου Μητροπολίτου διατί προβαίνουν οι πληθυσμοί εις τας ενεργείας και τι εννοούν διακηρύσσοντες, ότι θ' αντιστούν;

- Θα προβούν εις «επανάστασιν» ετόνισεν ο στρατιωτικός διοικητής;

Ο Μητροπολίτης Σερρών προ της τοιαύτης στάσεως του Βουλγάρου στρατηγού έσπευσε να τον διακόμη και να του απαντήσει εντόνωσ, ότι δεν του αναγνωρίζει την αρμοδιότητα να ασχολήται και εξετάζη τας σκέψεις και τα φρονήματα του λαού των Σερρών, απορεί δε και εξίσταται με το θάρρος του μεταχειριζομένου τοιαύτην γλώσσαν εις ανοίκειον τόνον.

Εν τούτοις, εξηκολούθησεν ο Σ. Μητροπολίτης, παραβλέπων ταύτα, ερωτώ κατά τίνος θα «επαναστατήση» ο λαός των Σερρών αφού το μέχρι προ μικρού κρατούν καθεστώς (το Τουρκικόν) κατελύθη.

Ο στρατηγός απήντησε·

- Κατά της Βουλγαρικής διοικήσεως.

- Και τούτο θα ήτο άσκοπον, προσέθηκεν ο Σ. Μητροπολίτης, διότι άσκοπος είνε η επανάστασις κατά διοικήσεως την οποίαν ημείς υπολαμβάνομεν εντελώς προσωρινήν.

Ανάγκη μόνον είνε, ετόνισεν ο Σεβασμιώτατος, να δώσητε τας δεούσας διαταγάς εις τους υφ' υμάς αξιωματικούς και οπλίτας να παύσουν να φέρονται απρεπώς και βαναύσως διά να μη προκαλέσουν δίκαια αντίποινα του αρκετά ηγανακτημένου ήδη λαού των Σερρών.

Ο Βούλγαρος στρατηγός αλλάξας τόνον και ύφος έσπευσε να ζητήσει συγγνώμην και να είπη εις τον Σεβασμιώτατον, ότι τον παρεξηγεί τοιαύτην έννοιαν αποδίδων εις τα λεχθέντα υπ' αυτού. Εξέφρασε δε την λύπην του ότι δεν εγένοντο αυτώ γνωσταί οι παρεκτροπαί και ούτε τοιαύτα παράπονα διετύπωσεν αυτώ ο Μητροπολίτης.

Εις ταύτα ο Σεβασμιώτατος Σερρών απήντησε·

- Δεν τα εθεωρήσαμεν άξια ημών τα παράπονα, αλλ' εν τούτοις, στρατηγέ μου, είνε ανάγκη να εκδώσητε τας δεούσας διαταγάς. Και απήλθε προπεμφθείς υπό του Βουλγάρου στρατηγού».

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

-- Στις 15/28 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε νέα δοξολογία υπό την παρουσία του Βούλγαρου στρατιωτικού διοικητή των Σερρών, στρατηγού Βούλκωφ, με αφορμή την πτώση της Αδριανούπολης από το βουλγαρικό στρατό. Μετά τη θρησκευτική τελετή ακολούθησε επιθεώρηση όλων των βουλγαρικών στρατευμάτων, που βρίσκονταν στην πόλη, η δε στρατιωτική μουσική του 14ου βουλγαρικού συντάγματος ανέκρουε (βουλγαρικά) πατριωτικά εμβατήρια.

-- Στις 18/31 Μαρτίου η μικτή επιτροπή, που είχε συσταθεί για τη διενέργεια ανακρίσεων σχετικά με τις συμπλοκές Ελλήνων και Βούλγαρων στρατιωτών τον περασμένο Φεβρουάριο, αναχώρησε από την πόλη των Σερρών για τη Νιγρίτα. Απαρτιζόταν από τους: αντισυνταγματάρχη πυροβολικού Κούτση, λοχαγό Μακά, συνταγματάρχη Τσιλιγκίρωφ και λοχαγό Πετρώφ.

-- Μέχρι το 1912, στις 25 Μαρτίου οι Σερραίοι γιόρταζαν μόνο τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, ίσως και την επέτειο κάποιου συλλόγου, όπως της αδελφότητας «Αγάπα τον πλησίον σου», που τη μέρα εκείνη τελούσε δοξολογία στον ναό της Ευαγγελίστριας στα Κάτω Καμινίκια.

Το 1913 όμως ήταν σχετικά πιο ελεύθεροι να γιορτάσουν και την εθνική επέτειο, τουλάχιστο στην εκκλησία της Ευαγγελίστριας, στην είσοδο της οποίας είχε κατασκευαστεί αψίδα με τα εθνικά χρώματα (λευκό και γαλάζιο) και ελληνικές σημαίες. Στην πλατεία του ναού η φιλαρμονική «Τερψιχόρη» ανέκρουσε διάφορα πατριωτικά θούρια. Μετά την τέλεση της θείας λειτουργίας από τον μητροπολίτη Σερρών Απόστολο, το εκκλησίασμα διευθύνθηκε στο παρακείμενο κτίριο της αδελφότητας, η πρόεδρος της οποίας, Φανή Πολυλογά, εκφώνησε λόγο.

Στη συνέχεια σχηματίστηκε μεγάλη διαδήλωση με τη συμμετοχή άνω των 5000 ομογενών, οι οποίοι έχοντας επικεφαλής πολλές ελληνικές σημαίες και τη φιλαρμονική «Τερψιχόρη» διήλθαν τις κεντρικές οδούς των Σερρών για να καταλήξουν στον μητροπολιτικό ναό. Εκεί ο μητροπολίτης χοροστάτησε σε νέα δοξολογία, μετά την οποία ο καθηγητής του γυμνασίου, Μικρός, εκφώνησε τον πανηγυρικό της ημέρας, που ήταν γεμάτος ιστορικές αναφορές.

-- Τις αφίξεις του πρώην βουλευτή Σερρών Δημ. Δίγκα και του γυμνασιάρχη

Λεωνίδα Παπαπαύλου στη Θεσσαλονίκη (ερχόμενων αμοφτέρων από την Αθήνα) γνωστοποίησε η εφημερίδα *Μακεδονία* στις 29.03.

-- Την ίδια μέρα το *Σκριπ* αναπαρήγαγε από βουλγαρική εφημερίδα τη διαταγή του βασιλιά της Βουλγαρίας για την ίδρυση «Σερραϊκής ταξιαρχίας» πεζικού.

Απρίλιος

-- Τα απόνερα των πολυήμερων συμπλοκών μεταξύ Ελλήνων και Βούλγαρων στρατιωτών συνεχίζονταν και τον Απρίλιο. Ο Στρυμόνας ξέβρασε τα ακρωτηριασμένα πτώματα Ελλήνων που είχαν τρυπηθεί από τις βουλγαρικές λόχες και όλες αυτές τις εβδομάδες αγνοούταν η τύχη τους. Μεταξύ των πτωμάτων ήταν κι αυτό του δασκάλου του χωριού Δημητρίτσι, που έφερε πέντε πληγές από ξιφολόγχη.

Για το πρακτορείο ειδήσεων Ρόιτερς, όμως, η αλήθεια ήταν ανεστραμμένη. Σε ημιεπίσημο τηλεγράφημά του από τη Σόφια ισχυριζόταν ότι τα πτώματα που ξέβραζε ο ποταμός, ήταν... Βουλγάρων, που είχαν δολοφονηθεί από Έλληνες!

Στο μεταξύ οι βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές κατέλαβαν όλα τα ελληνικά σχολεία των Σερρών (από το γυμνάσιο μέχρι το νηπιαγωγείο) και πολλά ελληνικά σπίτια με τα έπιπλά τους (και τους ιδιοκτήτες εκδιωγμένους κακήν κακώς), προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για τον στρατωνισμό αναμενόμενων δυνάμεων.

Το ίδιο συνέβη και στην Κάτω Τζουμαγιά, όπου έκλεισαν όλα τα ελληνικά σχολεία και εκδιώχθηκαν οι μαθητές και οι δάσκαλοι. Όταν δε η εφορεία των σχολείων της κωμόπολης διαμαρτυρήθηκε στον στρατιωτικό διοικητή γιατί το ίδιο μέτρο της επίταξης δεν εφαρμοζόταν και στα βουλγαρικά σχολεία, η απάντηση του διοικητή ήταν αποκαλυπτική των βουλγαρικών προθέσεων: «Για να στέλνετε τα παιδιά σας να μαθαίνουν βουλγαρικά γράμματα»!

-- Στις αρχές του μήνα, στάλθηκαν εμβόλια στη Νιγρίτα για την αντιμετώπιση της ευλογιάς ύστερα από την εμφάνιση κρουσμάτων.

-- Στις 11/24 Απριλίου, Μεγάλη Πέμπτη, τα στρατιωτικά αντίσκηνα δύο μεραρχιών υπό το στρατηγό Μανουσογιαννάκη πλημμύρησαν τους ιστορικούς λόφους της αρχαίας Αμφίπολης και τις όχθες του ποταμού Στρυμόνα. Ένας έφεδρος

του 2ου πεζικού συντάγματος μοιράστηκε με τους αναγνώστες της Μακεδονίας τις εντυπώσεις του από το πρωτότυπο στρατιωτικό Πάσχα στην Αμφίπολη:

«Τα διάφορα σώματα, πεζικόν, πυροβολικόν, μηχανικόν, υγειονομικόν, χειρουργεία και επιμελητεία είναι τοποθετημένα εν απαραμίλλω τάξει. Ο Επιτάφιος και αι εορταί του Πάσχα εορτάσθησαν τοσούτον μεγαλοπρεπώς ώστε ενόμιζέ τις ότι ευρίσκεται εις τινα μεγαλούπολιν, εις τας Αθήνας αυτάς. Η κατασκευική προσευχή των στρατιωτών γενομένη εν υπαίθρω και υπό τα τρεμοσβύνοντα φώτα των κηρίων και υπό την ανταύγειαν των φώτων του Αγίου Όρους, των φωτιζόντων τα Στάγαιρα την πατρίδα του Αριστοτέλους, ήτο τι το επιβλητικόν και εξάισιον. Αι ημέραι του Πάσχα εορτάσθησαν εν ενθουσιασμό και εξάλλω χαρά. Ο Μέγαρχός μας διά διαταγής του ώρισε τριήμερον την εορτήν του Πάσχα. Οβελία διεμοιράσθησαν κατά διμοιρίας. Χοροί και άσματα ηρωικά αντηχούσιν ανά τους πρόποδας του Παγγαίου συνεννούμενοι δε μετά των πυροβολισμών των διαφόρων χωρίων δίδουσι μαγευτικόν μεγαλείον προδίδον καθαρώς Ελληνικόν αρματολικόν Πάσχα του 1921.

Αλλ' οποία έκπληξις μας ανέμενεν. Είτε η τρίτη ημέρα του Πάσχα και περιώραν διην πρωινήν βλέπομεν κατερχομένους τους κατοίκους των διαφόρων χωρίων, άνδρας, γυναίκας και παιδία με τα όπλα εις το ένα χέρι και με μεγάλας Αγίας εικόνας επί των ώμων των. Τινές

εξ αυτών κρατούσιν ελληνικάς σημαίας εις την δεξιάν αυτών. Προπορευομένων δε των ιερέων και ακολουθούντων των ψαλτών και διδασκάλων, ζητωκραυγάζουσιν οι πάντες υπέρ του Ελληνικού Έθνους και του Ελληνικού στρατού. Μετ' ολίγον ίστανται οι ιερείς και επί του ιερού της Αμφιπόλεως λόφου ψάλλουσι δοξολογίαν. Σύμπας ο ελληνικός στρατός, αποτελούμενος από δεκάδας χιλιάδας στρατού ενθουσιά και ζητωκραυγάζει. Εν τω μέσω δε του γενικού ενθουσιασμού προσέρχεται ο ανθυπίατρος του 2ου πεζ. συντάγματος κ. Γεώργ. Π. Δρίβας, όστις αφού πρώτον ησπάσθη τας αγίας εικόνας προσφωνεί ακολουθως διά συγκινητικωτάτου και πατριωτικωτάτου λόγου. Ζητωκραυγαί ουρανομήκεις ακούονται από τον πολυάριθμον στρατόν και το πλήθος των χωρικών. Ότε δε ηγείτο του χορού μία ωραία χωριατοπούλα ένοπλος και με την σημαίαν εις την δεξιάν, τότε προσέρχεται ο κ. Δρίβας και λαμβάνει φωτογραφικάς εικόνας του χορού. Αφού δε τέλος έληξεν η πρωτότυπος και αγνοτάτη ελληνική αύτη εορτή, οι μεν χωρικοί τραγωδούντες ηρωικά ελληνικά τραγούδια ανήλθον εις τα χωρία των, ημείς δε εμείναμεν κατενθουσιασμένοι, διότι ευρέθημεν εις αγνόν ελληνικόν πληθυσμόν τον οποίον ουδόλως μετέβαλεν η μακρά δουλεία τόσων αιώνων».

-- Στα μέσα Απριλίου παρατηρήθηκαν ύποπτες κινήσεις του βουλγαρικού στρατού, όπως η διάβαση της γέφυρας στο Όρλιακο (σήμερα Στρυμονικό) με σκοπό την προσέγγιση της περιοχής της Νιγρίτας, όμως απωθήθηκαν από τον ελληνικό στρατό προτού υπάρξει στρατιωτική εμπλοκή.

-- Στις 17/30 Απριλίου, ένας λόχος βουλγαρικού στρατού αποπειράθηκε να διαβεί τη γέφυρα του ποταμού Αγγίτη κοντά στο Κοτσάκι (σήμερα Μυρρίνη) με σκοπό την κατάληψη του χωριού. Και πάλι οι Βούλγαροι υπαναχώρησαν, όταν τους απαγορεύτηκε η διέλευση από τον ελληνικό στρατό, χωρίς να υπάρξει μάχη. Ωστόσο νέα ανεπιτυχής απόπειρα επαναλήφθηκε τρεις μέρες αργότερα.

-- Τον Απρίλιο, πλήρης ημερών έφυγε από τη ζωή ο Δημήτριος Χατζηδήμου. «Ο μεταστάς ήτο εις εκ των αρίστων κοινωνικών και εθνικών παρογόντων της πόλεως των Σερρών και ολοκλήρου της περιφέρειας, πράγματι δε ο θάνατός του αφήνει κενόν δυσαναπλήρωτον, διότι ο μακαρίτης ήτο εις εξ εκείνων των εκλεκτών θνητών, οι οποίοι εργάζονται σιωπηρώς και αθορύβως και άνευ επιδείξεων, αλλ' αποτελεσματικώς υπέρ της κοινωνίας και του Έθνους εις ο ανήκουν» αναγνώρισε ο συντάκτης της εφημερίδας *Μακεδονία* εκφράζοντας παράλληλα τα ειλικρινή συλλυπητήριά του στους γιους του νεκρού, Κωνσταντίνο και Ιωάννη, και στον γαμπρό του, Κάρολο Σπόντη, εξέχον μέλος της ελληνικής κοινότητας Καβάλας.

-- Εν τω μεταξύ, ο γελοιογράφος του περιοδικού *Εικονογραφημένος Παρνασσός* άντλησε μέρος της έμπνευσής του από το όνομα του νέου αστυνομικού διευθυντή –και όχι δημάρχου– των Σερρών, Καραγκιόζη ή –εκβουλγαρισμένα– Καραγκιοζώφ, τον οποίο είχαν διορίσει οι Βούλγαροι στην πόλη των Σερρών.

Η διπλανή γελοιογραφία δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 29.04.1913.

Μάιος

-- Όλο το προηγούμενο διάστημα η σιδηροδρομική επικοινωνία των Σερρών με τη Θεσσαλονίκη ήταν εξόχως προβληματική. Αρχικά οι βουλγαρικές αρχές διέθεταν βαγόνια έναντι 25 τουρκικών λιρών, οι οποίες αιτιολογούνταν ως εισφορά υπέρ του βουλγαρικού Ερυθρού Σταυρού. Αργότερα γινόταν επιλεκτική παραχώρηση βαγονιών, την οποία ορισμένες φορές αρνούσαν και σε όσους είχαν το απαιτούμενο ποσό. Εξάλλου, αν κάποιος έμπορος της Θεσσαλονίκης ήθελε να μεταφέρει το εμπόρευσμά του στην πόλη των Σερρών, έπρεπε πρώτα είτε να μεταβεί ο ίδιος στις Σέρρες είτε ν' αποταθεί σε μεσίτες, ώστε να μπορέσει να κλείσει βαγόνι για τη μεταφορά!

Μέσα σ' ένα ήδη δύσκολο περιβάλλον, τις πρώτες μέρες του Μαΐου επιβλήθηκε φόρος 11% σε όλα τα εμπορεύματα που έφταναν στις Σέρρες από τη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα απαγορεύτηκε η μεταφορά εμπορευμάτων με ζώα και άμαξες· όσα δε, είχαν φτάσει στις Σέρρες κατ' αυτόν τον τρόπο, επιστράφηκαν στη Θεσσαλονίκη, προκειμένου η αποστολή τους να γινόταν... με το τρένο!

-- Στις 10/23 Μαΐου διαβιβάστηκε στον υπουργό Παιδείας της Ελλάδας η πολύ σημαντική έκθεση του ύπαρχου Καναβατσόγλου αναφορικά με τις πολύτιμες αρχαιότητες που είχαν εντοπιστεί τυχαία στις εκβολές του ποταμού Στρυμόνα, στην περιοχή της αρχαίας Αμφίπολης, από τους Έλληνες στρατιώτες. Μεταξύ αυτών βρισκόταν και το περίφημο λιοντάρι της Αμφίπολης, το οποίο τότε ήταν τεμαχισμένο. Η έκθεση δημοσιεύτηκε την επομένη στην εφημερίδα *Νέα Ημέρα*:

«Περί τα 3 χιλιόμετρα άνω των εκβολών του Στρυμόνος και εν τη αριστερά όχθη αυτού κείται η αρχαία Αμφίπολις ένθα εφρονεύθη ο Σπαρτιάτης Στρατηγός Βρασίδης εις τον κατά Φιλίππου πόλεμον. Εν ταύτη σώζονται τάφοι μαρμάρινοι κεχωσμένοι ως επί το πλείστον με επιγραφάς και αναθήματα ως αι εξής ας αντέγραψα με τους χαρακτήρας των: ΡΑΡΙΝΙΑ – ΝΙΚΕΑ – ΠΑΠΙΝΙΑ ΚΟΙΝΙΟΥ. Επί ετέρας πλακός ΣΩΤΗΡΙΣ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥ ΗΡΩΙΣΣΑ ΧΑΙΡΕ.
Επί άλλης το όνομα ΦΕΙΔΙΟΥ.

Υπάρχει επίσης ανεσκαμμένος λάκκος όπου ευρίσκεται ίππος εκ λευκού μαρμάρου και μεγέθους μετρίου εξαιτίας τέχνης με αναβάτην έχοντα γυμνούς τους πόδας και φέροντα χιτώνιον καλύπτον ολίγον τους μηρούς αλλά δυστωχώς ο τε ίππος και αναβάτης άνευ κεφαλής.

Αναφέρεται επίσης ότι εντός περιφερείας κυκλωτερούς περιοριζομένης γύρωθεν υπό ερειπίων οικοδομών υπάρχουν κίονες τρεις τον αριθμόν εντός λάκκου μεγέθους 3-4 μέτρων και εν κινόκρανον. Ταύτα πάντα φανερώνουσιν ύπαρξιν αρχαίου ναού. Επί της δεξιάς όχθης και πολύ πλησίον του ποταμού εις τους πρόποδας των υπερκειμένων λοφίσκων ανευρέθη προ ημερών εξ εσκαφής γενομένης υπό του λόχου του μηχανικού, ίνα το χώμα χρησιμοποιήσῃσι προς επιχωμάτωσιν του εξωτερικού μέρους κατασκευασθείσης γεφύρας, βάθρον αποτελούμενον εκ τριών πλακών μαρμαρίνων μεγάλων διαστάσεων, η δε κατωτέρα βάσις εφ' ης στηρίζονται αι μαρμαρίναι πλάκες εκ πλακός ουχί μαρμαρίνης αλλ' εκ κοινού λίθου (πουρί). Επί της πρώτης πλακός φέρονται δύο

τύποι σημειούντες τοποθέτησιν αγάλματος ίσως του Βρασίδα.

Η υπόθεσις αύτη ίσως δεν εκφεύγει της αληθείας διότι ο στρατηγός την σκαπάνην του Έλληνος στρατιώτου ανέμενεν ίνα δείξη την εμφάνισίν του.

Η μεγαλοπρέπεια του όλου έργου και η θέσις της τοποθεσίας του μας δεικνύει ότι βεβαίως άνδρα έξοχον επ' αυτού έφερε. Προσατενίζει ακριβώς επί των απέναντι λόφων των υπερκειμένων της Αμφιπόλεως, εκεί δηλαδή όπου και θα συνήφθη η μάχη του ενδόξου Σπαρτιάτου Στρατηγού.

Επίσης υπάρχει όγκος μαρμαρίνος κομμένος εις πολλά μέρη και παρουσιάζων εν είδος ζώου. Ομοιάζει πολύ με τον όγκον του Λέοντος της Χαιρωνείας όταν και ούτος ευρίσκετο κεχωσμένος εν τη γη».

Σχετική επιστολή είχε ήδη επιδοθεί στον πρόεδρο της Αρχαιολογικής Εταιρίας, ενώ το υπουργείο κοινοποίησε την αναφορά του ύλαρχου Καναβατσόγλου στον επικεφαλής της ελληνικής διοίκησης Θεσσαλονίκης, Κωνσταντίνο Ρακτιβάν. Εκείνος με τη σειρά του ενημέρωσε τον έφορο αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης, Γ. Π. Οικονόμου, ο οποίος έδειξε ζωνρό ενδιαφέρον για τα ευρήματα, ενώ ο αρχιτέκτονας Α. Ορλάνδος σχεδίασε το λίθινο βάθρο που είχε βρεθεί στις εκβολές του ποταμού Στρυμόνα. Ωστόσο βρισκόμασταν στο μέσο μιας πολεμικής αναταραχής και οι προτεραιότητες ήταν άλλες. Έτσι, η επίσημη έκθεση του Γ. Π. Οικονόμου προς το υπουργείο Παιδείας εφιστούσε την προσοχή «όπως απαγορεύσωσιν εις μνημονεύόμενα εν τη εκθέσει πρόσωπα να παύσουν ασχολούμενα εις έρευνας του Μακεδονικού εδάφους, διότι και αλλότριον είναι το έργον προς την αποστολήν των και ανεπανορθώτως δύναται να ζημιώση τα εκεί αρχαία», όπως διαβάζουμε στην εφημερίδα *Εστία* της 27.05.1913¹.

¹ Κάποια ιστορικά στοιχεία ειδικά για το λιοντάρι της Αμφίπολης: Περισσότερα κομμάτια βρέθηκαν από Άγγλους στρατιώτες κατά τη διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, όπως και από Αμερικανούς μηχανικούς της εταιρίας Μονκς-Γιούλεν κατά την εκτέλεση αντιπλημμυρικών έργων στην περιοχή

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

-- Πράγματι, στις αρχές του μήνα η κατάσταση στην περιοχή είχε φτάσει σε οριακό σημείο με τις ανοιχτές συγκρούσεις μεταξύ του ελληνικού και του βουλγαρικού στρατού στο Παγγαίο [στην περιοχή μεταξύ των χωριών Αγγίστα, Κοτσάκι και Βουλτσίστα (σήμερα Δόμιρος)] με μικρή προώθηση των βουλγαρικών δυνάμεων, οι οποίες υπερτερούσαν σημαντικά των ελληνικών, μέχρι το χωριό Σέμαλτος (Μικρό Σούλι), όπου απωθήθηκαν από τις ελληνικές δυνάμεις και αποκαταστάθηκε η εύθραυστη ηρεμία στην περιοχή. Επεισόδιο υπήρξε και στην περιοχή της Νιγρίτας, όπου ωστόσο αποτράπηκε η όποια βουλγαρική προέλαση.

Το ελληνικό ιππικό, που βρισκόταν στις Σέρρες, διατάχθηκε να αποχωρήσει και να ενωθεί με τον κύριο κορμό των ελληνικών δυνάμεων. Η απόφαση αυτή, όπως ήταν αναμενόμενο, στενοχώρησε τους Έλληνες κατοίκους της πόλης, οι οποίοι παρέθεσαν γεύματα στους αξιωματικούς και πρόσφεραν δώρα στους στρατιώτες την παραμονή της αναχώρησής τους.

Οι βουλγαρικές αρχές, που κάποιες εβδομάδες νωρίτερα θα πετούσαν τη σκούφια τους σε μια τέτοια εξέλιξη, προσπάθησαν να εμποδίσουν την αναχώρηση των Ελλήνων στρατιωτών ακριβώς για να μην ενισχυθούν οι ελληνικές δυνάμεις. Προέβαλαν αναληθείς ισχυρισμούς, όπως ότι ο ποταμός Στρυμόνας είχε γίνει αδιάβατος ύστερα από βλάβη στη γέφυρα, για να πάρουν την απάντηση του Έλληνα διοικητή: *«Δεν δύναται τίποτε να εμποδίση την αναχώρησίν μας. Και αν τυχόν η γέφυρα υπέστη βλάβας, ημείς θα διέλθωμεν τον Στρυμόνα και άνευ γεφύρας».*

στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Μεγάλο ενδιαφέρον έδειξε ο τότε πρεσβευτής των Ηνωμένων Πολιτειών, Λίνκολν Μακ-Βη, ο οποίος μάλιστα επισκέφτηκε την Αμφίπολη και εντυπωσιάστηκε τόσο πολύ από τα ευρήματα, ώστε απευθύνθηκε σε συμπατριώτες του για τη συγκέντρωση 5000 δολαρίων για την αναστήλωση του μνημείου.

Αργότερα συστάθηκε και ελληνική επιτροπή εράνων, αποτελούμενη από τους Α. Μιχαλακόπουλο, Κωστή Παλαμά και Σπ. Λοβέρδο. Αυτοί απηύθυναν έκκληση μέσω της εφημερίδας *Ακρόπολις* στις 04.01.1936 για τη μεγαλύτερη δυνατή οικονομική συνδρομή των Ελλήνων για λόγους «εθνικής αξιοπρείας» με κατάθεση χρημάτων σε ειδικό λογαριασμό της Λαϊκής Τράπεζας, με την προοπτική τα ονόματα των δωρητών ν' αναγράφονταν στον ακρογωνιαίο λίθο του βάρου, όπου θα στηριζόταν το λιοντάρι. «Οιονδήποτε ποσόν είνε ευπρόσδεκτον, διά να επιτευχθή η ηθική σημασία της συμμετοχής διά μεγαλυτέρου αριθμού Ελλήνων εισφορέων εις τον έρανον», έγραφαν.

Την αναστήλωση ανέλαβε η αμερικανική αρχαιολογική σχολή της Αθήνας, ενώ το υπουργείο Παιδείας ανέθεσε στον καλλιτέχνη γλύπτη Αν. Παναγιωτάκη τη συμπλήρωση και συναρμολόγηση των τεμαχίων, όπως και την κατασκευή του βάρου με τη βοήθεια των μηχανικών Χάμιλτον και Μακάμπερ, ώστε το Νοέμβριο του 1937 η αναστήλωση του Λέοντα της Αμφίπολης, που σήμερα αποτελεί σήμα κατατεθέν της περιοχής, είχε πλέον ολοκληρωθεί.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

Από την άλλη, αμέσως μετά την αναχώρηση του ιππικού, Βούλγαροι στρατιώτες εισέβαλαν στο οίκημα όπου εδραζόταν το ελληνικό προξενείο, σπάζοντας παράθυρα, πόρτες, τραπέζια και ό,τι άλλο βρήκαν στο κτίριο. Ακολούθως επισκέφθηκαν τα σπίτια των Σερραίων που είχαν φιλοξενήσει Έλληνες στρατιώτες και τα λεηλάτησαν αρπάζοντας ακόμη και οικιακά σκεύη. Η επίσημη δικαιολογία ήταν ότι έψαχναν για επαναστατικές προκηρύξεις.

Ήταν σαφές ότι η αποχώρηση των Ελλήνων στρατιωτών αποθράσυνε τις βουλγαρικές αρχές, όπως θα φανεί και από ορισμένα περιστατικά που παρατίθενται στη συνέχεια. Ίσως δεν είχε άδικο ο Σέρβος αξιωματικός, συνέντευξη του οποίου δημοσιεύτηκε στη νεοϋορκέζικη *Ατλαντίδα* στο φύλλο της 05.07 (πιθανόν αναδημοσίευση από ελλαδίτικη εφημερίδα), ότι –κρίνοντας εκ του αποτελέσματος– το ελληνικό ιππικό μάλλον δεν έπρεπε να φύγει από την πόλη, καθώς με την παρουσία του «προελαμβάνετο η εγκληματική τάσις των Βουλγάρων».

Επιχειρηματολογούσε σχετικά: «Και εάν διεννοούντο οι Βούλγαροι, πολυάριθμοι όντες, να επιτεθούν ή να αιχμαλωτίσουν τους Έλληνας ιππείς, δεν θα προέβαινον ευκόλως εις τούτο, διότι εσκέπτοντο ότι εν Θεσσαλονίκη υπάρχουσι στρατιώται Βούλγαροι, οίτινες θα διέτρεχον κίνδυνον αμεσώτατον εκ της επηρείας, την οποίαν θα είχεν ένα παρόμοιον πραξικόπημα. Εάν εμένατε εις τας Σέρρας δεν θα σας έθιγε κανείς απολύτως. Βεβαίως η αναχώρησις του Ελληνικού ιππικού ήτο μία προληπτική ενέργεια προς αποσόβησιν απειλουμένου κινδύνου, τον οποίον, επαναλαμβάνω, δεν διέτρεχον».

-- Σε άλλες ειδήσεις, στη Νιγρίτα ιδρύθηκε «ιερός λόχος», στον οποίο εγγράφονταν καθημερινά αθρόοι νέοι της περιοχής από ηλικίας 19 ετών και πάνω. Μέχρι τα μέσα Μαΐου αριθμούσε περίπου οκτακόσιους στρατιώτες.

-- Στο μεταξύ στην πόλη των Σερρών εκδηλώθηκε αναταραχή στη βουλγαρική φρουρά, καθώς πολλοί Βούλγαροι στρατιώτες ζητούσαν ν' απολυθούν το ταχύτερο δυνατό, ενώ ένας αξιωματικός αυτοκτόνησε. Μέσα σ' όλα αυτά, αφέθηκαν ελεύθεροι από τις φυλακές της πόλης και όλοι οι φυλακισμένοι κομιτατζήδες.

-- Στις 10/23 Μαΐου, παραμονή της γιορτής των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, οι βουλγαρικές αρχές ανακοίνωσαν ότι κάθε πολίτης όφειλε ν' αναρτήσει στο

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

σπίτι ή στο κατάστημά του τη βουλγαρική σημαία και να παρευρεθεί υποχρεωτικά στον ναό την επομένη. Το πρόστιμο για όσους δεν ύψωσαν τη σημαία ήταν πεντακόσιες δραχμές.

-- Η σύγκρουση δύο αμαξοστοιχιών μεταξύ των σταθμών Ποροΐων και Ακίντζαλι στις 11/24 Μαΐου οδήγησε στον τουφεκισμό του Βούλγαρου σταθμάρχη στο Ακίντζαλι (σήμερα Μουριές Κιλκίς) ύστερα από διαταγή του ταγματάρχη Ιβανώφ, ο οποίος είχε τον τίτλο του επιθεωρητή των σιδηροδρόμων. Αντίστοιχο περιστατικό είχε συμβεί τρεις μέρες νωρίτερα και στην Πόρνα (Γάζωρος).

-- Στις 12/25 Μαΐου διακόπηκε η σιδηροδρομική συγκοινωνία των Σερρών και τα τρένα που είχαν αναχωρήσει από την πόλη σταμάτησαν στον σταθμό Σαριγκιόλ (σήμερα Κριστώνη) του Κιλκίς.

-- Στις 13/26 Μαΐου διακόσιοι ομογενείς από τα γύρω χωριά μεταφέρθηκαν με τη βία στις Σέρρες προκειμένου να καταταγούν στις τάξεις του βουλγαρικού στρατού, όμως οι τριάντα κατάφεραν να δραπετεύσουν το ίδιο βράδυ. Άλλοι πάλι αναγκάστηκαν να πληρώσουν διάφορα ποσά θέλοντας ν' αποφύγουν τη στρατολόγηση (και να στρατολογηθούν εκ νέου, να ξαναπληρώσουν για ν' αφεθούν ήσυχοι κ.ο.κ.). Όταν κάποιος δήλωνε Έλληνας, οι βουλγαρικές αρχές του απαντούσαν: «Δεν φοβάστε το Θεό να λέτε ότι είστε Έλληνες, αφού τα δέντρα, οι πέτρες, τα πάντα και αυτός ο Θεός είναι Βούλγαρος!».

-- Στις 13.05 το *Εμπρός* έγραφε ότι στις Σέρρες είχε απαγορευτεί η κυκλοφορία όλων των ελληνικών εφημερίδων της Αθήνας και της Κωνσταντινούπολης.

-- Στις 17.05 η ίδια εφημερίδα φιλοξένησε τις μαρτυρίες προσφύγων από τα χωριά του Παγγαίου, οι οποίοι είχαν φτάσει στον Πειραιά μια μέρα νωρίτερα:

«Υπήρξε τόσον σφοδρός ο βουλγαρικός αφηνιδιασμός και τόσος ήτο ο όγκος του βουλγαρικού στρατού, ώστε η άμυνα του 19ου συντάγματος υπό τον ψύχραμον και γενναίον διοικητήν του, κ. Βίκτωρα Βούρλιν, είνε μία από τας λαμπροτέρας νίκας, παρ' όλην την υποχώρησίν μας»· «Κατά την διάρκειαν της μάχης μία στρατηγικωτάτη πλευρική κίνησις του στρατού μας κατόρθωσε να περικλείση και συσφίξη μίαν βουλγαρικήν διμοιρίαν εκ 450 περίπου Βουλγάρων στρατιωτών, τους οποίους ηνάγκασεν εις παράδοσιν. Οι αιχμάλωτοι ούτοι φρουρούνται ήδη εντός στρατιωτικής ζώνης παρά τα προσωρινά ελληνοβουλγαρικά σύνορα».

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

περιοδικό ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ, 15-31 Μαΐου 1913

Πρόσφυγες από την πόλη των Σερρών έδιναν λεπτομέρειες και για το στασιαστικό κίνημα, που είχε ξεσπάσει στη βουλγαρική φρουρά:

«Μεταξύ όλου του εκεί εστρατοπεδευμένου βουλγαρικού στρατού –ιδίως δε μεταξύ των τελευταίων κλάσεων των εφέδρων και των εθνοφρουρών– επικρατεί τόση νοσταλγία επανόδου εις τας εστίας των, ώστε προ ημερών έλαβε διαστάσεις σοβαρωτάτης στάσεως.

Πέντε Βούλγαροι κατώτεροι αξιωματικοί, οι οποίοι επενέβησαν, όπως περιστεύουν την στάσιν, εφρονεύθησαν αγρίως υπό των εκμανέντων στρατιωτών.

- Θέλουμε να πάμε στα χωριά μας, επανελάμβανον βροντοφώνως με κάποιαν λύσαν.

Η στάσις γνωσθείσα μεταξύ του εκεί Βουλγαρικού αρχηγείου προκάλεσε σύντονα και αυστηρότατα μέτρα.

Δύο τάγματα με όλα τα επιτελεία των περιεκύκλωσαν ευθύς τους στασιαστές, και αφού τους αφόπλισαν, τους έδεσαν και τους εφυλόκισαν. Αμέσως δε πρόχειρον στραποδικείον κατεδίκασε 50 –τους πρωταιτίους– εις θάνατον και ετυφεκίσθησαν αμέσως προς παραδειγματισμόν.

Επίσης εγνώσθη ότι, ολίγον προ του Βουλγαρικού αιφνιδιασμού εις το Παγγαίον, δύο αξιωματικοί και τρεις υπαξιωματικοί Βούλγαροι, οι οποίοι ηρνήθησαν να μετάσχουν της αδελφοκτόνου επιθέσεως, χωρίς επίσημον κήρυξιν του πολέμου, κατεδικάσθησαν υπό προχείρου Στραποδικείου ανωτέρων αξιωματικών εις τον διά τυφεκισμού θάνατον, εκτελεσθέντα παραχρήμα».

-- Στις 17/30 Μαΐου υπογράφηκε στο Λονδίνο η συνθήκη που φιλοδοξούσε ατυχώς και ανεπιτυχώς να φέρει την ειρήνη στη βαλκανική χερσόνησο μετά την ανατροπή του στάτους κβο στα νότια Βαλκάνια.

Την ίδια μέρα έφτασε στην Πάτρα η επιστολή μιας κατοίκου των Σερρών προς τον πατέρα της, ο οποίος ζούσε στην αχαϊκή πρωτεύουσα. Η επιστολή περιέγραφε τις δύσκολες στιγμές που περνούσαν οι Σερραίοι στη σκλαβιά, τις απόπειρες βίαιου εκβουλγαρισμού τους, θηριωδίες σε βάθος των Τούρκων κλπ. Αποσπάσματα της επιστολής δημοσίευσε την επόμενη μέρα ο *Νεολόγος Πατρών*:

«Όταν είχαμε τους Τούρκους δεν μας ετυραννούσαν τόσο, όσον οι Βούλγαροι. Κοντά δε σε όλα τα άλλα δεν έχουμε και ταχυδρομείον. [...]

Κατά την εποχήν της Τουρκοκρατίας εβγαίναμε και ολίγον από τα σπήτια μας. Από τότε όμως που εμπήκαν οι Βούλγαροι, εκλεισθήκαμε μέσα, εμμανταλωθήκαμε. Δεν μας βλέπει όχι μόνον η πόρτα, αλλ' ούτε και το παράθυρο. Είμεθα όλοι τρομαγμένοι. Ο Θεός να βάλη το χέρι του. [...]

Δεν άφησαν καμμίαν γυναίκα Οθωμανίδα, χωρίς να την προσβάλουν. Μερικές και τας εσκότωσαν. Έφθασαν δε οι κακούργοι και οι αισχροί να προσβάλλουν άλλας και μπροστά στους αδελφούς και τους συζύγους των. [...]

Δεν ημπορείτε να φαντασθήτε εις

ποίαν κατάστασιν ευρίσκονται οι Οθωμανοί κάτοικοι των Σερρών. Έχασαν τα σπήτια των, έχασαν την τιμήν των, έχασαν τα πάντα. Και γυρίζουν τώρα πολλοί απ' αυτούς, οι οποίοι έπαιζαν άλλοτε με τες λίρες, εις τους δρόμους και ζητιανεύουν. [...]

Δεν εχόρτασαν από το αίμα τόσοσιν αθών χωρικών Τούρκων, τους οποίους έσφαζαν. Θέλουν να πίνουν και άλλο και όποιον Τούρκον βρίσκουν, τον σκοτώνουν. Αι κακορίζικες αι γυναίκες των Τούρκων, διά να σωθούν από τα τέρατα, εκρύφθησαν εις τα σπήτια των Ελλήνων, όπου και μένουν ακόμη! Αλλά οι Βούλγαροι ευρίσκουν αφορμήν και μπαίνουν και εις τα Ελληνικά σπήτια και μαζή με τας Οθωμανίδας, υποφέρουν και αι Ελληνίδες. [...]».

-- Περισσότερες περιγραφές αυθαιρεσιών των βουλγαρικών αρχών της πόλης των Σερρών διαβάζουμε στην εφημερίδα *Μακεδονία* της 23 και 25.05:

α) Το δημοτικό συμβούλιο, αποτελούμενο κυρίως από κοιμητοζήδες, διέταξε την κατεδάφιση πολλών σπιτιών Ελλήνων χωρίς να τους χορηγηθεί η ελάχιστη αποζημίωση. Επίσης ζητήθηκε από όλους τους κρεοπώλες να μεταφέρουν τα καταστήματά τους σε συγκεκριμένα μικρά καταστήματα απέναντι από το δημαρχείο. Επειδή εκείνοι διαμαρτυρήθηκαν ότι κάτι τέτοιο θα τους κατέστρεφε οικονομικά, η δημοτική αρχή... υποχώρησε επιτρέποντάς τους να παραμείνουν στα

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

καταστήματά τους υπό τον όρο ότι θα πλήρωναν πρόστιμο 500 φράγκων!

β) Βούλγαροι στρατιώτες έμπαιναν στα ελληνικά καπηλειά και καφενεία, όπου έπιναν, μεθούσαν κι έφευγαν σαν... κύριοι χωρίς να πληρώσουν –και αλίμονο σε όποιον καταστηματάρχη τολμούσε να διαμαρτυρηθεί!

γ) Η εφημερίδα κατήγγειλε ότι στο χωριό Σπάτοβο (σήμερα Κοίμηση), Βούλγαροι στρατιώτες, που είχαν φιλοξενηθεί στα σπίτια του προκρίτου Ηλία Σπατοβαλή και του σχισματικού ιερέα, επιτέθηκαν και βίασαν τις συζύγους των δύο ανδρών μπροστά στα μάτια τους.

δ) Στα χωριά Σάβιακο (σήμερα Βαμβακόφυτο) και Καμήλα, στρατιώτες λεηλάτησαν τα σπίτια όσων κατοίκων είχαν αρνηθεί να υπογράψουν έγγραφο, με το οποίο θα δήλωναν ότι ήταν Βούλγαροι και ότι προσχωρούσαν στην εξαρχία.

Με την κατάσταση διαρκώς επιδεινούμενη, άκρως προφητική αποδείχτηκε η γελοιογραφία του Γ. Μαυριλάκου (Noir), που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Καιροί* στις 26 Μαΐου και προέβλεπε ότι μετά από ένα μήνα ο βουλγαρικός στρατός θα έπαιρνε πόδι.

Ιούνιος

-- Στις 1/14 Ιουνίου, παραμονή της Πεντηκοστής, οι Βούλγαροι ειδοποίησαν τους κατοίκους της Δοβίστας (σήμερα Εμμανουήλ Παπάς) ότι επρόκειτο να τελεστεί λειτουργία στη βουλγαρική γλώσσα από σχισματικό ιερέα. Τότε οι κάτοικοι συνεννοήθηκαν και τέλεσαν τη λειτουργία νωρίτερα από τη συνηθισμένη ώρα, ώστε ο σχισματικός ιερέας, όταν έφτασε στην εκκλησία, βρήκε την πόρτα κλειστή. Απαντώντας οι Βούλγαροι πολιόρκησαν την κωμόπολη και απαίτησαν από τους κατοίκους να ενταχθούν στη σχισματική εκκλησία και να διώξουν όλους τους Ελληνορθόδοξους ιερείς και τους Έλληνες δασκάλους.

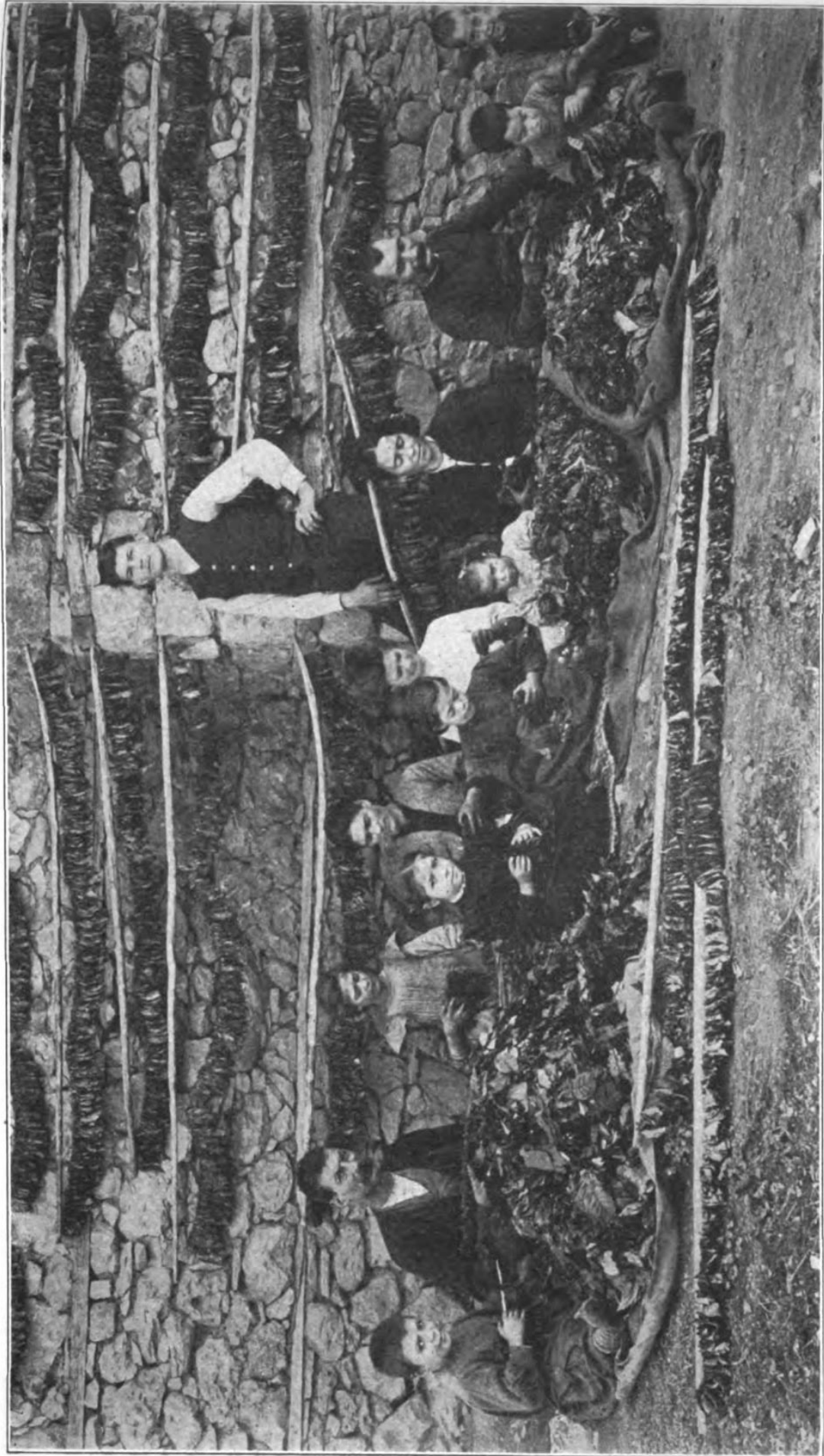
-- Την ίδια μέρα στη Θεσσαλονίκη έφτασαν 120 Τούρκοι αιχμάλωτοι των Σέρβων, οι περισσότεροι εκ των οποίων κατάγονταν από τις Σέρρες και την Καβάλα.

-- Στις 6/19 Ιουνίου, ο αρχιερατικός επίτροπος της Ζηλιάχοβας, παπά-Επαμεινώνδας, και άλλοι δέκα πρόκριτοι οδηγήθηκαν σιδηροδέσμιοι στη φυλακή.

-- Την επόμενη μέρα λεηλατήθηκε το χωριό Πόρνα (σήμερα Γάζωρος), ενώ συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν οι πρόκριτοι Γεώργιος Αλέξης, Αργύριος Τοκοτόκ και Μητρούσης Ζεβζέκης.

-- Η χολέρα, που ενέσκηψε στην πόλη των Σερρών στα τέλη Μαΐου με 200 κρούσματα να εντοπίζονται πρώτα στις τάξεις του βουλγαρικού στρατού, εξαπλώθηκε επικίνδυνα τον Ιούνιο. Ανταπόκριση από τις Σέρρες με ημερομηνία 11 Ιουνίου, όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Μακεδονία* δυο μέρες αργότερα, έδινε μια γενική εικόνα της επικίνδυνης κατάστασης:

«Η χολέρα εν τη πόλει μας μαστίζει τους κατοίκους και μάλιστα μεταξύ των στρατιωτών κάμνει θραύσιν κυριολεκτικώς. Καθ' εκάστην σημειούνται δεκάδες κρουσμάτων, ων τα πλείστα είνε θανατηφόρα. Παρατηρείται δε ότι τα περισσότερα των θυμάτων είναι γυναίκες. Τα μέτρα τα οποία λαμβάνουν αι Βουλγαρικά αρχαί είνε ανεπαρκέστατα, μάλιστα δε όσον αφορά τον στρατόν. Διότι οι στρατιώται οσάκις δεν τρώγουν σκόρδα, τρώγουν παστόν χοίρινον κρέας, αλατισμένον πολύ, τούτο παν άλλο ή αντιχολερικόν είνε».

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙΠΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ ΕΝ ΚΟΡΜΙΣΤΗ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ, ΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΑΛΟΓΗΝ ΦΥΛΛΩΝ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΝ ΟΡΜΑΘΩΝ

Μηνιαία Εικονογραφημένη Ατλαντίς, Ιουύλιος 1913

**Ο Δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος – Η προέλαση του ελληνικού στρατού
– Η καταστροφή και η απελευθέρωση των Σερρών**

Στις 16/29 Ιουνίου ο ατμός, που μετά βίας έμεινε κλεισμένος και σιγόβραζε επί μήνες, απελευθερώθηκε. Τα αντικρουόμενα συμφέροντα και οι μαξιμαλιστικές διεκδικήσεις της Βουλγαρίας καθιστούσαν αδύνατη την από κοινού χάραξη των συνόρων, ώστε οι πρώην σύμμαχοι έλυσαν τις διαφορές του με τα όπλα.

Στις 20 Ιουνίου/3 Ιουλίου ο ελληνικός στρατός εισήλθε στην πυρπολημένη Νιγηρίτα. Στις 5.15' το πρωί της 21ης Ιουνίου ο στρατηγός Σωτήλης έστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα: *«Νιγηρίτα και πεδιάς αυτής παρουσιάζουσιν οικτρών θέαμα. Οι Βούλγαροι εν τη ατάκτω αυτών υποχωρήσει δεν άφησαν παρά σωρόν καιομένων ερειπίων και πληθύν πτωμάτων γυναικοπαίδων και γερόντων. Αιχμαλώτους συνελάβομεν περί τους 150. Πλήθος πτωμάτων Βουλγάρων, όπλων και υλικού εξαρτήσεως είνε εσπαρμένον καθ' όλον το μήκος της στενωπού διαρκείας πλέον της ½ ώρας».*

Δύο ξένοι ανταποκριτές, ο Φραντς ντε Γέσεν και ο Άλμπερτ Τράμπμαν, μετέφεραν σ' όλο τον κόσμο τις ανατριχιαστικές εικόνες που αντίκρυσαν, όπως και τη μαρτυρία του επιζήσαντα Γεώργιου Βλάχου. Μεγάλη ανατριχίλα προκλήθηκε στην Ελλάδα, με την εφημερίδα *Εστία* να χαρακτηρίζει την καταστροφή της Νιγηρίτας ως *«δευτέρα Χίος»* παραπέμποντας στην καταστροφή του νησιού από τους Τούρκους το 1822.

Η μάχη της Βέτρινας στις 26 και 27 Ιουνίου (π.η.) οδήγησε στην απελευθέρωση του Δεμίρ Ισσάρ, όπου επίσης είχαν διαπραχθεί θηριωδίες και καταστροφές από τον υποχωρούντα βουλγαρικό στρατό.

Στο μεταξύ υπήρχε φημολογία για είσοδο του ελληνικού στρατού στην πόλη των Σερρών. Στην πραγματικότητα, στις 26 Ιουνίου στρατιωτικό απόσπασμα υπό τη διοίκηση του υπολοχαγού Πέτρου Γ. Καλογερόπουλου διατάχθηκε να προωθηθεί μέχρι τον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης για ν' ανιχνεύσει και –αν χρειαζόταν– να εμποδίσει τη χρήση από τους Βούλγαρους στρατιώτες. Εκεί τους έγινε γνωστό ότι ο βουλγαρικός στρατός είχε ήδη εγκαταλείψει τις Σέρρες και φαίνεται ότι κάποιοι, ίσως και όλοι, οι στρατιώτες του αποσπάσματος μπήκαν ανεπίσημα

στην πόλη. Όμως ειδοποιήθηκαν ότι έπρεπε να φύγουν εσπευσμένα, διότι τμήματα του βουλγαρικού στρατού –μετά την ήττα στη μάχη του Δεμίρ Ισσάρ– κατευθύνονταν προς τις Σέρρες, το δε στρατιωτικό απόσπασμα υπό τον Καλογερόπουλο δεν ήταν ούτε εξουσιοδοτημένο ούτε επαρκώς εξοπλισμένο για να εμπλακεί σε άνιση μάχη. Και φυσικά κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί αυτό που θ' ακολουθούσε: η πυρπόληση του μεγαλύτερου τμήματος της πόλης, η σφαγή αξιόλογων Ελλήνων προκρίτων (όπως ο γυμνασιάρχης Λεωνίδα Παπαπαύλου, ο γιατρός Αναστάσιος Χρυσάφης, ο τραπεζίτης Κωνσταντίνος Σταμούλης, ο φαρμακοποιός Νέστορας Φωκάς κ.ά.) και απλών Σερραίων.

Ο ελληνικός στρατός μπήκε οργανωμένα στην πόλη των Σερρών το βράδυ της 28 Ιουνίου/11 Ιουλίου, οπότε ο διοικητής της 7ης Μεραρχίας, συνταγματάρχης Σωτήλης, τηλεγράφησε το οικτρό θέαμα που αντίκρυσε:

«Πόλις Σερρών εκάη ολόκληρος, εξαιρέσει Τουρκικής και Εβραϊκής συνοικίας. Αγορά εκάη επίσης. Πληθύς γυναικοπαίδων ευρέθησαν φονευμένα ή απηνθρακωμένα εντός των οικιών. Πόλις στερείται εντελώς άρτου. Απόλυτος ανάγκη ληφθώσι μέτρα συντόμως προς διατροφήν πληθυσμών. Άστεγοι υπερβαίνουν τις είκοσι χιλιάδας. Λεπτομερείας τηλεγραφήσω προσεχώς»².

Το επόμενο πρωί ο Σωτήλης κατέλαβε επίσημα την πόλη: *«Εν ονόματι του βασιλέως των Ελλήνων Κωνσταντίνου, απελευθερώ τας Σέρρας από του ζυγού των βαρβάρων και ειδεχθών επιδρομέων, καταλαμβάνω την πόλιν, προσκαλώ δε πάντας τους κατοίκους ανεξαρτήτως φυλής, γλώσσης και θρησκείματος να επανέλθωσιν εις τας ειρηνικάς αυτών ασχολίας, βέβαιοι όντες ότι υπό το σκήπτρον της Αυτού Μεγαλειότητος του βασιλέως μας, και υπό την προστασίαν του ανδρείου αυτού στρατού θέλουσιν απολαμβάνει και απολύτου ισονομίας και εξασφαλίσεως τιμής και περιουσίας».*

---

² Μπορεί να μην κήκαν τα σπίτια, όμως από την πυρκαγιά δεν γλίτωσαν η Συναγωγή και το ισραηλιτικό σχολείο. Και βέβαια οι Ισραηλίτες των Σερρών έθεσαν σε κίνδυνο τις ζωές τους προσφέροντας άσυλο στους υπό διωγμό Έλληνες Σερραίους, όπως ο μητροπολίτης Απόστολος αναγνώρισε με επιστολή του προς την ισραηλιτική κοινότητα. Εξάλλου, τηλεγράφημα της προσωρινής Διοικητικής Επιτροπής Σερρών και περιχώρων προς το Γραφείο Τύπου Θεσσαλονίκης, το οποίο έφερε τις υπογραφές του μητροπολίτη και των Δ. Γκίνη, Ζαφ. Νικολάου και Β. Χατζή Στογιάννου, διερμήνευε τις «θερμάς ευχαριστίας των ομογενών προς τους συμπολίτας μας Ισραηλίτας διά τα επιδεχθέντα υπ' αυτών φιλάδελφα αισθήματα κατά τας προσφάτους δυσχερείς περιστάσεις».

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

Πέρα από τους ξένους κι Έλληνες ανταποκριτές και τους φωτογράφους, εικόνες από τις πυρπολημένες Σέρρες κατέγραψε και ο κινηματογραφικός φακός του Γερμανού οπερατέρ Robert Schwobthaler, ο οποίος είχε προσκληθεί από τον βασιλιά Κωνσταντίνο για ν' ακολουθήσει τη νικηφόρα πορεία του ελληνικού στρατού από την αρχή σχεδόν του δεύτερου βαλκανικού πολέμου. Η κάμερα του Schwobthaler κατέγραψε επίσης σκηνές από τη μάχη του Δεμίρ Ισσάρ και αργότερα στα στενά της Κρέσνας, όπως και πλάνα από την καθημερινότητα των Ελλήνων στρατιωτών στην περιοχή.

Με την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου στις 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου η περιοχή των Σερρών μέχρι την κορυφογραμμή του Μπέλες περιήλθε και τυπικά στο ελληνικό κράτος, επικυρώνοντας την υλοποίηση του μύχιου πόθου των Ελλήνων κατοίκων της. Εκείνη τη μέρα οι κάτοικοι του Δεμίρ Ισσάρ θυμήθηκαν τους εθνομάρτυρες συμπολίτες τους τελώντας τεσσαρακονθήμερο μνημόσυνο στη μνήμη τους, στη δε πόλη των Σερρών έφτανε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος τυγχάνοντας αποθεωτικής αποδοχής. Πλέον άρχισε η πρόκληση της ανοικοδόμησης των Σερρών και της Νιγρίτας, που θ' απασχολούσε έντονα την κεντρική διοίκηση και τους κατοίκους των πόλεων αυτών.

Όμως η συνθήκη του Βουκουρεστίου δεν ικανοποίησε όλους τους Έλληνες του πρώην σαντζακίου των Σερρών. Μια μεγάλη εστία του ελληνισμού, το Μελένικο, περιήλθε στη βουλγαρική κυριαρχία. Οι Έλληνες κάτοικοί του δεν μπορούσαν να το δεχτούν, αλλά πήραν την απόφαση να εγκαταλείψουν την πόλη τους και να καταφύγουν ομαδικά στην ελεύθερη Ελλάδα, αφού πρώτα έκαψαν τις περιουσίες τους. Στέκομαι στη συνοπτική, αλλά περιεκτική περιγραφή της πειραϊκής εφημερίδας *Σφαίρα* της 13.08:

Η ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΙΣ ΤΟΥ ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ

Την Δευτέραν 5 Αυγούστου οι κάτοικοι του Μελενίκου πληροφορηθέντες ότι η πόλις απέμεινεν υπό βουλγαρικήν κυριαρχίαν, απεφάσισαν να εγκαταλεί-

ψουν τον τόπον αφού καταστρέψουν εντελώς την αρχαίαν πόλιν. Οι άνδρες εξήγαγον τα γυναικόπαιδα και απεκόμισαν ό,τι ηδύνατο.

Το θέαμα ήτο δραματικώτατον. Οι κάτοικοι εθρήνουν πάντες.

Προτού απέλθουν αφήρεσαν τα Άγια εικονίσματα από τας εκκλησίας των, μη εννοούντες ν' αφήσουν τίποτε εις χείρας των βαρβάρων.

Μετά την αναχώρησιν των οικογενειών των, οι άνδρες συνηθροίσθησαν και μεταβαίνοντες εις τας οйнаποθήκας, αι οποίαι έχουν ορυχθή εντός βραχιδών στρωμάτων, ήνοιζαν τα τεράστια οйнаβαρέλια, ούτω δε ο οίνος εξεχύθη εις τον χείμαρον τον διασχίζοντα την πό-

λιν, έπειτα κατέστρεψαν τας σταφιδάμπέλους. Μετά ταύτα διηρέθησαν εις τέσσαρας ομάδας και έθεσαν πυρ εις τας τέσσαρας γωνίας της πόλεως.

Το πυρ δεν εβράδυνε να μεταδοθή πανταχού ως εκ του βιαίως πνέοντος ανέμου. Οι έξω της πόλεως ιστάμενοι κάτοικοι δεν απεχώρησαν ή [=παρά] όταν εξ όλης της πόλεως δεν απέμειναν ή σποδός.

Αι φλόγες, αι οποίαι υψούντο στροβιλιζόμεναι, ήσαν ορατάί εις Κουλάς και οι καπνοί εκάλυπτον όλην την οδόν από Δεμίρ Ισσάρ εις Κρέσανν.

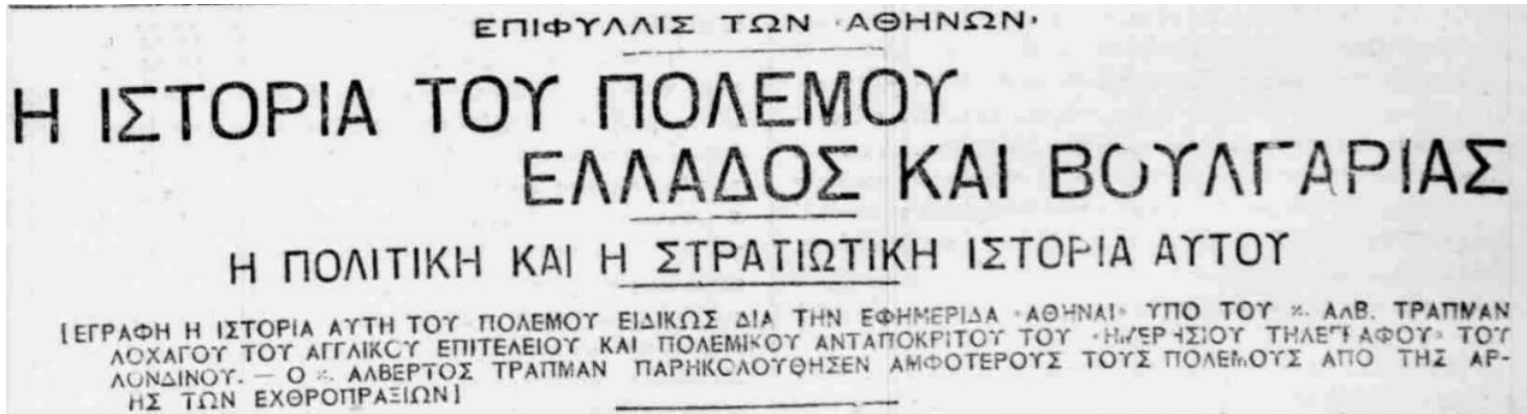
Το καλοκαίρι του 1913 πολλά ήταν τα δημοσιεύματα στον ελληνικό και τον ξένο τύπο για τις εξελίξεις στην περιοχή των Σερρών. Ειδικά στις ελληνικές εφημερίδες δημοσιεύτηκαν πάρα πολλά άρθρα, χρονογραφήματα, οδοιπορικά, γελοιογραφίες, φωτογραφίες, προσωπικές μαρτυρίες, ποιήματα, αναδημοσιεύσεις ξένων ανταποκρίσεων, αποκαλυπτικά ρεπορτάζ από τα έργα και τις ημέρες της βουλγαρικής διοίκησης κλπ³.

Στα πλαίσια όμως της παρούσας έρευνας θα σταθώ στη μαρτυρία του Άγγλου δημοσιογράφου Άλμπερτ Τράπμαν, ο οποίος δημοσίευσε το χρονικό του δεύτερου βαλκανικού πολέμου, όπως ο ίδιος το είχε ζήσει ως ανταποκριτής της *Daily Telegraph* στην περιοχή, με σειρά δημοσιεύσεων στην ελληνική εφημερίδα *Αθήναι* από τις 8 Δεκεμβρίου 1913 και μετά.

Επειδή οι περιγραφές του Τράπμαν ήταν αρκετά αναλυτικές, θα σταθώ μόνο στα κεφάλαια που αφορούσαν τις καταστροφές της Νιγρίτας και των Σερρών (μεταφρασμένα στη δημοτική).

---

³ Θα παραπέμψω κάθε ενδιαφερόμενο στο βιβλίο μου «Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ (ΙΟΥΝΙΟΣ – ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1913)», όπου επιχειρήσα να συλλέξω και ν' αντιγράψω αυτούσια όσο το δυνατόν περισσότερα –ελπίζω όλα– τα δημοσιεύματα των περισσότερων ελληνικών εφημερίδων (πλην του «Χρόνου» και τους «Αστέρος») και ορισμένων ξένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ ΝΙΓΡΙΤΑ – Η ΜΑΥΡΗ ΠΟΛΗ

Γύρω στα μεσάνυχτα της Πέμπτης προς Παρασκευή, μόλις είχα ξαπλώσει στο κρεβάτι στη Θεσσαλονίκη ύστερα από μια μακρά ημέρα, κατά την οποία είχα παρακολουθήσει τη μάχη του Κιλκίς. Ήμουν κατάκοπος και είχα συμφωνήσει με τον κ. Φραντς ντε Γέσσεν, τον γνωστό διεθνή πολεμικό ανταποκριτή, να ξεκινήσουμε μαζί το επόμενο πρωί γύρω στις 5 η ώρα για το πεδίο της μάχης έφιπποι.

Με ξύπνησε ένας φοβερός κρότος στην πόρτα κι απ' έξω ένας λοχίας μου είπε ότι είχε τηλεγράφημα για μένα εκ μέρους του βασιλιά. Με ανεπαρκή περιβολή και νομίζοντας ότι πιθανόν ο άνθρωπος, που χτυπούσε την πόρτα, ήταν υπερβολικός στα λόγια του για να μπορέσει να μπει γρήγορα, κατέβηκα από το κρεβάτι και άνοιξα. Αλλά τα λόγια του ήταν απολύτως αληθινά: το τηλεγράφημα προερχόταν από τον βασιλιά Κωνσταντίνο από την Μπάλτσα και απευθυνόταν στον διοικητή των γραμμών συγκοινωνίας, λέγοντας τα εξής: «Παρακαλέσατε τον λοχαγόν Τράπμαν να μεταβή αμέσως εις Νιγρίταν, και πιστοποιήση το γεγονός ότι 1500 χωρικοί εσφάγησαν εκεί, και ότι άπασα η πόλις κατεστράφη. Παρέξατε αυτώ πάσαν ευκολίαν, την οποίαν θέλει ζητήση». Ρώτησα: «Πότε πρόκειται ν' αναχωρήσω;». Ο λοχαγός απάντησε: «Αμέσως μόλις ετοιμαστείτε». «Μετά από πέντε λεπτά, είπα. Αν δεν έχετε άλογο, πηγαίνετε να ετοιμάσετε». Μετά από λίγο εισέβραλα στον κοιτώνα του Ντε Γέσσεν στο ξενοδοχείο.

Η σκέψη μου είχε διχαστεί από τη μια στην ευστάθεια σ' έναν ευχάριστο σύντροφο και την υπόσχεση που κατά το ήμισυ του είχα δώσει, κι από την άλλη στο καθήκον μου προς την εφημερίδα, με το οποίο συνδεόταν και η προσωπική μου επιθυμία να σημειώσω μια «επιτυχία». Ντρέπομαι να πω ότι οι προσωπικές συμπάθειες νίκησαν επί του προκειμένου –κάτι όμως, για το οποίο ποτέ δεν θα μετανιώσω– γιατί όχι μόνο πιστεύω ότι απέκτησα έναν φίλο ζωής στο άτομο του κ. Ντε Γέσσεν, αλλά και γνωρίζω ότι εξασφάλισα ως αυτόπτη μάρτυρα των ωμοτήτων της Νιγρίτας έναν δημοσιογράφο διεθνούς φήμης, ο λόγος του οποίου βάρυνε πολύ.

Ο Ντε Γέσσεν μέσα σε δέκα λεπτά είχε φορέσει την υπευτική στολή του, κατεβήκαμε μαζί στον προθάλαμο του ξενοδοχείου και περιμέναμε την άφιξη του λοχία, ο οποίος επρόκειτο να μας χρησιμεύσει ως οδηγός και διερμηνέας. Κατορθώσαμε να βρούμε δύο άλογα για εμάς, αλλά ο λοχίας υπήρξε λιγότερο τυχερός. Παρά το γεγονός

ότι εκτελούσε διαταγές της Αυτού Μεγαλειότητας, χρειάστηκε 4 ολόκληρες ώρες για να εξασφαλίσει ένα άλογο. Η χαραυγή χρωμάτιζε ήδη τον ορίζοντα με το βαθυκόκκινο χρώμα της, όταν η μικρή μας έφιππη συνοδεία ξεκίνησε στις 4 π.μ.

ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΝΙΓΡΙΤΑ

Το έργο, το οποίο επρόκειτο να εκπληρώσουμε, ήταν τεράστιο· από τη Θεσσαλονίκη ως τη Νιγρίτα σε ευθεία γραμμή η απόσταση είναι περίπου 100 μίλια, εμείς δε, φιλοδοξούσαμε να φθάσουμε εκεί προτού ενταφιαστούν τα πτώματα. Τα πρώτα 20 μίλια τα διανύσαμε εύκολα καλπάζοντας σε χαλικόστρωτο δρόμο, μετά όμως ο δρόμος μεταβλήθηκε σε ανηφορική ορεινή ατραπό, πάνω στην οποία τ' άλογα βιάδιζαν αργά, όταν δεν ήμασταν αναγκασμένοι να τα οδηγούμε από τα χαλινάρια.

Ο συνοδός μας λοχίας –κ. Μεσσηνέζης– τραπεζίτης στο επάγγελμα, δεν ήταν καθόλου εκλεκτός υπέας, ώστε ο κ. Ντε Γέσσεν έλεγε: «Είστε άριστος τραπεζίτης, αλλά χειρίστος υπέας».

Ήταν άνδρας βαρύς στο σώμα, ο οποίος δεν είχε συνηθίσει τις ταλαιπωρίες της εκστρατείας, έφερε μαζί του μικρό μαξιλάρι, το οποίο τοποθετούσε πάνω στη σέλα για να κάνει λιγότερο αισθητή τη σφοδρότητα των τραυματισμών του σώματος. Ακολουθούσε υπομονετικά, μόνος πίσω μας, όσο μπορούσε πιο γρήγορα, στενάζοντας και γογγύζοντας. Η αλήθεια όμως είναι ότι διασκεδάσαμε πολύ χάρη σ' αυτόν και για να μεταχειριστώ στρατιωτική φρασεολογία, ο λοχίας εκείνος αναμφίβολα «μιας ανύψωνε το ηθικό», καθώς σκεπτόμασταν, όπως ο αρχαίος Φαρισαίος, πόσο ανώτεροι ήμασταν από εκείνον στην αντοχή.

.....
.....
.....

Δεν νομίζω ότι θα ξεχάσω ποτέ την πρώτη εντύπωση που μου άφησε η θέα της Νιγρίτας. Φανταστείτε εύφορη πλαγιά λόφου, κατάφυτη από σύκα, ελαιόδεντρα, αμπέλια και μουριές, στο μέσο των οποίων υψωνόταν κάποτε χαρούμενη κωμόπολη 8,000 κατοίκων. Όταν την είδα για πρώτη φορά, τα αμπέλια, οι ελιές και οι συκιές είχαν όλα μαραθεί από τη θερμότητα των φλογών. Από την κωμόπολη των 8,000 ψυχών απολύτως τίποτε άλλο δεν είχε απομείνει, παρά μόνο δυσώδεις σωροί συντετριμμένων οικοδομήσιμων υλών, δένδρα των οποίων τα κλαδιά είχαν απανθρακωθεί και ανθρώπινα λείψανα σε αποτέφρωση.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΦΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΛΙΨΗΣ

Το θέαμα ήταν από μόνο του αρκούντως τρομερό, αλλά η δυσωδία των αναθυμιάσεων, οι οποίες αναδίδονταν από τα ανθρώπινα πτώματα, ήταν ανυπόφορη. Πάνω απ' όλα είχε επικαθίσει παχύς ο κονιορτός της χολέρας και του τύφου. Φαίνεται ότι ο θεός του πολέμου επέλεξε εκείνο το ευχάριστο μέρος, των δέντρων και της σκιάς, για να παρουσιάσει δείγμα της ικανότητάς του.

Διερχόμενοι έφιπποι μέσα από τους ερειπωμένους τοίχους και τις ενίοτε άθικτες καπνοδόχους, διακρίναμε χωρικούς να ψάχνουν μέσα στα ερείπια για να βρουν λείψανα των αγαπημένων τους. Κανείς δεν χαιρέτησε, όταν τα άλογά μας έφθαναν κοντά στο

πεδίο των ερευνών, βαδίζοντας πάνω στα ερείπια και τα καταγής πεσμένα τηλεγραφικά σύρματα. Το σύνολο αποτελούσε την αληθινή εικόνα του πολέμου. Τα ρουθούνια μας διογκώνονταν στη δυσώδη οσμή καιόμενης ανθρώπινης σάρκας, τα δε στήθη μας πάλλονταν γεμάτα από δηλητηριώδη σκόνη και τ' αφτιά μας ήταν τα θύματα των υλακών των αδέσποτων σκυλιών και των θρήνων ορφανών παιδιών. Εκεί είδα για πρώτη φορά την πραγματική φρίκη του πολέμου.

Μια ευθεία από λόγχες σε επίθεση μπορεί να προκαλέσει στην ψυχή ενθουσιασμό, ο βαρύς γδούπος των όπλων κατά την επέλαση του ιππικού σώματος μπορεί ν' αφυπνίσει στην καρδιά το υπέρτατο αίσθημα της φιλοπατρίας και τον πόθο προς τη δόξα. Αλλά η Νιγρίτα με τα καπνίζοντα ερείπιά της, τον σφραγισμένο πληθυσμό της και τους άνδρες εκείνους, οι οποίοι άφρωνοι από τον πόνο έψαχναν για πτώματα, μου φάνηκε ως το πιο απαίσιο μεγαλούργημα του θεού του πολέμου.

ΠΛΟΥΣΙΑ ΔΩΡΑ ΤΟΥ ΛΟΧΙΑ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ο Ντε Γέσσην κι εγώ διευθυνθήκαμε προς τον σταθμό της χωροφυλακής, όπου μας υποδέχθηκε ο λοχίας Βενιζέλος, γιός του πρωθυπουργού, ο οποίος είχε λάβει τηλεγραφικές οδηγίες να μας χρησιμεύσει ως διερμηνέας, αν παρίστατο ανάγκη, και να μας παρουσιάσει το τρομερό θέαμα. Είναι ωραίος νέος και έπραξε ό,τι μπορούσε για μας, δηλαδή βρήκε λίγο ψωμί και τρία τσιγάρα –για την κατοχή του τρίτου των οπείων, ο Ντε Γέσσην κι εγώ παρά λίγο να διαλύαμε την υπόσχεση της φιλίας μας– ένα ποτήρι γεμάτο κονιάκ της χειρότερης ποιότητας και υπόσχεση για περισσότερο ψωμί, το οποίο θα μας παρείχε την επομένη. Οποιος τα διαβάσει αυτά σε αναπαικτική στάση, πιθανόν να μην χαρακτηρίσει το γεγονός ως τον ανώτατο βαθμό πολυτέλειας, αλλά η αλήθεια είναι ότι τα τσιγάρα εκείνα τα υποδεχθήκαμε με ειλικρινή χαρά, καθώς επί 36 ώρες είχαμε υποστεί τέλεια αποχή καπνού. Ήταν, κατά το παλιό ρητό, «μικρά, αλλά ωραία».

Μετά από λίγο πλησίασε ο Μέραρχος και μας ρώτησε με ποιον τρόπο είχαμε την πρόθεση να εξακριβώσουμε τις ωμότητες που είχαν διαπραχθεί. Είχε λάβει τηλεγραφικές οδηγίες από τον βασιλιά να κάνει ό,τι χρειαζόταν και να έθετε τον εαυτό του αποκλειστικά στη διάθεσή μου. Εξέφρασε την ιδέα ότι καλό θα ήταν να πάρουμε συνέντευξη από τον μόνο απομεινάντα κάτοικο. Ο ήλιος ήταν πάρα πολύ ζεστός, η δυσωδία της σαπισμένης σάρκας πρόσβαλε την όσφρηση και τα φρικιαστικά γαβγίσματα των ωρυόμενων σκύλων βασάνιζαν τ' αφτιά μας. Η απόλαυση του πρόσκαιρα ικανοποιηθέντα στομαχιού και η ευχάριστη παρηγοριά ενός τσιγάρου σε συνδυασμό με την εύλογη κόπωση μας κατέστησαν οκνηρούς. Συγχωρήσαμε τους εαυτούς μας, γιατί αναβάλλαμε την αντιμετώπιση του φρικιαστικού θεάματος των ακόμα άταφων πτωμάτων· συγχωρήσαμε επίσης τους εαυτούς μας, γιατί δεν σπεύδαμε να εξετάσουμε τα ζεστά ερείπια των πυρποληθέντων σπιτιών, μην τυχόν βρίσκαμε σ' αυτά και άλλους νεκρούς, και με μια φωνή ζητήσαμε από τον Μοίραρχο να μας παρουσιάσει τον αυτόπτη μάρτυρα, για τον οποίο είχε μιλήσει.

Αυτός οδηγήθηκε ενώπιόν μας. Ήταν ψηλός, ευθυτενής άνδρας, στηριζόμενος βαριά σε μια ράβδο, μαζί του δε, ήρθε ο δήμαρχος και ένας ή δύο φίλοι του. Αποφασίσαμε ιδιαίτερος ότι το καλύτερο θα ήταν να τον παρακαλέσουμε να μας αφηγηθεί ό,τι

είχε να πει χωρίς ερωτήσεις ή διακοπές. Εγώ καταλαβαίνω αρκετά την ελληνική γλώσσα, ώστε να ελέγχω αποτελεσματικά οποιονδήποτε διερμηνέα· τον ρόλο αυτό είχε αναλάβει ο φίλος λοχίας τραπεζίτης και ο νεαρός Βενιζέλος. Φράση προς φράση μετέφρασα τη διήγηση του μάρτυρα. Αλλά προτού αυτός αρχίσει να μιλά, πλησίασα τον δήμαρχο και του ψιθύρισα: «Είστε της γνώμης ότι ο άνθρωπος αυτός θα μας πει την αλήθεια;». Φαίνεται ότι η φωνή μου ήταν υπέρ το δέον έντονη, γιατί εκείνος με άκουσε και σηκώνοντας το χέρι του με επισημότητα πάνω από το κεφάλι του, είπε: «Τη στιγμή αυτή δεν γνωρίζω πού βρίσκονται τα παιδιά μου. Είθε να τα σκοτώσει ο Παντοδύναμος Θεός, αν θα πω λέξη, η οποία δεν είναι αληθινή!».

Η ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΝΟΣ ΝΙΓΡΙΤΙΝΟΥ

Δεν φρονώ ότι μπορώ να κάνω κάτι καλύτερο, παρά να επαναλάβω στην απλή γλώσσα του την ιστορία που μου αφηγήθηκε ο Γεώργιος Βλάχος, στεκόμενος εκεί πάνω στον εξώστη της μόνης ακέραρης οικίας της Νιγρίτας ανάμεσα στα καπνίζοντα ερείπια των 1500 άλλων κατοικιών.

«Ήμουν, είτε, ένας από τους τελευταίους, οι οποίοι επρόκειτο να εγκαταλείψουμε την πόλη. Μετέφερα με το γαϊδούρι μου λίγα εναπομείναντα οικιακά σκεύη το βράδυ της Δευτέρας και ο ήλιος έδυε τη στιγμή που ξεκίνησα. Είχα διανύσει δύο περίπου χιλιόμετρα, όταν συνάντησα ένα παιδί ηλικίας 13 ετών, το οποίο γνώριζα εξ όψεως, αλλ' αγνώστ' όνομά του. Βαδίζαμε αργά και οι δύο, γιατί κι εκείνο επίσης οδηγούσε έναν γάιδαρο, όταν ξαφνικά στο μονοπάτι εμφανίστηκαν Βούλγαροι στρατιώτες και μας διέταξαν να εγκαταλείψουμε τα γαϊδούρια και να γυρίσουμε πίσω. Παρότι σπεύσαμε να υπακούσουμε στις διαταγές τους, μας απώθησαν βίαια με τις ακτίνες των όπλων τους. Βαδίζαμε προς την οικία, η οποία προηγουμένως χρησίμευε ως ελληνικό αστυνομικό κατάστημα στη Νιγρίτα. Εκεί μας έριξαν σ' ένα δωμάτιο, όπου βρήκαμε ένα ακόμη παιδί ηλικίας 11 ετών, τον γιό ενός γείτονά μου.

» Από τη δύση του ήλιου της Δευτέρας μέχρι το πρωί της Πέμπτης η πόρτα του δωματίου μας ήταν κλειστή και παραμέναμε έγκλειστοι χωρίς τροφή ή νερό καθ' όλο το διάστημα των ανιαρών εκείνων ωρών. Γύρω στο μεσημέρι της Τετάρτης, παρατηρώντας από το παράθυρο, το οποίο ήταν ανοιγμένο προς την πλατεία της αγοράς, είδα τους Βούλγαρους στρατιώτες και αξιωματικούς συναγμένους κοντά στο κεντρικό καφενείο. Είχαν ανοίξει ορισμένα βαρέλια κρασιού και οι στρατιώτες έπιναν ελεύθερα· εξάλλου οι αξιωματικοί είχαν φιάλες πάνω στο τραπέζι. Γίνονταν βιαστικές προετοιμασίες για να πυρπολήσουν την οικία του δημάρχου. Είδα στρατιώτες να τρέχουν από δω κι από κει με δεμάτια άχυρο και δοχεία παραφίνης υπό την οδηγία αξιωματικών με στολή, όταν δε τελικά μπήκε η φωτιά, οι Βούλγαροι αξιωματικοί ύψωσαν τα ποτήρια τους και έκαναν πρόποση υπέρ του ένδοξου βουλγαρικού στρατού. Οι στρατιώτες, οι οποίοι από εκείνη τη στιγμή νομίζω ότι είχαν λίγο μεθύσει, επευφήμησαν μεγαλόφωνα και μετά από λίγο η θερμότητα της πυρκαγιάς τους ανάγκασε όλους ν' απομακρυνθούν από την πλατεία.

Η ΔΡΑΣΗ ΕΝΟΣ ΓΕΝΝΑΙΟΥ

» Το πρωί της Πέμπτης, θα ήταν γύρω στη χαραυγή, η πόρτα του δωματίου μας άνοιξε και μπήκε Βούλγαρος αξιωματικός κρατώντας περίστροφο και έκλεισε πίσω

του την πόρτα. Μας διέταξε να σηκωθούμε κι έπειτα ρώτησε τον καθένα πόσα χρήματα είχαμε· του έδωσα 12 φράγκα, ο μεγαλύτερος των δύο νέων 6 φράγκα και ο μικρότερος 2,50 φράγκα. Έβαλε τα χρήματα στο θυλάκιο της περισκελίδας του και βγήκε κλείνοντας και πάλι την πόρτα. Τον άκουσα να βαδίζει στον διάδρομο κι όταν έφτασε στην είσοδο, που βρισκόταν δίπλα στο παράθυρο του δωματίου μας, είτε στους τρεις σκοπούς: “Σκοτώστε αυτούς τους ανθρώπους κατά διαταγή μου”.

» Όταν άκουσα τη φράση εκείνη, προσκολλήθηκα στον τοίχο δίπλα στο παράθυρο και σχεδόν αμέσως άκουσα τρεις πυροβολισμούς, οι σφαίρες των οποίων ακούστηκαν μέσα στο μικρό δωμάτιο. Ο 16χρονος νέος σκοτώθηκε εξαιτίας τους, ενώ ο 11χρονος τραυματίστηκε, καθώς η σφαίρα τρύπησε την κοιλιά του. Τον τράβηξα δίπλα μου και του είπα να κρατήσει άκρα σιωπή. Ένα ή δύο λεπτά αργότερα η πόρτα άνοιξε και οι τρεις Βούλγαροι μπήκαν. Δύο απ’ αυτούς έφεραν ένα δοχείο πετρελαίου, ενώ ο τρίτος είχε το όπλο του με τη λόγχη προσαρμοσμένη. Αφού είδε ότι ζούσαμε ακόμη, ήλθε από πάνω μας και με το πρώτο χτύπημα σκότωσε τον τραυματία σύντροφό μου. Όσο μπορούσα καλύτερα, προσπάθησα να σώσω τον εαυτό μου με τα πόδια μου. Τρεις φορές με τραυμάτισαν στις κνήμες, εδώ, εδώ και εδώ! (και ο Βλάχος μου έδειξε τα τραύματα των κνημών του).

ΣΩΤΗΡΙΑ ΩΣ ΕΚ ΘΑΥΜΑΤΟΣ

» Ήμουν εξαντλημένος από την πείνα και τη δίψα, νομίζω μάλιστα ότι έχασα άφθονο αίμα, οπωσδήποτε όμως λιποθύμησα, ίσως δε στο γεγονός αυτό πρέπει ν’ αποδώσω τη σωτηρία μου. Ο Βούλγαρος στρατιώτης νόμισε κατά πάσα πιθανότητα ότι με είχε σκοτώσει.

» Όταν συνήλθα, αισθανόμουν ανυπόφορη ζέστη, όταν δε άνοιξα τα μάτια μου αντιλήφθηκα ότι η δεξιά μου κνήμη καιγόταν. Το πτώμα του νέου κοντά μου καιγόταν επίσης, αναδύοντας λαμπρή φλόγα. Η πόρτα ήταν ανοιχτή, ίσως για να σχηματίζεται ρεύμα. Ισχυρή οσμή πετρελαίου πρόσβαλε την όσφρησή μου. Έντρομος κατέσβησα με τα χέρια μου τις φλόγες της δεξιάς μου κνήμης. Ίδού τα εγκαύματα! (όντως τα χέρια του Βλάχου ήταν κατακόκκινα και είχαν φλεγμονή). Αναπήδησα τότε στα πόδια μου και μ’ ένα άλμα βρέθηκα στην πόρτα, τρέχοντας δε στον διάδρομο είδα κάποια όπλα στημένα στον τοίχο, τα οποία είχαν αφήσει οι Έλληνες χωροφύλακες. Άρπαξα ένα με την ιδέα ότι τελικά θα μπορούσα να πουλήσω ακριβά τη ζωή μου. Ξέχασα ότι δεν είχα φυσίγγια.

» Όρμησα προς την έξοδο και διέσχισα την αυλή αθέατος. Όλη η περιοχή καιγόταν, ενώ δεμάτια με άχυρα, βρεγμένα με πετρέλαιο, είχαν ριχθεί παντού. Έτρεξα μέσα στους στάβλους, προς τα πίσω, και ανέβηκα τη σκάλα μέχρι το υπερώο, με τη σκέψη ότι εκεί μόνο αν χρησιμοποιούσα το όπλο μου ως ρόπαλο, θα ήταν δυνατό ν’ αντισταθώ, αλλά ουδείς με καταδίωξε.

Η ΠΥΡΠΟΛΟΥΜΕΝΗ ΠΟΛΗ

» Ανάμεσα στα κεραμίδια της στέγης ανακάλυψα στενή τρύπα, μέσω της οποίας μπορούσα να παρατηρώ την πόλη και το πυρπολούμενο οικοδόμημα της πρώην φυλακής μου, 20 οργιές μακρύτερα. Υποθέτω ότι επί κάποιες ώρες στεκόμουν και κοι-

τούσα από εκεί· οι φλόγες υψώνονταν γι' αρκετό διάστημα λάμποντας κι έπειτα έσβησαν, η δε φυλακή μου μεταβλήθηκε σε σωρό τέφρας. Θα ήταν περίπου μεσημέρι, όταν σε διάφορα σημεία της πόλης άρχισαν ν' ανυψώνονται καπνοί και φλόγες πυρκαγιών, τις οποίες οι Βούλγαροι έβαζαν τη μία μετά την άλλη. Βούλγαροι στρατιώτες βιάζονταν κατά στίχους στους δρόμους με κατεύθυνση προς βορά. Όταν διέρχονταν μπροστά από κάποια πυρπολημένη οικία, ζητωκραύγαζαν δυνατά, πολλές φορές μάλιστα μπορούσα να δω άνδρες, γυναίκες και παιδιά ν' απλώνουν τα χέρια τους από τα ψηλότερα παράθυρα των σπιτιών εκείνων και να κραυγάζουν για να σωθούν, ενώ άλλοι ζητούσαν βοήθεια πίσω από κλεισμένες πόρτες. Οι Βούλγαροι στρατιώτες μου φάνηκε ότι τους περιέπαιζαν, καθώς περνούσαν.

» Ουδέποτε θα λησμονήσω τη μισή εκείνη ώρα, κατά τη διάρκεια της οποίας οι φλόγες μεταδόθηκαν παντού, ώστε μετά από λίγο δεν υπήρχε σπίτι που να μην καιγόταν και δεν ήταν παρά ελάχιστα τα σπίτια εκείνα, από τα οποία δεν ακούγονταν οι κραυγές των έγκλειστων ενοίκων, οι οποίες προξενούσαν τη φρίκη. Ενώ κοιτούσα τις πυρκαγιές, χειρότερα πράγματα άρχισαν να συμβαίνουν· τρομερές εκρήξεις, τις οποίες αδυνατώ να εξηγήσω⁴. Φοβάμαι ότι κατά τις στιγμές εκείνες είχα παραφρονήσει. Όλα τα γύρω σπίτια μου φαινόταν ότι μεταβάλλονταν σε συντρίμμια, τοίχοι έπεφταν με φοβερό πάταγο, ενώ οι φλόγες υψώνονταν σε είκοσι ή τριάντα μέτρα προς τον ουρανό.

ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

» Φοβήθηκα ότι έφτασε η συντέλεια του κόσμου. Νομίζω ότι είχα παραφρονήσει ή ότι βρισκόμουν σ' έναν εφιάλτη, ενώ το μόνο που θυμάμαι από εκείνη τη στιγμή, είναι ότι βρέθηκα να κατεβαίνω βιαστικά τη σκάλα και μπαίνοντας στη αυλή συνάντησα Βούλγαρους στρατιώτες. Ορμησα ανάμεσά τους και μπροστά στην ορμή μου μου άφησαν ελεύθερη δίοδο. Έτρεξα επί πενήντα περίπου οργιές και έπειτα έπεσα μέσα στο νερό του ποταμού· τον πέρασα και αναρριχήθηκα στην αντίπερα όχθη—αγνώω με τι τρόπο—πυροβολούμενος εν τω μεταξύ από πολλούς Βούλγαρους. Τέσσερις εξ αυτών με καταδίωξαν ιδιαίτερα, αλλά μέσα στην παραφροσύνη μου είχα εγκαταλείψει το όπλο μου. Δεν γνωρίζω πώς το κατάφερα αυτό, αλλά ανέβηκα την απότομη πλαγιά του λόφου, πάνω στον οποίο οι τέσσερις Βούλγαροι που με κυνηγούσαν, δεν μπορούσαν ν' αναρριχηθούν. Έτρεχα, αγνώω προς τα πού· σφαίρες ακούγονταν γύρω μου, αλλά δεν μ' ενδιέφερε! Ήμουν τρελός!

» Ενώ ανέβαινα το λόφο, από τα τραύματά μου έρρεε το αίμα. Είχα τελείως εξαντληθεί και όμως συνέχισα να τρέχω μέχρις ότου έφθασα στην κορυφή του λόφου. Παρατηρώντας τότε μπροστά μου, διαμέσου της στενής κοιλάδας είδα σε απόσταση λίγων εκατοντάδων οργιών το μεγαλοπρεπέστερο θέαμα, το οποίο είχε ποτέ πέσει στην αντίληψή μου. Ήταν η πρωτοπορία του ελληνικού στρατού. Δεν γνωρίζω τι μου συνέβη εκείνη τη στιγμή, αλλά νόμισα ότι η καρδιά μου μεταφέρθηκε στο κεφάλι μου, όλο δε το σθένος που απέμεινε στο σώμα μου, τέθηκε σε δράση. Θυμάμαι μόνο ότι έπεσα στα γόνατα και υψώνοντας τα χέρια μου προς τον Παντοδύναμο Θεό, ξέσπασα

⁴ Οι Βούλγαροι είχαν αφήσει φυσιγγια μελινίτιδας στο εσωτερικό διάφορων σπιτιών, τα περισσότερα των οποίων εκρήγνυτο και έριχναν τους εξωτερικούς τοίχους. [Σημείωση του Τράμπμαν]

σε υστερικούς αλλαγμούς και έχασα τις αισθήσεις μου. Όταν συνήλθα, δύο αξιωματικοί του ενδόξου βασιλιά μας στέκονταν από πάνω μου και εξυπηρετούσαν τις ανάγκες της κατάστασής μου».

Η ΕΝΤΥΠΩΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΗΓΗΣΗ

Αυτή ήταν η διήγηση του Βλάχου και δεν ντρέπομαι να ομολογήσω ότι αισθανόμουν μεγάλο βάρος στο στήθος, όταν τελείωσε. Ο Ντε Γέσσεν κι εγώ μείναμε άφωνοι. Στις ψυχές μας ξέσπασε σφοδρή επιθυμία απομόνωσης και επί ορισμένα λεπτά βαδίζαμε ταραγμένοι στο σαθρό πάτωμα του στενού εξώστη. Οι υπόλοιποι ακροατές του Βλάχου κάθονταν σε χαρακτηριστικές στάσεις· ο Μοίραρχος δάγκωνε το μουστάκι του και προσπαθούσε να συγκεντρώσει την προσοχή του στις σανίδες της οροφής· ο νεαρός Βενιζέλος ήταν απασχολημένος σε φανταστική περιποίηση των νυχιών του· ο τραπεζίτης λογίας έβηγε και ο δήμαρχος ξέσπασε ελεύθερα σε λυγμούς, διότι κι αυτός είχε επίσης υποφέρει, μιας και η σύζυγος και τα παιδιά του είχαν πέσει θύματα του απαίσιου εκείνου ολοκαυτώματος. Ο Βλάχος μόνο φαινόταν ασυγκίνητος.

Όταν έκρινα ότι ήμουν αρκετά κύριος της φωνής μου, τον πλησίασα και, αφού πήρα το χέρι του, του είπα ότι την ίδια νύχτα θα έγραφα την ιστορία του, όπως ο ίδιος την είχε αφηγηθεί, και ότι εντός λίγων ωρών όλη η Ευρώπη θα την διάβαζε και συνεπώς θα γινόταν αντικείμενο της συμπάθειας του πολιτισμένου κόσμου. Με ρώτησε αν μπορούσε να μεταβεί προς ανεύρεση της συζύγου και των παιδιών του, όταν δε κατέβαινε από την οικία ο δήμαρχος, απαντώντας στο ερωτηματικό μου βλέμμα μού είπε ότι η οικογένεια του Βλάχου είχε σωθεί σε οικτρή κατάσταση. Η σύζυγός του είχε βιαστεί ενώπιον του πατέρα της από μισό λόγο Βούλγαρων και τα δύο παιδιά του είχαν διασωθεί κρυμμένα σ' έναν κλίβανο, όπου κατέφυγε και η μητέρα τους, ξεφεύγοντας έτσι κι αυτά από βέβαιο θάνατο. Δεν τολμούσαμε να σκεφθούμε τις στιγμές της συνάντησης των δύο συζύγων και για να μεταβάλουμε το αντικείμενο των σκέψεών μας, βγήκαμε για να προσπαθήσουμε να πιστοποιήσουμε τις διακηρυσσόμενες σφαγές και να εξιχνιάσουμε τελείως όλα τα σημεία της αφήγησης του Βλάχου. Δεν επιθυμώ να εισέλθω σε λεπτομέρειες, το μόνο όμως που μπορώ να πω είναι ότι εκπληρώσαμε ευσυνείδητα τα καθήκοντά μας, βασισμένοι στο ότι η Ευρώπη δεν θα ήθελε να πιστέψει εκείνη την εξιστόρηση, που μας είχε γίνει.

ΕΞΑΚΡΙΒΩΣΗ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Επισκεφθήκαμε τη φυλακή, βρήκαμε τα ερείπια, είδαμε τους καμένους σκελετούς των δύο παιδιών, βρήκαμε τις οπές των σφαιρών στον τοίχο απέναντι από το παράθυρο, από το οποίο οι τρεις Βούλγαροι σκοποί πυροβόλησαν κατά των φυλακισμένων. Βρήκαμε επίσης το ρήγμα της στέγης, μέσω του οποίου ο Βλάχος έβλεπε την πυρπολούμενη γενέτειρά του· παρακολουθήσαμε τα ίχνη της φυγής του, τα οποία τόσο ευκρινώς σημείωνε το αίμα που έτρεχε από τα τραύματά του. Μείναμε ενεοί στον γκρεμό, ο οποίος είχε 30 πόδια ύψος και τον οποίο κατόρθωσε ν' αναρριχηθεί μέχρι την κορυφή του.

Πάνω στο αμμώδες τοίχωμα βρήκαμε τα αποτυπώματα των νυχιών του και είκοσι περίπου σημεία, στα οποία ευχερώς διακρίνονταν οι τρύπες, τις οποίες είχαν ανοίξει οι σφαίρες των Βουλγάρων, που προορίζονταν εναντίον του. Παρακολουθήσαμε επίσης

τα ίχνη της συνέχειας της φυγής του. Βρήκαμε τη θέση όπου αργότερα λιποθύμησε και δίπλα σ' αυτήν κάποιους ματωμένους επιδέσμους. Δεν νομίζουμε ότι είναι δυνατό ν' απαιτήσει κάποιος μεγαλύτερη επικύρωση της γραφικής αυτής ιστορίας. Κινούμενοι από αισθήματα λεπτότητας, αποφύγαμε ν' ανακρίνουμε την οικογένειά του· αλλά και από καθαρά δημοσιογραφικής απόψεως νομίζω ότι κανείς μας δεν μετάνιωσε, που δεν υποβάλαμε τον ατυχή εκείνο άνθρωπο μέχρι αυτό το σημείο της ηθικής οδύνης.

ΕΡΕΥΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΕΡΕΠΙΩΝ

Μετά απ' αυτά θεωρήσαμε καθήκον μας να καταβάλουμε προσπάθειες για τον έλεγχο των αριθμών που μας είχαν δοθεί σχετικά με τα θύματα της καταστροφής της Νιγρίτας. Ο δήμαρχος μας παρέδωσε κατάλογο 170 ανθρώπων, για τους οποίους ήταν βέβαιος ότι πέθαναν· πέραν όμως αυτών υπήρχαν άλλοι 300, των οποίων η τύχη ήταν άγνωστη. Το σύνολο των σπιτιών ανερχόταν σε 1450· τυχαία επιλέξαμε τέσσερα από αυτά, ανασκαλέσαμε τα ερείπιά τους και βρήκαμε τ' απανθρακωμένα λείψανα 13 ανθρώπινων πτωμάτων.

Ερχόταν η νύχτα και εμείς είχαμε αηδιάσει από το έργο αυτό. Απλός μαθηματικός υπολογισμός μας βεβαίωνε ότι, αν αποδεχόμασταν τον αριθμό του επίσημου καταλόγου, αναμφίβολα θα ήμασταν εντάξει ως προς την αλήθεια. Καλούμασταν ή μάλλον βιαζόμασταν να συνεχίσουμε την έρευνά μας καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας μέσα σ' εκείνους τους δυσώδεις τάφους, αλλά ούτε ο Ντε Γέσσεν ούτε εγώ ήταν δυνατό ν' αντέξουμε περισσότερο. Έπρεπε να εργασθούμε όλη σχεδόν τη νύχτα και με άλλο τρόπο. Είχαμε να γράψουμε την αφήγηση αυτή και να την στείλουμε στις εφημερίδες μας. Αμφότεροι ήμασταν πεπεισμένοι ότι τα γεγονότα είχαν συμβεί όπως τα ακούσαμε, έτσι παραιτηθήκαμε από το αηδές έργο της έρευνας για απανθρακωμένα πτώματα και καθίσαμε στον εξώστη μπροστά σε φύλλα χαρτιού, ώστε υπό το φως ενός λιποψυχούντος κεριού ν' αφηγηθούμε στην Ευρώπη ό,τι είχαμε δει.

ΝΥΧΤΑ ΒΑΣΑΝΩΝ ΚΑΙ ΦΡΙΚΗΣ

Μέχρι τη βαθιά νύχτα οι μελανοφόρες γραφίδες μας χάραζαν λέξεις και φράσεις στο χαρτί, ενώ τον τριγμό τους συνόδευαν τα θλιβερά γαβγίσματα απειράριθμων σκυλιών, τα οποία στέκονταν ανάμεσα στα ακόμη ζεστά και καπνίζοντα ερείπια και τονίζαν τις θρηνητικές τους κραυγές για εκείνους, που δεν θα επέστρεφαν πια. Η νύχτα ήταν φρικαλέα υπό κάθε έννοια της λέξης· από παντού αναδίδονταν αποκρουστικές οσμές· εμείς οι ίδιοι άπλυτοι, νηστικοί και τρομερά εξαντλημένοι· μόνο με αμοιβαία λακτίσματα και τσιμπήματα μπορέσαμε να παραμείνουμε σε εγρήγορη και να κρατήσουμε σε κίνηση τις γραφίδες μας. Όταν γύρω στις 2 το πρωί πεινασμένοι, διψασμένοι και κατάκοποι αναζητήσαμε τα κλινοσκεπάσματά μας, αισθανθήκαμε ότι είχαμε επιτέλους κερδίσει την ανάπαυση. Αλλά η τύχη δεν μας επεφύλασσε κάτι τέτοιο. Δεν είχε περάσει ένα λεπτό από τότε που ξαπλώσαμε, όταν νέος εχθρός άρχισε τις επιθέσεις του.

Το στρώμα μας ήταν γεμάτο κοριούς. Με τη βοήθεια ηλεκτρικού λύχνου συνέλαβα και αριθμήσα είκοσι ένα θύματα, προτού παραιτηθώ από κάθε ιδέα για ύπνο. Ο Ντε Γέσσεν ταραγμένος, γρύλιζε σε κατάσταση ημιαναισθησίας. Επί μισή ώρα δοκιμάσαμε να βρούμε τον ύπνο στη βρώμικη αυλή, αλλά ούτε εκεί είχαμε την ευτυχία αυτή.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

Τέλος, αφού γεμίσαμε έναν κάδο με νερό, γδυθήκαμε προσεχτικά και καθαριστήκαμε μερικώς· κατόπιν συγκαλέσαμε το επιτελείο μας, τα μέλη του οποίου, Έλληνες και Τούρκοι εξίσου, παραπονούνταν όσο κι εμείς για τα τσιμπήματα που είχαν υποστεί όσο κοιμόντουσαν. Σαμαρώσαμε τα άλογα και ξεκινήσαμε να συνεχίσουμε το ταξίδι μας. Επί 48 ώρες δεν είχαμε φάει ούτε κοιμηθεί· το μόνο που απολαύσαμε ήταν λίγο νερό και εντελώς ανεπαρκή ποσότητα του μεγάλου εκείνου παρηγορητή, του καπνού.

Οι ώρες μεταξύ του μεσονυχτίου και της ανατολής του ηλίου σπάνια είναι εύθυμες, εκτός μόνο στις μεγάλες πόλεις, όπου τα φώτα λάμπουν και η μουσική οργιάζει. Αμφιβάλλω όμως αν θα περάσω ποτέ ώρες πιο άθλιες από εκείνες που διήλθα στη Νιγρίτα μέχρι τη χαραυγή της Κυριακής, 21 Ιουνίου (/4 Ιουλίου με το νέο ημερολόγιο).

Ὁ μόνος ἐπιζήσας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Νιγρίτης καὶ εὐρεθεὶς ἐντὸς τῆς πόλεως Γεώργιος Βλάχος, τὸν ὁποῖον ἐφωτογράφησεν ὁ κ. Ἄλ. Τράμπαν.

εφημερίδα ΑΘΗΝΑΙ, 14.12.1913

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄

ΟΙ ΣΦΑΓΕΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΟΞΑΤΟΥ

1. – Εξουκειωνόμαστε με τη φρίκη.

Οι φιλόσοφοι λένε ότι «οι οδύνες των ανθρώπων δεν είναι ανεξάντλητες»: εξεπλήγη, όταν ανακάλυψα ότι ο ορισμός αυτός είναι σωστός. Πρέπει να ομολογήσω ότι τα φρικιαστικά γεγονότα της Νιγρίτας συγκίνησαν την ψυχή μου.

Η συμπάθειά μου εξαντλήθηκε τότε τόσο πολύ, ώστε φοβάμαι ότι ελάχιστη είχε απομείνει για τα θύματα των σφαγών που επακολούθησαν. Αυτό δεν ήταν αποκλειστικά προσωπική μου αντίληψη, καθότι και άλλοι ανταποκριτές, άνδρες παγκοσμίου φήμης, μου είπαν ότι δοκίμασαν τα ίδια ακριβώς συναισθήματα. Συχνά ο ένας ή ο άλλος ή όλοι εμείς, ο ντε Γέσσην, ο Μαγκρίνι, ο Ρενέ Πινώ και ορισμένοι λιγότερο γνωστοί, κληθήκαμε να πιστοποιήσουμε κάποια πράξη αγριότητας. Η πρόσκληση έγινε με φράσεις που προκαλούσαν τη φρίκη, ο αριθμός των θυμάτων πολλές φορές ήταν πάρα πολύ τρομακτικός, αλλά εμείς αποδεχόμασταν με ψυχρότητα την πρόσκληση· είχαμε αντιμετωπίσει τη φρίκη στην πιο απαισία μορφή της, γενικά και ειδικά, και το γεγονός ότι είχαν διαπραχθεί νέα βαναυσουργήματα, δεν μπορούσε να μας συγκινήσει.

Συγκρίνοντας τα συναισθήματά μου κατά την επίσκεψη της Νιγρίτας προς εκείνα, τα οποία γεννήθηκαν αργότερα στην ψυχή μου, όταν κλήθηκα να εξετάσω τα διαμελισμένα πτώματα του Δοξάτου, εκπλήσσομαι για την αναισθησία μου. Οπωσδήποτε το καθήκον είναι πάντα καθήκον. Είναι αδύνατο να καταναλώσει κάποιος χωρίς διακοπή την έμπνευση των συναισθημάτων του για να γράψει κάτι αντάξιο της γραφίδας του, παραμένει όμως καθήκον του ευσυνείδητου πολεμικού ανταποκριτή να εκθέτει τουλάχιστον ξερά τα γεγονότα. Αυτό προτίθεται να πράξω όσον αφορά τις Σέρρες και το Δοξάτο. Αν ο αναγνώστης επιθυμεί να αισθανθεί νέες φρίκες, μπορεί να γυρίσει τις σελίδες στο κεφάλαιο για τη Νιγρίτα.

2. – Η αφήγηση ενός θύματος των Σερρών.

Περιέγραφα ήδη τις κινήσεις της ελληνικής 7ης Μεραρχίας γύρω από τις Σέρρες. Μέμφθηκα τον στρατό, διότι δεν προέλασε κατά της πόλης αυτής κατά τη διάρκεια των επτά ημερών, κατά τις οποίες αυτή είχε εγκαταλειφθεί από τα βουλγαρικά στρατεύματα. Νομίζω ότι το μόνο που υπολείπεται, είναι να μεταφέρω εδώ την αφήγηση Έλληνα καθηγητή ξένων γλωσσών, ο οποίος υπήρξε ένας από τους άτυχους κατοίκους της πόλης.

Ο καθηγητής αυτός συμμετείχε στην πολιτοφυλακή, η οποία είχε οργανωθεί την επομένη της αναχώρησης του Βούλγαρου στρατηγού Ιβάνωφ από την πόλη. Επί έξι μέρες φρούρησε στους λόφους γύρω από τις Σέρρες προστατεύοντας την πόλη από τις συμμορίες των κομιτατζήδων και από τον βουλγαρικό στρατό, ο οποίος από καιρού εις καιρόν αποπειράτο να εκβιάσει την είσοδο. Κατά τη νύχτα πριν την πυρπόληση αποσύρθηκε στο κρεβάτι του εξαντλημένος από τη φυσική υπερένταση, στην οποία ήταν συνηθισμένος. Ξύπνησε από τον θόρυβο, τον οποίον είχαν προκαλέσει κάποιοι Βούλγαροι στρατιώτες, οι οποίοι, συνοδευόμενοι από κομιτατζή, διέρρηξαν την πόρτα του δωματίου του. Αισθάνθηκε ότι έφτασε η ύστατη στιγμή της ζωής του,

όντας όμως λίγο φιλόσοφος παραδέχθηκε ότι κάθε αντίσταση θα ήταν ανώφελη. «Ακολούθησέ μας στο δρόμο», φώναξαν. Απάντησε ότι δεν ήταν ντυμένος και εκείνοι είπαν ότι αυτό δεν είχε καμία σημασία. Γύμνωσε το στήθος του και κραύγασε: «Αν ήρθατε για να με σκοτώσετε, κάντε το εδώ! Αρνούμαι να σας ακολουθήσω στον δρόμο και να γίνω το παιχνίδι σας! Εδώ μπορείτε να ικανοποιήσετε τις ορέξεις σας!».

3. – Διά των οδών της πόλης.

Προφανώς αυτό το είδος του παιχνιδιού δεν άρεσε στους Βούλγαρους, οι οποίοι σκέφθηκαν ότι μπορούσαν να βρουν αλλού στοιχεία διασκέδασης ανάλογα με τις επιθυμίες τους. Ως εκ τούτου οι στρατιώτες αναχώρησαν, αφήνοντας μόνο τον κομιτατζή για να φρουρεί τον καθηγητή, ο οποίος ήσυχα ντύθηκε και ξυρίστηκε. Μετά από αυτά βγήκαν στο δρόμο, με τον κομιτατζή να κρατά αιχμηρή λόγχη ως υπόμνηση ότι κάθε αντίσταση θα ήταν μάταιη.

«Διήλθαμε, μου είτε ο καθηγητής, μέσω των οδών της πόλης, τις οποίες δύσκολα μπορούσα ν' αναγνωρίσω λόγω του ότι σ' αυτές σωριάζονταν σωροί εμπορευμάτων και σκευών από τα λεηλατηθέντα καταστήματα: πόρτες και παράθυρα είχαν διαρρηχθεί, όλα τα σπίτια λεηλατήθηκαν. Κάθε δέκα βήματα αναγκάζομασταν να πηδούμε πάνω από πτώματα, ορισμένα των οποίων αναγνώρισα ότι ήταν έμποροι, με τους οποίους συναλλασσόμουν. Όχι σπάνια παρίστατο ανάγκη να περάσουμε στο αντίθετο μέρος του της οδού, για ν' αποφύγουμε τις φλόγες, οι οποίες έβγαιναν από κάποιο πυρπολούμενο σπίτι. Η πορεία εκείνη υπήρξε μακρά, καθότι διέμενα στην εσχαιά της πόλης.

4. – Μπροστά από το Αυστριακό Προξενείο

» Σε κάποια γωνία του δρόμου συνάντησαν έναν Τούρκο αρτοποιό, ο οποίος είχε την τιμή να είναι μυστικός πράκτορας των Βούλγαρων· η θέα αυτουνού και του εμπορεύματός του μου θυμήσανε ότι δεν είχα φάει τίποτα από το βράδυ της προηγούμενης μέρας, παρόλο που τότε ήταν μεσημέρι. Αγόρασα ένα ψωμί και το έβαλα κάτω από τη μασχάλη, ενώ ο συνοδός μου εξέφραζε τη χαρά του λέγοντας: «Όταν θα σκοτωθείς, αυτό το ψωμί θα περιέλθει στην κατοχή μου». Απάντησα ότι, αν επρόκειτο να σκοτωθώ, προτιμούσα να πεθάνω έχοντας λίγη τροφή στο στομάχι μου. Παρότι ο κομιτατζής, που με συνόδευε, υποπτευόταν όλες τις κινήσεις μου, κατόρθωσα με το δόλο να τον πείσω ν' ακολουθήσουμε ορισμένη οδό, η οποία διερχόταν από το αυστριακό προξενείο. Έτρεφα την ελπίδα ότι, αν η πόρτα ήταν ανοικτή, θα μπορούσα να καταφύγω σ' αυτό, όπως τύχω προστασίας. Η τύχη με ευλόγησε· όταν φθάσαμε στη γωνία του προξενείου, δίπλα στην πόρτα του στεκόταν ο καβάσης [= θυρωρός], ο οποίος μου ήταν γνώριμος, αλλά συγχρόνως και παλιός φίλος του συνοδού μου.

» Αρχίσαμε να συνδιαλεγόμαστε και μετά από λίγο ο καβάσης μισάνοιξε την πόρτα. Μετέτρεψα τη συζήτηση κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να καταλήξει γρήγορα σε λογομαχία, όταν δε οι δύο συνομιλητές αφοσιώθηκαν τελείως στην ανάλυση του θέματός τους, είχα την τόλμη να διασκελίσω μ' ένα πήδημα το κατώφλι της πόρτας και να ριχτώ στον διάδρομο τρέχοντας. Δυστυχώς η τύχη μ' εγκατέλειψε, διότι εκεί βρέθηκα ενώπιον Βούλγαρου αξιωματικού, συνοδευόμενου από αριθμό στρατιωτών, ο οποίος συζητούσε με τον Αυστριακό υποπρόξενο. Ο τελευταίος έφερε την επίσημη στολή

του και όλα τα παράσημα του αξιώματός του, ενώ προσπαθούσε να διατηρήσει το εναπομείναν κύρος του βαθμού του.

5. – Ο Πρόξενος υποκύπτει στο μοιραίο.

» Ο Βούλγαρος είχε αρχίσει με τη διαταγή, όπως αυτός, ο Πρόξενος, το υπηρετικό προσωπικό και οι προστατευόμενοι του προξενείου παραδοθούν αμέσως. Την αξίωση αυτή απέρριψε επίμονα ο πρόξενος, αλλά έπειτα του υποδείχθηκε ότι όλα τα σπίτια γύρω από το προξενικό μέγαρο πυρπολούνταν και ότι αν αυτός και οι γύρω του ακολουθούσαν τους Βούλγαρους, θα οδηγούνταν σε ασφαλές μέρος· αν αντίθετα αρνούνταν, οι φλόγες μετά από λίγο θα μετέβαλαν το προξενείο και όλους μέσα σ' αυτό σε τέφρα. Η απειλή αυτή ανάγκασε τελικά τον πρόξeno να υποκύψει στο αναπότρεπτο· άνοιξε την πόρτα της παρακείμενης αυλής και κάλεσε όσους βρίσκονταν σ' αυτή να εξέλθουν. Το θέαμα ήταν πάρα πολύ οικτρό· γύρω στις διακόσιες ανθρώπινες υπάρξεις, οι οποίες μάταια είχαν επικαλεστεί την προστασία του Αυστριακού Αετού, παρέλασαν από τον διάδρομο βγαίνοντας στον δρόμο, ενώ δώδεκα Βούλγαροι στρατιώτες, έχοντας τις λόγχες εφ' όπλου, έσκωπταν τους συγκεντρωμένους μπροστά από το προξενείο απειλώντας τους με τρόπο ανάξιο περιγραφής.

» Ως παλιός κάτοικος της πόλης και καθηγητής ξένων γλωσσών αναγνώρισα πολλούς μεταξύ του προπηλακιζόμενου πλήθους. Οι άνδρες ήταν ελάχιστοι, όχι περισσότεροι από δώδεκα, ενώ οι υπόλοιποι ήταν γυναίκες και παιδιά, κυρίως από την εύπορη τάξη. Επίσης διέκρινα τρεις ή τέσσερις νεαρές κοπέλες, οι οποίες είχαν διατελέσει μαθήτρίες μου, ενώ κατάπληκτος είδα μια ηλικιωμένη κυρία, η οποία, όπως γνώριζα, δεν είχε κατέβει από το κρεβάτι της εδώ και 15 χρόνια. Του καθενός ξεχωριστά και όλων μαζί οι μορφές εξέφραζαν αγωνία και απελπισία, καθώς το συμβάν ήταν τελείως απροσδόκητο. Νομίζω ότι εγώ ήμουν ο λιγότερο απ' όλους ταραγμένος, διότι είμαι κάπως φιλόσοφος και ως εκ τούτου μπόρεσα να συνηθίσω τη σκέψη μου στο χειρότερο τέλος εκείνης της κατάστασης. Στο μεταξύ όμως παραδέχθηκα ότι το πρώτιστο καθήκον μου ήταν να καθησυχάσω τους άλλους.

6. – Αγέλη γυναικόπαιδων, αγόμενη επί σφαγή.

» Βαδίζαμε μέσω των οδών, μεταξύ των καπνών και των φλογών των σπιτιών, μεταξύ των καταπτώσεων στεγών και των κρημνιζόμενων τοίχων, μέχρι που φθάσαμε στο τέρμα της πόλης. Από εκεί οι Βούλγαροι μας οδήγησαν στα βουνά. Τότε άρχισε το αληθινό μας μαρτύριο. Επί ώρες ολόκληρες βαδίζαμε κάτω από την ανηλεή θερμότητα της ημέρας, πάνω σε πετρώδες έδαφος και μέσω απόκρημνων φαραγγιών. Τα πόδια των περισσότερων μελών της θλιβερής εκείνης συνοδείας ήταν εντελώς ακατάλληλα για τα ορεινά μονοπάτια.

» Μετά από λίγο οι περισσότεροι υπέφεραν, οι ασθενέστεροι έπεφταν στον δρόμο, ενώ μόνο η οξύτητα των βουλγαρικών λογχών και οι σκληρότατες απειλές των συνοδών πετύχαιναν να διατηρήσουν σε κίνηση την ουρά της γραμμής μας.

» Παρότι δεν είμαι δυνατός, επί μακρόν μετέφερα στην πλάτη μου μια ηλικιωμένη κυρία, ενώ σε διάφορα μέρη παρέστη η ανάγκη να εγκαταλείψουμε ορισμένους από τη συνοδεία μας. Οι πιο ηλικιωμένες και μάλλον άσχημες γυναίκες επιτρεπόταν να παραμείνουν εκεί όπου έπεφταν, αφού προηγουμένως δέχονταν κάποια λακτίσματα,

αλλά κάποιο παιδί κι ένας γέρος, οι οποίοι δεν μπορούσαν να συνεχίσουν την πορεία, στάλθηκαν στο ύστατο ταξίδι τους με τη λόγχη των συνοδών μας. Κάτω από αυτές τις περιστάσεις βαδίζαμε όλο το απόγευμα απελπιστικά εξαντλημένοι, απελπιστικά διψασμένοι και με πόνο στην καρδιά. Προσπάθησα να συνδεθώ φιλικά με τους Βούλγαρους που μας συνόδευαν. Ο αξιωματικός είχε αφήσει τη διοίκηση σε κάποιον επιλοχία, με τον οποίο συνομίλησα επί μακρόν κατά τη διάρκεια της πορείας, τα δε λόγια μου αργότερα απέδωσαν τους επιδιωκόμενους καρπούς.

7. – «Εγγύτερον, Θεέ μου, προς Σε».

» Γύρω στις 3 η ώρα συναντήσαμε αξιωματικό του βουλγαρικού επιτελείου, τον οποίο γνώριζα. Ζήτησα τη βοήθειά του στη δυστυχία μας, αλλά μου είπε ότι το πράγμα δεν υπαγόταν στη δικαιοδοσία του και συνεπώς δεν μπορούσε να επέμβει. Μετά από λίγο δύο μεσήλικες κυρίες, οι οποίες υπέμεναν γενναία τις ταλαιπωρίες, καταβάλλοντας συνάμα κάθε προσπάθεια να δώσουν θάρρος και στις υπόλοιπες, με ρώτησαν αν θυμόμουν τους στίχους ή τη μουσική του ύμνου, τον οποίο έπαιζε η μουσική του «Τιτανικού» κατά τις τελευταίες στιγμές πριν την καταβύθιση του τεράστιου υπερωκεάνιου. Η αγγλική γλώσσα δεν είναι η καλύτερα γνωστή από μένα, αλλά η μνήμη μου συγκρατούσε τους πρώτους στίχους του περίφημου επιθανάτιου ύμνου: «Εγγύτερον, Θεέ μου, προς Σε». Και με φωνή, την οποία η κούραση λόγω της αναρρίχησης στα βράχια είχε καταστήσει άτονη, τους έψαλα μη γνωρίζοντας τις λέξεις, ακολουθώντας τη μελωδία. Αλλά οι συνοδοί μας μας επέβαλαν και πάλι σιωπή, υπό το κράτος της οποίας η πορεία μας γινόταν ακόμη πιο επίπονη.

» Αλλά γιατί να επιμηκύνω τη φρικώδη αφήγηση; Προς τη δύση του ήλιου φθάσαμε σε κάποιον ανοιχτό χώρο, όπου ο Βούλγαρος επιλοχίας μάς διέταξε να σταματήσουμε, ενώ με πολύ αυστηρή φωνή μάς επέβαλε να σχηματίσουμε τρεις ξεχωριστές ομάδες, άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Είπε ότι ορισμένοι άνδρες ήταν χειρότεροι από τους άλλους και αυτούς είχε την πρόθεση να τους σκοτώσει άμεσα.

8. – Ευφυής έμπνευση οδηγεί στη σωτηρία.

» Κατά τη διάρκεια της πορείας είχα επιμελώς σκεφθεί τον καθορισμό της καλύτερης στάσης που έπρεπε να κρατήσω, όταν ήθελε επέλθει η τελευταία στιγμή της τραγωδίας. Είχα διαμορφώσει την άποψη ότι εγώ, παρότι ήμουν έτοιμος να πεθάνω, δεν θα μπορούσα ν' αντιμετωπίσω το θέαμα άλλων υπάρξεων να σφάζονταν ενώπιόν μου, κυρίως όμως μου ήταν αδύνατο ν' αναλογιστώ τα όσα επρόκειτο να διαπραχθούν στις γυναίκες και τα παιδιά, όταν θα φονεύονταν όλοι οι άνδρες. Ανέλυσα ήσυχα το θέμα μέσα μου και διαμόρφωσα τη γνώμη ότι εκείνο που έπρεπε να πράξω ήταν να προκαλέσω τους κυρίους της τύχης μας κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να μας σκοτώσουν όλους ταυτόχρονα και γρήγορα. Οπλισμένος με την απόφαση αυτή στάθηκα μπροστά στον επιλοχία και στήριξα το χέρι μου στον ώμο του. Προς στιγμή το θάρρος μ' εγκατέλειψε και έχασα τη φωνή μου, αλλά ο τρόμος των γυναικών γύρω μου, οι οποίες αντικατοπτριζόταν στα μάτια τους, μου έδωσε νέο θάρρος να υποκριθώ το αηδές πρόσωπο που έπρεπε να διαδραματίσω. Είμαι λίγο ηθοποιός και ανάγκασα τον εαυτό μου να χρησιμοποιήσει και εκούσια την τέχνη αυτή στην τραγωδία, της οποίας ήμασταν ακούσιοι ήρωες:

» - Κακούργε, δολοφόνε, κραύγασα, είσαι ψεύτης! Κανείς από εμάς δεν είναι χειρότερος από τους άλλους. Εδώ ή όλοι θα πεθάνουμε ή κανείς. Εκεί πέρα, από πίσω μας, οι εύζωνες κατέλαβαν ήδη τις Σέρρες και τρέχουν στα ίχνη μας! Εδώ, εξάλλου, έχουμε μαζί μας τον αντιπρόσωπο Μεγάλης Ευρωπαϊκής Δύναμης –και υπέδειξα τον αυστριακό υποπρόξενο. Αν τον σκοτώσετε, εσύ και όλοι όσοι συνεργαστούν στον φόνο του, θα προσαχθείτε από τη βουλγαρική κυβέρνηση ως θυσία, για να κατευνασθεί η οργή της αυστριακής αυτοκρατορίας.

» Βλέποντας ότι η εντύπωση των λόγων μου υπήρξε μεγάλη στους δεισιδαίμονες στρατιώτες, πήρα τη στάση ανθρώπου που έβλεπε όραμα και εκτείνοντας τα χέρια μου κατά τον πιο μελοδραματικό τρόπο κατέστησα το βλέμμα μου απλανές και τη φωνή μου σαν να προερχόταν από τα έγκατα τάφου και εξακολούθησα:

9. – Ο εκδικητής Άγγελος του θανάτου.

» “Όσοι πρόκειται να πεθάνουν, βλέπουν οράματα. Τη στιγμή αυτή έχω το χάρισμα της προφητείας. Βλέπω μακριά, πάνω από τα βουνά, προς το βορρά, ένα σπίτι. Είναι το δικό σου!” φώναξα χτυπώντας τον επιλοχία στο στήθος. Εκείνος ταράχθηκε και πήρα θάρρος να συνεχίσω την προφητεία μου. “Στο παράθυρο του σπιτιού αυτού βλέπω μια γυναίκα. Απλώνει τα χέρια της ζητώντας βοήθεια. Είναι η σύζυγός σου!”. Το πείραμα πέτυχε. Ο επιλοχίας προφανώς ήταν παντρεμένος. “Εκεί στους Ουρανούς βλέπω τον Άγγελο του θανάτου, ο οποίος κρατά πυρσό στο χέρι, πέφτει και πυρπολεί το σπίτι αυτό και η γυναίκα δεν μπορεί να διαφύγει!”. Ο επιλοχίας ωχρίασε. “Ζητώ την εκδίκηση, κραυγάζει ο Άγγελος του θανάτου κι επιμένει στο έργο του πέφτοντας εκεί κι εκεί κι εκεί και σκορπίζοντας το θάνατο σε σένα και σε σένα και σε σένα!”. Λέγοντας αυτά έδειχνα με το δάχτυλο εκείνους τους στρατιώτες, οι μορφές των οποίων εξέφραζαν περισσότερο τη δεισιδαιμονία. Οι στρατιώτες έτρεμαν και αγωνιούσαν στα λόγια μου. Επί αρκετά λεπτά της ώρας παραληρούσα, αγνώω ποιες ανοησίες ξεστόμισα, είχα όμως το ποθητό αποτέλεσμα. Τέλος, όταν το αντιλήφθηκα, φώναξα: “Δεν υπάρχει παρά μόνο ένας τρόπος για να τύχετε συγγνώμης: να μας στείλετε πίσω στα σπίτια μας και σεις να σπεύσετε ν’ αφιερώσετε λαμπάδες στις άγιες εικόνες της εκκλησίας του χωριού σας!”. Μετά από αυτά στράφηκα προς τους συναιχμαλώτους μου και τους ψιθύρισα επιτακτικά: “Όσοι άνδρες έχετε χρήματα, δώστε τα γρήγορα· εσείς οι γυναίκες αφαιρέστε όλα σας τα κοσμήματα”.

10. – Επάνοδος στις Σέρρες.

» Η φράση εκείνη είχε μαγική επίδραση και μέσα σ’ ελάχιστο χρόνο μοιράσαμε στους στρατιώτες ό,τι φέραμε πάνω μας· αργότερα, υπολογίζοντας τα διανεμηθέντα, βρήκαμε ότι συνολικά ανέρχονταν σε 15.000 φράγκα μετρητά και άγνωστο πόση ήταν η αξία των κοσμημάτων. Αλλά σώσαμε τη ζωή μας, καθώς επιτράπηκε η αναχώρησή μας από τον τόπο εκείνο του μαρτυρίου, όπου αφήσαμε τους Βούλγαρους στρατιώτες να διαπληκτίζονται για τη διανομή των λαφύρων.

» Ξεκινήσαμε από τον ίδιο δρόμο να επιστρέφουμε στις Σέρρες. Για ν’ ανεβούμε απαιτήθηκαν έξι ώρες· τον ίδιο χρόνο απαιτήσε και η κάθοδός μας, διότι ήμασταν περισσότερο εξαντλημένοι αφενός και αφετέρου δεν είχαμε πλέον τις βουλγαρικές λόγγες να επιταχύνουν τα βήματά μας. Βαδίζοντας ψάλλαμε ύμνους και τότε θυμήθηκα

το ψωμί, το οποίο κρατούσα ασυναίσθητα κάτω από τη μασχάλη όλη εκείνη τη μέρα. Η Αγία Γραφή αναφέρει το θαύμα, σύμφωνα με το οποίο πλήθος ανθρώπων χόρτασε στην έρημο με ανεπαρκή προμήθεια τροφής, εγώ δε επανέλαβα το θαύμα αυτό με το μοναδικό μου ψωμί, καθώς ελάχιστοι από μας αισθάνονταν διάθεση τροφής μετά τα ηθικά βάσανα.

» Προσεγγίζοντας στην πόλη λίγο μετά τα μεσάνυχτα, είχαμε αρχίσει να τραγουδάμε κάποιο ελληνικό δημοτικό τραγούδι, το οποίο κάνει λόγο για έναν ορεσίβιο που επανακάμπτει στην εστία του. Είχαμε τελειώσει μια στροφή, όταν ξαφνικά τ' αφτιά μας άκουσαν στο μέσο της νυχτερινής ησυχίας μια διαυγή και δυνατή φωνή να τραγουδά την επόμενη στροφή. Η φωνή εκείνη έβγαινε από τα δυνατά πνευμόνια ενός ουλαμιού ευζώνων, οι οποίοι φυλούσαν τα πρόθυρα της πόλης. Τότε βεβαιωθήκαμε επιτέλους ότι είμαστε σε πλήρη ασφάλεια. Μου είναι αδύνατο να περιγράψω την υποδοχή που είχαμε από μέρους των γενναίων αυτών μαχητών, αλλά οπωσδήποτε η σκέψη μου ασχολείται με την αναζήτηση του απολύτως ευγενούς στην παρούσα χυδαία ζωή [και] πιστεύω ότι η μνήμη μου θα μου επαναφέρει στο νου τη στροφή του δημοτικού τραγουδιού, την οποία άκουσα κατά τη νύχτα εκείνη της σωτηρίας...».

11. – Λεηλασία, πυρπόληση, σφαγή.

Επιχείρησα πιο πάνω να παράσχω στους αναγνώστες περίληψη της αφήγησης ενός επίζησαντα, όπως την άκουσα από τον ίδιο. Εκτός από μένα, είκοσι τουλάχιστον δημοσιογράφοι, πολλοί διπλωμάτες και προξενικές αρχές επισκέφθηκαν τις Σέρρες ύστερα από παράκληση του βασιλιά Κωνσταντίνου και πιστοποίησαν όλα τα επαίσχυντα κατορθώματα, τα οποία διαπράχθηκαν εκεί. Το μόνο που έχω να προσθέσω είναι ότι απ' όλους τους κατοίκους, όσοι συνόδευσαν τον αυστριακό υποπρόξενο στην εκδρομή στα βουνά, την οποία περιέγραψα, ήταν εκείνοι που σώθηκαν ευκολότερα. Η μεγάλη και χαρούμενη πόλη πυρπολήθηκε εκ θεμελίων. Ο αριθμός των αποτεφρωθέντων και κατασφαγέντων θυμάτων φαίνεται ότι ποτέ δεν θα εξακριβωθεί, αλλά η λεηλασία και η σφαγή διαπράχθηκαν σε πολύ μεγάλη κλίμακα.

Ὁ δημοδιδάκαλος τοῦ χωρίου Πρέσνικ τῶν Σερρῶν Ἀθανάσιος Λαζάρου, σφαγείς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐν Σερραῖς Ὑποκαστήματος τῆς Τραπεζίης Ἀτατολῆς Κωνστ. Σταυρούλης, ἐκ τῶν μαρτυρησάντων Σερραίων

Ὁ Γυμνασιάρχης Λεωνίδης Παπακώλος ἐκ τῶν μαρτυρησάντων Σερραίων.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΤΑ ΕΡΕΠΙΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ.— ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

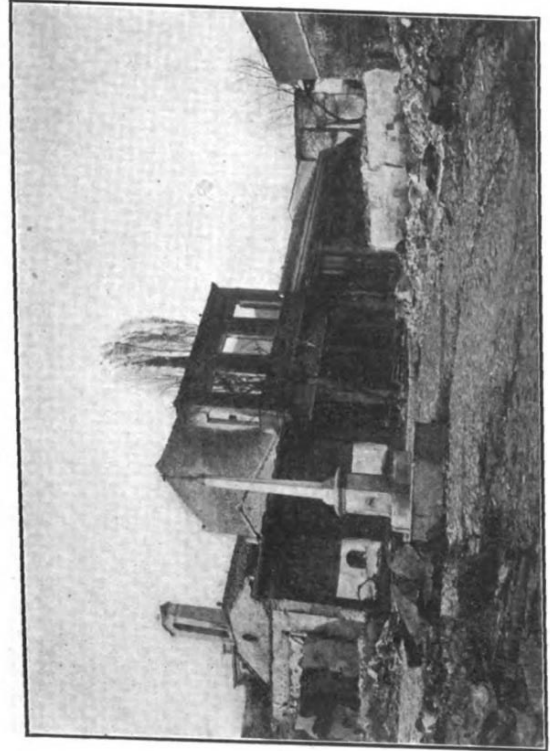
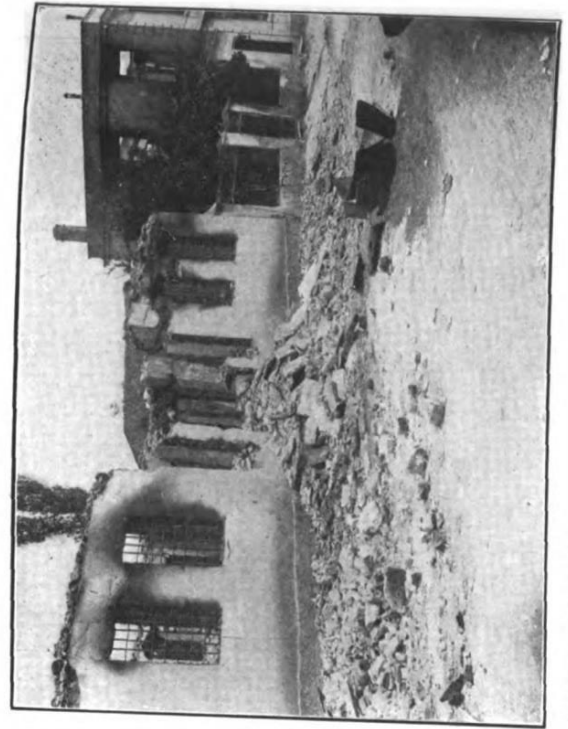

ΜΙΑ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΩΡΑΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

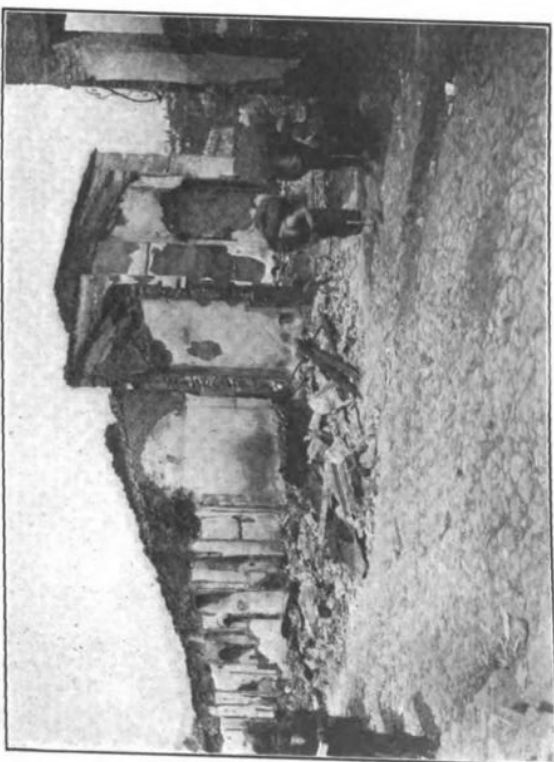

ΔΕΝΤΟΥ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ.—ΤΙ ΛΙΠΕΜΕΙΝΕΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΟΥΣΙΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΠΟΛΙΝ

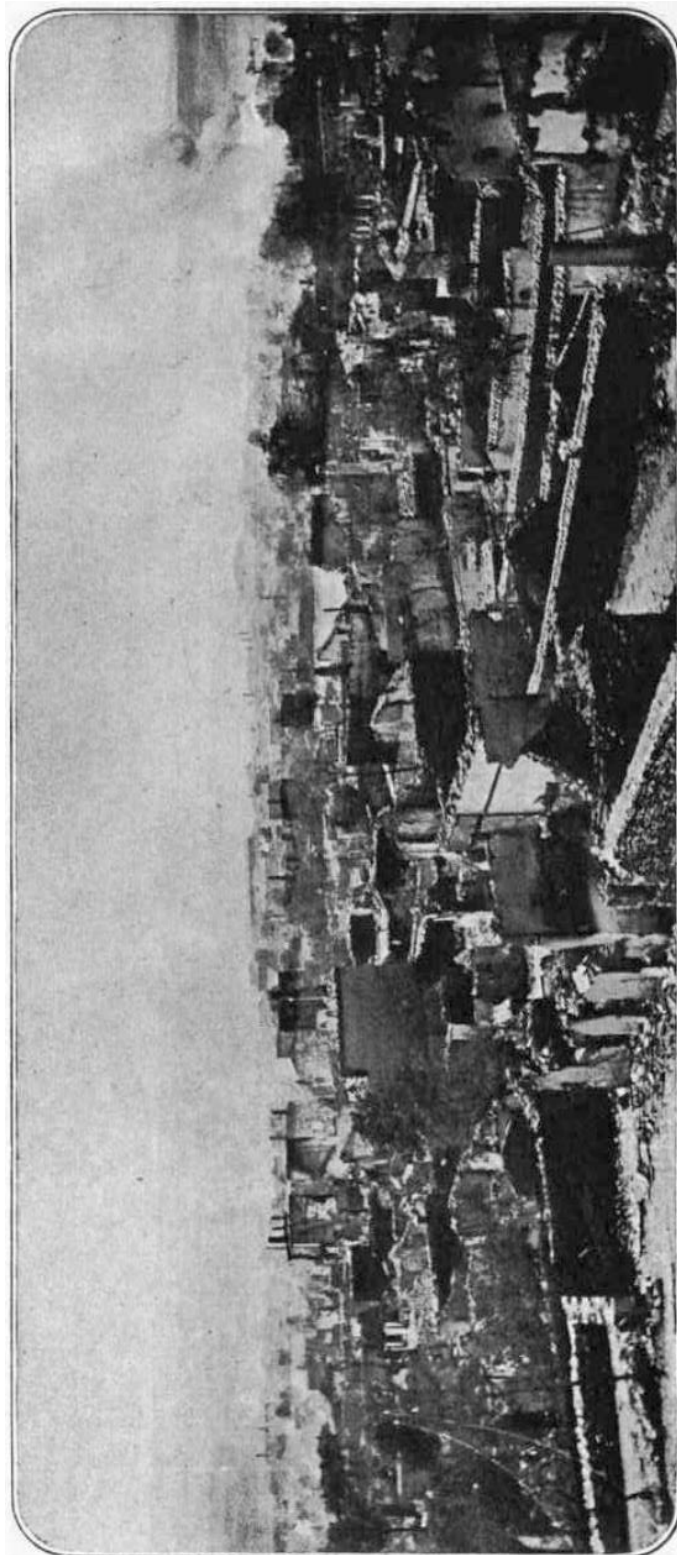

ΕΡΕΨΙΑ ΣΕΡΡΩΝ.—ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΚΟΓΛΟΥΚ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

ΕΡΕΠΙΑ ΣΕΡΡΩΝ.—ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΑΓΟΡΑΣ

Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ ΕΠΕΡΑΣΕ!... — Αι Σέρραι καπνίζουν. Τίποτε δέν αφήσαν από την πλουσίαν αυτήν πόλιν της Μακεδονίας.
Ἡ φωτογραφία ἐλήφθη ὄλιγην ὥραν μετά την ἐκκένωσιν τῆς πόλεως ἀπό τὰ φηρία.

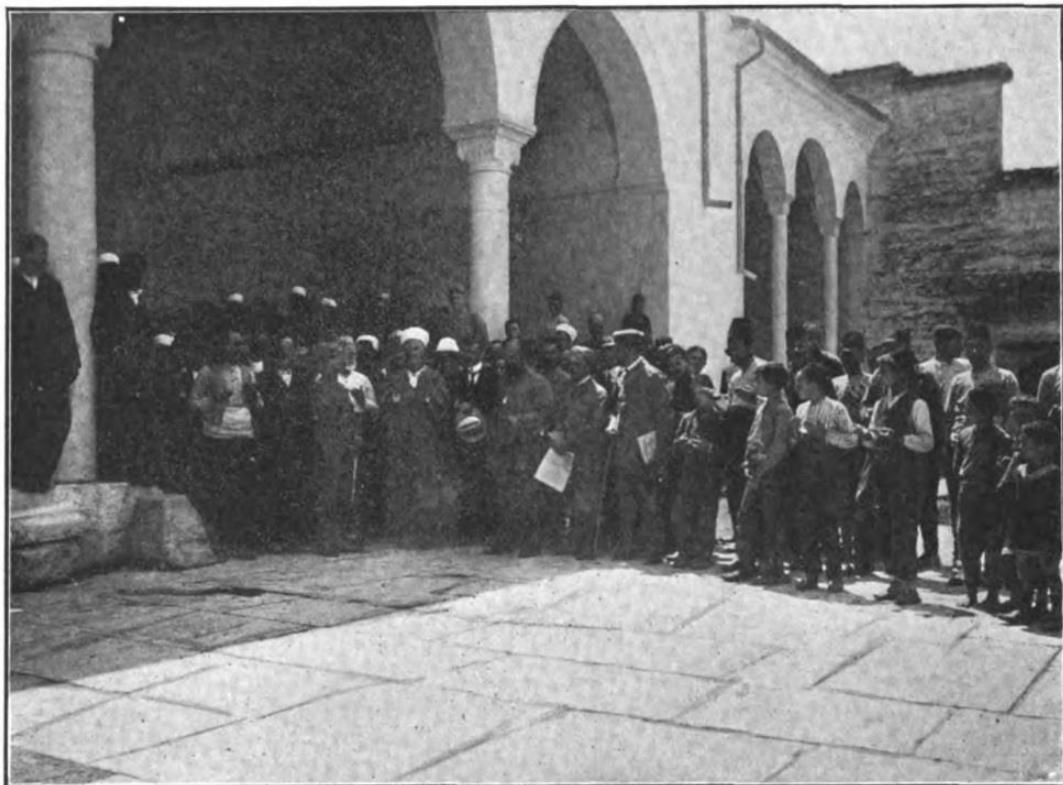

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΕΡΡΩΝ ΜΕΤΑ ΤΟΥ
ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΟΥ κ. ΜΑΖΑΡΑΚΗ.— 'Ο ιστάμενος
είναι ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Τζανετέας, ὁ ἐνσπείρας τὸν τρόμον
εἰς τοὺς Βουλγάρους.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

ΤΟ ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΕΠΙΑΤΡΟΥ κ. ΛΕΚΚΑ ΑΝΩΤΕΡΟΝ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑΚΟΝ

Η ΑΠΟΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΤΖΑΜΙΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΟΣ ΛΟΧΟΣ ΝΕΩΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

30 ΙΟΥΝΙΟΥ. - Δεν ήτο δυνατόν, τῶν θαινῶν αἱ ὁμότητες, νά ἀφήσουν ἀσυγκίνητον τὸν Ἀθηναϊκὸν Λαόν. Συνήλθον χιλιάδες χιλιάδων λαοῦ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος καὶ εἰς ἕνα ψήφισμα διαμαρτυρίας διετύπωσαν τὴν φρίκην καὶ τὴν βδελυγμίαν των.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΣ.— Κατά την συνεργασίαν αὐτήν καὶ πρὶν φύγῃ ὁ Πρωθυπουργὸς διὰ τὸ Βουκουρέστιον, Βασιλεὺς καὶ Κυβερνήτης ἐγράψαν τὰ σύνορα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν Χατζή-Μπειλῆ Στρατηγεῖον.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΧΑΤΖΗ ΜΠΕΗΛΙΚ

Η ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΕΙΑΣ ΑΥΤΗΣ

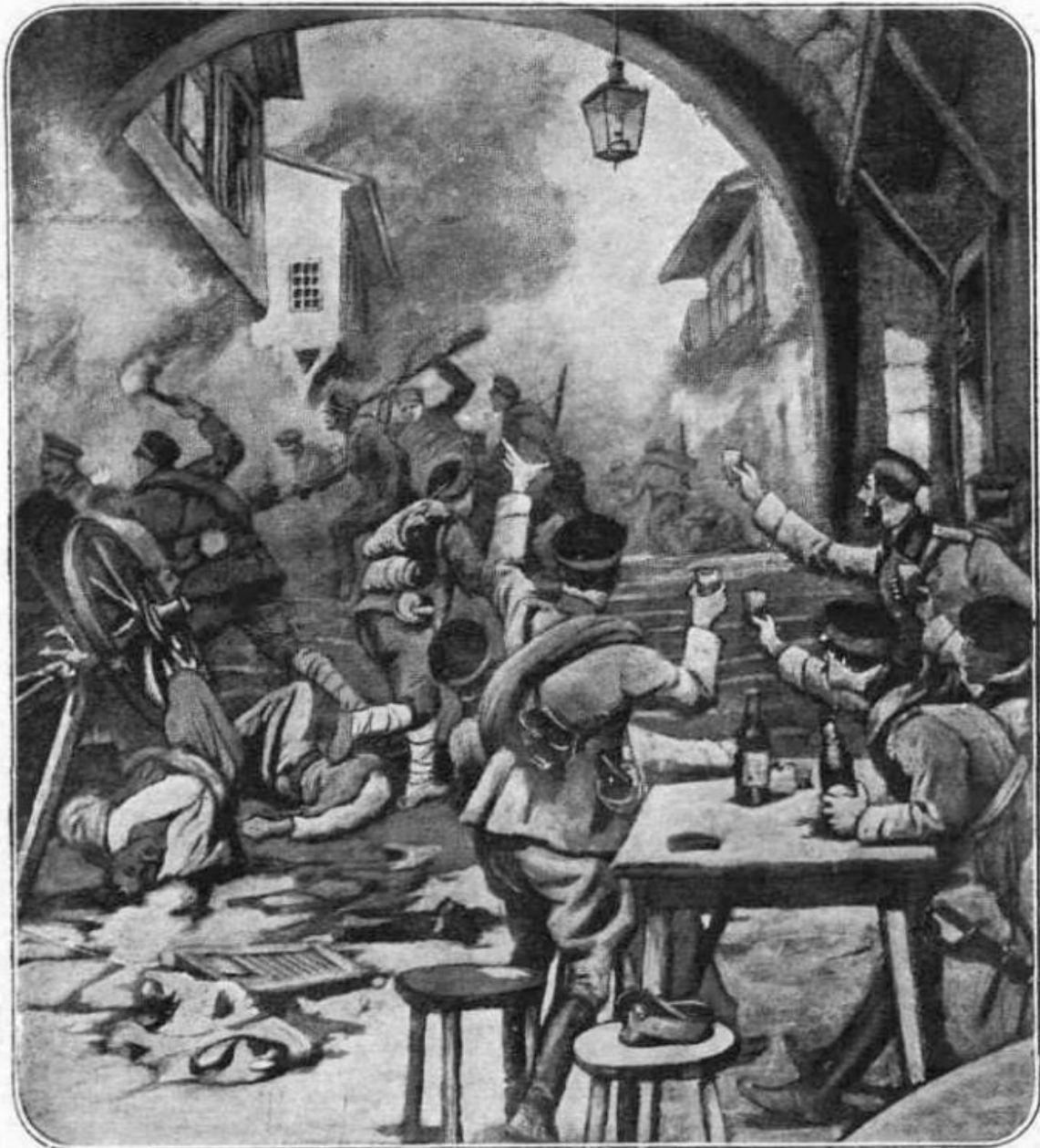
Ἄριθ. 1) Κοσμίδης, πρῶν Βουλευτῆς Κωνσταντινουπόλεως. 2) Χατζηγιάννης, βουλευτῆς Λαρίσσης, 3) Σ. Θεοδωρόπουλος, βουλευτῆς Ἀττικῆς. 4) Σπανούδης, δημοσιογράφος. 5) Ταγματάρχης Μαζαράκης, ἀρχηγὸς ἔλων τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. 6) Καπετάν Παπακώστας. 7) Καπετάν Δούκας, 8) ὁ Λοχίας Παπαδήμας, πολεμήσας μὲ 6 ὀπαδοὺς κατὰ 1500 Βουλγάρων ἐπὶ 4 ὥρας ἐν Σέρραις.

ΤΟ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ.—Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πρόξενος τῆς Αὐστρίας κ. Κράλ μετὰ τοῦ ἐν Σέρραις Ὑποπροξένου κ. Ζλάτκο ἀναγνωρίζουν τὸ Αὐστριακὸν Προξενεῖον, ὅπως τὸ κατήντησαν αἱ θάιναι, ἂν καὶ ἐκυμάτιζεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ Αὐστριακὴ σημαία.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

ΟΙ ΠΡΩΣΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ.—'Ενῶ οἱ γενναῖοι τοῦ σημερινοῦ Κρούμμου ἐπιδίδονται εἰς τὸ . . ἐκπολιτιστικόν των ἔργον ἐν Νιγρίτη, οἱ ἀξιωματικοὶ των τοῦ; ἐνεθάρρουν πίνοντες εἰς ὑγείαν των.

ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΣΝΙΚ.—'Ενα χωριουδάκι μεταξύ Σερρών καὶ Δεμιρ-Χισσά, τρομοκρατηθὲν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους πανηγυρίζει τὴν λύτρωσίν του μὲ χοροὺς καὶ τραγούδια καὶ ἐκεῖ ποῦ ἄλλοτε διὰ τὸν φόβον τῶν κτηνανθρώπων μόνον ἡ Ἑλλην. γλῶσσα δὲν ἀντίζει αἱ Ἑλληνίδες κόραι ψάλλουν τὰ ἀθάνατα τραγούδια μας.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

Η ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙΣΑ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΗ
ΓΕΦΥΡΑ ΔΕΜΙΡ-ΧΙΣΣΑΡ

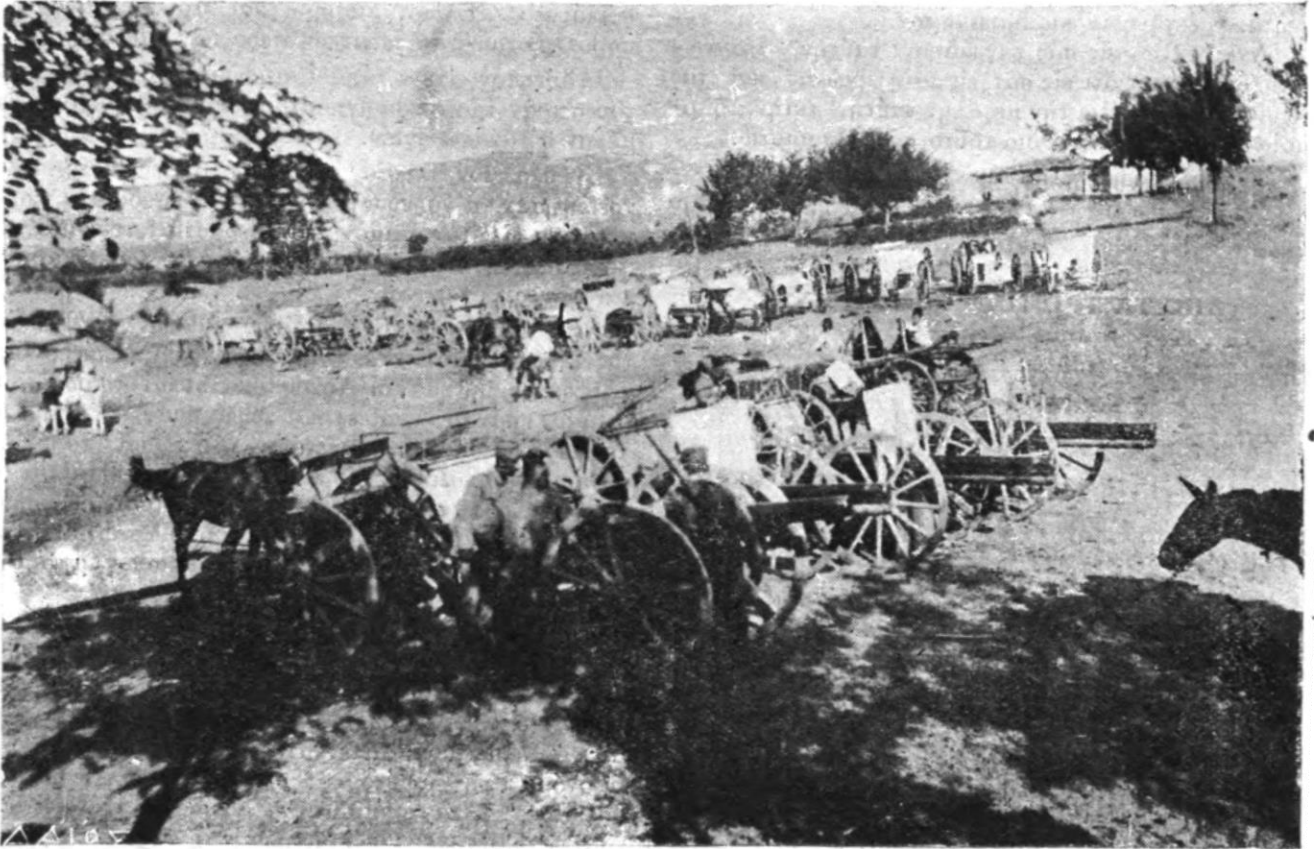

ΑΙ ΘΗΡΙΩΔΙΑΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ
Τὸ πτώμα αὐτὸ ἀνευρέθη ἐν Δεμίρ-Χισσάρ.

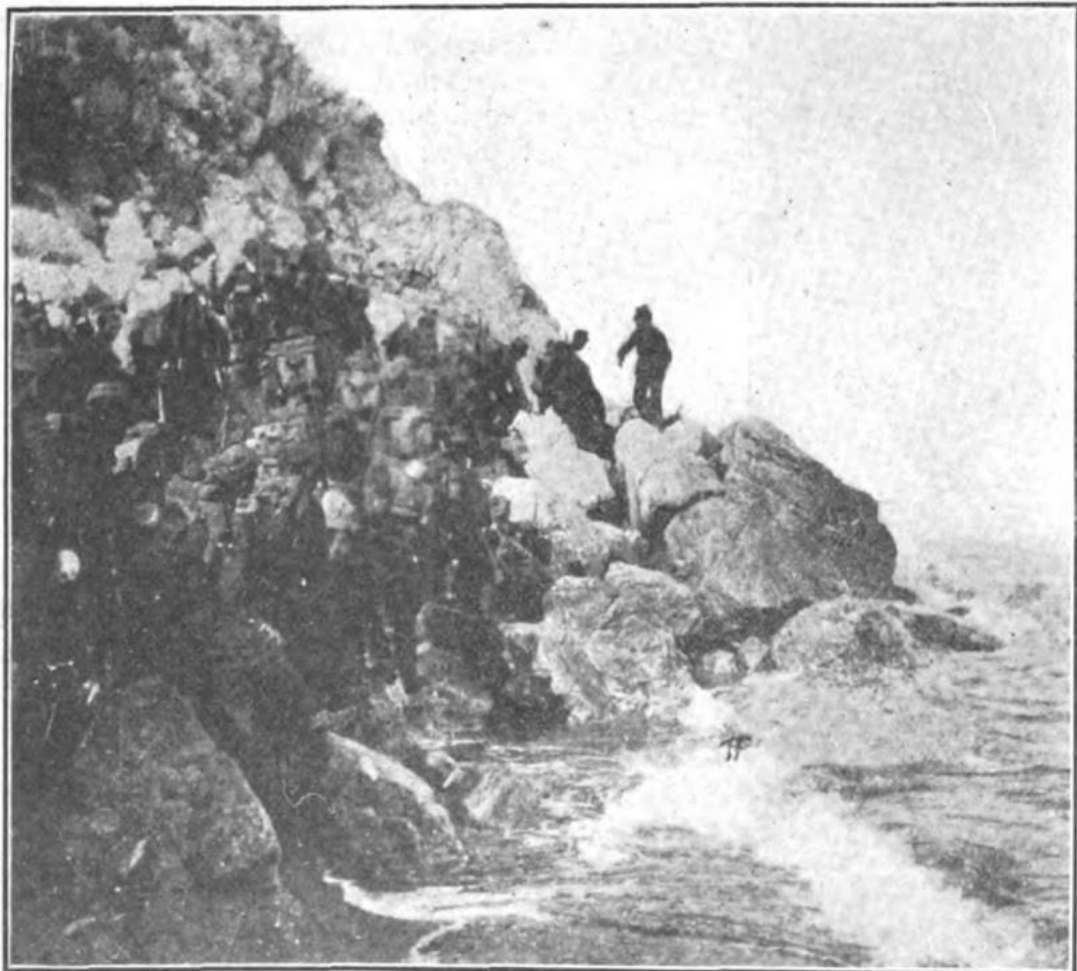

Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ ΕΠΕΡΑΣΕ !... — Ἡ Νιγρίτη ὑπέστη πρώτη τῶν ἡαινῶν τὴν λύσαν.
Ἐσφαξαν, ἐπυρπόλησαν, ἐσύλησαν, ἐκλεψαν

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

ΠΟΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΑΝΑ ΤΑΣ ΒΡΑΧΩΔΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΣΒΑΤΟΥΣ ΑΚΤΑΣ ΤΟΥ ΤΣΑΓΕΖΙ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

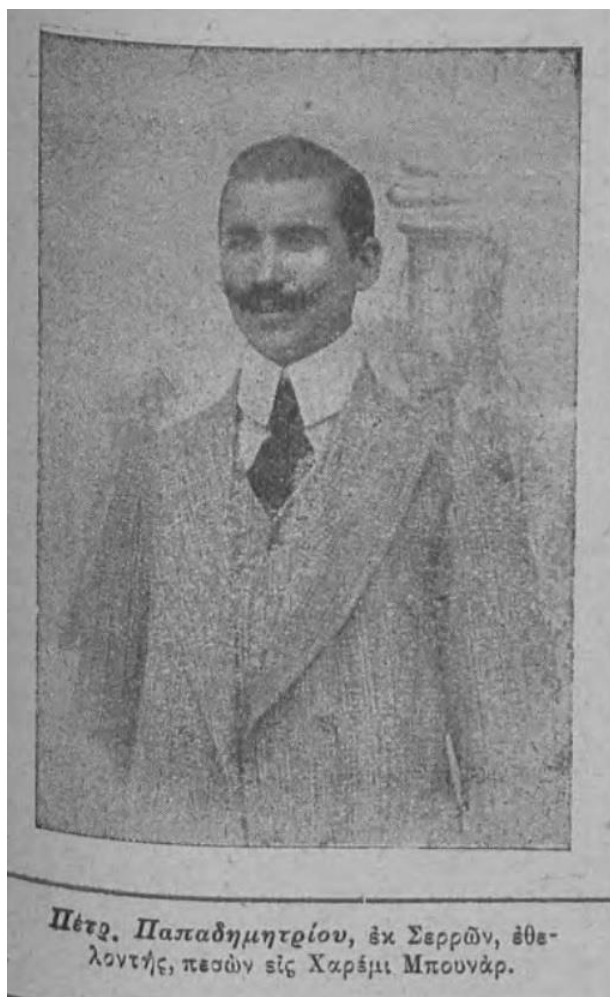

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΕΡΡΩΝ

Τὸ μεγαλοπρεπὲς Διοικητήριον τῶν Σερρῶν, τὸ καταληφθὲν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

‘Ο ιατρός ‘Αναστ. Κουσκάφης εκ τών μαρτυρησάντων Σερραίων

‘Ο φαρμακοποιός Νέστωρ Φωτίς, εκ τών μαρτυρησάντων Σερραίων

Πηγές εικόνων:

Η Εικονογραφημένη, τεύχη Ιουνίου-Ιουλίου και Οκτωβρίου 1913 (ψηφιακή συλλογή ΛΗΚΥΘΟΣ)

Μηνιαία Εικονογραφημένη Ατλαντίς, τεύχη Αυγούστου και Σεπτεμβρίου 1913 (ψηφιακή βιβλιοθήκη HATHI TRUST)

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ, Ιούλιος 1913 (ψηφιακή συλλογή ΛΗΚΥΘΟΣ)

ΕΛΛΑΣ, 25.07.1913· 18.08.1913 (ψηφιακή Δημοτική Βιβλιοθήκη Μυτιλήνης)

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 22.04.1931· 23.04.1931· 25.04.1931 (Ψηφιακή βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων)

* το σκίτσο «ΟΙ ΠΡΩΣΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ» στη σελίδα 81 δημοσιεύτηκε έγχρωμο για πρώτη φορά στην πρώτη σελίδα της ιταλικής εφημερίδας *La Domenica del Corriere* στις 20 Ιουλίου 1913 (εδώ από την Εικονογραφημένη, τεύχος Ιουνίου-Ιουλίου 1913).

* η εικόνα της (παλιάς) Μητρόπολης Σερρών στη σελίδα 84 είναι του Ε. Ξανθόπουλου και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ, Νοέμβριος 1913 (ψηφιακή συλλογή ΠΛΕΙΑΣ)

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ)

... από την επίσημη έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής που συστάθηκε για την εξέταση των αιτιών των βαλκανικών πολέμων & της συμπεριφοράς των εμπόλεμων

FIG. 6.—RUINS OF SERRES

FIG. 9.—RUINS OF SERRES

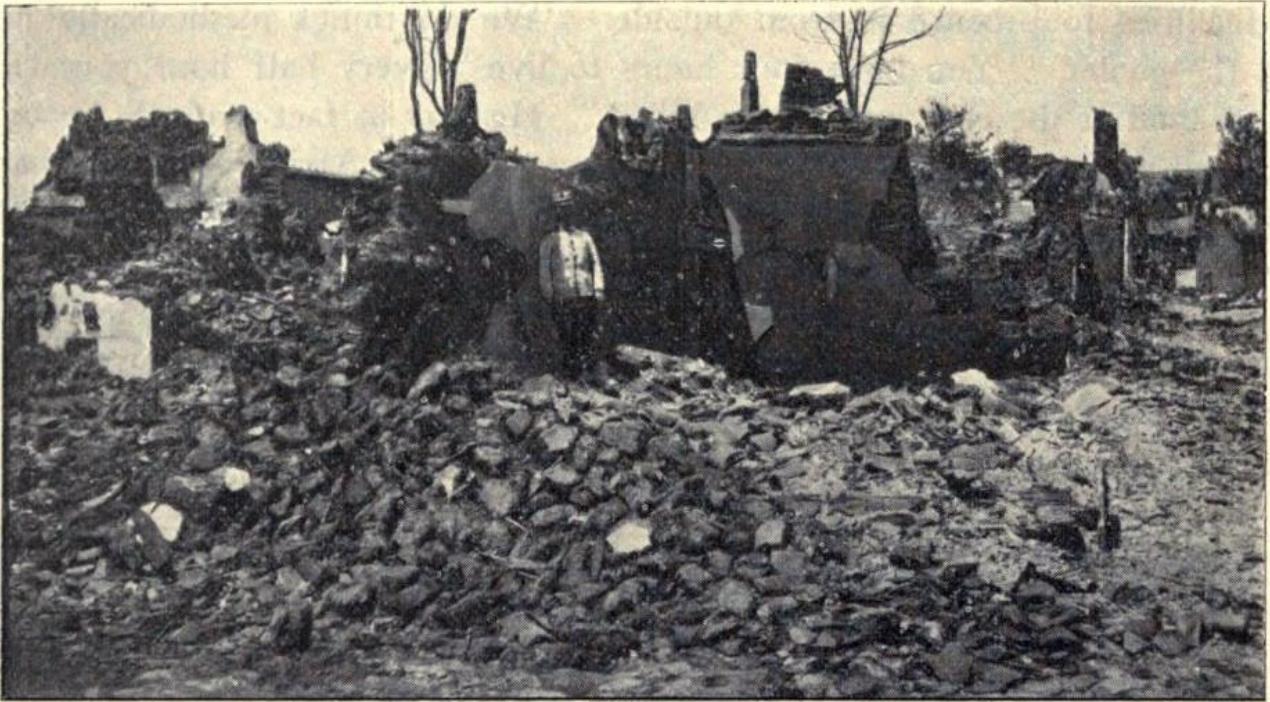

FIG. 10.—RUINS OF SERRES

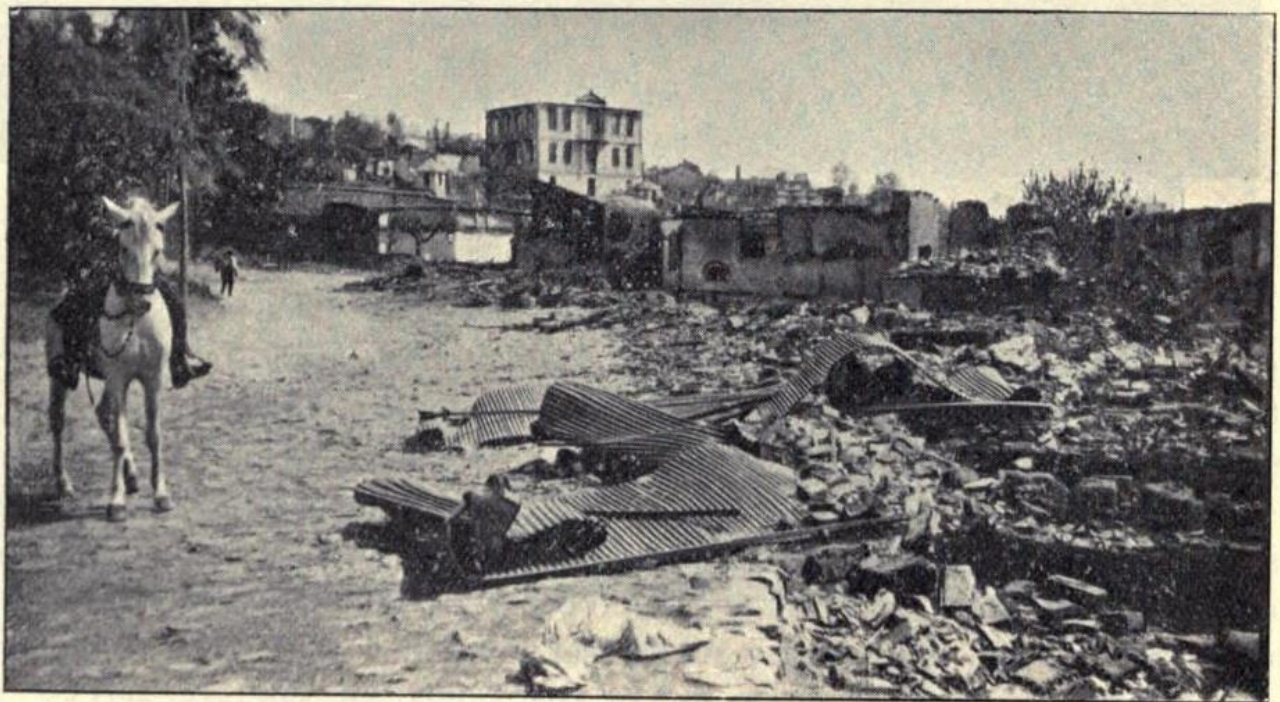

FIG. 11.—RUINS OF SERRES

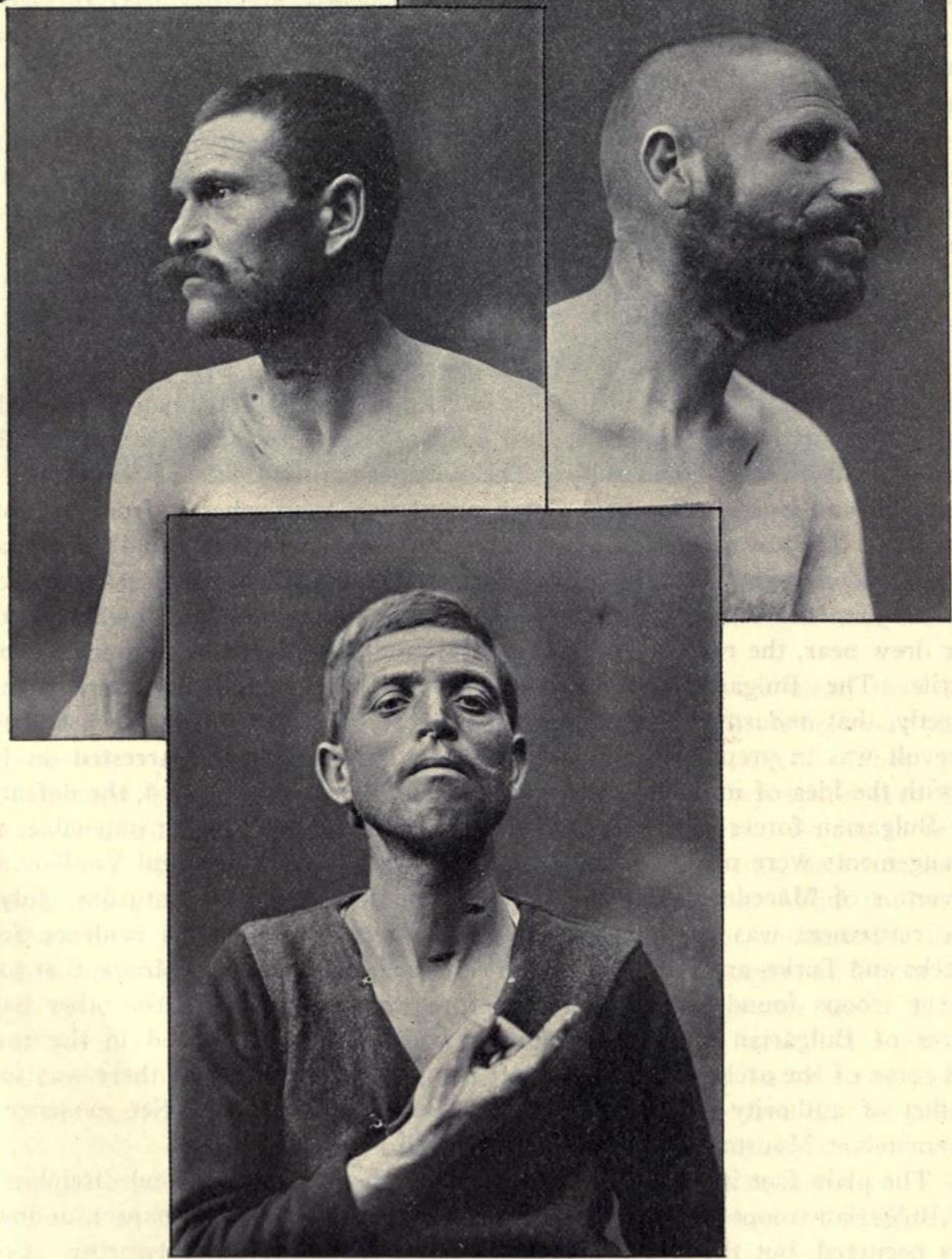

FIG. 5.—VICTIMS WHO ESCAPED THE SERRES SLAUGHTER

1913

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

-- Στις αρχές Σεπτεμβρίου στις ελληνικές πλέον Σέρρες βρέθηκε ο Σ. Ντούτον, καθηγητής του πανεπιστημίου Κολούμπια, βουλευτής της Νέας Υόρκης και μέλος της επιτροπής του αμερικανού Καρνέζυ. Συνομίλησε με τον πρόξενο της Αυστρίας και με απλούς πολίτες, συγκινήθηκε από τις μαρτυρίες τους και προσφέρθηκε να πάρει μαζί του στην Αμερική μια νεαρή Σερραία, η οποία θα αποκαθίστατο στη χώρα εκείνη και θ' αποτελούσε ζωντανό παράδειγμα για την ευαισθητοποίηση περισσότερων Αμερικανών, ώστε να συνέδραμαν οικονομικά τους πληγέντες Σερραίους. Η κοπέλα που επελέγη, ήταν μια από τις καλύτερες μαθήτριες του Παρθεναγωγείου, η Χρυσούλα Καπετανοπούλου.

-- Τον ίδιο μήνα, ύστερα από έρευνες σε τουρκικά σπίτια εντοπίστηκαν και κατασχέθηκαν όπλα και εκρηκτικές ύλες. Σύμφωνα με τον νομάρχη Σερρών βρέθηκαν 26 όπλα μαρτίι, 20 μάουζερ, 9 γκρα και 7 διάφορα άλλα όπλα. Παράλληλα συνελήφθησαν οι ιδιοκτήτες των σπιτιών, καθώς και άλλοι που επιχειρούσαν να διεγείρουν τα πνεύματα των Οθωμανών Σερραίων διαδίδοντας ψευδώς ότι ο τουρκικός στρατός δήθεν θα καταλάμβανε σύντομα τις Σέρρες.

-- Στις 15/28 Σεπτεμβρίου, ημέρα Κυριακή, στην πόλη των Σερρών πραγματοποιήθηκε η εκποίηση διά δημοπρασίας εγκαταλελειμμένων καρπών, που είχαν βρεθεί στην Άνω Βροντού. Ήταν 30 με 40.000 οκάδες φασόλια, 100 με 120.000 οκάδες γεώμηλα (πατάτες), σίκαλη και αραβόσιτος.

Δεν ήταν η μοναδική δημοπρασία αυτού του περιεχομένου στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι κάτι αντίστοιχο θα γινόταν και στο Δεμίρ Ισσάρ στις 8/21 Δεκεμβρίου, όταν δημοπρατήθηκαν 136.00 οκάδες αραβόσιτου, 7.700 οκάδες ανεκόκκιστου βαμβακιού, 7.700 οκάδες καπνού σε φύλλα, 6.000 οκάδες ρυζιού και μικρότερες ποσότητες σίτου, βρώμης, κρεμμυδιών, κριθαριού, κεχριού, φασολιών, παππούδας, χόρτου και σκούπες.

Οι στρατιῶταί μας πλένοντες τὰ ἐσώρουκά των εἰς τὸν Στρυμόνα.

* * * * *

ΞΕΙΣ ΤΗΝ ΟΧΘΗΝ ΤΟΥ ΣΤΡΥΜΟΝΟΣ.—Στρατιῶται ψήνοντες ἀμνόν.^α

περιοδικό ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ, 15.09.1913

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

-- Στις 26 Σεπτεμβρίου, το περιοδικό *ΕΛΛΑΣ* φιλοξένησε ένα κείμενο του έφεδρου δεκανέα Γρηγ. Π. Αναγνωστόπουλου, ο οποίος υπηρετούσε στο 1ο πεζικό σύνταγμα της 2ης Μεραρχίας, που είχε στρατοπεδεύσει κοντά στην Κάτω Τζουμαγιά. Ο δεκανέας περιέγραφε –χωρίς να προσδιορίζει χρονικά– την επίσκεψη των μαθητών και των μαθητριών της κωμόπολης στο στρατόπεδο.

Οι μαθητές παρατάχθηκαν μπροστά από τη σκηνή του διοικητή συνταγματάρχη Γ. Μέξα, ο οποίος τους προσφώνησε με προτροπές για μίμηση του παραδείγματος των οπλιτών του στρατοπέδου. Ακολούθησαν πρόχειροι αγώνες στίβου από τους στρατιώτες και διάφορα γυμναστικά παιχνίδια από τους μαθητές, χορευτικό πρόγραμμα και στο τέλος, στρατιώτες και μαθητές έψαλαν μαζί τον εθνικό ύμνο. Πριν το κλείσιμο της γιορτής ο διοικητής συνεχάρη θερμά τους ενήλικες που είχαν συνοδέψει τα παιδιά: τον Β. Καφταντζή (πρόεδρος εφορείας Τζουμαγιάς), τους δασκάλους Κ. Παπανικολάου, Κ. Βέλκο, Ι. Ισκιούπη, Αλ. Πένα και Δημ. Νότα· τις δασκάλες Άννα Πατραμάνη (διευθύντρια), Άννα Αραβαντινού, Βαΐα Πασχαλιά, Ελισ. Παπαχαριζάνου και Ελισ. Τόκα.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΧΩΡΑΙ ΜΑΣ.— Ἡ Ἑλληνικωτάτη Κάτω Τζουμαγιά, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Μπέλεσι.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

-- Τον Σεπτέμβριο στην Κάτω Τζουμαγιά πραγματοποιήθηκε μνημόσυνο υπέρ αναπαύσεως των ψυχών όσων στρατιωτών είχαν σκοτωθεί στους δύο βαλκανικούς πολέμους. Ύστερα από πρωτοβουλία του Β. Καφταντζή και των δασκάλων Ι. Παπανικολάου, Κ. Κουντουρά, Κ. Βέλκου, Ι. Ισκιούπη, Αλ. Πένα και Δημ. Νότα, ο ναός της πόλης διαμορφώθηκε κατάλληλα, είχε μάλιστα τοποθετηθεί κι ένα δάφνινο στεφάνι με μεταξένιες ταινίες και χρυσά γράμματα: «τοις ενδόξοις ελευθερωταίς, η πόλις Τζουμαγιάς». Στην τελετή συμμετείχαν οι οπλίτες του δεύτερου και του τέταρτου πεδινού πυροβολικού.

Φαίνεται ότι τον Οκτώβριο πραγματοποιήθηκε και δεύτερο, ακόμη πιο λαμπρό μνημόσυνο στη μνήμη των θυμάτων του ελληνοβουλγαρικού πολέμου με πρωτοβουλία του τρίτου πεζικού συντάγματος.

Στην εξοχική τοποθεσία Τσάι αναγέρθηκε κενοτάφιο με το επίγραμμα «Αγήρων η μνήμη των πεσόντων», επί του οποίου τοποθετήθηκαν γλάστρες με λουλούδια, στεφάνια, σημαίες, όπλα με λόγχες και κηροπήγια, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αίσθηση ενός πραγματικού τάφου.

Στις 8 το πρωί έγινε η παράταξη των διαφόρων λόχων του τρίτου πεζικού συντάγματος και μία ώρα μετά άρχισε η άφιξη των ιερέων και των πιστών από την εκκλησία της κωμόπολης. Μέσα σε ατμόσφαιρα θρησκευτικής κατάνυξης εψάλη η νεκρώσιμος ακολουθία. Στη συνέχεια ο ανθυπασπιστής Γρ. Καραμπέης εκφώνησε επιμνημόσυνο λόγο και ο ανθυπολοχαγός Μαρουζόπουλος απήγγειλε ποίημα. Λίγο πριν το τέλος της εκδήλωσης πραγματοποιήθηκε παρέλαση των λόχων μπροστά από τη σημαία του κενοταφίου υπό τους ήχους των σαλπίγγων, που παιάνιζαν τον ύμνο του τρίτου πεζικού συντάγματος, ο δε υποστράτηγος Γιαννακίτσας ανέπτυξε εν συντομία τη σπουδαιότητα της τελετής.

ΑΠΟ ΤΑΣ ΝΕΑΣ ΧΩΡΑΣ.—Μνημόσυνον εις Κάτω Τζουμαγιάν υπέρ των πεσόντων κατά τὰς δύο ἐκατατείας γενόμενον ὑπὸ τῶν 2ου καὶ 4ου συνταγματῶν πυροβολικοῦ. Εἰς τὸ μέσον διακρίνονται οἱ ἠρωϊκοὶ συνταγματάρχαι κ. κ. Ν. Παπαδόπουλος, Γ. Λελάκης καὶ Γ. Χαλκιάπουλος
(Φωτογραφία τοῦ συναδέλφου Δ. Τζάβζ)

εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ, 26.11.1913

Ἑλληνίδες ἐκ τῶν ἀπελευθερωθεῶν χωρῶν παρὰ τὴν Κάτω Τζουμαγιάν.

εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ, 13.10.1913

-- Στις 30 Σεπτεμβρίου/13 Οκτωβρίου, στα πλαίσια περιοδείας του στη Μακεδονία ο βασιλιάς Κωνσταντίνος βρέθηκε τις πρώτες πρωινές ώρες στο σιδηροδρομικό σταθμό Ποροΐων και στις 8 το πρωί στο σταθμό του Δεμίρ Ισσάρ, όπου είχε παραταχθεί ένας λόχος υπό τον λοχαγό Μαυρογένη. Στις 9 ο Κωνσταντίνος αναχώρησε με το αυτοκίνητο για την Κάτω Τζουμαγιά κάτω από άθλιες καιρικές συνθήκες, οι οποίες όμως δεν εμπόδισαν τη διεξαγωγή στρατιωτικής παρέλασης.

Αποθεωτική ήταν η περιγραφή της παρέλασης στην εφημερίδα *Νέα Ημέρα*: «Μία διμοιρία απετέλει γραμμήν τόσον αυστηρώς ευθείαν ώστε παρέχεται μοναδική εντύπωσις ρυθμού επί μίαν και ημίσειαν ώραν ενώ η βροχή έπιπτε πάντοτε συνεχής και διαπεραστική. Μετά τα Πεζικά ηκολούθει το Πυροβολικόν το οποίον επροχώρει κατά πυροβολαρχίας ακολουθούντων των βλητοφόρων. Τα άλογα εβάδιζον γρήγορα και ρυθμικά χωρίς να εξέρχονται ούτε κατ' ελάχιστον από την γραμμήν. Ενόμιζε κανείς ότι τα τέσσαρα πυροβόλα κατά πυροβολαρχίας δεν ήσαν παρά εν και μόνον. Τόση ήτο η επιτυχία της κινήσεως. Γενικώς το θέαμα της παρελάσεως εις Τζουμαγιάν υπερείχεν. Η εντύπωσις ήτο λίαν επιβλητική ενθυμίζουσα μόνον, τελείως γυμνασμένους στρατούς και τέλειον στρατιώτην».

Κατά την επιθεώρηση του στρατού, ο βασιλιάς στεκόταν σε τάπητα σχηματισμένο από φύλλα δάφνης, τα οποία είχαν εγκαταλειφθεί από τους Βούλγαρους σε καφάσια στο σιδηροδρομικό σταθμό του Δεμίρ Ισσάρ.

Την παρέλαση παρακολουθούσαν από μακριά και απλοί πολίτες. Οι γυναίκες της Κάτω Τζουμαγιάς ήταν ντυμένες με τις γιορταστικές παραδοσιακές φορεσιές τους και σκεπασμένες με λεπτά κλίμια, για να μην βραχούν. Έξω από το σχολείο δύο μαθητές άφησαν ελεύθερα δυο λευκά περιστέρια, στα πόδια των οποίων είχαν δεθεί μικρές σημαίες με γαλανόλευκες ταινίες, ενώ η μαθήτρια της Ε΄ τάξης Αικατερίνη Δ. Βιζιάλα πρόσφερε στον Κωνσταντίνο λουλούδια και μελόπιτα κατά το τοπικό έθιμο.

Μετά το πρόγευμα, που περιλάμβανε... σαμπάνια(!), ο βασιλιάς αναχώρησε για το Δεμίρ Ισσάρ και κατά τις 13.30΄ επέστρεψε στην Κάτω Τζουμαγιά, όπου τον υποδέχτηκαν και πάλι οι μαθητές, ενώ δύομιση ώρες αργότερα αναχώρησε με το

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

τρένο για την πόλη των Σερρών, όπου έφτασε στις 5 το απόγευμα.

Στον σημαιοστόλιστο σταθμό τον υποδέχτηκαν υπό ραγδαία βροχή ο μητροπολίτης Απόστολος, ο νομάρχης Καβαλλιεράτος, ο δήμαρχος Ακήλ βέης, ο μουφτής, ο ραβίνος και άλλοι Έλληνες και Τούρκοι πρόκριτοι. Απλοί πολίτες με τα πόδια βουτηγμένα στις λάσπες είχαν μαζευτεί δεξιά και αριστερά της λεωφόρου που οδηγούσε στην πόλη, ο δε βασιλιάς διευθύνθηκε στην οικία του διευθυντή της Τράπεζας Ανατολής, όπου και κατέλυσε.

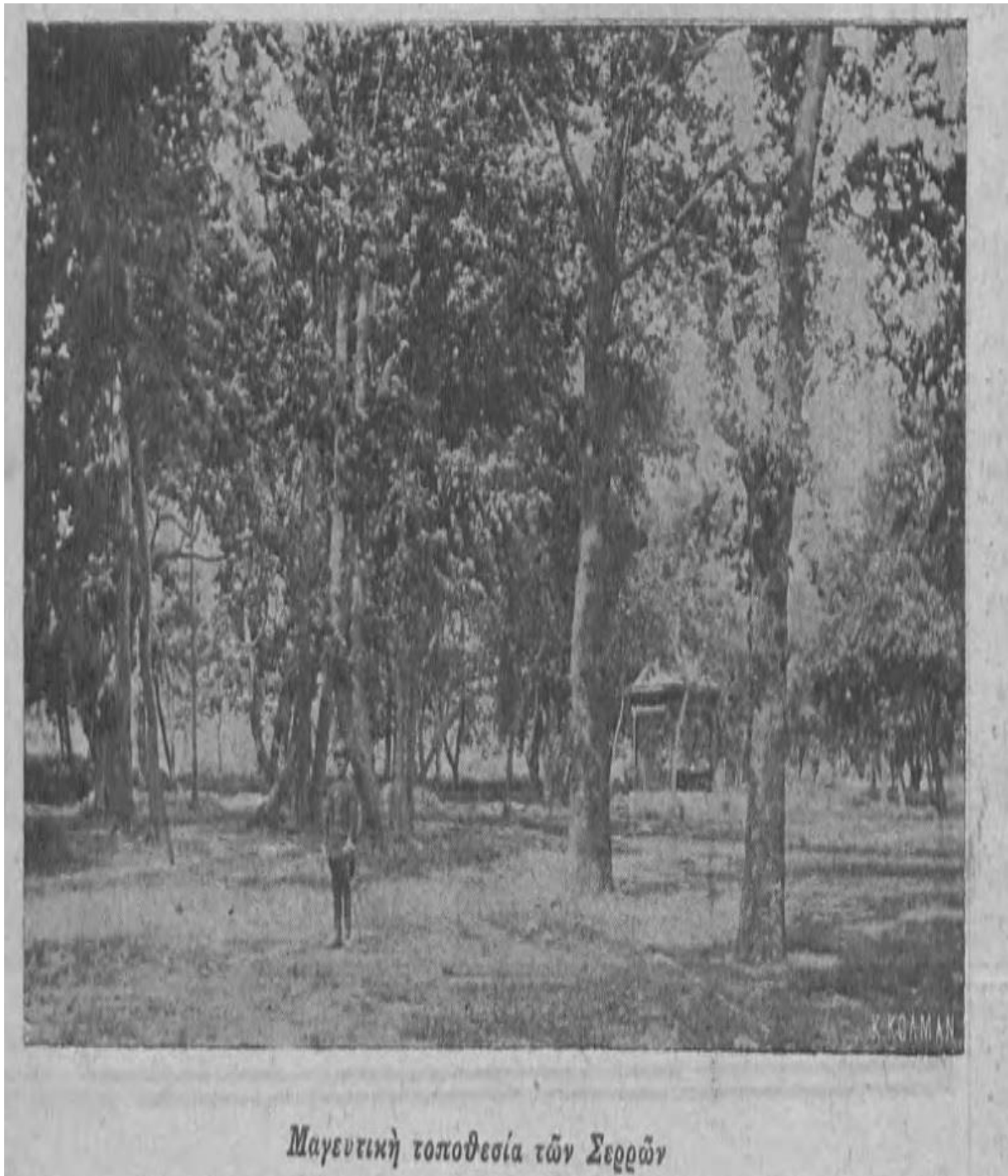
Το απόγευμα της 1/14 Οκτωβρίου παρατέθηκε γεύμα στο διοικητήριο, όπου παρακάθισαν όλοι οι ανώτεροι αξιωματικοί της φρουράς, ενώ αμέσως μετά ακολούθησε λαμπαδηφορία μπροστά από το κτίριο. Το επόμενο πρωί ο βασιλιάς αναχώρησε με το τρένο για την πόλη της Δράμας, προηγουμένως όμως έκανε μια ολιγόλεπτη στάση στον σταθμό της Αγγίστας, όπου είχε μαζευτεί πολύς κόσμος, όπως και στο Ροδολίβος, όπου επιθεώρησε τη φρουρά.

Ακολούθως ο Κωνσταντίνος επισκέφτηκε την Καβάλα και κατά την επιστροφή του στη Θεσσαλονίκη στις 6/19 Οκτωβρίου έκανε για ακόμη μια φορά σύντομες στάσεις σε όλους τους σιδηροδρομικούς σταθμούς της περιοχής, όπου και πάλι οργανώθηκαν θερμές εκδηλώσεις προς το πρόσωπό του.

περιοδικό ΕΛΛΑΣ, 28.11.1913

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

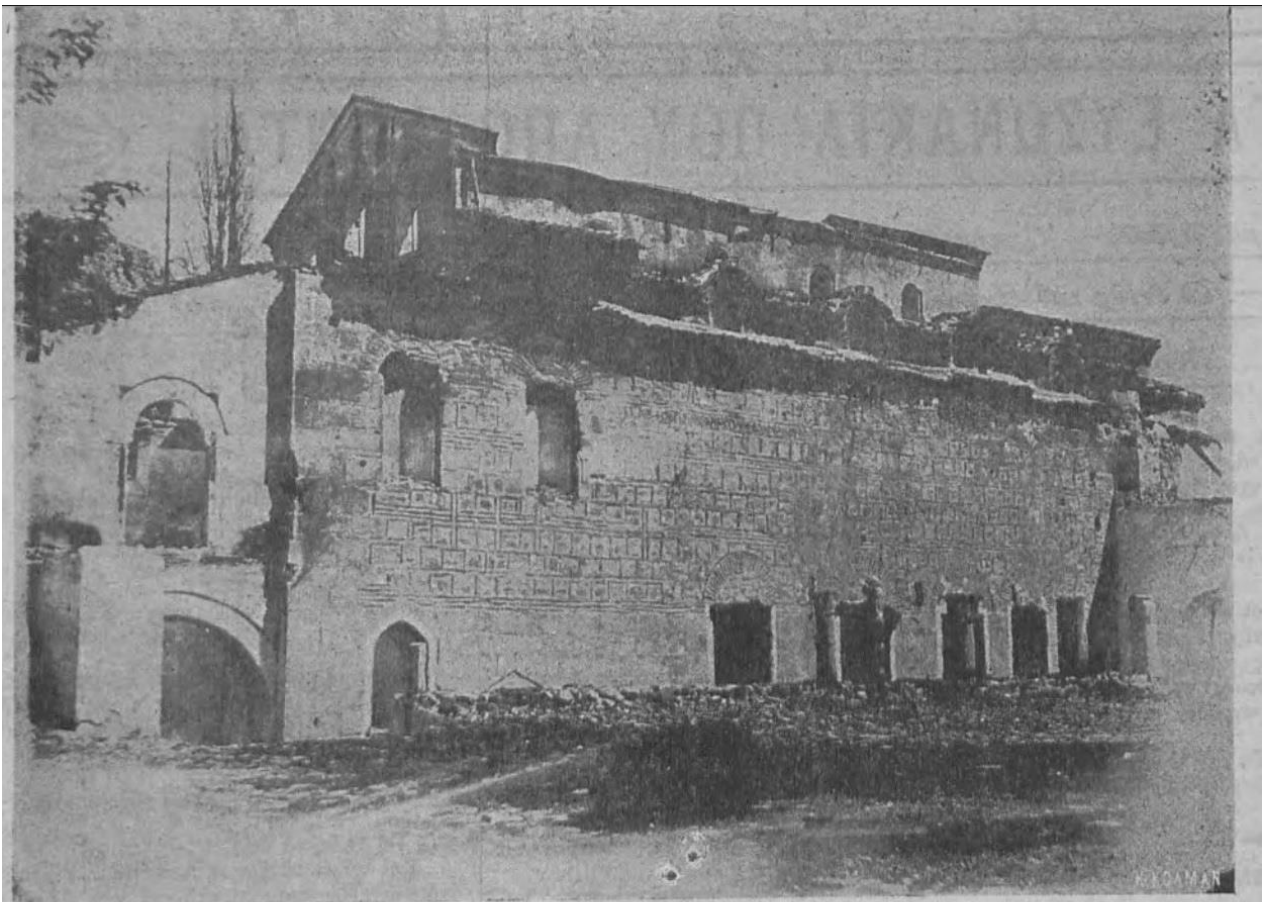
Μαγευτική τοποθεσία τῶν Σερρῶν

περιοδικό ΕΛΛΑΣ, 03.11.1913

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

-- Το πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου βρέθηκε στις Σέρρες και ο υποπρόξενος της Αυστροουγγαρίας στη Θεσσαλονίκη για να κάνει τη δική του αυτοψία. Αφορμή αποτέλεσε η άρνηση της βουλγαρικής κυβέρνησης να ικανοποιήσει το αίτημα της Αυστροουγγαρίας για καταβολή αποζημίωσης ύψους επτάμιση εκατομμυρίων για τις καταστροφές που είχαν προκληθεί στην οικία του προξένου της στις Σέρρες, Ζλάτκου, όπως και στις περιουσίες άλλων αυστριακών υπηκόων. Συγκεκριμένα η βουλγαρική κυβέρνηση ισχυριζόταν ότι οι Σέρρες είχαν καταστραφεί από τους Έλληνες και όχι από το βουλγαρικό στρατό κι επομένως παρέπεμπε την Αυστροουγγαρία σε χρηματική ικανοποίηση από την ελληνική κυβέρνηση. Ωστόσο η έρευνα του δεύτερου υποπροξένου της κεντροευρωπαϊκής αυτοκρατορίας, ο οποίος συνομίλησε με μέλη και των τριών κοινοτήτων των Σερρών (Έλληνες, Τούρκους και Ισραηλίτες) επιβεβαίωσε την έκθεση του Ζλάτκου, που επέριπτε την ευθύνη στους υποχωρούντες Βούλγαρους.

Ἡ Μητρόπολις Σερρῶν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἤρχισαν οἱ Βούλγαροι θέτοντες πῦρ.

περιοδικό ΕΛΛΑΣ, 21.11.1913

-- Ένα από τα ζητήματα που ανέκυψαν μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας ήταν η αλλαγή των τούρκικων ονομασιών. Ο *Νουμάς*, το φιλολογικό περιοδικό που πρωτοπορούσε στην επίσημη καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, είχε έτοιμη την πρόταση για την κωμόπολη του Δεμίρ Ισσάρ, που (σχεδόν) υιοθετήθηκε στο τέλος: «Σιδερόκαστρο». Στο τεύχος της 05.10.1913 διαβάζουμε:

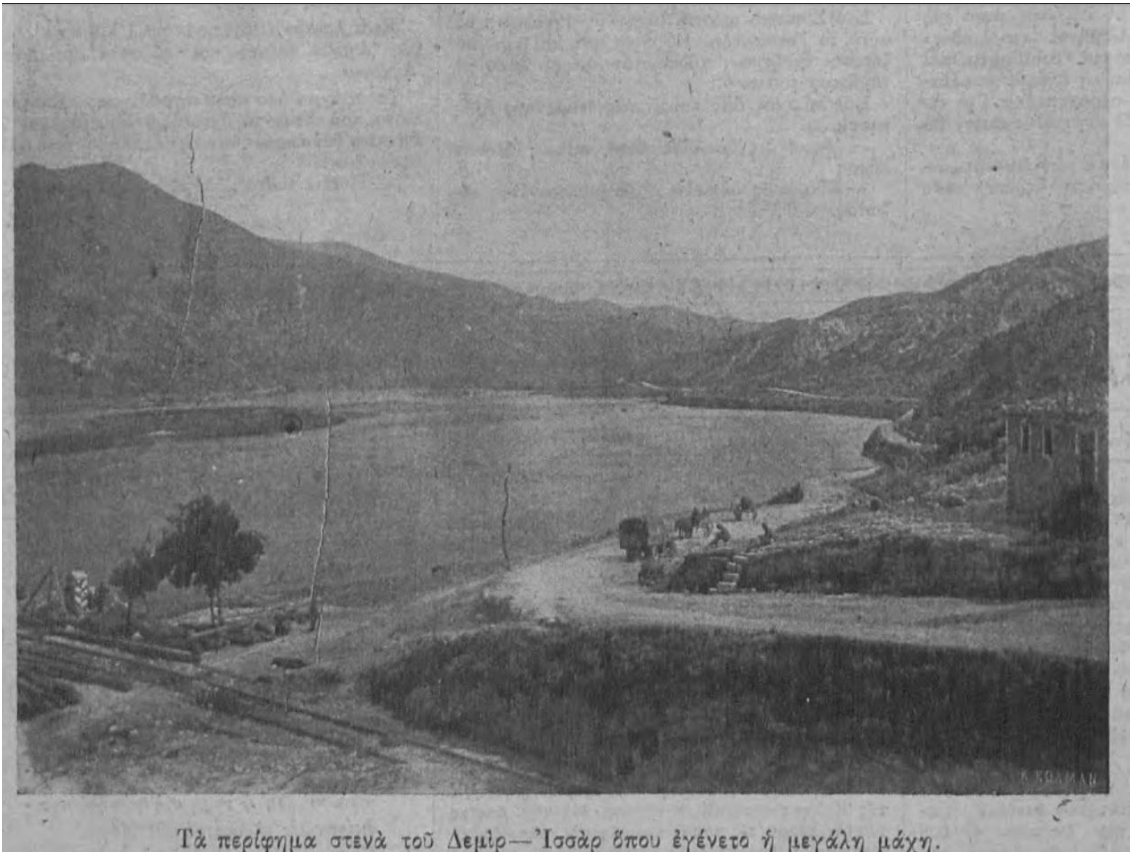
«Αυτό θα πη Ντεμίρ-Ισσάρ· Βράχος – κάστρο – Σιδερένιος. Και είναι πραγματικά σιδερένιο το κάστρο που ζώνει το χωριό. Θέλουν να το ονομάσουν και καλά με ελληνικόν όνομα, και για τούτο το γράφουν Δεμίρ Ισσάριον· μερικές μάλιστα εφημερίδες και ακόμη Ελληνικώτερα (!!) Δεμίριον Ισσάριον· τους κατοίκους λοιπόν; Δεμροϊσσαριώτες; Γυρίζεις τον υποκόπανο να τσακίσης όλους αυτούς τους... Ισκαριώτες που κάνανε το

Κιλκίς: Κιλκίδα ή Κιλκίσιον! Αμ' δεν χύθηκε το αίμα 10 χιλιάδων στρατιωτών για την Κιλκίδα, μωρέ στενοκέφαλοι! [...]

Τουλάχιστο δεν τους δίνουν τις παλιές ονομασίες τους; Μήπως ξέρουν ιστορία; Αλλά να τα μεταφράσουν απ' το Τούρκικο αν μεταφράζονται, όπως το Ντεμίρ-Ισσάρ π.χ. Τι καλύτερο, χαρακτηριστικώτερο και πιο λεβέντικο κι αληθινό από το Σιδερόκαστρο;».

περιοδικό *ΕΛΛΑΣ*, 08.12.1913

περιοδικό *ΕΛΛΑΣ*, 21.11.1913

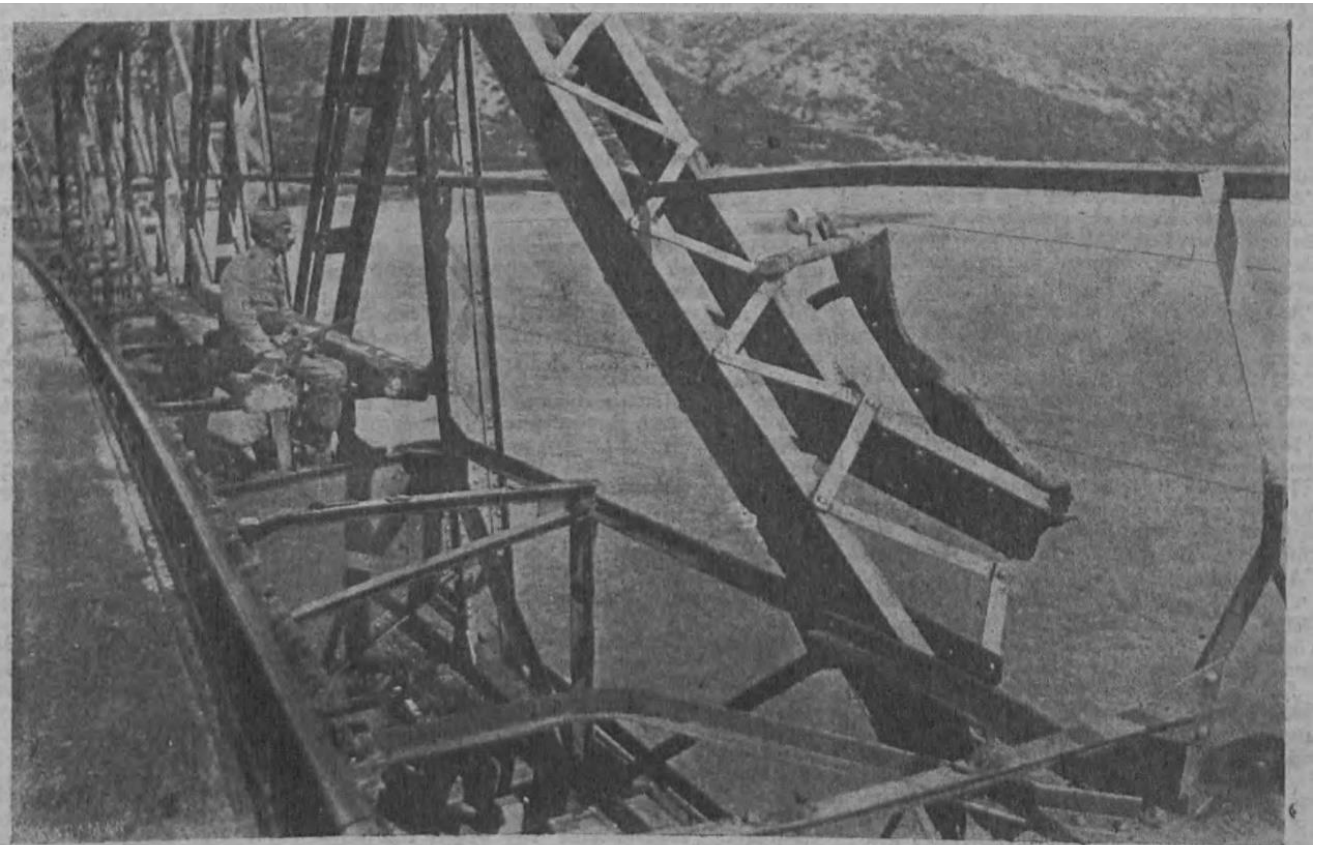
-- Ικανοποιητικά ήταν τα πρώτα στοιχεία από την καπνοπαραγωγή στα λεγόμενα Δαρνακοχώρια παρόλη την πολεμική αναταραχή. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, όπως δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Εστία* στις 9 Οκτωβρίου, στο χωριό Σαρμουσακλή 1750 στρέμματα είχαν αποδώσει 350.000 οκάδες καπνού, στη Δοβίστα τα 1670 στρέμματα απέδωσαν 250.000 οκάδες, στην Τοπόλιανη τα 1000 στρέμματα απέφεραν 150.000 οκάδες, ενώ ακριβώς ίδια ήταν τα νούμερα και για το Σιουμπάσκιοϊ. Μέχρι τότε είχαν πουληθεί μικρές μόνο ποσότητες καπνού β' ποιότητας προς 9 δραχμές, ωστόσο υπήρχε αισιοδοξία ότι θα εκδηλωνόταν ζήτηση και για τα καπνά α' ποιότητας με τιμές γύρω στις 11 με 12 δραχμές.

Στις αρχές Νοεμβρίου γνωστοποιήθηκαν τα πρώτα στοιχεία και για την περιοχή της Φυλλίδας: στη Ζίχνη τα 4600 στρέμματα είχαν αποδώσει 600-650.000 οκάδες καπνά, ενώ στο Ροδολίβος τα 2200 στρέμματα είχαν αποδώσει 202.735 οκάδες με τιμή μεταξύ 4 και 6 δραχμών.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

-- Φαίνεται ότι το φθινόπωρο του 1913 η ελληνική κυβέρνηση σχεδίαζε τη διαπλάτυνση και την εκβάθυνση του ποταμού Στρυμόνα, προκειμένου αυτός να καθίστατο πλωτός επιτρέποντας τη ναυσιπλοΐα μικρών σκαφών, φορτηγίδων, ατμακάτων κλπ.

Αν τα σχετικά δημοσιεύματα είχαν βάση, αφορμή για την απόφαση αυτή, που δεν υλοποιήθηκε (ή ίσως δεν πρόλαβε να υλοποιηθεί μετά τις ραγδαίες εξελίξεις στην Ευρώπη το 1914 με το ξέσπασμα του πολέμου), ήταν η αναφορά ενός Σερραίου, ο οποίος αποκάλυψε ότι κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής είχαν μετακληθεί 3 υδραυλικοί μηχανικοί από την Ιταλία για να μελετήσουν το ενδεχόμενο αυτό στα πλαίσια ενός γενικότερου βουλγαρικού σχεδιασμού για τη δημιουργία ανταγωνιστικού λιμανιού στον Στρυμονικό κόλπο έναντι εκείνου της Θεσσαλονίκης.

Ἡ καταστραφείσα γέφυρα τοῦ Στρυμόνος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπισκευασθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

περιοδικό ΕΛΛΑΣ, 21.11.1913

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

-- Στις 9/22 Οκτωβρίου ορίστηκε η έναρξη των μαθημάτων στα σχολεία της πόλης των Σερρών. Αρκετά αργότερα θα ξεκινούσαν τα μαθήματα στο γυμνάσιο, καθώς μόλις για τις 28 Οκτωβρίου/10 Νοεμβρίου ορίστηκε η ημέρα των εξετάσεων όσων –λογικά πολλών– μαθητών δεν είχαν μπορέσει να προσέλθουν στις εξετάσεις του περασμένου Ιούνη.

-- Στις 9/22 Οκτωβρίου, ακόμη ένας επίσημος αξιωματούχος επισκέφτηκε τις Σέρρες, ο υπουργός Εσωτερικών Εμμανουήλ Ρέπουλης. Ο υπουργός είχε συναντήσεις με τον νομάρχη Καβαλλιεράτο, τον μητροπολίτη Απόστολο και τον δήμαρχο Ακήλ βέη, με τον οποίο συζήτησαν τις προτάσεις του δημοτικού συμβουλίου σχετικά με την ανοικοδόμηση της πόλης.

Με αφορμή την επίσκεψη του Ρέπουλη, ο απεσταλμένος του *Εμπρός*, Δ. Φιλιππίδης, μετέφερε την αισιόδοξη εικόνα μιας πόλης σταδιακά αναγεννώμενης μέσα από τις στάχτες της. Έγραφε στην ανταπόκρισή του, που δημοσιεύτηκε τέσσερις μέρες αργότερα:

«Σημαντική μεταβολή παρατηρείται πλέον εις τας Σέρρας. Η ζωή αναθάλλει παντού. Η κίνηση εις τα διασωθέντα Τουρκικά τμήματα της πόλεως, εις τα οποία εγκατεστάθησαν και οι ημέτεροι προσλαμβάνει ζωηρότητα. Προς πάσαν διεύθυνσιν βλέπει τις νέα καταστήματα, καφενεία, παντοπωλεία, εστιατόρια, χρησιμώτατα διά τας χιλιάδας του ελληνικού στρατού όστις από δύο μηνών σταθμεύει εν Σέρραις. Περί τα δύο εκατομμύρια δραχμών αφήκε μέχρι τούδε το στράτευμα εις τας Σέρρας. Και τοιουτοτρόπως όλοι οι μικροεπαγγελματίαι ηδυνήθησαν να λάβωσι μικράν ανακούφισιν εκ της συμφοράς».

-- Στις 10/23 Οκτωβρίου στην πόλη βρέθηκε και ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, επισκεπτόμενος τη Γεωργική Σχολή.

-- Στις 15.10 το *Σκριπ* φιλοξένησε συνέντευξη του Ρέπουλη, ο οποίος περιέγραψε τις εντυπώσεις, αλλά και τα κυβερνητικά σχέδια για τα μέρη που είχε προλάβει να επισκεφτεί. Για την πόλη των Σερρών σχολίασε ουκ ολίγα:

«Αι Σέρραι μου έκαμαν αρίστην εντύπωσιν. Η κατεστραμμένη πόλις φέρει φρικιάσεις. Εδοκιμάσθησαν πολύ αυτοί

οι άνθρωποι και είναι ανάγκη να ληφθήσιν σύντονα μέτρα διά την εγκατάστασίν των. Απέστειλα μηχανικόν να μελε-

τήση το ήδη εκπονηθέν σχέδιον της πόλεως. Το σχέδιον αυτό εγκρινόμενον θα τεθή αμέσως εις εκτέλεσιν, διότι αι Σέρραι πρέπει να ανεγερθούν γρήγορα, και επί τη θλιβερά ευκαιρία της καταστροφής των να λάβουν τον τύπον νεωτέρας ευρωπαϊκής πόλεως.

Χρειάζονται 25,000,000 περίπου διά την ανέγερσιν της πόλεως. Η εξεύρεσις του χρήματος αυτού δεν είνε δύσκολος, καθόσον οι φιλότιμοι Σερραίοι δεν εννοούν να επιβαρύνουν το Κράτος, αρκούμενοι εις την ευτυχίαν ότι είνε ηνωμένοι αναποσπάστως με την Μητέρα Ελλάδα. Είνε πρόθυμοι να καταβάλουν αυτοί τα έξοδα. Βεβαίως η Κυβέρνησις θα τους βοηθήση και αυτή κατά το μέτρον των οικονομικών δυνάμεων του Κράτους. Αλλ' η μεγαλύτερα δυσκολία έγκειται εις την οικονομικωτέραν προμήθειαν του απαιτουμένου κεφαλαίου.

Μία ξένη εταιρία προσεφέρθη να ανοικοδομήση τας Σέρρας. Αλλ' οι Σερραίοι φοβούνται τους βαρείς τόκους. Ο φόβος αυτός είνε οπωσδήποτε αδικαιολόγητος. Διότι η εταιρία θα διαπραγματευθή και με την Κυβέρνησιν και όχι μόνον με τους Σερραίους. Εσχημάτισαν εν τούτοις την πεποίθησιν αυτήν και διά τούτο δι' υπομνήματός των με παρακαλούν να φροντίση η Κυβέρνησις, ίνα το δάνειον παρασχεθή από Έλληνας κεφαλαιούχους ή την Εθνικήν Τράπεζαν. Δη-

λούν ότι αι οικίαι, τας οποίας θα ανεγείρουν, θα είνε κατ' αξίαν ανάλογος με τας καταστραφείσας. Θέλουν δε να επιβληθή ιδιαίτερος εσωτερικός τις δασμός επί των εξαγομένων καπνών των Σερρών, ίνα δι' αυτού επί εν ή δύο έτη πληρώνεται το χρεωλύσιον, εις τρόπον ώστε να δυνηθούν εν τω μεταξύ να αναλάβουν οικονομικώς, διά να δύνανται κατόπιν εξ ιδίων να αποσβέσουν τα χρέη των.

Όλα αυτά δεν είνε οπωσδήποτε ακατόρθωτα πράγματα, θα ληφθή δε πάντως μία οριστική απόφασις, ήτις θα επιτρέψη εις τους Σερραίους να λησμονήσουν ταχέως τα δεινά των. Μόνον μία αξιώσις των μου φαίνεται ακατόρθωτος, ζητούν να έχουν τας οικίας των εις την αυτήν θέσιν του δρόμου κατά την νέαν ρυμοτομίαν, ην είχαν και πρότερον. Δηλαδή να απωθήσουν οι μεν τους δε μέχρι αποκαταστάσεως του πρώην καθεστώτος υπ' έποψιν θέσεως. Αυτό δεν γίνεται εις κανέν μέρος του κόσμου. Όταν η Δημορχία ανοίγη ένα δρόμον ή μίαν πλατείαν, αποζημιούται ο ιδιοκτήτης της οικίας ή του οικοπέδου και πηγαίνει να στήση αλλού την φωλεάν του. Αυτό θα γίνη και εις τας Σέρρας. Οι καλοί Σερραίοι ελπίζω ότι θα εννοήσουν ότι επί του σημείου τούτου ζητούν τα αδύνατα. Δεν ημπορούμεν να επαναφέρωμεν την εποχήν του Σόλωνος με τον θεσμόν του αναδασμού».

--Την ώρα που η ελληνική κυβέρνηση μελετούσε σχέδια για την οικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, στην ηττημένη Βουλγαρία γινόταν αναζήτηση ευθυνών και έρχονταν στο φως αποκαλύψεις που επιβεβαίωναν τις ελληνικές καταγγελίες για λεηλασίες ιδιωτικών περιουσιών των Ελλήνων των Σερρών (και άλλων περιοχών) από Βούλγαρους στρατιώτες.

Ο πρώην αρχηγός της βουλγαρικής ταξιαρχίας Σερρών, Ζάγκωφ, δημοσίευσε

στις εφημερίδες της Σόφιας ανοιχτή επιστολή προς τον υπουργό Στρατιωτικών της χώρας του, αναφέροντας σειρά κλοπών από τους αξιωματικούς του βουλγαρικού στρατού, όπως η αρπαγή δύο βαγονιών γεμάτων με αποσκευές από τον συνταγματάρχη Οβτσάρωφ και άλλους αξιωματικούς στις Σέρρες, επιβεβαίωσε τη διαρπαγή των επίπλων της οικίας, όπου είχε φιλοξενηθεί ο διάδοχος του βουλγαρικού θρόνου κατά την επίσκεψή του στην πόλη των Σερρών κλπ.

-- Τον Νοέμβριο άρχισε η μαζική αναχώρηση στρατιωτών. Για παράδειγμα οι 700 έφεδροι του 2ου ιππικού συντάγματος ξεκίνησαν το μεσημέρι της 6/19 Νοεμβρίου με το τρένο για τη Θεσσαλονίκη, όπου επιβιβάστηκαν στα ατμόπλοια «Λεωνίδα» και «Ελένη» και το επόμενο απόγευμα έφτασαν στον Πειραιά.

-- «*Αλησμόνητοι εις την μνήμην των οπλιτών του Ιου Πεζικού Συντάγματος*» έμειναν οι αυθόρμητοι, διασκεδαστικοί και οπωσδήποτε πρωτότυποι αθλητικοί αγώνες, που είχε διοργανώσει ο συνταγματάρχης Μέξας στο χωριό Μπαϊρακλή (Βαλτερό) πριν την αναχώρησή τους.

Το «αμίμητο» πρόγραμμα των αγώνων διά χειρός Μέξα είχε ως εξής:

Μέγα Ιπποδρόμιον ασκεπές χωραφίων Μπαϊρακλή.

Ενεργητική παράστασις υπέρ των αναχωρούντων Γαϊδάρων του Συντάγματος.

1) Γαϊδουροδρομία 1000 μέτρων.

Έπαθλον ένα πακέτο σιγάρα Αθηναϊκά.

2) Γαϊδουροδρομία ανάποδη (το πρόσωπον του αναβάτου να βλέπη προς την ουράν του γαϊδάρου)

Έπαθλον καινούργες δίφραγκον.

3) Τσουβαλοδρομία αρίστου δρόμου!

Έπαθλον παλαιόν δίφραγκον.

4) Διάφορα αθλητικά και χορευτικά γυμνάσματα.

Έπαθλον 3 νέα φράγκα.

5) Διάφοροι εθνικοί χοροί και άσματα.

Έπαθλον πολλά χειροκροτήματα.

Η είσοδος ελευθέρα εις πάντας μη έχοντας εισιτήριον.

Πληρώνονται μόνον τα καθίσματα (ουδέν υπήρχεν).

Αναγκαστικά (καθαρός αέρας).

Απαγορεύεται το κάπνισμα εις τας κυρίας μόνον.

Οι επιθυμούντες να διαγωνισθώσι να δηλώσωσιν επί τόπου.

Φωταγμία (της Σελήνης).

Έναρξις (με την δροσιά).

εφημερίδα ΚΑΙΡΟΙ, 22.11.1913

Ἡ ἐνταῦθα εὐρισκομένη ἐπιτροπή Μελενοικιωτῶν ἀποτελούμενη ἐκ τῶν κ. κ. Τζεβελέκη, Τζεραπούλου καὶ Δεσποτίδου.

-- Στις 19 Νοεμβρίου/2 Δεκεμβρίου επιτροπή προκρίτων του Μελένικου μετέβη στα ανάκτορα και επέδωσε αναφορά στον υπασπιστή του βασιλιά ζητώντας την ανοικοδόμηση της νέας πόλης τους στο Κιλκίς. Τρεις μέρες αργότερα παρουσιάσθηκαν στον υπουργό Εσωτερικών, Εμμανουήλ Ρέπουλη, στον οποίο επέδωσαν υπόμνημα με το ίδιο αίτημα.

Τελικά δεν χτίστηκε ένα νέο Μελένικο, αλλά οι Μελενικιώτες εγκαταστάθηκαν κυρίως στον νομό των Σερρών (Σέρρες, Σιδηρόκαστρο) και στη Θεσσαλονίκη.

-- Στα τέλη Νοεμβρίου, ενδεχομένως την τελευταία μέρα του μήνα, ο υποπρόξενος της Μ. Βρετανίας στη Θεσσαλονίκη επισκέφθηκε τις Σέρρες διενεργώντας τη δική του έρευνα για την καταστροφή του περασμένου Ιουνίου· για τον σκοπό αυτό συναντήθηκε με προκρίτους της ελληνικής, της τουρκικής και της ισραηλιτικής κοινότητας της πόλης. Αφορμή ήταν η πρόθεση της βρετανικής κυβέρνησης να διεκδικήσει αποζημίωση για τον εμπρησμό των μεγάλων καπνοθηκών της αγγλικής εταιρίας Κομέρσιαλ, οι ζημιές της οποίας ανέρχονταν σε 100.000 λίρες.

-- Με χιόνια ξεκίνησε ο Δεκέμβριος, καθώς από τις 2/15 του μήνα και για τουλάχιστον πέντε μέρες χιόνιζε αδιάκοπα.

-- Στις 5/18 Δεκεμβρίου η αδελφότητα κυριών «Εμμέλεια» διοργάνωσε έκτακτη απογευματινή παράσταση κινηματογραφικών ταινιών στην κινηματογραφική αίθουσα της πόλης των Σερρών. Προβλήθηκαν ταινίες του γαλλικού οίκου «Πατέ», ο δε λοχίας Αλ. Κουσκουλέκας απήγγειλε διάφορα ποιήματα.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1913 (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ)

Η αίθουσα ήταν κατάμεστη. Μεταξύ άλλων παρευρέθησαν ο μέραρχος, ο νομάρχης, ο δήμαρχος, ο εισαγγελέας, ο επιτελάρχης Δημητριάδης με τους διοικητές των συνταγμάτων Χατζηαγγέλου, Καρατζά, Καραμπέλα, Γιαννούρη κ.ά, οι κυρίες Μαρούλη, Γκίνη και Κύρου, οι δεσποινίδες Νίκα, Μαρ. Μηχανικού κ.ά.

-- Είδαμε στις αρχές της τρέχουσας ενότητας κάποια παραδείγματα δημοπρασίας αδέσποτων ειδών, είχαμε όμως και δημοπρασίες ενοικίασης του φόρου της δεκάτης όλων των γεωργικών προϊόντων σε χωριά και (πρώην) τσιφλίκια της περιφέρειας. Μία τέτοια δημοπρασία έγινε στις 15/28 Δεκεμβρίου και αφορούσε τις περιοχές Αλή Μπέκιοϊ, Νεοχώρι Λάσκαρι, Μπάλτζο Μαχαλά, Μπαχτιάρ, Αβδουλλά Μαχαλά, Αζιζιά, Άνω Νούσκα, Γενή Δερμέν, Μπαγιάτ Μεσδρασή, Κατακονός, Τας Κιοπρί, Σουμπάσκιοϊ, Νεόλιανη, Τσουτσουλίκ, Τοπάλ Οβασί, Δοβίστα, Βερτζανή, Σέρρες Αλτί.

-- Όμως για τους κατοίκους της πόλης των Σερρών το πλέον επείγον ζήτημα προς επίλυση ήταν αυτό της ανοικοδόμησης. Στα μέσα Δεκεμβρίου επιτροπή αποτελούμενη από τους Δημήτριο Γκίνη (διευθυντή του υποκαταστήματος της Τραπέζης Ανατολής), Ιωάννη Σχινά (ταμία της ελληνικής κοινότητας Σερρών), Ιωάννη Αλεξανδρίδη (έμπορο), Φερίτ βέη (μεγαλοκτηματία) και Ιωάννη Δέλλιο αναχώρησε για την Αθήνα, προκειμένου να συναντηθεί με τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, τον υπουργό εσωτερικών Ρέπουλη, και τον βασιλιά Κωνσταντίνο, προκειμένου να τους επιδώσει υπομνήματα με τις θέσεις τους. Ειδικότερα:

«Οι Σερραίοι παρακαλούν την Κυβέρνησιν όπως αυτή συνδράμη αυτούς να κλείσουν μετά τινος Τραπέζης ή πιστωτικού οίκου, κατά την έγκρισιν πάντοτε της Κυβερνήσεως, εν δάνειον εκ 12-15 δραχμών, το ποσόν του οποίου θα εχρησιμοποιείτο διά την ανέγερσιν της πόλεως, θα αποσβεσθή δε χρεωλυτικώς εντός εικοσαετίας.

Να ευδοκήση η Κυβέρνησις να επέλθη αρωγός, αναλαμβάνουσα την πληρωμήν των χρεωλυτικών δόσεων δι' ένα αριθμό ετών.

Να επιτρέψη η Κυβέρνησις να εφαρμοσθή κατά την ανοικοδόμησιν της πόλεως Σερρών το σύστημα, το οποίον εφηρμόσθη άλλοτε και εν Θεσσαλονίκη. Δηλαδή να μη αποζημιούνται οι παρόδιοι, διότι το χρήμα παντελώς ελλείπει, αλλ' οι έχοντες οικόπεδα ν'

αποζημιούνται αμοιβαίως διά τμήματος τόπου προς οικοδομήν. Και τελευταίον οι Σερραίοι παρακαλούν την Κυβέρνησιν ν' αποστείλῃ εἰς Σέρρας συνεργεῖον μηχανικῶν, πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν, ὅπερ νὰ καταμετρήσῃ εγκαίρως τὰ οικόπεδα οὕτως ὥστε ν' ἀρχίσῃ ἀμέσως ἡ ανοικοδόμησις τῆς πόλεως».

Ἡ επιτροπή επέστρεψε ενθουσιασμένη ἀπὸ τὴν Αθήνα, σύμφωνα καὶ με τὶς δηλώσεις τοῦ Ἰωάννη Σχινά στὴν εφημερίδα *Μακεδονία* (27.11.1913). Ὡς ζήτημα λίγων ἡμερῶν ἐμοιαζε ἡ ἀποστολή ἐιδικοῦ συνεργεῖου μηχανικῶν (ενὸς Αυστριακοῦ καὶ δύο Ἑλλήνων αξιωματικῶν) γιὰ τὴν κατάρτιση κτηματολογίου καὶ τὴν ἀπονομή τίτλων ἰδιοκτησίας, ἐνῶ λίγο πῖο μακρινή φάνταζε ἡ προοπτικὴ συνολόγησις ἐνὸς μεγάλου δανείου, πού θὰ ἐπέτρεπε τὴν υλοποίηση τῆς ανοικοδόμησις.

Τὰ πράγματα βέβαια δὲν θὰ ἐξελίσσονταν τόσο εὐκόλα, θὰ μεσολαβούσαν ἄλλωστε καὶ γεγονότα πέραν κάθε προσδοκίας (ἀπὸ τὸν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ διοικητῆ τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας, Ἰωάννη Βαλαωρίτη, τὸν Μάρτιο τοῦ 1914 καὶ τὴ βραδυκίνητη ἐλληνικὴ γραφειοκρατία μέχρι τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο καὶ τὴ δεύτερη βουλγαρικὴ κατοχή), ὥστε ἡ ανοικοδόμησις τῆς πόλης τῶν Σερρῶν ἀρχισε πρακτικὰ νὰ συντελεῖται μετὰ τὸ 1918.

-- Στις 25 Δεκεμβρίου/7 Ἰανουαρίου νέος διοικητῆς τῆς 6ης Μεραρχίας ἀνέλαβε ὁ συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Μομφεράτος.

-- Τὸ πῖο ἀναπάντεχο συμβάν στὴν πόλη τῶν Σερρῶν τὴ μέρα ἐκείνη, ἀνήμερα Χριστουγέννων τοῦ 1913, ἦταν ἡ κοπή ἐνὸς πλατάνου, ὁ ὁποῖος εἶχε βγεῖ ἀθικτος ἀπὸ τὴν καταστροφικὴ πυρκαγιά τοῦ Ἰουνίου, ὅμως δὲν γλίτωσε ἀπὸ τὸ ἐνστικτο τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀναζητᾷ λίγη ζέστη τὶς κρύες χειμωνιάτικες μέρες καὶ νύχτες – ἀν καὶ ἡ ἱστορία φαίνεται νὰ εἶναι λίγο πῖο περίπλοκη, σύμφωνα τουλάχιστον με τὴν περιγραφή τοῦ ανταποκριτῆ τῆς εφημερίδας *Σκριπ*:

«Παρά τὴν συνοικίαν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ὑπάρχει ωραία πλατεία Τσεμπέλκ Λερεσί καλουμένη, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὠραῖοι ὑψηλοὶ γηραλέοι καὶ υπερήφανοι πλάτανοι προσπαθοῦν νὰ ἐγγίσουν διὰ

τῶν κορυφῶν τῶν τῶν ουρανῶν.

Ἐν τῇ πλατείᾳ ταύτῃ διέφυγον τὸ βουλγαρικὸν πυρ 7 σπιτάκια καὶ δύο μαγευτικὰ καφφενεῖα τὰ ὁποῖα ὑπὸ τοὺς παχυτάτους πλατάνους παρουσιάζουν

θέαμα εξόχως μαγευτικού τοπίου. Δυστυχώς όμως ο εις και ο λαμπρότερος των πλατάνων τούτων, κατέπεσεν χθες [σ.σ. η ανταπόκριση είχε ημερομηνία 26 Δεκεμβρίου] χάρις εις το ακαταλόγιστον γυναικός τινος ονόματι Βασιλικής Τσερίνας κοπέις παρ' αυτής προς ξήλευσιν χωρίς να προλάβη η Δασονομική κι η αστυνομική αρχή να της απαγορεύσουν την παρανομίαν ταύτην.

Τώρα θα πληρώση η Ντούγκου τα εργοχειρά της διά την ασέβειάν της προς τους Νόμους, διότι συλληφθείσα τη ενεργεία του κ. Δαμασκηνού, επόπτου επί

των Δασών, εισχήθη εις δίκην, αλλ' ο πλατάνος δεν ξαναγίνεται. Ημείς συγχαίρομεν την έγκαιρον επέμβασιν της αστυνομίας προς σεβασμόν των Νόμων, θα επεθυμούμεν όμως να συλλαμβάνετο και τιμωρείτο κάποιος υπαλληλίσκος του Διοικητηρίου, διότι κατά τας πληροφορίες της κατηγορουμένης ούτος καταχρόμενος της θέσεώς του της έδωσεν άνευ ουδεμιάς αρμοδιότητος πλαστήν άδειαν προς κοπήν του Πλατάνου, διά να επιδεικνύεται ως ανώτερος Διοικητής εν Σέρραις».

Χάρη στην ίδια ανταπόκριση μαθαίνουμε επίσης ότι παραμονές Χριστουγέννων είχε φτάσει στην πόλη των Σερρών ένας θίασος με ανδρείκελα (μαριονέττες), εξαιρετικά αγαπητό θέαμα των κατοίκων της Αθήνας και των άλλων πόλεων του ελληνικού κράτους, σπάνιο όμως για τις Σέρρες. Άλλωστε και εδώ οι εύζωνοι και οι φαντάροι ήταν εκείνοι οι οποίοι –παρά το ακριβό εισιτήριο– γέμιζαν τις 200 θέσεις του οικήματος που φιλοξενούσε το θίασο και υπό τους ήχους της λατέρνας παρακολουθούσαν «τα ξύλινα ανδρείκελα ευζώνων, Τούρκων, Βουλγάρων [και] Σέρβων τα οποία κινούνται, μάχωνται και πυροβολούνται παριστάνοντα μάχας αμφοτέρων των πολέμων».

Ο ανταποκριτής του Σκριπ αφιέρωσε αρκετές γραμμές και στην Άνω Βροντού, την οποία περιέγραφε ως «πολίχνη πλουσία εις παραγωγήν [που] έχει σχολείον με 100 μαθητάς και μαθητριάς με δύο διδασκαλίσσας την Ευαγγελίαν Φιλίππου και Αικατερίνην Χαντζηγηγορίου, Εκκλησίαν με ιερέα τον Πασπαδημήτριον Βισόκαλον και ψάλτας πάντας τους ευζώνους τους γνωρίζοντας Βυζαντινήν μουσικήν».

Στην Άνω Βροντού άλλωστε είχε την έδρα του το 1ο Σύνταγμα Ευζώνων, ενώ σχεδιαζόταν η σύσταση στρατιωτικού θεραπευτηρίου για την εξυπηρέτηση όλων των ασθενών στρατιωτών, μεθοριακών φρουρών και ταγμάτων προκαλύψεως στην περιφέρεια Ζιρνόβου, Κρουσόβου, Βροντούς, Τερλίψ κλπ.

-- Στις 27 Δεκεμβρίου/9 Ιανουαρίου αναγγέλθηκε η συμπλοκή ελληνικού στρατιωτικού αποσπάσματος με συμμορία αποτελούμενη από δέκα Βούλγαρους κομιτατζήδες σε δάσος κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

-- Μια εξαιρετική φιλανθρωπική πρωτοβουλία έλαβε η «Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών η Αναγέννησις» στην Κάτω Τζουμαγιά. Ενόψει των γιορτών των Χριστουγέννων, πιθανόν στις 22 Δεκεμβρίου (π.η.), τα μέλη της αδελφότητας συνεδρίασαν στην Κεντρική Σχολή της κωμόπολης και κατέληξαν στην απόφαση έκδοσης λαχείου με αντικείμενα της κλήρωσης 18 γυναικεία εργόχειρα. Η πώληση των λαχείων ξεκίνησε την επόμενη κιόλας μέρα με μεγάλη επιτυχία, καθώς σ' ένα 24ωρο πουλήθηκαν 300 δελτία έναντι 1 δραχμής το καθένα.

Ο ανταποκριτής της *Μακεδονίας* (με το ψευδώνυμο «Φαίδων») περιέγραψε τα εργόχειρα ως «*αληθή καλλιτεχνήματα, επί των οποίων είχαν εξαντληθή όλη η διακρίνουσα το ωραίον φύλον περισσή καλαισθησία, χάρις και φιλοκαλία*». Εκείνο δε που έκλεψε τις εντυπώσεις για «*την λεπτότητα της εργασίας*» ήταν ένα χαλί της δασκάλας Αθηνάς Θ. Ζήκου.

Η κλήρωση πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα της Σχολής στις 29 Δεκεμβρίου, αμέσως μετά τη θεία λειτουργία, παρουσία του δημάρχου Δημ. Πάζη και του δασκάλου Αλέξανδρου Πέννα. Μπορεί να μη γνωρίζουμε τα ονόματα των γυναικών, που είχαν βάλει το ταλέντο τους συμβάλλοντας καθοριστικά στην επιτυχία της κλήρωσης, γνωρίζουμε όμως τα ονόματα των τυχερών. Αυτοί ήταν οι: Εμμ. Μαντζουρίδης, Θεόδωρος Κ. Ρόικος, Βασ. Καφταντζής, Αθηνά Ζήκου, Νίκη Δουράκη, Π. Δημητρίου, Όλγα Πασχαλιά, Χρυσάνθη Π' Χρήστου, Νικ. Βεζιάλας, Μαρία Σάνδρου, Ευαγ. Χ' Αγγέλου, Αικ. Βάκα, Μαρία Τσιουτσουλκλή, Γεώρ. Σάνδρος, Ι. Ισκιούτης και ο ανταποκριτής της *Μακεδονίας*. Μάλιστα οι δύο τελευταίοι κέρδισαν από δύο δώρα.

Για την αδελφότητα «Αναγέννησις» οφείλει να υπογραμμιστεί ότι είχε ήδη εκδηλώσει τα ευγενή φιλανθρωπικά της αισθήματα αμέσως μετά τις βουλγαρικές θηριωδίες προσφέροντας δέκα τουρκικές λίρες και διάφορα ρούχα και τρόφιμα σε παθούσες οικογένειες των Σερρών και του Σιδηροκάστρου.

-- Στο μεταξύ στην πόλη των Σερρών τις ημέρες των Χριστουγέννων (χωρίς ωστόσο να είναι γνωστή η ακριβής ημερομηνία) άναψε για πρώτη φορά χριστουγεννιάτικο δέντρο χάρη στην πρωτοβουλία της Αδελφότητας των Δεσποινίδων.

Ως ένα γεγονός-σταθμός στην κοσμική ζωή της πόλης, αντιγράφω την ανταπόκριση, όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Νέα Ημέρα* την πρώτη μέρα του 1914:

«Εις την πολυτελή και ευρείαν επί των υποδοχών αίθουσαν του κομψού Διοικητηρίου, του τόσον άλλοτε αγνώστου και απροσίτου εις τους κατοίκους της πόλεως Σερρών, εωρτάσθη η εισαγωγή του ωραίου εθίμου του δένδρου μετά φιλανθρωπικής αγοράς υπέρ των απόρων της πόλεως, διά την κατά τας ημέρας ταύτας ανακούφισιν των δυστυχών αυτών πλασμάτων. Η εξόχως επιτυχής αὕτη έμπνευσις οφειλομένη εις την Αδελφότητα των Δεσποινίδων της πόλεώς μας μεταξύ των οποίων προεζήρχεν εις δράσιν η πρόεδρος της Αδελφότητος Δις Φανή Γεωργιάδου και η Δις Ευπραζία Πέντζιου, η και κινητήριος μηχανή της όλης εορτής μετά των Δεσποινίδων Χρυσ. Μπακυρτζή, Αντιγ. Πανταζή, Αντ. Βασικόρου, Αθην. Θεαγένους και Φωτεινής Χατζηγεωργίου, έφερε καταπληκτικά αποτελέσματα υπό έποψιν επιτυχίας και ζωηρότητος. Όλη η πόλις των Σερρών αντιλαμβανομένη

την σπουδαιότητα της ωραίας ταύτης εορτής της οποίας η επιτυχία ήτο αφάνταστος, συνέτρεξε τον ευγενή αγώνα των καλλιμόρφων και ευγενεστάτων δεσποινίδων των Σερρών. Η επικρατήσασα τάξις ήτο τόσον ζηλευτή, τόσον παραδειγματική ώστε και μόνον διά ταύτην θα ήσαν άξιοι επαίνου οι διευθύνουσαι την εορτήν δεσποινίδες Ζίτσα Πίπη, Ελένη Τζιάφα, Άρτ. Χατζηκότσιου, Καλλ. Τσοχατζή, Άδρ. Φεσσά, Ευαγ. Επαμεινώνδου, Αθανασία Χατζηλία, Ελένη Ταουσιάννη κτλ. Καθ' όλην την διάρκεια της εορτής ο ανθυπ. του πεζ. κ. Βλάικος τη ευγενεί συμπράξει και της δεσποινίδος Κλειώ Νούσκα, έπαιξε διάφορα εκλεκτά τεμάχια εις το ευγενώς παρά της κ. Γκίνη προσφερθέν πιάνο, μουσικός δ' όμιλος νέων των Σερρών δι' εκλεκτών εκτελέσεων επηύξησε εις το ζενίθ την ζωηρότητα της ωραίας ταύτης εορτής εις τας εκπλήξεις της οποίας ομολογούμεν ότι δεν είμεθα και τόσον συνηθισμένοι.»

περιοδικό ΕΛΛΑΣ, 03.11.1913

ΠΡΟΣΩΠΑ

-- Μετά τον μαρτυρικό θάνατο του μητροπολίτη Κωνσταντίνου στις 25 Ιουνίου/8 Ιουλίου 1913, στις 3/16 Σεπτεμβρίου της ίδιας χρονιάς νέος μητροπολίτης Μελενίκου (με έδρα το Δεμίρ Ισσάρ ή –πλέον– Σιδηρόκαστρο) εξελέγη ο Παρθένιος, τέως μητροπολίτης Δεβρών και Βελισσού.

-- Στις 5/18 Σεπτεμβρίου έφτασε από την Αθήνα στη Θεσσαλονίκη ο νέος πρωτοδίκης Σερρών, Μιχαήλ Αληφιέρης.

-- Νέα νηπιαγωγός στις Σέρρες ήταν η Σερραία στην καταγωγή Ασπασία Γκουρνέλη, η οποία είχε αποφοιτήσει πρόσφατα από το Διδασκαλείο Νηπιαγών και Παιδονόμων της Ενώσεως Ελληνίδων. Μαζί της είχαν αποφοιτήσει ακόμη δύο Σερραίες, η Ζωή Καπετανάκη και η Μαρία Σταμούλη, οι οποίες διορίστηκαν κάπου στη Μακεδονία (χωρίς ν' αναφέρεται η ακριβής θέση διορισμού).

-- Στις 3/16 Οκτωβρίου τηλεγράφημα προς το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας ανήγγειλε ότι τη διεύθυνση της Γεωργικής Σχολής Σερρών είχε αναλάβει ο Α. Λ. Αναγνωστόπουλος.

-- Τον Νοέμβριο εκδόθηκε στην Αθήνα το πρώτο τεύχος του περιοδικού «Παιδική Προστασία» του Ιω. Β. Ιωαννίδη. Ο Ιωαννίδης, καταγόμενος από τη Νιγηρίτα και παιδαγωγός στο επάγγελμα, είχε αρθρογραφήσει συχνά το καλοκαίρι του 1913 εκφράζοντας την αγάπη αλλά και την αγωνία για την ιδιαίτερη πατρίδα του. Εξάλλου και η έκδοση του περιοδικού αποτελούσε ακόμη μία εκδήλωση της αγάπης αυτής, καθώς τα έσοδα των πωλήσεων προορίζονταν για τη διατήρηση του συσσιτίου στη Νιγηρίτα.

-- Στο χρονογράφημά του στην εφημερίδα *Νέα Ημέρα* της 03.11.1913, ο Σπύρος Μελάς έκανε εκτενή αναφορά στον «μικρότερο δεκανέα» του κόσμου, ηλικίας 10 μόλις ετών. Ήταν Σερραίος και ονομαζόταν Ιωάννης Μάρκου. Αυτή ήταν η ιστορία του μέχρι τότε (για ν' ακολουθήσει μια αναπάντεχη ανατροπή στην ζωή του παιδιού δυο χρόνια αργότερα, όπως θα δούμε στην ενότητα για το 1915):

ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ ΜΙΚΡΟΣ

Εις τα ηνωμένα τμήματα του πεδινού πυροβολικού –όνομα σώματος, που ομοιάζει αμαξοστοιχίαν, ενθυμίζει τίτλους Ισπανών και ουδείς στρατιώτης κατώρθωσε μέχρι σήμερα ν' απομνημονεύσει ορθώς– εις την πρώτην δε πυροβολαρχίαν, την οποίαν διοικεί ο λοχαγός κ. Σκαρλάτος, υπηρετεί ο μικρότερος δεκανεύς της Γης, ένας ανθρωπίσκος δέκα ετών και δύο σπιθαμών, όστις με τας στρατιωτικάς περικνημίδας εκστρατείας φαίνεται ως παπουτσωμένος γάτος.

Ο λιλιπούτειος ούτος υπαξιωματικός ονομάζεται, αν καλώς ενθυμούμαι, Ιωάννης Μάρκου και είναι από τας Σέρρας. Το καίμενο το παιδάκι! Μόλις επρόλαβε ν' ανοίξη τα μάτια εις το φως του κόσμου τούτου, να ρίψη ένα βλέμμα εις τα

συμβεβηκότα του βίου, το πρώτον πράγμα που παρατήρησεν ήτο απλούστατα ότι στρατιώται Βούλγαροι εκρεούργησαν τον πατέρα του και την μητέρα του. Είνε δε απορίας άξιον πώς κατώρθωσε το μικρόν αθώον πλάσμα να επιζήση της θεομηνίας εκείνης.

Ο ταγματάρχης κ. Σκαρλάτος, αδελφός του λοχαγού, ευρήκε τον μικρόν Μάρκου πλανώμενον, με την φρίκην του τραγικού θεάματος ακόμη ζοηράν εις το απεγνωσμένον βλέμμα, τον περιεμάζεψε, τον κατέταξε, τον έντυσε και τον έκαμε δεκανέα –υποθέτω διά να μην τον πειράζουν οι πυροβοληταί. Είνε τόσο μικρός ο φουκαράς!

Μολαταύτα, ο ρεβιθούλης αυτός, παρηκολούθησεν έκτοτε τον Ελληνοβουλγαρικών αγώνα μέχρι τέλους. Έλαβε μέ-

ρος εις μάχας κοντά εις τον ταγματάρχη, τον οποίον λατρεύει, άκουσε τας βροντάς πυροβόλων, την ατελείωτον τρακατρούκαν των πυρών πεζικού, είδεν οβίδες να σκάζουν, άνδρας να πέφτουν, Βουλγάρους να φεύγουν και να καταδιώκονται, με μίαν λέξιν τον πόλεμον. Μεθ' ο έπαυσε να είνε παιδί.

Έχει σήμερα τον εμβριθές ύφος άνδρός, βάζει τα χέρια στις τσέπες, δεν παίζει, σπανίως τρέχει, περιπατεί σοβαρά, διηγείται ακόμη σοβαρώτερα, μπαίνει στο καφενείον του στρατώνος - πράγμα διά το οποίον συχνά του γίνονται παρατηρήσεις από τον κ. Σκαρλάτον- παραγγέλλει καφέ, βάζει το ένα πόδι απάνω στ' άλλο, ξεροβήχει, φτύνει, πίνει και κατόπιν παραδίδεται εις βαθυτάτας ονειροπολήσεις με το κεφάλι ακουμπισμένο στο χέρι. Το καϊμένο το παιδάκι! Πώς ημπορεί να διατηρή την δροσιάν της ηλικίας του, μετά μίαν τόσον τραγικήν είσοδον εις την ζωήν; Εις το τρυφερόν του πνεύμα ο κόσμος ένα πρωί ανεκαλύφθη ως μέγα θέατρον οδυρμών, σπαραγμών, αιμάτων. Πώς η πείρα της φρίκης των ολίγων εκείνων ημερών τ' ωρίμασε προώρως με τον τρόπον που ο λίβας ωριμάζει το άγουρο στάχυ. Αι μάχαι του έδωσαν μίαν περίληψιν της ζωής. Η αντίθεσις της περισκέψεώς του σήμερα προς την ηλικίαν του τον κάνει να ομοιάζη πολλάκις με τον νάνον του ιπποδρομίου. Μόνον οσάκις τον μαλώση, διά το ζήτημα του καφενείου ή άλλο παρόμοιον, ο κ.

Σκαρλάτος, ο μικροσκοπικός δεκαετής ζαναβρίσκει τα χρόνια του. Έχει πρόχειρα τα δάκρυα. Αποσύρεται εις μίαν γωνίαν, κλαίει και ζαναγίνεται παιδί.

Πλην υπάρχουν διά τον δεκαετή αυτόν υπαξιωματικόν και μερικά θλίψεις, μερικά βάσανα διαρκέστερα. Προχθές τον βρήκα έξω από το σταυλονοσοκομείον. Είχεν απλώση τα δάκρυά του εις την λιακάδα να στεγνώσουν και αναστέναζε.

- Τι τρέχει Γιάννη; Τι έχεις παιδί μου; Εχαιρέτισε στρατιωτικώς και μου είπε:

- Έχω έναν καϊμό, έναν καϊμό μεγάλο!

- Μπρε! Σοβαρώς; Μπορούμε ν' ακούσουμε; Τι σου συμβαίνει;

- Δε μούδωκαν ακόμα ούτε σπηρούνια, ούτε σπαθί.

- Υπομονή. Πού να βρούνε, παιδί μου, στο πόδι σου σπηρούνια;

- Δε με νοιάζει και τόσο γι' αυτά. Το σπαθί όμως... το θέλω το σπαθί.

- Τι να το κάνης; Τι σου χρειάζεται;

- Θέλω να σφάζω τους Βουλγάρους, μεθαύριο, που θα πάμε απάνω με τον κύριο ταγματάρχη.

Και καθώς τον έβλεπα να προσηλώνη το βλέμμα εις το κενόν, πέραν, προς βορράν, εκεί όπου εφροντάζετο να πέφτη το μέρος που φωλιάζουν οι φονείς των γονέων του, εσκεπτόμην ότι και ο πλέον φιλόανθρωπος κύριος θα ημπορούσε να του συχωρήση την αγριωτέραν εκδίκησιν.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Α.) Στις 25 Δεκεμβρίου 1913 η εφημερίδα *Μακεδονία* δημοσίευσε εικόνες από την καθημερινότητα στην πληγωμένη πόλη των Σερρών σχεδόν έξι μήνες μετά την απελευθέρωσή της.

ΑΙΣΕΡΡΑΙ

Θαροῶ πῶς βροίσκομαι σὲ μὴ στιγμῇ, ἰδιαίτερας εὐτυχίας, γιατί ἤξιώθην νὰ γράψω ἀπ' ἐδῶ, ἀπ' τὴν πολυπαθῆ καὶ ἔνδοξον πόλιν τῶν Σερραίων.

Εἶχα τὴν τιμὴν νὰ ἰδῶ καὶ ἄλλοτε τὰς Σέρρας μὲ τὴν τὴν Μεραρχίαν, γιὰ μία ὁμῶς νύκτα τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν ἀλησμόνητον ἢ ὁποία εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως· αὐτῆς προβάλλει ζωντανὴ σὰν φάντασμα μπροστά μου, καὶ νὰ θρηνηθῶ μαζί μὲ ὅλους τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν αἱ βέβηλοι χεῖρες τῆς ἀτίμου βουλγαρικῆς θηριωδίας ἐπήνεγκον.

Μὰ τότε δὲν εἶχα τὸν καιρὸν ἄλλ' οὔτε καὶ μποροῦσα μὲ μάτι στεγνὸ νὰ ἰδῶ τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς.

Σήμερον διέτρεξα ὅλην τὴν πόλιν, περιπατῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς σωρούς τῶν ἔρειπίων χιλιάδων σπητιῶν, καταστημάτων καὶ πολλῶν ἐκκλησιῶν.

Εἰς ἓνα σπητιάκι ποῦ θαρρεῖς πῶς ζηλεύουν τὴν εὐτυχίαν του τὰ 100 γειτονικά του σπήτια, ποῦ εἶνε τώρα καμμένα, φιλοξενοῦνται δέκα οἰκογένεια.

Ἐνα καφφενεῖο ποῦ τὰ ἔρειπιά του μαρτυροῦν τὴν παλῆά δόξα του, ἔχει ἀντικατασταθῆ ἀπὸ ξύλινα τεῖχη.

Ἔτσι εἶναι σχεδὸν ὅλη ἡ ἀγορὰ τῆς πόλεως, ἡ νέα ἀγορὰ, ἢ ὁποία δὲν εἶναι μὲν τελεία ἀκόμη, εἶναι ὁμῶς ἰκανὴ νὰ ἐκπληροῖ γὰς πολλὰς ἀνάγκας τοῦ τόσου πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος ἠῤῥησε διὰ τῶν προσφύγων, τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν διαφόρων ξένων ὑπαλλήλων καὶ λοιπῶν πρὸς μεγάλην τιμὴν τῶν πολυπαθῶν Σερραίων.

Εἶνε κάτι μεγάλο, πολὺ σπουδαῖο γιὰ μὴ πόλι νεκρωμένη, ἀναιμικὴ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἢ τόση ζωὴ καὶ τὸ τόσον σφρίγος ποῦ σὲ λίγο ἀπέκτησε.

* *

Ἄπ' τὸ μπαλκόνι ἐνὸς νέου, τελείου Ξενοδοχείου τῶν «Ἀθηνῶν» βλέπει κανεὶς τὴν τελείαν καταστροφὴν ἐνὸς τμήματος τῆς πόλεως, μεγάλης ἐκτάσεως.

Μέσα στὰ ἔρειπια αὐτὰ ἓνα κτίριο ἀρκετὰ μεγάλο προβάλλει μὲ ὑπερηφάνεια. Ἀπὸ περιέργειαν γιὰ τὸ φαινόμενον αὐτὸ σέρνω τὰ βήματά μου διενθνήμενος πρὸς τὸ κτίριον τοῦτο.

Φθάνω. Ὁ σκοπὸς μοὶ ἀπαγορεύει

τὴν εἴσοδον. Εἶναι τὸ κεντρικὸν Νοσοκομεῖον. Ἀπὸ κάποιον πόνον συνεχόμενος πρὸς τοὺς νοσηλευομένους ἐκεῖ, πρὸ μικροῦ συναδέλφου μου, αἰσθάνομαι τὴν ἐπιθυμίαν νὰ εἰσέλθω. Ὁ σκοπὸς κάμπτεται εἰς τὰς παρακλήσεις μου καὶ μοῦ ἐπιτρέπει.

Ἀγέρομαι τὴν ἐσωτερικὴν κλίμακα καὶ εὐρίσκομαι πρὸ ἀρκετὰ μεγάλης, εὐθρεῖας, ἀπαστραπτούσης σάλας μὲ δύο-τρεῖς εὐρεῖς διαδρόμους, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν ὁποίων πολλὰ αἰθουσαι, σὲ κάθε θύρα τῶν ὁποίων μία πινακὶς σημειοῖ ὄνομα ἱατροῦ ἐνδόξως ἐν πολέμῳ πεσόντος.

Ἀπειρῶς ἐπιτυχῆς ἡ ἔμπνευσις αὐτὴ εἰς ἀνάμνησιν αἰωνίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντός των εὐρον τίμιον καὶ ἔνδοξον θάνατον.

Παραπέρα ἄλλος διάδρομος· ἐκεῖ εἶναι τὸ χειρουργικὸν τμήμα.

Μολοντί ἡ ὥρα 6η μ. μ. ὁ Διευθυντῆς καὶ Ἀρχίατρος τῆς Μεραρχίας κ. Κρασάνος Θεόδωρος μὲ τὴν ἐμπροσθῆλ- λαν του καὶ καταφανῆ εὐχαρίστησιν περιορίζεται τοὺς θαλάμους διαπνυθάνομε- νος τὰ τῆς καταστάσεως τῶν ἀσθενῶν του.

Ἄγαθός, ἀκούρατος, προσηνέστατος, μορφώσεως ἐπιστημονικῆς οὐχὶ συνήθους ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὰ καθήκοντά του ἐν πολέμῳ, ἐπεδόθη τώρα μὲ θέρμη καὶ ζῆλον ποῦ προσεβῆ ἐντόπωσιν, εἰς τὰ ἐν εἰρήνῃ καθήκοντά του ἄφινων ἀλησμονήτους ἀναμνήσεις σ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀνακτιῶντες τὴν υγείαν των ἐξερχοῦνται ἐκ τοῦ Νοσοκομείου.

Εἶναι καὶ ἄλλα παρασημεία νοσοκομείων, ὅλα ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ κ. Κρασάνου.

Νοσηλεύονται ἐν ὄλῳ περὶ τοὺς 180 ἀσθενεῖς, πάσχοντες ἐκ διαφόρων νοσημάτων, τυφοειδοῦς πυρετοῦ, πνευμονίας, ὑποστρόφου πυρετοῦ, ἐλονοσίας, δυσεντερίας κλπ.

Ἡ ἀμεμπτος καθαριότης, ἡ μετὰ ζήλου ἐκτελέσεις τῶν καθηκόντων τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ ὑπὸ τὴν ἀγρυπνον ἐπίβλεψιν τοῦ κ. Διευθυντοῦ καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ εὐχαρίστησις τῶν νοσηλευομένων, μοὶ ἐπιβάλλουσι νὰ συγχαρῶ τὸν κ. Κρασάνον ἐπιστήμονα, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ εὐσυνειδησία ὑπερχειλίζει καὶ νὰ ἐκφράσω αὐτῷ, καὶ ἁπαίτησιν πολλῶν νοσηλευομένων, τὰς εὐχαριστίας των.

* *

Παραπέρα ἓνα Βουλγαρικὸ σχολεῖο. Χρησιμεύει τώρα ὡς στρατῶν, σὲ μέ-

γάλο προαύλιον τοῦ ὁποῖου γυμνάζονται τὰ γενναῖα εὐζωνάκια.

Σέρραι

Β. Απ.

Β.) Στη *Νέα Εφημερίδα* του Ηρακλείου της 31.10.1913 δημοσιεύτηκε μια χαριτωμένη ανταπόκριση ενός στρατιώτη από την Κρήτη, η μονάδα του οποίου είχε στρατοπεδεύσει στην Έλσιανη (Καρπερή). Η περιγραφή του χωριού, αλλά και αφελών στιγμών από τη ζωή ενός στρατιώτη, που βρισκόταν μακριά από τον τόπο του, προσδίνουν στο κείμενο τα χαρακτηριστικά ενδιαφέροντος ντοκουμέντου:

«Το Έλσιν είναι ένα από τα πολλά χωριά που βρίσκονται σκορπισμένα στον κάμπο των Σερρών. Τα χωριά αυτά με τα πλίνθινα σπίτια τους και τις κεραμιδένιες στέγες από μακρυνά δείχνουν σαν κωμοπόλεις εξωραϊσμένες – είναι σαν οάσεις στην απέραντη αυτή πεδιάδα, με τις συστάδες των δένδρων που γύρω τας κοσμούν, όπου ύστερα από το κούρασμα της μονοτόνου αδένδρου εκτάσεως, ο οφθαλμός τέρπεται συναντώντας εκεί στο βάθος του ορίζοντος της πεδιάδος την πρασινάδα των θυσανοτών συδένδρων χωριών. Στα χωριά αυτά εξήγησε στέγη η 2α Μεραρχία εις την οποίαν φιλοξενούνται από μηνός και πλέον τώρα οι Κρητικοί του τέως Ανεξαρτήτου και ήδη 14ου Συντάγματος των απολυομένων εφεδρικών κλάσεων. Κάθε οικογένεια έδωκε ένα από τα δωμάτιά της και έτσι οικονομηθήκαμεν από σπίτι. Επισταθμεύομεν καθώς λέει η στρατιωτική γλώσσα. Σε μας έπεσε το Έλσιν, που μεταφράζεται καθώς μας είπαν οι αγαθοί χωρικοί «Δόξα». Τα χωριά αυτά γενικώς δεν μοιάζουν με τα δικά μας – έχουν κάτι τι το παράξενο και το όμορφο. Πέτρες δεν υπάρχουν, γι' αυτό η πλίνθος παίζει τον κυριώτερο ρόλο. Παντού πλίνθοι – οι τοίχοι των σπιτιών, των σταύλων, των αποθηκών – ακόμη η εκκλησία, το σχολείον, όλα όλα πλίνθινα. Κατά δεύτερον λόγον η βέργα της ιτιάς – οι φράκτες των σπιτιών, των μαντρών καλλιτεχνικώτατα πλεγμένα,

μοιάζουν με θεώρατα κοφίνια που ξεφυτρώνουν από τη γη, σπίτια ολόκληρα μικρά που χρησιμεύουν κατοικία μικρών κατοικιδίων ζώων και πουλιών, με τοίχους έργινους από ιτέα και στέγη από στάχυα δεμένα με στάχυα σχοινιά είναι τόσον καλλιτεχνικά κατασκευασμένα ώστε στέκεις αναγκαστικώς να θαυμάσης την πρωτόγονη αυτή καλαισθησία την οποίαν τόσο όμορφα δεξιοτεχνούν οι ολωσδιόλου απολίτιστοι αυτοί αγαθοί χωρικοί.

Ο τόπος τους που θα είναι το μέλλον χρυσορρυχείον της Ελλάδος, είναι η γη της Επαγγελίας. Την εργάζονται πρωτόγονα και όμως γεννά, γεννά όσον κανείς αλλού επιστημονικά καλλιεργημένος τόπος. Όταν ήρθαμε ούτε καφενείον ούτε μαγαζί. Τι τα θέλουν; τα έχουν όλα αυτοί από το βαμβάκινο και μάλλινο φόρεμά τους ως τον καπνό και το αγνό της αγελάδας γάλα. Οι χήνες, οι πάπιες, οι δάνοι με της όρνιθες τρέφονται ανέξοδα και δεν είδα καλύτερο κρέας από των αρνιών του Έλσιν και της Τζουμαγιάς. Νερό; ένα μέτρο κάτω από την επιφάνειαν ο κάμπος κρύβη λίμνες. Οι στρατιώτες γεμίζουν τα παγούρια τους κρεμώντας τα με τις ζωστήρες τους. Το χωριό είναι έρημο από κατοίκους την ημέραν και μόνο το βράδυ τους βλέπομεν. Έχουν τόση εργασία – τόσας εκτάσεις! Η υπηρεσία για να μας βγάλη λίγο από την πένθιμη αυτή μονοτονία και μοναξιά διέταξε γυμνάσια πολλές ώρες και έτσι

σχεδόν ολημέρα βρισκόμαστε σε κίνησι· γι' αυτό πολύ λίγη ώρα βρίσκουμε να μελαγχολούμε για τις διαπραγματεύσεις και τον Άμπρο βέη που αν κρίνωμεν από τον τύπο της Θεσσαλονίκης που ο ευλογημένος ποτέ δεν κατόρθωσε να μας πη με όλη του την προσπάθεια τίποτε, ούτε αι διαπραγματεύσεις θα τελειώσουν ποτέ ούτε η υγεία του Άμπρο μπορεί τόσο εύκολα να εξασφαλιστή. Ως τόσο εμείς έχουμε άλλα θέματα να μας απασχολούν και προ πολλού επαύσαμεν να εξετάζωμεν τας ανεξερευνήτους βουλιάς της διπλωματίας. Και ιδού σκέψις γίνεται κατ' αυτάς σε όλο το στρατόπεδον και γενναίαι ελήφθησαν αποφάσεις να γυρέψη καθένας μας πίσω τας επιστολάς που δεν είναι συστημένες. Τώρα θα πητε ποίαν σχέσιν έχουν οι συστημένες επιστολές με το ούζο; αυτό κύριοι πρέπει να το ξέρετε και όχι μόνον αυτό, διότι όταν προχθές μαζί με τον τέως Σημαιοφόρον του Συντάγματός μας καθημένοι στον ήλιο κατά πάνω σ' ένα στενό σανίδι με τις καραβάνες γεμάτες φασόλες ο Σημαιοφόρος ήρχισε να με φορτώνεται πως δεν είχαμε λεμόνι, εις ερώτησίν μου ποίος πταίει; «οι συστημένες επιστολές» απήντησε ο αδιάκριτος.

Όστε βλέπετε ότι όχι μόνον με το ούζο αλλά και με το λεμόνι έχουν σχέσι.

Ως τόσο εκοπίασα πολύ να πείσω αυτόν τον κύριον ότι μπορούσαμε να αντικαταστήσωμε το λεμόνι με το κρεμμίδι και έτσι αρχίσαμε να τρώγωμεν, ότε ένα Κρα μας διέκοψε.

Ήτο ο Αλέκος ο οποίος μας ανήγγελλε την άφιξίν του από το Κουμλέ –το διπλανό χωριό που επισταθμεύει ο λόχος του. Είχαμε δέκα πέντε μέρες περίπου να τον ιδούμε. Εφορούσε ένα καινούργιο παλίκιον και ήρθε να μας κάμη λέει «Σπάτσο».

Στην υποδοχήν μας και στα φιλά μας απήντησε «Αι· ίδια δα σας εσυχάθηκα. Ντελόγο θα φύγω».

Κάποιος κουμπάρος μας λοχίας ενθουσιασθείς από την επίσκεψιν εκάρφωσε επανειλημμένως την ξιφολόγχη του επί του εδάφους «να βγάλη ούζο» καθώς έλεγε.

Όταν δε ο Αλέκος είδε ότι και τρίτη καραβάνα προσετέθη προς τιμήν του ευηρεστήθη να μας πη τα νέα από το Ηράκλειον που του είχαν γράψει· ότι δηλαδή κάποια θεία του έβγαλε μαλαθράκους στον καφά και τα παρόμοια.

Η Σάλπιγξ όμως εν τω μεταξύ εβάρεσε θεωρία και αφήκαμε τον Αλέκο μόνωχο με την εγγύησιν πως θα γυρίσωμεν μετά την θεωρίαν. Την θεωρίαν όμως διεδέχθησαν τα γυμνάσια και έτσι από το μεσημέρι μόνον το βράδυ στας 5 εγυρίσαμε.

Ο Αλέκος εν τω μεταξύ εξηκολούθει να μένη μόνος περιμένοντας. Λέγεται μάλιστα ότι ερωτηθείς από κάποιον τι κάθεται και κάνει μόνος εκεί; επίσκεψι απήντησε.

Όταν τέλος πάντων μας είδε επιστρέφοντας, με την γνωστήν του στωικότητα εφώναζε – «α.α.α επίσκεψι. Ντα δεν σας κατέχω κοντό; και πήρα λέει και άδεια, για τα μούτρα σας!»

Το αποτέλεσμα ήτο να ουζοποτισθή και να αρχίση τα ταμπλά βιβάν του, όπως ονομάζει διαφόρους μωκτηρισμούς και άλλας κοσμικάς κινήσεις του, εκάστη των οποίων όταν τελειώση την συνοδεύει με την γνωστήν κίνησιν της χειρός που κάνουν αι γυναίκες του πάρκου, αναγγέλλουσαι την επιτυχίαν των εις το κοινόν και ζητούσαι χειροκροτήματα.

Προς το εσπέρας ανεχώρησε και ηκούετο φωνάζοντας εις αρκετήν απόστασιν «Κρα, Κρα». [...]

1914

-- Στις αρχές της χρονιάς (προς το τέλος των γιορτών), ο τρίτος ευζωνικός λόχος του όγδοου τάγματος του πρώτου Συντάγματος υπό τη διοίκηση του υπολοχαγού Δημητρίου Βλώνη ξεκίνησε από τα φυλάκια του Τερλίτς για να επιστρέψει στην Παλαιά Ελλάδα, όπως όριζε η στρατιωτική διαταγή. Οι στρατιώτες διέσχισαν το χιονισμένο όρος Καραδάγ και έφτασαν σε απόσταση περίπου δύο ωρών από τη Βροντού, όταν ξέσπασε απρόοπτη ισχυρή χιονοθύελλα, η οποία διέσπασε την πορεία τους. Το αποτέλεσμα ήταν να χαθούν τα ίχνη του υπολοχαγού και οκτώ ακόμη στρατιωτών.

Όταν ο υπόλοιπος λόχος έφθασε στη Βροντού, οι κάτοικοι φιλοξένησαν τους παγωμένους στρατιώτες και ξεκίνησαν έρευνες εντοπισμού των αγνοουμένων, τους οποίους τελικά βρήκαν αναίσθητους, καταπλακωμένους από τα χιόνια. Προσφέρθηκαν σ' αυτούς οι πρώτες βοήθειες, ωστόσο μόνο ο υπολοχαγός και πέντε στρατιώτες συνήλθαν και οδηγήθηκαν στο νοσοκομείο Σερρών, όπου νοσηλεύτηκαν για πέντε μέρες· οι υπόλοιποι τρεις στρατιώτες ήταν νεκροί.

-- Στην τελετή κατάδυσης του Τιμίου Σταυρού στην Αθήνα (Δεξαμενή) χοροστάτησε ο μητροπολίτης Σερρών Απόστολος την ημέρα των Θεοφανίων.

-- Μαζί με τον μητροπολίτη, στην Αθήνα κατέβηκε και επιτροπή Σερραίων για διαβουλεύσεις σχετικά με το φλέγον ζήτημα της ανοικοδόμησης της πόλης. Τα μέλη της επιτροπής συναντήθηκαν με τον αρχηγό του επιτελείου, Δούσμανη.

Στις αρχές της χρονιάς τέσσερις μηχανικοί με επικεφαλής τον νομομηχανικό Δημητρόπουλο αναχώρησαν για τις Σέρρες προκειμένου να εκπονήσουν κτηματολογικό χάρτη –το απαραίτητο πρώτο βήμα για την έναρξη της ανοικοδόμησης (που, όπως ήδη αναφέρθηκε, θ' αργούσε τελικά πολύ να υλοποιηθεί εξαιτίας μιας σειράς παραγόντων). Τα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής ήταν ο ταγματάρχης Χουδάλης, ο μηχανικός ύλαρχος Μπενάκης και ο γεωμέτρης Κραφτ.

Πριν τα μέσα του Ιανουαρίου πάντως είχε όχι απλά ολοκληρωθεί η εκπόνηση σχεδίου ανοικοδόμησης των Σερρών από τον Δ. Μπιτσάνη, αρχιμηχανικό του τμήματος Δημοσίων Έργων της γενικής διοίκησης Μακεδονίας, αλλά είχε λάβει και την έγκριση του γενικού διοικητή Εμμανουήλ Ρέπουλη.

Όπως διαβάζουμε στον αθηναϊκό τύπο, οι μηχανικοί είχαν εξουσιοδοτηθεί για την εκπόνηση σχεδίου ανέγερσης υδροφρακτών κατά μήκος του χειμάρρου των Αγίων Αναργύρων, που ήδη πολλές φορές είχε προκαλέσει προβλήματα λόγω υπερχειλίσης. Επίσης διαβάζουμε ότι τα σχέδια προέβλεπαν την οικοδόμηση της πόλης σε έκταση 3000 στρεμμάτων για πληθυσμό 45.000 κατοίκων, ενώ εκτός του αστικού ιστού προβλεπόταν η ανέγερση των καπνεργοστασίων. Μέσα στην πόλη σχεδιάζοταν η κατασκευή πέντε μεγάλων δημόσιων πλατειών (οι δύο στην αγορά), η δε κεντρική οδός θα ξεκινούσε από τους στρατώνες του ιππικού και θα κατέληγε στη γέφυρα της Βροντούς.

Στο πλαίσιο αυτό, επίσκεψη εξπρές πραγματοποίησε στις 16/29 Ιανουαρίου και ο γενικός διοικητής Εμμανουήλ Ρέπουλης, ο οποίος παρέλαβε υπομνήματα με τις άμεσες ανάγκες που αντιμετώπιζε η κατεστραμμένη πόλη των Σερρών. Εξάλλου, είτε την ίδια μέρα είτε μια από τις αμέσως επόμενες ο Ρέπουλης είχε σύντομη συνάντηση και με επιτροπή προκρίτων της Κάτω Τζουμαγιάς σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν κι εκείνοι με τη σειρά τους.

Χαρακτηριστική της δύσκολης κατάστασης, που βίωναν οι Σερραίοι, ήταν η περιγραφή του ανταποκριτή της εφημερίδας *Νέα Ελλάς* (στο φύλλο της 03.02): «*Βρέχει διαρκώς. Υπό τα ερείπια η ζωή κατέστη ανυπόφορος. Οι κάτοικοι μετ' αγωνίας αναμένουν την απόφασιν της κυβερνήσεως περί ανοικοδομήσεως της πόλεως. Και πραγματικώς πρέπει να ληφθή κάποια πρόνοια περί ταχείας ανοικοδομήσεως διότι οι άνθρωποι πρώτον ότι ζουν αγεληδόν και δεύτερον το αποτρόπαιον των ερειπίων θέαμα έχει μεγίστην επίδρασιν επί της καθ' όλου αναπτύξεως και διαπλάσεως αυτών*».

-- Στις 20 Ιανουαρίου/2 Φεβρουαρίου στην αίθουσα του «Παρνασσού» (στην Αθήνα) έγινε διάλεξη του επισκόπου Χριστουπόλεως Αμβρόσιου με αντικείμενο τα δεινοπαθήματα των Σερραίων κατά την εννιάμηνη βουλγαρική κατοχή.

-- Μια μικρή είδηση από την εφημερίδα *Νέα Ημέρα* της 26.01.1914 μας θυμίζει ότι θύματα της καταστρεπτικής πυρκαγιάς του Ιουνίου δεν ήταν μόνο οι σωματικά αλλά και οι ψυχικά τραυματίες:

«Τα αστυνομικά όργανα κατεδίωκον χθες και προχθές εις τας οδούς των Αθηνών τον εκ Σερρών καταγόμενον Φ. Δημητρίου, όστις παθών φρενολογικήν διατάραξιν κατά την υπό των Βουλγάρων αποτέφρωσιν της πόλεως ταύτης είχεν εισαχθή εις την κλινικήν Βλαβιανού, απόθεν απέδρασεν. Επειδή εν τούτοις εξηκριβώθη ότι ούτος ίάθη και ουδείς λόγος συνέτρεχε προς παράτασιν της νοσηλείας του ο κ. Νομάρχης εμερίμνησε περί της εκδόσεως του εισιτηρίου του μέχρι Θεσσαλονίκης. Επίσης τω εχορηγήθη εισηγήσει του κ. Νομάρχου, χρηματικόν βοήθημα εκ μέρους της Κεντρικής Επιτροπής της Πατριωτικής Περιθάλψεως. Σχετικόν έγγραφον εστάλη υπό της Νομαρχίας και εις τον κ. Νομάρχην Θεσσαλονίκης».

-- Συγκινητική ήταν η ανταπόκριση των οικονομικά πληγέντων Σερραίων στον έρανο για την κατασκευή ναυαρχίδας, που θα έφερε το όνομα του βασιλιά Κωνσταντίνου. Ο έρανος ξεκίνησε στις 26 Ιανουαρίου από τα χωριά Σαρμουσακλή (Πεντάπολη) και Τοπόλιανη (Χρυσό), όπου μέσα σε τέσσερις ώρες μαζεύτηκαν 70.000 και 45.000 δραχμές αντίστοιχα, όπως ο μητροπολίτης Σερρών Απόστολος ενημέρωνε με τηλεγράφημά του τον ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη.

Τη δεκαπενταμελή Γενική Επιτροπή του εράνου υπό την προεδρία του μητροπολίτη συναποτελούσαν οι: Α. Καβαλιεράτος (νομάρχης), Μ. Πέτρου (διευθυντής του Γυμνασίου), Μιχαήλ Καράς (πρόεδρος Πρωτοδικών), Αριστ. Θεοφίλου (εισαγγελέας Πρωτοδικών), Ακήλ βέης (δήμαρχος), Δημήτ. Γκίνης (διευθυντής της Τράπεζας Ανατολής), Ιωάννης Σχοινάς (έμπορος), Χρήστος Καρατζάς (γιατρός), Αγησίλαος Ζερβουλάκης (δικηγόρος), Γεώργιος Ελευθερίου (φαρμακοποιός), Κωνσταντίνος Μαρούλης (κτηματίας), Αβαδιά Αζαρία (τραπεζίτης), Αλέξανδρος Αλεξανδρίδης (έμπορος) και Ιάκωβος Τριανταφύλλου.

Στις 30.01 η εφημερίδα *Πατρίς* υποκλίθηκε στη σερραϊκή προσφορά: *«Εκείνο το φούντωμα του πατριωτισμού και το ζέσπασμα της ψυχικής εκδηλώσεως των Σερ-*

ραίων, συναζόντων εις διάστημα ολίγων ωρών υπέρ τας 150,000 φράγκα υπέρ του Εθνικού στόλου, συγκινεί κάθε Έλληνα, αλλά και κάθε άνθρωπον ακόμη! Αυτό το ανάβρασμα φιλοπατρίας μέσα εις κατεστραμμένην και κατακαυμένην πόλιν, σαν πλουσία άνθησις ψυχικής ευγενείας, λουλούδια επάνω στα αποκαΐδια, τα ερείπια και τα χαλάσματα της κατεστραμμένης πόλεως! Αυτοί είνε οι Σερραίοι και αυταί αι Σέρραι, ας παρ' ολίγον να μας χάμουνε οι Βούλγαροι!...».

Η συγκινητική συμμετοχή των Σερραίων θα συνεχιζόταν και το επόμενο διάστημα. Μέχρι τις 10 Φεβρουαρίου, μαζεύτηκαν 120.000 δραχμές από τρία ακόμη δαρνακοχώρια: το Βεσνίκο (Άγιο Πνεύμα), τη Δοβίστα (Εμμανουήλ Παπάς) και το Σουμπάσκιοϊ (Νέο Σούλι). Συγκινητική ήταν η προσφορά και στην Αλιστράτη, όπου στα μέσα Φεβρουαρίου μέσα σε τρεις ώρες συγκεντρώθηκαν 28.000 δρχ.

-- Κατά τ' άλλα, τον Ιανουάριο τους Σερραίους απασχολούσε η έκβαση της δίκης του Καραγκιοζώφ, ο οποίος κρατείτο στις φυλακές της πόλης.

-- Στον ναό του αγίου Αντωνίου, ο οποίος είχε σωθεί από την πυρκαγιά του Ιουνίου, τελέστηκε πάνδημο και μεγαλοπρεπές μνημόσυνο υπέρ των σφαγέντων ομογενών Λεωνίδα Παπαπαύλου, Αναστάσιου Χρυσάφη, Νέστωρα Φωκά, Κωνσταντίνου Σταμούλη, Στέργιου Χατζή (κουρέα), Γεώργιου και Αθανάσιου Ψωμά. Παρούσες ήταν όλες οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές της πόλης, ενώ επιμνημόσυνο λόγο εκφώνησε ο διευθυντής του γυμνασίου Σερρών, Μιχαήλ Πέτρου, ο λόγος του οποίου ήταν «*μακρός, αλλά μεστός υψηλός εννοιών*» σύμφωνα με τον ανταποκριτή της εφημερίδας *Νέα Ελλάς*.

Ειδικά για τον Λεωνίδα Παπαπαύλου είχε τελεστεί και ξεχωριστό μνημόσυνο στις 11/24 Ιανουαρίου ύστερα από πρωτοβουλία της Εφορείας των εκπαιδευτηρίων. Ένα μεγαλοπρεπές στεφάνι από φυσικά λουλούδια κατέθεσαν οι καθηγητές του γυμνασίου, ενώ ο διευθυντής του εξήρε τις δύο μεγάλες αρετές του Παπαπαύλου, τη φιλοπονία και τη φιλοπατρία.

Πέρα από τους καθηγητές και τους μαθητές του σχολείου, παρόντες ήταν ο νομάρχης Α. Καβαλιεράτος, ο μεραρεύχων συνταγματάρχης Μομφεράτος, ο πρόξενος της Ιταλίας Μεναχέμ Σεμαντώ, οι πρόκριτοι της πόλης κ.ά. Μετά το

τέλος του μηνιόσυνου, η εφορεία των σχολείων και ο καθηγητικός σύλλογος έστειλαν συλλυπητήρια τηλεγραφήματα στον αδελφό του τιμώμενου εθνομάρτυρα, Αλέξανδρο Παπαπαύλου, και στον γαμπρό του, Ιωάννη Παπασιώπη. Στο γυμνάσιο αναρτήθηκε εικόνα του Λεωνίδα Παπαπαύλου σε μεγάλο σχήμα.

-- Στις 1/14 Φεβρουαρίου το ταχυδρομείο των Σερρών ξεκίνησε να παρέχει υπηρεσία αποστολής ταχυδρομικών και τηλεγραφικών επιταγών στο εσωτερικό του ελληνικού κράτους.

-- Ο διεθνής αντίκτυπος από την καταστροφή των Σερρών συνεχιζόταν. Στις 3 Φεβρουαρίου (ν.η.) η ομογενειακή εφημερίδα *Ατλαντίς* δημοσίευσε επιστολή του λοχαγού J. Reid, ο οποίος ήταν αρθρογράφος στην *Daily Telegraph* του Μόντρεαλ στον Καναδά. Ο Καναδός λοχαγός είχε αρθρογραφήσει πολλές φορές κατά των βουλγαρικών θηριωδιών ξεσηκώνοντας τη μίση των Βούλγαρων μεταναστών στη χώρα του. Στην επιστολή του (με αφορμή ένα αγγλόφωνο άρθρο της *Ατλαντίδας*) συνέκρινε –αν και το παράδειγμα ήταν ατυχέστατο και εξέφραζε τον βρετανικό ιμπεριαλισμό της εποχής– τις σφαγές των Σερρών με εκείνες στην ινδική πόλη Κανπούρ από τους εξεγερμένους Ινδούς επαναστάτες το 1857:

«[...] Μετά τις Σέρρες οι Βούλγαροι στρατιώτες αποδείχθηκαν ανάξιοι πλέον των δικαιωμάτων και των προνομίων του πολέμου, όπως αυτός διεξάγεται μεταξύ δύο πολιτισμένων εθνών. Δεν ήταν ανάγκη να συλλαμβάνονται πλέον Βούλγαροι αιχμάλωτοι. Οι σφαγές στις Σέρρες και τα περίχωρα δεν ήταν σπασμωδική πράξη λίγων μανιασμένων στρατιωτών, αλλά δολοφονία διαπραττόμενη σε κάθε χωριό από τον ηττημένο βουλγαρικό στρατό, που διατελούσε ακόμη υπό τη διοίκηση υπεύθυνων στρατηγών.

Δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ Σερρών και Κανπούρ. Αν ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ειδοποιούσε τον βασιλιά Φερδινάνδο ότι αρνιόταν να συμπεριφερθεί

στους στρατιώτες του σαν να ήταν πολιτισμένοι στρατιώτες, εννοώντας μ' αυτό ότι δεν θα έδειχνε έλεος παρά μόνο χαριστικά ως νικητής, η ιστορία θα δικαιολογούσε την απόφασή του.

Η πλήρης ήττα στον πόλεμο αφαίρεσε το προσωπείο από το βουλγαρικό κτήριο, ενώ εγώ λυπάμαι σφόδρα γιατί επείγουσες ανάγκες της ευρωπαϊκής πολιτικής σταμάτησαν τον γενναίο στρατηγό, τον βασιλιά Κωνσταντίνο, από το να εισέλθει στη Σόφια και να θέσει για πάντα τέρμα στην ύπαρξη του βουλγαρικού έθνους ως δύναμη.

Επιμένω άρα στη γνώμη μου ότι στις Σέρρες οι Βούλγαροι στερήθηκαν του δικαιώματος να αναγνωρίζονται ως πολιτισμένοι αντίπαλοι και αυτό βάζει τέρμα στην υπόθεση».

-- Στις αρχές Φεβρουαρίου, η Φιλόπρωχος Αδελφότητα Κυριών «Αναγέννησις» διοργάνωσε μια πρωτότυπη μαραθώνια χοροεσπερίδα, που διήρκεσε από τις 8 το βράδυ μέχρι τις 2 τα ξημερώματα, στην αίθουσα της Κεντρικής Σχολής της Κάτω Τζουμαγιάς.

Εκτός από χορούς (ελληνικούς μόνο, στους οποίους διέπρεψαν οι Ελένη Μαντζουρίδου, Αθηνά Θ. Ζήκου, Άννα Αραβαντινού κ.ά.) το πρόγραμμα περιλάμβανε πολλές πρωτοτυπίες, όπως πόκερ, αλλά και... ψάρεμα λαχείου! Συγκεκριμένα, σ' ένα καλάθι είχαν τοποθετηθεί διάφορα αντικείμενα τυλιγμένα με χαρτί και όποιος ήθελε να ψαρέψει ένα δώρο, κατέβαλε πρώτα 50 λεπτά. Επιπλέον, ο ανθυπασπιστής του 18ου λόχου Κωνσταντίνος Παπούτσης απήγγειλε τα ποιήματα «Την χάρη του βασιλιά» και «Αγάπη της Μάνας».

Μέλη της αδελφότητας, που διοργάνωσε αυτήν την πρωτότυπη γιορτή για την κωμόπολη της Κάτω Τζουμαγιάς, ήταν οι: Αναστασία Δ. Τασίκα (πρόεδρος), Ευγενία Δ. Πάζη (ταμίας) Βαΐα Δ. Πασχαλιά (γραμματέας), Μαρία Δ. Μίγγα, Μαρία Παγγαία, Μαρία Σταμάτη, Ελισάβετ Ι. Καλαμαρτζή, Ελένη Βελιγρατλή, Σουλτάνα Ν. Γκουρνέλη, Γ. Πάζη και Γ. Γκουρνέλη.

-- Τον Φεβρουάριο εκδόθηκε στις Σέρρες το πρώτο τεύχος του περιοδικού *Νέον Πνεύμα* από τον Δ. Τζάθα. Ο Τζάθας συνεργαζόταν και με την εφημερίδα *Νέα Ελλάς*, η οποία τον περιέγραψε ως «*φιζοσπάστη και πατριωτικώτατο*» και εξέφρασε τη βεβαιότητα ότι το περιοδικό του θα εξελισσόταν «*εις άρτιον και φωτεινόν όργανον των νέων Μακεδονικών επαρχιών*».

-- Στις 7/20 Φεβρουαρίου τηλεγραφήματα από τις Σέρρες ανέφεραν την εμφάνιση τεσσάρων κομιτατζήδων στην περιοχή μεταξύ των χωριών Πουρλίδα (σήμερα Λιμνοχώρι) και Μανιτάρι στην περιφέρεια του Σιδηροκάστρου. Σκοπός τους ήταν η δολοφονία του ιερέα του χωριού Σκάλοβο και ο εμπρησμός της οικίας του, ωστόσο τα σχέδιά τους δεν ευοδώθηκαν, καθώς φιλονίκησαν μεταξύ τους με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ο ένας εξ αυτών, ονόματι Ντομιδζή.

-- Στις 8/21 Φεβρουαρίου το βράδυ, παραμονή της Κυριακής των Απόκριων, τα μέλη της αδελφότητας «Αναγέννησις» στην Κάτω Τζουμαγιά ετοίμασαν εκατόν

τριάντα πίτες, τις οποίες στη συνέχεια πρόσφεραν στους στρατιώτες του 18ου λόχου, που είχαν στρατοπεδεύσει στην περιοχή.

-- Την επόμενη μέρα και αμέσως μετά την κυριακάτικη λειτουργία, στη γεμάτη από κόσμο αίθουσα της Κεντρικής Σχολής στην ίδια κωμόπολη ξεκίνησε πρόγραμμα διαλέξεων. Ο γιατρός και πρόεδρος της εφορείας Β. Καφταντζής έκανε μια γενική εισήγηση σχετικά με τις πνευματικές και ηθικές ωφέλειες των διαλέξεων αυτών και στη συνέχεια έδωσε τον λόγο στον κεντρικό ομιλητή της ημέρας, τον ανθυπασπιστή Κωνσταντίνο Παπούτση, ο οποίος επί 35 λεπτά μίλησε για τις εντυπώσεις από το πεδίο των μαχών και έκανε πατριωτικές παραινέσεις. Η εκδήλωση ολοκληρώθηκε με απαγγελία δύο ποιημάτων από τον ομιλητή: ο «Βράχος και το Κύμα» και η «Γυναίκα και ο Διάβολος».

-- Στις 13.02 διαβάζουμε στη θεσσαλονικιώτικη εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* ότι πρόξενος της Βουλγαρίας στις Σέρρες είχε διοριστεί ο Π. Τσεναέφ, ο οποίος θα ερχόταν στην πόλη μετά την αποκατάσταση των ελληνοβουλγαρικών σχέσεων.

-- Στις 16 Φεβρουαρίου/1 Μαρτίου στην Τσιρπίστα (Τερπνή) έγινε επιβλητικό μνημόσυνο υπέρ των πεσόντων στη μάχη, που είχε λάβει χώρα στην περιοχή ένα χρόνο νωρίτερα, όταν περίπου 120 Έλληνες στρατιώτες απέκρουσαν την απόπειρα προώθησης 2000 ανδρών του βουλγαρικού στρατού. Τιμής ένεκεν η κοινότητα της Τσιρπίστας ονόμασε «οδό Σταυριανοπούλου» τον δρόμο όπου ο Διονύσιος Σταυριανόπουλος, λοχαγός του γ' λόχου του 21ου συντάγματος της έβδομης Μεραρχίας, υπερασπίστηκε απρόμητος την περιοχή.

-- Με αφορμή την επέτειο αλώσεως των Ιωαννίνων τελέστηκε στο ναό του αγίου Γεωργίου της Νιγρίτας μνημόσυνο και υπέρ των πεσόντων στις ελληνοβουλγαρικές μάχες ένα χρόνο νωρίτερα (ειδικότερα υπέρ του ανθυπασπιστή Άγγελου Μήττα και των στρατιωτών Εμμανουήλ Στυλιανού, Ιωάννου Τσιάντα, Ραφτόπουλου Παναγιώτη, Παρασκευά Ιωάννη, Αθανασίου Μιχαήλ, Θεοφάνη Καναβού, Επαμεινώνδα Φύκα, Ιωάννη Καναβού, Τζιατσιά Θεόδωρου, Συκά Απόστολου, Ζάχου Κωνσταντίνου, Μιρσιώτη Γεώργιου, Ζούπα Αριστεΐδη, Σαρλικιώτη Δημητρίου, Τόλιου Κωνσταντίνου, Μπούμπουρα Γεώργιου).

Στην εκκλησία, λόγους εκφώνησαν ο έπαρχος Μιλτιάδης Ζαφειρόπουλος και ο διευθυντής των σχολείων Βασίλειος Νικολαΐδης. Αμέσως μετά τη δοξολογία το πλήθος κατευθύνθηκε στο μνημείο του ανθυπασπιστή Άγγελου Μήττα δίπλα στο ναό του αγίου Αθανασίου, όπου λίγα λόγια είπαν ο έπαρχος και ο ειρηνοδίκης Νιγρίτας Διονύσιος Παπαχελάς, ενώ ένα έμμετρο ελεγείο απήγγειλε ο Π. Χατζή Στραβός. Από εκεί η πομπή μετέβη στους τάφους των πεσόντων στην Τσιρπίστα, όπου έγινε κατάθεση στεφάνων και προσφώνηση των νεκρών ηρώων από τον Κ. Μπάρτζα.

-- Και στην πόλη των Σερρών γιορτάστηκε η επέτειος της αλώσεως των Ιωαννίνων με μεγάλη επισημότητα. Μάλιστα ο πρόεδρος της επιτροπής ανοικοδομήσεως αξιοποίησε την ευκαιρία για να στείλει συγχαρητήριο τηλεγράφημα στον βασιλιά και εμμέσως να του υπενθυμίσει το εκκρεμές ζήτημα της ανοικοδόμησης της πόλης. Τι απάντησε ο Κωνσταντίνος; Ένα συγκλονιστικά ψυχρό και τυπικό *«Εγκαρδίως ευχαριστώ υμάς και άπασαν Επιτροπήν ανοικοδομήσεως»!*

-- Προς τα τέλη Φεβρουαρίου με αρχές Μαρτίου στις Σέρρες βρέθηκαν η ηθοποιός Μαίρη Χούντερ και ο Πολιέζος για καλλιτεχνική περιοδεία με φιλανθρωπικό σκοπό, τη συγκέντρωση χρημάτων για τις χήρες των δύο βαλκανικών πολέμων. Στην πόλη των Σερρών συγκέντρωσαν 800 δραχμές.

-- Στις 2/15 Μαρτίου στις 10 το πρωί οι Σερραίοι συγκεντρώθηκαν στην πλατεία του διοικητηρίου ύστερα από πρόσκληση της ανοικοδομητικής επιτροπής. Σύμφωνα με δημοσιεύματα, ο αριθμός των συγκεντρωμένων ήταν πολύ μικρός, ίσως μόλις ογδόντα άτομα. Ο πρόεδρός της, Δ. Γκίνης, ανακοίνωσε ότι η ανοικοδόμηση θα ξεκινούσε ύστερα από τρεις μήνες και ότι μέχρι τότε θα είχε τακτοποιηθεί το ζήτημα των οικοπέδων με ειδικό νόμο.

-- Η Μακεδονία της 05.03.1914 έγραφε ότι *«μεταβαίνει εις Σέρρας ο εκ των τηλεγραφικών υπαλλήλων κ. Κοντογιάννης όπως εγκαταστήση και εκεί τηλεφωνικήν συγκοινωνίαν»*, η οποία σε πρώτη φάση θα συνέδεε τα γραφεία της Μεραρχίας με τα υπόλοιπα στρατιωτικά καταστήματα.

-- Στον ιερό ναό του Αγίου Αντωνίου τελέστηκε μνημόσυνο για τη συμπλήρωση ενός έτους από τη δολοφονία του βασιλιά Γεώργιου. Τα μαγαζιά της πόλης ήταν κλειστά τη μέρα εκείνη. Στην εκκλησία συγκεντρώθηκαν αξιωματικοί και απλοί στρατιώτες σε παράταξη, μαθητές και μαθήτριες με μαύρες ταινίες, οι οποίοι τραγούδησαν το «Σήκω μεγάλε βασιλιά, μέσ' απ' το μαύρο χόμα» κλπ.

-- Τηλεγράφημα από την Κάτω Τζουμαγιά με ημερομηνία 6 Μαρτίου ενημέρωνε ότι ο στρατιώτης του 5ου λόχου του 18ου πεζικού συντάγματος Ευάγγελος Ευαγγελόπουλος είχε πυροβοληθεί από άγνωστο και τραυματίστηκε ελαφρά στο αριστερό πόδι έξω από το χωριό Γενίκιοϊ, ενώ επέστρεφε από το Σιδηρόκαστρο στην Κάτω Τζουμαγιά. Στις φωνές του τραυματία έσπευσαν Τούρκοι χωρικοί, οι οποίοι έδεσαν το τραύμα του και τον μετέφεραν στο νοσοκομείο της Τζουμαγιάς. Εικάζεται ότι οι δράστες ήταν Βούλγαροι κομιτατζήδες.

-- Στις αρχές Μαρτίου, πιθανόν στις 8 του μήνα, η οικογένεια του εθνομάρτυρα γιατρού Αναστάσιου Χρυσάφη *«εστερημένη στέγης και στηρίγματος, καταπρυχομένη υπό της θλίψεως και των ασθενειών, έχασε προσφιλή δεκατετραετή βλαστόν της, θύμα και τούτο των βουλγαρικών κακώσεων»* διαβάζουμε στη *Νέα Ελλάδα* της 10.03, που ρωτούσε: *«Δεν νομίζει η Πολιτεία ότι έχει το καθήκον όχι μόνον της ηθικής αλλά και της υλικής αρωγής προς την ορφανήν και ατυχή μαρτυρικήν οικογένειαν;»*.

-- Στις 9/22 Μαρτίου, ημέρα Κυριακή, ο Δικηγορικός Σύλλογος Σερρών εξέλεξε το πρώτο διοικητικό συμβούλιό του. Πρόεδρος εξελέγη ο Ι. Οικονομόπουλος, αντιπρόεδρος ο Ι. Καρβούνης, σύμβουλος ο Κ. Τριανταφυλλόπουλος, ταμίας ο Α. Κυριακός και γραμματέας ο Νικόλαος Αβραάμ.

Ο ανταποκριτής της *Νέας Ελλάδος* σχολίαζε μεταξύ άλλων: *«Η ημετέρα κοινωνία, της οποίας επίλεκτα μέλη αποτελούν οι δικηγόροι, μετά χαράς βλέπει την επίσημον ταύτην εμφάνισιν του δικηγορικού σώματος, θεωρούσα αυτήν ως απαρχήν σπουδαίας κοινωνικής προόδου, εις την οποίαν μεγάλως συμβάλλει το έργον των δικηγόρων, απεκδεχομένη παρ' αυτών γενναιοτάτην την τοιαύτην συμβολήν εις την κοινωνικήν αναμόρφωσιν και εις το έργον της πλήρους επιβολής της Ελληνικής δικαιοσύνης επί των νέων υπηκόων του Ελληνικού Κράτους [...].»*

-- Στον κάλαθο των μεγαλόπνοων σχεδίων, που ουδέποτε υλοποιήθηκαν, πρέπει να αναζητήσουμε τα σχέδια της ελληνικής κυβέρνησης για κατασκευή σιδηροδρομικής γραμμής που θα συνέδεε απευθείας τη Θεσσαλονίκη με την Αγγίστα πάνω στη γραμμή της παλιάς αμαξιτής οδού Θεσσαλονίκη-Γιουβέζνα-Λαχανάς, η οποία θα κατέβαινε στο Όρλιακο και θα έστριβε νότια μέχρι τη Νιγρίτα, για να συνεχίσει στην Αμφίπολη και την Αγγίστα. Αυτά τουλάχιστον σύμφωνα με την εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* της 19.03.1914.

Νωρίτερα μέσα στο Μάρτιο η γερμανική εφημερίδα *Πολιτική Ανταπόκριση* έκανε λόγο για απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης για την απευθείας σιδηροδρομική σύνδεση της Θεσσαλονίκης με τις Σέρρες, κάτι που «εκτός των οικονομικών πλεονεκτημάτων θα ήταν μέγιστης αξίας από στρατιωτικής απόψεως σε περίπτωση νέου ελληνοβουλγαρικού πολέμου».

-- Στις 21 Μαρτίου/3 Απριλίου ο μέραρχος Μπαΐρας επιθεώρησε τους στρατιώτες της 6ης Μεραρχίας και ακολούθησε παρέλαση στους δρόμους της πόλης.

-- Την ίδια μέρα, ο νέος μουσικοδιδάσκαλος του επανιδρυθέντος μουσικού ομίλου «Ορφεύς», μαέστρος Κίτσης, μαζί με μέλη του συλλόγου προχώρησαν στην αγορά μουσικών οργάνων (μάλλον στη Θεσσαλονίκη).

Αντίστοιχη κινητικότητα υπήρχε και στον μουσικό σύλλογο «Απόλλων» της Νιγρίτας. Στις 4/17 Απριλίου ο πρόεδρος του συλλόγου, Δημήτριος Δούζης, και ο μουσικοδιδάσκαλος Γεώργιος Λιώτσης βρέθηκαν επίσης στη Θεσσαλονίκη, όπου παρήγγειλαν 24 μουσικά όργανα.

-- Με λαμπρότητα γιορτάστηκε για πρώτη φορά επισήμως το 1914 η εθνική γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου. Είκοσι ένας κανονιοβολισμοί από τον λόφο του Κουλά σήμαναν την εορτάσιμη ημέρα νωρίς το πρωί, ενώ από τις πολύ πρωινές ώρες όλοι οι σαλπικτές της έκτης Μεραρχίας έδωσαν το εορταστικό σύνθημα. Στις 8.30' π.μ. άρχισε η στρατιωτική παράταξη σε μέτωπο 2 περίπου χιλιομέτρων από την εκκλησία των Μεγάλων Ταξιαρχών μέχρι το διοικητήριο, στην οποία συμμετείχαν οι στρατιώτες του 16ου και του 17ου πεζικού συντάγματος, ενώ το γενικό πρόσταγμα είχε ο αντισυνταγματάρχης Λούρος.

Στις 9 το πρωί ο ναός είχε γεμίσει ασφυκτικά από κόσμο, ενώ μετά τις 10 άρχισε η προσέλευση των επισήμων: ο νομάρχης, ο δήμαρχος Ακήλ βέης με το δημοτικό συμβούλιο, τα μέλη του δικηγορικού συλλόγου, ο πρόξενος της Ιταλίας, ο υποπρόξενος της Αυστρίας, ο εισαγγελέας, οι διευθυντές των υποκαταστημάτων των τραπεζών Αθηνών και Ανατολής, ο μέραρχος Μπαΐρας, ο διευθυντής της αστυνομίας Διοσκουρίδης κ.ά. Παρόντες ήταν επίσης οι μαθητές και οι μαθήτριες των ελληνικών και ισραηλιτικών σχολείων των Σερρών, ο φιλανθρωπικός όμιλος των δεσποινίδων, η μουσική της πόλης κλπ.

Στις 10.30' π.μ. είκοσι ένας κανονιοβολισμοί έδωσαν το σύνθημα για την έναρξη της δοξολογίας από τον μητροπολίτη Σερρών Απόστολο. Με το πέρας αυτής, ο κόσμος κατευθύνθηκε μαζικά στο διοικητήριο, το οποίο είχε στολιστεί λιτά, αλλά καλαίσθητα. Από τον εξώστη του κτιρίου ο στρατιωτικός γιατρός Θ. Κρασάνος εκφώνησε με βροντώδη φωνή τον πανηγυρικό της ημέρας, για ν' ακολουθήσει δεξίωση στη μεγάλη και πολυτελή αίθουσα του κτιρίου από το νομάρχη Καβαλλιεράτο για τους επισήμους.

Την ίδια ώρα, στον περίβολο του κτιρίου πραγματοποιήθηκε η γιορτή των... ανεπισήμων. Ποιήματα απήγγειλαν ο δημοσιογράφος και διευθυντής του περιοδικού *Νέον Πνεύμα* Δ. Τζάθας, η Αντιγόνη Πανταζή και μία μαθήτρια, ενώ όλες οι μαθήτριες της πόλης χόρεψαν ελληνικούς χορούς.

Η γιορτή διήρκεσε όλο το μεσημέρι και έκλεισε το βράδυ με τεράστια λαμπαδηφορία, στην οποία μετείχαν οι στρατιώτες της Μεραρχίας και οι μαθητές των σχολείων. Η λαμπαδηφορία διέσχισε την πόλη υπό τους ήχους της μουσικής και ολοκληρώθηκε στις 20.30' μπροστά στο κτίριο του διοικητηρίου, που είχε φωταγωγηθεί (όπως και άλλα καταστήματα της πόλης). Ακολούθησε νέα δεξίωση στο διοικητήριο, αυτήν τη φορά διοργανωθείσα από τη δημοτική αρχή, μέχρι τα μεσάνυχτα. Λίγα λόγια για την ημέρα επιφύλαξαν ο δικηγόρος Γ. Λεφάκης, ο διευθυντής της αστικής σχολής Γαρδέμης, ο δημοτικός σύμβουλος Δ. Μέλφος, ενώ ποιήματα απήγγειλαν και πάλι ο Τζάθας και η Αντιγόνη Πανταζή.

Ένα συμβάν, που παρεξηγήθηκε, ήταν η ύψωση της ελληνικής σημαίας στα

κάγκελα του περιβόλου (στη μεριά που κοιτούσε σε δημόσιο δρόμο) ενός μουσουλμανικού τζαμιού, το οποίο οι Βούλγαροι είχαν μετατρέψει σε εκκλησία, αλλά μετά την απελευθέρωση της πόλης ο ελληνικός στρατός το απέδωσε και πάλι στην τουρκική κοινότητα των Σερρών. Το περιστατικό αυτό έδωσε αφορμή στην Υψηλή Πύλη να διαμαρτυρηθεί τις επόμενες μέρες με υπόμνημα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις κάνοντας λόγο για γενικευμένες υψώσεις ελληνικών σημαιών στα τουρκικά τζαμιά των Σερρών.

-- Μεγαλοπρεπής ήταν ο πρώτος επίσημος εορτασμός της εθνικής γιορτής και στην Κάτω Τζουμαγιά, όπου στολίστηκαν κατάλληλα το δημαρχείο, τα στρατόπεδα και η κεντρική αστική σχολή, μπροστά από την οποία είχε στηθεί μια αψίδα διακοσμημένη από τη διευθύντρια του παρθεναγωγείου, Άννα Πατραμάνη, και τις συναδέλφους της.

Στην αυλή της σχολής εψάλη δοξολογία, ενώ λόγους εκφώνησαν ο διευθυντής του σχολείου της Τζουμαγιάς, Κ. Παπανικολάου, ο δήμαρχος Δ. Πάζης και ο Αυγερινός Γκίκας, διοικητής της διλοχίας. Το απόγευμα, ώρα 20.00', ξεκίνησε λαμπαδηφορία με τη συμμετοχή 500 στρατιωτών, 150 μαθητών και πλήθους κόσμου· επικεφαλής της πομπής, που παρέλασε απ' όλες τις οδούς της κωμόπολης, ήταν ο ανθυπασιπιστής Δημ. Χάκκη.

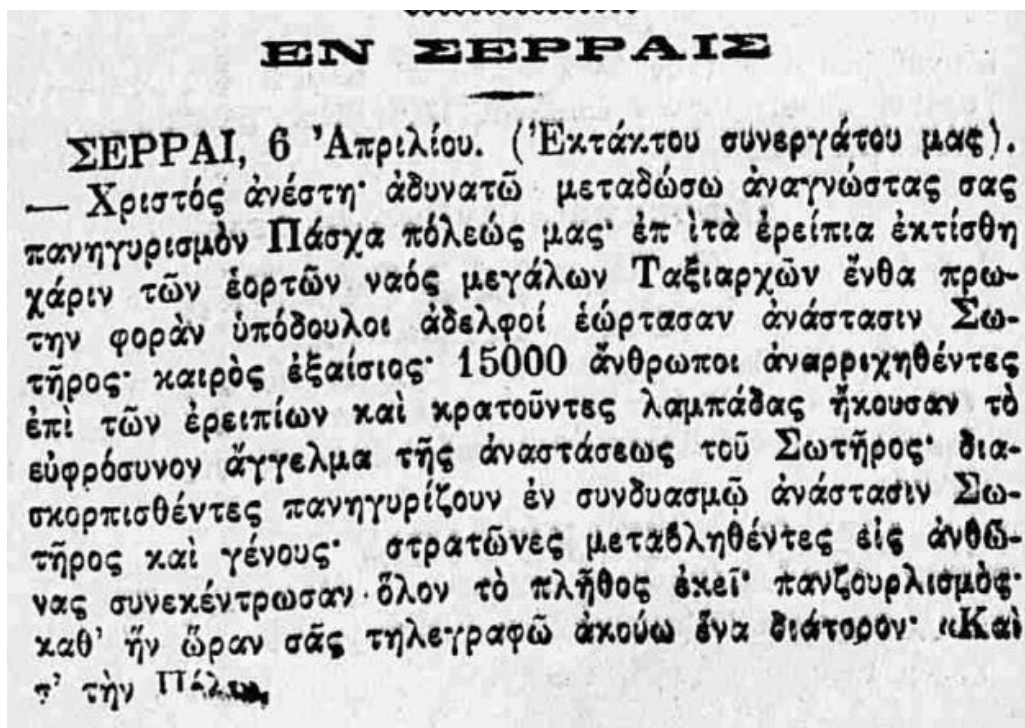
-- Στα τέλη Μαρτίου με αρχές Απριλίου η συλλογή «Πολεμική Βιβλιοθήκη» των εκδόσεων Φέξη παρουσίασε τρία βιβλία από τους βαλκανικούς πολέμους, τα οποία αφορούσαν την περιοχή των Σερρών: το βιβλίο του Χρ. Καμηλαρόπουλου «Η μάχη του Μπέλες»· το έργο του δημοσιογράφου Διον. Κόκκινου, ο οποίος είχε βρεθεί στις Σέρρες ως στρατιώτης, με τίτλο «Αι Βουλγαρικά θηριωδία και η καταστροφή των Σερρών»· «Η καταστροφή της Νιγρίτης» του Δ. Νομικού.

Νωρίτερα, περίπου στα μέσα Μαρτίου, είχε εκδοθεί η ιστορική πραγματεία του καθηγητή Ευάγγελου Στράτη για τον Σερραίο αρχιστράτηγο του 1821 με καταγωγή από τη Δοβίστα, Εμμανουήλ Παπά. Τίτλος της, «Ο Σερραίος αρχιστράτηγος των Μακεδονικών δυνάμεων κατά τον ιερόν αγώνα του 1821 Εμμανουήλ Παπάς. Ιστορική πραγματεία επί τη βάσει επισήμων ανεκδότων εγγράφων».

Με αυτή την αφορμή, η εφημερίδα *Μακεδονία* γνωστοποίησε στους αναγνώστες της ότι ο ταμίας του υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας στη Θεσσαλονίκη, Ιωάννης Καπέττης, ήταν εγγονός του Σερραίου οπλαρχηγού.

-- Μια γενική, ενθουσιώδη εικόνα από τον εορτασμό της Ανάστασης στην πόλη των Σερρών τα μεσάνυχτα του Μεγάλου Σαββάτου (5 προς 6 Απριλίου κατά το παλαιό ημερολόγιο) μετέφερε ο ανταποκριτής της *Νέας Ελλάδος*:

Πληροφορίες για τον εορτασμό του πρώτου ελεύθερου Πάσχα των Σερραίων αντλούμε και από επιστολή της Αθηνάς Θεαγένους σε κάποιο από τα στελέχη του Αρσακείου, από το οποίο είχε αποφοιτήσει τρία χρόνια νωρίτερα:

«Πόσον θα επεθύμουν να ευρισκόμην και εγώ μαζί σας! Κυριολεκτικώς νοσταλγώ τας Αθήνας αυτήν την εβδομάδα. Φέρω διαδοχικώς εις τον νουν μου τας σκηνάς εις το εκκλησιδάκι μας και συμμετέχω νοερώς των ιερών ακολουθιών... Αλλά μη νομίζετε ότι μόνον σεις εορτάζετε καλά το Πάσχα εις Αθήνας. Ημείς εφέτος είμεθα ευτυχέστεροι από σας. Σας λέω με όλην μου την καρδιάν και σας γράφω ό,τι αισθάνομαι. Ναι, δεν λέγω. Είμεθα καμμένοι, είμεθα

κατεστραμμένοι, αλλά τι προς τούτο; Θα εργασθώμεν, θα κοπιάσωμεν και θ' ανταπεξέλθωμεν κατά των υποχρεώσεων και των αναγκών μας με το θάρρος που μας δίδει η ελευθερία, με την ζωήν που μας χαρίζει η όψις των γενναίων στρατιωτών μας, με την χαράν που σκορπίζει το ανέμισμα της πολυδοξασμένης γαλανολεύκου μας. Α! είνε αδύνατον, σεις οι ελεύθεροι να φαντασθήτε την ευτυχίαν που απεκτήσαμεν η-

μείς οι απελευθερωθέντες από δύο ζυγούς δούλοι.

Στρατιώται εις την εκκλησίαν Έλληνες, στρατιώται εις τον δρόμον, σάλπιγγες και εμβατήρια, σημαία, συμπλέγματα με τα εθνικά μας χρώματα, όλα Ελληνικά απ' άκρου εις άκρον, σχηματίζουν μίαν τόσον ζωηράν εικόνα, ώστε προ της λάμψεώς της λησμονούμεν εκεί-

νην την άλλην, την τραγικήν, των καταστροφών, των μαρτυριών και της πυρκαϊάς την εικόνα.

Ξεύρετε τι θα ειπή γαλανή σημαία εις το Διοικητήριο να κυματίζει και Ελληνικά πυροβόλα να χαιρετίζουν τας επισήμους ημέρας;

Κάτι τι αφάνταστον, κάτι τι το οποίον μόνον καθ' ύπνον εβλέπομεν ημείς οι τέως δούλοι».

Πώς όμως γιόρτασαν το Πάσχα οι στρατιώτες;

Οι αίθουσες των στρατοπέδων στολίστηκαν με κλαδιά δέντρων πλαισιωμένα από λουλούδια δίνοντας την αίσθηση πυκνόφυλλων κήπων, ενώ στους τοίχους αναρτήθηκαν επιγραφές με ζωηρά χρώματα, όπως «Ζήτω η Μεγάλη Ελλάς», «Το μέλλον ανήκει εις ημάς», «Ζήτω ο δαφνοστεφής ο Βασιλεύς μας», «Ζήτω το Έθνος», «Η ταν ή επί τας» κλπ. Τοποθετήθηκαν επίσης εικόνες των πεσόντων αξιωματικών στους δύο πολέμους, καντήλια που έκαιγαν προς δόξα και τιμή τους, στήθηκαν αναθηματικές στήλες στις οποίες είχαν γραφτεί με κόκκινα γράμματα τα ονόματα των νεκρών πολεμιστών, έγινε αναπαράσταση του καταυλισμού των στρατιωτών με τα αντίσκηνα των εκστρατειών κλπ.

-- Στις 9/22 Απριλίου η δημαρχία Σερρών αναγκάστηκε να βγάλει ανακοίνωση μετά από δημοσίευμα, που χαρακτήριζε παράνομη την είσπραξη διοδίων κατά τη διέλευση της γέφυρας του Όρλιακου. Η ανακοίνωση παρέπεμπε στο νόμο ΑΡΛΔ «περί διοικήσεως των στρατιωτικώς κατεχομένων χωρών», που διατηρούσε σε ισχύ την ήδη υφιστάμενη (οθωμανική) διοικητική νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία επιτρεπόταν η επιβολή διοδίων στις γέφυρες. Εξάλλου, ο δήμος Σερρών διευκρίνιζε ότι η απόφαση του δημοτικού συμβουλίου είχε εγκριθεί και από τη Νομαρχία, ώστε συμπεριλήφθηκε στα τακτικά έσοδά του κι επομένως «*ό,τι εισπράττεται κατά την διέλευσιν της γεφύρας Όρλιακο είνε νόμιμον και πάσα κατάκρισις της φορολογίας ταύτης αδικαιολόγητος και ακατανόητος τυγχάνει*».

-- Δύο ανταποκρίσεις από τις Σέρρες σχετικά με τις μεγάλες δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι άστεγοι Σερραίοι, φιλοξένησε η *Νέα Ελλάς* στις 14.04.1914:

ΣΕΡΡΑΙ

— Ἡ ἀνοικοδομήσεις

ΣΕΡΡΑΙ, Ἀπρίλιος. (Τοῦ ἀνταποκριτοῦ μας). — Γενικῶς εἶνε ἀντιληπτόν, ὅτι ἡ σημαντικώτερα τῶν ἀναγκῶν τῆς πόλεως μας εἶνε ἡ ἀνοικοδομήσεις τῆς. Καὶ καθίσταται ἐξαιρετικῶς ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη αὕτη διότι οἱ πλείστοι ἰδιοκτῆται τῶν ὑπὸ ἐνοίκιον οἰκιῶν, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν κατάστασιν ἠΰξησαν ἀπιστεύτως τὰς τιμὰς τῶν ἐνοικίων.

Ἡ ἐναρξίς συνεπῶς τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς πόλεως πρέπει νὰ ἐπισπευσθῇ διὰ νὰ παύσουν δεινοπαθοῦντες οἱ Σερραῖοι καὶ, ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς τῆς ἐλευθερίας, ἐπιδοθῶν εἰς τὰ ἔργα τῆς προόδου, πρὸς τὴν ὁποίαν τόσον ἔχουν τάσι).

Χαρακτηριστικὴ τῆς φιλοπροόδου διαθέσεως τῆς κοινῆς νίας μας εἶνε βεβαίως καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Τζιάθας ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ «Νέου Πνεύμα». Ὁ κ. Τζιάθας εἶνε βεβαίως διὰ τοῦτο ἄξιος θερμῶν συγχαρητηρίων.

Ἐλπίζομεν, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ταχεῖα θὰ εἶνε καὶ ἡ ἴδρυσις ἐν τῇ πόλει μας συλλόγου ὁ ὅποιος τόσον ἔχει ἔδαφος δράσεως.

Ἡ ἀνοικοδομήσεις

Ὁ Πρόκειται περὶ τῶν Σερρῶν. Ἡ ἀνοικοδομήσεις των, ἀποτελοῦσα ἀνάγκην, τῆς ὁποίας δὲν χρειάζεται νὰ ἐξαρθῇ τὸ μέγεθος, πρέπει νὰ ἐπισπευσθῇ καὶ δι' ἓνα εἰδικὸν λόγον, ὄχι ἀσήμαντον. Οἱ ἰδιοκτῆται τῶν πρὸς ἐνοικίας οἰκιῶν, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν κατάστασιν, ἔχουν κατὰ τὸ πλεῖστον ὑψώσει τὰς ἀξιώσεις των διὰ τὸ ἐνοίκιον εἰς σημεῖον ἀπίστευτον.

Ἄνθρωποι ἐξηντλημένοι οἰκονομικῶς ἀπὸ μίαν καταστροφὴν, ἀναγκαζόμενοι νὰ καταφύγουν εἰς ἑξῆς στέγην μέχρις οὗ ἀνοικοδομήσουν τὴν ἰδικήν των δὲν ἔμπορουν βέβαια νὰ πληρώνουν ἐνοίκια, τὰ ὅποια θὰ ἦσαν ὑπέρογκα καὶ δι' ἀνθρώπους ἀκόμη μὲ ἀνθηρότατα οἰκονομικά.

Νὰ συστήσωμεν ὅπως ληφθῶν μέτρα πρὸς περιστολὴν τῶν πλεονεκτικῶν διαθέσεων τῶν ἰδιοκτητῶν οἰκιῶν ; Τοιαῦτα μέτρα εἶνε δυσάρμοστα καὶ ἐσαρμοζόμενα δὲ εἰς τὰς Σέρρας δὲν θὰ ἐπέφερον θεραπείαν ριζικὴν τῆς ὑπαχούσης ἀνάγκης.

Ἡ ριζικὴ θεραπεία τῆς εἶνε ἡ ταχίστη ἀνοικοδομήσεις τῆς πόλεως. Καὶ δι' αὐτὴν πρέπει νὰ ληφθῇ κάθε μέτρον.

-- Στις 18 Απριλίου/1 Μαΐου οι κάτοικοι της Κάτω Τζουμαγιάς –με αφορμή την επικείμενη επίσκεψη του Ελευθερίου Βενιζέλου στις Σέρρες– πραγματοποίησαν συλλαλητήριο με αίτημα την ίδρυση Ειρηνοδικείου και αστυνομικής υποδιεύθυνσης στην κωμόπολή τους. Συγκροτήθηκε για το σκοπό αυτό και ειδική τριμελής επιτροπή απαρτιζόμενη από τον δήμαρχο Δημ. Πάζη, τον γιατρό Β. Καφταντζή και τον έμπορο Ιάκ. Καλαμαρτζή, προκειμένου να παρουσιαστεί στον πρωθυπουργό και να του υποβάλλει το υιοθετηθέν ψήφισμα.

-- Στις 19 Απριλίου/2 Μαΐου, οκτώ κομιτατζήδες απήγαγαν τον ρουμανίζοντα πολιτοφύλακα Γεωργίου σε δάσος κοντά στα Πορόια. Απόσπασμα πολιτοφυλάκων και του στρατού καταδίωξαν τους κομιτατζήδες μέχρι το Δεμίρ-Καπού, σκότωσαν τρεις εξ αυτών και απελευθέρωσαν τον απαχθέντα. Ακολούθησαν ανακρίσεις, οι οποίες έδειξαν ότι τη συμμορία υπέθαλπαν οι κάτοικοι του σήμερα εγκαταλελειμμένου βουλγαρόφωνου χωριού Θεοδωρίτσι.

-- Το ίδιο βράδυ, ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος αφίχθηκε στην πόλη των Σερρών. Από τη Θεσσαλονίκη αναχώρησε στις 14.40' και –με το τρένο να κινείται με ταχύτητα 60 χλμ./ώρα– έφθασε στο σιδηροδρομικό σταθμό των Σερρών γύρω στις 18.30'. Είχε προηγηθεί μια μικρή στάση στο σταθμό του Σιδηροκάστρου, όπου ο διοικητικός επίτροπος Σταμ. Σταματίου παρουσίασε τον μητροπολίτη Παρθένιο και το δημοτικό συμβούλιο, ενώ μαθητές και μαθήτριες έψαλαν εθνικά τραγούδια και μία μαθήτρια πρόσφερε ανθοδέσμη στον πρωθυπουργό.

Από τον σιδηροδρομικό σταθμό των Σερρών, ο πρωθυπουργός και η συνοδεία του μετέβησαν στο Διοικητήριο με τα πόδια ύστερα από επιθυμία του Βενιζέλου. Εκεί ο πρωθυπουργός συναντήθηκε με τον μουφτή, τον μέραρχο, την επιτροπή ανοικοδόμησης, τον μητροπολίτη κ.ά., ενώ με τον προσωρινό νομαρχεύοντα συζήτησαν το θέμα της εγκατάστασης των προσφύγων, οι οποίοι ανέρχονταν σε 12.000 (οι 1000 ήταν Καυκάσιοι και οι υπόλοιποι Θράκες και Μακεδόνες).

Επιτροπή (αποτελούμενη από τους Ιωάννη Β. Σχοινά, Κων. Χατζηδήμου, Θεόδ. Χρηστίδη, Σίμο Ιατρό, Θωμ. Καμπουσιώρα, Τενεκετζή Ιατρό, Ορ. Περδικάρη, Βασ. Χατζηστογιάννου, Ν. Νικόλτσιο, Αλέξ. Τσαλίκη, Κ. Αργυριάδη, Ι.

Ολύμπιο, Ι. Καραμπελιά και Δημ. Κούντιο) επέδωσε στον πρωθυπουργό υπόμνημα με τα αιτήματα των Σερραίων.

Επίσης ο Βενιζέλος είχε συνάντηση με τον αστυνομικό διευθυντή Διοσκουρίδη, ο οποίος του ανέφερε ότι στην περιφέρεια των Σερρών η δημόσια τάξη ήταν παραδειγματική. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, τον Ιανουάριο του 1914 είχαν καταγραφεί 90 εγκληματικές πράξεις, το Φεβρουάριο 60 και το Μάρτιο 52.

Το πρωί της 20ης Απριλίου ο Βενιζέλος και οι υπουργοί, που τον συνόδευαν, παρακολούθησαν την κυριακάτικη θεία λειτουργία χοροστατούντος του μητροπολίτη Σερρών. Ακολούθησε συνάντηση με τις προξενικές αρχές της Αυστρίας και της Ιταλίας, επιθεώρηση στους στρατώνες, συνεργασία με την επιτροπή των προσφύγων (την οποία συναποτελούσαν ο προσωρινά νομαρχεύων, ο αστυνομικός διευθυντής και ο νομογεωπόνος), καθώς και με τις χήρες των σφαγιασθέντων Ελλήνων, επιτροπή εμπορών, τους δικηγόρους κλπ.

Με τον Γκίνι ο Βενιζέλος συζήτησε όχι μόνο το φλέγον θέμα της ανοικοδόμησης, αλλά επίσης το ζήτημα του μονοπωλίου των καπνών, καθώς και εκείνο των τσιφλικιών, για την αγορά των οποίων είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον ξένοι κεφαλαιούχοι, ο δε Γκίνι προσπαθούσε να ματαιώσει κάθε τέτοια πώληση.

Ο πρωθυπουργός συναντήθηκε και με τον Τούρκο πρόξενο, Σαμπρή βέη, ο οποίος του έθεσε τα ζητήματα της εγκατάστασης Ελλήνων προσφύγων σε σπίτια μουσουλμάνων, της ανύψωσης της ελληνικής σημαίας στο τέμενος κατά τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου, ενώ καυτηρίασε τη σύλληψη και φυλάκιση των βέηδων Γιουσούφ και Φερίτ. Ο ανταποκριτής της *Νέας Ημέρας* σχολίασε:

«Η διαγωγή του Τούρκου προξένου υπήρξε σκανδαλώδης. Μεταξύ άλλων ηκούσθη λέγων προς τους Μωαμεθανούς: “Τι κάθεσθε; διατί δεν φεύγετε;”. Η Τουρκική κοινότης υπέβαλεν επισήμως προς τον νομαρχεύοντα παράπονα. Αντιθέτως προς τον πρόξενον ο μουφτής και ο χότζας εξέφρασαν την ευγνωμοσύνην των διά την μέχρι τούδε διοίκησιν αναμνησθέντες της απαισίας εποχής της Βουλγαρικής κατοχής. Εξήραν το έργον του στρατού μας και εξέφρασαν μόνον παράπονα διά την εγκατάστασιν των προσφύγων εις τας Μουσουλμανικάς οικίας».

Οι –συνοδεύοντες τον πρωθυπουργό– κύριοι Ρέπουλης, Ρακτιβάν και Σοφούλης επισκέφθηκαν τα ερείπια του μητροπολιτικού ναού των αγίων Θεοδώρων και τον σωζόμενο ναό του αγίου Αντωνίου, όπου εκφράστηκε η ευχή για τη διάνοιξη πλατείας που θα έφερε το όνομα «πλατεία Αυτοκράτορος Βασιλείου» προς τιμή του Βυζαντινού αυτοκράτορα Βασίλειου του βουλγαροκτόνου, ο οποίος είχε δεχτεί την παράδοση 28 Βούλγαρων αρχηγών στη συγκεκριμένη εκκλησία.

Το μεσημέρι ο Βενιζέλος παρακάθισε σε γεύμα του δήμου Σερρών στο διοικητήριο, στο οποίο παρευρέθηκαν 41 πρόσωπα: ο πρωθυπουργός και οι Εμμανουήλ Ρέπουλης, Κωνσταντίνος Ρακτιβάν, Θεμιστοκλής Σοφούλης, Μαρκαντωνάκης, Ραφαήλ, Ηλιάκης, Βουγιούκας, Νεγρεπόντης, Τρουπάκης, Διοσκουρίδης, ο μέγας, ο αντισυνταγματάρχης Παγουρτζής, οι ταγματάρχες Γεωργίου και Χούδαλης· από τις τοπικές αρχές ο προεδρεύων, ο νομαρχεύων, ο δήμαρχος, ο εισαγγελέας, ο γυμνασιάρχης, οι διευθυντές των τραπεζών (Τσατσαπάς, Γκίνης, Φιοντάς και Χαραλαμπίδης), ο ραβίνος, ο μουφτής, ο μητροπολίτης (που τιμητικά έκατσε εκ δεξιών του Βενιζέλου) και οι πρόκριτοι Μασαλάς, Α. Ηλίας, Δημ. Αλεξανδρίδης, Χατζηστογιάννου, Αργυριάδης, Σίμος, Ν. Σχοινάς, Ζαγκαρόλας, Σταμούλης, Ζλάτκος, Μαρούλης, Α. Αλεξανδρίδης, Μέλφος και Τουφακίδης.

Στις 14.30' ο πρωθυπουργός και η συνοδεία του αναχώρησαν με το τρένο για τη Δράμα. Λίγες μέρες αργότερα, μετά την ολοκλήρωση της περιοδείας του στην ανατολική Μακεδονία και κατά την επιστροφή του στη Θεσσαλονίκη με το τρένο, νέες υποδοχές του επιφυλάχτηκαν στους σιδηροδρομικούς σταθμούς της Αγγίστας, της Πόρνας, των Σερρών, του Σιδηροκάστρου και των Ποροΐων, οι δε επιτροπές της Αλιστράτης και της Κάτω Τζουμαγιάς (στην Αγγίστα και το Σιδηρόκαστρο αντίστοιχα) επέδωσαν στον Βενιζέλο τα αιτήματά τους για σύσταση ειρηνοδικείων, αστυνομικών υποδιευθύνσεων κλπ. στις κωμοπόλεις τους.

Εξάλλου υπόμνημα απέστειλε στον Βενιζέλο και ο δήμαρχος Ροδολίβους, Βασιλάκης Γ. Χ' Παππίδης, ζητώντας την ίδρυση Ειρηνοδικείου και αστυνομικών αρχών, «καθότι εν αυτή και ταις πέριξ αυτής εις απόστασιν μικροτάτην ευρισκομέναις

καμποπόλεσιν, εχούσαις τον μεγαλείτερον καθαρώς ελληνικόν πληθυσμόν της όλης επαρχίας Ζίχνης, ουδεμία Αρχή άχρι τούδε εγκατέστη, και εν αυτή τη επαρχία εν και μόνον Ειρηνοδικείον υπάρχει το της Ζηλιαχώβης εις απόστασιν αρκετήν εντεύθεν».

-- Στα τέλη Απριλίου, στην αίθουσα του κινηματογράφου δόθηκε συναυλία υπέρ των αγωνιζόμενων ομογενών της Βορείου Ηπείρου. Τη διακόσμηση του χώρου είχαν αναλάβει οι δεσποινίδες Αθηνά Θεαγένους, Τέγου, Χρυσούλα Καπετανοπούλου, Ευπραξία Πέντζου, Αντιγόνη Πανταζή, Μαρίκα Σγουρού, Κλεοπάτρα Κούζα, Αντιγόνη Βασικύρου, Κλειώ Χατζηκώτσου, ενώ ποιήματα απήγγειλαν οι Α. Πανταζή, Α. Πίπη και Α. Γουρνέλη. Στο τέλος της εκδήλωσης η επιτροπή συνέλεξε 7.000 δραχμές.

-- Στις 27 Απριλίου/10 Μαΐου, περισσότεροι από σαράντα νεαροί αθλητές του Γυμναστικού Σύλλογου Σερρών με επικεφαλής τον γυμναστή Β. Λάσκαρη πραγματοποίησαν ημερήσια εκδρομή στο χωριό Σουμπάσκιοϊ (σήμερα Νέο Σούλι). Ξεκίνησαν το πρωί με την ανατολή του ήλιου και ύστερα από δίωρη πορεία έφτασαν στον προορισμό τους. Παρακολούθησαν την κυριακάτικη θεία λειτουργία στο χωριό και αμέσως μετά *«εξηπλώθημεν άπαντες εις το ορισθέν μέρος υπό βαθύσκιους πλατάνους και πλησίον κελαρίζοντος ρυακίου, ενώ η κνίσσα των παραπλεύρως ψηνομένων αμνών γαργαλιστική έφθανε μέχρι των ρωθώνων όλων μας»* κατά την περιγραφή ενός από τους εκδρομείς στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* έξι μέρες αργότερα.

Στο γεύμα που ακολούθησε, ο δημοσιογράφος Δ. Τζιάθας, που συμμετείχε κι αυτός στην εκδρομή, ανακοίνωσε τη δωρεά 100 δραχμών ανά έτος για την επόμενη τριετία. Μετά την επιστροφή των εκδρομέων στις Σέρρες, στο ταμείο του συλλόγου συνεισέφερε από δέκα οθωμανικές λίρες και ο ταμίας των εκπαιδευτηρίων της πόλης, Ιωάννης Β. Σχοινάς, ο οποίος αναγορεύτηκε πρώτος ευεργέτης.

-- Υπομνημάτων συνέχεια... Στις 28 Απριλίου/11 Μαΐου, οι Δημοκίδης και Γούσιος Τσαμπάζης ως αντιπρόσωποι της κοινότητας Άνω Ποροΐων μετέβησαν στον γενικό διοικητή Μακεδονίας, Θεμιστοκλή Σοφούλη, στον οποίο κατέθεσαν υπόμνημα για μετάθεση του ειρηνοδικείου.

-- Δυο μέρες μετά, ο μεγαλέμπορος Β. Αλεξανδρίδης και ο δικηγόρος Αγησ. Ζερβουλάκης, πληρεξούσιοι των ενοικιαστών του φόρου της δεκάτης για το έτος 1912 (όσο δηλαδή υφίστατο ακόμη η οθωμανική κυριαρχία), αναχώρησαν για την Αθήνα προκειμένου να πείσουν την κυβέρνηση να μην υποχρεωθούν οι ενοικιαστές στην καταβολή του φόρου, την πληρωμή του οποίου είχε υποσχεθεί η ελληνική κυβέρνηση σε σχέση με το οθωμανικό χρέος.

-- Στις 5/18 Μαΐου διεξήχθη η πρώτη συνεδρίαση της πρώτης συνόδου του νεοϊδρυθέντος Κακουργιοδικείου Σερρών. Η συνεδρίαση ξεκίνησε με τον πρόεδρο του δικαστηρίου, Δαρδούγια, ν' απευθύνει στους ενόρκους συστάσεις σχετικά με την αποστολή τους στην κοινωνία ως λαϊκών κριτών και τον εισαγγελέα Μπουρόπουλο να υπενθυμίζει στους ενόρκους πόσο τιμητικό ήταν το έργο που τους είχε αναθέσει η Πολιτεία.

Η πρώτη υπόθεση, που εκδικάστηκε, αφορούσε «απόπειρα αναιρέσεως» (δηλαδή απόπειρα ανθρωποκτονίας) με κατηγορούμενο τον Ισμαήλ Ιμβραήμ. Συνήγοροι υπεράσπισης ήταν ο Σερραίος δικηγόρος Γ. Λεφάκης και ο Ι. Φώσκολος από τη Θεσσαλονίκη. Μια πολύ συνοπτική περιγραφή της ανταλλαγής νομικών επιχειρημάτων και της τελικής έκβασης της διαδικασίας έδωσε ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Μακεδονία*:

«Ο Εισαγγελεύς κ. Μπουρόπουλος λαβών τον λόγον μετά την αποδεικτικήν διαδικασίαν έδωκε επιστημονικώτατα τον χαρακτηρισμόν αυτής ως αδίκου επιθέσεως. Οι δε συνήγοροι λίαν πειστικώς ανέπτυξαν τα υπέρ του κατηγορουμένου επιχειρήματά των. Παράδότης όμως το δικαστήριον των ενόρκων, μεταξύ των οποίων ήσαν και δικηγόροι, παρά τον χαρακτηρισμόν τον οποίον έδωκεν ο εισαγγελεύς εις την προκειμένην πράξιν, την εθεώρησεν ως απόπειραν αναιρέσεως, και επεβλήθη εις τον κατηγορούμενον υπό του δικαστηρίου των συνέδρων ο ελάχιστος όρος της ποινής ήτοι φυλάκισις 15 μηνών».

Κάποιες ενδεικτικές υποθέσεις που απασχόλησαν το Κακουργιοδικείο Σερρών τις πρώτες μέρες λειτουργίας του με συνήγορο υπεράσπισης τον Λεφάκη:

Στις 12 του μήνα κατηγορούμενος για βιασμό ήταν ο Δ. Κίτσος, ο οποίος αθώωθηκε. Στην προκειμένη υπόθεση δεύτερος συνήγορος ήταν κάποιος Αβραάμ.

Την επομένη δικάστηκε ο Ιβάν Σκουροβίρη κατηγορούμενος για παρόμοιο αδίκημα, μόνο που αυτός κρίθηκε ένοχος σε φυλάκιση πέντε ετών.

Στις 16 Μαΐου ο Κ. Κανδύλας δικαζόταν για απόπειρα φόνου, όμως η δίκη αναβλήθηκε, καθώς αποφασίστηκε η κλήση δύο μαρτύρων.

-- Στις 6/19 Μαΐου, επιτροπή εκ μέρους 57 οικογενειών προσφύγων από το Αχμέτ βέη του Λουλέ-Μπουργάζ (Αρκαδιούπολη) της ανατολικής Θράκης παρουσιάστηκε στον πρόεδρο της επιτροπής αποκατάστασης προσφύγων στη Θεσσαλονίκη, Μιλτιάδη Νεγρεπόντη, καταγγέλοντας άθλιες συνθήκες διαβίωσης.

Αρχικά οι πρόσφυγες είχαν εγκατασταθεί στο χωριό Γενίκιοϊ των Σερρών χωρίς σκηνές ή κάποια στέγη με συνέπεια τον θάνατο ενός, του Μιχαήλ Αντ. Γοργόρη, από ηλίαση. Οι εκπρόσωποί τους, Ι. Καραντίδης και Κοσμάς Παπάς, κατήγγειλαν επίσης ότι δεν τους είχε παραχωρηθεί ούτε μία οκά αλεύρι επί 13 ημέρες και μόνο χάρη στην οικονομική συνεισφορά ενός άλλου πρόσφυγα δεν υπήρξαν θύματα λόγω πείνας. Το αποτέλεσμα ήταν η αναγκαστική μετάβαση των προσφύγων στο χωριό Τσεργκέζκιοϊ (σήμερα Τράγιλος), όπου όμως οι αρχές δεν τους επέτρεπαν να εγκατασταθούν σε 15 άδεια σπίτια της κοινότητας, τα οποία είχαν ενοικιασθεί στον ισραηλίτη Λιάου από τον Τούρκο ιδιοκτήτη τους, προτού ο τελευταίος εγκαταλείψει την περιοχή.

Περεταίρω οι πρόσφυγες κατηγόρησαν το νομαρχεύοντα Σερρών, Ζαχαρόπουλο, ότι τους είχε διώξει κακίην κακώς αποκαλώντας τους «*αλλοφύλους και καταστροφείς της Ελλάδος*»! Αμέσως διατάχθηκε έρευνα από τον Νεγρεπόντη, η οποία όμως έκρινε «*αβάσιμα*» τα παράπονα κατά του νομαρχεύοντα, τη δε διανομή των βοηθημάτων στους πρόσφυγες ότι γινόταν με τη «*μεγαλύτερη τάξη*»! Ως μοναδικό πρόβλημα αξιολογήθηκε το γεγονός ότι «*οι μεν πρόσφυγες ζητούν να καλλιεργήσουν και να θερίσουν τα προϊόντα των εγκαταληφθεισών γαιών, ενώ μερικοί παράνομοι ενοικιασταί διαμαρτύρονται. Το λυπηρόν είναι ότι οι παράνομοι αυτοί ενοικιασταί είνε ομογενείς, οι οποίοι διά να κερδοσκοπήσουν θορυβούν*», όπως έγραφε η Μακεδονία στις 18.05. Όσον αφορά τις πολύ συγκεκριμένες καταγγελίες για ασιτία, έλλειψη στέγης και θάνατο πρόσφυγα... ουδέν!

-- Προβλήματα αντιμετώπιζε και μια άλλα ομάδα προσφύγων, οι οποίοι την άνοιξη του 1914 εγκαταστάθηκαν στη μονή Εσφιγμένου στο χωριό Πετρίκι. Ωστόσο οι μοναχοί δεν φάνηκαν αρκετά ανεκτικοί και με τηλεγράφημά τους προς τη Γενική Διοίκηση ζήτησαν την εκκένωση της μονής υποδεικνύοντας το χωριό Ινελή (σήμερα Αηδονοχώρι) ως «*ευφορότατον και καταλληλότατον*» για τη μετεγκατάσταση των προσφύγων, όπως και τελικά έγινε.

-- Στις 9/22 Μαΐου έφθασε στις Σέρρες ο Τούρκος πρεσβευτής Γκαλήπ βέης. Απεσταλμένος της *Εστίας* ακολούθησε την περιοδεία του στη Μακεδονία και επισήμανε την αγωνιώδη προσπάθεια του πρέσβη σε κάθε ολιγόλεπτη στάση του στους σιδηροδρομικούς σταθμούς από τη Θεσσαλονίκη μέχρι τις Σέρρες να εκμαιεύσει κάποια έκφραση δυσαρέσκειας από τους Οθωμανούς χωρικούς. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ της εφημερίδας, οι κάτοικοι του Πρόσνικ του απάντησαν: «*Είμαστε τελείως ευχαριστημένοι, δόξα νά χει ο Αλλάχ που βοήθησε τους γιουνανλήδες να διώξουν τους Βούλγαρους, οι οποίοι κατέστρεψαν τους αδελφούς μας*».

Στον σιδηροδρομικό σταθμό των Σερρών τον Γκαλήπ βέη υποδέχτηκαν ο αστυνομικός διευθυντής Διοσκουρίδης, ο Τούρκος πρόξενος, ο μουφτής, το συμβούλιο της τουρκικής κοινότητας και αρκετοί Οθωμανοί. Ο πρέσβης κατέλυσε στο ξενοδοχείο «Το Βυζάντιον», ενώ επισκέφτηκε το κατεστραμμένο τμήμα της πόλης και φυσικά το τουρκικό προξενείο. Την επομένη ο Γκαλήπ βέης συνέχισε την περιοδεία του στη Δράμα.

Είχε βέβαια εκδηλωθεί μια τάση μετανάστευσης Τούρκων από χωριά της Μακεδονίας το προηγούμενο διάστημα, ωστόσο αυτή ίσως δεν ήταν γενικευμένη. Στο *Σκριπ* της 17.05 διαβάζουμε ότι «*Χθες διασχίλοι Οθωμανοί των περιφερειών Ζιχνης, Σερρών και Δεμίρ-Ισσάρ επέστρεψαν μετά συνοδείας στρατιωτικής εις τα χωριά των. Το ρεύμα της μεταναστάσεως δύναται να θεωρηθή ως ανασταλέν ολοσχερώς*».

Δυο λόγια για το τουρκικό προξενείο στις Σέρρες. Βρισκόταν στην οικία του Χατζή Γιαγιά εφένδη στην οδό Ταντρέ-Βερτή. Η εγκατάστασή του πρέπει να ολοκληρώθηκε στα τέλη του Μαρτίου 1914, καθώς οι Οθωμανοί υπήκοοι της περιφέρειας Σερρών κλήθηκαν να εγγραφούν και να λάβουν τα διαμονητήριά τους

από την 1η Απριλίου μέχρι το τέλος του ίδιου μήνα.

-- Στις 10/23 Μαΐου συμπληρώθηκε το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης των Σερρών με αντικατάσταση ορισμένων μελών και εκλογή νέων. Δήμαρχος παρέμεινε ο Ακμήλ βέης, ενώ δημοτικοί σύμβουλοι ήταν πλέον οι: Δ. Τσαγγαρόλας, Β. Χατζή Στογιάννου, Ιωάννης Σχοινιάς, Αλέξ. Αλεξανδρίδης, Δ. Μελισσάς, Κ. Τενεκετζής, Γ. Ζιώγας, Θ. Χρηστίδης, Κ. Τέργουτζικ, Ορ. Περδικάρης, Τρ. Πολυμέρης, Ζαφείριος Νικολάου, Χαριζάνης, Αζαρίας Οβαδίας, Θ. Γούτας, Ν. Μόσχος, Ν. Χατζηκώτσιου και Κ. Χατζηδήμου.

-- Στις 13/26 Μαΐου γύρω στις 10 μ.μ. άγνωστοι, που εκ των υστέρων αποδείχτηκε ότι ήταν «βουλγαρικοί», επιτέθηκαν στη συνοριακή φρουρά στη γέφυρα της Αγγίστας. Η συμπλοκή ήταν πολύωρη και κράτησε μέχρι τις 3 το πρωί.

-- Στα μέσα του μήνα εγκρίθηκε από τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας το σχέδιο ρυμοτομίας της Νιγρίτας. Ως «εμπορικό τμήμα» της κωμόπολης προσδιορίστηκε ο χώρος: από το οικόπεδο Νικολάου Μαγκατιά μέχρι το σχολείο· από το οικόπεδο του Αντώνιου Κοκκίνη μέχρι το οικόπεδο του Ιωάννου Αποστόλου Βαγιουνά· από το οικόπεδο των αδελφών Χ. Πρίμου μπροστά από το χείμαρρο της αγοράς μέχρι το οικόπεδο του Αργυρ. Καρδισά στην οδό προς το χωριό Χούμκο.

-- Στις 16/29 Μαΐου η επιτροπή για τον έρανο υπέρ της ναυαρχίδας απέστειλε στην Αθήνα τις 150.000 δραχμές που είχε συλλέξει από τα Δαρνακοχώρια.

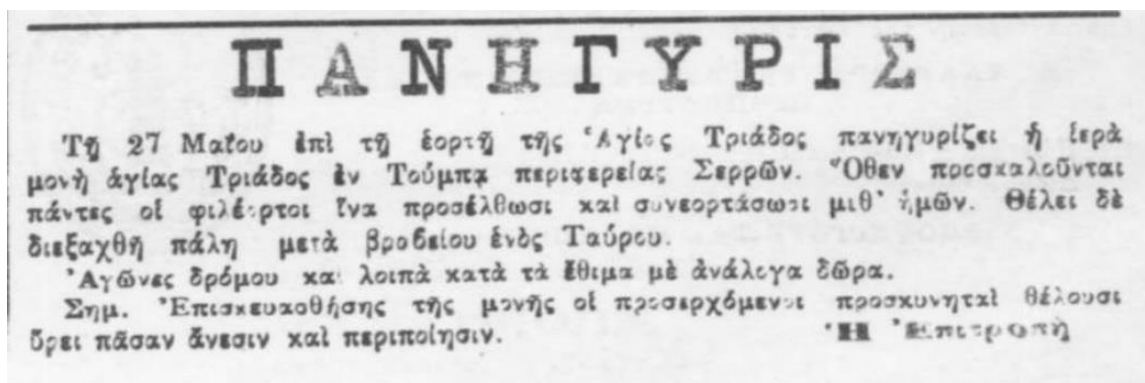
-- Στις 21 Μαΐου/3 Ιουνίου, οι Σέρρες, όπως και όλες οι ελληνικές πόλεις, γιόρτασαν με λαμπρότητα την ονομαστική εορτή του βασιλιά Κωνσταντίνου.

-- Στις 26 Μαΐου/8 Ιουνίου πραγματοποιήθηκαν οι ετήσιοι αγώνες του γυμνασίου Σερρών σε συνεργασία με το γυμναστικό σύλλογο της πόλης. Απουσιάζοντας του μητροπολίτη Σερρών, την έναρξη κήρυξε ο αναπληρωτής του, καθηγητής θεολογίας, Παπακωνσταντίνου. Οι μαθητές εκτέλεσαν διάφορες ασκήσεις σουηδικής γυμναστικής υπακούοντας στα κελεύσματα του γυμναστή Β. Λάσκαρη και ακολούθησαν οι αγώνες, που ολοκληρώθηκαν στις 7 το απόγευμα.

Τα ονόματα των νικητών ανά αγώνισμα:

Δρόμος 100 μέτρων: Αλ. Βαλσαμώτης, χρόνος 16''
 Δρόμος 400 μέτρων: Κ. Μάρτζιος, χρόνος 1'15''
 Δισκοβολία ελληνική: Κ. Μάρτζιος, επίδοση 29,10 μ.
 Δρόμος 110 μέτρων μετ' εμποδίων: Θεοχαρίδης, χρόνος 16''
 Άλμα τριπλούν μεταφοράς γ' ηλικίας: Τσαλίκης, μήκος 10,93 μ.
 Δρόμος Ολυμπιακού σταδίου (192 μ.) β' ηλικίας: Νικολαΐδης, χρόνος 36''
 Άλμα εις ύψος μεταφοράς δ' ηλικίας: Κ. Μάρτζιος, ύψος 1,45 μ.
 Δρόμος αντοχής 1500 μέτρων δ' ηλικίας: Στ. Ζησιδης, χρόνος 6'25''
 Σακκοδρομία: Αν. Πέντζος
 Δρόμος αντοχής 5 χλμ. (γυμν. συλλόγου) α': Λ. Λαζαρόπουλος, χρόνος 19'
 Δρόμος αντοχής β': Σάββας Σαββόπουλος, χρόνος 22'
 Ποδηλατοδρομία 5 χλμ. γυμναστ. συλλόγου α': Σαράτσης, χρόνος 15'
 Ποδηλατοδρομία 5 χλμ. γυμναστ. συλλόγου β': Απ. Αναστασίου, χρόνος 17'
 Άλμα απλούν άνευ φόρας δ' ηλικίας: Β. Σιμωνίδης, μήκος 2,60 μ.
 Δρόμος 800 μ. δ' ηλικίας: Στ. Ζησιδης
 Άλμα επί κοντώ: Μάρτζιος
 Άλμα τριπλούν μεταφοράς δ' ηλικίας: Αρ. Παπαβασιλείου, μήκος 11 μ.

-- Στις 27 Μαΐου/9 Ιουνίου, γιορτή της Αγίας Τριάδας, στο ομώνυμο μοναστήρι κοντά στο χωριό Τούμπα πραγματοποιήθηκε πανηγύρι με αγώνες πάλης και δρόμου, όπως διαβάζουμε στην επόμενη αγγελία.

-- Στις 29 Μαΐου/11 Ιουνίου, στο Σιδηρόκαστρο τελέστηκε μνημόσυνο για τον τελευταίο αυτοκράτορα του Βυζαντίου, Κωνσταντίνο Παλαιολόγο. Από το πρωί η ατμόσφαιρα στην πόλη ήταν πένθιμη. Οι καμπάνες των εκκλησιών έδιναν τον τόνο, οι σημαίες κυμάτιζαν μεσίστιες, ενώ πένθιμος ήταν και ο διάκοσμος στα δημόσια κτίρια, στα σχολεία, στις εκκλησίες και στους φανούς της πόλης.

Μέσα στο ναό στήθηκε κενοτάφιο στολισμένο στα γαλανόλευκα· από πάνω υπήρχε χρυσόμαυρη στήλη μ' ένα δικέφαλο αετό, ενώ στα ίδια βυζαντινά χρώματα ήταν στολισμένος και ο δίσκος του μνημόσυνου. Στην τελετή παρέστησαν

ο υποδιοικητής Σταματίου, οι αξιωματικοί με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Χριστοδούλου, οι συντεχνίες της πόλης με τις σημαίες τους, ο σύνδεσμος των Μελενικίων με μια μαύρη σημαία, το διδακτικό προσωπικό, οι μαθητές κλπ.

-- Είδαμε ότι στις αρχές Μαΐου εκπρόσωποι Θρακιωτών προσφύγων εγκατεστημένων στο Γενίκοϊ είχαν διαμαρτυρηθεί στον πρόεδρο της επιτροπής αποκατάστασης προσφύγων για τις συνθήκες διαβίωσής τους, όμως η έρευνα, που ακολούθησε τις καταγγελίες εκείνες, δεν έδειξε κάποια ιδιαίτερα πλημμελή συμπεριφορά των αρχών. Στα τέλη του μήνα ως κερασάκι στην τούρτα ήρθε η σύλληψη και προφυλάκιση 20 προσφύγων με την κατηγορία ότι είχαν εγκατασταθεί σε κτήματα Μουσουλμάνων, οι οποίοι στο μεταξύ είχαν μεταναστεύσει, χωρίς να έχουν εφοδιαστεί νόμιμους τίτλους μεταβίβασης των ιδιοκτησιών αυτών!

Τα γεγονότα αυτά θορύβησαν τον Θρακικό Σύλλογο της Θεσσαλονίκης, ο οποίος στις 31 Μαΐου απέστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα διαμαρτυρίας στον πρωθυπουργό και στον υπουργό Δικαιοσύνης:

«Οι εν Γενίκοϊ Σερρών αρμοδίως εγκατεστημένοι πρόσφυγες Θράκης καλλιεργήσαντες γαίας των ήρξαντο προ ημερών θερισμού. Αλλά κατόπιν μηνύσεως τρίτου παρουσιασθέντος ως ενοικιαστού ου μόνον εξώστησαν ούτοι αλλά και προεφυλακίσθησαν περί τους εικοσιπέντε συνεπεία εντάλματος ανακριτού.

Ικετεύομεν Σεβαστήν Κυβέρνησιν όπως, εν διακρινούση αυτήν πατρική μερίμνη ευαρεστούμενη, διατάξη δέοντα προς άρσιν ομοίας φύσεως αδικημάτων και αποφυλάκισιν αναίτιως κρατουμένων εν φυλακαίς Σερρών δυστυχών προσφύγων, ων αι οικογένεια φρικωδώς πάσχουσιν. Ευελπιστούντες επικαλούμεθα φιλόανθρωπα και φιλογενή αισθήματα Σεβαστής Κυβερνήσεως υπέρ αυτών».

Την επόμενη μέρα ο υπουργός Δικαιοσύνης, Ρακτιβάν, τηλεγράφησε στον νομαρχεύοντα Σερρών να μεριμνήσει για την αποφυλάκιση των προσφύγων. Το ίδιο βράδυ εκείνος ανταπάντησε ότι είχαν αφεθεί ελεύθεροι οι δεκαπέντε και συνέχιζαν να κρατούνται στις φυλακές μόνο οι πέντε, θεωρούμενοι ως πρωταίτιοι. Τώρα γιατί έπρεπε να μεσολαβήσει ολόκληρος υπουργός για ν' αποφυλακιστούν δεκαπέντε άνθρωποι, οι οποίοι δεν έπρεπε εξ αρχής να έχουν συλληφθεί, ακόμη

κι αν δεχτούμε ότι οι υπόλοιποι πέντε ήταν όντως ένοχοι για κάποια άδικη πράξη, αυτό είναι άλλη ιστορία...

-- Στις 3/16 Ιουνίου ο νομικός σύμβουλος της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας, Π. Κοσμίδης, επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη μετά από περιοδεία σε διάφορες επαρχίες. Σε δηλώσεις του, όπως δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* την επόμενη μέρα, μετέφερε τα παράπονα του μουφτή Σερρών ότι κάποιοι Χριστιανοί δεν είχαν σεβαστεί ένα τζαμί της πόλης. Σύμφωνα με τον Κοσμίδη, το περιστατικό δεν ήταν ιδιαίτερα σοβαρό, αλλά επρόκειτο για μικρά χαμίνια που πράγματι είχαν ρίξει πέτρες σ' ένα τζαμί και, μόλις δέχτηκαν επίπληξη από τον μουεζίνη, έφυγαν χωρίς να επαναλάβουν την πράξη αυτή.

Επίσης ο Κοσμίδης διέψευσε κάποια δημοσιεύματα της τουρκικής εφημερίδας *Γενή Ασίρ* με τον κοινό τίτλο «Φρικαλεότητες στις Σέρρες», στα οποία απαριθμούνταν περιστατικά βιαιοπραγιών κατά Μουσουλμάνων. Όπως δήλωσε στην εφημερίδα, «προσεπαθήσαμε να εξακριβώσουμε τα καταγγελλόμενα και είδομεν ότι όλα ήσαν ψευδή. Ανεκαλύψαμεν μάλιστα και τον επιστείλαντα τας ανταποκρίσεις. Ούτος ωμολόγησεν ότι έγραψεν ανύπαρκτα πράγματα και γονυπετής μας παρεκάλεσε να συγχωρηθή η πράξις του και να μη τιμωρηθή».

Εξάλλου, την ίδια μέρα η εφημερίδα *Μακεδονία* έγραφε ότι ο «μουφτής Σιδηροκάστρου Χαμιδή Σουλεϊμάν απηύθυνε προς υποδιοικητήν Σιδηροκάστρου κ. Σταματίου ευχαριστήριον τουρκιστί συντεταγμένον εκ μέρους όλων των μάμηδων και χοτζιάδων και εξ' ονόματος όλου του μουσουλμανικού πληθυσμού της περιφέρειας, διά του οποίου διαψεύδει τας αναγραφόμενας εις τουρκικάς εφημερίδας ψευδολογίας, εκφράζει βαθείαν ευγνωμοσύνην του και θερμάς ευχαριστίας των Οθωμανών Σιδηροκάστρου προς Ελλ. Κυβέρνησιν, καθόσον η εγκατάστασις Ελλ. Αρχών ήτο ημέρα ευτυχίας δι' αυτούς, κατόπιν κακουργημάτων, ως γράφει, των αμοβόρων Βουλγάρων, οίτινες με σκοπόν εξαφανίσεως Ισλαμισμού, με φοβεράς καταπιέσεις επέβαλλον αλλαγην θρησκείας, εφόνευον, ητίμαζον και παρημποδίζον εκπλήρωσιν θρησκευτικών καθηκόντων των [...]».

-- Μιας και περί Σιδηροκάστρου ο λόγος, στις αρχές Ιουνίου έγινε γνωστή μια μεγάλη δωρεά του μητροπολίτη Μελενίκου και Σιδηροκάστρου Παρθένιου υπέρ

του στρατού και του στόλου. Ο ιεράρχης πρόσφερε τρεις πολύτιμες αρχιερατικές στολές και παράλληλα απέστειλε με επιταγή της τράπεζας Ανατολής το ποσό των 10.000 δραχμών στο όνομα του βασιλιά.

-- Στις 7/20 Ιουνίου ολόκληρη η έκτη Μεραρχία παρέλασε από τους κεντρικότερους δρόμους της πόλης των Σερρών. Η παρέλαση ξεκίνησε από τους στρατώνες στις 9.30' π.μ.. Στην κεφαλή βρισκόταν ο μέραρχος Α. Μπαΐρας ακολουθούμενος από τους επιτελείς του, Βλαχάβα και Σταθόπουλο, και έπονταν το 17ο πεζικό σύνταγμα με τον συνταγματάρχη Λούρο, το πυροβολικό με διοικητή τον Τουρνάκη, το σύνταγμα του Σιδηροκάστρου με τον συνταγματάρχη Χριστοδούλου και στο τέλος το ιππικό με διοικητή τον Άρτη.

-- Στις 9/22 Ιουνίου ο Γάλλος στρατηγός Βιλλαρέ ξεκίνησε περιοδεία στην ανατολική Μακεδονία επί αυτοκινήτου, αρχής γενομένης από την πόλη των Σερρών. Τον Γάλλο στρατηγό συνόδευαν ο διοικητής του φρουρίου Θεσσαλονίκης συνταγματάρχης Μεσαλάς, ο γάλλος συνταγματάρχης Μποσκιέ και ο λοχαγός Παπαφλέσσας. Ίσως όχι τυχαία την ίδια μέρα έλαβε χώρα επιθεώρηση της μεραρχίας Σερρών από τον συνταγματάρχη πεζικού, μέραρχο Μπαΐρα.

-- Στις 18 Ιουνίου/1 Ιουλίου στρατιωτικό απόσπασμα, ενώ μετέβαινε από τα Άνω Πορόια στο χωριό Μαχμαλή (μάλλον Μαμουτλή) προς καταδίωξη κομιτατζήδων, έπεσε σε ενέδρα με αποτέλεσμα να χάσει τη ζωή του ο χωροφύλακας Βασίλειος Άμπλας και να τραυματιστεί ελαφρά ο επιλοχίας Σερεμέτης.

-- Στις 19 Ιουνίου/2 Ιουλίου στη Βροντού επήλθε συμπλοκή ανάμεσα στους κατοίκους και τους εκεί εγκατεστημένους πρόσφυγες με αφορμή το ζήτημα του νερού. Από την ανταλλαγή πυροβολισμών φονεύθηκε ένας στρατιώτης του αποσπάσματος που είχε επέμβει για την αποκατάσταση της τάξης, με αποτέλεσμα την αποστολή λόχου από τον μέραρχο Μπαΐρα για την επαναφορά της ηρεμίας.

-- Στις 20.06 η εφημερίδα *Μακεδονία* αποκάλυπτε την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να μην προχωρήσει στην απευθείας σιδηροδρομική σύνδεση της Θεσσαλονίκης με την Αγγίστα, καθώς όσες προτάσεις είχαν υποβληθεί από τον διευθυντή των Ανατολικών Σιδηροδρόμων, κρίθηκαν ασύμφωρες.

Βέβαια εννιά μέρες μετά η ίδια εφημερίδα αναιρούσε το παραπάνω δημοσίευμα υποστηρίζοντας ότι ο διευθυντής των Ανατολικών Σιδηροδρόμων, Χάφνερ, είχε κιόλας υπογράψει τα σχετικά συμβόλαια για την κατασκευή της νέας σιδηροδρομικής γραμμής έναντι 650 δραχμών ανά χιλιόμετρο, όμως –ως γνωστόν– αυτή η γραμμή δεν κατασκευάστηκε ποτέ.

-- Στις 22 Ιουνίου/5 Ιουλίου ύστερα από πρωτοβουλία του Σ. Γκίνη, διευθυντή του υποκαταστήματος της Τράπεζας Ανατολής, τελέσθηκε μνημόσυνο υπέρ αναπαύσεως της ψυχής του Κ. Σταμούλη, ο οποίος είχε διατελέσει διευθυντής του ίδιου υποκαταστήματος και το 1913 είχε μαρτυρήσει μαζί με άλλους Σερραίους προκρίτους στα χέρια του βουλγαρικού στρατού.

Ο νέος νομάρχης Σερρών, Φίλιππας, κατέθεσε στεφάνι στο κενοτάφιο του Σταμούλη και έβγαλε σύντομο λόγο. Όμως η πιο συγκινητική στιγμή ήρθε με την απαγγελία ενός ποιήματος από τον ανιψιό του τιμώμενου νεκρού, Δ. Σταμπόγλη:

Μπορούμε να Σας κλάψουμε
εμείς οι πεθαμένοι
που είστε πάντα ζωντανοί;
Πεθαίν' εκείνος που κορμί
χαρίζει στην Πατρίδα;
Όχι! Αιώνια, πάντα ζει.

Σ' αυτήν την ένδοξη τη Γη
τη γη τη δοξασμένη
που πάντοτε η δόξα της
αιώνια θα μένει.

Στη γη αυτή π' όλα μιλούν
και κτίρια ερειπωμένα,
χώματα που ποτίστηκαν
μ' αίματα τιμημένα.

Με τη μεγάλη τους φωνή
στην πλάση διαλαλούνε
πως η φυλή μας πάντα ζει
κι οι πεθαμένοι ζούνε.

Και Συ, Σταμούλη, πάντα ζεις
δεν είσαι πεθαμένος.
Θα ζεις για πάντα, αιώνια
και πάντα τιμημένος.

-- Τους νεκρούς που είχαν σφαγιαστεί από τον βουλγαρικό στρατό τον Ιούνιο του 1913 (τον μητροπολίτη Μελενίκου Κωνσταντίνο, πρόκριτους και απλούς πολίτες), τίμησε και το Σιδηρόκαστρο με μνημόσυνο στο ναό του αγίου Γεωργίου.

Η πόλη είχε πένθιμη όψη τη μέρα εκείνη: οι φανοί ήταν σκεπασμένοι με μαύρο κρέπι, οι καμπάνες των εκκλησιών χτυπούσαν πένθιμα, ενώ ακόμη και τα παράθυρα των σπιτιών παρέμειναν κλειστά σε ένδειξη πένθους. Στο μέσο του ναού είχε τοποθετηθεί μεγάλο πινάκιο με τα κόλλυβα τοποθετημένα κατά τρόπο που

να σχηματίζουν τα αρχικά ψηφία του εθνομάρτυρα μητροπολίτη Μελενίκου και των άλλων νεκρών μαρτύρων. Μια συγκινητική στιγμή ήταν ο λόγος που εκφώνησε στην κατάμεστη από κόσμο εκκλησία ο γιός ενός εκ των θυμάτων.

-- Στις 29 Ιουνίου/12 Ιουλίου ο υπουργός Εσωτερικών, Ρέπουλης, επισκέφθηκε ινκόγκνιτο το Σιδηρόκαστρο για να επιθεωρήσει τις εγκαταστάσεις των προσφύγων, τις οποίες βρήκε πλήρεις και τέλειες. Κατά την ολιγόωρη διαμονή του στην πόλη φιλοξενήθηκε στην οικία του υποδιοικητή Σταματίου.

Αί άρχαι και οί προϋχοντες του Δεμίρ—Ίσάδ.—Μεταξύ αυτών διακρίνονται ο συνταγματάρχης του 18ου συντάγματος κ. Νικ. Χριστοδούλου, οί άλλοι αξιωματικοί της εκεί φρουράς, όΐμουφτης και αί πολιτικοί άρχαι της πόλεως.

Όμιλος αξιωματιών κατά την στρατιωτικήν επιθεώρησιν του Δεμίρ—Ίσάδ.—Είς τό μέσον ό μέραρχος της 6ης Μεραρχίας κ. Μπαϊρας μετά της οικογενείας του και ό διοικητής του 18ου συντάγματος κ. Χριστοδούλου. (Φωτογρ. Θωμ. Σαββοπούλου, Άποστολ. Κ. Παπούσης)

-- Στις 30 Ιουνίου/13 Ιουλίου οι κάτοικοι των Σερρών, του Σιδηροκάστρου και της Κάτω Τζουμαγιάς γιόρτασαν από κοινού την πρώτη επέτειο της μάχης του Δεμίρ Ισσάρ. Την εκδρομή των Σερραίων στο πεδίο της μάχης, όπως και τη διοργάνωση του μνημόσυνου, είχε αναλάβει ο Γυμναστικός Σύλλογος της πόλης.

Περισσότεροι από 2000 Σερραίοι μαζί τη Φιλαρμονική των Σερρών έφτασαν στις 7 το πρωί στον σιδηροδρομικό σταθμό του Δεμίρ Ισσάρ και μετέβησαν στο λόφο, όπου ένα χρόνο νωρίτερα είχε διεξαχθεί η ιστορική μάχη. Την ίδια ώρα έφθασε στην περιοχή και η κοινότητα της Κάτω Τζουμαγιάς με επικεφαλής τον πρόεδρό της Β. Καφταντζή.

Αντίθετα, λιγότερο οργανωμένη ήταν η άφιξη των κατοίκων του Σιδηροκάστρου, οι οποίοι ως επί το πλείστον έφτασαν στην περιοχή σταδιακά με καράμαξες. Πρώτες έφτασαν οι μαθήτριες με τη δασκάλα τους, η οποία λεγότανε Μηλιώ, έπειτα οι μαθητές, ο μητροπολίτης Μελενίκου και Σιδηροκάστρου, ο συνταγματάρχης Χριστοδούλου κλπ. Με αυτοκινητοπομπή έφτασαν τελευταίοι ο διοικητής της VI Μεραρχίας, Μπαΐρας, με την οικογένειά του, ο δήμαρχος Σερρών, ο νομάρχης και άλλοι επίσημοι.

Οι μητροπολίτες Σερρών και Μελενίκου χοροστάτησαν από κοινού στη δοξολογία, μετά το πέρας της οποίας ο μητροπολίτης Σερρών, ο ραβίνος, ο δικηγόρος Ν. Αβραάμ και ο Κ. Παπαχαριζάνος εκφώνησαν πατριωτικούς λόγους. Στεφάνια κατέθεσαν στους τάφους των ηρώων ο νομάρχης, ο δήμαρχος Σερρών, η εβραϊκή κοινότητα, ο Γυμναστικός Σύλλογος Σερρών, ο σύνδεσμος των καπνεργατών, η συντεχνία των εμπόρων ειδών πολυτελείας και ο δήμος Σιδηροκάστρου.

Ακολούθως, κάτω από τον καυτό ήλιο και υπό τους ήχους της Φιλαρμονικής το συγκεντρωμένο πλήθος περπάτησε επί δίωρο μέχρι την πόλη του Σιδηροκάστρου, όπου στο καφενείο «Καλλιθέα» παρατέθηκε γεύμα στους προέδρους των σωματείων και τους δημάρχους.

Μέσα σε θερμή ατμόσφαιρα έγινε το απόγευμα η επιστροφή των Σερραίων εκδρομέων· στον σιδηροδρομικό σταθμό τους περίμεναν χιλιάδες συμπολίτες τους και όλοι μαζί εισήλθαν στην πόλη υπό τους ήχους της Φιλαρμονικής.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1914

Σερραίοι τοῦ Δεμίρ-Ισσάκ διὰ πρώτην φοράν ἐορτάζοντες ἐλεύθεροι.— Ἡ εἰκὼν ἐλήφθη κατὰ τὴν Βασιλικὴν ἐορτήν.— (Ἀποστ. Κ. Παπούτσης).

περιοδικό ΕΛΛΑΣ, 26.06.1914

Ἀπὸ τὴν δοξολογία γιὰ τὴν ἐπέτειο τῆς μάχης τοῦ Δεμίρ Ισσάρ. (εφημερίδα ΑΣΤΡΑΠΗ, 18.07.1914)

-- Το τριήμερο 4 έως 6 Ιουλίου επαναλήφθηκε η το 1911 καθιερωθείσα εμποροπανήγυρη της Κάτω Τζουμαγιάς ύστερα από μια διακοπή ενός έτους λόγω του πολέμου. Η πρώτη μέρα της πανήγυρης ήταν αρκετά ελπιδοφόρα, καθώς παρατηρήθηκε ζωνρή εμπορική κίνηση, όμως ακολούθησαν δυο μέρες αδιάκοπης βροχοπτώσης, που είχε ως αποτέλεσμα την πλήρη απραξία και τελικά την αναχώρηση των εμπόρων για τις εστίες τους απράκτων.

Στο μεταξύ στην Κάτω Τζουμαγιά οι γραφίδες πήραν φωτιά με αφορμή την κόντρα ανάμεσα στον δήμαρχο Δημήτρη Χρ. Πάζη και επιτροπή Σουφλιωτών προσφύγων. Οι τελευταίοι με σειρά επιστολών στην εφημερίδα *Φως* της Θεσσαλονίκης (ήδη από τον Απρίλιο του 1914) είχαν αφήσει αιχμές για τη στάση του δημάρχου απέναντί τους. Σ' αυτές απάντησε ο Πάζης με δύο επιστολές που δημοσιεύτηκαν στη *Μακεδονία* στις 4 και 5 Ιουλίου, στις οποίες –πέραν της απάντησης στις προσωπικές κατηγορίες σε βάρος του– μέμφθηκε την επιτροπή ότι με την εν γένει στάση της είχε διαірέσει την τοπική κοινότητα «εις δύο αντίπαλα στρατόπεδα σφόδρα μισούμενα και μετά κόπου συγκρατούμενα, όπως μη φθάσωσιν εις τας χειρίστας συνεπείας της ογκωθείσης αμοιβαίας εχθρότητος».

Τη σκυτάλη πήρε η κεντρική επιτροπή των Σουφλιωτών προσφύγων στη Θεσσαλονίκη, η οποία με επιστολή της, που δημοσιεύτηκε στη *Νέα Αλήθεια* στις 10 Ιουλίου, ανταπάντησε σε υψηλότατους τόνους ότι «*Μαθήματα ανατροφής και συμπεριφοράς δεν περιμένουν οι Σουφλιώται παρ' ουδενός να λάβωσι πολύ δε περισσότερον παρά των κατοίκων της Τζιουμαγιάς, οίτινες υποστηρίζουν τους Αθιγγάνους της Τζουμαγιάς και ήρχισαν να εφαρμόζουν μπουϊκοτάζ κατά των Σουφλιωτών*».

Σημείωσαν δε ότι «*Η οριστική εγκατάστασις των Σουφλιωτών εις την Τζιουμαγιάν εν μέρει και εις τα περίξ αυτής εκκενωθέντα τουρκικά χωρία είνε υπερτάτη εθνική ανάγκη και ευτύχημα διά τους εντοπίους, διότι θα σημειώση ασφαλώς ένα σπουδαιότατον σταθμόν εις την υπό πάσαν έποψιν αγαθήν εξέλιξιν της Μακεδονικής ζωής, καθόσον οι Σουφλιώται θα χρησιμεύσουν ως απαράμιλλοι κατηχηταί του εθνικού φρονήματος και θ' αποβώσιν οι θαυμάσιοι εισηγηταί των αρίστων μεθόδων εις την σηροτροφίαν, την αμπελοργίαν, την γεωργίαν και όλας εν γένει τας τέχνας*».

-- Οι πολλές βροχοπτώσεις των ημερών είχαν ως αποτέλεσμα και την εμφάνιση μελούρας στις καπνοφυτείες της Ανατολικής Μακεδονίας στις αρχές Ιουλίου. Οι πρώτες εκτιμήσεις υπολόγιζαν την ζημιά στο 15% για την περιφέρεια των Σερρών και στο 10% για την περιοχή της Νιγρίτας.

-- Στις 6/19 Ιουλίου, ο μητροπολίτης Σερρών απέστειλε τη δεύτερη δόση του εράνου υπέρ της ναυαρχίδας, ύψους 65.000 δραχμών.

-- Την ίδια ημέρα στην εφημερίδα *Αθήναι* δημοσιεύτηκε συνέντευξη περί γάμου και διαζυγίων με τον επίσκοπο Χρυσουπόλεως Αμβρόσιο, χάρη στην οποία αποκτούμε μια γενική εικόνα για τον αριθμό των διαζυγίων στην περιοχή της μητρόπολης Σερρών τα προηγούμενα χρόνια.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Αμβρόσιο, *«Αιτήσεις διαζυγίου καθ' όλην την Μητρόπολιν Σερρών δεν ήσαν πολλαί, εις πληθυσμόν 45 χιλιάδων κατοίκων. Το χαρακτηριστικόν δε είνε ότι αι αιτήσεις διαζυγίου εις τρία μόνον χωρία εκ των 52 χωρίων, των ανηγόντων εις την δικαιοδοσίαν της Μητροπόλεως Σερρών, ήσαν τόσαι όσαι δεν ήσαν αι αιτήσεις όλων των λοιπών χωρίων»*.

Πού απέδιδε τη διαφοροποίηση των τριών –μη κατονομαζόμενων– χωριών; *«Εις τον διαφθείροντα πλούτον! Τα περί ου ο λόγος τρία χωρία είνε πλούσια ως καπνοφόρα: τόσον δε αι γυναίκες όσον και οι άνδρες μετ' ολιγοχρόνιον συμβίωσιν μετά τον γάμον αισθάνονται την ανάγκη του διαζυγίου, διατεινόμενοι ασυμφωνίαν χαρακτήρος. Αλλ' ημείς δεν παρείχομεν τόσον ευκόλως τα διαζύγια εξαντλούντες πρότερον παν μέσον προς συνδιαλλαγήν των αιτούντων αυτά συζύγων. Αντιθέτως δε εις την καείσαν υπό των Βουλγάρων Νιγρίταν και την Σούλπην δεν είχομεν αιτήσεις διαζυγίου, τουλάχιστον από του 1911 αφ' ότου ανήλθον δηλονότι εις τον επισκοπικόν θρόνον»*.

-- Στις 15/28 Ιουλίου το προεδρείο του συνδέσμου των Σερραίων καπνεργατών έστειλε επιστολή στον ναύαρχο Κουντουριώτη εσωκλείοντας τραπεζική επιταγή χιλίων δραχμών ως μηνιαία εισφορά υπέρ της ναυαρχίδας του στόλου, εκφράζοντας την προδιάθεση για αποστολή και άλλων ισόποσων επιταγών ανά μήνα.

Εξόλλου η συντεχνία των Σερραίων παντοπωλών έστειλε 7000 δραχμές για τον ίδιο σκοπό, 4000 δρχ. έστειλαν οι κηπουροί και 700 δρχ. οι αμαξηλάτες των Σερρών.

-- Σχετικά μ' ένα θλιβερό δυστύχημα στην περιφέρεια του Καρλίκιοϊ (Χιονοχώρι) διαβάζουμε στη *Μακεδονία* της 18.07. Ο 30χρονος βοσκός Νικολ. Στογιάν Μανετζή περιεργαζόταν το όπλο του, που ήταν γεμάτο φυσίγγια, όταν αυτό εκπυρσοκρότησε τραυματίζοντας θανάσιμα τον 12χρονο Βασίλειο Ταΐρη, ο οποίος βρισκόταν παραδίπλα.

-- Στις 18/31 Ιουλίου και ώρα 20.30' ξέσπασε πυρκαγιά από άγνωστη αιτία στο κηροπλαστείο του Κ. Φωκά στην πόλη των Σερρών. Το κτίριο, ιδιοκτησίας των Αχμέτ και Μεμέτ Χατζή Μπέογλου, καταστράφηκε ολοσχερώς, οι δε ζημιές στα εμπορεύματα ανήλθαν σε τρεις χιλιάδες δραχμές.

-- Τρεις μέρες αργότερα ξέσπασε πυρκαγιά στην Κάτω Τζουμαγιά. Ήταν γύρω στις 13.30', όταν δύο παιδιά 11 ετών, οι Σταμάτιος Παραδαρμένος και Γεώργιος Βαθίκος, παίζοντας έβαλαν φωτιά σε κάτι ξερόχορτα έξω από το οίκημα του Πύρρου Βλάμπεη. Σε δύο από τα τέσσερα διαμερίσματα του κτιρίου ήταν αποθηκευμένες περίπου τρεις χιλιάδες οκάδες χόρτων, στα οποία επεκτάθηκε η φωτιά λίγο αργότερα. Δυστυχώς για τον ιδιοκτήτη ούτε το κτίριο ούτε τα χόρτα καλύπτονταν από ασφάλεια, ώστε η οικονομική ζημιά που υπέστη ήταν μεγάλη.

-- Το σήμερα λησμονημένο έθιμο του εορτασμού της 1ης Αυγούστου, πρώτης μέρας της νηστείας του δεκαπενταύγουστου (κατ' αναλογία της Καθαράς Δευτέρας), συνεχίστηκε και μετά την απελευθέρωση των Σερρών. Πλέον φαίνεται ότι είχε συγκεκριμένη ονομασία, αλλά και συγκεκριμένο τόπο εορτασμού.

Αντιγράφο μια πολύ σύντομη αναφορά από τη *Μακεδονία* της 07.08: «*Την πρώτην Αυγούστου είχαμε τα “ξεφαντώματα”.* Έστι δε ξεφαντώματα τοπική υπαίθριος εορτή εις την μαγευτικήν θέσιν Άγιος Ιωάννης, εις την οποίαν εξεχύθη όλη η πόλις ευωχούσα με ελαίας, τομάτας και πέπονες».

Τι κι αν είχε ήδη ξεσπάσει ο πόλεμος στην Ευρώπη (που δυο χρόνια αργότερα θα έριχνε βαριά τη σκιά του και πάνω από τις Σέρρες); Οι Σερραίοι «δεν εννοούν να διακόψουν τα γλέντια των. Διότι ενθυμούνται ότι πέρυσιν, όταν εδηούντο και επυρπολούντο και εσφάζοντο, οι πεπολιτισμένοι είχαν πάθει αισθητικήν ηλιθιότητα και τα παθήματα της μικράς ταύτης χώρας δεν ήσαν ικανά να διακόψουν τας τερπνάς ώρας

της ραστώνης και των απολαύσεών των», σχολίαζε ο ανταποκριτής της εφημερίδας, που υπέγραφε με το ψευδώνυμο «ΑΘΩΣ».

-- Παρόλ' αυτά, μια ζοφερή εικόνα μετέφερε από τις Σέρρες η ίδια εφημερίδα μια μέρα νωρίτερα: *«Κατ' ασφαλεστάτας πληροφορίας ημών εκ Σερρών γενική απελπισία βασιλεύει διά την καταπληκτικήν υπερτίμησιν των τροφίμων. Το ψωμί έχει ανέλθη εις 80 λεπτά. Η ζάκχαρις πωλείται εις 1.60, όλα δ' εν γένει τα είδη της πρώτης ανάγκης έχουν γίνη αντικείμενον της αισχροτέρας κερδοσκοπείας».*

Και στις 15 Αυγούστου: *«Η Διεύθυνσις των δασών Μακεδονίας, πληροφορείται εκ Σερρών ότι οι άνθρακες και τα ξύλα ήρχισαν να ελλείπουν εις το εσωτερικόν. Συνεπεία τούτου εις τας Σέρρας οι άνθρακες πωλούνται 25 λεπτά κατά οκάν. Οι κάτοικοι Σερρών παρεκάλεσαν την Διεύθυνσιν των Δασών να τους επιτρέψη όσον το δυνατόν ταχύτερον να κόπτουν ξύλα εκ των δασών της περιφερείας των».*

-- Στις 20 Αυγούστου/2 Σεπτεμβρίου ορίστηκε η διενέργεια μειοδοτικής δημοπρασίας για τον φωτισμό της πόλης των Σερρών με πετρέλαιο μέχρι το τέλος της χρονιάς. Ο προϋπολογισμός του έργου ανήλθε σε 11000 δραχμές.

-- Στις 25 Αυγούστου/7 Σεπτεμβρίου έγινε απονομή μεταλλίων σε σπλίτες και αξιωματικούς (τουλάχιστον) στις Σέρρες, στο Σιδηρόκαστρο και στην Κάτω Τζουμαγιά παρουσία πλήθους πολιτών, ενώ στην πόλη των Σερρών το παρόν έδωσε και ο αρχιραβίνος. Στο Σιδηρόκαστρο, ηλικιωμένοι πρόσφυγες από το Μελένικο, οι οποίοι δυσκολεύονταν να βγουν από τα σπίτια τους, ζήτησαν να τους μεταφέρουν επ' ώμου για να παρακολουθήσουν από κοντά την εθνική γιορτή. Μεγάλο ήταν το ενδιαφέρον και στην Κάτω Τζουμαγιά, όπου άλλωστε οι κάτοικοι θα έβλεπαν μεταξύ των τιμώμενων προσώπων και δέκα συμπολίτες τους, οι οποίοι είχαν λάβει μέρος στους δύο πολέμους (Ιωάν. Όρλιακλης, Αθαν. Μάλαμας, Ιωάν. Στάνκου, Ιωάν. Δημ. Χασάπης, Αθαν. Καρατάσος κ.ά.).

-- Ευεργετική παράσταση του δράματος «Αθανάσιος Διάκος» δόθηκε στο Σιδηρόκαστρο τον Αύγουστο. Έπαιξαν οι Θ. Στιβαρός, Π. Δόστος, Εμμ. Σούρβος (στο ρόλο του Διάκου), Τάκης Κουμπλής (Αλή πασάς), Θεανώ Γ. Σφήκα (μητέρα του Διάκου), Ελένη Π. Πούγγουρ (αδελφή του Διάκου), Καλλιόπη Κατσάρη.

-- Στις 30 Αυγούστου/12 Σεπτεμβρίου, ο γενικός διοικητής της Μακεδονίας, Θεμιστοκλής Σοφούλης, επισκέφθηκε τις Σέρρες –επίσημως για λόγους αναφυ-
χής, αλλά... επί τη ευκαιρία εξέτασε και την κατάσταση του νομού.

Καθόλου συμπτωματικά, μετά από ένα δεκαήμερο ο νομάρχης Φίλιππας μετα-
τέθηκε στη Φλώρινα και στη θέση του διορίστηκε ο Δεδούσης, βουλευτής της
περιφέρειας Φθιώτιδος και Φωκίδος. Παρελθόν αποτέλεσε και ο α΄ γραμματέας
της νομαρχίας Σερρών, Ζαχαράς, στη θέση του οποίου διορίστηκε ο Δημ. Μέ-
νανδρος, μέχρι πρότινος τμηματάρχης του διοικητικού τμήματος του δήμου Α-
θηναίων και συγγραφέας του βιβλίου περί «Δήμου και Κοινοτήτων».

-- Διαβάζουμε στη *Νέα Αλήθεια* της 02.09: «Μεταφέρθησαν υπό συνοδείαν προ-
χθές και απεστάλησαν χθες εις Σέρρας οι πρό τινων μηνών εκτοπισθέντες εις την νήσον
Νάξον ως επικινδυνοί εις την δημοσίαν ασφάλειαν ψευδοσοσιαλισταί Γιουνάς και Μπε-
ναρόγιας».

-- Στις 2/15 Σεπτεμβρίου διεξήχθη στο Κακουργιοδικείο Σερρών η δίκη του
Αρδίτη, διευθυντή της θεσσαλονικιώτικης ισραηλιτικής εφημερίδας *Αβάντι*, ο ο-
ποίος κατηγορείτο για εξύβριση και χλευασμό του βασιλιά Κωνσταντίνου¹.

Το ενδιαφέρον ήταν τεράστιο, ώστε η αίθουσα γέμισε ασφυκτικά. Στις 9 π.μ.
έγινε η ανάγνωση του κατηγορητηρίου και των καταθέσεων των απουσιαζόντων
μαρτύρων. Ακολούθως κλητεύθηκαν οι παρόντες μάρτυρες και η δίκη διακόπηκε
για τις 3 μ.μ., οπότε άρχισε η εξέταση των τελευταίων. Ως μάρτυρας υπεράσπισης
κατέθεσε και ο αρχираβίνος της Θεσσαλονίκης, ο οποίος υποστήριξε ότι το άρθρο
δεν ήταν ανευλαβές ούτε εξυβριστικό και ζήτησε την επιείκεια του δικαστηρίου.

Ύστερα από ένα δίωρο διάλειμμα, στις 10 το βράδυ ξεκίνησε η απολογία του

---

¹ Η εφημερίδα διαπνεόταν από σοσιαλιστικές αρχές δοκιμάζοντας την ανεκτικότητα του ελληνικού
κράτους στις απόψεις που αμφισβητούσαν το πολίτευμα. Πέτρα του σκανδάλου ήταν το κάτωθι από-
σπασμα από άρθρο της εφημερίδας με αφορμή τον εορτασμό της ονομαστικής γιορτής του βασιλιά
ως εθνική αργία: «Τι διάβολο! Εάν αναγκάζονταν οι αρχές να κλείσουν τα καταστήματα για μια εθνική
γιορτή, το πράγμα θα μπορούσε κάπως να κατανοηθεί. Να υποχρεώνει όμως κάποιος να κλείσουν τα
καταστήματα για μια εορτή του βασιλιά, αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί να εξηγηθεί για μια προοδευ-
μένη χώρα. Όχι! Η αστυνομία δεν έχει το δικαίωμα να ενεργεί ώστε να χάνουν συχνά τα ημερομίσθιά
τους οι εργάτες, οι οποίοι έχουν ανάγκες, με την πρόφαση πανηγυρισμού γιορτών. Επιτέλους ο πανη-
γυρισμός γιορτών θα κέρδιζε πολύ περισσότερο σε αξία, αν ήταν αυθόρμητος και όχι αναγκαστικός».

κατηγορουμένου, ο οποίος μεταξύ άλλων ανέφερε: «*Λυπούμαι, διότι δεν εγεννήθην Έλληνα, να τύχω όλων των αγαθών του ελληνικού πολιτισμού, αφού η Ελλάς υπήρξε το λίκνον της ελευθερίας. Δεν είχαν πρόθεσιν να προσβάλω το πρόσωπον του βασιλέως. Ως σοσιαλιστής εκάκισα την απόφασιν της αστυνομίας, ήτις έκλεισε τα καταστήματα*».

Ο εισαγγελέας Ρωμανός υποστήριξε με τη σειρά του ότι με το άρθρο του ο δημοσιογράφος «*ενέσπειρε το μίσος και την περιφρόνησιν εις τους εργάτας κατά της Α.Μ. του βασιλέως*»! Οι αγορεύσεις των συνηγόρων υπεράσπισης ξεκίνησαν μετά τα μεσάνυχτα και η απόφαση βγήκε μόλις στις 3 τα ξημερώματα της 3ης Σεπτεμβρίου. Οι ένορκοι έκριναν τον Αρδίτη ένοχο και το δικαστήριο του επέβαλε ποινή φυλάκισης ενός έτους και πρόστιμο διακοσίων δραχμών.

Στις αρχές Δεκεμβρίου πάντως ο Αρδίτης αφέθηκε ελεύθερος, έχοντας εκτίσει εξάμηνη φυλάκιση και εξαγοράζοντας την υπόλοιπη ποινή του.

-- Μέχρι το 1912 οι Έλληνες του Μελένικου γιόρταζαν τα γενέθλια της Θεοτόκου στις 8 Σεπτεμβρίου στη μονή Ροζινού. Το 1914, όσοι από αυτούς είχαν εγκατασταθεί στο Σιδηρόκαστρο πανηγύρισαν με μουσικές και χορούς στην περιοχή Προφήτης Ηλίας από το πρωί μέχρι τις 6 το απόγευμα.

-- Το ίδιο βράδυ μια πυρκαγιά αποτέφρωσε το Ταχυδρομείο του Σιδηροκάστρου μαζί με όσα καταστήματα βρίσκονταν στο ίδιο κτίριο.

-- Στην πόλη των Σερρών στις 8/21 Σεπτεμβρίου συνήλθε ανεπιτυχές συλλαλητήριο υπέρ του νομάρχη Κ. Φίλιππα με αφορμή τη σύγκρουσή του με το δημοτικό συμβούλιο της πόλης. Την επιτροπή του συλλαλητηρίου απάρτιζαν οι Κ. Χ. Τριανταφυλλίδης, Αν. Μ. Σαραγιώτου και Θεοχ. Γ. Φεσάς.

Την ίδια μέρα, παρέμβαση προς τον γενικό διοικητή Μακεδονίας με σκοπό την «*άρση του σκανδάλου*», που είχε προκαλέσει η σύγκρουση των τοπικών αρχών, επιχείρησε ο πρόσφατα ιδρυθείς –περίπου στις αρχές Ιουνίου– πολιτικός σύλλογος «*Φίλιππος*», πρώην «*Ορφεύς*». Πρόεδρος του συλλόγου ήταν ο Γ. Σίμος, αντιπρόεδρος ο Δ. Στέλφος, γενικός γραμματέας ο Ν. Νικόλτσος, ταμίας ο Μ. Σχοινάς και σύμβουλοι οι Ι. Οικονομίδης, Β. Ραβάνης, Κ. Παπαβασιλείου, Αλ. Καφταντζής και Π. Ν. Ωρολογάς.

Ο κόπος ήταν μάταιος, καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε, μετά από μια δυο μέρες ο Φύλιππας αποτέλεσε παρελθόν για τη νομαρχία Σερρών.

-- Από τις 14 έως τις 17 Σεπτεμβρίου (π.η.) πραγματοποιήθηκε μεγάλη εμποροπανήγυρη στο Σιδηρόκαστρο.

-- Στις 18 Σεπτεμβρίου/1 Οκτωβρίου, ερχόμενος από την Καβάλα ο υπουργός Εσωτερικών, Ρέπουλης, επισκέφτηκε αιφνιδιαστικά την Κάτω Τζουμαγιά και στη συνέχεια μετέβη στο Σιδηρόκαστρο και στο χωριό Βέτρινα (σήμερα Νέο Πετρίτσι), για να επιθεωρήσει τις συνθήκες εγκατάστασης των προσφύγων.

-- Η έλλειψη αλεύρων είχε ως αποτέλεσμα να μην παρασκευάζεται ψωμί από τους αρτοποιούς των Σερρών. Λύση δόθηκε μετά την απόφαση της αστυνομικής διεύθυνσης Θεσσαλονίκης να επιτρέψει την αποστολή περίπου 850 σακίων με αλεύρι διαφορετικών ποιοτήτων γύρω στις 22 με 23 Σεπτεμβρίου.

-- Στις 25 Σεπτεμβρίου/8 Οκτωβρίου προσδιορίστηκε η επαναληπτική πλειοδοτική δημοπρασία για την ενοικίαση, επικαρπία ή εκμετάλλευση ορισμένων τσιφλικιών της περιφέρειας Ζίχνης. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο αυτής της διαδικασίας ήταν η ελάχιστη προσφορά ενοικίου, που είχε δοθεί κατά την πρώτη φάση για τα συγκεκριμένα τσιφλίκια.

Πόσο λοιπόν αποτιμούσαν τα τσιφλίκια οι φιλόδοξοι ενοικιαστές;

Τσεπελτζέ (σήμερα Δήμητρα)	3512 δραχμές
Τσερεπλιανή (σήμερα Ηλιοκόμη) Κορμίστα	2175 "
Ροδολίβος	1365 "
Τσιάνος (σήμερα Νέα Πέτρα)	2322 "
Θολός	1575 "
Πλιάκος	536 "
Βιτάστα (σήμερα Κρηνίδα)	900 "
Τούμπα	160 "
Τσέκοβα Μαχαλάδες	40 "
Κάτω Νούσκα (Δαφούδι)	δεν υπήρχε προσφορά

-- Στις 26 Σεπτεμβρίου/9 Οκτωβρίου, το ενδιαφέρον των Σερραίων, οι οποίοι και κατέκλυσαν την αίθουσα του Πλημμελειοδικείου, προσέλκυσε η δίκη του Έλληνα διευθυντή του υποκαταστήματος της Οθωμανικής Τράπεζας στις Σέρρες για οικονομική απάτη σε βάρος του Δημοσίου. Τι είχε συμβεί:

Μετά την κατάληψη του Παγγαίου από τον βουλγαρικό στρατό τον Μάιο του 1913, στο ταμείο του Ροδολίβους βρέθηκαν παρατημένα ελληνικά γραμματόσημα αξίας 8000 δραχμών. Οι Βούλγαροι αξιωματικοί πήραν τα γραμματόσημα και όταν έφτασαν στις Σέρρες, τα πούλησαν στον διευθυντή της εν λόγω τράπεζας, Χαραλαμπίδη. Εκείνος πάλι –μετά την απελευθέρωση της πόλης και την εγκατάσταση των ελληνικών αρχών– θεώρησε ότι μπορούσε να χρησιμοποιήσει κανονικά τα συγκεκριμένα γραμματόσημα και να καρπωθεί το κέρδος από τη διάθεσή τους. Έτσι, άρχισε να τα χρησιμοποιεί στις επιστολές και τα δέματα της Οθωμανικής Τράπεζας χρεώνοντας άλλους εμπόρους και τραπεζίτες. Κι επειδή τα γραμματόσημα τα είχε αποκτήσει δωρεάν, τα χρησιμοποιούσε αφειδώς κολώντας περισσότερα από τα επιτρεπόμενα.

Αυτή η απληστία κίνησε την περιέργεια ενός υπαλλήλου του Ταχυδρομείου Σερρών, ο οποίος ονομαζόταν Σάκκουλας. Αυτός ερεύνησε και τελικά ανακάλυψε την προέλευση των γραμματοσήμων του Χαραλαμπίδη, τον οποίο κατήγγειλε αμέσως στις αρχές και αυτές με τη σειρά τους διαπίστωσαν τη σπουδαία οικονομική ζημιά που είχε υποστεί το ελληνικό δημόσιο.

Κατά την απολογία του ο κατηγορούμενος επικαλέστηκε άγνοια του νόμου και βία από την πλευρά των Βούλγαρων. Με τη σειρά του ο εισαγγελέας αντέκρουσε τους ισχυρισμούς αυτούς σημειώνοντας ότι αν ο κατηγορούμενος είχε εκβιαστεί, όφειλε να σπεύσει και να παρουσιάσει τα γραμματόσημα στις ελληνικές αρχές. Ενδιαφέρουσα ήταν και η αποστροφή του εισαγγελέα ότι, όταν αρχικά είχε επιληφθεί της υποθέσεως, είχε σχηματίσει την εντύπωση ότι «δεν θα επρόκειτο περί Έλληнос δράστους της τοιαύτης πράξεως»!

Το δικαστήριο έκρινε τον Χαραλαμπίδη ένοχο και του επέβαλε ποινή φυλάκισης 3 μηνών και πρόστιμο 100 δραχμών, με τον κατηγορούμενο ν' ασκεί έφεση.

-- Την ίδια μέρα (26 Σεπτεμβρίου/9 Οκτωβρίου), ο Δ. Δεδούσης ανέλαβε και τυπικά τα καθήκοντά του ως νέος Νομάρχης Σερρών.

-- Στη Μακεδονία της 27.09.1914 διαβάζουμε για τον πραγματικό θρίμαβο του σερραϊκού εργοστασίου οινοποιίας και ποτοποιίας κ. Ζαρκλά στην έκθεση οίνων

και οينوπνευματωδών ποτών, που είχε πραγματοποιηθεί στην Αθήνα. Πάνω από τετρακόσιοι εκθέτες είχαν δηλώσει συμμετοχή, το δε σερραϊκό εργοστάσιο παρουσίασε έξι εκθέματα, από τα οποία βραβεύτηκαν τα πέντε: Οίνος Μέλας Παλαιός, Οίνος Λευκός Παλαιός, Τσίπουρο, Κακάο, Τιντούρα (Νέκταρ). Τα βραβεία συνόδεψε και χρηματικά αμοιβή 100 δραχμών.

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΟΙΝΟΠΟΙΪΑΣ & ΗΛΥΠΟΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΥΘΕΝ ΔΙΑ 5 ΒΡΑΒΕΙΩΝ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΖΑΡΚΙΑ οινολόγου
ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ Πλησίον Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου

Τὸ μεγαλύτερον καὶ τελειότερον εἰς τὸ εἶδος σου. Ἐφωδιε
 εμάνον μὲ τὰ τελειότερα μηχανήματα καὶ επιστημονικὰ ὄργανα
 Ἐμεῖς μόνον θὰ εδῶρησα γνή
 σια ντόπια

Κρασιὰ ἄσπρα καὶ μαύρα
 ἑκοντῶν γνήσιον
 Τσίπουρον ἄγνόν, παλαιόν
 Παλαιὰ κρασιὰ ἄσπρα καὶ
 μαύρα δι' ἀσθενεῖς καὶ ἀ-
 ναρρωνύοντας ἔτιθῶν καὶ
 ἄνω.

Ἐπεὶ παραγωγή ἄνω τῶν 40 χιλιάδων ὀκάδων λευκοῦ καὶ
 μέλαρος οἴνου, διερχοῦς παρακαταθήκη ἄνω τῶν 10 χιλιάδων
 ὀκάδων καλαίου οἴνου.

ΕΙΔΙΚΟΤΗΣ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

ΝΕΚΤΑΡ (Τιντούρα)
 Ἡ ὀφραιοτέρα καὶ τελειότερα
 θλῶν. Μόλις ἐμφανισθεῖσα κα-
 τίκτησι τὴν ἀγορὰν καὶ κατανα-
 λίσκῃται ἀπλήστως.

Οὔζο πρώτης ποιότητος
 ἑκοντῶν
 Παρασκευάζομεν
 Ἐπιζέτ
 Ὁξος γνήσιον ἀπὸ στέμ-
 φυλα.
 Θαυμάσιος ντόπιος ρητη-
 νίτης.

ΗΛΥΟΣΜΟΝΕΡΟΝ (70 βαθμ.)
 Παρασκευάζεται ἐκ φυτῶν φυ-
 ομένων εἰς τὴν περιφέρειαν
 Σερραίων, καταπαύει ἀμέσως κάθε
 ταραχὴν τοῦ στομάχου. Εἶνε ἀ-
 λάνθαστος **ΑΝΤΙΧΟΛΕΡΙΚΟΝ**

-- Στις 28 Σεπτεμβρίου/11 Οκτωβρίου ορίστηκε η μειοδοτική επαναληπτική δημοπρασία για το έργο της επισκευής του διοικητηρίου Ζίχνης στην κομόπολη Ζηλιάχοβα. Η αξία του είχε προϋπολογιστεί σε 10.000 δραχμές.

Περίπου τρεις εβδομάδες αργότερα ξεκίνησαν και οι εργασίες. Στις 24.10 η

Μακεδονία φιλοξενούσε επιστολή από τη Ζηλιάχοβα (σήμερα Νέα Ζίχνη), που έδινε κάποιες περισσότερες λεπτομέρειες: «*Η πόλις μας κατόπιν 40 το πολύ ημερών θα έχη στολισθή με ωραία κτίρια διά το Διοικητήριον, το Τηλεγραφείον και το Ταχυδρομείον. Αι προς τούτο εργασίαι ήρχισαν μάλιστα από τριών ημερών, διεξάγονται δε μετά δραστηριότητος υπό την επίβλεψιν του ρέκτου και καλλίστου μηχανικού κ. Δ. Κούντουρα. Την ανέγερσιν των τριών τούτων κτιρίων ανέλαβεν εργολαβικώς ο με επιχειρηματικόν πνεύμα και δραστήριος εργολάβος κ. Γ. Βαρλάμος, τον οποίον συγχαίρομεν, καθώς συγχαίρομεν θερμότατα και τον συμπαθέστατον μηχανικόν κ. Κούντουραν*».

-- Κι ενώ στη Ζίχνη κάτι γινόταν, στη κατεστραμμένη Νιγρίτα οι κάτοικοι ετοιμάζονταν να παραμείνουν άστεγοι και για δεύτερο χειμώνα. Η κραυγή αγωνίας ενός Νιγριτινού δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* στις 28.09:

«Ο χειμών μας επεσκέφθη και χιών άφθονος εκάλυψε τους πέριξ λόφους. Το ψύχος είναι δριμύ, ο δε βορράς μαίνεται. Οι κάτοικοι υποφέρουν. Οι περισσότεροι, όλοι σχεδόν, είνε άστεγοι και μένουν εκτεθειμένοι εις τας καιρικής επιδράσεις.

Πολλοί είνε έτοιμοι να κτίσουν τας υπό των Βουλγάρων πυρποληθείσας και καταστραφείσας οικίας των διά να στεγασθούν εντός αυτών. Δυστυχώς όμως δύο έτη παρήλθον από της καταστροφής και αι αρχαί, άγνωστον πώς σκεπτόμεναι, δεν επιτρέπουν ακόμη εις κανένα να κτίση. Τι θα γίνωμεν, αγνοούμεν. Το αληθές είνε ότι αι ασθένεια πολλαπλασιάζονται, εφθάσαμε δε εις εποχήν, όπου και αυτή η φθίσις έχει τα θύματά της, ενώ μέχρι τούδε ήτο εις ημάς άγνωστος. Όλοι αι αιτήσεις μας και τα παράπονά μας έμειναν άνευ αποτελέσματος».

-- Στις 3/16 Οκτωβρίου ο αντιπρόεδρος του πολιτικού συλλόγου «Ο Φίλιππος», Δ. Μέλφος, έτυχε ακρόασης από τον γενικό διοικητή Μακεδονίας, Θεμιστοκλή Σοφούλη, με τον οποίο συζήτησαν τα προβλήματα των Σερραίων, όπως για παράδειγμα οι απειλές μαζικών εξώσεων ύστερα από την υπερβολική αύξηση των ενοικίων των υπολειφθέντων τουρκικών οικιών, αλλά και το ζήτημα της παροχής δανείων στους καπνοκαλλιεργητές από την Εθνική Τράπεζα.

-- Στις 12/25 Οκτωβρίου οι αγρότες του Σουμπάσκιοϊ έγγραψαν ιστορία ιδρύοντας τον πρώτο γεωργικό συνεταιρισμό στη Μακεδονία. Καθοριστική ήταν η

συμβολή του νομογεωπόνου Αργυριάδη, ο οποίος δίδαξε το σύστημα αυτό στους καπνοκαλλιεργητές του χωριού.

Ο ανταποκριτής της *Νέας Αλήθειας* σχολίαζε σχετικά:

«[...] Πρέπει, εννοείται, να ομολογηθῆ ότι αν υπήρξεν άξιος θαυμασμού ο ενθουσιασμός όλων των κατοίκων του Σουμπάσκιου, με τον οποίον χθες έβαλαν τα θεμέλια του γεωργικού των συνεταιρισμού, εις τούτο συνετέλεσε σπουδαίως η προπαρασκευή του εδάφους παρά του νομογεωπόνου μας του μετ' αληθούς ψυχώσεως τόσον ευγενούς και τόσον αξιοπαίνου, επιληφθέντος αφ' ης ευρίσκεται ενταύθα, του έργου τούτου.

Ο κ. Αργυριάδης σπουδάσας εν Γερμανία επί εξαετίαν και παρακολουθήσας εκ του σύνεγγυς τας μεγάλας γεωργικάς προόδους τας οποίας έφεραν εις την χώραν εκείνην αι γεωργικαί ενώσεις και οι συνεταιρισμοί, εκτιμών δε καλώς και τας εν τη ημετέρα περιφερεία γεωργικάς συνθήκας ειργάσθη και εργάζεται εξ αρχής προς σύμπηξιν γεωργικών συνεταιρισμών ευλόγως αναμένων εξ αυτών σπουδαίαν ενίσχυσιν και βελτίωσιν της παραγωγής, ανάπτυξιν του πνεύματος της αλληλεγγύης μεταξύ των γεωργών και καθ' όλου σημαντικήν πρόοδον γεωργικήν εν περιφερεία η οποία είναι τοσούτον πλουσία και τοσούτον ποικίλη εις καλλιέργειαν [...]».

-- Στις 15/28 Οκτωβρίου στην πόλη Σερρών (και όχι μόνο) γιορτάστηκε η επέτειος των αργυρών γάμων (δηλαδή η συμπλήρωση 25ετίας) του βασιλικού ζεύγους με δοξολογία στον μητροπολιτικό ναό.

-- Διαβάζουμε στη *Νέα Αλήθεια* της 19.10 ότι επιτέλους ύστερα από ενέργειες των αρμοδίων αρχών «επετράπη εις τους κατοίκους Νιγηρίτης να ανεγείρωσι προσωρινά παραπήγματα».

-- Τον Οκτώβριο εγκαινιάστηκε στο Σιδηρόκαστρο το εντευκτήριο των αξιωματικών του 18ου πεζικού Συντάγματος. Ο αρχιμουσικός της μανδολινάτας, Ν. Μάνος, πρόσφερε μια ανθοδέσμη εκ μέρους του Συνδέσμου Ευελπίδων, ενώ την παραμονή των εγκαινίων η κοινότητα Μελενίκου δώρισε στη λέσχη μια παλιά επιχρυσωμένη εικόνα της Παναγίας μεγάλης αρχαιολογικής αξίας.

Το βράδυ των εγκαινίων ο Σύνδεσμος Ευελπίδων, πρόεδρος του οποίου ήταν ο γιατρός Αναστασίου Εμμ., έδωσε ευεργετική θεατρική παράσταση με το έργο

«Ο χορός του Ζαλόγγου».

-- Τον ίδιο μήνα ανακοινώθηκε η πρόθεση του μητροπολίτη Μελενίκου και Σιδηροκάστρου για τη λάξευση του δικέφαλου αετού στον βράχο της κωμόπολης με δικά του έξοδα. Το σχέδιο προέβλεπε και την αναγραφή με κεφαλαία του ονόματος του βασιλιά Κωνσταντίνου (τον οποίο οι φανατικοί βασιλόφρονες αποκαλούσαν Κωνσταντίνο ΙΒ΄, δηλαδή τον εμφάνιζαν ως συνεχιστή της δυναστείας των Παλαιολόγων, παρότι δεν είχε την παραμικρή συγγένεια μαζί τους).

-- Στις 2/15 Νοεμβρίου, 50 άνδρες της κρητικής χωροφυλακής έφτασαν με το ατμόπλοιο «Ναυκρατούσα» στη Θεσσαλονίκη έχοντας ως τελικό προορισμό την πόλη των Σερρών για να ενισχύσουν την τοπική αστυνομική δύναμη.

-- Σε απεργία κατέβηκαν στις αρχές Νοεμβρίου οι μαθητές της τελευταίας τάξης του γυμνασίου Σερρών (πρακτικά έκαναν αποχή από τα μαθήματα), όταν ο διευθυντής του σχολείου τους επέβαλε να κουρευτούν με την ψιλή!

Ο χρονογράφος της *Μακεδονίας* πήρε σαφώς το μέρος των παιδιών:

«Πιθανόν η ελλογιμότης σας [κύριε Γυμνασιάρχα], η οποία αναμφιβόλως είναι φαλακρά, δεν συναισθάνεται την βαρύτητα του τραύματος, το οποίον καταφέρει εις τας τρυφεράς εφηβικές ψυχάς.

Οι γυμνασιάρχαι και οι καθηγηταί και όλη η ιεραρχία του διδασκαλικού εσναφίου, έχουν την γνώμην ότι όπου πολλά μαλλιά εκεί ολίγη γνώσις και φρονούν ότι η εμβρίθεια και η σοφία των δεν είναι δυνατόν να διοχετευθή κάτω από ένα κούτελο που σκεπάζει μια χωρίστρα ή ένας καρρές.

Αλλ' άρα γε τόσοσιν ιδιότροποι είναι αύται αι κυρία εμβρίθεια και σοφία ώστε να μη εννοούν να στεγασθούν παρά

υπό κρανία απεπιλωμένα; Διάβολε! Αυτή θα ήτο η καλλιτέρα στέγη διά δύο τόσοσιν επιζήλους κυρίας;

Εν τούτοις ο ελλόγιμος Γυμνασιάρχης Σερρών “ακράδαντον τρέφων την πεποίθησιν ότι ουκ έξεστι τοις μαθηταίς τρέφειν κόμην μακράν” έβγαλε το σκληρόν ουκάζιον. Και οι μαθηταί του προσέφυγον εις την απεργίαν.

Δεν γνωρίζω πώς θα γεφυρωθή το χάσμα μεταξύ του Γυμνασιάρχου Σερρών και των μαθητών του. Αλλ' αν πρόκειται να το γεφυρώσουν τα μαλλιά των τελευταίων αυτών θα είναι πολύ σκληρόν».

-- Στις 12/25 Νοεμβρίου υποβλήθηκε στη Βουλή το νομοσχέδιο περί ανοικοδομήσεως του εμπρησθέντος τμήματος της πόλεως των Σερρών (μόλις... δεκαεξήμισι μήνες μετά την καταστροφή!), το οποίο είχε συντάξει επιτροπή αποτελούμενη από τους αντισυνταγματάρχη Φωτιάδη, νομικό σύμβουλο Μαλεβίτη και

τμηματάρχη αρχιτεκτονικών Βελλίνη.

-- Την ίδια μέρα η εφημερίδα *Μακεδονία* ενημέρωνε τους αναγνώστες της ότι οι εργασίες κατασκευής της οδού Θεσσαλονίκης - Σερρών προχωρούσαν «κανονικώς», ώστε ήδη ήταν δυνατή η ευχερής διέλευση άμαξας. Κατά τις εκτιμήσεις, η πλήρης αποπεράτωση των εργασιών θα συντελούταν εντός τετραμήνου.

-- Τις πρώτες μέρες του Δεκεμβρίου δόθηκε στην πόλη των Σερρών η πρώτη καλλιτεχνική εσπερίδα του νεοσυσταθέντος μουσικού συλλόγου «Ο Απόλλων», πρόεδρος του οποίου ήταν ο γιατρός Ξ. Σγαρός. Στην ευόδωση της εκδήλωσης συνέπραξαν οι δεσποινίδες Αρετή Ζαφειρίου, Ελένη Καμβουσιώρα και Ναυσικά Μεντή, κόρη του ιλάρχου.

Η γιορτή ξεκίνησε με τον εθνικό ύμνο και με κινηματογραφική προβολή του βασιλιά Κωνσταντίνου. Ακολούθησαν διάφορα μουσικά κομμάτια με τη συνοδεία πιάνου και βιολιών από τις τρεις προαναφερθείσες δεσποινίδες, οι Ν. Αβραάμ και Τζιάβας απήγγειλαν τα ποιήματα «Της Σκλάβας το κανίσκι» και «Εξόριστος», ενώ ο εθνικός ύμνος ανήγγειλε και τη λήξη της εσπερίδας.

-- Στις αρχές του μήνα ο σχολικός γιατρός των Σερρών ζήτησε με αναφορά προς το υπουργείο, το οποίο και αποδέχτηκε, τη σύσταση «Συνδέσμου προς προστασίαν του παιδός» με έδρα τις Σέρρες και τμήματα σε Δράμα, Καβάλα, Σιδηρόκαστρο κ.α. Σκοπός του συνδέσμου θα ήταν η ίδρυση σχολείων, συσσιτίων για τους άπορους μαθητές και δύο παιδικών εξοχών σε Θάσο και Αλιστράτη.

-- Στη συνεδρίαση της ελληνικής Βουλής στις 22 Δεκεμβρίου/4 Ιανουαρίου συζητήθηκε το νομοσχέδιο για την παροχή προσωπικών συντάξεων στους συγγενείς ορισμένων σημαντικών προσωπικοτήτων, όπως για παράδειγμα στην κόρη του πάλαι ποτέ αντιπροέδρου του Αρείου Πάγου με καταγωγή από το Μελένικο, Αναστάσιου Πολυζωΐδη, καθώς και στη χήρα του Σερραίου εθνομάρτυρα Αναστάσιου Χρυσάφη. Επειδή το προηγούμενο διάστημα είχαν εκδηλωθεί αντιδράσεις για το μεγάλο ύψος (!) των συντάξεων, ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος εισηγήθηκε την ελάττωσή τους κατά 50 δραχμές, ωστόσο έκανε δεκτή την πρόταση του βουλευτή Φικιώρη να διατηρηθεί στο αρχικό προτεινόμενο ποσό η

σύνταξη προς την οικογένεια του Χρυσάφη. Από τους 92 παρόντες βουλευτές, οι 82 υπερψήφισαν την πρόταση για τη σύνταξη στην οικογένεια Χρυσάφη και οι 62 για τη θυγατέρα του Πολυζωΐδη.

-- Παραμονές των Χριστουγέννων οι Σέρρες φιλοξένησαν «*επιτέλους και ένα συνέδριον λογικόν και μέλλον να έχη μεγάλας ωφελείας εις τον τόπον*» κατά την περιγραφή του ανταποκριτή της *Μακεδονίας*. Ύστερα από πρόσκληση του νομάρχη Δεδούση συνεδρίασαν όλοι οι υποδιοικητές και αντιπρόσωποι του νομού για ν' ανταλλάξουν απόψεις αναφορικά με τα ζητήματα που απασχολούσαν την περιοχή και κυρίως για να προτείνουν λύσεις.

-- Στις 24 Δεκεμβρίου/6 Ιανουαρίου, τρεις Έλληνες, μεταξύ των οποίων και ο πάρεδρος του χωριού Φράστιανη, Αγγελής Μανδέλας, δέχθηκαν δολοφονική επίθεση στον δημόσιο δρόμο που οδηγούσε στις Σέρρες. Ως δράστες φέρονταν επτά ένοπλοι, ντυμένοι στα χακί και άνευ πηλικίου, οι οποίοι στη συνέχεια τράπηκαν προς τη Βροντού και τελικά εισήλθαν σε βουλγαρικό έδαφος.

ΘΕΑΤΡΟ: Ένα έργο εμπνευσμένο από τον πόλεμο και τις Σέρρες

Στις 11/24 Ιουλίου, στο θέατρο «Νέα Σκηνή» της Μαρίκας Κοτοπούλη στην Αθήνα πρωτοπαρουσιάστηκε ένα έργο εμπνευσμένο από τα γεγονότα του Παγγαίου του Μαΐου 1913 με τη σκηνική δράση να εξελίσσεται στην πόλη των Σερρών. Ο τίτλος του έργου ήταν «Στα καινούρια σύνορα» και συγγραφέας (ή μάλλον διασκευαστής ενός γαλλικού έργου με παρόμοια υπόθεση) φερόταν ο ηθοποιός Μήτσος Μυράτ, αν και υπήρχε δημοσίευμα που το αμφισβητούσε υποστηρίζοντας ότι ενδεχομένως πραγματικός συγγραφέας ήταν ο ηθοποιός Πέτρος Νικολάου, ο οποίος είχε λάβει μέρος στους δύο βαλκανικούς πολέμους.

Η υπόθεση με λίγα λόγια:

Πρώτη πράξη: Ο Μάριος (Μήτσος Μυράτ) είναι ένας Έλληνας Σερραίος, ερωτευμένος με μια Βουλγάρα, τη Νούσκα Πετρακόφ (Φωτεινή Λούη), την οποία και θέλει να παντρευτεί· όμως η μητέρα του, Ιωάννα (Μαρίκα Κοτοπούλη), και οι λοιποί συγγενείς προσπαθούν να τον εμποδίσουν με κάθε τρόπο. Εκείνος επιμένει ικετεύοντας τη μητέρα

του να δεχθεί αυτόν τον γάμο, ενώ φτάνει στο σημείο να εκφραστεί ενθουσιωδώς υπέρ των Βουλγάρων. Οι συγγενείς του ανταπαντούν ότι ανυπομονούσαν για την ώρα που θα έβλεπαν την πόλη ελεύθερη και τον ελληνικό στρατό να εισέρχεται σ' αυτήν. Φοβισμένος ο Μάριος τους επιβάλλει να κάνουν ησυχία για να μην τους ακούσουν οι Βούλγαροι. Τότε, οργισμένη η μητέρα του σπεύδει στο πιάνο και παίζει τον ελληνικό εθνικό ύμνο. (Κλείνει η αυλαία)

Δεύτερη πράξη: Βρισκόμαστε στην οικία του Πετρακόφ μετά τον γάμο του Μάριου και της Νούσκα, όπου η Ιωάννα, η μητέρα του Μάριου, αναγκάζεται να πηγαίνει παρά το μίσος και την απέχθεια που αισθάνεται για τη νύφη της και συνολικά για τους Βούλγαρους. Στο μεταξύ λαμβάνουν χώρα διάφορα επεισόδια, όπως η καταδίωξη ενός Έλληνα στρατιώτη, του Γιώργου (τον υποδυόταν ο ηθοποιός Παλαιολόγος), ερωτευμένου επίσης με μια Βουλγάρα, την Αγνή Μπρίτσα (Χρυσούλα Μυράτ). Με τη βοήθεια του Μάριου ο Γιώργος καταφέρνει να ξεφύγει από τους Βούλγαρους αστυνομικούς, όμως εκείνοι ξεσπούν επιτιθέμενοι στους Έλληνες υπηρέτες της Ιωάννας. Τότε ζυπνούν τα ελληνικά αισθήματα του Μάριου, ο οποίος τους λέει: «Θα έρθει η στιγμή, που θα σταθείτε με το καπέλο στο χέρι και μπρος στον εθνικό μας ύμνο». (Κλείνει η αυλαία)

Τρίτη πράξη: Ο Μάριος και η Νούσκα βλέπουν ότι η πόλη πρόκειται να καταληφθεί από τον ελληνικό στρατό και ετοιμάζονται να φύγουν κρυφά απ' όλους. Η Ιωάννα φτάνει στην οικία των Πετρακόφ αναζητώντας τον Μάριο και εκεί λογομαχεί με τον Βούλγαρο συμπέθερο. Ξαφνικά ακούγεται η φωνή του Μάριου, ο οποίος πέφτει στην αγκαλιά της μητέρας του. «Παιδί μου, το ήξερα πως δεν θα έφευγες» του λέει εκείνη και ο Μάριος της εξηγεί: «Μητέρα, πήγαινα πέρα όταν άκουσα να φωνάζουν “Ζήτω η Βουλγαρία”. Θύμωσα τότε και φώναξα κι εγώ “Ζήτω η Ελλάς”». (Κλείνει η αυλαία – Τέλος)

Αν και τελείωσε απότομα, το έργο άρεσε και χειροκροτήθηκε από το κοινό. Ο κριτικογράφος της εφημερίδας *Εφημερίς* σχολίασε: «Ο διάλογός του ήτο ομαλός και αβίαστος και οι διάφοροι σκηναί του εξελίσσονται φυσικώτατα και με αρκετήν δραματικήν δύναμιν, ιδίως δε το φινάλε της γ' πράξεως, όπερ δεν αναμένεται ούτως. Πάντες αναμένουν κατά την γ' πράξιν ελληνικάς τας Σέρρας και ανακρουόμενον τον Ελληνικόν ύμνον. Και η λύσις όμως αύτη η τόσοσ απρόοπτος είνε πολύ φυσική, πολύ καλή».

ΠΡΟΣΩΠΑ

-- Έχει γίνει λόγος για Έλληνες πρόσφυγες που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους λόγω διωγμών και εγκαταστάθηκαν στις Σέρρες. Υπήρχαν όμως και Σερραίοι εγκατεστημένοι σε βουλγαροκρατούμενες πλέον περιοχές, η τύχη των οποίων αγνοείτο. Για παράδειγμα, στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* της 12.01.1914 διαβάζουμε μια ανακοίνωση για τον 18χρονο Απόστολο Νικολάου από το χωριό Σαρμουσακλή, ο οποίος εργαζόταν στο κατάστημα κάποιου Πρωτόπαπα στο Δεδέαγατς (σήμερα Αλεξανδρούπολη) και είχε εξαφανιστεί από την ημέρα αποχώρησης του ελληνικού στρατού από την πόλη εκείνη.

Εξάλλου η ίδια εφημερίδα έγραφε στις 13.05 για τον Σερραίο ιερέα της κοινότητας Ζουγκουλδάς, πατήρ Δαμασκηνό, ο οποίος είχε απελαθεί στην Ελλάδα.

-- Τον Ιανουάριο του 1914 η Σερραία Φωφώ Σαμαρόγλου αρραβωνιάστηκε (μάλλον στην Αθήνα) με τον γιατρό Αλεξ. Πλέσσα από τη Ζάκυνθο.

-- Νέα Αλήθεια, 15.01.1914: «*Ευοίωνοι ετελέσθησαν προχθές εν Σέρραις εν στενό οικογενειακό κύκλω οι αρραβώνες της καλλιμόρφου και μεμορφωμένης δεσποινίδος Ιφιγενείας Κ. Σκορδά μετά του κ. Δ. Βαρδή, ιλάρχου του Γ' ιππικού συντάγματος*».

-- Μακεδονία, 29.01.1914: «*Υπό τους αισιατέρους οιωνούς αντήλλαξαν την παρελθούσαν εβδομάδα εν Σέρραις τον γλυκύν του αρραβώνος δακτύλιον ο κ. Διονύσιος Ε. Μπενάκης ιλάρχος εκ της εγκρίτου οικογενείας των Καλαμών και η χαριεστάτη και μεσπανίας αρετάς προικισμένη δ/νίς Βικτωρία Στ. Φωκά εκ της επίσης εγκρίτου Σερραϊκής οικογενείας*».

-- Μακεδονία της 23.02.1914: «*Δύο νεαροί βλαστοί εκ των μάλλον εγκρίτων οικογενειών των Σερρών Σταμούλη-Αλεξανδρίδου αντήλλαξαν προχθές τον γλυκύν του αρραβώνος δακτύλιον. Ο λαμπρός νέος κ. Δημήτριος Β. Σταμούλης και η υπό ζηλευτών προτερημάτων προικισμένη δεσποινίς Ευπραξία, μονάκριβος κόρη του ευφήμως γνωστού μεγαλεμπόρου και μεγαλοκτηματίου κ. Δ. Αλεξανδρίδου. Το γεγονός είναι χαρμόσυνον όχι μόνον εις τον ευρύν κύκλον των συγγενών αλλά και εις όλην την Σερραϊκήν κοινωνίαν παρά τη οποία αι πατριαρχικά οικογένεια απολαύουν αμέριστον την εκτίμησιν και αγάπην*».

-- Στις Σέρρες κλήθηκε να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία από την 1η Σεπτεμβρίου ο ηθοποιός Βασίλης Αργυρόπουλος, ο οποίος τα επόμενα χρόνια θα εξελισσόταν σ' έναν από τους σπουδαιότερους κωμικούς της γενιάς του.

-- Αρκετές γραμμές αφιέρωσε η *Νέα Αλήθεια* στο φύλλο της 05.09.1914 για τον επανακάμψαντα από το εξωτερικό Σερραίο γιατρό Οδυσσέα Αργυριάδη:

«Αφίκετο εκ Παρισίων και αναχωρεί διά την ιδιαιτέραν του πατρίδα Σέρρας, ένθα και θα εγκατασταθή οριστικώς, ο Οδυσσεύς Κ. Αργυριάδης, όστις κατά την διάρκειαν της τριετούς εν Παρισίοις διαμονής του ειδικώς κατέγινεν εις την Γεν. Χειρουργικήν και την Μαιευτικήν. Ο κ. Αργυριάδης εφοδιασθείς και με πλήρη συλλογήν Γεν. Χειρουργικών εργαλείων θα πληρώση μίαν ουσιώδη έλλειψιν των Σερρών διά τα χειρουργικά και Μαιευτικά νοσήματα, θα συνεργασθή δε καθά πληροφορούμεθα μετά του αρίστου επιστήμονος φαρμακοποιού κ. Χρηστίδου, του ουδενός φεισθέντος όπως καταστήση το επιστημονικόν φαρμακείον του τέλειον από πάσης απόψεως».

-- Ο νεαρός Σερραίος Δημ. Γ. Δούκας βραβεύτηκε σ' ένα διαγωνισμό του περιοδικού *Ελλάς* και εκείνο φιλοξένησε τη φωτογραφία του στο τεύχος της 20 Απριλίου 1914.

ΣΕΡΡΑΪΚΕΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ

ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ
Ἔνεκα οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων ἔγκλητή ὡς Δικηγόρος ὁ κ. ΑΓΗΣΙ-
ΛΑΟΣ ΖΕΡΒΟΥΛΑΚΟΣ, ὅστις σπου-
δάσας ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀσκήσας ἐν Ἀ-
θῆναις παρ' ἁσὶ τοῖς Δικαστηρίοις
καὶ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, ἀναλαμβάνει
Πολιτικὰς καὶ Ποινικὰς ὑποθέσεις.
6-25

ΧΑΡΤΟΠΩΛΕΙΟΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΞΑ
ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ
Ἐφίσκονται ἐν αὐτῷ τὰ τελειότερα
καὶ ἐκλεκτότερα εἶδη χαρτοβιομηχα-
νίας, ἧτοι : Κάρτ-ποστάλ, κόλλες, φά-
κελλα, τετράδια, μελοδονόκονδουλα, μελανο-
δοχεία καὶ πάντα τὰ χρειώδη Γρα-
ματείων καὶ Σχολείων, βιβλία
θεολογικά, διὰ μαθητῶν, διδασκάλων καὶ
ἐκκλησίας καὶ διάφορα πρωτοχρονιά-
τικα.
4-6

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΜΟΥ ΞΥΛΕΙΑΣ
ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ
Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΧΡ. ΠΑΤΡΑ
Ἰκανοποιεῖ εἰς εἶδος καὶ
τιμὰς πάντα ἐνδιαφερόμε-
νον.

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ

α) Νομοθεσία

Με σειρά νομοθετικών πρωτοβουλιών το ελληνικό κράτος εργάστηκε για την πληρέστερη δυνατή ενσωμάτωση των νέων χωρών (Μακεδονία, Ήπειρος, νησιά Αιγαίου, Κρήτη). Ανατρέχοντας στη συλλογή των νομοθετικών κειμένων που εκδόθηκαν και δημοσιεύθηκαν κατά το έτος 1914, όπως περιλαμβάνονται στη συλλογή «Κώδηξ Θέμιδος» για τη χρονιά εκείνη, συγκέντρωσα όσα αφορούσαν την περιοχή των Σερρών:

Β.Δ. 11/11 Φεβρουαρίου 1914 «περί ορισμού των περιφερειών, παρ' εκάστη των οποίων δύνανται να διορισθώσιν εις νομογεωπόνος μεθ' ενός ή δύο βοηθών και εις νομοκτηνίατρος»: Ορίστηκε και η περιφέρεια Σερρών, που περιλάμβανε τις επαρχίες Σερρών, Νιγρίτας, Ζίχνης και Σιδηροκάστρου.

Β.Δ. 13/15 Μαρτίου 1914 «περί ιδρύσεως δύο Γεωργικών σταθμών εν Μακεδονία, του μεν εν Θεσσαλονίκη, του δε εν Σέρραις»: Ιδρύθηκε γεωργικός σταθμός στο κατάστημα της πρώην Γεωργικής Σχολής Σερρών.

Β.Δ. 24/27 Μαρτίου 1914 «περί συστάσεως δικαστηρίων Κακούργιοδικείων εν τη περιφερεία του Εφετείου Θεσσαλονίκης κατά το έτος 1914»: Συστάθηκε Κακούργιοδικείο Σερρών. Συνιστώμενες ημερομηνίες έναρξης των εργασιών του προσδιορίστηκαν οι: 5 Μαΐου, 2 Ιουνίου, 1 Ιουλίου, 1 Οκτωβρίου, 1 Νοεμβρίου και 1 Δεκεμβρίου.

Β.Δ. 7/11 Απριλίου 1914 «περί συστάσεως δικαστηρίων εν Μακεδονία»: Συστάθηκε το Πρωτοδικείο Σερρών (με έξι πρωτοδικές δικαστές), ένα Ειρηνοδικείο πρώτης τάξεως με έδρα τις Σέρρες, τέσσερα Ειρηνοδικεία δευτέρας τάξεως σε Νιγρίτα, Ζηλιάχοβα (υπό την ονομασία Ειρηνοδικείο Ζίχνης), Δεμίρ-Ισσάρ (υπό την ονομασία Ειρηνοδικείο Σιδηροκάστρου) και Κάτω Πορόια, καθώς και τα Πταισματοδικεία Σερρών και Σιδηροκάστρου.

Το Ειρηνοδικείο Σερρών θα ασκούσε δικαιοδοσία στην πόλη των Σερρών και στα χωριά: Τσερκέζ μαχαλά, Αλή-Μπέη-Κιόι, Αδά (Αντά), Μπάνιτσα, Επάνω Νούσκα, Τσεσμελή, Τσακαρλή, Τσαλή-μαχαλά, Χριστός, Δοβίστα, Δράνοβα,

Ντενεκτσελή, Δερβέσιανη, Ζιλή, Άνω Βροντού, Χάνι Βροντούς, Ραχοβίτσα, Σαρμουσακλή, Σουμπάσκιοϊ, Σοκόλ, Τοπόλιανη, Ντουτλί, Αλή-Μπέη Δερμέν-μαχαλά, Αλή-Μπέη Σέρρες-μαχαλά, Άνω Φράστανι, Κάτω Φράστανι, Καβακλί, Κούλα, Καρλίκιοϊ, Κιράν-μαχαλά, Καρασουλού, Κακαράσκα, Κισισλίκ, Λάκκος, Μποεύκλιανη, Μετόχι, Μαραμόρ (ή Μραμόρ), Μερτάτι (Μιρτάτι), Μελνικίτς, Βεζνίκιον, Ρίσιανη, Βερνάρι, Βερτζανή, Χουμόνδος (Χριστάν Καμήλα), Οσμάν Καμήλα, Γενή Τσιφλίκι, Γεδή-Δελμέν, Γενή-Κιόι, Γενή-μαχαλά, Άγκο μαχαλά, Γκουδελή, Κουρμάγιαννη, Τζαμί μαχαλά, Σαλ μαχαλά, Κακαράδα, Μπελίκ μαχαλά, Κισπικεσί, Σφαμένος (ή Πλιάκος), Τούμπα (ή Τουμπίτσα), Αραμπατζίτι, Κιρμιζιότ (ή Κιρμιτζή), Αρναούτ-μαχαλά, Τσουραπλή, Νεοχώρι (ή Νιχώρι), Καρτζά-Κιόι Άνω, Καρατζά-Κιόι Κάτω, Πρόσνικ, Χάνι Σαμακόβου.

Το Ειρηνοδικείο Νιγρίτης θα ασκούσε δικαιοδοσία στην πόλη της Νιγρίτας και στα χωριά: Αβδαμάλ, Αηδονοχώρι, Απηδιές, Αχινός, Γενή-τσιφλίκι, Γεωργουλάς, Γκουραζακλή (Καρατζαλή), Δημητρίτσι, Έζοβα, Ζερβοχώρι, Ιβήρων μετόχι, Ινελή, Καρατζά-Κιόι (Μικρόν), Καστρί, Κιζιλή, Κοπάτσι, Κοπάτσι-Δερέ, Κούτσιος, Κρούσοβον Άνω, Κρούσοβον Κάτω, Λιούντζα ή Λίτζα, Μεκές, Μαχμουτλή, Μέργιαννη, Μονοϋλι, Μπαϊρακτάρ νέον, Μπαϊρακτάρ παλαιόν, Μπασ-Κιόι, Νικοσλάβι, Ντερέ-μαχαλά, Ευλίτρος (Χουσαμπάνια), Ομάρη-Βέη, Όρλιακο, Παληότρος, Πατρίκι, Πύργος (Κούλα), Ραχμανλή, Σαϊτά, Σακάφτσα (Σακφάτσα), Σαλτικλή, Τσέγεζι, Τζίντζος, Τζουμά μαχαλά, Ταουλάδες, Τσακαλάδες, Τσερκές μαχαλά, Τσερκές Μαχαλά-Κιόι, Τσέρπιστα, Φυτόκι, Χούμκος.

Το Ειρηνοδικείο Ζίχνης θα ασκούσε δικαιοδοσία στην κωμόπολη Ζηλιάχοβα και στα χωριά: Πόρνα, Αναστασιά, Ζίχνα, Θόλος, Κλεπούσνα, Κιρλίκοβα, Καλαπότι, Νούσκα, Χωρβίστα, Τούμπα, Σκρίτσοβα, Σφεληνός, Ροσίλοβα, Ράχοβα, Τσεπελτσέ, Αγνιστράτη (!)², Αγγίστα, Βιτάστα, Βούλτσιστα, Γκόρνιτσα, Εγκρή-Δερέ, Κιούπ-Κιόι, Κορομίστα, Κοτσάκη, Λακοβίκια, Μπόρσοβα, Μανδήλι, Νεοχώρι (Γενή-Κιόι), Προβίστα, Ροδολείβος, Σδραβίκι, Σέμαλτο, Τρεστινίτσα,

² Προφανώς εννοείται η Αλιστράτη. Ωστόσο επέλεξα να μείνω πιστός στην ορθογραφία της συλλογής «Κώδηξ Θέμιδος», ακόμη κι αν ορισμένα ορθογραφικά λάθη είναι εξώφθαλμα.

Τσερέσλιανη, Δράτσοβο, Γραμέντσα, Γράτσανι, Δοξόμπος, Μπάνιτσα, Τσάνος.

Το Ειρηνοδικείο Σιδηροκάστρου θα ασκούσε δικαιοδοσία στην πόλη Δεμίρ-Ισάρ και στα χωριά: Αρκ-μαχαλά, Βέρτενα, Βουρσούκι, Βράγκο, Γενή-μαχαλά, Γερμάνι, Γικουντζελή, Γκλαμπόστιτσα, Δερβέντι, Δραγοτίνι (ή Δραμπίφτσα), Ελεζλή, Ελέζνιτσα, Ερνί-Κιοϊ, Εσκιντζί, Ινακλή, Καγιαλή, Καμαρότο, Καρατζάς, Τσουμά-μαχαλά, Κίρτσοβο, Καραμανλή, Κιουτσούκ-Γκιουρέν, Κιστολίκι, Κουμπλή, Κρούσοβο, Κιουπρή, Λάτροβο, Λέχοβο, Μανδρατζήκ, Μαχμουτζή (ή Μαχμουτλή), Μεσελή, Μουσατσαλή, Μουτουφλή (ή Μετοχλή), Ρεσελή, Μπουγιούκ-Γκιουρέν, Μπουγισάκ-μαχαλά, Πουρλίδα, Πούλιοβο, Ραϊκόφτσα, Νάμνα, Ράδοβο, Ρουπέλι, Σάβιακο, Σπάτοβο, Συγγέλη, Τσαφερλή, Τρίγκα, Σούστελη, Τσογγί-μαχαλά, Τσουτσουλή, Τσέρβιστα, Τσιφλιτζίκι, Τσιφλί-μαχαλέ, Χατζή-Μπεγλίκ, Χόντζα Τσιφλίκι, Τσουμαγιά-Μαρακλή, Μπαχτιάρ, Μαντάρ, Μπουγιούκ-μαχαλά, Τσαφερλή, Ομπάγια, Μύρσαλα (ή Μίρσλα), Ερνίκιοϊ, Αλή-Πασσά, Μπάλτσα Μαχαλέ, Μπεσταβίκ-μαχαλά, Τσαλίκ-μαχαλά, Ορτά-μαχαλά, Γκιουλαλαλή, Γενή-Μαχαλέ, Δεμίρ-Χαυλάρ, Καγιαλή, Ισμαϊλί, Κιουλεμενλή, Τσαβδαρλάρ, Μπουρσούκ, Χαζνατάρ, Μπαρακλή, Ορμανλή, Έλσιανι, Δολάπ, Κόπριβα (ή Κόπροβα), Όρλιακο, Ράμνα (ή Ράβνα), Κιοσελή (ή Κισελή), Νιβόλιανη, Δράγος, Τσιτσιλίκ, Τοπολόβασι, Σαμπαλάρ, Καδρίς-Κιοϊ (ή Καδρή-Κιοϊ), Καλένδρα, Αζιζιέ, Ιδρίς-μαχαλά, Κότσανα.

Το Ειρηνοδικείο Πορροΐας θα ασκούσε δικαιοδοσία στην κωμόπολη Άνω Πορροΐα και στα χωριά: Κάτω Πορροΐα, Μάντιτσα (ή Μάντιτσα), Σιούγκουβο, Σφέτα Πέτκα, Λιπόστ, Γκολομπότσι (ή Δραμπότσα), Πάλμη, Θεωρόιτος, Μπούτκοβο-Τζουμά, Τσαϊρ-μαχαλά, Δελή-Χασάν (ή Δελή-Πασσά), Μπούτκοβο, Μονή Μπουτκόβου, Λόζιστα, Κραν-μαχαλά, Σταρός (ή Σταρόσοβο), Σοκόλοβο, Ακμπουζαλίκ, Ανατολού, Θεοδώροβο, Δερελή, Άνω Μαχμουτλή, Ραδίλα (Ράδες), Σιρατζαλή, Τζαν, Γιαχανλή, Μπίκοβο (ή Πέικοβο), Καλέ-Μαχαλέ, Μπασανλή, Καμπερλή, Μοραβατλή, Μπαϊρλή, Χαβουτζιλή (Χαμζελή), Σαρικλή.

Β.Δ. 23/25 Απριλίου 1914 «περί διορισμού του αριθμού των συμβολαιογράφων παρά τοις συσταθείσιν εν Μακεδονία, Ηπείρω και νήσοις δικαστηρίοις»:

Ορίστηκε αριθμός συμβολαιογράφων: δέκα για την περιφέρεια του Ειρηνοδικείου Σερρών, τρεις για την περιφέρεια του Ειρηνοδικείου Σιδηροκάστρου και από ένας για τις υπόλοιπες ειρηνοδικειακές περιφέρειες του νομού.

Β.Δ. 23/28 Απριλίου 1914 «περί ορισμού του αριθμού των διοριστέων δικαστικών κλητήρων...»: Στην περιφέρεια του Πρωτοδικείου Σερρών ορίστηκαν 10 έμμισθοι δικαστικοί κλητήρες: δύο στην Εισαγγελία Πλημμελειοδικών, δύο στα ανακριτικά γραφεία των Πλημμελειοδικών, από δύο στα Πταισματοδικεία Σερρών και Σιδηροκάστρου, από ένας στα Ειρηνοδικεία Νιγρίτης και Πορροΐας.

Β.Δ. 1/3 Μαΐου 1914 «περί συστάσεως οικονομικών εφοριών εν Μακεδονία, Ηπείρω και ταις νήσοις του Αιγαίου και περί καθορισμού της τάξεως αυτών και του αριθμού και του βαθμού και της συνθέσεως εν γένει του προσωπικού αυτών»: Συγκροτήθηκαν οι οικονομικές εφορίες Ζίχνης με έδρα τη Ζηλιάχοβα, Σερρών με έδρα τις Σέρρες και Σιδηροκάστρου με έδρα το Σιδηρόκαστρο.

Β.Δ. 1/7 Μαΐου 1914 «περί συστάσεως επαρχιακών ταμείων εν Μακεδονία, Ηπείρω και νήσοις του Αιγαίου και καθορισμού της τάξεως αυτών και του αριθμού και του βαθμού του προσωπικού αυτών»: Συστάθηκαν τα επαρχιακά ταμεία Ζίχνης με έδρα τη Ζηλιάχοβα, Σερρών με έδρα τις Σέρρες και Σιδηροκάστρου με έδρα το Σιδηρόκαστρο.

Β.Δ. 18/20 Μαΐου 1914 «περί ορισμού των διοριστέων παρέδρων παρά τοις Ειρηνοδικείοις Θεσσαλονίκης κλπ.»: Ορίστηκε ένας πάρεδρος στο Ειρηνοδικείο Σερρών.

Β.Δ. 31 Μαΐου/5 Ιουνίου 1914 «περί των τηρηθησομένων λογιστικών βιβλίων υπό των Γεωργ. Σταθμών κλπ.»: Ορίστηκε ότι στο γεωργικό σταθμό των Σερρών έπρεπε να τηρούνται οκτώ λογιστικά βιβλία: Ημερολόγιο ή Καθημερινό, Καθολικό, Ημερολόγιο εργατών, Ημερολόγιο εργασίας, Βιβλίο κινητού και ακινήτου κεφαλαίου, Βιβλίο αποθήκης, Βιβλίο διπλοτύπων εισπράξεων εργοδηγού, Βιβλίο διπλοτύπων εισπράξεων διευθυντού.

Β.Δ. 16/21 Αυγούστου 1914 «περί κατανομής των δημοτικών σχολείων της νέας Ελλάδος εις εκπαιδευτικές περιφέρειας»: Στην εκπαιδευτική περιφέρεια Σιδηροκάστρου με έδρα το Σιδηρόκαστρο υπάχθηκαν «τα δημοτικά σχολεία της ομώνυμου υποδιοικήσεως και των συνοικισμών της υποδιοικήσεως Σερρών των υπαγομένων εις το Ειρηνοδικεῖον Σιδηροκάστρου». Στην εκπαιδευτική περιφέρεια Σερρών με έδρα τις Σέρρες υπάχθηκαν «τα δημοτικά σχολεία α) του ανατολικός του Στρυμόνος μέρους της υποδιοικήσεως Σερρών, πλην των υπαγομένων εις το Ειρηνοδικεῖον Σιδηροκάστρου και β) της υποδιοικήσεως Ζίχνης». Τέλος, τα δημοτικά σχολεία των συνοικισμών «του διοικητικού τμήματος Νιγρίτης, των μη υπαγομένων εις το Ειρηνοδικεῖον Σιδηροκάστρου» υπάχθηκαν στην εκπαιδευτική περιφέρεια Λαγκαδά με έδρα τον Λαγκαδά.

Εξάλλου με το β.δ. «περί υπαγωγής των εκπαιδευτικών περιφερειών των δημ. σχολείων εις την δικαιοδοσίαν των γενικών επιθεωρητών», που έφερε την ίδια ημερομηνία, τα μεν δημοτικά σχολεία των περιφερειών Σερρών και Σιδηροκάστρου (μαζί με εκείνα της Δράμας και της Καβάλας) υπάγονταν στη δικαιοδοσία του γενικού επιθεωρητή της Θ' εκπαιδευτικής περιφέρειας (η οποία σύμφωνα με το Β.Δ. 11/13/ Ιουνίου 1914 «περί κατανομής εις εκπαιδευτικές περιφέρειας των σχολείων της μέσης εκπαιδύσεως» περιλάμβανε τους νομούς Σερρών και Δράμας με έδρα την πόλη των Σερρών), ενώ τα δημοτικά σχολεία της Νιγρίτας, που ανήκαν στην εκπαιδευτική περιφέρεια Λαγκαδά, υπάγονταν στη δικαιοδοσία του γενικού επιθεωρητή της Ι' εκπαιδευτικής περιφέρειας (η οποία περιλάμβανε τα σχολεία του νομού Θεσσαλονίκης με έδρα τη Θεσσαλονίκη)³.

Β.Δ. 13/19 Σεπτεμβρίου 1914 «περί συστάσεως Καπνεργοστασίων εσωτερικής καταναλώσεως εν Σέρραις και Κοζάνη»: Στις δύο πόλεις συστάθηκαν καπνεργοστάσια α' τάξεως, αποτελούμενα από έναν διευθυντή, έναν λογιστή, δύο βοηθούς και έναν κλητήρα.

³ Το διοικητικό χάος ήρθε να επιβεβαιώσει το Β.Δ. 25 Αυγούστου/2 Σεπτεμβρίου 1914 «περί τροποποίησης του από 6 Ιουνίου Β.Δ. «περί εκπαιδευτικών περιφερειών», που εξαιρούσε ρητά τα σχολεία της Νιγρίτας από τα υπόλοιπα του νομού Σερρών.

Β.Δ. 29/30 Σεπτεμβρίου 1914 «περί καθορισμού περιφερειών Οικονομικών Επιθεωρήσεων εν ταις νέαις χώραις [...]: Ως έδρα της Οικονομικής Επιθεωρήσεως Ανατολικής Μακεδονίας (που περιλάμβανε τις υποδιοικήσεις Σερρών, Ζίχνης, Σιδηροκάστρου, Δράμας, Καβάλας, Πραβίου, Σαρή-Σαμπάν και Θάσου) ορίστηκαν οι Σέρρες.

Νόμος 455 της 7/11 Δεκεμβρίου «περί της ανοικοδομήσεως του εμπρησθέντος τμήματος της πόλεως Σερρών».

Β.Δ. 20/24 Δεκεμβρίου 1914 «περί συστάσεως στρατιωτικών νοσοκομείων»: Ιδρύθηκε στρατιωτικό νοσοκομείο β' τάξεως στις Σέρρες και στρατιωτικό νοσοκομείο γ' τάξεως στο Σιδηρόκαστρο.

β) Διορισμοί - Μεταθέσεις στις Σέρρες

-- Στις 15 Ιανουαρίου ανακοινώθηκαν από το υπουργείο Στρατιωτικών οι τοποθετήσεις των αξιωματικών: στην 6η Μεραρχία των Σερρών ως επιτελάρχης τοποθετήθηκε ο ταγματάρχης πυροβολικού Ι. Βλαχάβας και ως βοηθός ο λοχαγός πεζικού Νικ. Δημητριάδης. Δώδεκα μέρες αργότερα ανακοινώθηκε ότι διευθυντής του στρατιωτικού νοσοκομείου διορίστηκε ο επίατρος Ι. Γιαννετάκης.

-- Στις 16/29 Απριλίου καταρτίστηκαν και στάλθηκαν στο υπουργείο Δικαιοσύνης οι αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου για τις νέες δικαστικές τοποθετήσεις και προαγωγές. Στις Σέρρες πρόεδρος Πρωτοδικών τοποθετήθηκε ο Γ. Δαρδούγιας (από το πρωτοδικείο Λειβαδιάς) και εισαγγελέας Πρωτοδικών ο Άγγελος Μπουρόπουλος (από την Αθήνα)

Την επόμενη μέρα το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο εξέδωσε πρόσθετες αποφάσεις και όρισε ως πρωτοδίκες Σερρών τους: Ι. Κ. Κυβέλλο (μέχρι τότε έμμισθος πάρεδρος στην Πάτρα), Αλέξ. Τριανταφύλλου (μέχρι τότε έμμισθος πάρεδρος στην Αθήνα), Γ. Πολυεράκη (πρώην πρωτοδίκης Λασιθίου), Κ. Βογιατζή (πρώην πρωτοδίκης Καλαμών) και Δ. Σπηλιάδη (πρώην πρωτοδίκης Τριπόλεως). Επίσης μετατέθηκε από την Παρνασσίδα στις Σέρρες ως γραμματέας Πρωτοδικών ο Κ. Αρβανίτης, ενώ από το Ηράκλειο μετατέθηκε στο Ειρηνοδικείο Σερρών ο Ε. Αναγνωστάκης.

Τις επόμενες μέρες συγκροτήθηκαν και τα νέα Κακουργιοδικεία. Στο κακουργιοδικείο Σερρών σύνεδροι ορίστηκαν ο Ι.Κ. Κυβέλλος και ο Κ. Βογιατζής.

-- Στις 22 Μαΐου στο φύλλο της *Εφημερίδος της Κυβερνήσεως* δημοσιεύτηκαν τα βασιλικά διατάγματα με τους νεοδιορισθέντες συμβολαιογράφους και υποθηκοφύλακες στις νέες επαρχίες.

Στην περιφέρεια του Ειρηνοδικείου Σερρών διορίστηκαν ως συμβολαιογράφοι οι: Κ. Στεφανίδης, Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Αν. Κυριακός, Ελευθ. Βέλλας (ή Βάλλας), Δ. Δημάκης, Ευάγγ. Γιωμπρές (ή Γιομπρέν), Μιχ. Φραγκάκος (ή Φραγκάκης), Π. Παπαδέλιος (ή Παπαδέλλος), Γ. Πολιτόπουλος και Ν. Πιπιλής. Υποθηκοφύλακας Σερρών ορίστηκε ο Ι. Κυριακόπουλος.

Στην περιφέρεια του Ειρηνοδικείου Σιδηροκάστρου διορίστηκαν οι Π. Χρηστάκης, Αλέξ. Καλμούρος (ή Καλαμπούρος) και Γ. Κριθάριος (ή Καθάριος). Στην περιφέρεια της Νιγρίτας διορίστηκε ο Πολύβ. Σταματόπουλος και στη Ζίχνη ο Κ. Β. Παπαδήμας.

-- Τον Ιούνιο ορίστηκαν τα μέλη του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου του νομού Σερρών, καθώς και της υποδιοικήσεως Σιδηροκάστρου.

Στο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Σερρών ως τακτικά μέλη διορίστηκαν οι Δημ. Μπιτσακάνος, Γεώργ. Φράγκος, Θεοχ. Καραγιάννης και Β. Κουφουκώτσιος· αναπληρωματικά μέλη οι Απόστ. Ίβαν και Α. Χατζηνάνου.

Στο Σιδηρόκαστρο τακτικά μέλη διορίστηκαν οι Νικ. Παρασκευόπουλος, Γεώργ. Χατζηβάντσιου, Στ. Ζαγούρης και Γεώργ. Άγγλου· αναπληρωματικά μέλη οι Προκ. Δεποστίδης και Μιχ. Μάλλης.

-- Στις 18 Ιουνίου δημοσιεύτηκε στην *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* η αλλαγή θέσεων για τους Θεόδωρο Αργυριάδη και Α. Αναγνωστόπουλο. Ο πρώτος ήταν διευθυντής του Γεωργικού Σταθμού Σερρών και πλέον μετατέθηκε στη θέση του νομογεωπόνου της ίδιας περιφέρειας, ενώ ακριβώς αντίστροφη ήταν η πορεία για τον Αναγνωστόπουλο.

-- Στις 25 Ιουλίου δημοσιεύτηκε στην *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* ο διορισμός του Νικόλαου Γουσιάδη, ο οποίος επί εικοσαετία είχε ασκήσει δικηγορία στις

Σέρρες, ως δικηγόρου πλέον στο πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης.

-- Με βασιλικό διάταγμα στις 04.08.1914 νέος δημόσιος εισπράκτορας στο ταμείο Σερρών στη θέση του Λάζαρου Χαρίση διορίστηκε ο Δημ. Στεντούμης.

-- Την επόμενη μέρα το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο αποφάσισε την προσωρινή μετάθεση του πρωτοδίκη Σερρών Δ. Σπηλιάδη στο Ναύπλιο και τη μετάθεση του ειρηνοδίκη Π. Κουσουλάκου από τη Σικυώνα στις Σέρρες.

-- Εναλλάξ μετάθεση των νομαρχών Σερρών και Φλωρίνης, Φίλιππα και Σκουριώτη, είχαμε στις 6 Σεπτεμβρίου.

-- Την 1η Οκτωβρίου ο Ευάγγελος Κοττορός προήχθη σε διευθυντή του καπνεργοστασίου των Σερρών.

-- Στις 12 Οκτωβρίου υπογράφηκε το βασιλικό διάταγμα που όριζε ως επιφαρμακοποιό του νοσοκομείου Σερρών τον Μιχ. Λεώνη.

-- Στις 12 Νοεμβρίου δημοσιεύτηκε στην *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* ο διορισμός του δικηγόρου Ε. Καραβοκυρόπουλου ως συμβολαιογράφος Σερρών.

-- Διορισμοί διδακτικού προσωπικού στα σχολεία των Σερρών για το έτος 1914-15: Στο γυμνάσιο των Σερρών διευθυντής παρέμεινε ο Μιχαήλ Πέτρου· καθηγητές οι Ε. Τάνος, Ν. Τέγος, Δ. Μισυρλής, Ι. Αυξεντιάδης, Δ. Νικολάου και Δ. Παπακωνσταντίνου. Δάσκαλος της γυμναστικής παρέμεινε ο Β. Λάσκαρης.

Πρωτοβάθμιοι ελληνοδιδάσκαλοι διορίστηκαν: στις Σέρρες ο Ε. Στράτης, στο Σιδηρόκαστρο ο Γ. Λαζάρου και στην Τζουμαγιά ο Κ. Παπανικολάου. Δευτεροβάθμιος ελληνοδιδάσκαλος στο Σιδηρόκαστρο διορίστηκε ο Γ. Σφήκας, ενώ ως τριτοβάθμιος ελληνοδιδάσκαλος στο γυμνάσιο των Σερρών ο Δ. Νικόλτσος.

-- Αστυνομικός υποδιευθυντής στο Σιδηρόκαστρο (τουλάχιστον το φθινόπωρο του 1914) ήταν ο Κ. Ι. Κρανάκης.

ΟΝΟΜΑΤΑ, ΟΝΟΜΑΤΑ, ΟΝΟΜΑΤΑ...

Ποιοί όμως ήταν οι κάτοικοι της πόλης ή και άλλων κωμοπόλεων του νομού το 1914; Κάποια ονόματα Σερραίων, που επισκέφτηκαν τη Θεσσαλονίκη τον Ιανουάριο μέχρι και τα μέσα Φεβρουαρίου, καταγράφηκαν στη σχετική στήλη της εφημερίδας *Μακεδονία*.

Έμποροι από τις Σέρρες: Γεώργ. Τέγος, Πέτρος Ιωαννίδης, Σεραφείμ Τσαούσης, Άγγελος Αρμένης, Δημ. Γερμανός, Απόστ. Κατσίκης, Δημ. Κομνακίδης, Μ. Ρέγερ ή Ρίγγερ, Αστέριος Γούσιος, Στέργιος Ζιάκας, Τάκης Βουγιούκας, Θωμάς Αργυριάδης, Ευγένιος Αναστασίου, Δημ. Κορδαντζής

Κάτοικοι Σερρών με άλλο ή απροσδιόριστο επάγγελμα: Νούσκας Ιωαννίδης, Μιρκάδος Σαρρής, Αβραμίδης (φωτογράφος), Λάζ. Κίτσος (καθηγητής γαλλικών), Βασ. Κωνσταντινίδης, Περ. Χ. Στεργίου, Σχοινάς (στρατιωτικός γιατρός), Τάκης Αλεξανδρίδης, Ηρ. Δημητρίου, Π. Αθανασιάδης, Ιωάν. Αγραφιώτης, Δήμος Βασιλείου (υπίατρος), Αθαν. Ωρολογάς, Αθ. Αλεξάνδρου, Χρ. Πάτορας, Ανδρ. Μομφεράτος (αρχηγός πυροβολικού), Αθαν. Πούρναρης (υπολοχαγός), Γ. Ντόκος (λοχαγός), Κ. Γεωργίου (ταγματάρχης), Σακελλαρίου (ανθυπολοχαγός), Γιαννούδης (ανθυπολοχαγός), Γ. Σ. Μασσαλίας, Βασίλειος Σκάρδης, Γκέλιος Ευαγγέλου, Θεόδ. Δούας (ταγματάρχης), Αδ. Μαλακόπουλος (γραμματέας στη Νομαρχία), Μιχ. Χ. Αγγέλου (οδοντίατρος), Γαρδίκας (λοχαγός), Μπάρκης (υποδιευθυντής της οθωμανικής τράπεζας στις Σέρρες), Κ. Μανθόπουλος, Μενέλαος Εμμανουηλίδης, Κωνστ. Φωτιάς, Νικολ. Χ. Βασιλείου, Θεμ. Κουρτίδης (φωτογράφος), Αγησίλαος Ζερβουλάκος (δικηγόρος), Αντ. Κυριακόπουλος (χημικός), Απ. Χονδρός (γιατρός)

Από κωμοπόλεις ή χωριά του νομού: Γ. Νικολαΐδης (έμπορος από την Αλιστράτη), Αριστ. Χ. Νάσιου (έμπορος από τη Νιγρίτα), Ευστάθ. Δημητρίου (έμπορος από το Ροδολίβος), Γεώργ. Κυριάκου (έμπορος από το Ροδολίβος), Γεώργ. Παπαδόπουλος (έμπορος από τη Ζιλιάχοβα), Πόμερ Σκενάζη (σταθμάρχης στο

Χατζή-Μπεϊλίκ), Κόττας Τζίμας (έμπορος από την Αλιστράτη), Χρίστος Μανδελής (έμπορος από την Αλιστράτη), Δημ. Τριανταφύλλου (από το Σιδηρόκαστρο), Δημήτρ. Χρήστου (έμπορος από την Αλιστράτη), Θεόδ. Ιωάννου (έμπορος από την Αλιστράτη), Βασ. Βογιατζής (καπνέμπορος από την Αλιστράτη), Σταύρος Μπατζάρης (έμπορος από την Αλιστράτη)

Επίσης, χάρη στη δημοσίευση Αποδεικτικών στις εφημερίδες γνωρίζουμε τα ονόματα ορισμένων δικαστικών κλητήρων του πρωτοδικείου Σερρών: Γεώργιος Ι. Παππάρας, Ιωάννης Κωτσαρίδης, Ιωάν. Εμμ. Μονογιός, Λάζαρος Χαρίσης.

Στις 5/18 Μαρτίου στο Πρωτοδικείο των Σερρών εκτέθηκε ο κατάλογος των ορισθέντων Σερραίων ενόρκων. Πρόκειται για μια εξαιρετική πηγή εντοπισμού πληροφοριών για 193 κατοίκους της πόλης εν έτει 1914:

Αθανασίου Ιωάνν. (έμπορος), Αυξεντιάδης Ιωάν. (καθηγητής), Αθανασίου Απόστ. (έμπορος), Αλεξανδρίδης Αλέξ. (κτηματίας), Αλεξανδρίδης Απόστολος (κτηματίας), Αλεξανδρίδης Γεώργ. (κτηματίας), Αλεξανδρίδης Κάρολος (γιατρός), Αλεξανδρίδης Ιωάν. (κτηματίας), Αφείδης Κωνστ. (παντοπώλης) Αχούλης Απόστ. (υπάλληλος), Αποστόλου Πέτ. (αργυραμοιβός), Αναστασίου Βασ. (έμπορος), Ασπρομάλης Γεώργ. (γιατρός), Αγοραστόπουλος Γεώργ. (έμπορος), Αλαλούφ Σαδού Σολομ. (έμπορος), Αβαγού Ιακώβ (έμπορος)·

Βαφόπουλος Κωνστ. (υπάλληλος), Βότσαρης Αναστ. (ιχθυοπώλης), Βαργεμέζης Φίλιπ. (δικολάβος), Βελισσάριος Αθαν. (δικηγόρος), Βαλατσός Αθαν. (δικηγόρος), Βανδής Νικόλαος (έμπορος)·

Γαλδέμης Αναστ. (δάσκαλος), Γουρνέλης Θωμάς (δάσκαλος), Γκράτζος Δημήτρ. (καπνέμπορος), Γεωργιάδης Νικόλ. (έμπορος), Γούτας Νικόλαος (έμπορος), Γεωργίου Χρυσάφης (παντοπώλης), Γκέκας Βασίλειος (εργοστασιάρχης), Γερμανός Δημήτρ. (έμπορος), Γούσιος Αστέρ. (χαρτοπώλης), Γεμανός Αθανάσιος (βιβλιοπώλης), Γραμμένος Δημήτρ. (χρυσοχόος), Γούτας Θεόδωρος (υφαντής), Γούτας Γεώργιος (υφαντής), Γατένιο Ιουδά Αβράμ (έμπορος)·

Δίγκας Κωνστ. (δάσκαλος), Δεσποτίδης Κωνστ. (γιατρός), Δημητριάδης Αλέξ.

(γιατρός), Δημητριάδης Δημ. (φαρμακοποιός), Δημητρίου Αριστ. (αργυραμοιβός), Δημητρίου Ηρακλ. (δερματέμπορος), Δαραβίγκας Αθαν. (έμπορος), Δέλλιου Χρήστος (έμπορος), Δολδούρας Αναγ. (υπάλληλος)·

Ελευθερίου Γεώργ. (φαρμακοποιός), Εμμανουήλ Χαρίλαος (κτηματίας), Εμμανουήλ Κωνστ. (μικρέμπορος), Εσκιναζή Λάζαρος (δικηγόρος)·

Ζωγραφίδης Δημήτρ. (δάσκαλος), Ζαφειρίου Νικόλαος (αργυραμοιβός), Ζαγκαράλας Δανιήλ (κτηματίας), Ζιώγας Γεώργιος (έμπορος), Ζαχαριάδης Ζαχαρίας (έμπορος), Ζαρκιάς Κωνσταντ. (οινέμπορος), Ζιάκας Στέργιος (εμπορομεσίτης), Ζωγραφάκης Εμμαν. (δικηγόρος), Ζερβουλάκος Αγησίλαος (δικηγόρος)·

Ηλία Αναστάσιος (έμπορος)·

Θεοχαρίδης Βασ. (αλευροπώλης)·

Ιωάννου Απόστολος (υπάλληλος), Ιωάννου Χρυσσαφός (υποδηματοποιός)·

Κρανάς Κωνσταντίνος (δάσκαλος), Καρατζάς Χρήστος (γιατρός), Κούζας Αργύριος (γιατρός), Καραάμπελας Πέτρος (έμπορος), Καραάμπελας Ιωάννης (έμπορος), Κουκοβέτης Κωνστ. (σχοινέμπορος), Καμβουσιώρας Θωμάς (έμπορος), Κεχαγιάς Παναγιώτης (παντοπώλης), Καφταντζή Κων. (υφασματέμπορος), Κικκόπουλος Αθαν. (έμπορος), Κοντός Δημήτριος (λογιστής), Κούλας Ιωάννης (κρεοπώλης), Κάρσος Φιλοκλήμων (χαρτοπώλης), Κωστίτσης Θωμάς (έμπορος), Κόκκαλης Ιωάννης (δικηγόρος), Καρβούνης Ιωάννης (δικηγόρος), Καραγκιόζης Χρήστος (δικηγόρος), Κρηκούκας Δημήτριος (δικηγόρος), Κούνιο Ικεδαλία Ισάκ (έμπορος), Κοέν Σολομών Ιούδα (έμπορος)·

Λάσκαρης Βασίλειος (γυμναστής)·

Μέλφος Δημοσθ. (εμπορομεσίτης), Μισηρλής Δημήτριος (καθηγητής), Μάρκου Δημήτριος (καθηγητής), Μακρής Ιπποκράτης (γιατρός), Μόσχος Νικόλαος (ξυλέμπορος), Μήτσας Αθανάσιος (σαμολαδάς), Μόσχος Νικόλαος (έμπορος), Μπαλαμώτης Δημήτριος (έμπορος), Μασιαλάς Σωτήριος (έμπορος), Μιχαήλ Βασίλειος (έμπορος), Μάρκατζης Δημοσθένης (έμπορος), Μεταξάς Γεώργιος (χαρτοπώλης), Μάρκου (Χαβαλές) Δημ. (έμπορος), Μπεσήρης Γεώργιος (παντοπώλης), Μελισσάς Βασίλειος (γιατρός), Μόσχου Τάσκος (ξενοδόχος), Μοσέ Χαΐμ (έμπορος)·

Νικολάου Δημήτριος (καθηγητής), Νικολαΐδης Στέργιος (γιατρός), Νικόλτσος Νικόλαος (υπάλληλος), Νικολάου Ζαφείριος (αργυραμοιβός), Νικολάου Κωνσταντίνος (μεσίτης), Νικολάου Αλέξανδρος (παντοπώλης), Νικολάου Χρήστος (υπάλληλος), Νάσιοτζια Κωνσταντίνος (έμπορος)·

Ολύμπιος Ιωάννης (φαρμακοποιός), Οβαδίας Αζαρία (τραπεζίτης), Οικονομόπουλος Ιωάννης (δικηγόρος), Οικονομίδης Ιωάννης (δικηγόρος), Οβαδιά Μερκάδο (έμπορος), Οβαδιά Σεμαντώφ (έμπορος)·

Πανταζής Πελοπίδας (έμπορος), Περδικάρης Ορέστης (έμπορος), Περδικάρης Ευρυπίδης (έμπορος), Πέντζος Πέτρος (έμπορος), Πέτρου Μιχαήλ (γυμνασιάρχης), Παπαφωτίου Αθαν. (δάσκαλος), Παπαγεωργίου Ιωάνν. (δάσκαλος), Παπαδόπουλος Γεώργ. (γιατρός), Παπαδόπουλος Κωνστ. (μεσίτης), Πάνου Πάνος (καπνέμπορος), Πόρναλης Μιχαήλ (δάσκαλος), Πολυμέρης Τριαντ. (έμπορος), Πάντσιος Νικόλαος (έμπορος), Παντζάρης Αργύριος (έμπορος), Πανταζής Ιωάννης (υπάλληλος), Παπαδημητρίου Αθαν. (ράφτης), Παπίτσας Περικλής (δερματέμπορος), Π΄. Κωνσταντίνου Κωνσταντίνος (δικηγόρος), Παπαντωνίου Δημ. (δικηγόρος), Πατσόπουλος Ιωάνν. (δικηγόρος), Παπαθανασίου Αριστ. (δικηγόρος)·

Ραβάνης Βασίλειος (φαρμακοποιός), Ριζόπουλος Άγγελος (έμπορος)·

Σταμούλης Δημ. (έμπορος), Σχοινάς Ιωάνν. (έμπορος), Σαπουντζής Ευάγγ. (δάσκαλος), Σταμπουλής Ιωάνν. (δάσκαλος), Σίμου Γεώργ. (γιατρός), Σχοινάς Μιλτ. (σχοινέμπορος), Σκάρδης Βασ. (υπάλληλος), Σκάρδης Βασ. (έμπορος), Σταύρου Νικ. (υπάλληλος), Σαραϊδάρης Ηλίας (έμπορος), Σκάρδης Σταύρος (έμπορος), Στράτης Ευάγγ. (δάσκαλος), Σταυρίδης Δημ. (παντοπώλης), Σκόρδας Θωμάς (υπάλληλος), Σγουρός Αντ. (δικηγόρος), Σαλιέλ Σιμάν (έμπορος), Σγουρός Ξενοφών (γιατρός)·

Τριανταφύλλου Ιάκ. (κτηματίας), Τσολακίδης Δημ. (έμπορος), Τέγος Νικ. (καθηγητής), Τάνος Ευάγγ. (καθηγητής), Τσολόπουλος Γεώργ. (δάσκαλος), Τενεκετζής Κωνστ. (γιατρός), Τε[;]ές Αντ. (γιατρός), Τσιουραπτζής Απόστ. (έμπορος), Ταουσιάνης Αθαν. (έμπορος), Τσολακίδης Νικ. (κτηματίας), Τσιάγκας Αλέξανδρος (κτηματίας), Τόλιος Αλέξ. (υπάλληλος), Τσίρος Γεώργ. (έμπορος), Τσιουραπτζής Κωνστ. (έ-

μπορος), Τέγος Αθαν. (υπάλληλος), Τριανταφυλλόπουλος Κωνστ. (δικ.), Τέγος Ιωάνν. (καπνέμπορος).

Υφαντής Θωμάς (δάσκαλος).

Φαρατζή Ισαάκ (έμπορος), Φωκάς Κωνστ. (φαρμακέμπορος), Φαρατζή Δαβίδ (έμπορος), Φαΐζ Σολομών (έμπορος), Φλορεντίν Χαΐμ (έμπορος), Φαΐζ Ισαάκ (έμπορος), Φαρατζή Ιωσήφ (έμπορος), Φωκάς Αλέξ. (δικολάβος).

Χρηστίδης Θεόδ. (φαρμακοποιός), Χρυσάφης Κωνστ. (οδοντίατρος), Χατζηστογιάννης Βασ. (εργοστασιάρχης), Χατζηχριστάκης Γεώργ. (έμπορος), Χατζηδημητρίου Κώστος (έμπορος), Χατζησωτηρίου Θωμάς (έμπορος), Χρηστίδης Θεόδ. (ωρολογοποιός), Χρήστου Θεόδ. (έμπορος), Χρήστου Αναστ. (έμπορος), Χασιώτης Νικ. (σχοινέμπορος), Χρυσόγονος Κωνστ. (έμπορος γουναρικών), Χασιήδ Ιακώβ (έμπορος), Χασιήδ Ιουδά (έμπορος).

Η πρώτη κλήρωση τακτικών και εκτάκτων ενόρκων (για το μήνα Μάιο) πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα του εφετείου Θεσσαλονίκης στις 12/25 Απριλίου⁴:

τακτικοί: Γραμμένος Δημήτριος, Φωκάς Κ., Ζερβουλάκος Αγ., Ηλία Αν., Αθανασίου Ιωάν., Απόστολος Πέτρος, Γράτσος Δημ., Μαντζάρης Αρ., Γεωργιάδης Ν., Δημητριάδης Αλ., Δημητριάδης Δημ., Δίγκας Κωνστ., Θεοχαρίδης Βασ., Πανταζής Ιωάν., Τσολακίδης Ν., Υφαντής Θωμ., Τριανταφυλλόπουλος Κ., Τσαουσάνης Αθ., Κρανάς Κ., Αυξεντιάδης Ι., Δημητρίου Αρ., Γερμανός Αθ., Παπίτσας Π., Καρατζάς Χρ., Κρηκούκας Δ., Ολύμπιος Ιωάν., Αλεξανδρίδης Αλ., Κούζας Αρ., Αλεξανδρίδης Κάρ., Γαλδέμης Αν.

αναπληρωματικοί: Τάνος Ευάγ., Καρβούνης Ι., [..]λευθερίου Γ., Κόκκαλης Ι., Καρακιοζής Χρ., Τσαλόπουλος Γ., Αφείδης Κ., Πάντσος Ν., Μόσχος Ν., Εμμανουήλ Σαρ., Αλεξανδρίδης Ιωάν., Παπακωνσταντίνου Κ., Δημητρίου Ηρ., Οβαδίας Αζαρίας, Κοντός Δ., Γκέκας Βασ., Παπακωνσταντίνου Λ., Σίμου Γ., Δαραβίγκας Αθ., Οικονομόπουλος Ιωάν.

---

⁴ Για όλα τα κύρια ονόματα, που μνημονεύονται στην παρούσα έρευνα, ισχύει φυσικά η παρατήρηση για ενδεχόμενα τυπογραφικά/ορθογραφικά λάθη στις εφημερίδες, όπου αυτά δημοσιεύτηκαν.

Αυτοί ήταν οι ένορκοι που κληρώθηκαν στα μέσα Μαΐου για τον επόμενο μήνα:

τακτικοί: Λάζαρος Εσκενάζης, Δ. Ζωγραφίδης, Δ. Θωμά, Ηλ. Σαραϊδάρης, Δ. Ζαγκαρόλας, Ι. Ζιώγας, Ι. Καραμπελιάς, Απ. Γούσιος, Ορέστ. Περδικάρης, Κ. Τσιορακτσής, Απ. Ιωάννου, Κ. Ζαρκιάς, Τάσιος Μόσχου, Δ. Μπαλαμίτης, Β. Λάσκαρης, Ι. Παπαγεωργίου, Δ. Μισηρλής, Β. Ραβάνης, Δ. Μάρκου, Ιππ. Μακρής, Ε. Μόσχος, Σεμαντώβ Οβαδιά, Αθ. Βελισσαρίου, Ιακώβ Αβαγιού, Κ. Χρυσόγονος, Ν. Γούτας, Ν. Βανδής, Εμμ. Ζωγραφάνης, Αγγ. Ριζόπουλος, Αθαν. Βαλατσός, Ευρ. Περιδικάρης, Αθ. Αθανασίου.

αναπληρωματικοί: Απ. Αχούλης, Αθ. Κικτόπουλος, Στ. Νικολαΐδου, Ν. Ζαφειρίου, Σωτ. Μασταλάς, Δ. Γερμανός, Θ. Καμβουστώρας, Κ. Κουκουβίτης, Β. Σκάρσης, Κ. Καφταντζή, Χατζή Δημητρίου Κώτσιος, Ν. Νικολέτσος, Γ. Χατζή Χρηστάκης, Γ. Τσίρος, Αλ. Τσιάγγας, Δ. Τσιπλακίδης, Πέτρος Πέντζας, Ζαχ. Ζαχαριάδης.

ΣΕΡΡΑΪΚΕΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ

**ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ**
ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΠΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀριστούχου Διδάκτορος τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐργασθέντος ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐν Βόλῳ.
Γραφεῖα πλησίον Διοικητηρίου.
(90)

**ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ**

Ὁ κ. Γ. ΛΕΦΑΚΗΣ, δικηγόρου παρ' ἅπασιν τοῖς ἐν Ἀθήναις δικαστηρίοις καὶ τῷ Ἀρειῷ Πάγῳ ἐγκατεστάθη ἐν Σέρραις - Ὀριᾶ Τσαρσῆ
(307)

ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΓΡΑΦΕΙΟΝ ΣΕΡΡΩΝ
ΜΙΧΑΗΛ ΦΡΑΓΚΑΚΗ

Ὁμοσθεὶς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του ἀπὸ προχθὲς ὁ κ. Μιχαὴλ Φραγκάκης καὶ ἐνεκατέστησε τὰ γραφεῖα του ἐν τῇ ἐν Σέρραις οἰκίᾳ Ἰωάννου Σεργίου Σχινᾶ κειμένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λαδάδικα.
(537)

— **Μοναδικὴ εὐκαιρία**
Πωλεῖται Καφεζυθεσσιατόριον «Ὁ λυμπὸς Παλλὰς» μὲ ὄραία ἐπιπλα καὶ πελατεῖαν.
Πληροφορίαι παρὰ τοῦ ἰδίου.
(626) Σέρραι.

Με αφορμή τους εράνους υπέρ της ναυαρχίδας, οι εφημερίδες *Μακεδονία* και *Νέα Αλήθεια* δημοσίευσαν καταλόγους με τα ονόματα των κατοίκων ορισμένων χωριών και κωμοπόλεων μαζί με τα ποσά που συνεισέφερε ο καθένας (τα οποία ποσά ωστόσο δεν έχει αξία ν' αναπαραχθούν στα πλαίσια της παρούσας έρευνας).

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι κατάλογοι των ονομάτων δεν είναι πλήρεις, επειδή λείπουν φύλλα της εφημερίδας ή τα ονόματα είναι δυσανάγνωστα. Ωστόσο έχουμε μια ιδέα για τα ονόματα ορισμένων κατοίκων επτά χωριών και κωμοπόλεων της περιφέρειας Σερρών εν έτει 1914 (Ζηλιάχωβα, Κιούγκιοϊ, Κορμίστα, Τοπόλιανη, Δοβίστα, Βεζνίκο και Σαρμουσακλή), χωρίς φυσικά ν' αποκλείονται τα όποια τυπογραφικά λάθη –κάτι που ισχύει για όλα τα κύρια ονόματα.

Ζηλιάχωβα (Νέα Ζίγνη), όπου σε μία μέρα συγκεντρώθηκαν 10.045 δρχ.:

Νικόλαος Χρήστου και υιοί, Δημήτριος Τσάμης, Κύρος Τάκη, Ηλίας Μονόχειρ, αδελφοί Δημητ. Νούσκαλη, Ιωάννης Μουζάς, Αλέξανδρος Αθανασίου, Αντώνιος Κωνσταντίνου, Αθανάσιος Νάσοτζικ, Βασίλειος Γεωργίου Μπόλλα, Κωστάκης Σούλιος, Μιχαήλ Μίρτσου, Γεώργιος Νικολάου Κουρεύς, Λεωνίδα Ιωάννου, Δημήτριος Ωρολογάς, Ευάγγελος Νάσοτζικ, Ιωάννης Βότσαρης, Κωνσταντίνος Παπαφωτίου, Ντίνας Νούσιου, Ξανθός Αθανασίου, Χρήστος Φωτίου Οικονόμου, Στέφανος Αντωνίου, Δημήτριος Χρυσοστόμου, Βασίλειος Σωτηρίου Μπακάλη, Γεώργιος Αθανασίου Σαμαρά, Δημήτριος Κολλίση, Θωμάς Καρτάλη, Θεόδωρος Νάση, Ευάγγελος Παντ[.], Κίτσος Θεοδοσίου, Απ. Χρηστίδης (διευθυντής σχολής), Κώστας Φώτκας, Νάκος Καλαϊτζής, Στέργιος Κουρεύς, Στέργιος Νότα, Βασίλειος Γεωργ. Σεκερτζής, Χρηστάκος Δ. Μουζάς, Αθανάσιος Ν. Νούσκαλης.

Κιούγκιοϊ (Πρώτη), όπου σε μια μέρα συγκεντρώθηκαν 47.350 δραχμές.

Γεώργιος Καραμανλής, Γεώργιος Τσερεπλιανιώτης, Δημήτρ. Χ' Χρήστου, Λάζαρος Γεωργίου, Αντώνιος Παρίσης, Ιωάννης Καπετάνιος, Βασίλειος Τσιαμπούσης, Δημήτριος Νουβάκης, Ευάγγ. Νικ. Μόσχου, Άγγελος Λαζάρου, Νικόλ. Τσάττου, Παναγ. Νικ. Λαδά, Νικόλ. Παναγ. Αχτσή, Ιωάννης Δ. Μάρτζιος, Μιχαήλ

Δόντσιος, Αθαν. Α. Μούτσιος, Γεώργ. Κ. Ασκητής, Κωνστ. Π. Τσιώτας, Βασίλειος Λαζάρου, Ευάγγελος Λάζου, Χριστόδουλος Γ. Λάζου, Κωνστ. Χριστοδ. Βελίκης, Κωνστ. Νάσιου Βάσσιου, Ευάγγ. Δημητρ. Μόσχου, Θεολόγος Νούνη, Πασχάλης Χριστ. Νούνη, Χριστόδουλος Γρηγορίου, Κωνστ. Κηροποιός, Πασχάλης Μαδεμλής, Δημήτρ. Τσιώτας, Δημήτρ. Κουταλάκης, Βασίλειος Πέτσιου, Γεώργιος Τύπου Βακάλης, Λάζαρος Κουταλάκης, Γεώργιος Χριστοδούλου, Χριστόδουλος Αθανασίου, Απόστολος Ευαγγέλου, Χ' Γεώργιος Πανταζή, Πασχάλης Λαζάρου, Ευάγγελος Αλεξάνδρου, Αναστάσιος Αγοραστού, Αναστ. Διαμαντίου Κλειδηρά, Γεώργιος Λέκκας, Γεώργ. Ιω. Ζάκριου, Απόστολος Γεωργ. Νούνη, Κώστας Δημ. Μόσχου, Αργύριος Πασχάλη Οικονόμου, Θεόδωρος Κων. Αμπατζής, Βασίλ. Ν. Κοσμάς, Στέργιος Καραστεργίου, Αθαν. Χ. Χρήστου, Σταμ. Βασίλ. Πανταζής, Χατζή Χριστοδ. Γ. Ζόνουλου, Χριστόδουλος Βασιλείου, αδελφοί Παναγ. Κόμνιου, Βασίλ. Νικήσιανλης, Παναγιώτης Στάμου, Αδαμ. Παντατζής, Βασίλ. Γιαννούλα, Δημήτρ. Χριστ. Ρίζος, Κωνστ. Νικολ. Κόνδα, Ευάγγελος Γεωργ. Νάνη, Γαβριήλ Δημ. Πάνου, Απόστολος Παπαγεωργίου, Αδάμ Σταυρίδης, Βασίλ. και Αργυρή Δόλογλου, Κωνστ. Γ. Λάζου, Κώστας Βασίλ. Ζινάδη, Πασχάλης Αθανασίου, Αθαν. Κ. Σαμαράς, Κώστας Γιαννούλης, Βασίλ. Νικολ. Κόνδας, Χριστόδουλος Γεράκης, Πασχάλης Χριστοδ. Ρίζος, Κωνστ. Στάμος, Θεόδωρος Αθαν. Βάσσιου, Στέφανος Αλεξίου, Αργύριος Τσαντάρης, Απόστολος Χριστ. Στεργίου, Πασχαλ. Χριστ. Ηλία, Μιχ. Ανδρέου, Ευάγγελος Δημητρίου, Νικολ. Γεωρ. Αλεξανδρή, Αθαν. Κυριάκου, Χριστόδουλος Βασίλ. Ζόνουλου, Δημητρ. Γ. Παπατζιάμου, Αθαν. Γεωργ. Ζόνουλου, Γεωργ. Δημ. Μόσχου, Δημ. Αθανασίου Βάσσιου, Πασχάλης Αθαν. Πανταζή, Δημήτρ. Κωνστ. Γεωργούλης, Θεόδωρος Κεσίση, Χατζή Παναγ. Γραμμένου, Μιχαήλ Δ. Νουβάκη, Άγγελος Β. Τσιώτα, Αλέξανδρος Σωτηρίου, Ευάγγελος Ιω. Μπακάλη, Κωνστ. Γκάντζου, Αθαν. Δ. Κουταλάκη, Χρήστος Μάκκης, Πασχάλης Γεωργ. Λάζου, Απόστολος Γεωρ. Ρίζου, Πασχάλης Ελληνούδης, Πασχάλης Αντωνίου, Λάμπρος Ιωάννου, Κίτσιος Πανόπουλος, Γεώργιος Α-

θαν. Νούνη, Τρύφων Γ. Τρύπκου, Χρυσόστομος Νούνη, Απόστολος Πετρίδης, Νικόλαος Ιω. Κιμπάρη, Ευάγ. Δανιήλ, Ιωάννης Δανιήλ, Απόστολος Βασιλείου, Χατζή Ανδρέας Ιωάννου, Γεώργιος Φιλίππου, Αθαν. Μαργαρίτη, Ιωάννης Χρ. Μάικκας, Γεώργιος Μπαράνου, Κυριάκος Σωτηρίου, Λάμπρος Αλεξάνδρου, Αναστάσιος Στεφάνου, Ευάγγελος Στεργίου, Ζαφ. Π' Αγγέλου και αδελφός, Γεώργιος Δ. Αγοραστού, Κωνσταντίνος Γεώργιον, Γεώργιος Λιάκου, Παναγ. Παναγιωτίδης Αχτσή, Γεώργιος Ιω. Λάμπρου, Απόστολος Κ. Ναλμπάντη, Χριστόδουλος Γεωργίου, Λάμπρος Γεράκη, αδελφοί Χριστοδούλου Πάνου, Ευάγγελος Χρήστου Ηλία

Κορμίστα, όπου συγκεντρώθηκαν 316 τουρκικές λίρες:

Ιωάννης Παράσχου, Γ. Καρά-Βασίλης, Ν. Αμπατζής, Χ. Μπόσκος, Β. Μαδεμλής, Α. Τσιλίκης, Θ. Φωτίου, Κ. Πατούδη, Κωνσταν. Κυπρίση, Α. Παλουμή, Ι. Ματζίρης, Δ. Παράσχου, Ν. Μαδεμλής, Σ. Ραζάκου, Δ. Σταύρου, Ι. Χριστοδούλου, Χ. Γεωργίου, Δ. Σακόλης, Α. Μαδεμλής, Ζ. Ναλμπάντη, Χ. Παπαθεολόγου, Χ. Κατερτζής, Δ. Θεοχαράδης, Χ. Αναστασίου, Ι. Ήτσιου, Α. Θεοδοσίου, Χ. Πελεκάνος, Γ. Τσιλίκης, Π. Δημητρίου, Π. Χρήστου, Β. Συμεών, Χ. Λαζάρου, Α. Τσιατσιάρης, Α. Τσάκωνας, Β. Βλάχος, Χ. Θεοχαράδης, Ι. Καβράζης, Δ. Νικεσιανιώτη, Μ. Ιντζέ, Δ. Κεσίνη, αδελφοί Τσιαντάρη, Σ. Ιωάννου, Λ. Πλουμή, Σ. Σταμούδης, Κ. Δημητρίου, Γεωργίου, Π. Δημητρίου, Β. Πατούδη, Χ. Στογιάννη, Β. Νικολάου, Ν. Χριστοδούλου, Ν. Αγγέλου, Χ. Καρά-Βασίλη, Ν. Μπαγτσετζή, Γ. Κούφας, παπά Σωφρόνιος, Γ. Χρήστου, Γ. Σακόλης, Α. Σακόλης, Π. Γεωργίου, Γ. Στεργίου, Δ. Γεράκη, Χ. Κανζή, Π. Σακόλης, Μ. Παπά, Χ. Ιντζέ, Α. Τσιακήρη, Γ. Βλάχος, Ν. Χριστάκου, Β. Πατούδη, Π. Κιούπ-κιοϊζή, Α. Καριδάς (δάσκαλος), Ι. Καραμπατάκη, Ν. Όψιμος, Η. Πλουμή, Χ. Μπεκιάρης, Π. Κεχαγιάς, Γ. Βούλτσιου, Ν. Κεχαγιά, Λ. Ανδρέου, Χ. Καρά Φώτη, Δ. Αγγέλου, Δ. Σαμαρά, Ε. Γεωργίου, Γ. Πλουμή, Γ. Λιόλιος, Δ. Πλουμή, Ι. Λάμπρου, Δ. Ιντζέ, Π. Δημητρίου, Κοντουράς, Π. Θεοχαράδης, Σουλτάνα Ευαγγέλου.

Τοπόλιανη (Χρυσό):

[αναπαράγονται μόνο τα ευκρινώς γραμμένα ονόματα]

Παπαδημήτριος Οικονόμου, Αθ. Παπαποστόλου, Φώτ. Αποστόλου, Βογ. Μποζιάν, Γεώρ. Παπαποστόλου, Ζήσης Σ. Κρομμύδας, Δημ. Καρυοφύλλη, Δημ. Χλιάρα, Ιωάν. Παπαποστόλου, Απόστ. Κοκαρύδας, Αναστ. Κοκαρύδας, Αθαν. Μαντανά, Πασχάλης Αδάμου, Απόστοστ. Χατζηπαναγιώτου, Χρ. Δ. Παπίρας, Χρ. Καρυοφύλλη, Γεώργ. Αργυρίου, Κων. Β. Μαγίρη, Αθαν. Αγκουζχή, Αθαν. Πλέσκα, Χρ. Κωνσταντίνου, Μάνιος Κωνσταντίνου, Ζήσης Αξιάρης, Αξιάρης Στεργίου, Δημ. Γκρόμου, Γεώργ. Ζουρνατζής, Δημ. Φωτίου, Αγοράκης Φωτίου, Νικόλ. Λάσκαρι, Δημ. Τιάνου, Στεργ. Σινάπη, Χρ. Μάλαμα, Βασίλ. Αναστασίου, Κωνστ. Α. Βλάχου, Ευαγγέλ. Παπίρα, Αργύρ. Πάλας, Στ. Χαριστέ Μπλιάμου, Απόστ. Μιχαλάκη, Μονοζής Θεόδωρος, Απόστ. Σδράβα, Ζήσης Παναγιώτου, Νικ. Χρ. Σερέ, Αθαν. Τσιρίνα, Απόστ. Πατσιούλα, Νικόλ Φ. Σηφίρ, Γεώργ. Μπερμπέρ, Κωνστ. Φ. Σηφίρ, Αθαν. Νίκας, Βαγγέλης Χατζηπαναγιώτου, Γεράκις Μάγειρας, Μάλαμας Αργυρίου, Αθαν. Μαργαρίτη, Κωνστ. Καρατζά, Απόστ. Φώτη, Παν. Χρυσόστομος, Απόστ. Χατζηαθανασίου, Κωνστ. Μάστορας, Θεοχ. Καρυοφύλλη, Χρίστ. Μάγειρας, Αθαν. Μόσχου, Χρ. Αναστασίου, Θωμ. Κοκολιό, Αξιορίνα (χήρα), Γεώργ. Ν. Αλεξανδρή, Δανιήλ Ζαγγαρόλας, Αθαν. Γιαννούδα, Αξιάρης Μάλα, Βασ. Γ. Ταρará, Απόστολος Γ. Λαντά, Τασάκος Δασκάλου, Φώτης Σαλκλιφέρη, Κωνστ. Β. Βασιτρέ, Γεώργ. Β. Παπίρα, Μάρθα Χατζηαθανασίου, Παν. Φωτ. Όρκα, Κων. Φωτ. Όρκα, Φωτ. Βαρδάκη, Γεώργ. Τροϊκα, Γεώργ. Μαναζή, Στέργ. Αγοραστού, Γεώργ. Αξάρη, Νικολ. Χαριστού, Κων. Χαριστού, Κ. Αξιάρη Μάλα, Στέργ. Γραμμένου, Ευγένιος Δημητρίου, Ντίνας Φωτίου, Χατζηγεώργιος Άγκο, Αθαν. Χαριστέ, Κόρακα, Αθαν. Πλακαθάρα, Παναγ. Χατζηνικολάου, Φώτ. Δημ. Τσεραγκόρ, Θωμ. Ν. Τοπάλη, Ευάγγελος Μόσχος, Φώτ. Ευαγγέλου, Παναγής Γκάλιου, Ζήσης Βασ. Μήκινη, Πασχάλης Τσοπάνη, Νικόλ. Θεοχάρους, Παναγ. Αξιάρη, Μαρία Δ. Παπαθανασίου, Παναγ. Χ. Παλαζή, Αθαν. Πρασσάς, Χατζηαποστ. Τζιάγκα, Ιωάν. Α. Τρυγάτη, Στέφαν. Σιαπαντή, Βαγγέλης Μπίλα, Στέφ. Θεοδ. Άγκο, Παναγ. Σίμου, Φώτης Ραχαζή, Γεώργ. Κ. Καμπούρη, Νικόλ. Α.

Λόλα, Γιοβάν Γκούλιου, Απόστ. Αθαν. Σκούρτα, Νικόλ. Καροφύλλη, Χρήστ. Νικόλ. Σοκόλη, Αθαν. Αποστ. Καφετζής.

Δοβίστα (Εμμανουήλ Παπάς):

[αναπαράγονται μόνο τα ευκρινώς γραμμένα ονόματα]

Φωτ. Βογιαννούδης, Ζάχαρ. Τσιούδα, Γιάννης Σχοινάς, Γ. Τερζής, Ν. Γιοβ. Βροντελής, Γεράκις Γιάννη, Θωμ. Λάμπρου, Δημ. Θεοδ. Τερζή, Π. Χρ. Δράγιου, Σωτ. Παναγιώτου, Γ. Ν. Σκόδρα, Στέρ. Μποζ. Κάτου, Δημ. Μποζ. Κάτου, Βασ. Μπόζ. Κάτου, Κ. Λατούδα, Σωτήρ. Γκουράλη, Νίκος Τερζής, Γ. Καλοκίρη, Γ. Χρ. Κρανωτή, Αθαν. Β. Κόρδα, Κ. Χατζηδημ. Τζιομαλή, Χρήστος Ραβάνη, Γεωργ. Σίσκος, Νικ. Γεωρ. Σίσκος, Νικ. Ραβάνη, Γεώργιος Καρανάσιος, Νικ. Γκαρίπη, Δ. Χατζηλευθέρη, Ελένη Τσιακμάκη, Γ. Κ. Χατζούδα, Π. Δ. Κοτρότσιου, Γ. Π. Κουρτή, Κ. Τσούρα, Π. Α. Πάνος, Δ. Γ. Στεργιανού, Απ. Δ. Γρηγορίου, Γιάννης Γκέγκας, Γ. Δ. Δαουλτζή, Χρ. Β. Πλάκα, Κ. Θεοδ. Μπουζίκη, Γ. Π. Σκόδρας, Γ. Μπιλμπιλ, Δ. Σιργκή, Αθ. Δ. Σιργκή, Αθ. Γ. Τσιουλχάς, Β. Αντ. Καραμπέρ, Στεργιανή Μόσχου, Παπαβασίλειος, Β. Χρ. Νικόλτσος, Μ. Χρ. Κούρτης, Κ. Αφράτ, Απ. Β. Κούγια, Αθ. Πύργος, Δημ. Κίρκου, Γεώργ. Α. Πράπου, Β. Γ. Κάρτσου, Στέργ. Μαργαρίτη, Αντ. Κ. Κούρτης, Κωνστ. Κατερίνη, Φώτης Κούντιου, Χρ. Σεπίλ, Απ. Γκούλα, Παναγ. Μπαϊρά, Γ. Σκάρδης, Κ. Ζάμπου, Γ. Αγγ. Σαμαντζή, Χρ. Γ. Κούτρου Λούρα, Απόστ. Στίφου, Κωνστ. Μπέσιου, Θωμ. Κ. Μάλου, Παπαγεώργ. Σιώτα, Γ. Π. Κούτρου Λούρα, Χρ. Παπλιάκη, Ν. Κοκοντζιάρη, Γ. Μπαγιατάς, Γ. Αλληλέγκιος, Στεργ. Τσολάκη, Γ. Παπλιάκη, Θ. Γεωργάκη, Β. Κούρτης, Π. Χρ. Κούρτης, Γ. Θεολόγη, Β. Γ. Νικόλτσος, Δ. Γ. Κούτλης, Κ. Χαραλαμπίκη, Γ. Αν. Τουφεξή, Αν. Κόταλη, Σγουραμιάν Σωτήρης, Δ. Δίτσου, Β. Κ. Κιοσέ, Ιωάν. Α. Βελή, Κ. Καλίτσα, Αθ. Χρ. Λέρα, Μάχαμα Κ. Κούμτσιου, Αθαν. Στέφου, Γιάννης Μέλιου, Μιχ. Τσιάπου, Φώτης Τσιάπου, Θεόδ. Τζομαλής, Απόστ. Τσιάπου, Αβραάμ Δράγιας, Παναγ. Κ. Κούμτσιου, Αντ. Δ. Κοκόντζαρης, Παναγ. Τσιάπου, Χρ. Μπαϊράς, Γ. Κούρτης, Απ. Πάνος, Δ. Σκόδρας, Αθ. Γ. Πύργος, Γ. Β. Οικονό-

μου, Δ. Β. Οικονόμου, Δ. Κ. Οικονόμου, Χρ. Οικονόμου, Χρ. Χατζήλευθήρη, Ιωάν. Μιχαήλ, Απόστ. Κασιώτη, [...] Φώτης, Κ. Β. Οικονόμου, Μ. Αθ. Σαμαράς, Κ. Αντωνούδη, Λ. Α. Τσαούση, Α. Α. Οικονόμου, Αθαν. Φάκα, Στέρ. Στανάρη, Χρ. Αγ. Σαμαντζή, Χρ. Παπαδημητρίου, Χρ. Χρ. Παπαπάρναλη, Αθαν. Βλάχος, Βασ. Δότσιου, Απόστ. Τσιαρτεχάρ, Παπαδ. Πόρναλη, Ευάγ. Κούγια, Γεώργ. Σκάρδη, Γιάν. Δ. Σίσκου, Κων. Θεοδ. Βοζίκα, Απόστ. Δίκου, Χρ. Γ. Σουλιώτη, Μενεξή Π. Δαουλτζή, Κων. Αποστόλου, Γεώργ. Αγ. Γκούντσιος, Γεώργ. Κανάκη, Αθαν. Χασιώτη, Δημ. Μαμιάκα, Γεώργ. Πράπα, Αθαν. Μαμιάκα, Γιάν. Ζωγράφου, Θεόδ. Δράγιου, Νικόλ. Στεργιανού, Αθαν. Ματάκου, Χριστ. Σκόδρας, Στέρ. Κανλής, Κωνστ. Τουλούδας, Βασιλική Τσιουμπελεκτοσή, Νικόλ. Τσιουλχά, Πέτρ. Ξιακουστού, Δημ. Γκοκτσιλάς, Δημ. Βελή, Θωμ. Αλλημέγκου, Αντών. Γαλάνη.

Βεζνίκο (Άγιο Πνεύμα):

Γεώργ. Λάλλου, Νάσιος Βάκωλις, Χρίστος Βάκωλις, Βαγγέλης Π. Κούτζης, Αργύριος Γκέγκας, Νικόλαος Γκέγκας, Στεριανός Γκέγκας, Γεώργιος Μαντός, Δημήτριος Μόσχος, Αλέξης Κωνσταντίνου, Δημ. Πολυχ. Βαντέκα, Νικόλαος Ηλία, Παναγιώτης Βάκωλης, Στέργ. Βάκωλης, Χριστάκος Πολ. Βαντέκα, Πετράκος Γρηγορίου, Νικόλαος Σταυρινός, Δημ. Κόσσυφας, Γ. Δρουμαλιάς (Κ. Σταυρινός), Στέργ. Π. Κεσής, Δ. Ζαγόρη, Γ. Θεοδωράκη, Θεοχ. Σταύρου, Ν. Μενεξέ, Γεώργιος Ματανά, Στεργιανή Π. Πατσιά, Μητράκος Τάτσιου, Παναγής Α. Σταυρινού, Στέργιος Γ. Πόρτα, Γεώργ. Κ. Μάλαμα, Ιωάν. Παπαοικονόμου, Κωνστ. Γκάντατζη, Χρίστος Γεώρτσιου, Κωνστ. Κούτρα, Δημήτριος Αβράμ, Λάζος Νικολάου, Νικόλαος Κούμπας, Βαγγέλης Κούτρου, Γιάννης Μπαράτα, Κωνστ. Μπαράτα, Δημήτριος Σπανδωνή, Κων. Κούκας, Στέργιος Αβράμ, Γεώργιος Ν. Μπάλτσιου, Δημήτριος Φλωρής, Ζάχαρις Τάτσιου, Απόστολος Αθανασίου, Θεόδ. Βασιλείου, Βασιλική Μάλαμα, Αθαν. Παπαοικονόμου, Γεώργ. Βαρβαρίνη, Θωμάς Δρουμαλιά, Γιοβάνης Μαλάκου, Ανδρέας Γιάννη Στόικου, Νικόλαος Χουχούλης, Στέργιος

Χουχούλης, Κωνστ. Χουχούλης, Μιχαήλ Τράικος, Νικόλαος Στ. Μελίσκα, Δημήτριος Κουντουρά, Γιάννης Τζεμαλά, Δημήτριος Γιαγκολαρή, Δημήτριος Μπάλτσιου, Θωμάς Μπάλτσιου, Γεώργιος Στογιαννούδη, Χρηστάκος Ματανάς, Αντώνιος Σαμαράς, Γιάννης Σ. Κουλουγκούτη, Κωνσταντ. Διαγκολαρή, Αθανάσιος Μανωλάκη, Γεώργιος Αργυρίου, Δημήτριος Κουντούρη, Γεώργιος Μουτσίτας, Δημ. Ζαμπάκη Σταχτά, Κωνσταντίνος Τάσιου, Χατζηχρίστου Γιαζητζή, Χριστάκος Τσιολάκη, Στεργιανός Α. Γιαζητζή, Θεοφάνης Χρ. Βάκωλις, Κωνσταντίνος Ξένος, Γεώργιος Νάσιουτζικ, Παναγιώτης Αξιάρη, Κωνσταντίνος Μανώτη, Χρίστος Ταχτικού, Χατζηβασίλειος Μαντός, Αντώνιος Τζιονταλά, Νικόλαος Ξένος, Νικόλαος Διλαλά, Χρίστος Διαβάτη, Στέργιος Ροκαμβόλ, Σωτήριος Μπαντέκας, Γεώργιος Μανιώτας, Χρίστος Τσαρός, Μητράκος Σπίντο, Σωτήριος Παπαζαχαρία, Νάσιος Κατιάκος, Αθανασ. Καρληκιοϊλής, Μάρθα Κεφαλά, Χριστάκος Αγγέλου, Χατζηγεώργιος Δημητρίου, Νικόλαος Δημ. Χατζής, Γεώργιος Γρηγορίου, Νάσιος Διαβάτης, Χατζηοικονόμου Παπαθωμά, Γιάννης Δίγκα Δάσκαλη, Ζάχαρις Πατσιώκα, Γεώργιος Διαβάτη, Μαυτούδα Μαυτή, Γιάννης Ζάχαρι Κώστα, Κωνσταντής Τσιλτίκη, Χριστάκος Μητράκου, Σωτήρας Μεμέτσκο, Αντώνιος Μπούρα, Γεώργιος Παπακωνσταντίνου, Γεωργάκης Αναστασίου, Χατζηαργύρης Χατζηεμμανουήλ, Χριστ. Γιάννη Παπαζαχαρίου, Νικόλ. Γεώρτσιου Στόικου, Ζάχαρις Στεργίου, Δημήτριος Ευαγγέλου, Αντώνιος Δίγκα, Αποστολίνα Ζαχ. Τεκίρνταλη, Νικ. Χρ. Τεκίρνταλη, Δημ. Τσιοντσιώνα, Χατζηδημήτριος Χατζηγεωργίου, Βαγγέλης Αθ. Δομουχτσή, Κωστάκης Χρ. Κιουτσιούκη, Χριστ. Κ. Κουτούρα, Κώτσιος Α. Ρίμπα, Διαβάτης Παπανικολάου, Παναγιώτης Φωτίου, Στέργιος Τάτση, Δημ. Θεο. Γούτα, Γεώργιος Παναγ. Δάσκαλι, Βασίλειος Π. Κυριάκου, Νικ. Ζαμπάκης Μπάκαλης, Παγώνα Χήρα, Βασιλική Χριστοδούλου, Παπά-Κυργιάκος, Κ. Χρ. Μούτζου, Αντ. Αποστ. Κρανάς, Γ. Αντ. Ματάκου, Γ. Κ. Μελκούδης, Π. Πύργου, Δ. Πατραμάνης, Βαρσάμης Κ. Φραγκής, Αντ. Γ. Γκαϊταντζής, Κ. Δ. Ντούρμαλης, Ν. Γ. Γιάγκου, Ιω. Σωτ. Αλεμδάρ, Μήτρης Μπουγιώτης, Αλέξης Πολυζώη, Βαγγέλης Ιωαννίκα, Μήτρης Ζιώγα, Κ. Τσάπου, Δ. Μελκούδης, Χρ. Στ.

Σαμαράς, Νάκος Τσολάκη, Χρ. Κώστα, Χριστάκης Ναπολέον, Βαγγέλης Κουτάκη, Β. Σωτήρα, Χατζηκώνστα Μπατσούρη, Παπά-Γεώργιος, Παπά-Αντώνιος, Χριστ. Αντ. Κώτσου, Αθανάσιος Ξένου, Κ. Χρ. Παπαζαχαρίου, Ιω. Αξιάρης, Χριστ. Κουντρόσκου, Δ. Ν. Κατάκου, Κ. Αξιάρη Τσιαρούδα, Π. Στογιάννου, Δημητρού Χήρα Ζαγόρη, Αθ. Μερκάδου, Χριστάκος Κόσσυφα, Αβαμπάνινα Χήρα, Νικ. Γ. Σολμά, Νάσιου Χήρα Λιαπλιάκ, Μιχαήλ Μαντή, Νατζή Αργύρης, Κωνσταντίνος Γκίγκας, Γεώργ. Αναστ. Τασκούδη, Κων. Αργ. Ζιάκου, Αντώνιος Σαραντάρ, σχολεία Βεζνίκου

Σαρμουσακλή (Πεντάπολη):

[αναπαράγονται μόνο τα ευκρινώς γραμμένα ονόματα]

Δημή. Θεοδοσίου (Πουρπούρ), Χατζή Αξιάρης, Βασ. Χρ. Πουρπούρη, Αθαν. Πολυρ. Βαντέκα, Χρίστος Β. Παπά, Μανωλ. Μητρ. Μαργαρίτη, Αθαν. Τοπποσή, Γεώργιος Αναγνώστου, Νικόλ. Παπατόλιου, Αναστ. Δ. Γκούντεντζικ, Δημ. Α. Γκούντεντζικ, Βαγ. Α. Γκούντεντζικ, Στέριος Α. Αλεξανδρή, Βαγ. Δ. Θεοδώρου, Κωνστ. Παπατόλιου, Δημ. Ηλία, Θεολόγης Τσικουδάς, Γιάννης Βαντέκα, Παναγ. Α. Καρατζά, Κων. Χρ. Ζάχαρι, Γιοβάνης Τάσιου, Στέριος Βακάλης, Δημ. Κοτσιαντζή, Νικόλ. Α. Τσιουλή, Νικόλ. Μ. Τσιλίκα, Χρίστος Αθ. Προύσκα, Παναγ. Παράσχου, Κων. Α. Χαρτώννα, Θεόδ. Α. Καρατζά, Γεώργ. Ζηλιώτης, Μητρ. Β. Βουλγαρούδη, Β. Βουγιατζή, Μαρία Δ. Μαργαρίτη, Α. Γ. Προύσκα, Παπανικόλαος Παπαργυρίου, Αθαν. Φωτίου, Μητρ. Αθ. Φώτη, Χρ. Θεοδ. Μάλαμα, Δημ. Αθ. Θεοδωράκη, Αθαν. Μ. Βαντέκα, Κώνστ. Μούρτζιου, Γεώργ. Ντοκουζλή, Βασ. Μανώλ. Παπάρτσιου, Νικόλ. Πουρπούρ, Κωνστ. Α. Ποστουρλή, Χριστ. Κοτσιαντζή, Βασ. Κ. Βακάλης, Χριστ. Δ. Παπάρτσιου, Νικόλ. Φράστανλης, Θεοδόσ. Λιθαρή, Δημήτρ. Κ. Νανούση, Γεωργάκης Τσιλιμπή, Δημ. Β. Τσιαρτσάρη, Βασίλ. Θεοδοσίου, Σπύρος Θωμά, Θωμάς Μπαντέκα, Γεώργ. Πατσιούκα, Μητρ. Γεροντούδη, Δημ. Σιώτας, Αξιάρης Β. Ζμπιρτι(;)κα, Γεώργ. Β. Παπίτσκα, Νικόλαος Θωμά, Αθαν. Λασπάς, Απόστ. Ν. Δάγκαλα, Μητρούσης Αριτζή, Βασίλειος Δούμπαλις,

Μήτρος Γ. Χρίστου, Θ. Γιοβάνη, Χρ. Γιοβάνη, Θεολόγης Νάσιου, Χρ. Νικόλ-
 τσιου, Μανώλης Δ. Κιοσές, Γεώργιος Νιόνια, Χρ. Πουτουρλή, Αθ. Πουρπούρη, Δ.
 Μάβρη, Άγγελ. Χρ. Δοβίσταλι, Χριστ. Καρπέτης, Βαγγέλης Δραγάση, Γ. Λασπιάς,
 Απόστ. Κίρτσιου, Διαβάτης Μανώλη, Αθ. Γιαπή, Β. Χρ. Τσιούτρη, Αθ. Αναγνώ-
 στου, Χρ. Αγγελούση, Αξιάρης Τσιάρα, Μυγδαλή Μπαντέκα, Φώτιος Γιοτλή,
 Βαγγελή Γρηγ. Χήρα, Π. Γιάγκαρη, Χρ. Λιθαρή, Βαγγέλης Λιθαρή, Αθ. Αν. Μή-
 τρετζικ, Β. Μαυτής, Δ. Βενέτη, Γ. Κρουστάλης, Δ. Κρουστάλης, Αθάν. Χρήσιμος,
 Δ. Χρήσιμος, Θ. Χρήσιμος, Χρ. Χρήσιμος, Θεολ. Τσικουδάς, Λιθαρή Χριστοδού-
 λου, Φ. Χρ. Λιθαρή, Γ. Δ. Χατζηγιάνγκου, Αυγ. Αλ. Καρατζά, Ν. Μούτσιου, Χρι-
 στοδ. Γιουρούση, Χρ. Δ. Τρούσκα, Ν. Β. Γκρέντα, Ευάγ. Β. Γκρέντα, Κ. Χατζηγα-
 γοράκη, Απ. Χατζηαγοράκη, Κ. Μ. Θεοδοσίου, Αναστ. Χρ. Πουρπούρ, Ευάγ. Αν.
 Στασσινέ, Αργύρ. Χατζηαγοράκη, Μανώλ. Χατζηαγοράκη, Χρ. Γ. Βούλγαρις, Αθ.
 Απ. Αριτζή, Αβράμ Χούμκολι, Γ. Αγγελούση, Κ. Παπαγεωργίου, Φωτ. Χριστ.
 Γκουτζούρη, Γ. Γκουτζούρης, Αργύρ. Τζάρα, Πολυξ. Σωτηρ. Μουδίρη, Γεώρ. Λι-
 θαρή, Θωμάς Δ. Θεοδοσίου, Χρ. Μαν. Μπαντέκα, Δ. Καραμπούτη, Μητρούσης
 Χατζηνάσιου, Γ. Αντ. Μήτρετζικ, Π. Φωτ. Μπαντέκα, Β. Μπιούλμπουλ, Β. Ξεφτέ-
 ρης, Κορδόκας, Γ. Σίρπη, Γ. Γκολοβώδα, Μ. Γκολοβώδα, Ν. Σταύρου, Β. Λ. Λά-
 μπρου, Π. Λάμπρου, Γ. Τσιουτσιούλα, Γκρέντα, Γεώργ. Μπαλτατζή, Μπαρ-
 μπαλώ, Βασίλ. Αγοράκη, Γ. Καρανάσιου, Γεώργ. Κοτσαντζή, Κωνστ. Χρ. Αγο-
 ράκη, Απ. Μαυτής, Πέτρος Σάβιακλης, Δημ. Τσιομπάν, Προκ. Πολυχρόνη, Γεώργ.
 Μισυράς, Αγ. Παπουτσή, Ηλίας Νικολάου, Ευάγ. Δημ. Χαρτονάς, Αυγ. Βλάχος,
 Γεώργ. Λύδας, Γεώργ. Ν. Στράμπας, Π. Ν. Στράμπας, Αθαν. Α. Τσούλης, Γεώργ.
 Κλάρας, Θωμάς Βίλτσιου, Γεώργ. Πρεντέκου, Δημ. Γ. Βοράν, Αθαν. Ευλαβίτης,
 Νοκτάς, Γεώργ. Πολυχρόνη, Γεώργ. Μάρκου, Γεώργ. Αμπατζή, Νικολάου (για-
 τρός), Αθαν. Καφετζής.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ 1914

Η αναγέννηση των Σερρών και του Σιδηροκάστρου, δυο πόλεων που γνώρισαν μεγάλες καταστροφές και πολλές ανθρώπινες απώλειες κατά τη διάρκεια και κυρίως κατά τη λήξη της σύντομης βουλγαρικής κατοχής, οι αλλαγές στην καθημερινότητα των κατοίκων στις πρόσφατα απελευθερωθείσες επαρχίες της ανατολικής Μακεδονίας, η προσπάθεια ενσωμάτωσης των προσφύγων, οι οποίοι είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τις βουλγαροκρατούμενες πλέον πατρίδες τους, αλλά και η ανάδειξη κάποιων μικρών ιστοριών από το πρόσφατο πολεμικό παρελθόν της ταλαιπωρημένης αυτής γωνιάς του ελληνισμού αποτέλεσαν αντικείμενο αφιερωμάτων σε διάφορες εφημερίδες και περιοδικά.

Η παράθεση όλων των δημοσιευμάτων θα ήταν ίσως υπερβολική και οπωσδήποτε κουραστική, οπότε αποφάσισα να κάνω μια επιλογή με κριτήριο να καλύπτονται οι διάφορες πτυχές όσων αφιερωμάτων είχαν έντονο σερραϊκό άρωμα.

ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΜΙΝΙ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΟΣ

- α. Η εισβολή της καθαρεύουσας και οι πρόοδοι των Σερραίων (σελ.190)
- β. Οι πρόσφυγες από το Μελένικο, οι καλλονές Σιδηροκαστρινές (σελ.192)
- γ. Κάτω Τζουμαγιά: Η εξοχική τοποθεσία «Γσάι» και τα έθιμα του γάμου (σελ.194)
- δ. Η ηρώιδα Σερραία δασκάλα Νίνα Νικολαΐδου (σελ.198)
- ε. Ο «σωτήρας της Νιγρίτας» Δημήτριος Διονυσίου (σελ.199)
- στ. Η ωραία χανούμ της Κάτω Τζουμαγιάς (σελ.200)
- ζ. Ο Λαϊλιάς και οι απειλές που αντιμετώπιζε (σελ.202)
- η. Η καθημερινή ζωή των προσφύγων (σελ.203)
- θ. Η Γεωργική Σχολή, η κατεστραμμένη πόλη των Σερρών και η αγροτική παραγωγή της επαρχίας (σελ.204)
- ι. Διασχίζοντας τον νομό Σερρών με το τρένο (σελ.209)

α. Η εισβολή της καθαρεύουσας και οι πρόοδοι των Σερραίων

Στις προηγούμενες σελίδες συναντήσαμε δυο φορές το όνομα του ανθυπασπιστή Κωνσταντίνου Παπούτση, ο οποίος συμμετείχε ενεργά σε διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις στην κωμόπολη της Κάτω Τζουμαγιάς. Ο Παπούτσης, ο οποίος βρέθηκε στην περιοχή με τον ελληνικό στρατό, φαίνεται ότι αγάπησε πραγματικά την ευρύτερη περιοχή των Σερρών και αρκετά, εκτενέστατα κείμενά του σχετικά με την ζωή στις αναγεννώμενες πόλεις των Σερρών, του Σιδηροκάστρου και της Κάτω Τζουμαγιά δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *Ελλάς*.

Από ένα άρθρο, δημοσιευμένο στις 30.01.1914, θα σταθώ σ' ένα μικρό απόσπασμα γύρω από την απόπειρα προσαρμογής των Σερραίων στην καθαρεύουσα.

[...] Όλαι αι κυρίαί και δεσποινίδες φορούν πλέον καπέλλα, παρακολουθούν δε τόσον την μόδαν, ώστε κανείς εκπλήσσεται διά την τόσον ταχείαν μεταβολήν του παλαιού καθεστώτος, καθ' ο δεν ετόλμων να εξελθώσιν εκ της οικίας των. Ομιλούσι δε πολύ την καθαρεύουσαν, σχεδόν με μανίαν.

Λόγου χάριν μίαν ημέραν είχα την αγενή περιέργειαν, καιροφυλακτών να παρακολουθήσω ομιλούσας κυρίας και ήκουσα τον εξής περίπου διάλογον.

*Επορεύθην ζεύρετε προς τα κάτω, αλλά **πλείσται λάσπαι** με ημπούδιζον να βαδίζω ελευθέρως. Αίφνης το **κουντούριόν** μου κολλά με πάταγον στη λάσπη και θα έμενον εκεί πλείστον καιρόν εάν δεν με βοηθούσε ένας όπως πρέπει κύριος διά να εξέλθω.*

Και η άλλη μειδιόσα χαιρεκάκως.

- Φαντάζομαι καϊμένη την στενοχωρίαν του κυρίου.

Έφυγα αμέσως διά να μη εννοηθώ, γελών και κομίζων ευνοήτους εντυπώσεις εκ του ωραίου τούτου επεισοδίου.

*Χαρακτηριστική είνε και η προσπάθεια των χωρικών προς εκμιάθησιν της καθαρευούσης, διό και μιμούνται ό,τι δύνανται να ενθυμηθούν. Ούτω εις χωρικός αντί να μου είπη ότι ήλθε εκ του χωρίου του εις την πόλιν πεζή, εθεώρησε να το μεταφράση καλλίτερον εις την καθαρεύουσαν λέγων μοι, ότι ήλθε διά **ποδαρίων**.*

Ευνόητον λοιπόν πόσα αθώα γέλοια δύναται κανείς να κάμη εκ τοιούτων επεισοδίων. [...]

Σ' ένα δεύτερο κείμενό του με τίτλο «ΑΙ ΠΡΟΟΔΟΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ», που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ελλάς* τις παραμονές της επετείου απελευθέρωσης των Σερρών, ο ανθυπασπιστής εστίασε στις προόδους, που είχαν αρχίσει να συντελούνται στην καθημερινότητα των κατοίκων. Οι Σερραίοι μπορεί να μην είχαν αποκτήσει καινούρια σπίτια ακόμη, όμως δεν έλειψαν οι διασκεδάσεις στις εξοχές και τα καφενεία ούτε και το ενδιαφέρον των γυναικών για τη μόδα:

[...] Καταστήματα μεγάλα ηγεώγησαν [= άνοιξαν], παρακολουθούντα βήμα προς βήμα τας νεωτέρας εξελίξεις. Φαρμακεία πολλά εγκαθιδρύθησαν δώσαντα ούτω όμην Ευρωπαϊκής πόλεως. Ζυθοπωλεία άπειρα και Ξενοδοχεία ηγέρθησαν, εις τα οποία δύναται τις διαμένων ν' απαιτήση ό,τι και εις τας μεγάλας πόλεις.

Οι δρόμοι εκαθαρίσθησαν οπωσδήποτε, ήρχισαν δε και αι οικίαι εξωραιζόμεναι επί το ευρωπαϊκότερον κατά μικρόν. Ήδη συνεστάθησαν σύλλογοι διάφοροι, σκοπόν έχοντες εκπολιτιστικόν, και μουσική διοργανώθη εταιρία προς εκμάθησιν της μουσικής υπό της νεολαίας. Πολύριθμοι δε ιατροί και δικηγόροι, κατελθόντες εκ της παλαιάς Ελλάδος διαμένουσιν ενταύθα και μετά των αξιωματικών και υπαλλήλων του Κράτους, ως και μετά της ευγενούς και ανεπτυγμένης κοινωνίας της πόλεως σχηματίζουνσιν σύνολον πληθυσμού, υφ' όλας τας απόψεις άξιον παντός επαίνου.

- Οι δρόμοι και αι εξοχαί

Δεν δύναται τις να είπη ότι οι δρόμοι υπέστησαν μεταβολήν. Είνε καλντερίμια, εις τα οποία διά να βαδίση τις μη συνηθεισμένος εις τούτο, θα ησθάνετο μεγάλην δυσκολίαν. Εν τούτοις εκκαθαρίσθησαν.

Δύναται τις όμως να είπη, ότι επροώδυσεν η πόλις και εν γένει η κοινωνία αυτής, όταν ίδη τας εξοχάς της.

Μετά το κτίριον του κινηματογράφου υπάρχει γέφυρα ενός χειμάρρου, από της οποίας διαχωρίζονται δύο οδοί. Και οι δύο δε ούτοι δρόμοι καταλήγουσιν εις δροσόλουστα και βαθύσκια πεδιά.

Και η μεν μία η διαπερώσα την Γέφυραν, διέρχεται διά πληθύος ένθεν και ένθεν, ρωμαντικών Ζυθοπωλείων και

καφφενείων, καταλήγουσα εις ρωμαντικοτάτην θέσιν ονόματι Άϊ Γιάννης, η δ' άλλη ακολουθούσα παράλληλον με τον χειμάρρον γραμμήν, καταλήγει εις ρωμαντικώτατα μαγευτικά κιόσκια.

Ευρισκόμενός τις εις τοιούτον μέρος ασφαλώς θα νομίση ότι ευρίσκεται εις τον Ποδονίφτην των Αθηνών. Τα ωραία κιόσκια, περικυκλωμένα από μεγάλας βαθυσκίους λεύκας, πλησίον των οποίων διέρχεται ο χειμάρρος, το αριστοκρατικόν κοινόν το απολαμβάνον τας εξοχάς ταύτας, και η δροσερά αύρα, η αναζωογονούσα τον καθημένον, εκ του καμάτου και του καύσωνος της ημέρας, πάντα ταύτα θα αναγκάσωσι τον επισκεπτόμενον να ομολογήση, ότι η πόλις αυτή, ολίγον έτι απέχει από του να συμβαδίζη, εκ της απόψεως ταύτης βεβαίως, με την πρωτεύουσαν.

- Η μόδα και αι κυρίαί των Σερρών

Άλλ' εκείνο διά το οποίον πρέπει να απορή τις είνε η Θεά μόδα. Ολίγον και θα νομίξη τις βλέπων τας πράγματι ωραίας Κυρίας και δεσποινίδας της πόλεως, με τα πλαστικά σόματά των, και την αριστοκρατικήν των φυσιογνωμίαν, ότι ευρίσκεται εις τα Παρισινά βουλεβάρτα, όταν μάλιστα παρακαθήμενος με κύκλον αριστοκρατικόν ακούση και μερικά Γαλλικά.

Η Μόδα παρακολουθείται ενταύθα κατά πόδα. Το μόνον, το οποίον ακόμη δεν υπεισήλθεν εις την γυναικείαν μόδαν είνε η κατάργησις των περικνημίδων. Άλλά και ταύτας τας αντικαθιστά το αραχνοϋφές τρανσπαράν, και το ανοικτό Ταγκό.

Έχουν δε αι γυναίκες ενταύθα ιδιαίτερα όλως συστήματα και ιδιοτροπίαις.

Παρουσιαζόμενη η Σερραία Κυρία ή δεσποινίς ενώπιον του ανυπομονούντος

να την χαρακτηρίσει ακριβούς παρατηρητού, δεν αποκαλύπτει εις αυτόν ειμή ένα προς ένα τα θέλητρά της, με διάστημα χρόνου τόσον, όσον νομίζει ότι πρέπει να κανονίση, συμφώνως προς την ιδιοσυγκρασίαν του παρακολουθούντος αυτήν κυρίου.

Ευλόγως λοιπόν θελγόμενος πας τις τοιούτος εκ της φειδωλού στάσεως της ωραίας του συνομιλήτριας, δεν δύναται παρά να θαυμάση και να διατεθή πλέον ή ευνοϊκώς υπέρ του προσώπου τούτου.

- Τα Γαλλικά του Κινηματογράφου

Το Κτίριον του κινηματογράφου είνε χωρισμένον εις δύο διαμερίσματα, θερινόν και χειμερινόν. Τώρα έχει κινηματογράφον Πατέ. Το βράδυ συγκεντρώνεται εκεί όλη η ωραιότερα κοινωνία των Σερρών από της 8ης μ.μ. μέχρι της 11 μ.μ.

Το ωραίον είνε ότι και αν τύχη τις εν τη παραστάσει, αγνοών την Γαλλικήν και μη δυνάμενος ούτω να εξηγή τας επιγραφάς των ταινιών, ενταύθα ευκόλως θα εννοή τα γραφόμενα, από τας ταυτοχρόνους, δι' ηχηρού τόνου εκφωνούμενας μεταφράσεις των Κυριών και

Δεσποινίδων, ομοιοζούσας με μίαν γενικήν βοήν, εις κάθε μεταλλαγήν της επιγραφής των ταινιών. [...]

- Τα Δαρδανέλια

Αι Σέρραι έχουν και τα «Δαρδανέλια» των. Ένα είδος δηλαδή «Ντορέ - Γιαννάκη» όπως λέγουν εις τας Αθήνας. Είνε δε αυτά εις έξοχον θέσιν παρά το κατάστημα του Κινηματογράφου.

Και εις την μίαν πλευράν είνε Ζυθοπωλείον, εις το μέσον διέρχεται η οδός η άγουσα εις τας εξοχάς, επί δε της έναντι τοιαύτης υπάρχει Εστιατόριον μετά Ζαχαροπλαστείου.

Το εσπέρας και τα δύο καταστήματα γέμουσι κόσμου εκλεκτού, όσον η αριστοκρατική κουτσομπολιά, κατά τα ειθισμένα δίνει και παίρνει. Οι Δανδήδες, - διότι και εις τας Σέρρας υπάρχουν τοιούτοι, - με ζυρισμένον τον μύστακα, με άψογον στάσιν, και με το απαραίτητον πούρο εις το στόμα, διερχόμενοι εφ' αμάξης, σταματούν εις τα Στενά, ένθα επιδεικνύουν τα γαλλικά των και τα... πανταλόνια των!

β. Οι πρόσφυγες από το Μελένικο, οι καλλονές Σιδηροκαστρινές

Ένα ακόμη αφιέρωμα με την υπογραφή του Παπούτση δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ελλάς* στις 22.05.1914. Αφορούσε γενικά τη ζωή στο Σιδηρόκαστρο, όμως επέλεξα να σταθώ σε δύο σημεία, που αποτελούσαν και το κύριο μέρος του δημοσιεύματος, σχετικά με τη νέα πνοή που είχαν εμφυσήσει στην πόλη οι Μελενίκιοι πρόσφυγες (παράλληλα με την αντιπαλότητα που είχε αναπτυχθεί με τους ντόπιους), αλλά και με τις καλλονές γυναίκες της περιοχής:

Σήμερον από τους καθ' εαυτό ιθαγενείς Έλληνας του Δεμίρ Ισσάρ μόλις θα ίδετε οκτώ έως δέκα. Πάντες οι λοιποί έχουσι κατακρεουργηθή. Αρκεί να προσθή τις ως απέδειξε η στατιστική των

βαρβαρισμών ότι διακόσια είκοσι τρεις χήραι υπάρχουσι, γυναίκες νεώταται χάσασαι τους συζύγους των εις την καλλιτέραν του βίου των ηλικίαν. [...]

Την ζώην σήμερον και την ομολογουμένως μεγάλην κίνησιν της πόλεως δίδουσιν οι πρόσφυγες του Μελενίκου, οίτινες πάντες έχουσι εγκατασταθή εν ταύθα, συναποκομίσαντες τα ιερώτερα και πολυτιμότερα εκ των αρχαίων κειμηλίων α είχον εν Μελενίκω. Μεγίστην έχει αξίαν το εικονοστάσιον της Μητροπόλεως των επί ξύλου πολυτίμου λεπτώς επεξεργασμένου, το οποίον μετέφερον εν ταύθα εκ του παλαιού Μελενίκου.

Το Μελένικον πρότερον εθεωρείτο ως η εστία του αρχαίου Βυζαντιακού πολιτισμού και η κοιτίς των αρχαίων ελληνικών παραδόσεων, διότι πλείστοι αυτοκράτορες του Βυζαντίου κατώκησαν εκεί, διάφορα δε χρυσόβουλα και άλλα κειμήλια άφισαν ως πολύτιμον παρακαταθήκην, ην καλώς εφύλασσον οι Μελενίκιοι. Ούτω λόγου χάριν, έτσι και σήμερον σώζεται η οικογένεια των Κομνηνών και Παλαιολόγων.

Επειδή δε όλη η κίνησις της πόλεως χρεωστέεται εις τους πρόσφυγας Μελενίκιους οίτινες υπερβαίνουν τους 6,000 έχουσιν ούτοι την αξίωσιν όπως η πόλις ονομασθή «Νέον Μελένικον». Αλλά και αι οικογένειαι αι απομείνασαι και αι ορφανά των Δεμυρσσαριωτών κατ' ουδένα λόγον συμφωνούσιν όπως η πατρίς των αλλάξη όνομα.

Εντεύθεν λοιπόν εγεννήθη συναγωνισμός εμπορικός ούτως ώστε πας Μελενίκιος οφείλει να αγοράζη και να κάθηται μόνον εν καταστήματι συμπατριώτου του. Τούτ' αυτό δε πράττουσι και οι Δεμυρσσαριώται.

Είνε όμως αποδεδειγμένον ότι ούτοι έχουσιν ιδιαίτερον εμπορικόν τάλαντον. Είνε αληθώς δαμόνιοι. Εκ του μηδενός προσπαθούσι να σχηματίσωσι περιουσίαν, υποστηρίζονται δε τόσοσιν αναμεταξύ τους, ώστε ουδείς υπάρχει σήμερον

Μελενίκιος υποφέρων οικονομικώς. Διά τούτο δε και κατώρθωσαν να διατηρήσωσιν άμωμον την γλώσσαν των και τα έθιμά των από των αρχαιοτάτων βυζαντινών χρόνων, αν και όλη η περικυκλούσα το Μελένικον περιφέρεια, έβριθεν όχι μόνον Βουλγαροφώνων, αλλά και πολυπληθεστάτων συμμοριών κομιτατζήδων.

Εκείνο διά το οποίον οι Μελενίκιοι είνε ευχαριστημένοι πολύ, είνε ο στρατός μας. Τόσων ενθουσιάζονται όταν βλέπουν τους ευσταλείς φαντάρους πηγαυνοερχομένους μετά τα γυμνάσιά των, και δίδοντας εν τη πόλει χαρμόσυνον κίνησιν και ζώην, διά της κινήσεός των, ώστε ακόμη και σήμερον αφίνουν την εργασίαν των και αναμηνύονται μετά των στρατιωτών, ερωτώντες αυτούς. Και εν γένει θεωρούσι τιμήν των να ομιλώσι με στρατιώτην. Τοιούτος είνε ο ακραιφνης πατριωτισμός των ανθρώπων τούτων.

Οι Μελενίκιοι κατώρθωσαν και διέσωσαν μερικά εκ των αρχαίων πολυτίμων κειμηλίων των. Ούτω σώζεται σήμερον ο αρχιερατικός σάκκος του Χρυσοστόμου ως και η αυτοκρατορική μίτρα και ο πορφυρούς μανδύας του Αυτοκράτορος Μιχαήλ του Κομνηνού, και τα πέδιλα της Αυτοκρατείρας Θεοδώρας, τα οποία μάλιστα λέγεται ότι θα δωρήσωσιν εις τον Βασιλέα μας κατά την στέψιν Του.

Εκάστην Κυριακήν ή εορτήν άπαντες οι Μελενίκιοι καθ' ομάδας εξέρχονται των οικιών των και πορεύονται προς αναψυχήν εις τας πλησίον μαγευτικάς εζοχάς.

Είνε δε αδύνατον να μη θαυμάση πας τις τους ανθρώπους τούτους, όχι μόνον διά την αγάπην την οποίαν τρέφουν ανα-

μεταξύ των, αλλά και διά την επιμεμελημένην ανατροφήν των οικογενειών των, την παιδείαν των, και την βαθείαν των κρίσιν, ως και τας γνώσεις των εις ό,τι αφορά παν το Ελληνικόν. Και ταύτα ενώ έζων οι άνθρωποι ούτοι εν μέσω των βράχων, περικυκλωμένοι από εχθρούς και με ελλιπέστατα τα μέσα της συγκοινωνίας. [...]

Πάντες γνωρίζουν είτε εξ ιδίας αντιλήψεως, είτε εξ ακοής ότι εις την Μακεδονίαν υπάρχουν αι ωραιότεραι γυναίκες. Προ παντός όμως τούτο συμβαίνει εις την ανατολικήν Μακεδονίαν.

Προκειμένου όμως περί Δεμίρ-Ισσάρ και ολοκλήρου της κατοικησίμου πεδιάδος των Σερρών, το πράγμα δεν θα είχε ουδεμίαν υπερβολήν, εάν παρεδέχετο τις την εξής μυθολογίαν: Ότι η Θεά του Κάλλους Αφροδίτη, θυμωθείσα, διότι τα τέκνα τα οποία έκαμε μετά του συζύγου της Ηφαίστου ήσαν δύσμορφα και ωχρά, εδραπέτευσεν εκ της συζυγικής παστάδος, οδηγουμένη δε υπό του εραστού της Απόλλωνος, έφθασε προ της οροσειράς του Σιδηροκάστρου, της δεσποζούσης της πεδιάδος των Σερρών. Εκεί δε ενέπηξαν την ερωτικήν αυτών φωλεάν, ένθα μάλιστα σώζεται και το σπήλαιον των Θεών, κείμενον εις μαγευτικωτάτην θέσιν.

Και τω όντι, αι γυναίκες ενταύθα δύνανται να ονομασθώσι γενικώς, αν όχι καλλοναί, τουλάχιστον αρκετά ωραία. Ακόμη δεν παρατηρεί κανείς ενταύθα, ούτε τα νεύρα να ταράσσωνται υπό την μικύλην [= μικρή] χείρα της ωραίας,

ούτε σπασμωδικάς κινήσεις, ούτε τους επιδεικτικούς εκείνους βηματισμούς τους ομοιάζοντας εις τον τόνον, με κτύπημα ωρολογομηχανής. Η ωραιότης εις αυτό ακριβώς συνίσταται. Εις την απλήν αμφίεσιν αφ' ενός, η οποία δίδει εις τον θεατήν καιρόν να θαυμάση εν ανέσει όλας τας καλλιτεχνικάς γραμμάς ενός θείου σώματος, και εις την μη επιτετηδευμένην έκφρασιν του προσώπου, επί του οποίου δύναται τις να αναγνώση πάσαν της ψυχής την μορφήν, εν όλη αυτής τη ωραιότητι. [...]

Και αποτέλεσμα του τοιούτου φαινομένου είνε η αθρόα φυγή των οπωσδήποτε επισκεφθέντων το μέρος τούτο εκ της πατρίδος των και εγκατισταμένων ενταύθα, αφού πρότερον νυμφευθώσι. Διότι είνε και το άλλο ζήτημα, το οποίον παρέλειμα, ότι ουδεμία κόρη είνε αποφασισμένη να εγκαταλείμη την πάτριον γην χάριν του μνηστήρος της, διά τούτο δε αναγκάζονται οι δυστυχείς υπό των Σειρήνων ερωτόληπτοι, να αλλάζουν χάριν της ωραίας των, κατοικίαν και διαμονήν.

Και παράδειγμα φέρω την ιστορίαν ενός Παλαιοελλαδίτου, όστις ήτο έφεδρος δεκανεύς. Ούτος αγαπήσας παραφόρως μίαν ωραίαν Μελενικίαν, ηναγκάσθη εκών άκων, να εγκατασταθή εν Δεμίρ-Ισσάρ, μη συνενούσης ουδέ κατ' ελάχιστον της κόρης να εγκαταλείμη το πάτριον έδαφος.

Εγκατασταθείς λοιπόν ενταύθα, την ενυμφεύθη, ανοίξας ένα αρκετά καλόν εδωδιμοπωλείον. [...]

γ. Κάτω Τζουμαγιά: Η εξοχική τοποθεσία «Τσάυ» και τα έθιμα του γάμου

Πολύ ενδιαφέρον θεωρώ και το αφιέρωμα του Κωνσταντίνου Παπούτση στην Κάτω Τζουμαγιά, τη σημερινή Ηράκλεια, όπου άλλωστε βρισκόταν και το στρατόπεδό του. Πέρα από κάποιες γενικές πληροφορίες για την κωμόπολη, στάθηκα

κυρίως στην περιγραφή της εξοχικής τοποθεσίας «Τσάι», καθώς και των εθίμων του γάμου, που ήταν μοναδικά στην Κάτω Τζουμαγιά και εντυπωσίασαν τον ανθυπασιπιστή. (πηγή: περιοδικό *Ελλάς*, 27.07.1914)

Κάτω ή Μπαϊρακλή Τζουμαγιά: Είνε η ονομασία μιας πόλεως ωραιοτάτης κειμένης τρεις ώρας μακράν των στενών του Δεμίρ-Ισσάρ. Εν τω μέσω της ευφορωτάτης σχεδόν πεδιάδος των Σερρών. Ωραία λευκά σπιτάκια τοποθετημένα εδώ και εκεί αναμίζ μετά ωραιοτάτων βαθυσκίων δένδρων, παρουσιάζουσι ευθύς αμέσως εις τον επισκέπτην σύνολον ωραιοτάτης πόλεως. Απέραντα δε καλλιερημένα χωράφια παρουσιάζοντα με τα ποικίλα αυτών σπαρτά μίαν ασυνήθη όλως όψιν, γοητεύουν τους οφθαλμούς του επισκέπτου, ούτως ώστε ούτος λίαν ευνοϊκώς αμέσως διατίθεται υπέρ της παρουσιαζομένης ούτω ενώπιόν του πόλεως.

Αλλ' εκείνον διά το οποίον πρωτίστως εκπλήσεται τις, δεν είνε τόσον η ωραία αύτη τοποθεσία, ήτις είνε συνήθης εν τη κεντρική Μακεδονία, όσον η πρωτοφανής διά τας λοιπάς Μακεδονικάς μικροπόλεις ανάπτυξις των κατοίκων, ήτις τόσον πιστώσ παρουσιάζει τούτους και κατέχοντας την ιδέαν του πολιτισμού ώστε ο καθείς αμφιβόλλη περί της γνησιότητός των ως ιθαγενών Μακεδόνων, ευρισκομένων εν δουλεία, νομίζων ότι ευρίσκεται εν τω μέσω κοινωνίας ελευθέρας Ελληνικής πόλεως.

Η άπταιστος Ελληνικωτάτη προφορά των, τα έθιμά των, η βαθεία των γνώσις εις ό,τι αφορά σπουδαίως παν το Ελληνικόν και ο ακραιφνής πατριωτισμός των, ή μάλλον διά να προσεγγίση τις εις τον χαρακτηρισμόν, ο βαθύς των φανατισμός, όλα ταύτα φυσικώς συντείνουν

πολύ εις την γέννησιν της απορίας του επισκεπτομένου.

Η πόλις αριθμεί 9,000 κατοίκων περιήπου, απάντων Ελλήνων. Αν και το σχέδιον της πόλεως δεν είνε βεβαίως το αρμόζον, εν τούτοις όμως είνε αρκετά υποφερτόν, καθ' όσον τουλάχιστον ελλείπουσι τα δύσβατα εκείνα καλντερίμια, τα οποία θεωρούνται ως μία γενική πληγή, εις πάσας σχεδόν τας Μακεδονοπόλεις. Άλλως τε τούτο δικαιολογείται καθ' ότι η Τουρκική νωχέλεια η ονομαζομένη Διοίκησις, ολίγον εμερίμνα περί σχεδίων και λοιπών εξωροϊστικών έργων. Άξιον μεγάλης προσοχής μόνον τυγχάνει το μεγαλοπρεπές σχολείον των. Κτισμένον κατά τα νεώτερα σχέδια, έχει δύο πτέρυγας μεγάλας. Η μεν μία είνε η Σχολή των αρρένων, η δ' άλλη των θηλέων. Αι τελευταία τάξεις των Αστικών αυτών Σχολών ισοδυναμούσι με την τρίτην τοιαύτην του παρ' ημίν Σχολαρχείου.

Μεγάλοι και ευρύχωροι αίθουσαι έχουσαι παράθυρα μεγάλα, δι' ων καθίστανται τελείως ευήλιοι και ευάεροι, μεγάλως συντελούσιν υπό υγιεινήν έπομην εις την ευρωστίαν των μαθητών.

Διευθυντής των Σχολών είνε ο Σχολάρχης κ. Παπανικολάου, ανήρ δράσας ποικιλοτρόπως εις την Εθνικήν ιδέαν. Και η μεν των αρρένων σχολή έχει επτά διδασκάλους, η δε των θηλέων οκτώ διδασκαλίσσας. Τοιαύτην μέριμναν καταβάλλει η κοινότης προς διάδοσιν της παιδείας, ης είνε πρόεδρος ο ιατρός κ. Β. Κωνταντζής. Δήμαρχος δε της πόλεως ως και της περιφερείας τυγχάνει ο πάνυ

δικαίως εκτιμώμενος παρά των συνδημοτών του, διά το βαθύ του Ελληνικόν αίσθημα ιατρός κ. Δημ. Πάζης. [...]

Εκείνο όμως διά το οποίον προπαντός θαυμάζει κανείς είναι η προσήλωσις των κατοίκων προς τα ωραία Ελληνοπρεπή έθιμα.

Η ενδυμασία των γυναικών της πόλεως ουδεμίαν υφίσταται μεταβολήν εκ της φαντασιοπληξίας της μόδας. Είναι η αυτή ην είχαν και αι γυναίκες της παλαιάς εποχής.

Η κόμη των χωριζομένη εις το μέσον της κεφαλής καταλήγει εις δύο μακράς πλεξίδας αίτινες προσδένονται διά μελαίνης μεταξωτής ταινίας, η οποία περιφερομένη γύρω της κεφαλής συγκρατεί ολόκληρον την κόμωσιν.

Η αμφίεσις συνίσταται από ένα κοτόν σακάκι, το οποίον δεν έχει πρόσθετον μέρος. Αι γωνίαι του ενδύματος τούτου και αι παρυφαί έχουσι καλυφθή διά χρυσής ή αργυράς ταινίας. Τούτο λέγεται «Πεσελί» ή «Σάκκος».

Έμπροσθεν ωραίον εκ δαντελλών υποκάμισον καλύπτει τα στήθη, άπινα είναι ελεύθερα, μη υφιστάμενα την δολοφονίαν του κορσέ.

Το στήθος γέμει από πολλές σειράς φλωρία άπινα κρέμονται τεχνικώς από των δαντελλών.

Επίσης και ο λαιμός και οι καρποί των χειρών είναι περιβεβλημένοι δι' ωραίων χρυσών αλύσσεων και βραχιολίων. Συνήθως δε και τα ότα φέρουσι τοιαύτα φλωρία. Αι περισσότεραι μάλιστα γυναίκες τα φέρουσιν εκ μικράς ηλικίας.

Όσον αφορά την εξωτερικήν φούσταν, αυτή συνίσταται εκ χονδρού μαλλίνου υφάσματος, καταλήγουσα κάτω πολύπτυχος ως η φουστανέλλα η κατερ-

χομένη κανονικώς μέχρι των υποδημάτων.

Και αι μεν παρθένοι ουδέποτε φορούσι μανδήλιον εις την κεφαλήν, αλλά πάντοτε έχουν ταύτην ασκεπή με ανέπαφον την καλλιτεχνικήν κτένισιν της κόμης. Μόνον δε αι ύπανδροι φορούν τοιούτον, διαφόρων χρωμάτων. Προτιμούν συνήθως τα θαλασσί και τα ροζ. Μαύρον δε μανδήλιον μόνον αι χήραι είναι επιτετραμμένον να φορώσιν, ούτως ώστε αν μία γυνή έχη τον άνδρα της εις ηλικίαν εβδομήκοντα ετών, οφείλει να φορέση μανδήλιον κτυπητού χρώματος!

Όπως κάθε τόπος έχει και η Τζουμαγιά το πάρκον της. Είναι μία εκτεταμένη πεδιάς με ωραία δένδρα, την οποίαν διασχίζει ένας μικρός ποταμός. Αριστερά του ποταμού υπάρχουν δύο μικρά καφφενεία εξοχικά. Το μέρος είναι τόσο ευρύ και συνάμα επίπεδον, ώστε δύναται όχι μόνον οι κάτοικοι της πόλεως να εκτελώσι περίπατον αναψυχής, αλλά και ολόκληρος Μερραρχία ιππικού θα ηδύνατο συγχρόνως να εκτελή γυμνάσια. Η τοποθεσία αυτή ονομάζεται υπό των κατοίκων «Τσάι».

Σχετικώς μου συνέβη και νόστιμον επεισόδιον.

Μερικοί κύριοι με προσεκάλεσαν να μεταβώμεν εις το Τσάι. Νομίσας ότι θα εδίδετο εις τινα οικογένειαν τέιον, ηρνήθην, προφασισθείς εργασίαν, πράγματι όμως έχων υπ' όψει το όλως απαράσκευον της περιβολής μου. Κατόπιν όμως της επιμονής των ενέδωκα. Αλλά προς μεγίστην μου έκπληξιν έβλεπον ότι εξηρχόμεθα της πόλεως και ενόπιον ημών δεν υπήρχε πλέον παρά εκτεταμένη πεδιάς. Περισσότερον δε εξεπλάγην, όταν καθίσαντες εις το εξοχικόν καφφενείον, μοι προσέφερον κάθισμα διά να

καθίσω. Μετά πάροδον ωρών επιστρέφομεν πλέον εις την πόλιν, ότε θέλων να λύσω την απορίαν μου, ηρώτησα πλαγιώς πότε θα μεταβαίνομεν εις το Τσάι. Και ούτοι μοι απήντησαν ότι από εκεί ερχόμεθα!

Ωραία είνε τα έθιμα του γάμου.

Και πρώτον αι παρθέναι από της στιγμής που νομίζουν ότι ευρίσκονται εις κατάστασιν επιτρέπουσαν να λάβουν σύζυγον, παύουν να μεταβαίνουν εις την εκκλησίαν. Αλλοίμονον εις την νεάνιδα την τολμώσαν να μεταβή χωρίς να υπάρχη προς τούτο ιδιαίτερος λόγος. Η κακογλωσσιά θα φθάση εις δυσθεώρητα ύψη! Ομοίως έχει καταργηθή ενταύθα κάθε λόγος περί προικός. Όχι μόνον δε ο δυστυχής γαμβρός δεν λαμβάνει προίκα, αλλά και πληρώνει τον πενθερόν, αναλόγως της ωραιότητος και της καταγωγής της νύμφης.

Το τοιούτον ουδόλως σκέπτονται να το καταργήσουν, προς απερίγραπτον θλίψιν των γαμβρών, αν και εν τω τόπω των μόνον, επικρατεί το νόστιμον αυτό έθιμον.

Ο γάμος ενταύθα τελείται το Σάββατον προς την Κυριακήν.

Από της Πέμπτης μοιράζονται αι προσκλήσεις. Θεάται δε ο γαμβρός μετά της φιλικής του παρέας εις τους δρόμους, άδων και φέρον επ' ώμου τεραστίαν φιάλην πλήρη ζύθου. Την Παρασκευήν αφικνούνται πάντες οι συμπεθέροι εις την οικίαν του γαμβρού. Ο καθείς πρέπει να φέρη δώρα αξιοσεβάστου αξίας, διότι κατά τα δώρα κανονίζεται και η διδομένη εις ένα έκαστον εν τη χορεία των προσκεκλημένων θέσις τιμής.

Συνήθως συνίστανται από ρούχα, παντόφλες, φλωρία, σάκκους πλήρεις ορύζης, φασολίων, βόας και κτλ. Το Σάββατον δε περιέρχονται όλα τα προικιά της

νύμφης εις πάσας τας οδούς και συνοικίας της πόλεως προς κατάλληλον περιγραφήν αυτών υπό των κατοίκων.

Όττω καθήμενος εις το κεντρικόν της πόλεως καφφενείον ήκουσα τους πλαγιαύλους και τα λαγούτα ηχούντα εκ μεγάλης αποστάσεως. Εν ακαρεί διεδόθη εις το καφφενείον η διέλευσις της προικός και τότε πάντες οι θαμώνες εξήλθον διά να εκτιμήσουν την αξίαν της.

Πράγματι είχαν τους Αθηγάνους φορτωμένους με διάφορα δέματα εκ βάμβακος, μαλλίων, ρούχων και κτλ., πολλές δε σινδόνας και γυναικεία υποκάμισα ανηρητημένα εξ υψηλών ζύλων εκράτουν ούτοι περιπατούντες βραδέως. Την όλην δεν πομπήν έκλειον ο γαμβρός κρατών δεσμίδα περικνημίδων και οι συμπεθέροι γυναίκες έχουσαι εις τας χείρας των τα κομμωτεχνήματα, μανδήλια και προσκεφάλαια κεντημένα. Είποντο ύστερον τελευταίοι και οι γηραιοί εκ των συμπεθέρων κρατούντες τας οζώδεις των ράβδους μετά μεγάλης σοβαρότητος.

Μετ' ολίγον ηκούσαμεν και εκ δευτέρου τους οζείς σφυριγμούς των λαγούτων, εγερθέντες δε εγίναμεν πάλιν θεαταί της ίδιας παραδόξου πομπής. Μεγάλως δε εξεπλάγην όταν ήκουσα και εκ τρίτου τους πλαγιαύλους, και κατόπιν είδον και πάλιν διερχομένην έμπροσθεν ημών την ίδίαν πομπήν. Αυτό δε συνέβη και εκ τετάρτου, εις κάθε διάβασιν οι θαμώνες απεθαύμαζον όρθιοι ή έκρινον τα περιφερόμενα.

Το ανδρόγυνον τρεις νύκτας οφείλει να διανυκτερεύση εις το παρθενικόν της νύμφης δωμάτιον, φοβούμενον πριν της προθεσμίας ταύτης να κατακλιθή εις την οικίαν του γαμβρού εκ φόβου μήπως τα στοιχειά καταρασθούν τον γαμβρόν...

Την Δευτέραν η νύμφη οφείλει να

πλέξη εντός της ημέρας δύο ζεύγη καλ-
τών διά το πεθερικών της ζεύγος, δεχο-
μένη παράς της πενθεράς της το νήμα
και τας βελόνας. Τούτο δε διά να δείξη

υπακοήν και φιλεργίαν εκ της πρώτης η-
μέρας της εισόδου αυτής εις την νέαν της
οικίαν. [...]

δ. Η ηρωίδα Σερραία δασκάλα Νίνα Νικολαΐδου

Στις 24.01.1914 η εφημερίδα *Μακεδονία* φιλοξένησε τις αναμνήσεις ενός στρατιώτη (υπέγραφε ως Θ.Κ. Χατζ...), ο οποίος τον Απρίλιο του 1913 υπηρετούσε στον 1ο λόχο του 19ου πεζικού συντάγματος στον Λαχανά. Το κείμενο περιστρεφόταν γύρω από μια επίσκεψη του ουλαμού στη Ράβνα (σήμερα Ίσωμα του νομού Κιλκίς) και κυρίως στην «ηρωίδα» δασκάλα του χωριού, μια Σερραία ονόματι Νίνα Νικολαΐδου. Διαβάζουμε:

«[...] Το χωριό είναι μισό Ελληνικό μισό Βουλγαρικό. Πέρασε πρώτα Ελληνικός στρατός, αλλά δεν έμεινε. Έπειτα πήγε Βουλγαρικός και έφυγεν αφού δεν είχε πλέον να πάρη τίποτε.

Όσες μέρες έμεινον οι Βούλγαροι στο χωριό έκαμον ό,τι θέλησαν και ό,τι μπόρεσαν. Τρεις μόνον άνθρωποι αντεστάθησαν παλληκαρίσια στας ανομίας των και δεν υπέκυψαν. Αυτοί ήσαν ο Παπάς, ο Δάσκαλος και η Δασκάλα.

Οι Βούλγαροι εφοβέρισαν τον Παπά ό,τι θα τον σφάζουν αν δεν γίνη Βούλγαρος και κείνος απήντησε: «Σφάζτε με. Γέρος είμαι, ο Κύριος και Θεός μου θα με πάρη εις τους κόλπους του».

Εφοβέρισαν το δάσκαλο κι εκείνος απήντησε: «Στο χέρι σας είναι να με κάμετε ό,τι θέλετε. Είμαι όμως Έλλην διδάσκαλος και είσθε χριστιανοί και σύμμαχοι με τους Έλληνας».

Ηπειλήσαν τη Δασκάλα κι εκείνη τους απήντησε: «Εγώ κορίτσι ορφανό και από μάνα και από πατέρα είμαι. Η ζωή μου δεν έχει καμμιά αξία για μένα. Με διώρισε η Μητρόπολις η Ελληνική δασκάλα και τέτοια θα μείνω. Βουλγάρω δεν θα γείνω. Γεννήθηκα Ελληνίς και

τέτοια θα πεθάνω. Σας χρειάζεται το κεφάλι μου; Πάρτε το!! Ο κόσμος δεν θα ζημιώσει αν χαθή και ένα κορίτσι ορφανό και απροστάτευτο. Η πατρίδα μας έχει και άλλες σαν και μένα δασκάλες»!!!

Έτσι μίλησεν η Δασκάλα. Ορθά, κοφτά, άφοβα, τσεκουράτα, υπέρλαμπρα, Ελληνόπρεπα. Τα λόγια της ήσαν κερανοί και τους εθάμβωσαν. Το θάρρος της ήταν υπερκόσμιο και τους εδείλιασε. Τέτοια παλληκαριά δεν την περίμεναν. Τέτοια περιφρόνησι προς το θάνατο δεν την φαντάζονταν.

Αλλά ποια ήταν αυτή η δασκάλα του μικρού χωριού που έτσι υπερήφανα ωμίλησε; Μας είπε το όνομά της: ΝΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ. Κατάγεται από τας Σέρρας. Έμεινε ορφανή κι από πατέρα κι από μάνα κι από συγγενείς. Έχει μόνο μια αδελφή στον κόσμο μικρότερη απ' αυτήν, την Ελενίτσα. Αυτή είναι 17 χρόνων, η αδελφή της 14.

Η Μητρόπολις των Σερρών την διώρισε δασκάλα στη Ράβνα. Ο μισθός της 7 λίρες το ΧΡΟΝΟ, 140 δραχμές!!! Μ' αυτό το μισθό έπρεπε να ζήσει κι αυτή και η αδελφή της, να ντυθή, να κάμη τα

προικιά, να αποκατασταθή. Μόλις έ-
τραγε ψωμί. Και όμως δεν αγανα-
κτούσε! Δεν παρεπονείτο! Δεν εδίστασε
να πεθάνη στο καθήκον της!

Οι κομιτατζήδες και η μανία των
Βουλγάρων εκουφόβραζε γύρω της κι
αυτή ατάραχη στο καθήκον της. Χρή-
ματα της έταξαν πολλά να φύγη από το
χωριό κι εκείνη έλεγε «πεινά αλλά και
Πατρίδα». Και όταν ακόμη η Τούρκικη
σκλαβιά έζωνε τη Μακεδονία, αυτή στο
σκοτεινό σχολειό με κλεισμένες πόρτες

και παράθυρα μάθαινε στα παιδιά Ε-
θνικά τραγούδια, τα τραγούδια του Διά-
κου και του Μελά κι έδιδε στην Πατρίδα
Ελληνόπουλα!

Γραμματική πολύ δεν ήξευρε, ούτε ερ-
γόχειρα ούτε χορούς ευρωπαϊκούς για
να μαθαίνει στα κορίτσια, όπως κάμουν
εις την παλαιά Ελλάδα η δασκάλες. Μα
ήξερευε ένα άλλο πιο μεγάλο και πιο
βαρύ. Να κάνει Ελληνόπουλα και μητέ-
ρες Ελληνίδες. Τέτοια είναι και σεβα-
σθήτε την!».

ε. Ο «σωτήρας της Νιγρίτας» Δημήτριος Διονυσίου

Η εφημερίδα *Νέα Ημέρα* στις 31.05 δημοσίευσε δύο έγγραφα, που αναγνώρι-
ζαν τον σωτήριο ρόλο που είχε διαδραματίσει ο Σερραίος «σωτήρας της Νιγρί-
τας» Δημήτριος Διονυσίου κατά την περίοδο της βουλγαρικής κατοχής της.

Ευχαριστήριον

Οι κάτω υποφαινόμενοι κάτοικοι της
Κοινότητος Νιγρίτης διά του παρόντος
τούτου εγγράφου, ελάχιστον φόρον ευ-
γνωμοσύνης αποτίοντες, προσφέρομεν
τας πολλές ημών ευχαριστίας εις τον εκ
Σερρών κ. Δημήτριον Διονυσίου διά τας
μεγάλας εθνοφελείς υπηρεσίας, ας προ-
σέφερε τη ημετέρα Κοινότητι μεθ' ολο-
κλήρου της περιφερείας ημών (της εκτει-
νομένης από Τσιά-αχζι μέχρις Ορλιά-
κου και συγκεκριμένης εξ υπερεκατόν χω-
ρίων και κομοπόλεων), κατά την επο-
χήν των αποπειρών των αναισχύντων
Βουλγάρων προς κατάκτησιν του ιερού
ημών εδάφους.

Ο ανώτατος πάντων των επαίνων και
τα πλείστα ευχαριστήρια οφείλονται
πράγματι αυτώ, όστις ει [=αν] και περι-
βεβλημένος την σπάθην του Βουλγάρου
αξιωματικού της Χωροφυλακής και το
πηλίκιον του Δ. Επιτρόπου Νιγρίτης,
περιφρονών όμως τα μεγάλα οφφίκια

και τας παχυτάτας επαγγελίας της μωσα-
ράς ξένης Κυβερνήσεως, εν μέσω και
υπό την αοστηράν επίβλεψιν πολλών
χωροφυλάκων Βουλγάρων υπό τον
Διευθυντήν της Αστυνομίας Σερρών και
περισσοτέρων έτι στρατιωτών υπό δύο
λοχαγούς, τον Πετρώφ και Μύλλεφ, κα-
τώρθωσεν ημάς μεν τους άνευ Ελληνι-
κού στρατού κατοχής και Διοικητικο-
δημοτικών και Αστυνομικών Αρχών ει-
σέτι διατελούντας να ειδοποιήση εγκαί-
ρως διά του λοχίου Λεων. Π' Γιάννη
του ΙΘ' Συντ. περί του πρακτέου, απο-
καλύπτων συγχρόνως ημίν ούτω και
τους κρυφίους και δολίους σκοπούς και
τας κυρίας αιτίας των τέως Συμμάχων
μας, τους δε υπούλους Βουλγάρους ν' α-
ποπλανήση και να εμπαίξη διά διαφό-
ρων καταλλήλων μέσων, ούτως ώστε
να επιτευχθή η σωτηρία ημών από των
αιχμηροτάτων ονύχων της θηριώδους
και αμμοχαρούς τήγρεως του Βορρά.

Λίαν δε δικαίως η προς ανοικοδόμη-

σιν της ημετέρας πόλεως Επιτροπή ημών προ μηνών ερωτηθείσα παρά του Γεν. Διοικητού της Μακεδονίας κ. Στεφάνου Δραγούμη περί του περιλαλήτου Νιγηριτικού ημών ζητήματος και αναφέρουσα τας μεγίστας υπηρεσίας, ας ο κ. Δημ. Διονυσίου εν απάση τη αυτοθυσία και αυταπαρνήσει του προσέφερεν, εξεφράσθη ότι ούτος είνε ο Σωτήρ της Νιγηρίτης και όλης αυτής της περιφέρειας. Εις ένδειξιν όθεν της απείρου ημών ευγνωμοσύνης και των πλείστων ευχαριστιών μας εκδίδομεν τω λαμπρώ τούτω εθνικώ παράγοντι το παρόν ευχαριστήριο ημών έγγραφον, όπερ επεχέτω και θέσιν πιστοποιητικού, δυναμένου να

χρησιμεύση τούτω όπου δει.

Εν Νιγηρίτη τη 26η Σεπτεμβρίου 1913
(Επονται πλείστοι υπογραφοί των Εφοροεπιτρόπων, των Ιερέων, των διδασκάλων, της προς ανοικοδόμησιν επιτροπής, των μελών του Φιλομούσου Συλλόγου ο «Απόλλων» Νιγηρίτης και Σίρπης, των Προκρίτων κλπ. κλπ. και σφραγίδες της Εφορείας Σχολών Νιγηρίτης και Σίρπης, του Φιλομούσου Συλλόγου ο «Απόλλων» Νιγηρίτης και Σίρπης μετά της υπογραφής του κ. Προέδρου του, της Δημαρχίας μετά της υπογραφής του κ. Δημάρχου επικυρόντος το γνήσιον των ανωτέρω υπογραφών.)

Πιστοποιητικόν

Πιστοποιώ ότι ο εκ Σερρών Δημήτριος Διονυσίου προσέφερε κατά την διαμονήν του 3ου Ιππικού Συντάγματος εν Σέρραις κατά την Βουλγαρικήν κατοχήν πολλές και πολυτίμους υπηρεσίας διευκολύνων τα μάλα την Διοίκησιν του 3ου Ιππικού Συντάγματος εις την εκτέλεσιν της υπηρεσίας μου.

Καβάλλα, τη 2α Δεκεμβρίου 1913
Ο Στρατιωτικός Διοικητής
(υπογραφή)
Γ. Θ. Καραμανλίκης

στ. Η ωραία χανούμ της Κάτω Τζουμαγιάς

Στις 08.03 η εφημερίδα Ακρόπολις φιλοξένησε ένα αφιέρωμα στην Κάτω Τζουμαγιά, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου αφορούσε τις περιπέτειες μιας Οθωμανίδας, της «φημισμένης Εμινέ». Αυτή ήταν η ιστορία της:

«[...] Μετά την ανακήρυξιν του Τουρκικού Συντάγματος ανεφάνη και ο απαισιος εφιάλτης του νεοτουρκισμού. Μέσα στην Τζουμαγιά αντιπρόσωπος του κομιτάτου διωρίζετο από την Κωνσταντινούπολιν ο φανατικός μπέης Κεμήλ, πλούσιος κτηματίας, του οποίου το μέλημα ήτο ο διωγμός παντός Έλληνας.

Και είχεν ο φανατικός αυτός νεότουρκος τρομοκρατήσει την Τζουμαγιάν. Δεν ετόλμα Έλλην να διέλθη όχι μόνον έξω

από το σπίτι του αλλά από όλην την τουρκικήν συνοικίαν της κομποπόλεως.

Το δε σπίτι του ήτο εν μυστήριοι όχι μόνον διά τους Έλληνας αλλά και δι' αυτούς τους Οθωμανούς.

Ήσαν ωρισμένα τα πρόσωπα των μπέηδων που είχαν ελευθέραν την είσοδον στο σπίτι του βαρβάρου μπέη αλλά εις ωρισμένην πάντοτε ώραν. Πας τις άλλος δεν είχε δικαίωμα ούτε μισό μέτρο

να βάλλη το πόδι του μέσα απ' το κατώφλι.

Και έκλειε μέσα το σπίτι του αζέστου αυτού μπέη δίπλα στα άλλα μυστήρια ένα ωραίο έμψυχο κόσμημα, την ωραϊάν Χανούμ, την φημισμένην Εμινέ, την πανώρηαν, την αφρόπλαστη, την μόλις 16 χρονών χανουμίτσαν.

Θα μου ειπήτε βέβαια με απορία σας πού είδα αυτά τα κάλλη της Χανούμ και την εκθειάζω αφού της τα κρύβει τόσο άσπλαχνα ο φερετζές και ασπλαχνικότερα ο άγριος μπέης;

Την Εμινέ την γνωρίζουν πολύ καλά οι Τζουμαγιώτισσες, οι οποίαι μας επήνεσαν τα τόσα της κάλλη, γυναίκες που την ξέυρον από κορίτσι προτού την κλείση ο μπέης της στο χαρέμι του. Είχεν η Εμινέ πολλές Ελληνίδες στενές φιλενάδες. Από τότε όμως που την έκαμε χαρέμι του ο μπέης την έχασαν οι φιλενάδες της, όπως και αυτή με μεγάλη της λύπη δεν τους είδε πεια.

Έτσι η ωραία Εμινέ έμεινε μυστήριο για ταις φιλενάδες της ταις Ελληνοπούλαις, που όταν την θυμώνταν έλεγαν, μεγάλο κρίμα μια τέτοια αφρόπλαστη Αφροδίτη να την κρύβη ο φερετζές και το περισσότερο η αμαρτία ένα τέτοιο πλάσμα να το έχη σκλαβωμένο ο βάρβαρος μπέης. Την ελπούντο πολύ οι Τζουμαγιώτισσες γιατί καταλάβαιναν πως η Εμινέ εστενοχωρείτο πολύ με το σκλαβωμένο της βίο, γιατί γνώριζαν ότι αυτής της πρέπει η δική μας ελεύθερη ζωή.

Την ζήλευε πάρα πολύ ο μπέης της γι' αυτό την περιώρισε τόσο και δεν άφινεν κανένα να πατήση το κατώφλι του σπιτιού του.

Και δι' αυτούς ακόμη τους φίλους είχαν ωρισμένας ώρας που εδέχτο εις ιδιάτερον εν είδει γραφείου σπιτάκι κείμενον εντός του κήπου του σπιτιού.

Με την πρώτην όμως κατάληψιν της Τζουμαγιάς ο μπέης αυτός εύρεν άγριον θάνατον υπό των τότε κ.κ. συμμάχων μας... δεχθείς στο αιμοβόρο κορμί από τα αιμοβόρα πόλιν χέρια των Βουλγάρων, σωρείαν σφαιρών.

Έτσι η ωραία Χανούμ έμεινεν μόνη εις την διάκρισιν των επιπεσόντων Βουλγάρων. Ευτυχώς όμως ταχέως ετέθη υπό την προστασίαν κάποιου Βουλγάρου ανθυπολοχαγού Κωνσταντιέρ ονόματι, όστις κατέστη ιστορικός εν Τζουμαγιά με τους έρωτάς του προς την ωραϊάν Χανούμ, ήτις ασμένως αντεπεκρίθη και αυτή εις τα αισθήματα του Κωνσταντιέρ, γιατί βέβαια δεν της εστοίχισεν ποσώς η απάθεια του μπέη, όστις την είχε ως σκλάβαν. Γι' αυτό διψασμένη η Εμινέ για έρωτα και τρυφερά χάδια, ελεύθερη πεια απ' τα δεσμά του μπέη έπεσε σον τρελλή στην αγκαλιά του αξιωματικού που της υπέσχετο πολλά, αλλά και που της έφυγεν άναυλα απ' τον τόπο εκείνο μαζί με τα ρεύματα των φευγόντων στρατευμάτων του Σαββώφ, μπρος στην ορμή των απελευθερωτικών στρατευμάτων...

Τώρα με το καθεστώς η ωραία αυτή Χανούμ εξακολουθεί διαμένουσα εν Τζουμαγιά κλεισμένη σε άλλο της σπίτι, γιατί το καθαυτό σπίτι της το ιστορικό, το παρεχώρησεν ευγενώς στον ελληνικό στρατό που πήγε στην Τζουμαγιά...

Το δε άνω πάτωμα της οικίας αυτής της αρκετά ωραίας με ταις ζωγραφιάς του Τουρκικού ρυθμού, το Τουρκικό λουτρό της κλπ., όταν ήμιν και ο υποφαινόμενος εν Τζουμαγιά το είχομεν διά γραφείον του Λόχου μας.

Τας δε πρώτας Κυριακάς της υφ' ημών καταλήψεως της οικίας, τι νομίζετε είχαν συμβή;

Είχομεν διαθέσει όλην την ημέραν εις

την δεξίωσιν των κατοίκων οίτινες ήρχοντο καθ' ομάδας άνδρες, γυναίκες, παιδιά, με τας γιορτινές των φορεσιές, αι γυναίκες και τα κορίτσια με τα ωραία γιορτάνια των από φλουριά κρεμασμένα στο λαιμό και μας παρεκάλουν να τους

επιτρέσωμεν να ίδουν το σπήτι, είχαν μεγάλην περιέργειαν, και πολύ δικαίως να ίδουν το μυστηριώδες σπήτι του μπέτη, του οποίου δεν ετόλμων να πατήσουν ουδέ το κατώφλι...».

ζ. Ο Λαϊλιάς και οι απειλές που αντιμετώπιζε

Στις 7/20 Απριλίου, οι περισσότεροι αναγνώστες της *Εστίας* ίσως έμαθαν για πρώτη φορά στην ζωή τους για το βουνό Λαϊλιάς (ή μάλλον... «Λειλιάς»!), χάρη στην επιστολή κάποιου Δ.Μ.Κ., που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα υπό τον τίτλο «ΕΝΑΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ ΠΑΡΑ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ»:

«Έμαθα από Σερραίον, ενταύθα παρειδημόντα, πολλά σχετικά με την πόλιν του· μεταξύ άλλων δε και μίαν επιπολαιότητα· και χαρακτηρίζω ούτω επεικώς την πράξιν ενός δημοσίου υπαλλήλου. Εις απόστασιν πέντε ωρών από των Σερρών υπάρχει ίσως ακόμη, αν οι ενδιαφερόμενοι δεν επρόφθασαν να το καταστρέψουν, βουνό κατάφυτο, Λειλιάς τουρκιστί καλούμενον. Είνε τοπίον υπερελβετικής καλλονής, παράγον συν τοις άλλοις μοναδικές φράουλες, τας οποίας η επιτοπία συνήθεια ποικιλοτρόπως εχρησιμοποιεί. Η θερμοκρασία και κατά το καλοκαίρι είνε ίση τω μηδενί, ένεκα δε τούτου τα παγοποιούμενα ύδατα του χειμώνος χρησιμοποιούνται ως φυσικός πάγος, διά τας ανάγκας της πόλεως κατά το καλοκαίρι.

Εκεί πολλοί Τούρκοι μεγιστάνες τόσον των Σερρών, όσον των περιχώρων και αυτής της Κων/πόλεως ακόμη, παρεθέριζον οικογενειακώς κατά τα προηγούμενα έτη. Γιαούρης δεν επετρέπετο

να πλησιάση τα μέρη εκείνα, χαρακτηριζόμενα ως ιερά, πολύ δε περισσότερον να παραθερίση. Όλαι αυταί αι καλλοναί ανήκον εις τους Τούρκους και μόνον αυτούς.

Τι δε νομίζετε ότι πρόκειται να πάθη ο παράδεισος αυτός; Να... υλοτομηθή από δύο επιχειρηματίας εις ους ο αρμόδιος υπάλληλος επέτρεψεν εις μεν τον ένα να υλοτομήση από τα δάση τα παρακείμενα εκατόν χιλιάδας οκάδας ξύλων, εις δε τον άλλον εκατόν και πενήκοντα, χωρίς να λάβη την πρόνοιαν να εξαιρέση τον μοναδικόν εις θέλητρα και καλλονήν λόφον, το αληθές αυτό σανατόριον παιλαιάς και νέας Ελλάδος.

Υποδεικνύω τον κίνδυνον· αν δεν είνε καιρός, επιβάλλεται εις τον κ. υπουργόν να επέμβη αμέσως και τηλεγραφικός προς πρόληψιν της τερατώδους αυτής πράξεως κατά τόπου, όστις φυσικώς παρέχει εις τους επιχειρηματίας την κερδοσκοπικωτέραν των επιχειρήσεων, αλλ' απειλεί και την τρομερωτέραν καταστροφήν ενός αριστουργήματος».

η. Η καθημερινή ζωή των προσφύγων

Στις 23.06 η *Νέα Αλήθεια* δημοσίευσε κάποιες εικόνες από την καθημερινότητα των προσφύγων στα χωριά της περιφέρειας Σιδηροκάστρου. Το κείμενο είχε την υπογραφή «ΗΜΕΔΑΠΟΣ».

«[...] Εις τον σταθμόν του Σιδηροκάστρου προχθές εγέννησε μια Καυκάσια. Γνώσται όλων των αγίων του έδωκαν αμέσως το όνομα του αγίου της ημέρας. Το ωνόμασαν «Ονούφριον». Επειδή δε την επομένην εγεννήθη και άλλο οικογενείας φιλικής, το εβάπτισαν «Παφνούτιον» εκείνο, ένεκεν του συνδέσμου των δύο αυτών αγίων.

Εις την περιφέρειαν του Σιδηροκάστρου υπάρχει ένα χωριό η Βέτρινα, εις το οποίον έχουν εγκατασταθεί 2000 πρόσφυγες σχεδόν. Σωστή προσφυγούπολις.

Πρόσφυγες δε αντιπροσωπεύοντες όλην την φυλήν. Πρόσφυγες Μακεδονίας από τη Στρώμνιτσα και το Μελένικον. Πρόσφυγες από την Θράκη. Πρόσφυγες από την Σεβάστειαν της Μ. Ασίας. Πρόσφυγες από τον Καύκασον. Και μερικά οικογένεια από τα χωριά της Κορυτσάς. Εάν προσθέσωμεν και τους παλαιούς Ηπειρώτας, κατοίκους της Ράμνας, έχομεν σωστόν το Πανελλήνιον.

Τι ποικιλία δε ενδυμάτων, στολών, φυσιογνωμιών, προφορών. Το μεγαλύτερον δε δείγμα της ενότητος και του ενιαίου της ελληνικής φυλής, από τη γλώσσα, από τα ήθη και από τα έθιμα. Ο Καυκάσιος εννοεί τον Ηπειρώτην και ο Μικρασιάτης τον Μακεδόνα του Σταρτόβου και ο Θραζ τον Μελενίκιον.

Τι θαύματα φιλεργίας οι Καυκάσιοι. Επειδή δεν έχουν γεωργικά εργαλεία, με τα μαχαίρια τους ζύνουν ξύλα και καλλιεργούν την γην που είναι η νέα των πατρίδα. Ο υποδιοικητής Σιδηροκάστρου

επιβάλλον την αλληλεγγύην τούς παρέχει γεωργικά εργαλεία από τα γειτονικά χωριά, με τα οποία εργάζονται τας εορτάς, διότι τας καθημερινάς, τα παίρνουν πίσω οι χωρικοί.

Όπου επήγαν οι Καυκάσιοι μετέβαλον την γην εις περιβόλι. Περιβόλια και περιβόλια και περιβόλια... Έχουν φέρει δε και σπόρους λαχανικών και φρούτων από την Καύκασον και καλλιεργούν όσπρια και χίλια δύο πράγματα εκεί επάνω...

Και ολίγη κοινοκτημοσύνη. Ότι καλλιεργούν οι πρόσφυγες εις τα χωριά εις τα οποία ενεκατεστάθησαν, ανήκει εις όλους τους αποτελούντας την προσφυγικήν κοινότητα. Έτσι συνδέονται περισσότερο. Κατανοούν το κοινόν συμφέρον βαθύτερον και εργάζονται όλοι διά όλους.

Επίσης αδελφικά μοιράζονται τους καρπούς και τα γεννήματα των εγκαταλειμμένων κήπων ή αγρών. Τα φρούτα τα πωλούν και με τα αναλόγως μοιραζόμενα χρήματα αγοράζουν σαπούνι ή άλλο τι που τους χρειάζεται.

Οι πιο ακάθαρτοι είναι οι Καυκάσιοι. Τώρα ο υποδιοικητής τους επιθεωρεί και όποιον ευρίσκει άπλυτον αυτόν και τα παιδιά του, τους κόβει το ψωμί για πέντε ημέρες. Επίσης κόβει το ψωμί και εκείνου του οποίου το παιδάκι θα βγη να διακονέμη εις τους δρόμους, όπως γίνεται εις την Θεσσαλονίκη.

Πόσο πίσω όμως τους κράτησε τους καϋμένους τούτους η σκλαβιά. Ένας μια ημέρα, Θραζ από τα μέρη της Βιζύης,

παρουσιάσθη εις τον υποδιοικητήν και του εξήγησε γιατρό, γιατί κινδυνεύει η γυναίκα του.

- Έχει τρεις ημέρες άρρωστη και παρ' ολίγο να πεθάνη.

- Τι έχει;

- Δεν ξέρω, το στομάχι της. Τρεις μέρες δεν έβγαλε τίποτε στο στόμα της. Μόνον χθες έφαγε κάτι.

- Τι έφαγε.

- Έφαγε δύο-τρία... λεμόνια!

Οι Θράκες της καμηνάδες της λένε «άφτρες» ίσως από το «άπτω» (ανάπτω).

Πολλοί από τους Καυκασίους έχουν υπηρετήσει εις τον Ρωσικό στρατό. Είνε γυμνασμένοι εις τα όπλα και θαρραλέοι αρκετά. Ζητούν να εγκατασταθούν εις τα παραμεθόρια χωριά. Πρώτον γιατί θα πεθάνουν, καθώς λένε, εις

τον κάμπο και δεύτερον γιατί ελπίζουν ν' ανοίξουνε τουφέκι με τους κομιτατζήδες.

Ενός Θρακός η γυναίκα, εκ των εγκατασταθέντων εις το Τουρτσελή, επαρασπάτησεν από την συζυγικήν κλίνην. Αμέσως συνήλθον άπαντες οι νέοι ούτοι κάτοικοι του χωριού και εμήφισαν να την πετάξη... εις το ποτάμι. Ευτυχώς προελήφθη το κακό. Η γυναίκα όμως αυτή δεν είχε πεια δεκτή εις τας οικογενείας των προσφύγων ως «μογαρισμένη» καθώς λένε.

Εις τους Καυκασίους πρόσφυγας του Δραγατσανίου εδόθησαν και βώδια. Ουδέποτε ταύτα περιεβλήθησαν με μεγαλύτερη στοργή.

Οι Καυκάσιοι όμως του Τζουμά-Μαχαλέ, που δεν έχουν βώδια, ζεύγονται μόνοι τους στο αλέτρι και... αροτριούν!»

θ. Η Γεωργική Σχολή, η κατεστραμμένη πόλη των Σερρών και η αγροτική παραγωγή της επαρχίας

Με αφορμή τη συμπλήρωση ενός έτους από την έναρξη του δεύτερου βαλκανικού πολέμου, τον Ιούνιο του 1914 η εφημερίδα *Νέα Ημέρα* έστειλε στην περιοχή της ανατολικής Μακεδονίας τον συνεργάτη της, λογοτέχνη Σπύρο Μελά, ο οποίος κατέγραψε τις εντυπώσεις του σ' ένα πολυήμερο αφιέρωμα.

Οι περιγραφές του Μελά αφορούσαν κυρίως τη γεωγραφία και την ιστορία της περιοχής, ώστε θα ήταν κουραστική η αναπαραγωγή τους. Θα σταθώ μόνο σε δύο αποσπάσματα, που αναφέρονταν σε μια πτυχή των Σερρών, με την οποία δεν είχα την ευκαιρία ν' ασχοληθώ μέχρι τώρα, την αγροτική: πρόκειται για μια περιγραφή της Γεωργικής Σχολής της πόλης (με αφορμή την περιήγησή του στις πυρποληθείσες Σέρρες, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας επίσης αντιγράφω), αλλά και ένα αφιέρωμα στην οικονομική ζωή της ευρύτερης περιφέρειας των Σερρών με έμφαση στη γεωργική παραγωγή.

Όταν το τραίνο φθάση στον σταθμόν, συμβουλεύω τον φιλοπερίεργον ταξιδιώτην, πριν ανέβη στην πόλιν, ν' αφήση κάπου τας αποσκευάς του, να πάρη ένα δρομάκον δεξιά της σιδηροδρομικής γραμμής και να επισκεφθή την Γεωργικὴν Σχολήν, την οποίαν μας ἀφησαν εκεί φεύγοντες οι Τούρκοι και κατόπιν οι Βούλγαροι. Δεν έχει, βεβαίως, εις διδακτικά ὄργανα, συλλογὰς και μηχανὰς οὔτε το πέμπτον του πλούτου της ιδιῆς μας σχολῆς της Λαρίσης. Εἶνε εις απλούς μάλλον γεωργικός σταθμός και ως τοιούτος θα χρησιμοποιηθῆ. Αλλά μολονότι πρόκειται περί σχεδόν υποτυπώδους ιδρύματος, ὅπου τα πάντα ἦσαν ἄλλωστε πολύ παρημελημένα, εν τούτοις αποδεικνύει κάπως ὅτι εσχάτως οι Τούρκοι εἶχαν αρχίση να αισθάνωνται την ἀνάγκην να κινήσουν το ενδιαφέρον των αγροτικῶν των πληθυσμῶν προς τας επιστημονικὰς μεθόδους της καλλιέργειας. Εἰς τας αποθήκας και τους σταύλους εἶδα και ἄροτρα σιδηρά και ἄλλα γεωργικά μηχανήματα και αγελάδας Ελβετικάς και ταύρους και αλογάκια της προκοπῆς. Η σχολή, ο σταθμός αὐτός, εὐρίσκεται εις γραφικὴν τοποθεσίαν δέκα λεπτά της ὥρας μακρὰν του σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ. Φουντωτά δέντρα πρασινίζουν ολοτρόγυρα, κοπάδια χίγες βόσκουν και η δεκαοχτούρες, αὐτὰ τα πουλιά, που αφθονοῦν εις την Ανατολικὴν Μακεδονίαν, γεμίζουν την ἐξοχὴν με τον μονότονον θρήνον των. Τι πτωχόν φυτώριον ὁμως! Μικρόν και μαραγκιασμένον και με δύο, τρία εἶδη δένδρων, μεταξύ των οποίων ἐξέχουν η γυμνὲς βέργες της μουριάς, ακριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνου του δένδρου, ἀπὸ το ὁποῖον δεν θα πάρουν παρά σπανίως οι καλλιεργηταί, διότι ἐδὴ υπερπλεονάζει!

Μετά την μικρὰν αὐτὴν ἐκδρομήν, την

οποίαν ο περιηγητὴς πρέπει να επιχειρήση πριν ἀνέβη εις την πόλιν, διὰ να γλυτώση κατόπιν, απλούστατα, τ' ανεβοκατεβάσματα, ἠμπορεῖ να πάρη τον δρόμον ἀπὸ τον σιδηροδρομικόν σταθμόν εις τας Σέρρας. Εἶνε αρκετὰ μακρὺς, με διπλὰς φουντωτὰς δενδροστοιχίας. Δεξιά και ἀριστερὰ εἶνε σκορπισμένα, πολὺ αραιὰ, ἐξοχικά σπιτόκρια, πλουσιώτατοι λαχανόκηποι και καρποφόρα δένδρα, ὅπου η βερυκοκία πλεονάζει. Όταν τύχη ἀνοιξίς τα πάντα εἶνε ροζ ἐκεῖ κάτω και νομίζει κανεὶς πως βλέπει Ἰσπανικὰ τοπία ζωγραφισμένα εις τεραστίαν βεντόλιον. Ὅπως εις ὅλας τας επαρχιακάς πόλεις η ἀφιξίς του τραίνου εἶνε γεγονός και η κίνησις αρκετὰ μεγάλη εις αὐτὴν την ἐξοχικὴν λεωφόρον, η οποία, ἀφοῦ ἀφήση δεξιά τας φυλακάς, το πρώτον κτίριον που συναντὰ κανεὶς πλησίον της πόλεως—το γεγονός αὐτό δεν θα ἦτο ποσὸς χωρὶς ἐννοίαν δι' ἕνα Ἑλληνα, φθάνοντα ἐδὴ ἐπὶ Τουρκοκρατίας—βυθίζεται εις την αγοράν. Το Δημαρχεῖον, το Διοικητήριον και τα μεγαλειότερα κτίρια, χρησιμεύοντα ως προξενεῖα ἢ ξενοδοχεῖα, καθὼς και τα μάλλον συχναζόμενα κοσμικὰ κέντρα, ζυθοπωλεία και καφενεῖα ὑπάρχουν εις αὐτόν τον δρόμον, προς το νοτιώτερον ἄκρον της πόλεως, μάλιστα, το ὁποῖον υπέστη την ὀλιγωτέραν φθοράν κατὰ την καταστροφὴν της 27ης-28ης Ἰουνίου του περασμένου ἔτους. Εφ' ὅσον προχωρεῖ κανεὶς προς βορράν βυθίζεται εις λαβύρινθον ερειπίων. Ἀπὸ πόλιν που ἐφθασε να ἔχη εικοσιπέντε και τριάντα χιλιάδες κατοίκους δεν σώζονται παρά ἕνα δύο συνοικία. Εἰς ὀλόκληρον την ἐπάνω πόλιν, την ἀκουμβώσαν εις την ρίζαν υψηλοῦ και βραχύδου λόφου, ὅπου λείψανα της παλαιᾶς ἀκροπόλεως, τίποτε

δεν υπάρχει όρθιον εκτός από ένα μαρμάρινον οβελίσκον, με τον τουρκικόν ντουράν, στημένον εις την κορυφήν κρήνης. Υπήρχεν εκεί πλατεία. Ο πλακόστρωτος χώρος είνε τώρα γεμάτος τσατμάδες, πάτερα, λαμαρίνες, μπαλκόνια σιδερένια, πεσμένα κάτω, κεραμύδια, τούβλα και πέτρες. Πρέπει να διασκελίξη κανείς διαρκώς βουνά ολόκληρα από γκρεμίσματα, να περνά προφυλακτικά κάτω από λείψανα τείχων σχεδόν αιωρούμενα εις το κενόν, έτοιμα να πέσουν επάνω σας, κι αυτό πλέον των τριών τεάρτων της ώρας διά να βγη τέλος εις την ρίζαν του βραχώδους λόφου, το βορειότερον σημείον. Αι άγρια εικόνες και προ πάντων αι πένθιμα διαδέχονται η μία την άλλην εις κάθε βήμα. Βλέπετε το σπίτι σωριασμένο και δίπλα ο χαριτωμένος κήπος με τα κόκκελλα έχει παραμορφωθή. Τα ευγενικά φυτά έχουν μαραθή, τ' άγρια και η τσουκνίδες τα έχουν πνίξη. Το πηγάδι μένει εκεί. Ο κουβάς έχει σκουριάση στο άκρον του σχοινιού και το τρυφερό χέρι που έβγαζε νερό με το μικρόν βαρούλκον δεν υπάρχει πλέον...

Επάνω, από την ακρόπολιν, όπου υπάρχει τώρα μικρόν φυλακείον, όπου λιάζονται οι Έλληνες πεζοί και η λόγη του σκοπού λάμπει ως αλεξιβουλγάριον—διά να ενθυμηθώ τον Μελαγχροινόν και να κάμω μίαν λέξιν κατά το αλεξικέραυνον— το θέαμα της καταστροφής είνε ακόμη αγριώτερον. [...] Ολίγον ακόμη και από τα ερείπια θ' ανακύψη πάλιν μία πόλις ωραιότερα. Εις τα χαλάσματα γυρίζουν αξιωματικοί και στρατιώται του μηχανικού, με τους οκρίβαντάς των και τ' άλλα των εργαλεία. Χαράσσουν το νέον σχέδιον των Σερρών. Η πόλις, όπως κάθε τουρκική, δεν είχε κανένα. Ο καθένας έκτιζε όπου περίπου ήθελε.

Τώρα θ' ανοιχτούν πλατείς δρόμοι, θ' αφεθούν πνεύμονες εις την πόλιν, θα χυθή αέρας, φως και μέσα εις την κορνίζαν των ιτεών και των λευκών, που φύονται άφθονοι στα πέριξ θα μπη μία εικών χαριτωμένη στον τόπον μιας μουντζουρογραφίας. Με πόσας συμφοράς, εν τούτοις, επροπλήρωσαν οι δυστυχισμένοι κάτοικοι αυτόν τον εξωραϊσμόν!...

Είδομεν από την εποχήν της Ελληνικής επαναστάσεως ποίαν ζώην και ποίαν ακμήν εδείκνυεν η κοινότης Σερρών. Είχε κάμη έκτοτε κολοσσιαίας προόδους. Συνετήρει γυμνάσιον εξατάξιον ανεγνωρισμένον, παρθεναγωγείον με εννέα τάξεις, αστικήν σχολήν, τρεις δημοτικάς σχολάς, τέσσαρα νηπιαγωγεία, βιβλιοθήκην με χιλιάδας τόμους, νοσοκομείον, τέλειον γυμναστήριον, μητροπολιτικήν εκκλησίαν με γλυπτόν επίχρυσον τέμπλον σπανίας τέχνης, τέλος την «Γρηγοριάδα» διδακτήριον θηλέων διά 500 μαθητριάς, έργον ενός ιδιώτου του Γρηγορίου Ρακατζή. Τίποτε δεν υπάρχει πλέον απ' αυτά όλα! Είνε λίθοι επί λίθων. Οι κάτοικοι διατηρούν ακόμη στις φυσιγνωμίας των την έκφρασιν της βαθείας μελαγχολίας την οποίαν τους άφησεν η πολύμηνος συμβίωσις με τους βαρβάρους, τους βαρείς και αδυσωπήτους Βουλγάρους, και το θέαμα της μεγάλης τελευταίας καταστροφής. Και όχι μόνον οι Έλληνες αλλά και οι Τούρκοι. Όταν κατέβηκα εις την αγοράν κ' έπαιρνα τον καφέ μου εις ένα μαγαζάκι, ένας φεσοφόρος λουστράκος απήτησε να μου φτιάξη τα παπούτσια. Εκεί που ησχολείτο, λοιπόν, εις την εργασίαν του, μωρισθείς ότι έρχομαι από την παλαιάν Ελλάδα, διέκοψε διά να μου διηγηθή:

- Ιγώ.... Ιγώ, εφέντημ' το Μπούλγκαρος μι του βάφτισ'! μι του βάφτισ'!

Σταύρου μι λιέν!... Σταύρου μι λιέν! Κι' ιγώ... ιγώ μι λιέν Χασάν!

- Πώς σ' εβάφτισαν;

- Μι του νιρό! Μι του νιρό! φσσσστ!
Του χύσαν του νιρό... Σταύρο! Να μι σκουτών' εφέντημ' χάλιευαν! Να μι σκουτών'! Πάει στου διάουλου τώρα!

Χάιτι! Στου Σόφια!...

Και το βλέμμα του έμεινε προσηλωμένον δι' ολίγα λεπτά, εκστατικόν, περίφοβον, προς βορράν, προς την διεύθυνσιν που είχαν φύγη προ τόσων μηνών οι διά της βίας πνευματικοί πατέρες του.

.....
Από τας υπωρείας της οροσειράς Σμηγνίσια μέχρι του αντιστοίχου μέρους της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης Δεδεαγιάς, εις ένα πλήθος μικρών κοιλάδων της ανατολικής πλευράς της επαρχίας Σερρών –διά να κλείσω την σκιαγραφίαν της περιφερείας μ' ένα σημείωμα των πλουτοπαραγωγικών της δυνάμεων– εις τα εδάφη, όπου άσβεστος υπάρχει πολλή, καλλιεργούνται καπνά, των οποίων η φήμη δεν υπολείπεται καθόλου των άλλων Μακεδονικών. Εις αυτό το διαμερίσμα η καπνοπαραγωγή τείνει ν' αποπνίξη όλας τας άλλας καλλιεργείας. Εις την εκείθεν της σιδηροδρομικής γραμμής μεγάλην πεδινήν έκτασιν, η οποία έχει παραχθή εκ προσχόσεως, εις τ' αργιλομηγή, γονιμώτατα εδάφη, τον «κάμπον του χρυσού», ως είδομεν ότι τον ονομάζουν οι Τούρκοι, καλλιεργούνται όλα τ' άλλα, δημητριακά, όσπρια, σταφύλια, χορτάρια, λαχανικά, όπια και βαμπάκια.

Το βομπάκι, αν ληφθούν υπ' όψει αι δυσμενείς συνθήκαι της καλλιεργείας, παράγεται σχετικώς εν αφθονία εις την επαρχίαν. Του είδους αυτού καλλιεργούνται δύο ποικιλίαί, το Αμερικανικόν, το λεγόμενον κοινώς Χίντικο, και το Κοζάκι, βομπάκι εγχώριον. Αυτό προτιμάται από τους παραγωγούς, διότι απαιτεί ολιγωτέρους κόπους. Το μαζεύουν μόνον μια φορά εις το τέλος της περιόδου, όταν δηλαδή ανοίξουν τα «καρύδια»

του. Το εναποθηκούνται μαζί μ' αυτά τα καρύδια, όταν δε, κατά την αρχή του χειμόνος όλαί των αι εργασία ως γεωργών τελειώσουν, το καθαρίζουν από τα ξερά φύλλα, το βάζουν εις κυλινδρικά κόσκινα εγχωρίου κατασκευής από καλάμια και βέργες λιγαριάς, το γυρίζουν και το καθαρίζουν. 100 οκάδες καθαρίζονται εις μίαν ώραν. Έπειτα το εκκοκίζουν. Έτσι εκκοκισμένον το βομπάκι έχει 2 δραχμάς την οκά. Κάθε στρέμμα δίδει 150-200 οκάδες ακαθάριστο.

Όπου πρόποδες όμως και όπου λοφώδεις εκτάσεις και εις την πλευράν αυτήν του διαμερίσματος ο καπνός δεν λείπει ποτέ, ιδίως το είδος το λεγόμενον «μπασμάς», ποιότης πέμπτη διά την Μακεδονικήν κλίμακα καπνών, της οποίας η τιμή φθάνει μέχρι των 50 γροσίων την οκάν. Τα μάλλον καπνοπαραγωγά χωρία των Σερρών είνε το Βεσνίκο, το Σουμπάσκιοι, το Σαρμουσακλή και η Τοπόλιανη. Οι κάτοικοι των χωρίων αυτών είνε φοβερά εργατικοί· ζουν καλά επίσης, έχουν ωραία σπίτια και μεγάλας αποθήκας. Δεν είνε μόνον καλοί καλλιεργηταί. Είνε από τους ολίγους που γνωρίζουν να συσκευάζουν το προϊόν των. Εργάζονται καθ' όλον τον χειμώνα δεκατέσσαρας και δεκαπέντε ώρας το ημερονύκτιον! Είνε πολύ ευνόητον, λοιπόν, διατί ευημερούν. Εσχάτως όμως παρατηρούνται τάσεις μερικών Ισραηλιτών εμπόρων να συνεν-

νοηθούν με τον αντιπρόσωπον της Αμερικανικής εταιρίας, η οποία είνε ο μεγαλύτερος αγοραστής διά να πιάσουν τους γεωργούς και να εκπέσουν τας τιμάς. Θα ήτο δε στοιχειώδες καθήκον του κράτους να προστατεύση τους παραγωγούς κατά τοιούτων κακοηθειών και να εισαγάγη συνεταιρισμούς αποκρούοντας τας εκμεταλλεύσεις.

Γενικώς αι μέθοδοι της καλλιέργειας είνε υποτυπώδεις και αν αυτό δεν φαίνεται αμέσως εις το ποσόν της παραγωγής, οφείλεται εις την αποδοτικότητα του εδάφους. Το ξύλινον άροτρον κυριαρχεί. Εκτός ολίγων μηχανών διά τον καθαρισμόν του σπόρου άλλο μηχάνημα δεν απαντάται εις την επαρχίαν! Μόνον εδώ κ' εκεί καμμιά εκκοκιστική μηχανή πετρελαιοκίνητος του βαμπακιού, το οποίον εξάγεται εις μπάλες. Ο σπόρος μένει εδώ και χρησιμεύει ως τροφή των βοδιών τον χειμώνα. Εις τας Σέρρας, επικρατεί όπως σχεδόν παντού καθώς είδομεν η μεγάλη ιδιοκτησία. Από τα 105 χωρία της περιφέρειας, τα 56 είνε τσιφλίκια. Μεγαλείτερος από τους τσιφλικιούχους είνε ο Τούρκος δήμαρχος της πόλεως Ακίη, ο οποίος διά τα αισθήματά του τα φιλελληνικά ελέγετο κ' επί τουρκοκρατίας «γκιαούρ μπέης». Τα τσιφλίκια Καμαρότο, Μπαϊρακλή, Χατζή Μπειλίκ, Ουβαγιά και Μπουγιούκ Μαχαλά είνε δικά του. Οι περισσότεροι από τους άλλους μπέηδες λείπουν εις την Κωνσταντινούπολιν και είνε διατεθειμένοι να πωλήσουν τα κτήματά των.

Ο κολλίγος παίρνει εδώ τόσα στρέμματα από τον ιδιοκτήτην, όσα ημπορεί να καλλιεργήση επαρκώς, πράγμα το οποίον εξαρτάται, φυσικά, από τον αριθμόν των αροτριώντων που διαθέτει. Συνήθως, δηλαδή, κατά μέσον όρον, παίρ-

νει 40 περίπου στρέμματα, εκ των οποίων τα 20-25 καλλιεργεί με σιτηρά, τα δε 15-20 καλαμπόκι, όπιον και βαμπακιά. Μετά την αφάρεσιν του σπόρου και της δεκάτης, αυτής της απεχθεστάτης δεκάτης, το προϊόν μοιράζεται εις δύο ίσα μερίδια. Ο καλλιεργητής ημπορεί να διατηρή βόδια και βουβάλια, χωρίς να πληρώνη βοσκητικά. Συνήθως από αυτά τα ζώα έχει ο καθείς δύο έως δέκα. Μερικοί φθάνουν και μέχρι των είκοσι. Η αγρονάπασις ευτυχώς είνε άγνωστος. Δυστυχώς όμως και η λίπανσις. Φυσικά λιπάσματα χρησιμοποιούνται μόνον εις τας καπνοφυτείας. Τα δε χημικά μόνον εξ ακοής είνε γνωστά, και, μάλιστα, όχι παντού. Τ' αμπέλια είνε πολύ ολίγα, των δε λαχανικών δεν γίνεται καμμία σοβαρά εξαγωγή εκτός της επαρχίας.

Τα λειβάδια, εννοείται, είνε αρκετά, η κτηνοτροφία εις σχετικήν ακμήν. 130.500 πρόβατα εκτρέφει η περιφέρεια, 65.500 γίδια και 3.000 χοίρους. Επίσης και βουβάλους και αγελάδας. Τα πρόβατα γίνοντ' εδώ εξαιρετικώς μεγάλοςωμα και γεννούν ενωρίς, από τας 3-8 Δεκεμβρίου. Από τας γεωργικάς βιομηχανίας η σηροτροφία έχει σχεδόν εγκαταλειφθή από την αποτυχίαν της εκτροφής και τας μικράς τιμάς του κουκούλιου και η μελισσοκομία είνε υποτυπώδης, μολονότι ο τόπος καταλληλόςτατος. Τα δάση της επαρχίας, ορεινή πέυκη, οξειά, δρυς, πρίνος, λεπτοκαρυά, είνε θαμνώδη ακόμη και απαιτούν επαγρύπνησιν διά να μη καταστραφούν. Μόνον τα δάση της Φράστανης και της Βροντούς είνε τελείως ανεπτυγμένα.

Από τας ασθενείας των ζώων, η βλογιά είνε η περισσότερον διαδεδομένη, ενδημική. Εναντίον της εφαρμόζεται ο

εμβολιασμός από ορρόν των φλυκταινών πάσχοντος ζώου· οι ποιμένες σπανίως μεταχειρίζονται την μέθοδον αυτήν, διότι συνήθως καταλήγει να φονεύη το εμβολιαζόμενον ζώον. Περιορίζονται εις το ν' απομονώνουν τα πάσχοντα επί 40 ημέρας. Από τας ασθενείας των δένδρων η συνηθεστέρα είναι αι λειχήνες. Καμμίαν θεραπείαν δεν βάζουν εις πράξιν εναντίον των. Ο καπνός προσβάλλεται από μελίγκραν. Εις την φύσιν επαφίεται η φροντίς του φαρμάκου. Το έντομον εξαφανίζεται μετά μίαν καλήν βροχήν. Ο καπνός επίσης πάσχει από την

λεγομένην στάκτην. Οι καλλιεργηταί φροντίζουν τότε να κλαδεύουν απλώς τα προσβεβλημένα φύλλα. Τ' αμπέλια προσβάλλονται από ένα σκουληκάκι, του οποίου δεν έχει ευρεθή ούτε τ' όνομα, ούτε η φύσις. Το φυτοπαθολογικόν εργαστήριον ας βάλη τα γυαλιά του και ας ιδή τι συμβαίνει. Αλλ' η μεγάλη έλλειψις της περιφερείας είναι η συγκοινωνία! Εις τον κάμπον δεν υπάρχει μισός δρόμος! Ο κόσμος πηγαίνει μέσ' από τα χωράφια! Τον χειμώνα νερά και λάσπες εις αρκετόν βάθος απαγορεύουν σχεδόν την κίνησιν!

ι. Διασχίζοντας τον νομό Σερρών με το τρένο

Ο δημοσιογράφος της θεσσαλονικιώτικης εφημερίδας *Νέας Αλήθεια*, ο οποίος και ακολούθησε τον Ελευθέριο Βενιζέλο στην περιοδεία του ανά τη Μακεδονία τον Απρίλιο, κατέγραψε στο καρνέ του τις εντυπώσεις του από το ταξίδι με το τρένο και αυτές δημοσιεύτηκαν στις αρχές Μαΐου 1914.

ΧΑΤΖΗ ΜΠΕΪΛΙΚ

Διερχόμεθα τον σταθμόν Πορρόια χωρίς να σταθώμεν. Χάνομεν την ευκαιρίαν ν' αγοράσωμεν ένα πήλινο κουμάρι από εκείνα, που βαστούν το νερό κρύο. Πρέπει όμως κατά το πρόγραμμα του ταξιδιού να κερδίσωμεν χρόνον και δρόμον.

Διερχόμεθα κατόπιν τον σταθμόν Χατζή μπεϊλίκ. Φαίνεται μέσα εις τους απείρους θάμνους το μικρό τσιφλίκι με τον υψηλόν μιναρέ του.

Κάποιος εκ της συνοδείας μας δεικνύει το μικρό σπιτάκι, όπου ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος έστησε κατά τον ελληνοβουλγαρικόν πόλεμον το Στρατηγείον Του.

Από το μέρος αυτό εξαπέλυνεν ο υπέροχος Στρατηλάτης τας ημερησίας διαταγάς επί τη βάσει των οποίων ο στρα-

τός ετσόκιζεν ανά παν βήμα τους Βουλγάρους.

Τώρα το χωριουδάκι είναι ήρεμον. Οι ολίγοι κάτοικοί του δεν ομιλούν παρά μόνον σπανίως διά την περασμένην δόξαν του. Αι ανάγκαι του βίου τους παρουσιάζουν τώρα άλλα ζητήματα. Πρόκειται περί του ψωμιού. Και το ψωμί είναι ή του χωρικού.

Αδιάφορον όμως. Το μικρόν χωριουδάκι των εισήλθεν εις την αθανασίαν. Και όταν κάποτε ομιλούν διά τον Μέγαν Βασιλέα, τον οποίον επί πολλάς ημέρας εφιλοξένησαν, αισθάνονται ότι πρέπει ν' αποκαλύπτωνται.

Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΣΤΡΥΜΩΝΟΣ

Ο ήλιος είναι ολίγον άνωθεν της υψηλοτέρας κορυφής του Μπέλες, και προσπαθεί σαν ζωγράφος να δώση το

χρυσό φόντο εις το δύνκτιον των χαραδρών, τας οποίας επέρασεν ο στρατός μας διά να πέση εις την πεδιάδα της Στρωμνίτης και του Πόντου και να επαναρχίση το κυνηγητό κατά των Βουλγάρων.

Ότε φθάνομεν εις την πεδιάδα του Στρυμόνος. Αρχίζει εδώ το πεδίο όπου εξηλίχθη η ιστορική μάχη των στενών του Δεμίρ Ισάρ.

- Φθάνομεν εις την γέφυραν, είπε ο θαλαμηπόλος σιδηροδρομικός, ο οποίος δεν παύει να εκφράζη την λύπην του διότι δεν καταρθώσαμεν να προμηθευθώμε νερό κρύο από τα Πορώια.

Η γέφυρα του Στρυμόνος. Έργον μεγάλης τέχνης, διά το οποίον εξοδεύθησαν αρκετά εκατοντάδες χιλιάδων φράγκων.

Οι Βούλγαροι οπισθοχωρούντες ανείναζαν δύο τόξα της γεφύρας ταύτης και επέτυχον τοιουτοτρόπως την επιβράδυνσιν της καταδιώξεώς μας. Τώρα όμως έχει επιδιορθωθή τελείως και η αμαξοστοιχία περνά χωρίς καμμίαν δυσκολίαν.

Τα νερά του ποταμού είναι θολά, μάτην δε προσπαθούν μερικά ακτίνες του ηλίου να δώσουν επάνω των κάποιο φωτεινό χρώμα.

Εις το δεύτερον τόξον φαίνεται γραμμένο με κάρβουνο ένα όνομα. Θα είναι ωρισμένως το όνομα κανενός εργάτου σιδηρά.

Ένας από τους συναδέλφους προσπαθεί και αυτός να γράψη εις ένα τόξον το όνομά του. Θέλει ν' αφήση ένα ίχνος της διαβάσεώς του. Πλην η μύτη του μολυβδοκονδύλου φθείρεται αμέσως και δεν αφήνει παρά μίαν γραμμίν μελανήν επί του στακτερού σιδήρου. Η βροχή και ο χρόνος θα εργασθούν διά να εξαλείψουν και το ίχνος τούτο.

ΔΕΜΙΡ ΙΣΑΡ

Όπως εις πολλές πόλεις της Μακεδονίας τοιουτοτρόπως και εις το Δεμίρ Ισάρ, ή Σιδηρόκαστρον, όπως κακώς το μετωνόμασε κάποιος δάσκαλος, ο σιδηρόδρομος καταστά να είνε δώρον άδωρον. Ο σταθμός απέχει μίαν ώραν από την πόλιν. Όσα δε υποφέρουν οι κάτοικοι τον χειμώνα μέσα εις τον λασπόδη δρόμον διά να φθάσουν εις τον σταθμόν είνε ανεκδιήγητα.

Εις τον σταθμόν, υποδέχονται τον κ. Βενιζέλον και την συνοδείαν του οι πολιτικά και στρατιωτικά και θρησκευτικά αρχαί της πόλεως. Έσπευσαν επίσης και πολλοί κάτοικοι και πολλοί πρόσφυγες.

Οι μαθηταί κρατούντες σημαίας τραγουδούν:

«Του Βουλγαρισμού η ψώρα Μακεδόνας δεν μολύνει...».

Ο Πρωθυπουργός κ. Βενιζέλος δεν θέλει να τραγουδούν οι μαθηταί τέτοια τραγούδια.

Οι μαθηταί όμως εις όλα τα μέρη της ανατολικής Μακεδονίας αρέσκονται εις αυτά. Και δεν έχουν άδικον. Εάν δεν εγένετο ο δεύτερος πόλεμος δεν θα εξηκολούθουν οι Βούλγαροι του Φερδινάνδου να μολύνουν την Μακεδονίαν; Και τα τραγούδια αυτά δεν λένουν τίποτε άλλο παρά την απαισίαν ιστορίαν του γουρουνοτσαρούχου. Οι Μακεδόνες όχι μόνον δεν ημπορούν να λησμονήσουν την βαρβαρότητα των Βουλγάρων, αλλά εξορκίζουν τα παιδιά τους να εκδικηθούν.

ΛΑΤΡΟΒΟ

Κάτωθεν του σταθμού Δεμίρ-Ισάρ παρά την δεξιάν όχθην του χειμάρου που διασχίζει την πόλιν ταύτην, κείται το χωρίον ή μάλλον το τσιφλίκι Λάτροβο. Όσοι παρηκολούθησαν τα γεγονότα των

τελευταίων ετών εν Μακεδονία ενθουσιάζονται πολλά πράγματα διά το μέρος αυτό. Εκεί ήτο η φωλιά των Βουλγάρων κοιμητηρίων, που ενεργούσαν εις την περιφέρειαν Δεμίρ Ισάρ. Εκεί συνεννοούντο οι Βούλγαροι και οι Κιρκάσιοι του Δεμίρ Ισάρ και ελήστευον τα ελληνικά χωρία της πεδιάδος. Εις το Λάτροβον έγιναν οι τρομεροί διαπληκτισμοί Ελλήνων και Βουλγάρων διά το ζήτημα της εκκλησίας.

Εκεί εληστεύθη προ δεκαετίας και ο υποφαινόμενος, ότε μεταβαίνων από Σερρών εις Πετρίτσην δι' εμπιστευτικήν εργασίαν εδέησε να κοιμηθώ εις την πεδιάδα του Λατρόβου υπό την προστασίαν των Ποτγορλίδων αγωγιατών. Ευτυχώς το ωρολόγιόν μου και μερικά ψιλά συνέτεινον ώστε να φεισθούν οι Κιρκάσιοι του ευτελούς σαρκίου μου.

Τώρα όμως το Λάτροβο είναι καθαρώς ελληνικόν. Οι Κιρκάσιοι του Δεμίρ Ισάρ εξηφανίσθησαν, οι δε Ποτγορλίδες αγωγιατάι δεν έρχονται πλέον εις τας Σέρρας, διότι τα παρά τους βορείους πρόποδας του Μπέλες χωρία των περιήλθον εις την βουλγαρικήν κατοχήν.

ΣΕΡΡΑΙ

Ο ήλιος εις την δύσιν του· και εφόσον προχωρούμεν προς τας Σέρρας επί τοσούτον και αυτός αποσύρεται από την πεδιάδα, την πόλιν και καταφεύγει εις τας υψηλότερας κορυφάς του Μενοικίου όρους.

- Θα ήτο ωραία η πατρίς σας, μοι λέγει Αθηναίος συνάδελφος, επισκεπτόμενος διά πρώτην φοράν τας Σέρρας.

- Ναι, δυστυχώς ήτο ωραία.

- Διατί δυστυχώς, παρατηρεί ο συνάδελφος μου.

- Διότι αν δεν ήτο ωραία, ίσως δεν θα την κατέστρεφον οι Βούλγαροι και ίσως

οι Σερραίοι δεν θα επονούσαν την κατερειπωθείσαν πατρίδα των.

- Έχετε δίκαιον, απαντά ο συνάδελφος και τρέχει προς το παράθυρον ίνα παρηκολούθηση μετά περισσότερας προσοχής το θέαμα της φύσεως, το οποίον εξελίσσεται μαγευτικόν και ωραίον περίξ της καταστραφείσης πόλεως.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Να ομιλήση κανείς σήμεραν περί της καταστροφής των Σερρών θα ήτο ίσως περιττόν, αφ' ου τόσα εγράφησαν τόσον εις τον ελληνικόν όσον και εις τον παγκόσμιον τύπον. Αι εντυπώσεις δύνανται να συνομισθώσιν εις τας εξής ολίγας λέξεις: Η καταστροφή είνε πλήρης και τελεία. Διότι το σήμεραν σωζόμενον μέρος της πόλεως δεν απετέλει άλλοτε παρά τα προάστειά της. Νομίζει κανείς ότι συνεργεία ολόκληρα ειργάσθησαν επί πολής ημέρας διά να καταστρέψουν μίαν πόλιν. Οι απαισίτοι Βούλγαροι εντός τεσσάρων ωρών δεν άφησαν λίθον επί λίθου. Προ της βαρβάρου ορμής των εξηφανίσθησαν εις διάστημα ολίγων ωρών πάντα όσα είχε να παρουσιάση η πόλις.

Και τώρα δεν μένει τίποτε εις τας πυρποληθείσας συνοικίας. Μερικά κωδωνοστάσια, ολίγοι τοίχοι έτοιμοι να καταρρεύσουν και ολίγα δένδρα καμμένα, λείψονα πένθιμα μιας πόλεως που εγνώριζε να ζη, να εργάζεται και να πανηγυρίζει.

Ο ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΣ

Και όμως. Όλη αυτή η καταστροφή δεν καώρθωσε να επιδράση επί των Σερραίων. Έκλαυσαν, είναι αληθές, επί των ερειπίων, των εστιών και των βωμών των. Αναπολούν καθημένοι επί των ερειπίων τούτων, την προτέραν αίγλην της πόλεώς των. Δεν απογοητεύονται ό-

μως. Το θλιβερόν συναίσθημα, το οποίον ησθάνθησαν όταν είδον την πόλιν των πεσμένην εις τα θεμέλιά της, υπεχώρησε προ της χαράς. Εξεδιόχθη ο Βούλγαρος και η πατρίς των ηλευθερώθη. Το πέλμα του ανάνδρου Βουλγάρου δεν μολύνει πλέον την πόλιν των. Η κυανόλευκος κυματίζει επί των αρχαίων βυζαντινών επάλξεων της ακροπόλεως και οι κάτοικοι απενίζοντες αυτήν αισθάνονται την μεγαλύτεραν χαράν και ανακούφισιν.

- Θαυμάζω τον ενθουσιασμόν των κατοίκων της πόλεως αυτής -μου έλεγεν, όταν εισήλθωμεν εις τας Σέρρας, ο υπουργός κ. Ρέπουλης.

Και πώς να μη θαυμάση κανείς την ψυχικήν αντοχήν ανθρώπων, οι οποίοι έχασαν το παν διά την Πατρίδα; Μήπως δεν θα έφευγον όλοι συν γυναιζί και τέκνοις εάν εξηκολούθει η πόλις των να είναι εις τας χείρας των Βουλγάρων;

Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

- Πότε θα ανοικοδομηθή η πόλις μας; Ιδού η ερώτησις την οποίαν προβάλλουν οι Σερραίοι εις τους επισκεπτομένους αυτούς επισήμους.

Από τον Βασιλέα και την Κυβέρνησιν δεν ζητούν τίποτε άλλο. Όσον δε βλέπουν τους αρμοδίους να αναβάλουν την λήψιν αποφάσεων και να περιορίζονται εις καταμετρήσεις, καταλαμβάνονται από κάποια στενοχωρίαν, η οποία το κάτω κάτω της γραφής δεν είναι και αδικαιολόγητος.

Επέρασαν ένα χειμώνα, που μόνον ένας Θεός γνωρίζει τι υπέφερον. Ο δεύτερος χειμών πλησιάζει. Τι θα γίνουν όλοι αυτοί οι άνθρωποι;

- Ανάγκη να εξευρεθή το απαιτούμενον χρήμα, είπεν εις των αρμοδίων, όταν τον ηρώτησαν οι Σερραίοι περί των σκέψεων, αι οποίαι επικρατούν διά την

ανοικοδόμησιν της πόλεως.

Και κάποιος Σερραίος, φαινόμενος άνθρωπος των έργων και μη δίδων προσοχήν εις «λόγια παχειά» παρατήρησεν αμέσως.

- Από το μέγα δάνειον των 500 εκατομμυρίων δεν ήτο δυνατόν να γίνη ένα δάνειον εις τους Σερραίους από 15 εκατομμύρια;

Η ΦΡΟΥΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Όταν ήμεθα εις τας Σέρρας όπου εμείναμεν μίαν νύκτα, εμάθομεν ότι καθ' ον χρόνον το τραίνον του κ. Πρωθυπουργού διήρχετο από τον σταθμόν Πορρωίων, εις τας άνωθεν της κομοπόλεως οροσειράς του Μπέλες ελάμβανε χώραν συμπλοκή μεταξύ χωροφυλάκων μας και κομιτατζήδων, οι οποίοι εισήλθον εις το έδαφός μας και απήγαγον κάποιον Γεωργίου ρουμανίζοντα.

Το πράγμα εθεωρήθη κάπως σοβαρόν. Να εισέρχονται κομιτατζήδες εις το έδαφός μας, δεν θεωρείται ενθαρρυντικός, έστω και αν μερικοί εξ αυτών δεν προφθαίνουν να επιστρέψουν οπίσω.

Ο Αρχηγός όμως της χωροφυλακής κ. Τρουπάκης, του οποίου εξήτησα την γνώμην επί του προκειμένου, μου είπε:

- Το να διέρχονται τα σύνορα πέντε δέκα ύποπτοι δεν πρέπει να μας τρομάζει. Δεν υπάρχουν εις τα σύνορα τείχη ανυπέβλητα. Ούτε είναι δυνατόν να τοποθετηθούν φρουροί εις κάθε βήμα των συνόρων. Εκείνο όμως το οποίον πρέπει να μας ενθαρρύνη είναι ότι οι τολμώντες να διέλθουν τα σύνορά μας τσακίζονται από τον στρατόν μας και από τα αποσπάσματα της χωροφυλακής.

Ο κ. Συνταγματάρχης είχε δίκαιον. Οσάκις εδοκιμάσαν οι Βούλγαροι κομιτατζήδες ή κατσικοκλέφτες να διαβούν τα σύνορά μας, πάντοτε ετσακίσθησαν.

«Η ΚΟΙΤΙΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ»

Διασχίζομεν την πεδιάδα Σερρών αφίνοντες τα Πόρνα και τρέχομεν προς την Αγγίσταν. Η πέριξ φύσις φορεί το καταπράσινον φόρεμά της, τα πλείστα όμως μέρη μένουν και εδώ ακαλλιέργητα. Ο πόλεμος διελθών και από την πεδιάδα αυτήν αφήκε τας συνεπείας του.

Οι Τούρκοι προς χαρακτηρισμόν της ευφορίας της πεδιάδος ταύτης είχαν το εζής δίστιχον: «Σέρεζ οβασή/ Αλτούν γιουβασή», ήτοι: «Η πεδιάς των Σερρών είναι κοιτίς του χρυσού».

Σήμερον όμως η πεδιάς αυτή δεν παρουσιάζει παρά ολίγα δείγματα της γονιμότητός της. Εν τούτοις είναι εκτός αμφιβολίας ότι οι πρόσφυγες Θράκες, οι οποίοι εγκατεστάθησαν εις τα διάφορα χωρία και τσιφλίκια της πεδιάδος τούτης θα εργασθούν διά να βγάλουν τον χρυσόν από την κοιτίδα ταύτην.

ΤΟ ΠΑΓΓΑΙΟΝ

Δεξιόθεν φαίνεται το Παγγαίον όρος γνωστόν από την αρχαιότητα, γνωστότερον όμως και από τα σύγχρονα γεγονότα. Κάπου κάπου διακρίνονται μερικά χωρία σκαφραλωμένα εις τους πρόποδας του βουνού αυτού.

Ο συνάδελφος κ. Φιλιππίδης, σωστός Παγγαιογνώστης, δεικνύει την θέσιν της κωμοπόλεως Ροδολείβου ως και της Βιτάστης.

- Να οι λόφοι όπου συνήφθησαν αι μάχαι μεταξύ των Βουλγάρων αφ' ενός και των προφυλακόν μας, αφ' ετέρου.

Όλοι παρακολουθούμεν το εξελισσόμενον θέαμα των χωρίων του Παγγαίου και προσπαθούμεν ν' αναπαραστήσωμεν τας συμπλοκάς, κατά τας οποίας οι ημέτεροι στρατιώται και χωρικοί αντέταξαν την ηρωικότεραν άμυναν. Οι

Βούλγαροι το μέρος τούτο εξέλεξαν ίνα αποπλύνουν την ήτταν την οποίαν υπέστησαν κατά τα γεγονότα του Σουμπόσκου.

Επέτυχον εν μέρει. Αλλ' η επιτυχία των δεν διήρκεσε πολύ. Ο στρατός μας τους εσάρωσε και εδώ όπως και εις όλην την Μακεδονίαν. Ο λαός των μερών εκείνων ανέπνευσε. Σήμερον ευτυχεί και παρέχει την εγγύησιν ότι θ' αποτελέση εις το μέλλον το πεδίον όπου θα διεξαχθή η μεγαλυτέρα δράσις διά την ευημερίαν της Ανατολικής Μακεδονίας.

Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΗΣ ΑΓΓΙΣΤΗΣ

Αριστερά της σιδηροδρομικής γραμμής φαίνεται μεταξύ διαφόρων δένδρων η γέφυρα της Αγγίστης.

Η γέφυρα αυτή λιθίνη είναι αρχαίας κατασκευής, χρησιμεύει δε εις το να συνδέει την πεδιάδα της Δράμας και τα χωρία του Παγγαίου.

Προ του δευτέρου πολέμου την εφρούρουν οι Βούλγαροι εκδιώξαντες εκείθεν τα ελεύθερα ελληνικά σώματα, τα οποία προηγουμένως την είχαν καταλάβει. Μετά τας συμπλοκάς του Παγγαίου η γέφυρα αυτή συμπεριελήφθη εις την ουδετέραν ζώνην, η οποία ήρχιζεν από του έξωθεν της Θεσσαλονίκης 13ου χιλιομέτρου και κατέληγεν εις τας Ελευθεράς, κάτωθεν της Καβάλλας.

Τώρα όμως, όποτε δεν έμεινεν ούτε ουδετέρα ζώνη, ούτε γουρουνοσάρουχο και οι Βούλγαροι περιωρίσθησαν πέραν του Νέστου και άνωθεν του Ζιρνόβου, επί της στέγης του μικρού χανίου, που κείται παρά την γέφυραν, κυματίζει μία ελληνική σημαία, ριπιζομένη από τον ζέφυρον, που έρχεται από το Αιγαίον.

1915

Η Ελλάδα μπροστά στο δίλημμα του πολέμου και ο αντίκτυπός του στις Σέρρες

Το 1915 η Ελλάδα βρέθηκε σε δίλημμα: τι θέση έπρεπε να κρατήσει στον πόλεμο που σάρωνε την Ευρώπη από το καλοκαίρι του 1914; Αρχικά οι δύο κεφαλές του κράτους, ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος συμφωνούσαν στην τήρηση μιας φιλοσερβικής ουδετερότητας με στρατιωτική υποστήριξη της γειτονικής χώρας μόνο εφόσον εκείνη δεχόταν επίθεση από τη Βουλγαρία, σύμφωνα με την ελληνοσερβική Συνθήκη Φιλίας και Αμοιβαίας Συνεργασίας, της 19 Μαΐου/1 Ιουνίου 1913.

Μια γρήγορη υπενθύμιση: η διαμάχη της Σερβίας με την Αυστροουγγαρία μετά τη δολοφονία του διαδόχου του αυστριακού θρόνου από Σέρβο εθνικιστή στο Σαράγιεβο είχε αποτελέσει την πυριτιδαποθήκη για το ξέσπασμα του πολέμου· σύμμαχοι της Σερβίας ήταν οι δυνάμεις της Αντάντ (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία, αλλά και η Ιταλία από το 1915) απέναντι στο στρατόπεδο των Κεντρικών Αυτοκρατοριών (Γερμανία, Αυστροουγγαρία και Οθωμανική αυτοκρατορία).

Σταδιακά όμως, ο πρωθυπουργός και ο βασιλιάς άρχισαν ν' αντιλαμβάνονται διαφορετικά τα συμφέροντα της Ελλάδας, ώστε ο Βενιζέλος άρχισε να τάσσεται υπέρ της ανοιχτής συμμαχίας της Ελλάδας με τις δυνάμεις της Αντάντ, ο δε Κωνσταντίνος τασσόταν φαινομενικά υπέρ της απόλυτης ουδετερότητας, που όμως στην πραγματικότητα εξυπηρετούσε τα γερμανικά συμφέροντα, στα οποία και υπάκουε. Η διαφορά απόψεων για ένα θέμα τόσο μεγάλης στρατηγικής σημασίας για το μέλλον της χώρας άρχισε να γίνει ολοένα πιο εμφανής από τον Φεβρουάριο του 1915 οδηγώντας σε ανοιχτή ρήξη και πολιτική κρίση.

Μεγάλη αναστάτωση προκάλεσε στη χώρα συνολικά, αλλά και στην ανατολική Μακεδονία ειδικότερα, η επιπόλαιη πρόταση των δυνάμεων της Αντάντ προς την ελληνική κυβέρνηση τον Φεβρουάριο περί παραχώρησης της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής (με επίκεντρο την Καβάλα) στη Βουλγαρία. Το

σκεπτικό ήταν ο εξευμενισμός της γειτονικής χώρας, την οποία θεωρούσαν πολύ σημαντική για τα στρατιωτικά τους συμφέροντα, προκειμένου αυτή να έβγαινε στον πόλεμο στο πλευρό της συμμαχίας. Ως αντάλλαγμα, στην Ελλάδα προσφέρθηκε η παραχώρηση εδαφών της Μικράς Ασίας μετά τη λήξη του πολέμου.

Παρότι η πρόταση δεν έγινε δεκτή, η διαρροή της είδησης έριξε λάδι στη φωτιά σε μια ατμόσφαιρα ήδη πολιτικά φορτισμένη, πόσο μάλλον όταν η διαρροή αυτή συνοδευόταν στον αντιπολιτευόμενο τύπο (που περιλάμβανε και ορισμένες πρώην φιλοβενιζελικές εφημερίδες, που ξαφνικά άρχισαν να βλέπουν το φως το αληθινό στις επεκτατικές πολιτικές του Κάιζερ) με αιχμές περί δήθεν αποδοχής της πρότασης από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον οποίο ούτε λίγο ούτε πολύ εμφάνιζαν ψευδώς ως σύμφωνο στην παραχώρηση εδαφών.

Συλλαλητήρια διαμαρτυρίας κατά της πρότασης πραγματοποιήθηκαν σε όλες τις πόλεις και τις κωμοπόλεις της ανατολικής Μακεδονίας (και όχι μόνο) στις 26 Ιουλίου/8 Αυγούστου. Στις Σέρρες ως τόπος συγκέντρωσης ορίστηκε η πλατεία μπροστά από το δημαρχιακό καφενείο του Τσέλιου και το γυμναστήριο.

Ένα απόσπασμα από την προκήρυξη, που καλούσε τον κόσμο στο συλλαλητήριο (με την υπογραφή των προέδρων των 34 σωματείων της πόλης):

Περιούσιε λαέ της πόλεως Σερρών και των περιχώρων,

Κατόπιν μακράς δουλείας ελέω Θεού και ανδρεία Ελληνικού στρατού και στρατηγική ικανότητα πατρός ημών ενδόξου Βασιλέως, ηξιώθης προ διετίας να ελευθερωθής και τα καταπατηθέντα επί αιώνας [με] ανοχή των Ισχυρών της Γης ανθρώπινα και εθνικά δικαιώματά σου να απολαύσης.

Κατόπιν δύο πολέμων, νικηφόρων ευτυχώς αμφοτέρων, αλλ' οι οποίοι τόσον εστοίχισαν πολύτιμον αδελφικόν αίμα εις καταστροφάς και δηώσεις, παρά παν θεϊόν και ανθρώπινον, οι Ισχυροί της Γης, προς εξυπηρέτησιν ι-

δίων αυτών συμφερόντων, διαπραγματεύονται δίκην ανδραπόδων την πολύτιμον ημών ελευθερίαν προς τον αιώνιον εχθρόν της φυλής μας, προς τον βάρβαρον ημών κακή τη μοίρα γείτονα, τον Βούλγαρον, του οποίου τα σατανικά έργα προ των οφθαλμών ημών και του εθελουφλούντος Ευρωπαϊκού κόσμου ως στίγματα της ανθρωπότητας πρόσφατα κείνται. Το αίμα των αθώων θυμάτων των Σερρών, Σιδηροκάστρου, Δοξάτου και των άλλων βοά εισέτι ζητούν ιεράν εκδίκησιν.

Τα ερείπια της πόλεώς μας και του Δοξάτου, της Νιγρίτης και Δημητριτσίου και τόσων άλλων τέως ακμαίων χωρών αμιύουσιν εισέτι και καταρώνται τας

βεβήλους χείρας. Επωρώθη όμως δυστυχώς η καρδιά του κατ' όνομα Χριστιανικού και πολιτισμένου κόσμου εις σημείον, ώστε να σκέπτονται περί δευτέρας υποδουλώσεως των μερών μας.

Προς τούτο καλείσαι, περιούσιε λαέ, πανδήμως και αόπλως να διαμαρτυρη-

θής διά του τόνου της δικαίας αγονακτήσεως και διά του όγκου της συρροής σου να αποδείξης, ότι ουδεμία ανθρωπίνη δύναμις θα δυνηθή να σε αποσπάση από τους κόλπους της μητρός Ελλάδος, προς την οποίαν σε συνδέει η καταγωγή, η γλώσσα, η ιστορία, ο πολιτισμός, το παρελθόν σου και το μέλλον. [...]

Κεντρικός ομιλητής ήταν ο Φίλιππος Σίμος, γιατρός και πρόεδρος του Πολιτικού Συλλόγου, ο οποίος στην ομιλία του προχώρησε σε μακρά ιστορική αναδρομή της ελληνικότητας των Σερρών από την αρχαιότητα μέχρι τα πιο πρόσφατα χρόνια, επιφυλάσσοντας ειδικές αναφορές στον αγώνα του Εμμανουήλ Παπά το 1821, του Σερραίου ναυάρχου Καζαβέρνη (ο οποίος στα προεπαναστατικά χρόνια είχε πολεμήσει στο πλευρό των Νικοτσάρα, Στάθα και Μπουκουβάλα στο Αιγαίο), του καπετάν-Μητρούση, του καπετάν-Δούκα κ.ά.

Μετά το τέλος του συλλαλητηρίου συντάχθηκαν δύο ψηφίσματα, το ένα προς την κυβέρνηση και το δεύτερο προς τον βασιλιά, τα οποία υπέγραφαν οι: Φίλιππος Γ. Σίμος, Φεβζή Ριζά (πρόεδρος της οθωμανικής κοινότητας), Χαΐμ Φλωρεντίνι (πρόεδρος της ισραηλιτικής κοινότητας), οι 34 πρόεδροι των συντεχνιών της πόλης και 70 αντιπρόσωποι των γύρω χωριών. Αυτό ήταν το κείμενο του ψηφίσματος των Σερραίων προς την ελληνική κυβέρνηση:

Σύσσωμος ο λαός της μαρτυρικής και ηρωικής πόλεως των Σερρών και 70 χωριών μετ' οδύνης και αγονακτήσεως πληροφορηθείς την άδικον και αυθαίρετον απόφασιν των Συμμάχων να εξαγοράσουν την συνδρομήν της Βουλγαρίας διά παραχωρήσεως ουχί ιδίων αλλά ελληνικών αιματοβρέκτων ενδόξων εδαφών, συνήλθον αυθορμητώς εις πάνδημον συλλαλητήριον καθ' ο εμψήσατο να κάμη θερμήν έκκλησιν εις την Ελληνικήν καρδίαν του προέδρου της Κυβερνήσεως της κοινής πατρίδος και γεν-

ναίου θεματοφύλακος πατρώου ελευθερωθέντος εδάφους, ίνα εκλιπαρίση αυτόν, όπως ουδέποτε παραδεχθή την άνομον αγοραπωλησίαν, βεβαιοί δε απολύτως την Κυβέρνησιν περί της ακραδάντου θελήσεως όπως πολεμήση συν γυναιζί και τέκνοις μέχρι τελευταίας πνοής και όπως υποστή οιασδήποτε υλικάς και ηθικάς θυσίας προς αποτροπήν βουλγαρικού ζυγού ουδεμίαν παρέχοντος εγγύησιν ζωής, τιμής και περιουσίας, αποδειχθέντος δε ανά τους αιώνας δι' αιματηρών ερειπίων ως του χειροτέρου των ζυγών.

Αντίστοιχα συλλαλητήρια πραγματοποιήθηκαν την ίδια μέρα:

- στην *Αλιστράτη*, όπου συνέρρευσαν και κάτοικοι των γειτονικών χωριών (Γρατσιάνη, Τριστένιτσα, Σκρίτζοβο κλπ.) και συγκροτήθηκε επιτροπή αποτελούμενη από τους Θεόδωρο Μπάλλα, Νάκο Ζόγα, Δημ. Αρίστη, Βασίλειο Ράγια, Δημ. Λούτση, Αθανάσιο Ιωάννου και Νικόλ. Κωνσταντίνου, με αντικείμενο την υποβολή ψηφισμάτων στην κυβέρνηση, στον βασιλιά και στις εφημερίδες·

- στη *Ζηλιάχοβα*, όπου κεντρικός ομιλητής ήταν ο δικηγόρος Α. Αποστολόπουλος. Την επιτροπή του συλλαλητηρίου αποτελούσαν οι Ιωάννης Θεοδώρου, Α. Νασιατζής, Γεώργ. Οικονόμου, Παπαϊωάννου, Ιωάννου, Γεωργίου, Σαμαράς, Αθανασίου, Ιωσήφ Φεράτ, Πέτρος Νικολάου και Θεόδωρος Γραμμένος·

- στο *Ροδολίβος*, όπου πατριωτικές ομιλίες εκφώνησαν ο δικηγόρος (;) Πάνος Παπαθανασόπουλος¹ και ο γιατρός Γ. Γούσιος·

- στη *Νιγρίτα*, όπου το υιοθετηθέν ψήφισμα αποφασίστηκε να επιδοθεί και στους πρεσβευτές της Γαλλίας, της Ρωσίας, της Αγγλίας και της Ιταλίας·

- στην *Κάτω Τζουμαγιά*, όπου την επιτροπή του συλλαλητηρίου αποτελούσαν ο Β. Καφταντζής, ο Πάζης και ο Ιάκ. Καλαμαρτζής·

- στα *Άνω Πορόια*, στην κεντρική πλατεία των οποίων συγκεντρώθηκαν στις 10 π.μ. χιλιάδες κάτοικοι των Άνω και Κάτω Ποροΐων, καθώς και ακόμη δεκαεννιά χωριών της ευρύτερης περιοχής (Μπούτκοβο, Αγία Παρασκευή, Σιούγκοβο, Ματνίτσα κλπ.). Την επιτροπή του συλλαλητηρίου αποτελούσαν οι Δημήτριος Τζιαμπάζης, Θεόδωρος Παπαθεοδώρου, Τάντσε Κλίφα, Δημήτριος Κωτούλας, Κωνσταντίνος Κετίτης, Μεχμέτ Τζιάρτα, Κωνσταντίνος Χονδρογιάννης, Δημήτριος Μ. Γκίνης και Νικόλαος Μπάτζιος·

- στο *Σιδηρόκαστρο*, όπου κεντρικοί ομιλητές ήταν ο Δ. Πλαταρίδης (ο οποίος μάλιστα έβγαλε λόγο και στην τουρκική γλώσσα, καθώς είχαν συρρεύσει και

---

¹ Λογικά πρόκειται για τον ίδιο Παπαθανασόπουλο, ο οποίος σε δημοσίευμα της *Νέας Αλήθειας* με ημερομηνία 30.04.1915 περιγραφόταν ως δικολάβος (δηλαδή άτομο με νομικές γνώσεις, αλλά χωρίς δικαίωμα εκπροσώπησης στα δικαστήρια), ο οποίος είχε έρθει από την Παλαιά Ελλάδα και μάλιστα στο δημοσίευμα φερόταν να έχει εξοργίσει τους κατοίκους της Ζηλιάχοβας ύστερα από σειρά περιστατικών, όπως ο εκ μέρους του τραυματισμός με ράβδο του εμπόρου Νικολαΐδη στο κεφάλι!

πολλοί Οθωμανοί των γύρω χωριών), ο γιατρός Κ. Δεσποτίδης, ο Χρήστος Χαριζάνης και ο Γεώργιος Στιβαρός, ο οποίος ανέγνωσε το ψήφισμα των συγκεντρωμένων προς τον βασιλιά, την κυβέρνηση και τον πρεσβευτή της Αντάντ στην Αθήνα, ενώ υιοθετήθηκε κι ένα δεύτερο ψήφισμα με αποδέκτες τους πρεσβευτές της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Ρωσίας και της Ιταλίας.

Περεταίρω οι μητροπολίτες Σερρών Απόστολος και Δράμας Αγαθάγγελος συνυπέγραψαν επιστολή διαμαρτυρίας με ημερομηνία 30 Ιουλίου/12 Αυγούστου 1915 προς τον αρχιεπίσκοπο του Καντέρμπουρι (δηλ. τον προκαθήμενο της Αγγλικανικής εκκλησίας), στην οποία υπογράμμιζαν ότι *«μεγαλείτερον αδίκημα δεν δύναται να γίνη από την προταθείσαν παραχώρησιν της Ελληνικής Ανατολικής μας Μακεδονίας εις την Βουλγαρίαν»* και υπενθύμιζαν μεταξύ άλλων ότι *«Σέρραι και Δράμα, ένθα υπάρχει η πρώτη εν Ευρώπη υπό του αγίου αποστόλου Παύλου ιδρυθείσα Χριστιανική Εκκλησία των Φιλιππησίων, πάντοτε ήσαν και είνε Ελληνικάί χώραι, παθούσαι διά τούτο προ δύο ετών φρικαλέας βαρβαρότητας από τους Βουλγάρους, οι οποίοι έκαωσαν τας Σέρρας, Δοξάτον και Νιγρίτα, σφάζαντες αντιχριστιανικώς και απανθρώπως εκατοντάδας γυναικόπαιδα Ελλήνων και αόπλους κατοίκους»*.

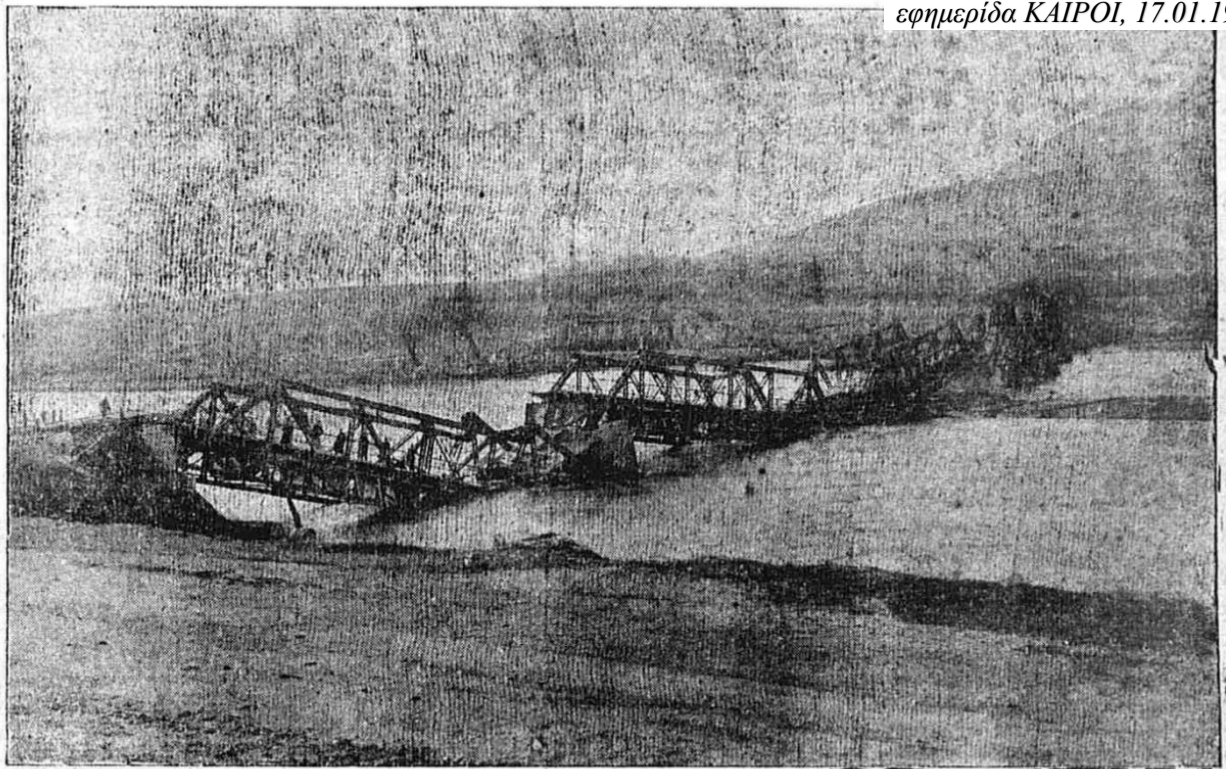
Η υπογραφή μυστικών πολεμικών συνθηκών της Βουλγαρίας με τη Γερμανία, την Αυστροουγγαρία και την Οθωμανική αυτοκρατορία, καθώς και η επίθεσή της στη Σερβία τον Οκτώβριο του 1915 άλλαξαν οριστικά τους κανόνες του παιχνιδιού. Στο δε εσωτερικό της Ελλάδας αποτέλεσε την αφορμή ν' αναδειχτεί ακόμη περισσότερο ο διχασμός μεταξύ Βενιζέλου και Κωνσταντίνου, οι οποίοι συμφωνούσαν μόνο σ' ένα: την αδυναμία της χώρας ν' ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της απέναντι στη Σερβία βάσει της μεταξύ τους συνθήκης του 1913.

Χάρη στους ελιγμούς του πρωθυπουργού, γαλλικές στρατιωτικές δυνάμεις αποβιβάστηκαν αιφνιδιαστικά στη Θεσσαλονίκη, χωρίς ωστόσο αυτό να σηματοδοτούσε την αυτόματη έξοδο της χώρας στον πόλεμο—ώστε να αποφευχθεί τυχόν κήρυξη πολέμου εναντίον της Ελλάδας από τη Βουλγαρία. Η εμμονή του βασιλιά, γύρω από τον οποίο είχαν συσπειρωθεί με φανατισμό όλες οι αντιβενιζελικές δυνάμεις, σε μια εμφανώς γερμανόφιλη ουδετερότητα παρά τις νέες συνθήκες

που είχαν διαμορφωθεί στην περιοχή, μεγάλωσε το πολιτικό χάσμα και οδήγησε σε παραίτηση του Βενιζέλου από την πρωθυπουργία με συνέπεια την προκήρυξη εκλογών, οι δεύτερες μέσα σε λίγους μήνες, οι οποίες διενεργήθηκαν στις 6/19 Δεκεμβρίου με αποχή του κόμματος των Φιλελευθέρων.

Από την άλλη, εκμεταλλευόμενη τις επανειλημμένες διακηρύξεις περί ελληνικής ουδετερότητας, η Γερμανία πίεσε για παραχώρηση διευκολύνσεων φέρνοντας σε εξαιρετικά δύσκολη θέση τη νέα φιλοβασιλική κυβέρνηση και ανοίγοντας τον δρόμο για όλες τις τραγικές εξελίξεις που θα λάμβαναν χώρα την επόμενη χρονιά. Ένδειξη της δύσκολης θέσης στην οποία είχε περιέλθει το ελληνικό κράτος, αλλά και προάγγελος των όσων θ' ακολουθούσαν το 1916, ήταν αφενός ο αεροπορικός βομβαρδισμός της Θεσσαλονίκης από τις γερμανικές δυνάμεις στις 17/30 Δεκεμβρίου και αφετέρου η ανατίναξη της σιδηροδρομικής γραμμής στο Σιδηρόκαστρο (όπως επίσης στο Κιλινδίρ και τη Χίρσοβα) από τους Συμμάχους στις 30 Δεκεμβρίου/12 Ιανουαρίου –χωρίς όμως προηγούμενη συνεννόηση με την ελληνική κυβέρνηση, πυροδοτώντας ακόμη περισσότερο την υστερία της γερμανόφιλης, αντιβενιζελικής προπαγάνδας.

εφημερίδα ΚΑΙΡΟΙ, 17.01.1916

Ἡ ἀνατίναξη ἀπὸ τῶν Ἀγγλοῦν ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΔΕΜΠΡ-ΙΣΣΑΡ

Οι βουλευτικές εκλογές

Ενόψει των βουλευτικών εκλογών της 31 Μαΐου/13 Ιουνίου, των πρώτων μετά την απελευθέρωση των Σερρών, έγιναν πολλές ζυμώσεις, όπως η συνάθροιση των προεδρείων των διαφόρων σωματείων της πόλης υπό την προεδρεία του μητροπολίτη Αποστόλου στην αίθουσα του κινηματογράφου στις 13/26 Απριλίου, ενώ στα ρεπορτάζ των εφημερίδων της Θεσσαλονίκης διαβάζουμε μια ακατάσχετη ονοματολογία πιθανών υποψηφίων, η αναπαραγωγή της οποίας δεν θα είχε νόημα.

Επίσης υπήρχαν αρκετές –πρακτικά περιττές– ζυμώσεις ως προς τον αριθμό εκπροσώπησης των επαρχιών στους όποιους συνδυασμούς τελικά θα συγκροτούνταν. Για παράδειγμα, δεδομένου ότι ο νομός Σερρών θα εξέλεγε 9 βουλευτές, μια πρόταση ήταν να κατέβαιναν 4 υποψήφιοι από τις Σέρρες, 2 από τη Ζίχνη και από 1 υποψήφιος από τις περιοχές της Νιγρίτας, της Τζουμαγιάς, του Σιδηροκάστρου και των χωριών του Παγγαίου. Όμως τόσο η Νιγρίτα, όσο και η Κάτω Τζουμαγιά, αλλά και το Σιδηρόκαστρο διεκδικούσαν και δεύτερο υποψήφιο!

Τελικά, βουλευτές Σερρών εξελέγησαν οι: Ιωάννης Αλεξανδρίδης, Δημοσθένης Χατζηλαζάρου, Δημήτριος Πάζης, Αχιλλέας Μαλαμίδης, Δημήτριος Δίγκας (που είχε εκπροσωπήσει τις Σέρρες και στην οθωμανική Βουλή), Ιωάννης Δέλλιος, Δημοσθένης Μέλφος, Αθανάσιος Αργυρός και Θωμάς Τικόπουλος.

Η ΑΝΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΑΙΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ	
ΤΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	
ΣΕΡΡΑΙ, 6.— Έγένετο χθές υπό του Πρωτοδικείου ανακήρυξις των επιτυχόντων βουλευτών.	
Έψηφισαν εν όλω 24113.	
Οι ύπεψηφιοι έλαβον τός εξής ψήφους:	
Αλεξανδρίδης	14317
Χατζηλαζάρου	14268
Πάζης	14121
Δίγκας	14070
Μαλαμίδης	14052
Μέλφος	13942
Δέλλιος	13927
Τικόπουλος	13822
Αργυρός	13788
ΕΠΙΛΑΧΟΝΤΕΣ ΕΝ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩ	
Τσόλης	13781
Σχοινάς	13774
Σνόκ	13710
Γούσιος	13622
Θεοδορίδης	13469
Τριανταφύλλου Κ.	13467
Βυζάλας Κ.	13451
Παπαχαργάνης Β.	13423
Γούναρης Δ.	13200
ΟΡΦΑΝΟΙ	
Βαλταδώρος	10865
Δούκας	10685
Οικονομίδης	9708
Βαλατσός	9606
Διονυσίου	9552
Παπαθανασόπουλος	9482
Παπαδόπουλος	9337
Καραγιώζης	8939

Καθώς η εκλογική αναμέτρηση διεξαγόταν με σφαιρίδια, όπου ο κάθε εκλογέας περνούσε μπροστά από την ξεχωριστή κάλπη του κάθε υποψήφιου βουλευτή και επέλεγε αν θα του έδινε θετική ή αρνητική ψήφο χωρίς να υπάρχουν σαφή κομματικά ψηφοδέλτια, δημιουργήθηκε ολόκληρη συζήτηση ως προς την πολιτική τοποθέτηση κάποιων βουλευτών και κυρίως για τον Αθανάσιο Αργυρό, ο οποίος εξελέγη βουλευτής χωρίς καν να πατήσει το πόδι του στις Σέρρες, δεδομένου ότι ήταν κάτοικος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Μετά από πολλές εβδομάδες ο ίδιος κατέστησε σαφές ότι ανήκε στην παράταξη του Δημητρίου Γούναρη, με τα παραπολιτικά σχόλια του φιλοβενιζελικού τύπου να ισχυρίζονται ότι ο Αργυρός αποσκίρτησε από το κόμμα των Φιλελευθέρων, επειδή δεν του είχε γίνει πρόταση για ανάληψη κάποιου υπουργείου.

Ένα ζήτημα, που προκάλεσε μεγάλη καθυστέρηση στην επικύρωση των αποτελεσμάτων από το Εκλογοδικείο, αφορούσε το δικαίωμα ψήφου των μουσουλμάνων, καθώς όσοι εξ αυτών είχαν επιλέξει να κρατήσουν την οθωμανική υπηκοότητα δεν είχαν δικαίωμα ψήφου (άρα και συμμετοχής στις εκλογές).

Σχετικές ενστάσεις κατατέθηκαν σε όλες τις εκλογικές περιφέρειες των νέων χωρών. Όσες αφορούσαν τον νομό Σερρών συζητήθηκαν στις 18/31 Ιουλίου και πέντε μέρες αργότερα δημοσιεύτηκε η πρώτη απόφαση του Εκλογοδικείου.

Κατ' αρχάς απορρίφθηκε η ένσταση για τους επτά πρώτους επιτυχόντες, ενώ το δικαστήριο επιφυλάχθηκε ως προς τους Τικόπουλο και Αργυρό, επειδή η διαφορά τους με τους πρώτους επιλαχόντες ήταν πολύ μικρή, ήθελε δε να εξακριβώσει τον ακριβή κατάλογο όσων μουσουλμάνων του νομού είχαν επιλέξει την οθωμανική υπηκοότητα μέχρι την ημερομηνία των εκλογών, με τη φασαρία να εντοπίζεται σε κάτι παραπάνω από εκατό ψήφους στα εκλογικά τμήματα Κάτω Ποροΐων, Σιουγγόβου, Βέτερνας και Καρλίκοβας. Η οριστική επικύρωση των εκλογικών αποτελεσμάτων για το νομό Σερρών έγινε στις 13/26 Αυγούστου, χωρίς να υπάρξει η οποιαδήποτε αλλαγή στα ονόματα των εκλεγμένων βουλευτών.

Εν τω μεταξύ, ήδη από τον Ιούνιο η εφημερίδα *Ακρόπολις* είχε σκιαγραφήσει τα προφίλ των νεοεκλεγέντων βουλευτών χωρίς να παραλείψει τους Σερραίους:

ΔΗΜ. ΔΙΓΚΑΣ

ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ ΣΕΡΡΩΝ

Ένας από τους επιφανέστερους δεκα
έξ της υπό τον κ. Μπούσιον ελληνικής
ομάδος της τουρκικής βουλής.

Διδάκτωρ τῶν Νομικῶν τοῦ Ἐθνικοῦ
Πανεπιστημίου, ἐπιστήμων βαθῶς με-
ροῖσιν καὶ ἀτίμητον, ἐξαιρετικὰς εἰρ-
γάτου ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν Κωνσταντι-
νούπολιν, ὅπου μετὰ τοὺς κ. κ. Κοσμίδην

καὶ Βαμβακῶν ἀπειτέλει τὴν ἐπιτελικὴν
τριάδα τοῦ κ. Μπούσιου.

Γνώστης τῶν ἐξωτερικῶν πραγμά-
των ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῶν ἐσωτερι-
κῶν θὰ παράσῃ μίαν ἀπὸ τὰς φωτεινο-
τέρας συμβολὰς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοι-
νοβούλιον, ὅπου ἡ δρασίς του ἔχει μέγα
σιῶδιον.

Μόλις τριακονταπέντε ἐτῶν, εὐπροσῆ
γορος, γλυκὺς τοὺς τρόπους καὶ τὴν φρ-
οιογνωμίαν, θὰ ἐνισχύσῃ—καὶ ἡ ἐνίσχυ-
σίς του θὰ εἶνε σημαντικωτάτη—τὴν τῶ
ξιν τῶν πραγματικῶς νέων ἀνδρῶν τῆς
χώρας.

Ἐξετέθη ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ κ. Βε-
νιζέλου, τοῦ ὁποῖου ἀσπάζεται τὸ πρό-
γραμμα.

Ι. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ

(Βουλευτὴς Σερρῶν)

Κεντὸς (τελευταῖο μπόϛ), μικρόσωμος,
ἄχρῆς, καστανός, μετὰ γαλάκια ὑπὸ τὰ ὀ-
πίθια λάμπουν ἐξυπνα μάτια. Τέκνον τῆς
Πατριαρχικῆς Οἰκογενείας τῶν Ἀλεξαν-
δριδῶν, μετὰ ἐγκύκλιον μόρφωσιν, γλωσσο-
μαθὴς, ἀσχολούμενος εἰς ἐμποροβιομηχανι-
κὰς ἐπιχειρήσεις, τελευταίως δὲ ἀνοίξας
καὶ διατηρῶν ἐργαστάσιον σιγαροποιίας ἐν
Θεσσαλονίκῃ.

Ἐξελέγη πρῶτος κατὰ τὴν τελευταίαν
ἐκλογὴν λόγῳ τῶν σχέσεων τῆς οἰκογε-
νείας του, κατόχου τριῶν τριφυλικίων, μετὰ
τὸν ἀγροτικὸν πλῆθυσμὸν τῆς περιφερείας
καὶ τῆς ἰδιαίτης προσωπικῆς ἐκτιμῆσε-
ως, ἧς γενικῶς ἀπολαμβάνει. Εἶνε ἕνα ἀπὸ
τὰ θετικὰ καὶ πρακτικὰ Μακεδονικὰ μυαλά
ποῦ θὰ φανῶν ἀσφαλῶς καὶ γενικώτερον
ὄφελμα.

Α. ΑΡΓΥΡΟΣ

(Βουλευτὴς Σερρῶν)

Εἶνε ὁ γνωστός εἰς τὸν νομικὸν κόσμον
μεταφραστὴς τοῦ Νίτσε καὶ συγγραφεὺς
μερικῶν νομικῶν περιλήψεων, ἤδη δὲ ἀπὸ
πολλοῦ διατρέβων ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐκδί-
δων τὴν Ἀθηνῶν ἐν Νέα Ὑόρκη. Κατά-
γεται ἀπὸ τὴν Νιγηρίταν, εἰς τὴν περιφέ-
ρειαν τῆς ὁποίας ἐκτιμᾶται ὡς καύχημα.
Λέγεται πῶς εἶνε παρασμένης ἤδη ἡλικί-
ας. Μετὰ τοὺς ἐδῶ καὶ εἰς τὴν Νιγηρίταν
εἶλους τοῦ ἐπεκρινῶντος πρὸ τῶν ἐκλογῶν
δι' ἐπιστολῶν ἐπιφυλαχθεὶς νὰ ἐκδηλώσῃ
τὸ πολιτικὸν του φρόνημα, τὸ ὁποῖον παρα-
μένει ἄγνωστον καὶ τοι ἐξελέγη ὡς Βενι-
ζελικός.

ΘΩΜΑΣ ΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

(Βουλευτὴς Σερρῶν)

Ὑψηλός, ὠραῖος μετὰ ἀνεπίληπτον πᾶν
τοτε κομψότητα περιβολῆς. Εὐγενὴς καὶ ἰπ-
ποτικὸς τοὺς τρόπους, τέκνον μεγάλης οἰ-
κογενείας τῶν Σερρῶν, μόλις τριακοντα-
τῆς, δικηγόρος τὸ ἐπάγγελμα, διπλωματοῦ
[ρος τοῦ ἴδιου ματῆ Πανεπιστημίου μετὰ ἄρ-
κατὴν γενικωτέραν μόρφωσιν, ἀπὸ τὰ παι-
διὰ ἐκεῖνα διὰ τὰ ὅπλα δὲν ἀνοίεται κα-
νεὶς ψόγος. Ἄν ἀναπτύξῃ περισσοτέραν δρα-
στηρίτητα καὶ γαίῃ δημοκρατικώτερος,
ἀσφαλῶς θ' ὀπεθῇ ὁ καλλίτερος πολιτι-
κὸς παράγων τοῦ τόπου.

Α. Πάζης

(Βουλευτὴς Σερρῶν)

Ὁ δικιμόνιος γιατρός τῆς Κάτω Τζου
μαχιάς. Μετρίου ἀναστήματος, εὐσωμος
καὶ μετὰ ἀδρὰ χαρακτηριστικὰ, 45 περίπου
ἐτῶν. Τὸν διακρίνει εὐρεῖα ἐγκυκλοπαιδικῆ
μόρφωσις καὶ ἐμιλητικότης. Εἶνε ὁ πάντα
ξένον φιλοδοξῶν νὰ ξενίξῃ καὶ περιποιεῖται
ἐν Τζουμαγιᾷ, ὁ φιλόπολις, ὁ ἀκούρατος
καὶ δραστηριώτατος δήμαρχος τῆς, ὁ μετὰ
πατρικὴν στοργὴν ἐργαζόμενος διὰ τὸν λα-
ὸν του. Εἶχαν ἀπελαθῆ ἄλλοτε ἐπὶ Τουρκο-
κρατίας καὶ ἐξῆσαν ἀρκετὰ χρόνια εἰς τὴν
Παλαιάν Ἑλλάδα. Εἰς τὸν τόπον του λα-
τρεύεται κυριαρχικῶς, εἰς ὄλην δὲ τὴν
περιφέρειαν ἀκουσμένος διὰ τε τὴν ἐθνικὴν
καὶ ἐπιστημονικὴν καὶ δημοκρικὴν δρασί-
ν του τιμᾶται ἰδιαζόντως.

Δ. ΜΕΛΦΟΣ

(Βουλευτής Σερρών)

Τὸ τέκνον τοῦ λαοῦ. Ὁ γεμάτος ζώην καὶ φωτιάν καὶ βοήν ἀγαθὸς ρήτωρ τῶν ἐθνικῶν ἑορτῶν καὶ τῶν συλλαλητηρίων καὶ τῶν διαδηλώσεων. Πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις. Ὑψηλὸς, μὲ παράστημα, σπανὸς καὶ ξανόμορφος 40 περίπου ἐτῶν. Σπουδὰς ἔχει κάμει ἐγκυκλίου, ἔχει ἀνακτιθῆ καὶ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας ἀρκετὰ. Ἀπ' οὗτου ἔγεινε βουλευτὴς κρατεῖ εἰς τὰς Σέρρας ἀνοικτὸν ἐμπορομεσιτικὸν γραφεῖον — διότι ἀσχολεῖται εἰς τοιαύτης φύ-

σεως ἐπιχειρήσεις — εἰς τὸ ὅποιον δι' ἡλικίας τῆς ἡμέρας δέχεται καὶ ἀκούει καὶ παράπονα τῶν συμπολιτῶν του τρέχων παντοῦ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαίων των. Εἰς τὸ πρόσωπόν του αἱ Σέρραι εὖρον ἕνα ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους διεκπεραιωτὰς τῶν ἐπαρχιακῶν ὑποθέσεων ἐν τῷ κύκλῳ τῆς δράσεως του ὡς βουλευτοῦ.

Ι. ΔΕΛΑΙΟΣ

(Βουλευτής Σερρών)

Ὁ γνωστὸς Λυκισάρχης τῶν Ἀθηνῶν. Ὑψηλόσωμος, εὐθυτενής, μὲ ἐπιβλητικὸν παράστημα 60τούτης περίπου. Ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Κυβερνητικοῦ συνδυασμοῦ, αἱ γνώμαι του δὲ ἠκούοντο εἰς τοὺς ἐπιλέκτους κύκλους τῶν Σερρῶν μετὰ σεβασμοῦ. Εἰδικὸς εἰς τὰ παιδαγωγικὰ καίτοι γλωσσιμῶς ἀχειράφετος, θὰ φανῆ χρήσιμος εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μαζι ζητήματος νομοθετικὰ μέτρα.

Δ. ΧΑΤΖΗΛΑΖΑΡΟΣ

Γνωστὸς πλούσιος καὶ μεγαλέμπορος ἐν Πειραιεῖ. Δὲν ἐφάνηκε ἐδῶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς. Κατάγεται ἀπὸ τὰς Σέρρας καὶ ἔχει εὐεργετήσῃ ἀρκετὰ τὸν τόπον μὲ πολλὰς ὑλικὰς ἐνισχύσεις εἰς κρίσιμους περιστάσεις.

ΑΧΙΑ. ΜΑΛΑΜΙΔΗΣ

(Βουλευτής Σερρών)

Ὑψηλὸς, ξανθὸς, λευκανθεὶς παρὰ τὴν ὀριμότητα τῆς ἡλικίας του, μὲ παράστασιν ἐπιβλητικὴν, μὲ βλέμμα ἐρευνητικόν, πλήρες ζωῆς καὶ ἐνεργητικότητος, μὲ πνεῦμα διαυγές καὶ κρίσιν ὀξείαν, εἶνε υἱὸς τοῦ Ι. Μιχαλίδου καὶ τῆς Αἰκατέρης νης Χ. Ἀδάμ Χ. Λαζάρου. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν Σέρραις ἐγκυκλοπαιδικῶν αὐτοῦ σπουδῶν μετέβη εἰς Ἑλβετίαν, ἐνθα ἐφοίτησεν εἰς τὰς περιωνυμωτέρας ἐμπορομηχανικὰς σχολὰς καὶ πλήρης ἐφοδίων καὶ πλουτοπαραγωγικῶν γνώσεων ἐπέστρεψεν μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς τότε ἐμποροβιομηχανικοὺς κύκλους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων του καὶ τὰς νέας μεθόδους τῆς προαγωγῆς καὶ ἐπικρατήσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου. Πάντας τοὺς συμπατριώτας του πάντοτε περιέβαλε μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ στοργὴν καὶ εἰς πάντα ἐφαίνετο ἀρωγὸς καὶ ἀντιλήπτωρ.

- Ἐνα ἀρκετὰ λεπτομερές βιογραφικὸ μαζί με φωτογραφία του Δημοσθένη Μέλφου φιλοξένησε ἡ εφημερίδα *Το Φῶς* τῆς Θεσσαλονίκης στὸ φύλλο τῆς 07.06.1915 (βλ. σελ.224)...
- ... καθὼς ἐπίσης φωτογραφία του βουλευτῆ (καὶ κάποια χρόνια ἀργότερα ἐκλεγέντα δημάρχου Σερρῶν) Θωμὰ Τικόπουλου (βλ. σελ.225).

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΜΕΛΛΟΣ

ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ λαοῦ βγαλμένος μὲ ὑπέροχον ἰδιοφυΐαν, μόρφωσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἡρωισμόν εἰς τὴν βιοπάλην, ἐδημιούργησε μόνος τῶν καὶ τὴν πρώτην τάξιν κοινωνικὴν θέσιν ἣν κατέχει. Μέγας ἀλτροῦστικῆς αἰσθάνεται ἰδιαίτερον χαρὰν ὅταν καθίσταται χρήσιμος εἰς τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας, συμπληρῶν μετὰ τῶν πασχόντων καὶ συγχαιρῶν μετὰ τῶν χαιρόντων. Ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἀεικλύτητον κατάλογον ἀνθρώπων εὐεργετηθέντων ὑπ' αὐτοῦ. Μὲ φιλογενὲς πατριωτισμὸν, εἰργάσθη εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα μὲ τὸν λόγον καὶ τὴν πένα του, ἐκτιθέμενος πολλάκις.

Θεωρεῖται διαπρεπὴς δημοσιογράφος, χρηματίσας ἐπὶ ἔτη ἀνατοκρικῆ καὶ συντάκτης τῶν ἡφημερίδων «Ἀλήθεια» Θεσσαλονίκης, «Ταχυδρόμος» καὶ «Moniteur Oriental» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, «Lanterne» τῶν Παρισίων, πλεῖστα δὲ ἄρθρα του πολλάκις ἐκόσμησαν τὰς στήλας τῶν ἡφημερίδων «Μακεδονία» καὶ «Φῶς». Πρῶτον δεινὸς συναρπάζει καὶ συγκινεῖ τὸ ἀκροατήριον ὅταν διηγεῖται. Αἱ λαϊκαὶ τοῖς τὸν ὀνομάζουσι δεύτερον Ματσούκαν. Ἡ φαντασίαν του ἐξίπτεται πολὺ ὑψηλὰ ὅταν διηγεῖται ἢ γράφει καὶ ὅταν μὲ ἔχνην κεντημαίει τὰ κακῶς ἔχοντα εἶναι ἀμίμητος. Βαθὺς γνώστης τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου ἐμελέτησεν ἐμβρυῶς καὶ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς δυνάμεις αὐτοῦ.

Εἶπε οὐδὲς ὅστις ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀποσταλέν ὑπὲρ τῶν ἐμπορῶν τῶν Σερρῶν, καὶ ἰνεργήσας κατὰλλῆλος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέλαξε τὴν πατρίδα του ἀπὸ ἐπαχθεῖς δημοτικῶν φόρων. Εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ νόμου 263 διὰ τοῦ ὁποῦ ἐπέτυχε τὴν παραίτησιν τοῦ χρεωστασίου ἐξαιρετικῶς διὰ τοῦ καταστραφέντος ἐμπορίου Σερρῶν καὶ Νιγρίτης, μεταβίβας ὡς ἀντιπροσωπὸς αὐτῶν εἰς Ἀθήνας τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον. Πρόεδρος τῶν Καπνεργατῶν ἐπὶ τετραετίαν ἤδη ἐβελτίωσεν ἐπαισθητῶς τὴν τύχην τῶν ἐργατῶν καὶ οὐκ ἐπιτρέπεται νὰ κάμῃ πολλὰ ὑπὲρ αὐτῶν. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ἑξ ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Σερρῶν, ἐπὶ κεφαλῆς ἑκατοντάδων Καπνεργατῶν ἐπολέμησε εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως μὲ τὸ ὄπλον εἰς χεῖρας κυλιόμενος εἰς τὰ χώματα νύκτα καὶ ἡμέραν, ὁπόθεν ὠμίλει εἰς τοὺς ἄνδρας του περὶ τῶν κατὰρθευμάτων τῶν ἡρώων τοῦ 21 διὰ νὰ τοὺς ἐνθουσιᾷ. Τὴν παραμονὴν δὲ τῆς καταστροφῆς τῶν Σερρῶν διασχίσας ἀφόβως τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν γεμάτην τότε ἀπὸ Βουλγάρους Κομιτατζήδων καὶ στρατιῶτας μετὰ τοῦ νῦν ἐπισκόπου Ναυπακτίας κ. Ἀμβροσίου καὶ τοῦ γραμματέως τοῦ Προξενίου κ. Ν. Ζάκα ἐτηλεφώνησεν ἐκ Νιγρίτης εἰς τὸν Βασιλέα, τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχεν ἡ πόλις.

Εἶνε ὁ ξειναγὸς τοῦ Βασιλέως μετ' οὗ περιήλθε τὰ εἰρήνια τῆς πόλεως ἀναπτύσσων ἀπὸ τῶν εἰρηκίων τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως Σερρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἀπὸ νεαρῆς ἀκόμη ἡλικίας ἐτιμάτο ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του ἐκλεγόμενος εἰς διαφορὰ κοινοτικὰ ἀξιώματα. Τελευταίως ἐχηματίσθη Δημοτικὸς Σύμβουλος ὡς καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ Πολιτικοῦ Συλλόγου «Φιλιππος».

Μὲ τοιαύτας περὶ γαμνίας καὶ γεμάτος ἀπὸ νεανικὴν ὀντότητα εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας καὶ δράσεώς του, εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον. Ὅταν δὲ προχθὲς τὰ ἀποϊετέματα τῆς τῆς πόλεως καὶ περιφερείας ἔφερον αὐτὸν ἐπιτυχόντα βουλευτὴν, μέγα μέρος λαοῦ ἔτρεχεν εἰς τοὺς δρόμους ζητωκραυγῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅταν τὸν συνήντησε καθ' ὁδὸν τὸν ἤρπασε καὶ τὸν ἐσθῆκασεν εἰς τὰ χεῖρῶν. Εὐλόγως ὅθεν οἱ διὰ τῆς ψήφου των τιμήσαντες αὐτὸν πολλὰ ἀναμένουσι ἀφοῦ μάλιστα σὺν τοῖς ἄλλοις ἔχει καὶ τὴν δύναμιν νὰ γοητεύῃ τοὺς γνωρίζοντας αὐτὸν μὲ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀβρότητα τῶν τρόπων του.

Θ. ΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ ΣΕΡΡΩΝ

Έκ των άρίστων δικηγόρων. Γόνος άρχοντικής οικογενείας. Χαρακτήρ άδαμάντινος. Ε'λυκότετος τούς τρόπους. Άπολαύει τής γενικής εκτιμήσεως των συμπολιτών του και θ' άποβή ό εύθαρσής συνήγορος των Μακεδονικών συμφερόντων.

Στις εκλογές της 6/19 Δεκεμβρίου 1915, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη σελίδα, απείχε το κόμμα των Φιλελευθέρων, αλλά και ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του εκλογικού σώματος δεν μπήκε στον κόπο ν' ασκήσει το εκλογικό του δικαίωμα. Χαρακτηριστικά ήταν κάποια στοιχεία από εκλογικά τμήματα του νομού Σερρών, όπως δημοσιεύτηκαν στη (φιλοβενιζελική) εφημερίδα *Μακεδονία*:

- στα Άνω Πορόια, σε σύνολο 877 εγγεγραμμένων ψηφοφόρων, ψήφισαν μόλις οι 138, εκ των οποίων Έλληνες ήταν μόνο οι 27.

- στο εκλογικό τμήμα της Βιτάστας, που περιλάμβανε και τους ψηφοφόρους των γειτονικών χωριών Αγγίστα, Κρομμύστα (προφανώς εννοεί την Κορμίστα) και Τσιρέπιαννη, το εκλογικό τους δικαίωμα άσκησαν 41 άτομα σε σύνολο 689 ψηφοφόρων, ενώ εξ αυτών μόνον οι 27 έδωσαν λευκή (δηλαδή θετική) ψήφο στους υποψήφιους βουλευτές – οι υπόλοιποι 14 κοινώς «τους μαύρισαν». Μάλιστα η αποχή των εκλογέων της Κορμίστας ήταν καθολική, ενώ από την Αγγίστα είχαν προσέλθει για να ψηφίσουν μόλις τρία άτομα:

- στο εκλογικό τμήμα του Ροδολίβους ψήφισαν 120, χωρίς ωστόσο ν' αναφέρεται ο αριθμός των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων. Καθολική ήταν ωστόσο η αποχή των εκλογέων από τα χωριά Σέμαλτο και Βουλτσίστα.

Αυτήν τη φορά η κάλπη ανέδειξε βουλευτές τους: Ιωάννη Σχοινά με 10.134 ψήφους, Θωμά Τικόπουλο με 10.078 ψ., Δημοσθένη Μέλφο με 9.925 ψ., Αχιλλέα Μαλαμίδα με 9.683 ψ., Κωνσταντίνο Μαρούλη, Ιωάννη Δέλλιο με 9.522 ψ., Αθανάσιο Αργυρό με 9.500 ψ., Αναστάσιο Δέκο με 9.422 ψ. και Γεώργιο Γοργία με 9.322 ψ. Πρώτος επιλαχών με 6.167 ψήφους ήταν ο Αγησίλαος Ζερβουλάκης.

Ένας «εμφύλιος» στη Νιγρίτα

Στις 18/31 Ιανουαρίου στη Νιγρίτα πραγματοποιήθηκε συλλαλητήριο κατά του δημάρχου Ιωάννη Αποστόλου και του δημοτικού συμβουλίου. Αίτημα των διαδηλωτών ήταν η «*αποκατάστασις της διαταραχθείσης ενταύθα αρμονίας*» κατηγορώντας τον δήμαρχο ότι είχε διοριστεί στη θέση αυτή από τους αντάρτες, που είχαν απελευθερώσει την κωμόπολη το 1912, «*παρά την του λαού θέλησιν*». Την επιτροπή του συλλαλητηρίου αποτελούσαν οι Παναγιώτης Χατζηστραβός, Γεώργιος Α. Φράγκος, Απόστολος Οικονόμου, Νικόλαος Πλασίκας κ.ά.

Απαντώντας στις κατηγορίες, οι δημοτικοί σύμβουλοι Γεώργιος Χ΄ Νάσιου, Γεώργιος Ιωάννου και Κωνσταντίνος Στεργιανός επέκριναν τους πρωτοστάτες της διαμαρτυρίας ως «*πρόσωπα εξ αντιπολιτευτικού πνεύματος ορμώμενα και αξιούνται το Δημαρχιακόν αξίωμα*», που «*παρέσυραν διά ψευδών διαδόσεων μερικούς συμπολίτας μας, ότι ο Δήμαρχος μετά του συμβουλίου είναι η αφορμή της μη ανοικοδομήσεως της Νιγρίτης, και ότι τους διαφόρους δημοτικούς φόρους, ους εισπράττει, τους διαθέτει μετά του συμβουλίου κατά βούλησιν*».

Σε επιστολή τους αρνήθηκαν τη μομφή ως προς τις περιστάσεις υπό τις οποίες είχαν διοριστεί ο δήμαρχος και οι σύμβουλοι, κάνοντας μια αναδρομή στις συνθήκες της εποχής:

«*Η πόλις μας καταληφθείσα υπό ανεγνωρισμένου σώματος προσκόπων υπό τον Καπετάν Γαγλή την 24ην Οκτωβρίου 1912, την πέμπτην Νοεμβρίου ήλθεν ενταύθα δεκαενεὺς τις και εσημείωσε κατοχὴν, την δε 19ην Νοεμβρίου αφίχθη ο λοχίας Παπαϊωάννου του 19ου Συντάγματος εντεταλμένος υπό του συνταγματάρχου του, όπως πάση θυσία εγκαταστήσῃ αρχὰς προκειμένου μετά δύο ημέρας να εισήρχοντο οι Βούλγαροι και θα μας προελάβανον. Πράγματι ο ειρημένος λοχίας αυτοστιγμὴ ἐκάλεσε συμφώνως ταις διαταγαῖς του ἅπαντας τους προκρίτους της πόλεός μας και εν ομοφωνία ἐξέλεξαν δημοτικούς συμβούλους τους ἰδίους οἵτινες εἶχον ἐκλεγῆ διὰ ψηφοφορίας ἐπὶ τουρκοκρατίας, Δήμαρχον δε τον τότε δημοτικόν Σύμβουλον Ιωάννην Αποστόλου, ἄνδρα μεστόν θάρρους και καταλληλότατον ὅπως ανταπεξέβλη κατά των φαύλων και αναιδῶν αξιώσεων των Βουλγάρων, και κατόπιν της επιμονῆς και παρακλήσεως πάντων ἀπεδέξατο*

το πράγματι πλήρες ευθυνών βαρύ φορτίον του αξιώματος ουδενός αντειπόντος και μηδενός αναλαμβάνοντος εις την περίστασιν ταύτην το αξίωμα τούτο».

Οι αντιπολιτευόμενοι ανταπάντησαν δίνοντας τη δική τους εκδοχή: «Ἦλθε πράγματι, ως λέγετε, ο λοχίας κ. Παπαϊωάννου διά να εγκαταστήση ὄχι Δήμαρχον και Δημ. Συμβούλιον, ως δισχυρίζεσθε, αλλά Πάρεδρον και Αστυνόμον. Εκλήθησαν δε περί τους δέκα πρόκριτοι ὅπως εκλέξωσι τα κατάλληλα διά τα αξιώματα ταύτα πρόσωπα και ὄχι, ὅπως ψευδώς λέγετε, ὅπαντες οι πρόκριτοι της πόλεως, ἤτις αριθμεί εκατοντάδας προκρίτων ους ὁμως σεις δι' ευνοήτους λόγους αδυνατείτε ν' αναγνωρίσητε ως ἴσους προς υμάς. Αλλά και ο κύκλος των δέκα εφάνη ευρύς (!!) διά τοιαύτην εκλογήν και διά τούτο μόλις συνήλθον οι δέκα, μεταξύ των οποίων ἡμεθα και ημεῖς [σ.σ. το κείμενο συνυπέγραφαν οι Γεώργιος Κανδύλας, Θεοχάρης Καραγιάννης και Κωνσταντῖνος Α. Κωφοκώτσιος], ο κ. Γιαγλής, δεικνύων διά του δακτύλου τέσσαρας εκ των παρόντων, ακριβῶς τους νυν τα Δημαρχιακά ἰθύνοντας και στενωτάτους συγγενείς προς αλλήλους ὄντας, διέταξε να μείνωσιν οὔτοι, οι δε ἄλλοι να φύγωσι. Κατόπιν οι μείναντες εξέλεξαν πάρεδρον μεν τον κατόπιν δι' ἄλματος γενόμενον Δήμαρχον Ἰωάννην Αποστόλου, αστυνόμον δε τον νυν δημοτ. σύμβουλον, περί Δημάρχου και δημοτ. συμβουλίου ουδέ λόγος καν εγένετο».

Ο αναγνώστης μπορεί να επισημάνει τα περισσότερα και τα λιγότερα σοβαρά επιχειρήματα και στις δύο τοποθετήσεις, ὁμως θα ἦταν προτιμότερο ν' αφήσουμε αυτήν την αντιπαράθεση στην ἄκρη ως αδιάφορη για το μέλλον της Νιγρίτας.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 1915

-- Την 1η Ιανουαρίου αναρτήθηκε στο δημαρχιακό κατάστημα των Σερρών ο κτηματογραφικός χάρτης του εμπρησθέντος τμήματος της πόλης, προκειμένου να μπορέσουν να προβάλουν τις ὅποιες αξιώσεις ή/και ενστάσεις τους ὅσοι κάτοικοι διέθεταν ἰδιοκτησίες, οι οποίες δεν αποτυπώνονταν στο χάρτη. Ως αρχική καταληκτική ἡμερομηνία ὀρίστηκε η 31η Μαρτίου.

-- Ἰσχυρές βροχοπτώσεις στις αρχές της χρονιάς προκάλεσαν πλημμύρες στην περιοχή της Κάτω Τζουμαγιάς. Πολύ μεγάλες ἦταν οι καταστροφές στο τσιφλίκι Ἀλή Πασσά (αργότερα Νεροχώρι), οι κάτοικοι του οποίου ἦταν ἔτοιμοι να το

εγκαταλείψουν –πιθανόν και να το έκαναν.

Τηλεγράφημα προς τη Γενική Διοίκηση στις 9/22 Ιανουαρίου έκανε λόγο για 400.000 στρέμματα (αργότερα σε δημοσιεύματα έγινε λόγος ακόμη και για 500.000 στρέμματα) και δεκατρία χωριά πλημμυρισμένα από τα νερά των ποταμών Στρυμόνα και Αγγίτη, που είχαν υπερχειλίσει.

-- Ύστερα από συνεργασία του Μουσικού Συλλόγου με τους συλλόγους των Κυριών και των Δεσποινίδων, στις 17/30 Ιανουαρίου πραγματοποιήθηκε μεγάλη χοροεσπερίδα στην αίθουσα του κινηματογράφου της πόλης των Σερρών.

Επί της υποδοχής βρίσκονταν οι κυρίες Χατζηδήμου, Τενεκετζή, Αργυριάδου, Νικολέσου, Ζιώγα, Οικονομίδου κ.ά. Οι προσκεκλημένοι άρχισαν να προσέρχονται από τις 8 το βράδυ, η δε εκδήλωση ολοκληρώθηκε στις 7 το πρωί υπό τη μελωδία του εθνικού ύμνου! Ποιος είπε ότι τα παλιά χρόνια οι άνθρωποι δεν ξενυχτούσαν;

Για την ευόδωση της βραδιάς, στην οποία κυριάρχησαν οι παραδοσιακοί χοροί απ' όλα τα σημεία της ελληνικής γης, εργάστηκαν οι Ξενοφώντας Σγουρός, Ι. Πανταζής, Τζάθας, Χρυσάφης, Χατζηευαγγέλου, Βαλατσός και Πηχεών.

-- Στις 28 Ιανουαρίου/10 Φεβρουαρίου ο δήμαρχος, το δημοτικό συμβούλιο, αντιπρόσωπος του μητροπολίτη, ο νομάρχης, δημόσιοι λειτουργοί και άλλοι πρόκριτοι της πόλης συνόδεψαν μέχρι τον σιδηροδρομικό σταθμό των πρώην γραμματέα της Νομαρχίας Σερρών, Δημ. Μένανδρο, ο οποίος αποχαιρετούσε τις Σέρρες έχοντας αφήσει πολύ θετικές εντυπώσεις, προκειμένου να αναλάβει καθήκοντα στη νέα του θέση ως υποδιευθυντής του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου.

-- Στις 7/20 Φεβρουαρίου στο πεδίο του Άρεως στις Σέρρες πραγματοποιήθηκε μνημόσυνο υπέρ των πεσόντων αξιωματικών και οπλιτών της 6ης Μεραρχίας κατά τους δύο βαλκανικούς πολέμους.

-- Θέλοντας να σπάσει τη μονοτονία στην καθημερινότητα των οπλιτών, ο ίλαρχος Ζωγράφος πήρε την πρωτοβουλία να καλέσει θίασο από τη Θεσσαλονίκη, ο οποίος στις αρχές Φεβρουαρίου ανέβασε το έργο «Εσμέ» του Περεσιάδη σε μία από τις αίθουσες του συντάγματος.

-- Όπως διαβάζουμε στο *Εμπρός* της 03.03.1915, το προηγούμενο διάστημα το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας είχε στείλει στους γεωργικούς σταθμούς Θεσσαλονίκης και Σερρών μεγάλη ποσότητα σπόρων αμερικανικού βαμβακιού, που είχε δοκιμαστεί με επιτυχία στα κτήματα του Ζωγράφου στη Θεσσαλία, καθώς και μεγάλη ποσότητα τεύτλων.

-- Τουλάχιστον δύο εμφανίσεις κομιτατζήδων καταγράφηκαν στην περιφέρεια του Σιδηροκάστρου τον Μάρτιο. Ειδικότερα, το βράδυ της 10/23 Μαρτίου έξι άγνωστοι, οπλισμένοι, απήγαγαν τον βοσκό Γ. Θεοδορίδη κοντά στο όρος Τσιγγέλι ζητώντας λύτρα για να τον αφήσουν ελεύθερο.

Το επόμενο βράδυ οκτώ άγνωστοι αφαίρεσαν 25 λίρες από άλλον βοσκό κοντά στους Μύλους Καρύδι του χωριού Ράμνα.

-- Κλίμα ανασφάλειας των κατοίκων του Σιδηροκάστρου μετέφερε η θεσσαλονικιώτικη εφημερίδα *Το Φως* στις 17.03 σημειώνοντας ότι «καθημερινώς από ημερών συμβαίνουν διαρρήξεις και κλοπαί». Σύμφωνα με το δημοσίευμα, τη νύχτα της 15/28 Μαρτίου, άγνωστοι είχαν διαρρήξει το υποδηματοποιείο του Στ. Πρέντα, ενώ δυο ημέρες νωρίτερα είχε γίνει κλοπή και στο παντοπωλείο του Βασ. Σέρβου. Βέβαια κατά πόσο το φαινόμενο των κλοπών ήταν γενικευμένο και δεν επρόκειτο για μεμονωμένες περιπτώσεις, αυτό είναι αδύνατο να εξακριβωθεί.

-- Στις 17/30 Μαρτίου, ο γραμματέας της νομαρχίας Θεσσαλονίκης, Αγγελάκης, ο νομομηχανικός Μοσχίδης και ο μηχανικός Τριανταφυλλίδης μετέβησαν στο Όρλιακο (Στρυμονικό), απ' όπου παρέλαβαν τα σκύρα για την επισκευή της οδού Θεσσαλονίκης-Σερρών. Πόσο σύντομα όμως θ' άρχιζαν οι εργασίες;

«Πληροφορούμεθα ότι ο κ. Αγγελάκης ανέλαβε την επιδιόρθωσιν των οδών Θεσσαλονίκης-Σερρών διά το ποσόν των 185000 δραχμών. Αι εργασίαι της επιδιορθώσεως θα αρχίσουν τάχιστα», ανήγγειλε η *Μακεδονία* στις... 22.11.1915!

-- Το 1915, το Πάσχα έπεσε στις 22 Μαρτίου/4 Απριλίου. Όπως κάθε χρονιά, τη συγκεκριμένη μέρα η φιλανθρωπική αδελφότητα «Αρωγή» μοίρασε μικρά χρηματικά βοηθήματα σε άπορες οικογένειες. Τα ποσά προέρχονταν από εράνους και εξαργυρώσεις δελτίων από τη δημαρχία.

Το 1915 μοιράστηκαν συνολικά 1.457,90 δραχμές, ήτοι:

5 δραχμές σε δύο οικογένειες της ενορίας Προδρόμου, 51 δραχμές σε δεκαεννιά οικογένειες στην ενορία Αγίων Αναργύρων, 84 δρχ. σε τριάντα μία οικογένειες στην ενορία Αγίου Αντωνίου, 87 δρχ. σε είκοσι οκτώ οικογένειες της Άνω Καμινίκης, 164 δρχ. σε πενήντα δύο οικογένειες της Κάτω Καμινίκης, 114 δρχ. σε τριάντα έξι οικογένειες της συνοικίας Αλή Πασά, 251.90 δρχ. σε 75 οικογένειες της συνοικίας Αραμπατζή, 218 δρχ. σε εβδομήντα πέντε οικογένειες της ενορίας Μητροπόλεως, 233 δρχ. σε ογδόντα δύο οικογένειες της ενορίας Αγίου Νικολάου και 250 δρχ. σε εβδομήντα εννιά οικογένειες της ενορίας Ελεούσης.

Τη διαχειριστική επιτροπή της αδελφότητας «Αρωγή» αποτελούσαν οι Ι. Ολύμπιος, Σ. Μαργαρίτης, Γ. Κουσκουρέσκος και Απόστ. Χατζηθανασίου.

-- Με ενθουσιασμό γιορτάστηκε η εθνική επέτειος της 25ης Μαρτίου το 1915. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Το Φως*, «ο δήμος δεν εφείσθη εξόδων» με την πόλη να ντύνεται στα γαλανόλευκα.

Στην πρωινή δοξολογία έδωσαν το παρόν ο νομαρχεύων Φαρμάκης, ο εισαγγελέας Μπουρόπουλος, οι πρόξενοι, οι αξιωματικοί της φρουράς, η αδελφότητα των Κυριών, το δημοτικό συμβούλιο και όλες οι αρχές της πόλης. Τον πανηγυρικό της ημέρας εκφώνησε «φιλοσοφικότατα» ο αρχίατρος Κρασσάνος και στη συνέχεια «με μίαν εθνικήν τρικυμίαν ο κ. Μέλφος εξάλισε το πλήθος». Ακολούθησε δεξίωση στο δημαρχιακό μέγαρο και το απόγευμα διεξήχθη λαμπαδηφορία.

-- Στις 27 Μαρτίου/9 Απριλίου στο Σιδηρόκαστρο δόθηκε χοροεσπερίδα υπέρ των ορφανών, η οποία κράτησε μέχρι τις 4 το πρωί. Επίσημοι, που έδωσαν το παρόν, ήταν ο υποδιοικητής Σταματίου, ο ειρηνοδίκης Χαλκιάς, ο λοχαγός Λέφας, οι στρατιωτικοί Κατσάνης, Κοκολέτσος, Παπαγιάννης, Παπακωνσταντίνου, Χασίκης, Γεωργατζόπουλος, Βασιλείου, Μαραγκόπουλος, Σακελαρόπουλος, Χέλμης και Αλεξιάδης, οι κύριοι Ι. Κρασσάς, Ιωάν. Κατριβάνος, Μιλ. Κλητής, Αν. Σουκατίδης, Κουραφιάδης κ.ά. Το γυναικείο φύλο εκπροσώπησαν μεταξύ άλλων η σύζυγος του δημάρχου, οι κυρίες Τζιαροπούλου, Παπαχαριζάνη, Ε. Πούγγουρα, Ιωαννίδου, Αθηνά Μαντζουρίδου, Βασιλ. Σφήκα κλπ., καθώς και οι

δεσποινίδες Σωκρατίδου, Ταλαπίρη, Βαζακώστη, Ιωαννίδου, Μερκούρη, Κατ. Πούγγουρα, Ιλιάδου, Ελ. Ιωαννίδου κλπ. –φυσικά πάντα με επιφύλαξη για τυχόν ορθογραφικά/τυπογραφικά λάθη.

-- Γύρω στις 11 μ.μ. της 27 Μαρτίου/9 Απριλίου συμμορία έξι έως οκτώ αγνώστων επιτέθηκε με περίστροφα στους φρουρούς των φυλακίων γύρω από τον σιδηροδρομικό σταθμό της Αγγίστας και στη συνέχεια τράπηκαν σε φυγή προς την περιφέρεια Αλιστράτης.

-- Στις 29 Μαρτίου/11 Απριλίου έγιναν τα εγκαίνια του νυχτερινού σχολείου της πόλης των Σερρών, που φιλοξενούταν στο κτίριο της Αστικής Σχολής. Παρόντες ήταν ο νομάρχης Δεδούσης, ο δήμαρχος Ακήλ βέης με το δημοτικό συμβούλιο, οι λοιπές πολιτικές και στρατιωτικές αρχές, καθώς και ο επιθεωρητής της δημοτικής εκπαίδευσης, Δ. Αβραάμ, ο οποίος μίλησε για τα θετικά που θα πρόσφερε το νέο σχολείο στα παιδιά της εργατικής τάξης. Την επομένη άρχισαν κανονικά τα μαθήματα υπό την εποπτεία του δασκάλου Γουρνέλη.

-- Πυρκαγιά ξέσπασε στο τσιφλίκι του Φερίτ βέη στην περιφέρεια του Σιδηροκάστρου το βράδυ της 2/15 Απριλίου αποτεφρώνοντας τέσσερις διώροφες οικίες, που ανήκαν εξ ημισείας στο Δημόσιο και στον Τούρκο βέη. Το ύψος των ζημιών υπολογίστηκε σε 50.000 δραχμές.

Μια ή έστω λίγες μέρες μετά, στο ίδιο τσιφλίκι εκδηλώθηκε επίθεση ομάδας έξι ανδρών με επικεφαλής κάποιον Βάντσιεφ Νάσκο κατά του Κωνσταντίνου Οικονόμου, εργαζόμενου στο συγκεκριμένο κτήμα, τον οποίο και τραυμάτισαν με περίστροφο και ρόπαλα.

-- Τηλεγράφημα από τις Σέρρες στις 08.05 ενημέρωνε για μια αιματηρή ληστεία στο χωριό Γενή Μαχαλά (σήμερα Πεπονιά). Η οικογένεια του Πάν. Λάζου κοιμόταν στην ύπαιθρο, όταν τα μέλη της δέχτηκαν επίθεση από έξι αγνώστους, οι οποίοι τραυμάτισαν θανάσιμα τη σύζυγο του Λάζου με περίστροφο και στη συνέχεια εξαφανίστηκαν με λεία 20 λίρες.

-- Μια παράξενη διαταγή απαγόρευσης πώλησης όλων των εφημερίδων στην πόλη των Σερρών εξέδωσε ο υπενωματάρχης Πέτρος Αναγνωστόπουλος στις

10/23 Απριλίου, υποτίθεται κατόπιν ανώτερης διαταγής, την οποία ωστόσο διέψευσε ο διευθυντής της αστυνομίας Σερρών, Βαλταδώρος.

-- Στις 30 Απριλίου/13 Μαΐου, γιορτή της Αναλήψεως, μετά τη θεία λειτουργία στον μητροπολιτικό ναό των Μ. Ταξιαρχών έγινε δέηση υπέρ της ταχείας και πλήρους ανάρρωσης του βασιλιά Κωνσταντίνου, ο οποίος αντιμετώπιζε ένα σοβαρό πρόβλημα υγείας (που στη συνέχεια θα επιδειωνόταν συμβάλλοντας στην παράταση της πολιτικής κρίσης μετά τις εκλογές και τη νίκη του Βενιζέλου).

Δέηση υπέρ της ανάρρωσης του βασιλιά Κωνσταντίνου πραγματοποιήθηκε και στα Άνω Πορόια στις 3/16 Μαΐου. Ο ταγματάρχης Γ. Αλεξάνδρου, ο λοχαγός Μ. Σακελλαρίου, ο υπολοχαγός Χελιώτης και ο ανθυπολοχαγός Κ. Τσαμάκος αντιπροσώπευσαν το τρίτο τάγμα του 13ου Συντάγματος. Παρόντες στη δέηση ήταν επίσης ο διευθυντής των σχολείων της κοινότητας, Δημοκίδης, με ολόκληρο το διδακτικό προσωπικό, τους μαθητές και τις μαθήτριες, ο δήμαρχος με τους διοικητικούς και δημοτικούς υπαλλήλους, όπως και πολλοί κάτοικοι του χωριού.

Την ίδια μέρα πραγματοποιήθηκαν δεήσεις τουλάχιστον:

α. στις δύο εκκλησίες της Νιγρίτας αμέσως μετά την πρωινή θεία λειτουργία·

β. στο χωριό Μπούτκοβο (σήμερα Κερκίνη) ύστερα από πρωτοβουλία του ιερέα Δημήτριου Μέσκα στις 4 μ.μ, οπότε όλα τα μαγαζιά του χωριού –ακόμη και των Οθωμανών– παρέμειναν κλειστά· μεταξύ των παρόντων ήταν ο πάρεδρος με το κοινοτικό συμβούλιο, ο υπενωματάρχης Αθαν. Βοργιόλης με τους υπόλοιπους αστυνομικούς του τοπικού σταθμού, η δασκάλα Κατίνα Γαλάνη με όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες, προύχοντες και πολλοί κάτοικοι·

γ. στο Σιδηρόκαστρο, όπου στο Εσκή τζαμί συνήλθε αυθόρμητα η τοπική μουσουλμανική κοινότητα υπό την προεδρεία του μουφτή της κωμόπολης, Χαμδή Σουλεϊμάν και τέλεσε δοξολογία υπέρ της βελτίωσης της υγείας του Κωνσταντίνου, στον οποίο έστειλαν στη συνέχεια και ευχαριστήριο τηλεγράφημα.

-- Άτυχο τέλος είχε στις 3/16 Μαΐου ένας στρατιώτης, που φυλούσε σκοπιά στη γέφυρα του Στρυμόνα κοντά στο Σιδηρόκαστρο, όταν από απροσεξία έριξε καταγής το όπλο του και εκείνο εκπυρσοκρότησε σκοτώνοντάς τον.

-- Την πόλη των Σερρών επισκέφτηκε ο πρώην υπουργός Μιχαλακόπουλος στις 8/21 Μαΐου.

-- Στις 19 Ιουνίου/2 Ιουλίου ο νομάρχης Σερρών τηλεγράφησε ότι εξαιτίας ραγδαίας βροχοπτώσης είχε παρασυρθεί σε δύο σημεία η σιδηροδρομική γραμμή, που συνέδεε το Σιδηρόκαστρο με τη Δοϊράνη. Νέο τηλεγράφημα ύστερα από μία ακριβώς εβδομάδα ανέφερε επτά πλημμυρισμένα χωριά στην περιφέρεια των Σερρών εξαιτίας των συνεχών βροχών και καταιγίδων, ενώ ήταν χαρακτηριστικό ότι σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από τον Γεωργικό Σταθμό η συγκοινωνία γινόταν μόνο με λέμβους.

Οι ισχυρές βροχοπτώσεις στο σύνολο σχεδόν του νομού προκάλεσε μεγάλες καταστροφές στους δημητριακούς καρπούς, φάνηκε όμως ευνοϊκή σε άλλες καλλιέργειες, όπως ο αραβόσιτος (καλαμπόκι), τα καπνά και το βαμβάκι.

Εξάλλου, σύμφωνα με τηλεγράφημα του νομογεωπόνου Σερρών προς το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας στα τέλη Νοεμβρίου, η καλλιέργεια του σιταριού στην περιφέρεια των Σερρών είχε αποδώσει μόλις 450.000 κιλά, πολύ μικρότερη παλαιότερων ετών (και οπωσδήποτε κατώτερη των προσδοκιών που υπήρχαν στα μέσα Ιουνίου, πριν την έναρξη των βροχοπτώσεων, όταν οι εκτιμήσεις για τους νομούς Σερρών και Δράμας προέβλεπαν ακόμη και διπλασιασμό της περσινής καλλιέργειας), αποδίδοντας το αποτέλεσμα αυτό στο γεγονός ότι οι αγρότες είχαν φοβηθεί τις πλημμύρες και δεν έσπειραν εξ ολοκλήρου τα χωράφια τους.

-- Στις 19 Ιουνίου/2 Ιουλίου διενεργήθηκαν γυμνάσια διπλής μαχητικής τάξης με θέμα «*άμυνα μετ' αντεπιθέσεως*» από το 17ο Σύνταγμα υπό τον αντισυνταγματάρχη Παγουρτζή. Το «επιτιθέμενο» σώμα διηύθυνε ο αντισυνταγματάρχης Βαρδόπουλος, διοικητής του 16ου Συντάγματος, με τη βοήθεια του πυροβολικού.

-- Στις 21 Ιουνίου/4 Ιουλίου οι μαθητές και οι μαθήτριες των δημοτικών σχολείων αρρένων και θηλέων των Κάτω Ποροΐων έδωσαν τις ετήσιες σχολικές εξετάσεις τους παρουσία πολλών κατοίκων της κωμόπολης, όπως του δημάρχου Ιωαννίδη, του ανθυπολοχαγού πεζικού Μπακόπουλου κλπ. Την εξεταστική επιτροπή είχαν ορίσει οι δάσκαλοι Νικόλαος Γρηγορίου και Φωτεινή Αναστασίου.

Γνωρίζουμε κάποια στοιχεία και για τις σχολικές εξετάσεις στα Άνω Πορόια (χωρίς να διευκρινίζεται αν αυτές διενεργήθηκαν την ίδια ημερομηνία ή νωρίτερα). Πριν την έναρξη της εξέτασης έβγαλε λόγο ο διευθυντής των σχολείων, Δημοκίδης, εξάιροντας τόσο την επιμέλεια των μικρών μαθητών και μαθητριών, όσο και τον ακάματο ζήλο και τη μεθοδικότητα των δασκάλων Αθηνά Δούμπα, Μαρία Πένα, Ασπασία Γκουρνέλλη, Ελενίτσα Ιωαννίδου, Π. Παναγιωτίδη και Α. Παπαθανασίου. Μεταξύ δεν των κατοίκων, που παρακολούθησαν τους μαθητές ν' απαντούν εύστοχα στις ερωτήσεις των δασκάλων τους και ν' απαγγέλουν ποιήματα, ο ανταποκριτής του *Φωτός*, χάρη στον οποίο γνωρίζουμε τις λίγες αυτές λεπτομέρειες, ξεχώρισε την παρουσία της δασκάλας Ευριδίας Πάνου, η οποία ανήκε στη «ρουμανική» (ή ορθότερα βλάχικη;) κοινότητα της περιοχής.

-- Η μαζική φυγή πολλών Τούρκων από την περιοχή των Σερρών κατά το πρώτο εξάμηνο του 1915 πυροδότησε φήμες περί οργίων της χωροφυλακής και της αγροφυλακής σε βάρος τους, πληροφορίες που ωστόσο διέψευσε ο αρχηγός της Δημόσιας Ασφαλείας Μακεδονίας, Τρουπάκης, με τηλεγράφημά του προς το υπουργείο Εσωτερικών στις 24.06 παρατηρώντας ότι όσοι είχαν φύγει από τις Σέρρες το είχαν δηλώσει τρεις μήνες νωρίτερα στον Τούρκο πρόξενο.

Από την άλλη, η αναχώρηση των Τούρκων, οι οποίοι κατά κύριο λόγο ήταν ιδιοκτήτες ακινήτων και τσιφλικάδες, δημιούργησε μια σειρά από νομικές περιπλοκές, ορισμένες εκ των οποίων τις είδαμε και το 1914, όπως π.χ. η διαμάχη των ντόπιων και των προσφύγων αναφορικά με την καλλιέργεια των εγκαταλελειμμένων χωραφιών και την εγκατάσταση προσφυγικών οικογενειών σε εγκαταλελειμμένα σπίτια.

Μια δεύτερη παρενέργεια, που έγινε αισθητή κυρίως το 1915, ήταν η εμφάνιση των «πληρεξουσιοφορέων». Ποιοι ήταν αυτοί; *«Εκείνοι οι οποίοι ανεζήτησαν εις την Πόλιν, την Σμύρνην, και όπου αλλού είχαν καταφύγη, τους φυγάδας μπέηδες τσιφλικιούχους και έλαβον παρ' αυτών πληρεξούσια με σφραγίδας και βούλας και χαρτόσημα τουρκικά και προξενικά και της χεντζιάζης. Και τώρα οι πληρεξούσιοι αυτοί ηρκέσθησαν να εύρουν δύο τρεις βλαχαρμάτηδες παλαιοελλαδίτες ως επί το πολύ και τους ενεκατέστησαν*

εις τα κονάκια των τσιφλικιών και διαχειρίζονται ούτω αυτά κατά τρόπον δεσποτικών και αφόρητον διά τε τους κολλήγους ορταζίδες, αλλά και τους τυχόν εγκατεστημένους πρόσφυγας» σύμφωνα με την περιγραφή του ανταποκριτή του Σκριπ. Και συνέχισε: «Ήλθαν από την Πόλιν με φερμάνια να δουλώσουν τους χωρικούς. Θέλουν είλωτας, θέλουν κολλήγους οι άνθρωποι να φτιάσουν εκεί όπου δεν φτιάνονται τοιαύτα ερπετά. Φωνάζουν, «εδώσαμε τα λεπτά μας, εγίναμε ενοικιασταί και αφήστε μας εις το έργον μας». Ενώ κανείς δεν τους εμποδίζει και εάν έπαιρναν ατιμόροτρα και έκαμον εγκατάστασιν και σύστημα καλλιέργειας νοικοκυρευτικό, έχει η Μακεδονία τόπους απέραντους να πάρουν εισόδημα και προσόδους όχι αυτοί αλλά τριπλάσιοι ενοικιασταί και δεκαπλάσιοι κολλήγαι και ορταζίδες. Λεπτά διά να ενοικιάσουν επτά και οκτώ μαζί τσιφλίκια είχαν, αλλά διά να πάρουν ένα άροτρον δεν έχουν μας λέγουν».

-- Για δεύτερη χρονιά ο Γυμναστικός Σύλλογος Σερρών διοργάνωσε εκδρομή στο Σιδηρόκαστρο, προκειμένου να τιμηθούν οι νεκροί της μάχης του Δεμίρ Ισσάρ, αλλά και η απελευθέρωση της περιοχής. Τετρακόσιοι εκδρομείς, μεταξύ των οποίων και οι Σερραίοι πρόσκοποι, ξεκίνησαν στις 7 το πρωί από τον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης των Σερρών υπό τους ήχους της φιλαρμονικής και τις ζητωκραυγές πολλών συμπολιτών τους.

Μ' αυτήν την αφορμή ανοίγω μια μικρή παρένθεση για ν' αναφέρω δύο πράγματα για το σώμα των Σερραίων προσκόπων, το οποίο είχε ιδρυθεί λίγους μήνες νωρίτερα χάρη στις άοκνες ενέργειες του Ιωάννη Πανταζίδη, προέδρου του Γυμναστικού Συλλόγου. Αποτελούνταν από δύο ομάδες με αρχηγούς τέως εφέδρους αξιωματικούς, οι οποίοι κατά τον ελεύθερο χρόνο τους εργάζονταν αφιλοκερδώς για τη διάδοση του προσκοπισμού—αντί π.χ. να τον αφιερώνουν στην προσωπική τους ανάπαυση. Ενώ όμως ο δήμος φάνηκε αρωγός της προσπάθειας και μάλιστα με μεγάλη προθυμία ψήφισε πίστωση 3000 δραχμών για τη συμπλήρωση του ιματισμού, της εξάρτησης κλπ. των προσκόπων, η ευρύτερη σερραϊκή κοινωνία μάλλον φαινόταν αδιάφορη, σύμφωνα με το παράπονο ενός προσκόπου, όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Μακεδονία* στις 07.07.1915.

Ας γυρίσουμε όμως στο μνημόσυνο υπέρ των πεσόντων ηρώων.

Στο σταθμό του Δεμίρ Ισσάρ τη σημαιοστόλιστη αμαξοστοιχία με τους Σερραίους επισκέπτες περίμεναν εκδρομείς από το Σιδηρόκαστρο και την Τζουμαγιά με σημαίες και λάβαρα. Ανάμεσα στ' άλλα ξεχωριστή θέση είχε το ολόχρυσο βυζαντινό λάβαρο του «ομίλου Ευελπίδων Μελενίκου», το οποίο είχε κεντηθεί στην Αθήνα από τη διευθύντρια του εργοστασίου εργοχείρων «Η πρόοδος», κ. Τσίλλερ, και υπό την επιμέλεια του νομισματολόγου Σβορώνου κατά την υπόδειξη του βασιλιά, με φιλοδοξία ν' αποτελούσε πρότυπο για τη δημιουργία βυζαντινών λαβάρων και στα υπόλοιπα μακεδονικά σωματεία. Σ' αυτό εικονιζόταν ένας αργυροκέντητος δικέφαλος αετός μπροστά από τον τρούλο της Αγιά-Σοφιάς, ενώ από πάνω αναγραφόταν με χρυσή κλωστή: «Σύνδεσμος Ευελπίδων Μελενίκου 1906-1907».

Έχοντας επικεφαλής τη φιλαρμονική, τα λάβαρα και τους προσκόπους, οι συγκεντρωμένοι εκδρομείς πορεύτηκαν μέχρι τον τόπο του μνημόσυνου, όπου στεφάνια κατέθεσαν ο Γυμναστικός Σύλλογος Σερρών, η Β' προσκοπική ομάδα, ο Πολιτικός Σύλλογος Σιδηροκάστρου και ο δήμος Τζουμαγιάς. Λυρικό λόγο εκφώνησε ο δήμαρχος Τζουμαγιάς, Β. Καφταντζής, για ν' ακολουθήσει στη συνέχεια η δοξολογία και η απαγγελία ομιλίας από το διοικητικό επίτροπο Σιδηροκάστρου, Στ. Σταματίου. Αμέσως μετά οι εκδρομείς επισκέφτηκαν τα διάφορα αξιοθέατα του Σιδηροκάστρου, με τα βλέμματα να επικεντρώνονται κυρίως στην επιγραφή «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΒ΄» πλαισιωμένη με το στέμμα των βυζαντινών αυτοκρατόρων, που είχε χαραχθεί στον ψηλό βράχο της κωμόπολης ύστερα από πρωτοβουλία του τοπικού μητροπολίτη. Και η εκδρομή ολοκληρώθηκε με παράθεση γεύματος από τον δήμο του Δεμίρ-Ισσάρ, στο οποίο παρακάθησαν μεταξύ άλλων ο νομαρχεύων Γκαίτε Τζιβαρόπουλος, το προεδρείο του Γυμναστικού Συλλόγου, οι αρχές του Σιδηροκάστρου και της Τζουμαγιάς κλπ.

-- Στις Σέρρες βρέθηκε τον Ιούλιο (ίσως και από τα τέλη Ιουνίου) ο θίασος της Ελένης Απέργη για να δώσει σειρά παραστάσεων.

-- Στις 4/17 Ιουλίου ξεκίνησε η ετήσια εμποροπανήγυρη της Κάτω Τζουμαγιάς.

-- Τα μεσάνυχτα της Κυριακής, 5/18 Ιουλίου, πυροβολήθηκε από άγνωστο και

τραυματίστηκε ο φρουρός στρατιώτης του 2ου φυλακίου, που βρισκόταν μεταξύ του σιδηροδρομικού σταθμού Αγγίστας και του Οτέλιγου.

-- Στο μεταξύ άρχισε να δημιουργείται μεγάλο στεγαστικό πρόβλημα, καθώς οι Οθωμανοί ιδιοκτήτες των εναπομεινάντων σπιτιών, επωφελούμενοι της έλλειψης στέγης, αύξησαν τις τιμές των ενοικίων. Συλλαλητήριο διαμαρτυρίας κατά των υψωμένων ενοικίων οργανώθηκε το απόγευμα της 8/21 Ιουλίου με πρωτοβουλία του Πολιτικού Συλλόγου, αποτελούμενου από τον γιατρό Σίμο, τον γιατρό Καρατζά και τους Χατζηδήμου, Καμβουσιώρα, Νικόλτσιο, Καπανίκη και Δημήτρη Τζάθα, ο οποίος ήταν και ο κεντρικός αγορητής.

Η αντίδραση της κυβέρνησης Γούναρη, που απλά μετρούσε μέρες μιας και στις 10/23 Αυγούστου θα ορκιζόταν –σχεδόν δυόμιση μήνες μετά τη νίκη του στις εκλογές– και πάλι πρωθυπουργός ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ήρθε μέσω του υπουργού Δικαιοσύνης, Παναγή Τσαλδάρη, ο οποίος παράτεινε την προθεσμία των εξώσεων ως το τέλος Δεκεμβρίου, ενώ με τηλεγράφημά του προς τον πρόεδρο Πρωτοδικών Σερρών συνέστησε ευελιξία κατά την εκδίκαση των εξώσεων.

-- Για την αποστολή του σχεδίου που προέβλεπε τη μετάθεση του σιδηροδρομικού σταθμού σε μέρος πλησιέστερο του Σιδηροκάστρου, μιας και ο υφιστάμενος σταθμός απείχε 6 χλμ. δυσχεραίνοντας τη συγκοινωνία των κατοίκων, ενημέρωσαν οι εφημερίδες της Θεσσαλονίκης στις 09.07.

-- Στο Σιδηρόκαστρο όμως φαίνεται ότι υπήρχαν αντιδράσεις και για την ακρίβεια στην αγορά. Έτσι ο υποδιοικητής Στ. Σταματίου απευθύνθηκε στην αστυνομική διεύθυνση Θεσσαλονίκης, προκειμένου να ενημερωθεί για τις ισχύουσες τιμές των δημητριακών, των γαλακτοκομικών, των οπίων και του άρτου, ώστε στη συνέχεια να συγκαλέσει συμβούλιο με τη συμμετοχή των πολιτών για ν' αποφασιστεί μια λογική διατίμηση των προϊόντων.

Στο βαθμό που οι πληροφορίες περί ακρίβειας ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα, φαίνεται ότι τις επόμενες εβδομάδες το ζήτημα τακτοποιήθηκε σε ικανοποιητικότατο βαθμό, καθώς σε ανταπόκρισή του με ημερομηνία 1 Οκτωβρίου, ο συνεργάτης της εφημερίδας *Το Φως* παρατηρούσε ότι η ζωή στο Σιδηρόκαστρο

ήταν «οπωσδήποτε πλέον ευθυνή από την ζωή της Θεσσαλονίκης».

-- Στις Σέρρες βρέθηκε στις 10/23 Ιουλίου ο Μιχαήλ Μαλεβίτης, νομικός σύμβουλος του υπουργείου Συγκοινωνιών, προκειμένου να παραστεί ως πρόεδρος κατά την εκδίκαση των ενστάσεων, που είχαν υποβληθεί από κατοίκους κατά του σχεδιαγράμματος της πόλης.

-- Στις 15.07 η εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* ενημέρωνε ότι ο Γερμανός μηχανικός Χάφνερ είχε υποβάλει στο υπουργείο Συγκοινωνιών την έκθεσή του για την κατασκευή της περιβόητης σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκη-Αγγίστα.

-- Στις 16.07 η εφημερίδα *Το Φως* δημοσίευσε τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, που είχε στη διάθεσή της η υπηρεσία των προσφύγων, αναφορικά με την εγκατάσταση των προσφύγων, των προερχομένων από τη Θράκη και άλλα μέρη της Βουλγαρίας, στη Μακεδονία. Σύμφωνα με τα στοιχεία, σε σύνολο 30.227 οικογενειών, που μεταφραζόταν σε 122.033 άτομα:

α. στην περιοχή του Δεμίρ-Ισσάρ είχαν εγκατασταθεί 3.986 άτομα (ή 1085 οικογένειες), εκ των οποίων γεωργικά αποκατεστημένοι ήταν οι 1.203 (296 οικογένειες) και επαγγελματικά αποκατεστημένοι ήταν οι 83 (20 οικογένειες).

β. στην περιοχή των Σερρών είχαν εγκατασταθεί 11.016 άτομα (ή 2754 οικογένειες), εκ των οποίων γεωργικά αποκατεστημένοι ήταν οι 4.202 (922 οικογένειες) και επαγγελματικά αποκατεστημένοι ήταν οι 25 (6 οικογένειες).

γ. στην περιοχή της Ζίχνης είχαν εγκατασταθεί 4.830 άτομα (ή 950 οικογένειες), εκ των οποίων γεωργικά αποκατεστημένοι ήταν οι 1.909 (240 οικογένειες) και επαγγελματικά αποκατεστημένοι ήταν οι 12 (3 οικογένειες).

Ωστόσο αρκετά διαφοροποιημένα ήταν τα νούμερα που δημοσίευσε η εφημερίδα *Μακεδονία* στις 10.11, επικαλούμενη επίσης την Κεντρική Επιτροπή επί της εγκαταστάσεως των προσφύγων. Σύμφωνα με τα στοιχεία εκείνα, στη Μακεδονία ήταν εγκατεστημένοι συνολικά 117.548 πρόσφυγες, εκ των οποίων οι 5.882 ζούσαν στο Δεμίρ Ισσάρ, οι 5.180 στην Ζίχνη, 3.639 στη Νιγρίτα, μόλις 1.263 στις Σέρρες και 4.740 στην Τζουμαγιά.

-- Στις 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου μια δολοφονία με κίνητρο τη ληστεία αναστάτωσε την ήσυχη ζωή στα Κάτω Ποροία. Λίγο έξω από την κωμόπολη βρέθηκε το πτώμα του Ηλία Ανδρέου, ενώ λίγη ώρα αργότερα και με μια πρόχειρη έρευνα ο ενωματάρχης Χρήστος Μπουφέας βρέθηκε στα ίχνη του δράστη, Αδάτς Ομέρ Μουσταφά, επίσης κατοίκου Κάτω Ποροίων, ο οποίος ομολόγησε την πράξη του και συνελήφθη μαζί με τους συνεργούς του, Δ. Μπρουσώλη και Χουσεϊν Ογλού Χασάν.

-- Στις 31 Ιουλίου/13 Αυγούστου έγινε γνωστό ότι φυγάς του βουλγαρικού στρατού μαζί με έξι ακόμη άγνωστα άτομα είχαν τραυματίσει σοβαρά με ξιφολόγη τον Γεώργ. Μαβόκα μέσα στο χωριό Μερτάτη (Ξηρότοπος) για φυλετικούς λόγους.

-- Αιματηρό τέλος είχε μια συμπλοκή στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα κοντά στο Λέχοβο (αργότερα Κρασοχώρι) στις 1/14 Αυγούστου, όταν άοπλος και εν μέσω πυρών έχασε τη ζωή του ο λοχίας πεζικού Αγραφιώτης, ο οποίος εκτελούσε χρέη αρχιφύλακα στο φυλάκιο της περιοχής.

-- Στις 04.08 η εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* φιλοξενούσε την περιγραφή ενός περιστατικού αστυνομικής αυθαιρεσίας στη Ζηλιάχοβα. Τι είχε συμβεί:

Προ ημερών, ο αστυνομικός υποδιευθυντής της κωμόπολης γευμάτιζε δίπλα από την κεντρική κρήνη της Ζηλιάχοβας, ενώ μέσα στο νερό είχε αφήσει ένα καρπούζι εν είδει ψυγείου. Όμως τη συγκεκριμένη κρήνη χρησιμοποιούσαν οι χωρικοί των γύρω χωριών για να ποτίζουν τα ζώα τους, ένα εκ των οποίων είχε το... θράσος να «θίξει» το καρπούζι του αστυνομικού.

Εκείνος θύμωσε και διέταξε την τοποθέτηση φρουράς, που απαγόρευσε εφεξής στους χωρικούς να ποτίζουν εκεί τα ζώα τους, παρότι δεν υπήρχε άλλο σημείο με τρεχούμενο νερό στην περιοχή. Ακολούθησε φιλονικία που κατέληξε στο ξυλοκόπημα και τη φυλάκιση των χωρικών, η δε αστυνομική διεύθυνση Ζηλιάχοβας, σε μια προσπάθεια νομιμοποίησης της αυθαιρεσίας, μετά τα επεισόδια εξέδωσε απαγορευτική διάταξη χρήσης της πηγής, την οποία πλέον φρουρούσε χωροφύλακας από το πρωί μέχρι το βράδυ!

-- Δεν ήταν ένας, δεν ήταν δύο, δεν ήταν τρεις... Περισσότεροι από 50 στρατιώτες του 16ου Συντάγματος έπαθαν ηλίαση, εκ των οποίων οι 20 αρρώστησαν αρκετά σοβαρά, κατά τη διάρκεια γυμνασίων στη Ζηλιάχοβα στις 6/19 Αυγούστου. Και πώς όχι, όταν οι στρατιώτες χρειάστηκε να βαδίσουν έντεκα ώρες σε θερμοκρασίες 38 βαθμών Κελσίου!

-- Στις 14/27 Αυγούστου ξεκίνησε η ετήσια τετραήμερη εμποροπανήγυρη του Σιδηροκάστρου.

-- Στις 26 Αυγούστου/8 Σεπτεμβρίου, στις φυλακές των Σερρών οδηγήθηκαν 27 κομιτατζήδες, το κρησφύγετο των οποίων είχε αποκαλύψει μια γυναίκα σε δύο στρατιώτες, ενώ οι τελευταίοι πορεύονταν από τις Σέρρες στο χωριό Σαρμουσακλή (Πεντάπολη). Αρχικά οι στρατιώτες εντόπισαν δύο κομιτατζήδες κρυμμένους σ' έναν αχυρώνα και εκείνοι στη συνέχεια αποκάλυψαν την κρυψώνα των υπολοίπων.

Να πούμε βέβαια ότι οι αρχές των Σερρών βρίσκονταν σ' ετοιμότητα, καθώς την προηγούμενη εβδομάδα κυκλοφορούσαν διάφορες φήμες περί εισβολής αδιευκρίνιστου αριθμού κομιτατζήδων από τη Βουλγαρία, ενώ είχαν γίνει και πολλές έρευνες σε σπίτια, κυρίως στη Βροντού.

-- Στις 1/14 Σεπτεμβρίου, ο υπουργός Συγκοινωνιών, Διαμαντίδης, επισκέφτηκε τις Σέρρες, όπου συναντήθηκε με μηχανικούς και συζήτησε μαζί τους το σχέδιο ανοικοδόμησης της πόλης.

-- Την ίδια μέρα μεταφέρθηκαν από τις Σέρρες στη Θεσσαλονίκη 34 Βούλγαροι, οι οποίοι είχαν συλληφθεί με την κατηγορία ότι υποστήριζαν την παραμονή κομιτατζήδων στο ελληνικό έδαφος, ενώ τις επόμενες μέρες αναμενόταν η μεταφορά και άλλων συλληφθέντων από τις Σέρρες και τη Δράμα.

-- Την ίδια πάντα μέρα, ένα τηλεγράφημα από τη Νιγρίτα προς την Επιθεώρηση Παιδείας ενημέρωνε ότι η τοπική κοινότητα είχε βρει τα απαιτούμενα χρήματα και είχε τακτοποιήσει τα θρανία και τα λοιπά απαιτούμενα σχολικά σκεύη, ώστε πλέον άνοιγε ο δρόμος για την προσθήκη μιας τάξης ημιγυμνασίου, που αποτελούσε παλιό αίτημα των Νιγριτινών.

-- Μία εβδομάδα αργότερα (8/21 Σεπτεμβρίου), νέος νομάρχης Σερρών διορίστηκε ο δημοσιογράφος Γεώργιος Βουτσινάς.

-- Στις 18 Σεπτεμβρίου/1 Οκτωβρίου –αν όχι μια δυο μέρες νωρίτερα– οι αρχές συνέλαβαν τον μουφτή των Σερρών, μετά την άρνησή του να παραδώσει τα τεμένη της πόλης στην Επιτροπή Επιτάξεως. Μετά τη σύλληψη του μουφτή ολοκληρώθηκε η επίταξη των τζαμιών και σ' αυτά εγκαταστάθηκε ο στρατός.

-- Στις 27 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου στις Σέρρες τελέστηκε επιμνημόσυνη δέηση υπέρ αναπαύσεως της ψυχής του μεταστάντα στρατηγού Δαμιανού Κ. παρουσία του μεράρχου Ανδρ. Μπαϊρά, του διοικητή του 17ου πεζικού συντάγματος συνταγματάρχη Παγουρτζή, του διοικητή του 16ου πεζικού συντάγματος αντισυνταγματάρχη Ράμμου και όλου του επιτελείου της Μεραρχίας Σερρών.

-- Το φθινόπωρο του 1915 (πρακτικά από τον δεκαπενταύγουστο και μετά), η έλλειψη τροφίμων και κυρίως αλεύρων οδήγησε σε κερδοσκοπική αύξηση των τιμών στην αγορά των Σερρών. Φαίνεται όμως ότι μέχρι το τέλος του έτους το ζήτημα είχε τακτοποιηθεί χάρη στις συχνές αστυνομικές διατιμήσεις.

-- Στις 10/23 Οκτωβρίου στις Σέρρες διοργανώθηκε έρανος υπέρ της «Φανέλας του Στρατιώτη» με τις εισπράξεις να ξεπερνούν κάθε προσδοκία. Είναι ενδεικτικό ότι μόνο ο δήμος ενέγραψε 4000 δραχμές, τις οποίες και απέστειλε στην πριγκιπική επιτροπή, που έδρευε στη Θεσσαλονίκη, μέσω του μεράρχου Μπαϊρά.

-- Στις 19 Οκτωβρίου/1 Νοεμβρίου ξεκίνησαν οι παραστάσεις του θιάσου της Φωφώς Γεωργιάδου με το πατριωτικό δράμα «Ο Μαύρος Καβαλάρης». Ωστόσο ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Μακεδονία* έκρινε ως ακατάλληλη την αίθουσα του θεάτρου: «*Η σκηνή αρκετά στενή και εμποδίζει τας κινήσεις των ηθοποιών. Το πάτωμα σαράβαλον και κοντεύει να πέση. Ακόμη δε είναι και οι αναθυμιάσεις των εσταυλισμένων κάτωθεν κτηνών του μεταγωγικού*».

-- Στις 21 Οκτωβρίου/3 Νοεμβρίου ο διάδοχος του θρόνου, Γεώργιος, συνοδούμενος από τους υπασπιστές του και τον πρίγκιπα Ανδρέα επισκέφθηκαν εκτάκτως το Σιδηρόκαστρο για να επιθεωρήσουν τη φρουρά της πόλης.

-- Στις 26.10 η εφημερίδα *Μακεδονία* επαίνεσε τα «θαύματα» των κατοίκων

του χωριού Τσιγκέλι (σήμερα Άγγιστρο), οι οποίοι ύστερα από πρόσκληση του παρέδρου της κοινότητας, Θεοδωρίδη, μέσα σε λίγες ώρες συνέλεξαν το ποσό των 1000 δραχμών για τη φανέλα του στρατιώτη. «*Είς το φιλότιμον και πατριωτικόν έργον του χωριού Τσιγκέλι, οφείλονται και δημοσία πολλά και θερμά συγχαρητήρια*», υπογράμμισε ο συντάκτης της εφημερίδας.

-- Δεν γιορτάστηκε μόνο στην Άνω Βροντού η τρίτη επέτειος από την κατάληψη της Θεσσαλονίκης στις 26 Οκτωβρίου, όμως γνωρίζουμε αρκετές λεπτομέρειες για τον εορτασμό της επετείου στη συγκεκριμένη σερραϊκή κωμόπολη.

Από τις 5 το πρωί οι σαλπικτές του 16ου πεζικού συντάγματος βγήκαν στους δρόμους της Άνω Βροντούς και παιάνιζαν το εγερτήριο, ενώ παράλληλα ζωνρές κωδωνοκρουσίες έδιναν το γιορτινό τόνο της ημέρας. Στις 9.45' π.μ., οι άνδρες του 8ου και του 9ου λόχου παρατάχτηκαν μπροστά στον ιερό ναό του Αγίου Δημητρίου μέχρι το διοικητήριο και μισή ώρα αργότερα –μετά την άφιξη του συνταγματάρχη Δημήτριου Μπαρδόπουλου– άρχισε η δοξολογία. Μετά το τέλος της δοξολογίας από τον παπα-Δημήτρη Βυσόκαλη, ο συνταγματάρχης απήθυνε λίγα πανηγυρικά λόγια στο ποίμνιο· λόγο εκφώνησε και ο ανθυπολοχαγός Γ. Νικήτας με καταγωγή από τη Φιλιππούπολη, ενώ ποίημα απήγγειλε ο υποδεκανέας Ιωάννης Κ. Γελαδάκης από τη Λαμία.

Ακολούθησε δεξίωση στο διοικητήριο της Άνω Βροντούς. Έξω από το κτίριο, οι μαθήτριες Ευαγγελία Φιλίππου, Κατίνα Χατζηγεωργίου και Ευφημία Πασχαλιά, συνοδευόμενες από τις δασκάλες τους, υποδέχτηκαν τον διοικητή ψάλλοντας πατριωτικά τραγούδια και τον εθνικό ύμνο, για να παραδώσουν στη συνέχεια τη σκυτάλη σε στρατιωτική χορωδία αποτελούμενη από τους υποδεκανείς Β. Δημερούτη, Κ. Καπελάκο, Ι. Γελαδάκη, Σ. Παναγιωτόπουλο και τους στρατιώτες Δ. Υδραίο, Γ. Σπυρόπουλο και Νικόλ. Βλαχίδη. Τέλος, το μεσημέρι παρατέθηκε γεύμα από τον διοικητή σε ορισμένους αξιωματικούς.

-- Στις 30 Οκτωβρίου/12 Νοεμβρίου βρέθηκε στις Σέρρες ο διάδοχος του θρόνου, Γεώργιος, συνοδευόμενος από τους υπασπιστές του, για να επιθεωρήσει τα στρατεύματα της πόλης.

-- Στις 2/15 Νοεμβρίου, ο διοικητής της 6ης Μεραρχίας υποστράτηγος Α. Μπαΐρας και όλο το επιτελείο του (ο ταγματάρχης Κλάδος, ο ταγματάρχης Δ. Σταθόπουλος, ο αρχίατρος Α. Σκαβέντζος, ο λοχαγός πυροβολικού Ι. Παπαδήμας κ.ά.) επιθεώρησαν τους στρατιωτικούς σχηματισμούς.

-- Στις 11/24 Νοεμβρίου, γύρω στις 10 το βράδυ, οι Ι. Δημητρίου και Α. Γκανούδης, πρόσφυγες από την Αδριανούπολη, κυκλοφορούσαν μεθυσμένοι στους δρόμους των Σερρών διαταράσσοντας την κοινή ησυχία. Οι χωροφύλακες Επαμεινώνδας Χρίστου και Αθαν. Τριγλιανός επιχείρησαν να επέμβουν και στην αναστάτωση που προκλήθηκε, ο Τριγλιανός έπεσε καταγής. Ο άλλος χωροφύλακας θεώρησε ότι ο συνάδελφός του είχε τραυματιστεί και με το περίστροφό του πυροβόλησε τον Γκανούδη τραυματίζοντάς τον ελαφρά στη δεξιά ωμοπλάτη.

-- Στις 13/26 Νοεμβρίου, επιτροπή Σερραίων παρουσιάστηκε στον αστυνομικό διευθυντή Θεσσαλονίκης και τον παρακάλεσε να επιτρέψει την αποστολή δέκα βαγονιών με σιτάρι στην πόλη των Σερρών. Εκείνος υποσχέθηκε να ενεργήσει «εν πνεύματι ευνοϊκό». Ενήργησε όμως;

Πέρασαν αρκετές ημέρες και μόνο ύστερα από αίτημα του αστυνομικού διευθυντή Σερρών επιτράπηκε η αποστολή μόλις τριών βαγονιών με σιτάρι, προοριζόμενο για τους μύλους των Σερρών, όπως διαβάζουμε στο *Φως* της... 06.12.

-- Είκοσι βουλγαρόφωνους απέλασαν οι αστυνομικές αρχές των Ποροΐων στα μέσα Νοεμβρίου, ύστερα από σειρά ύποπτων κινήσεων αλλά και μετά από μια επιστολή με αποδέκτη τον βουλγαρόφωνο κάτοικο των Κάτω Ποροΐων, Μήτρε Ύλιο, στην οποία αναγραφόταν ότι «δεν απείχε πολύ η ημέρα της απελευθέρωσης των Βουλγάρων από του Ελληνικού ζυγού».

-- Στις 14/27 Δεκεμβρίου, πυρκαγιά, η οποία είχε ξεκινήσει είτε από τον γυναικωνίτη είτε –πιθανότερα– από αναμμένο κερί που είχε ξεχάσει ο νεωκόρος του ναού Θωμάς Φέκας, αποτέφρωσε την εκκλησία της Κάτω Τζουμαγιάς. Σύμφωνα με μια πηγή η φωτιά δεν κατέστρεψε τις εικόνες και άλλα πολύτιμα αντικείμενα, ωστόσο σύμφωνα με άλλες πληροφορίες προκλήθηκαν ζημιές άνω των ογδόντα χιλιάδων δραχμών.

-- Τον Δεκέμβριο, αν όχι από νωρίτερα, η μουσική μπάντα της φρουράς έδινε μια διαφορετική νότα στη ζωή της πόλης τις Κυριακές παιανίζοντας διάφορα άσματα στην κεντρική οδό των Σερρών (στο Διοικητήριο) κάθε Κυριακή.

-- Γύρω στα Χριστούγεννα έγιναν οι αρχαιρεσίες του δικηγορικού συλλόγου Σερρών. Νέος πρόεδρος εξελέγη ο Ι. Καρβούνης, αντιπρόεδρος ο Γ. Λεφάκης, γραμματέας ο Α. Βαλατσός, ταμίας ο Ι. Οικονομίδης και σύμβουλος ο Κ. Παπακωνσταντίνου.

-- Τριήμερη χριστουγεννιάτικη γιορτή διοργάνωσε ο σύλλογος δεσποινίδων «Αγάπα τον πλησίον σου». Ειδικότερα, τα μέλη του συλλόγου στόλισαν χριστουγεννιάτικο δέντρο σε αίθουσα του Διοικητηρίου, η οποία, όπως και η είσοδος του κτιρίου, ήταν στολισμένη με δάφνες και ελληνικές σημαίες. Το παρόν έδωσε και η μουσική της Φρουράς, την οποία είχε παραχωρήσει ο μέραρχος Μπαΐρας ειδικά για τη γιορτή. Επίσης εκδόθηκε λαχείο για φιλανθρωπικούς σκοπούς, από το οποίο συγκεντρώθηκε το ποσό των 2.500 δραχμών περίπου. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι αρχικά ο σύλλογος είχε εκδώσει 1500 λαχνούς, οι οποίοι εξαντλήθηκαν από την πρώτη κιόλας μέρα! Τα δώρα των τυχερών ήταν κατά κύριο λόγο χειροτεχνήματα των μελών του συλλόγου, που αριθμούσε περίπου 200 άτομα.

Για την ευόδωση της γιορτής εργάστηκαν οι δεσποινίδες Ελένη Χατζηπανταζή (κόρη του καπετάν-Νάσου και της καπετάνισσας Σοφίας), Μαθίλδη Γάλβα, Ελένη Παρίση, Ευρυδίκη Βασιλείου κλπ. και φυσικά το προεδρείο του «Αγάπα τον πλησίον σου», οι: Φανή Γεωργιάδου (πρόεδρος), Ευπραξία Πέτζου (αντιπρόεδρος), Μαρίκα Σταμούλη (ταμίας –αδελφή του εθνομάρτυρα Κωνσταντίνου Σταμούλη), Αντωνίνα Γραικοπούλου (γραμματέας) και ως σύμβουλοι οι Μαρία Κούζα, Φιφή Μ. Πέτρου, Καρμελία Φράβρου, Ευαγγελία Επαμεινώνδου, Χρυσούλα Καπετανοπούλου, Αρτεμισία Χατζηκώτσιου και Ειρήνη Παπαευαγγέλου.

-- Στα τέλη της χρονιάς ο δήμος Νιγρίτας αποφάσισε ν' ανακηρύξει τον Ναπολέοντα Σωτήλη, που ως διοικητής της έβδομης Μεραρχίας είχε προελάσει νικηφόρα στις Σέρρες κατά το δεύτερο βαλκανικό πόλεμο, δημότη Νιγρίτας και να δώσει το όνομά του στην πλατεία και την οδό μπροστά από το σχολείο αρρένων.

ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

-- Στην αρχή του 1915 έγιναν κάποιες μικροαλλαγές στη σύνθεση των δικαστηρίων στις Σέρρες. Τον Ιανουάριο, νέος αντεισαγγελέας παρά πρωτοδικαίς διορίστηκε ο Π. Αναγνωστόπουλος και νέος πρόεδρος πρωτοδικών ο Μ. Μελισσινός αντικαθιστώντας τον Γ. Δαρδούγια, ο οποίος προήχθη σε εφέτη και τοποθετήθηκε στο εφετείο Πατρών.

Τον Απρίλιο, ειρηνοδίκης Ζίχνης διορίστηκε ο δικηγόρος Ν. Κουκουσέλης ικανοποιώντας ένα βασικό αίτημα των κατοίκων, δεδομένου ότι η θέση του ειρηνοδίκη βρισκόταν σε χηρεία επί σχεδόν ένα χρόνο με αποτέλεσμα να εκκρεμούν πολλές δικαστικές υποθέσεις, κυρίως εκκρεμότητες με την οικονομική υπηρεσία.

-- Η δίκη που πραγματοποιήθηκε στο Κακουργιοδικείο Σερρών στις 13/26 Φεβρουαρίου 1915, αφορούσε ένα έγκλημα ασυνήθιστο ακόμη και για την εποχή εκείνη, ενδεικτικό ωστόσο των πολύ διαφορετικών ηθών που επικρατούσαν τότε αναφορικά με τον γάμο. Κατηγορούμενος ήταν κάποιος Ευάγγελος Σαρακινός από τον Σωχό, ο οποίος τον Σεπτέμβριο του 1914 είχε δολοφονήσει τον μικρότερο αδελφό και τη νύφη του, επειδή ο αδελφός του... είχε παντρευτεί πρώτος και δεν περίμενε να έρθει η σειρά του, μιας και κατά τα ήθη της εποχής προηγούταν ο μεγαλύτερος αδελφός και έπονταν όλοι οι άλλοι!

Ένας εκ των συνηγόρων υπεράσπισης ήταν ο Σερραίος δικηγόρος Ν. Αβραάμ, ο οποίος στην αγόρευσή του τόνισε την επίδραση των κοινωνικών προλήψεων που τυραννούσαν την κοινωνία της εποχής και ειδικότερα τους «μη ανεπτυγμένους ανθρώπους», οι οποίοι πολλές φορές διέπρατταν εγκλήματα, για τα οποία μεγάλη ευθύνη υπείχε η κοινωνία δυνάμει των εθίμων της. Ωστόσο δεν έπεισε τους ενόρκους, οι οποίοι κήρυξαν τον κατηγορούμενο ένοχο αναιρέσεως (δηλ. ανθρωποκτονίας)· η ποινή που του επιβλήθηκε, ήταν πρόσκαιρα δεσμά 18 ετών.

-- Στις 3/16 Μαρτίου στο Κακουργιοδικείο Σερρών πραγματοποιήθηκε η δίκη του διευθυντή της θεσσαλονικιάτικης εφημερίδας *Νέα Αλήθεια*, Ιωάν. Κούσκουρα, τον οποίο είχε μηνύσει ο διευθυντής δημοσίων έργων, Αραβαντινός, επί εξυβρίσει και συκοφαντία. Ο κατηγορούμενος αθωώθηκε ομόφωνα.

-- Ακόμη μία δημοσιογραφική δίκη έλαβε χώρα στο Κακουργιοδικείο των Σερρών στις 14/27 Μαρτίου. Κατηγορούμενος ήταν ο Ισαάκ Φλωρεντή, διευθυντής της ισραηλιτικής εφημερίδας *Ελ Κομπανέ*, κατηγορούμενος και αυτός επί εξυβρίσει των αρχών διά του τύπου κατά την απεργία των καπνεργατών.

Οι κατηγορίες ήταν δύο. Για την πρώτη κηρύχθηκε ένοχος από τους ενόρκους και οι σύνεδροι καταδίκασαν τον Φλωρεντή σε δίμηνη φυλάκιση με αναστολή, ενώ ως προς τη δεύτερη κατηγορία ο δημοσιογράφος κηρύχθηκε αθώος· μετά δε την καταβολή των εξόδων της πρώτης δίκης αφέθηκε ελεύθερος. Συνήγοροι υπεράσπισης ήταν οι δικηγόροι Νίκος Αβραάμ και Θάνος Κωνσταντινίδης.

Αν θυμηθούμε και την καταδίκη ενός ακόμη Ισραηλίτη δημοσιογράφου, του Αρδίτη, τον Σεπτέμβριο του 1914, είναι εντυπωσιακό πόσο ευκολότερο ήταν για τους ενόρκους να κρίνουν ένοχο για εξύβριση έναν αλλοεθνή δημοσιογράφο σε σύγκριση μ' έναν Έλληνα, όπως είδαμε στην περίπτωση του διευθυντή της *Νέας Αλήθειας*, αλλά και του διευθυντή του *Φωτός*, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

-- Αυτές ήταν οι υποθέσεις που είχαν προγραμματιστεί ν' απασχολήσουν το Κακουργιοδικείο Σερρών τον Απρίλιο του 1915:

3 Απριλίου: Θεοδ. Αθ. Γούδας κατηγορούμενος για εκβιασμό·

4 Απριλίου: Λατήρ Ογλού και Ιμάμ Αλή, κατηγορούμενοι για ληστεία·

8 Απριλίου: Χουσεΐν Ογλού, Αρίφ Μουσταφά, και Ογλού Γιουσούφ, κατηγορούμενοι για κλοπή·

10 Απριλίου: Σαμπάν Ογλού Χασάν, κατηγορούμενος για απόπειρα ανθρωποκτονίας·

14 Απριλίου: Μιρκετήλ Παπαγιάν, κατηγορούμενος για απάτη·

18 Απριλίου: Εμμαν. Φρατζησκάκης, κατηγορούμενος για εξύβριση των αρχών διά του τύπου.

Λογικά κανένας από τους κατηγορούμενος δεν πρέπει να ήταν κάτοικος Σερρών, αφού τα Κακουργιοδικεία δικάζαν, όπως συμβαίνει και σήμερα, εγκλήματα που διαπράττονταν σε άλλες περιφέρειες.

-- Στις 17/30 Ιουνίου έλαβε χώρα στις Σέρρες η δίκη του Θ. Γ. Χατζηγώγου,

διευθυντή της εφημερίδας *Το Φως*, τον οποίο είχε μηνύσει ο πρώην νομάρχης Σερρών, Φίλιππας, για εξύβριση. Συνήγορος υπεράσπισης ήταν ο Σερραίος δικηγόρος Ιωάν. Πατσόπουλος, ο οποίος φαίνεται ότι με την αγόρευσή του (και με επιχειρήματα όπως «*Αν ζητήσωμεν παρά του Δημοσιογράφου εντελή ακρίβειαν και αμερόληπτον κρίσιν, ζητούμεν παρ' αυτού αδύνατα και καθιστώμεν εις τον Δημοσιογράφον, έχοντα υψίστην αποστολήν εν τη Πολιτεία, επικίνδυνον το έργον αυτού*!»), έπεισε τους ενόρκους, οι οποίοι έκριναν τον δημοσιογράφο αθώο.

ΠΡΟΣΩΠΑ

-- Στις 29.03 η εφημερίδα *Ακρόπολις* μετέφερε την παράκληση πολλών στρατιωτών, οι οποίοι είχαν νοσηλευθεί στο στρατιωτικό νοσοκομείο των Σερρών και ήθελαν να εκφράσουν δημόσια την ευγνωμοσύνη τους προς τον «*διακεκριμένο*» διευθυντή του ιδρύματος, επίατρο Κραστάνο, τον υποδιευθυντή γιατρό Παπαθανασίου και τους ανθυπιάτρους Παπαγεωργίου και Νικολόπουλο, οι οποίοι «*μετάστοργής παρέχουν τα φώτα της επιστήμης των εις όλους τους ασθενείς*». Από τις ευχαριστίες των στρατιωτών δεν εξαιρέθηκαν οι νοσοκόμοι (μάλιστα έγινε ειδική μνεία σε κάποιον Κ. Κουμπάρακη), οι οποίοι «*με παραδειγματικήν αυταπάρνησιν περιθάλλουν και ενθαρρύνουν τους νοσηλευομένους*».

-- Από χρόνια εγκατεστημένος στο Λαύριο, ο καταγόμενος από τις Σέρρες Δημήτριος Κωνσταντάς έφυγε από την ζωή «*εν τη ακμή εισέτι της ηλικίας του*» στις 5/18 Μαΐου 1915. Όσο βρισκόταν εν ζωή, ο νεκρός απολάμβανε την εκτίμηση των συμπολιτών του, ώστε στη «*σεμνοπρεπή και επιβάλλουσα*» κηδεία του παρβρέθηκαν ο δήμαρχος Λαυρεωτικής, Κ. Νέγρης, οι διευθυντές και οι υπάλληλοι των μεταλλουργικών εταιριών της περιοχής, καθώς και εκπρόσωποι του εμπορικού και εργατικού κόσμου σε ένδειξη «*αγάπης και εκτιμήσεως*».

-- Τον Μάιο του 1915 στο Σιδηρόκαστρο βρέθηκε ο Πέτρος Σπανδωνίδης, γόνος παλιάς οικογένειας του Μελένικου, ο οποίος από παιδί ακόμη είχε εκπατριστεί στη Ρουμανία, όπου κατάφερε να κερδίσει την κοινωνική καταξίωση. Κατά

τη διάρκεια της επίσκεψής του στο Σιδηρόκαστρο στάθηκε στο πλευρό των βασανισμένων κατοίκων του τόσο ψυχικά όσο και υλικά διαθέτοντας 2000 δραχμές για τις χήρες και τα ορφανά, 300 δρχ. υπέρ του συνδέσμου «Ευέλπιδων Μελενίκου» και άλλες 100 δρχ. υπέρ της αδελφότητας των Μελενικίων Κυριών.

-- Με αφορμή την παραμονή του αρχιμουσικού, καθηγητή σε σχολείο και διευθυντή του Μουσικού Συλλόγου Σερρών, Αλέξανδρου Κίτσου στη Θεσσαλονίκη η εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* έγραψε: «Ο κ. Κίτσος είνε γνωστότατος και εν τη πόλει μας, απολαύει πολλών συμπαθειών και παρεκλήθη υπό πλείστον οικογενειών να εγκατασταθή ενταύθα. Παρ' όλην την τιμητικήν αυτήν σύστασιν, η οποία τον συνεκίνησε πολύ, ο κ. Κίτσος εδήλωσεν ότι αδυνατεί να συμμορφωθή, μη εννοών ν' αποχωρισθή της προσφιλούς αυτού πόλεως των Σερρών, όπου η ίδια τον περιβάλλει εκτίμησις και αγάπη».

-- Ανάμεσα στα 17 ορφανά, που το ορφανοτροφείο «Μελιτεύς» της Θεσσαλονίκης αποφάσισε στις 1/14 Οκτωβρίου να προσλάβει, συναντούμε και τρεις Σερραίους, τους: Γεώργιο Ζλατίνο, Γεώργιο Διδασκάλου και Ευάγγελο Κατσαρίδη.

- Οι εγγονές του Εμμανουήλ Παπά

Στις 8 Φεβρουαρίου, η εφημερίδα *Εστία* αποκάλυψε ότι δύο εγγονές του Εμμανουήλ Παπά, η Ζωή και η Χαρίκλεια Παπά, κόρες του μικρότερου γιου του (του Κωνσταντίνου), βρίσκονταν στην Αθήνα, προσωρινά φιλοξενούμενες στο Άσυλο της Αγίας Αικατερίνης με την οικονομική συνδρομή των κυριών της Ενώσεως Ελληνίδων.

Τον Ιούνιο του 1913 οι δυο γυναίκες ζούσαν στις Σέρρες μαζί με την παράλυτη μητέρα τους. Μετά τον εμπρησμό της πόλης οι τρεις τους επιχείρησαν να διαφύγουν σε ασφαλές μέρος, ωστόσο τους πρόφτασαν οι Βούλγαροι στρατιώτες. Εκείνοι αφαίρεσαν από την κατοχή τους ένα χρυσό δαχτυλίδι, δώρο του Δημητρίου Υψηλάντη, και δύο πολύτιμα ιστορικά έγγραφα του παππού τους, τα οποία και έσκισαν. Στη συνέχεια απαγχόνισαν τη μητέρα των δύο γυναικών, οι οποίες γλίτωσαν την τελευταία στιγμή, όταν ένας τυχαίος θόρυβος τρόμαξε τους διώκτες τους, οι οποίοι το έβαλαν στα πόδια. Τότε η Ζωή και η Χαρίκλεια βρήκαν την ευκαιρία να κατεβάσουν από την αγγόνη το πτώμα της μητέρας τους και να το

θάψουν σε μια γειτονική αυλή, την ώρα που καιόμενα ξύλα έπεφταν από παρακείμενη οικία, με αποτέλεσμα η μία εκ των δύο να υποστεί σοβαρά εγκαύματα.

Ένας αναγνώστης της *Εστίας* ονόματι Ιωάννης Ν. Στρίγκος, χωρίς να προσδιορίζεται αν είχε κάποια συγγένεια με τον αγωνιστή του 21 που έφερε το ίδιο όνομα, υπενθύμισε ότι κατά το παρελθόν μία ακόμη εγγονή του Εμμανουήλ Παπά και πιο συγκεκριμένα η κόρη του Νικόλαου, Μαρία χήρα Κ. Μαλεβίτη, είχε επίσης στεγαστεί στο ίδιο γηροκομείο, όπου και πέθανε· η δε γυναίκα του Νικόλαου («*ενός των εξ πεσόντων κατά τον ιερόν αγώνα υιών του Μακεδόνοσ Αρχιστρατήγου, του διαθέσαντος ολόκληρον την εκ δρ. 4,000,000 περίπου περιουσίαν του*»), όπως υπενθύμιζε ο αναγνώστης της εφημερίδας) είχε πεθάνει πάμφτωχη, περιθαλπόμενη στο σπίτι μιας εγγονής της, λαμβάνοντας από το ελληνικό κράτος μηνιαία σύνταξη ύψους... πέντε δραχμών!

Προς ανακούφιση των δύο γυναικών, της Ζωής και της Χαρίκλειας Παπά, γνωρίζουμε ότι η βασιλομήτωρ Όλγα απέστειλε μέσω της προέδρου της Ενώσεως Ελληνίδων, Μαρίας Δραγούμη, το ποσό των 500 δραχμών. Μεγάλο ενδιαφέρον έδειξε και η Σερραία δασκάλα Άννα Τριανταφυλλίδου, η οποία συνεργάστηκε με τη Μαρία Δραγούμη για την καλύτερη δυνατή διάθεση των ποσού υπέρ των δύο βασανισμένων, αλλά και ταλαιπωρημένων από προβλήματα υγείας, γυναικών.

- Η συγκινητική ιστορία των αδερφών Ιωάννη και Ιωάννας Μάρκου

Σε προηγούμενο σημείο (σελίδες 111-112) είδαμε το αφιέρωμα του λόγιου και δημοσιογράφου Σπύρου Μελά σ' ένα δεκάχρονο αγόρι από τις Σέρρες, τον Ιωάννη Μάρκου, ο οποίος είχε χάσει τους γονείς του κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής και στη συνέχεια ακολούθησε τον ελληνικό στρατό κερδίζοντας μάλιστα και τον άτυπο τίτλο του «δεκανέα». Αρχικά ο μικρός Ιωάννης βοηθούσε κουβαλώντας οβίδες για τα στόματα των πυροβόλων –μάλιστα μια μέρα ένα θραύσμα τον τραυμάτισε στο χέρι– κι όταν ο συνταγματάρχης πυροβολικού Σκαρλάτος ετοιμαζόταν ν' αναχωρήσει από τις Σέρρες, τον πήρε μαζί του και τον παρέδωσε στο ορφανοτροφείο αρρένων Χατζηκώστα, όπου το παιδί άρχισε να πηγαίνει στο σχολείο και να ειδικεύεται στην τέχνη του μηχανουργού.

Τον Απρίλιο του 1915 συνέβη μια αναπάντεχη, σχεδόν μυθιστορηματική ανατροπή στη ζωή του αγοριού, που ενόθηκε με τη χαμένη του αδερφή ύστερα από αρκετά χρόνια. Η Ιωάννα, μια κοπέλα μελαχρινή με μαύρα και έξυπνα μάτια, δεν είχε μόνο το ίδιο όνομα με τον αδερφό της, αλλά και παρόμοια τύχη. Μετά το θάνατό της μητέρας της (που φαίνεται ότι αρχικά τυφλώθηκε και τελικά πέθανε κάποιο διάστημα μετά το θάνατο του συζύγου της) άρχισε να περιφέρεται στους δρόμους των Σερρών, ώσπου ένας αξιωματικός την βρήκε και την έφερε μαζί του στην Αθήνα. Η Ιωάννα εργάστηκε στο σπίτι του ως υπηρέτρια, ώσπου μια μέρα, τον Απρίλιο του 1915, το έσκασε (ή την έδιωξαν) και περιπλανώμενη στην οδό Πειραιώς συνάντησε μια ομάδα στρατιωτών από τους οποίους ζήτησε βοήθεια, κάποιο σπίτι για να εργαστεί ως υπηρέτρια. Εκείνοι με τη σειρά τους έκριναν καλό να στείλουν προσωρινά το κορίτσι στο παρακείμενο ορφανοτροφείο (αρρένων) του Χατζηκώστα, όπου έγινε και η επανένωση των δύο αδερφών.

Η ιστορία της επανένωσής τους είναι αρκετά συγκινητική για να την προσπεράσω απλά με μια συνοπτική περιγραφή της, οπότε καταφεύγω στον τύπο της εποχής και πιο συγκεκριμένα στην εφημερίδα *Εστία* της 20.04.1915:

«Εις το Ορφανοτροφείον Χατζηκώστα συνέβη χθες σκηνή, την οποίαν βλέπων κανείς εις τα μυθιστορήματα του κινηματογράφου δεν θα την επίστευεν.

Εις το φιλανθρωπικόν κατάστημα προσήλθε, με την ιδέαν ότι είνε ορφανοτροφείον θηλέων, μια μικρά ορφανή εκ Σερρών, η οποία απεδιόχθη από το σπίτι που ειργάζετο.

Η Διεύθυνσις του καταστήματος την ενεπιστεύθη εις την νοσοκόμον, έως ότου ληφθή περί αυτής άλλη τις μέριμνα. Η νοσοκόμος, φυσικά, την ηρώτησε ποία είνε και η μικρά διηγήθη την θλιβεράν ιστορίαν της.

Οι Βούλγαροι ετύφλωσαν και εσκότωσαν εις τας Σέρρας τον πατέρα και την μητέρα της ενόπιον αυτής και του α-

δελφού της. Η μικρά εσώθη, αλλά τι έγινεν ο αδελφός της δεν εγνωρίζεν. Η νοσοκόμος την ηρώτησε πώς ονομάζεται.

- Ιωάννα Μάρκου, απήντησεν.

Η νοσοκόμος τότε ενθυμήθη ότι εις το Ορφανοτροφείον υπάρχει ένα παιδί με το όνομα Ιωάννης Μάρκου, από τας Σέρρας. Έστειλε λοιπόν και το εφώναξε.

Τότε εξετυλίχθη συγκινητικωτάτη σκηνή. Τα δύο αδέρφια ερρίφθησαν εις τας αγκάλας αλλήλων και έκλαιον απαρηγόρητα.

Υποθέτομεν ότι εκείνο το οποίον έγινε διά το εν από το Ορφανοτροφείον Χατζηκώστα θα γείνη και διά το άλλο από το Αμαλίειον, αφού ίσα δικαιώματα έχουν και τα δύο δυστυχισμένα ορφανά θύματα της Βουλγαρικής θηριωδίας».

Τα δύο αδέρφια έμειναν μαζί λίγες μόνο μέρες, καθώς στις 22 Απριλίου/5 Μαΐου μία «φιλόανθρωπος κυρία» της Αθήνας παρέλαβε την Ιωάννα, προκειμένου να τύχει «μητρικής περιθάλψεως και προστασίας», όπως έγραψε η εφημερίδα *Εμπρός*, χωρίς να διευκρινίζεται στο δημοσίευμα αν η φιλόανθρωπος κυρία θα υιοθετούσε το κορίτσι ή θα το κρατούσε στο σπίτι ως εσωτερική υπηρέτρια.

Όσον αφορά τη στιγμή που τα δύο αδέρφια έπρεπε να χωριστούν ξανά: «*Η στιγμή του αποχωρισμού της από του μικρού αδελφού της Ιωάννου, από του οποίου κατά τας τρεις ταύτας ημέρας ουδέ στιγμήν απεμακρύνθη, ήτο συγκινητικωτάτη. Οι δύο μικροί αδελφοί έκλαιον μετά λυγμών και ησπάζοντο αλλήλους*».

Τι ακολούθησε στις ζωές των δύο παιδιών και αν ξανασυναντήθηκαν οι δρόμοι τους, είναι άγνωστο!

- Η Σερραία ποιήτρια Αναστασία Χατζηαράπη

Την γνωρίσαμε ως την πρώτη Σερραία φοιτήτρια, η οποία μάλιστα πρωταγωνίστησε σ' ένα πρωτοφανές επεισόδιο κατά τις πτυχιακές της εξετάσεις το 1905. Τα επόμενα χρόνια η Αναστασία Χατζηαράπη ίδρυσε δικό της εκπαιδευτήριο στο Θησείο, όπου συνεργάστηκε και με τον αδερφό της Θρασύβουλο Χατζηαράπη, επίσης καθηγητή Φιλολογίας αλλά και ποιητή, πατριωτικά ποιήματα του οποίου δημοσιεύτηκαν σε αθηναϊκές εφημερίδες το 1913, εκδόθηκαν σε βιβλίο υπό τον τίτλο «Ποιήματα Εθνικά» και διδάσκονταν στο σχολείο της αδερφή του.

Ποιητική φλέβα όμως είχε και η Αναστασία, η οποία το 1915 εμπνεύστηκε ένα ποίημα με αφορμή τη συμπλήρωση ενός χρόνου από τον ηρωικό θάνατο του Ανδρέα Ζυγομαλά, ο οποίος είχε χάσει την ζωή του στη Νίβιτσα της Βορείου Ηπείρου στις 31 Ιουλίου/13 Αυγούστου 1914 συμμετέχοντας στο επαναστατικό αυτονομιστικό κίνημα των Ελλήνων, που ζούσαν στην περιοχή.

Ανεξάρτητα από την όποια ποιητική αξία αυτό φέρει –και μόνο ως πνευματικό έργο Σερραίας (και είναι ένα ερώτημα πόσα ποιήματα Σερραίων γυναικών είχαν δημοσιευτεί στον τύπο κατά το παρελθόν)– θεωρώ ότι έχει μια θέση στο παρόν αφιέρωμα.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΡΩΑ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΥΓΟΜΑΛΑΝ

Νεράιδες της Ηπείρου καλορρίζικες
στεφάνια μ' ασπρολούλουδα, Νεράιδες πλέκουνε!
κι άλλες απ' τα ποτάμια δάφνες φέρνουνε,
στεφάνια δάφνινα, κι άλλες να πλέξουνε!...

Γιατί, κορίτσα της Ηπείρου καλοστέφανα,
διπλά, κορίτσα μου, στεφάνια γιατί πλέκετε;
Γάμου χορό... α όχι! δε θα στήσετε,
και τα στεφάνια Σας γι' αυτό με δάκρυα βρέχετε!

- Στρώστε μυρτιές, δάφνης κλωνιά, στολίστε όπλα και τρομπέτα!
και σφαίρες εις το τρόπαιο σκορπίστε για κουφέτα!...
Έχομε γάμο αλλοιώτικο, γάμο μ' αθάνατο στεφάνι!
Θα στεφανώση η Πατρίς κ' η Δόξα ένα παλληκάρι!...

- Στρώστε μυρτιές, δάφνης κλωνιά στον Έρωτα τον νέο!
τρόπαιο στήστε ένδοξο, τιμήστ' ένα γενναίο!
Ραντίστε τον με δάκρυα τον τιμημένο γόνο!
Ποια Δόξα είν' αδάκρυτη κι Ανθός με δίχως πόνο!;

Προβαίνει ο νιός προσκυνητά στη Νύφη τη Μεγάλη,
εις το Μεγάλο Θρόνο Της στεφάνι να του βάλει!...
Νειάτα, λεβέντικο κορμί, ηρωικέ Ανδρέα,
πρόσφερες στην Πατρίδα Σου, τη Νύφη την Ωραία!

Γενιάς γενναίας καύχημα Ζυγομαλά Ανδρέα
έδωσες αρρεβώνιασμα εις τη Μεγάλη Ιδέα!
Περήφανοι Σε δέχονται τώρα οι Πρόγονοί Σου!
Τα παλληκάρια με χαρά τιμάνε το κορμί Σου.

Νεράιδες της Ηπείρου καλορρίζικες,
στεφάνια μ' ασπρολούλουδα, Νεράιδες πλέξετε!
κι απ' τα λαγκάδια της Νιβίτσας φέρετε δάφνες
κι απ' την Αυλώνα τα στεφάνια Σας να πλέξετε!

Στολίστε του, κορίτσα της Ηπείρου μας
στολίστε του τον τάφο καλοστέφανα!
Χορό και γάμο ηρωικό εις πανηγύρι
στήστε! με δάκρυα τα στεφάνια Σας να βρέξετε!...

Τρόπαιο είν' ο τάφος Σου, ανδρειωμένε Ανδρέα!
σου τον στολίζει η ένδοξος, η γαλανή Σημαία!...

- Εκπαιδευτικές μεταβολές

Θα ήταν κουραστική η επανάληψη ενός αναλυτικού καταλόγου με όλους τους διορισμούς και τις μεταθέσεις υπαλλήλων στο νομό Σερρών, όπως έγινε για το 1914. Θα σταθώ μόνο σε ορισμένες εκπαιδευτικές μεταβολές.

Αξιοσημείωτες ήταν οι μαζικές απολύσεις διδασκαλισσών και νηπιαγωγών από τα σχολεία των Σερρών το μήνα Σεπτέμβριο είτε επειδή είχαν κριθεί υπεράριθμες είτε επειδή δεν διέθεταν πτυχίο. Διαβάζουμε τα ονόματα στο *Σκριπ* της 26.09.1915: οι νηπιαγωγοί Ελισσάβητ Μέλφου και Μ. Βασιλείου (αμφότερες δίδασκαν μέχρι τότε στο Α' θηλέων Σερρών)· οι δασκάλες του Α' σχολείου θηλέων Α. Δέλλιου, Ε. Πέντζου, Αντιγόνη Βασικύρου, Ε. Χρυσάφη· οι δασκάλες του Β' σχολείου Ν. Χατζηστεργίου και Αικατερίνα Χατζηφωτίου· η Κ. Κούζα και η Θ. Βασικύρου, έως τότε δασκάλες στο Γ' Σερρών, η Σ. Καρυοφύλλη (από το Δ' Σερρών), η Ε. Ιωαννίδου (από το Ε' Σερρών), η Ν. Παναγιώτου και Καρμηλία Φάβρη (αμφότερες μέχρι πρότινος δασκάλες στο Στ' σχολείο Σερρών).

Έγιναν όμως και αρκετές μεταθέσεις εκπαιδευτικών: Ο Δημ. Γεωργιάδης μετατέθηκε από το Δερβέντη στο χωριό Τσοντσουλή· ο Πέτρος Χριστόπουλος από τη Νεόλιανη στο Δερβέντη· ο Κ. Εμμανουηλίδης από το Β' σχολείο Σιδηροκάστρου στο Ράδοβο· ο Ι. Κυριακίδης από το Ράδοβο στη Ραϊκόφτη· ο Δ. Σαρακούρος από το Χατζή-Μπεηλίκ στην Πουρλίδα· ο ιερέας Λάζαρος Δημητρίου από το Μπουρσούκι στον Σταρό· η Μαρία Βλαχογιάννη από το Κουρή στο Καμαρότο· η Γλυκερία Ιωάννου από το Τσουτσουλή στη Νεόλιανη· η Ελίζα Π' Χαριζάνου από την Τζουμαγιά στο Σιδηρόκαστρο· η Αθηνά Δούμπα από τα Άνω Πορόια στο Λάτροβο· η Αθηνά Παντατζή από τον Σταρό στο Σπάτοβο· ο Ευάγ. Κυριακού από τη Ραϊκόφτη στο Χατζή Μπεηλίκ· ο Φορμίων Τορσίνης από το Πρόσνικ στη Χωρόβερα· ο Ι. Κλείτος από τη Χωροβίστα στο Ράχοβο· ο Δ. Ιατρίδης από τη Ράχοβα στο Μανδήλι· ο Στέφ. Ιωάννου από τη Ζηλιάχοβα στη Γρατσάνη· η Μαρία Κωνσταντίνου από το Β' σχολείο Σερρών στη Μερτάτη· η Άννα Ζιάκα από το Σκούντελη στην Κακαράσκα· η Νίνα Σταμούδη από την Κακαράσκα στο Γενή Μαχαλά· η Μαριάνθη μηνά από το Βεζνίκο στην Μπάνιτσα·

η Αικατερίνη Θεοδώρου από τη Βέρτζιανη στην Αναστασιά· η νηπιαγωγός Αναστασία Χαριζάνη από τον Άγκο Μαχαλά στο Ζελάχοβο· η νηπιαγωγός Μαρία Μιχαηλίδου από τη Γρατσάνη στη Γραμέντσα· η νηπιαγωγός Χρυσάνθη Αλβανού από το Νεοχώρι στο Μετόχι, ενώ η συνάδελφός της Αναστασία Μικρού ακολούθησε την ακριβώς αντίθετη πορεία.

Διορισμούς νέων εκπαιδευτικών διαβάζουμε στο *Εμπρός* της 22.11.1915: η Μαρία Κούζα και η Αντωνίνα Γραικοπούλου διορίστηκαν στο Β΄ μικτό σχολείο Σερρών, η Βαρβάρα και η Φιλομένη Δημητριάδου διορίστηκαν στο Γ΄ μικτό σχολείο Σερρών, η Ελένη Χατζή Πανταζή στο Δ΄ μικτό Σερρών, η Μαριέττα Βασιλείου στην κενή θέση του διτάξιου νηπιαγωγείου Ζηλιάχοβας, η Παμφία Νικολάου στο δημοτικό σχολείο Αναστασιάς, ο Παναγ. Κουμάνταρος στο πλήρες δημοτικό σχολείο αρρένων της Νιγρίτας και ο Γεώργ. Λιώτσης στο κοινό σχολείο του Ομούρ-Βέη (σήμερα Καστανοχώρι).

Νωρίτερα μέσα στο 1915, Απρίλιο και Μάιο, είχαν ανακοινωθεί οι διορισμοί των: Λάζαρου Πιπερτζή ως τριτοβάθμιου δασκάλου στο Όρλιακο, Δ. Χονδρόπουλου ως δευτεροβάθμιου δασκάλου στη Βέτερνα, Ν. Παπαγεωργίου ως τριτοβάθμιου δασκάλου στο ίδιο χωριό, Δημητρίου Κοντσέ ως τριτοβάθμιου δασκάλου στο Θολό, Κοσμά Οικονομόπουλου ως τριτοβάθμιου δασκάλου στο Τσεπελτέ (;) και του Μιχαήλ Δανηλίδη ως τριτοβάθμιου δασκάλου στην Τοπόλιανη.

- Κοινωνικά (γάμοι – αρραβώνες)

-- Νέα Αλήθεια, 18.06.1915: «*Εν μέσω ευρέως κύκλου συγγενών και φίλων ετελέσθησαν την παρελθούσαν Κυριακήν υπό τους αρίστους των οίωνών οι γάμοι του ευφήμους γνωστού εκ Σερρών εμπόρου κ. Θωμά Γ. Βλαχοπούλου μετά της θελκτικωτάτης και αφειδώς διά φυσικών και επικτήτων προτερημάτων πεπροικισμένης Δος Ελένης Δ. Πρατογιάννη αδελφής του ενταύθα [σ.σ. στη Θεσσαλονίκη] εμπορευομένου κ. Νικ. Δ. Πρατογιάννη. Τους Στεφάνους αντήλλαξεν ο εκ Σερρών έμπορος κ. Θεόδωρος Ιωαννίδης*».

-- Το Φως, 20.06.1915: «*Την παρελθούσαν Κυριακήν [σ.σ. 14/27 Ιουνίου] ετέλεσε τους γάμους του εν Σέρραις ο κάλλιστος και φιλοπρόοδος νέος κ. Γ. Τιλιτινιάδης μετά της εναρέτου και ωραιωτάτης δεσποινίδος Μαρίκας Ν. Χελίτη*».

-- Η Μαρίκα Οικονομίδου, κόρη του δικηγόρου Αριστ. Οικονομίδη, αρραβωνιάστηκε με τον Π. Αγούλα στις Σέρρες στις 29 Ιουνίου/12 Ιουλίου.

-- Την Κυριακή 2/15 Αυγούστου τελέστηκαν στις Σέρρες οι αρραβόνες του υποδηματοποιού Γεώργιου Α. Καραγκιόζη με τη δασκάλα Αμαλία Α. Τσιτσαρίδου, η οποία καταγόταν από το Μελένικο.

-- Σκρυτ, 01.09.1915: «*Εν στενώ οικογενειακώ κύκλω ετέλεσαν τους γάμους των εν Σέρραις ο ύλαρχος Αναστάσιος Κατσουρόπουλος μετά της Δος Ρίτσας Κωνσταντίνου*».

-- Στις 6/19 Σεπτεμβρίου αρραβωνιάστηκαν στις Σέρρες ο Νικόλαος Ιωάννου και η Αναστασία Αντωνίου Τριανταφυλλίδου.

-- Στις 20 Δεκεμβρίου/2 Ιανουαρίου, αρραβωνιάστηκαν στις Σέρρες ο υπύλαρχος Κωνστ. Παπαϊωάννου και η Βασιλική Ι. Ξυλά.

ΣΕΡΡΑΪΚΕΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ

ΦΑΡΜΑΚΕΙΟΝ
Ο "ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ,"
ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ

Ἐπιστημονικὴ καὶ εὐσυνείδητος ἐκτέλεσις παντὸς εἴδους συνταγῶν ὑπὸ τοῦ διπλωματούχου φαρμακοποιοῦ τῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Ἀποστόλου Παπαδοπούλου. Φάρμακα ἐκλεκτῆς ποιότητος καὶ ἠγγυημένης γνησιότητος. Τιμὴ λογικαί. Ἄν προσεχῶς ἐγκαθίσταται καὶ τμήμα ἀναλύσεων. Τὸ χύτη, προθυμία καὶ ἐχρημύθεια. 1—3

ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΝ

Μία πρόεδρος καὶ ἓν ἔργον ἐξωραϊσμοῦ συνετελέσθη εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον, εἰς τὴν πλατείαν τοῦ ὁποῦ οὗ καλλασθητὸς καὶ οὐλοπρόεδρος πράκτωρ τῶν ἑφημερίδων κ. **Παρασκευᾶς Γιαννόπουλος** ἔστησε καλλιτεχνικὴν περίπτερον, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται Γραφικὴ ὕλη, Κάρτ—Ποστάλ Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος καὶ αἱ ἑφημερίδες τοῦ Παλαιοῦ Πρακτορείου. (358)

ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗ & ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ

ΟΔΥΣΣΕΩΣ Κ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ

ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΥ ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΟΥ

ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ (έναντι Διοικητηρίου)

Ὁ ἐκ Σερρῶν ἰατρός κ. Ὀδυσσεὺς Κ. Ἀργυριάδης ἐπὶ τριετίαν εἰδί, κῶς σπουδάζει ἐν Παριτίοις Γενικὴν Χειρουργικὴν καὶ Γυναικολογίαν-δρῶσε διὰ πρώτην φοράν ἐν Σέρραις Πρώτοπον Θελευτικὴν ἐφωτισμένην μὲ πλουσιωτάτην συλλογὴν χειρουργικῶν ἐργαλείων καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ χρειώδη, ἐν τῇ ἧποῖα ἐκτελοῦνται ἐγχειρήσεις καὶ γίνονται δεκτοὶ καὶ ἐσωτερικοὶ ασθενεῖς ὑπὸ εὐνοῦκωτάτους ὄρους τογγάνοντες πάσης ἐπιστημονικῆς περιθάλψεως, ὑπὸ τὴν ἰτομικὴν ἐπιτηδεῖν τοῦ Διευθύνοντος καὶ εἰδικῆς διπλωματοῦ ζου μακίς-νοσοκόμου ἐφημερευούσης ἐν τῇ Κλινικῇ.

ΠΡΟΤΥΠΟΝ

ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΟΝ ΛΥΚΕΙΟΝ

ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΑΙ ΘΗΛΕΩΝ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ

Ἡ Διεύθυνσις τοῦ Λυκείου γνωστοποιεῖ ὅτι σκοπὸς τοῦ καθιδρόματος τούτου εἶνε ἡ ἑλληνοπρεπὴς μόρφωσις τῶν παιδῶν καὶ ἡ ἐκ παραλλήλου διδασκαλία αὐτῶν ἐν τῇ γαλλικῇ γλώσσῃ ὡς καὶ ἡ ἐν αὐτῇ τελεία πρακτικὴ ἐξάσκησις αὐτῶν.

Διεύσεις τοῦ Λυκείου

- Α'. Νηπιαγωγεῖον διαιτέζ.
  - Β'. Δημοτικὸν μικτὸν σχολεῖον ἐξιτάξιον.
  - Γ'. Τμῆμα συστηματικωτέρας διδασκαλίας τῶν μαθητῶν εἰς τὴν γαλλικὴν, κοπιτικὴν καὶ τὰ ἐργόχειρα.
- Αἱ ἐγγραφαὶ ἄρχονται τῇ 31 Αὐγούστου ἑ. ἑ.
- Κανονισμοὶ παρέχονται δωρεάν τῷ αἰτοῦντι παρὰ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐξνοδοχείου Γαλλία ἐν Σέρραις.

2-20

ΘΕΡΜΑ ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ

ΔΕΜΙΡΙΣΣΑΡ

Ἄρχονται τῇ 1)14 Μαΐου 1915 ἀκριβῶς Ρωμαντικωτάτῃ θέσει ἄνωθι τοῦ ποταμοῦ Στρομῶνος παρὰ τὴν γέφυραν τῶν Ἐνωτικῶν Σιδηροδρόμων καὶ πλησίον τοῦ σταθμοῦ Δεμίρ Ἰσάρ ἀπέχοντος μόλις 5 λεπτά.

Ἄφθονία μεταλλικῶν ὑδάτων Σιδηροδρόμων θερμοκρασίας 42 ο)ο μὲ δύο δεξάμενας μεγάλας.

Δωμάτια λουτρῶν μετὰ καὶ ἄνευ ἐπιπλων.

Παντοπωλεῖον καὶ καφενεῖον ἐν ὠραιότατῃ θέσει κ. τ. λ.

Οἱ πάσχοντες ἐκ χλωροαναιμίας ρευματισμῶν καὶ ἐλαδῶν πυρετῶν θεραπεύονται τελείως. Τὰ μόνα λουτρά ἐν ἀπάσῃ τῇ Μακεδονίᾳ. Ἀνεμπτος περιπέησις, καθαριότης, τιμιότης καὶ ἀσφάλεια ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως εἶναι τὰ συστατικὰ μ.κ. Ἄφθονία ἀμύλων καὶ λαυδῶ εἰς τὸν Σταθμὸν καὶ εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον.

Ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς προσερχομένους νὰ φέρωσι μετὶ τῶν φαγώσιμα κινουσκεπίσματα καὶ πάντα τὰ ἀναγκαζιόντα εἰς τὰς οἰκογενεῖας.

Ὁ πρῶτον Διευθυντὴς τῶν Λουτρῶν Φερρῶν Δεδεαγάτς

Γ. Ψιρόπουλος

1-10

Φαρμακοποιός

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Α.) Αποσπάσματα από ένα μεγάλο αφιέρωμα στην καθημερινότητα των Σερραίων και στην προσαρμογή τους στη νέα πραγματικότητα μετά την πυρπόληση της πόλης το 1913, όπως φιλοξενήθηκαν στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* από τις 20 έως τις 25 Ιανουαρίου 1915². Τα κείμενα υπέγραφε ο Κώστας Ποιμενίδης.

- Ο χαρακτήρας των Σερραίων

Από της απουσίας ημέρας, καθ' ην αι άγριαι ορδαί των Βουλγάρων κατέσκαψαν διά των σατανικωτέρων μεθόδων την πόλιν, εν και ήμισυ έτος παρήλθε. Πώς το χρονικόν αυτό διάστημα διήλθον οι Σερραίοι είνε ζήτημα, το οποίον θα ήξιζε ν' απασχολήση έστω και επ' ελάχιστον το ενδιαφέρον εκάστου Έλληνοσ και παντός άλλου ανθρώπου. Και όμως αι Σέρραι δεν απέθανον. Όχι δε μόνον τούτο, άλλ' η πόλις ζη και κινήται διά μέσου των ερειπίων της, είνε δε ετοιμή ν' αναβίωση ολοσχερώσ και να βαδίση, ευθύσ ως δοθή το σύνθημα προς τα εμπρός, προς την πρόοδον και την ευημερίαν.

- Είνε θαύμα –μοι έλεγεν ανώτεροσ υπάλληλοσ της Νομαρχίασ Σερρών κατά την τελευταίαν διαμονήν μου εν τη πόλει ταύτη– πώς οι Σερραίοι κατορθώνουν να ζουν εδώ εστερημένοι και των τελευταίων προς το ζην εφοδίων.

Και είνε πράγματι θαύμα διά τουσ μη γνωρίζοντασ τον χαρακτήρα των Σερραίων.

Φίλοσ μου καταστηματάρχησ μοι έλεγεν ότι όταν επέστρεψεν εκ της Κουμάριανησ, εκ του παρά τον Στρυμόνα ποταμόν χωρίου, όπου έφυγεν ο περισσότεροσ πληθυσμόσ των Σερρών όταν ήρχισαν οι Βούλγαροι να καταστρέφουν

την πόλιν, εύρε δύο ημέρασ μετά την πυρπόλησιν της πόλεωσ τον μικρόν του σκύλλον καθήμενον επί των ερειπίων της πυρποληθείσασ οικίασ του. Ο σκύλλοσ ήτο νηστικόσ, εφαινότο καταβεβλημένοσ και μόλισ ηδύνατο να κινήθη. Από καιρού εισ καιρόν, λησμονών τα χάλια του εσήκωνεν ο δυστυχής το κεφάλι και αφού έρριπτεν εν βλέμμα γύρω του, έσκυβεν εκ νέου και ελάμβανε το σχήματα της κολούρασ. Και όμως εφύλαττε τα ερείπια, την οικτραν!! περιουσίαν του κυρίου του!!

Μία τοιαύτη περίπου εικόν δύναται να δοθή και διά τον Σερραίον, ο οποίος επέστρεψεν εκ της Κουμάριανησ και ευρέθη προ των ερειπίων της πυρποληθείσασ πόλεωσ.

Είναι αληθέσ ότι οι Σερραίοι κατέβρεξαν με δάκρυα πόνου ψυχικού τα ερείπια των οικιών των και παντός ό,τι απετέλει την υλικήν ευημερίαν των. Δεν απεγοητεύθησαν όμως. Δεν απηλπίσθησαν. Αλλ' αντλούντεσ νέασ δυνάμεισ απεφάσισαν να μείνουν εκεί παρά τα ερείπια με την στερράν θέλησιν να τ' αναστήσουν, να δώσουν εισ αυτά ζωήν και να παρουσιάσουν εισ τον κόσμον όλον ότι είναι ικανοί να φανούν ανώτεροι πασών των περιστάσεων, έστω και των δεινοτάτων.

² Για καλύτερη διαχείριση του υλικού, έβαλα τίτλουσ πριν από όσα αποσπάσματα επέλεξα ν' αναπαράξω, ανάλογα με το περιεχόμενό τουσ.

[...] Ο Σερραίος είχε εκ παραδόσεως αποβιστής, στερρώς ερχόμενος των κληροδοτηθέντων αυτώ υπό των πατέρων του, έχει δε συγχρόνως και αρκετήν δόσιν σωβινισμού, ευγενούς όμως και αποκεκαθαυμένου. Δεν έχει την ιδέαν ότι ο κόσμος όλος περιορίζεται εις την περιφέρειαν της πατρίδος του. Δεν παρασύρεται όμως ευκόλως εις το να πιστεύσῃ ότι παν ό,τι «συμβαίνει και εις τους Παρισίους», κατά την κοινήν φράσιν, είναι και το ορθόν και το λογικώς συμβαίνον. Συζητεί σοβαρώς επί ενός εκάστου προβολλομένου αυτώ ζητήματος και εις τας

αποφάσεις του επιμένει. Η επιμονή του μάλιστα και η επιμονή του εις μίαν ιδέαν είναι παραδειγματική. Ο προ της απελευθερώσεως των Σερρών χρόνος με τα γεγονότα του αυτό αποδεικνύει, το ίδιον δε μαρτυρεί και η στάσις του κατά τα συμβάντα μετά την απελευθέρωσίν του.

Αυτός είναι ο χαρακτήρ των Σερραίων, οίτινες, ως κατωτέρω θα ίδωμεν, αγωνίζονται αγώνα επίμοχθον προς αναβίωσιν της ωραίας πατρίδος των.

- Οι πρώτες στιγμές μετά την επιστροφή και ο αγώνας για την επιβίωση

[...] Αλλ' αι πρώται εντυπώσεις παρέρχονται. Η ιδέα της αύριον έρχεται ζωηροτέρα και τα διάφορα συναισθήματα το εν μετά το άλλο, κατά την βαθύτητα αυτών, υποχωρούν προ του συναισθήματος της αυτοσυντηρήσεως. Ο πόλεμος κατά των Βουλγάρων εξηκολούθη ακόμη. Η κυβέρνησις και όλοι αι υπηρεσίαι ήσαν απασχολημένοι με αυτόν. Και αυτή η αποστολή του άρτου εις τους Σερραίους δεν ήτο δυνατόν να γίνεται επ' αόριστον. Τα δε κατά τας πρώτας ημέρας αποστολέντα βοηθήματα εις ενδύματα και ασπρόρρουχα δεν θα προήρχοντο εκ πηγής ανεξαντλήτου. Έπρεπε λοιπόν οι Σερραίοι να φροντίσουν να εξοικονομήσουν τα αναγκαία αυτοίς εξ ιδίων. Αυτό το ηννόησαν αμέσως. Έπειτα και το αίσθημα της φιλοτιμίας δεν τους επέτρεπε να εξακολουθήσουν δεχόμενοι δωρεάς.

Εις τους πλείστους όμως δεν έμεινε τίποτε. Έπρεπε να δημιουργήσουν. Τα μικροπαντοπωλεία των περισωθεισών δύο συνοικιών κατέστησαν τα μόνα κέντρα των συναλλαγών. Οι κύριοί των

προσέφερον τα πωλούμενα εις υπερόγκους τιμάς. Όσοι είχαν το ευτύχημα να έχουν ελάχιστα χρήματα τα διέθετον ευχαρίστως δι' έν ών [= αβγό] ή διά ένα πήχυν υφάσματος διά να περιποιηθούν το νησικόν και γυμνόν παιδάκι των. συγχρόνως ήρχισε και η κατασκευή παρασηγημάτων, τα οποία θα εχρησίμευον ως καταστήματα. Αι κομποπόλεις και τα χωρία της επαρχίας έσπευσαν αμέσως εις βοήθειαν των Σερραίων. Οι κάτοικοι της υπαίθρου χώρας εδοκιμάσθησαν και αυτοί διαρκούντος του βουλγαρικού ζυγού. Δεν είχαν όμως το ατύχημα να καούν. Και επομένως κάτι είχαν. Εκ τούτου λοιπόν έσπευσαν να προσφέρουν εις τους Σερραίους. Κανείς εκ των χωρικών δεν ηρνήθη την ταχείαν διακανόνισιν των λ/σμών του με τους εμπόρους Σερρών. Όλοι επλήρωσαν εν μέρει ή εν συνόλω τας υποχρεώσεις των.

Παραλλήλως προς τούτο και η αγορά Θεσσαλονίκης εφάνη γενναιόδωρος προς την αγοράν Σερρών. Με την καταστροφήν των Σερραίων εκινδύνευον και μεγάλα συμφέροντα Θεσσαλονικέων εμπόρων. Η τιμότης όμως του Σερραίου

ήτο η μεγαλύτερα εγγύησις διά πάσαν ασφάλειαν. Η απαίτησις βεβαίως της εις τον άρτιον εκπληρώσεως των υποχρεώσεων των εμπόρων δεν ήτο δυνατόν ν' αποτελέση κατόπιν τιαύτης καταστροφής θέμα συζητήσεως. Περί ενός όμως ικανοποιητικού συμβιβασμού ουδεμία υπήρχεν αμφιβολία.

Εκ της σκέψεως λοιπόν ταύτης αγόμενοι οι έμποροι Θεσσαλονίκης έσπευσαν να βοηθήσωσι τους εν Σέρραις συναδέλφους των και ήνοιζαν αυτοίς νέας

- Η υπομονετική προσμονή της ανοικοδόμησης

[...] Αι ημέραι όμως παρήρχοντο και οι μήνες επίσης. Και τα ερείπια εξηκολούθουν να μένουν εις την θέσιν των. Ολίγοι μόνον δρόμοι ηνοιχθήσαν μεταξύ αυτών, η δε υπηρεσία εκ των ενόντων συσταθείσης Δημαρχίας περιορίσθη εις το να ζελασπώνη κεντρικούς δρόμους τινας.

Τα υπομνήματα των Σερραίων αλλεπάλληλα ελάμβανον την προς Αθήναν άγουσαν. Ουδεμίαν όμως εδίδετο οριστική απάντησις εκτός μερικώς υποσχέσεων.

Αλλ' αι υποσχέσεις οσονδήποτε και αν είχαν πομπώδη και επίσημον χαρακτήρα έμειναν πάντοτε υποσχέσεις.

Εζητήθησαν επίσης πιστώσεις ή δάνεια ανερχόμενα εις 15 ή μόνον 5 εκατομμύρια, τα οποία θα εχρησίμευον ως πρώτα κεφάλαια διά την ανέγερσιν των οικιών. Εζητήθη όπως η Βουλή ψηφίση το δάνειον τούτο το οποίον θα έδιδεν εις τους Σερραίους η Εθνική Τράπεζα. Ουδέν όμως εκ τούτων εγένετο. Αι ελπίδες των κατοίκων της ατυχούς πόλεως εζηφανίζοντο η μία κατόπιν της άλλης.

Ότε, κατόπιν μακράς σιωπής των αρμοδίων, ερρίφθη εις το μέσον η γνώμη να ανεγερθή η πόλις επί νέου σχεδίου

ουχί μεν μεγάλας οπωσδήποτε όμως ικανοποιητικές πιστώσεις. Το εμπόριον δι' αυτού του τρόπου εσημείωσεν ολίγην κίνησιν. Παραλλήλως ήρχισαν να εργάζονται και οι επαγγελματίαι.

Μετά τινα δε, σχετικώς ολίγον, χρόνον, οι Σερραίοι δεν επλούτισαν μεν ουδέ έφθασεν ο καθείς των εις την θέσιν της ανεξαρτησίας, έπαυσαν όμως να ζουν διά των δωρεών και εις βάρος ενός συσσιτίου.

συμπληρούντος τους όρους μιας νέας πόλεως. Δρόμοι ευρείς, πλατεΐαι μεγάλα, υπόνομοι και τόσα άλλα εκρίθησαν απαραίτητα διά την νέαν πόλιν.

- Ας εΐνε, είπον οι Σερραίοι.

Νέα πάροδος μακρού χρόνου και ουτε μηχανικοί δεν εφαινοντο. Εις δε τας επανειλημμένας υπομνήσεις των Σερραίων εδίδετο η στερεότυπος απάντησις: Υπάρχει έλλειψις μηχανικών!

Τέλος, καθ' υψηλήν διαταγήν του Βασιλέως Κωνσταντίνου απεσπίασθησαν μηχανικοί τινες του στρατού εις την χάραξιν του χάρτου της νέας πόλεως. Επί μήνας και μήνας εξηκολούθησεν η εργασία της καταμετρήσεως. Οι Σερραίοι έβλεπον τας ενεργείας των αρμοδίων και εννόουν ότι η υπόθεσις θα πηγαίνει εις μάκρος. Αλλά δεν απηλπίζοντο.

Ο βρεγμένος από την βροχήν δεν φοβείται, έλεγον, και οι καυμένοι αν δεν έχουν σπίτια, ας είναι καλά όλοι εκείνοι που ημπορούν να μας βλέπουν εις αυτήν την κατάστασιν.

Μετά μακράς συζητήσεις η Βουλή εγέννησε τον νόμον 455, περί της ανοικοδομήσεως του εμπρησθέντος τμήματος της πόλεως Σερρών. Ο νόμος ούτος

είνε, όπως εγράφη, αντιγραφή του νόμου περί ανεγέρσεως της γερμανικής πόλεως Φραγκφούρτης.

- Τέλος πάντων θα έχουμε και ημείς μίαν ωραίαν πόλιν όπως η Φραγκφούρτη, είπον μερικοί.

Αλλ' ο νόμος ζητεί νέας αναβολάς. Χρειάζεται η εξακρίβωσις των οικοπέδων, η σύνταξις νέου χάρτου, οριστικού τούτου, ενστάσεις διάφοροι, χίλια άδειαι και διατυπώσεις. Όλα αυτά απαιτούν ένα χρόνον τουλάχιστον εξάμηνον,

ώστε ο πρώτος λίθος προς ανοικοδόμησιν της πόλεως Σερρών θα κατατεθή μόνον κατά μήνα Ιούνιον ή Ιούλιον.

Εν τω μεταξύ θα έλθη το φθινόπωρον, θα έλθη ο άλλος χειμών και τοιούτρόπως θα παρέλθουν τρία ολόκληρα έτη χωρίς να έχη αρχίση η εκπλήρωσις των υποσχέσεων.

Και εν τω μεταξύ τι γίνεται; Οι Σερραίοι εξακολουθούν γυμνάσια αντοχής εις τας δοκιμασίας.

Β.) Τον Ιούνιο του 1915 η εφημερίδα *Ακρόπολις* άρχισε να φιλοξενεί σε τακτική βάση τις «φύρδην μίγδην» ανταποκρίσεις συνεργάτη της, ο οποίος βρέθηκε στη Μακεδονία, όμως δεν υπέγραφε τα κείμενά του, ώστε στάθηκε αδύνατο να τον ταυτοποιήσω. Σε μία από τα ανταποκρίσεις του, που –συμπτωματικά;– δημοσιεύτηκε στις 29.06, κατέγραφε τις εντυπώσεις του από την πόλη των Σερρών, την οποία ήθελε επί πολλά χρόνια να επισκεφτεί, από την εποχή που φοιτητής ακόμα στη Γερμανία είχε γνωρίσει τον Δημήτριο Μαρούλη και τον Χριστόφορο Σεβαστίδη, του οποίου μάλιστα έπλεξε το εγκώμιο, περιγράφοντάς τον ως «ποιητήν, μυθιστοριογράφον, καθηγητήν, δημοσιογράφον, ρήτορα, μίαν δαιμονίαν φύσιν, ένα υιόν ποιητρίας, από την Σκύρον, μίαν μαγνητικήν φυσιογνωμίαν η οποία υπενθύμιζεν εξ άλλους τύπους της Μεγάλης Γαλλικής Επαναστάσεως».

Φθάνοντας όμως στην πόλη διαπίστωσε κάτι παράδοξο:

«Πηγαίνεις εις τας Σέρρας, ζητάς Σερραίους και δεν τους βρίσκεις. Αυτοί εννοείτε δεν ζητούν κανένα. Πηγαίνεις εις την Βέρροϊαν, ζητάς Βερροϊώτας και δεν τους βρίσκεις. Ούτε αυτοί ζητούν τον ερχόμενον. Το ίδιο και εις τας άλλας πόλεις. Αφού ούτε εις αυτήν την Θεσσαλονίκην ευρίσκεις Θεσσαλονικείς. Απαντάς εις τας Μακεδονικάς πόλεις Στερεοελλαδίτας, Σπαρτιάτας, Ανδρίους, Αθηναίους, Βολιώτας, Καρδιτσιώτας, Ναυπακτίους, Παλαιοέλληνας εν γένει, αλλά Μακεδόνας ου. Αι Μακεδονικάί κοινωνία μου έκαμαν την εντύπωσιν χανουμισσών που είναι κρυμμένες πίσω από τα καφάσια τους. Τας διαισθάνεσαι, αλλά δεν τας βλέπεις!»!

Φυσικά ο συντάκτης γνώρισε και κάποιους Σερραίους, για τους οποίους μπήκε στον κόπο να γράψει την προσωπική του άποψη, όπως για τον νομογεωπόνο Αθ. Αργυριάδη και τους δικηγόρους Γεώργιο Λεφάκη και Νικόλαο Αβραάμ³.

Ένα κομμάτι γερμανικής υπαλληλίας ο Νομογεωπόνος κ. Αθ. Αργυριάδης. Νεαρώτατος, ξανθός, Σερραίος, σπουδάσας θεμελιωδέστατα εις την Γερμανίαν, θεωρεί την υπαλληλίαν ως κάτι τι ιερόν, μη απασχολούμενος από τίποτε άλλο παρά από την εργασίαν του, -υπηρετεί τώρα ως στρατιώτης με τον βαθμόν δεκανέως- μη ενδιαφερόμενος ούτε διά πολιτικήν. Γνωρίζων καθ' ο Σερραίος άρισταν την γεωργικήν περιφέρειαν, ο κ. Αθ. Αργυριάδης δύναται να χαρακτηρισθή πρόγματι ως πρότυπον νομογεωπόνου.

Κρίμα μόνον ότι η στρατιωτική υπηρεσία αν και απογυμνασθέντα τον κρατεί ακόμη εις τας τάξεις εβραϊκώς ερμηνεύοντα τον νόμον και δεν τον αποσπά ώστε να μη στερείται ένα τόσο σπουδαίον γεωργικόν τμήμα ως ο Νομός Σερρών τον θεράποντα ιατρόν του.

Έχει ιδρύση έως τώρα επτά γεωργικούς συνεταιρισμούς λειτουργούντας προ τινων μηνών, αγωνίζεται δε εις το να τους φέρη εις θέσιν να αγοράσουν όλας τας αναγκαϊούσας γεωργικάς μηχανάς, διότι εις την Μακεδονίαν δυστυχώς υπάρχει έλλειψις γεωργικών χειρών.

[...] Δύο αντιπρόσωποι του δικηγορικού κόσμου, οι οποίοι δεν είναι μόνον δικηγόροι, εφείλκυσαν το ενδιαφέρον μου.

Ο κ. Γεώργιος Λεφάκης.

Ο κ. Νικόλαος Αβραάμ.

Ο πρώτος έχει γυρίσει όλην την Ευρώπην μελετών τα αστυνομικά και δημοτικά συστήματα. Ιδίως την Γερμανίαν και την Αγγλίαν. Τα εμελέτησε δε τόσο καλά ώστε σήμερα, αν εκαιέτο έξαφνα να οργανώσει την Αστυνομίαν εις την Ελλάδα, θα την οργάνωνεν επί των υγιών βάσεων της αστυνομικής επιστήμης και θα είχομεν όχι χωροφυλακήν, αλλά ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΝ. Ευχάριστος δε εκτόκτως εις το διαλέγεσθαι, γνωρίζει ανεκδοτικώς όλην την κοινοβουλευτικήν ιστορίαν της τελευταίας γενεάς, φαίνεται δε ώριμος και διά την βουλευτικήν αποστολήν.

Ο δεύτερος είναι ο Βενιαμίν των δικηγόρων των Σερρών. Χωρίς να είναι και Βενιαμίν –δηλαδή ο τελευταίος– εις την ικανότητα, τας γνώσεις και την ευγλωτίαν. Υπέρ την δικηγορικήν του μύρφωσιν θέτει τα ιδανικά της γενικής μορφώσεως, ενδιαφέρεται περί όλων, μέχρι και της φιλολογίας, γράφει και δημοσιογραφεί εξ επαγγέλματος, ως μαρτυρούν αι διάφοροι επιστολαί του που δημοσιεύομεν εκάστοτε εις την «Ακρόπολιν» και έχει τοιαύτην οξύτητα εις το λέγειν και εις το τονίζειν και εις το εξοίρειν⁴.

Μίαν ημέραν αφεύκτως και αυτόν θα τον έχωμεν βουλευτήν.

³ Ο δημοσιογράφος έγραφε και για κάποιον Μαρούλη (χωρίς ν' αναφέρεται το βαφτιστικό του όνομα), τον οποίο παρουσίαζε ως «ένα εκ των μελλόντων υποψηφίων Δημάρχων των Σερρών», γιό του «μεγάλου παιδαγωγού Δημητρίου Μαρούλη» με σπουδές στη Γερμανία και άνδρα «θετικό, ολιγόλογο, [που] επιθυμεί την Δημαρχίαν δι' ουδένα άλλον λόγον παρά διά να ανυψώσει τας Σέρρας εις περιωπήν πολιτισμένης πόλεως». Ήταν άραγε ο Κωνσταντίνος Μαρούλης που εξελέγη βουλευτής τον Δεκέμβριο 1915; Ήταν όντως γιος του σπουδαίου παιδαγωγού; Το κείμενο δεν βοηθάει περισσότερο.

⁴ Άρθρα του Ν. Αβραάμ, που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα Ακρόπολις: ΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ (25 και 26.06.1915), ΟΙ ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ (06.07.1915).

Ένα δεύτερο απόσπασμα από το ίδιο δημοσίευμα, που παρουσιάζει κάποιο θεωρητικό ενδιαφέρον, είναι η περιγραφή μιας απίθανα αποκρουστικής απόπειρας αγοράς χαλβά, που στην πραγματικότητα βέβαια ήταν περίφημος σερραϊκός ακανές, ένα είδος λουκουμιού όπως θ' αναγνώριζε από τη γεύση και ο συντάκτης του κειμένου, που εκτός των άλλων μετονόμασε και τον Λαϊλιά σε... Λειλιά!

Τελειώνω τας Σερραϊκάς μου εντύψεις με το επεισόδιον της αγοράς ενός περιφήμου χαλβά.

Η συντροφιά μας απετείλει από τον κ. Νομόρχην, τον κ. Γ. Λεφάκην, τον κ. Ν. Αβραάμ και τον γράφοντα.

Ο προτελευταίος μας υπέμνησε ότι αι Σέρραι είνε περίφημοι διά τον περιφημότερον χαλβάν του κόσμου. Ότι ο χαλβάς αυτός ονομάζεται Ελχαλές ή Αλχαλάς—δεν ενθυμούμαι καλά—κατασκευάζεται μόνον εις τας Σέρρας και πουθενά αλλού. Ότι δε τον έχει μονοπόλιον μία και μόνη Οθωμανική οικογένεια των Σερρών το μυστικό, ως να πρόκειται περί αλχημείας, μεταδιδόμενον από πατρός εις υιόν. Και ότι κατασκευάζεται με το νερό μιας πηγής μακρυνής, κειμένης μεταξύ Δεμίρ Ισσάρ και Σερρών, ονομαζομένης δε ποιητικώτατα Λειλιά.

Όλα αυτά άναψαν την περιέργειάν μου—και την λοιμαργίαν μου— και επορευόμεθα ως έλαφοι διψώσαι προς την Λειλιάν και το θαύμα της.

Ωδηγήθημεν, όχι εις χαλβατζίδικον, αλλ' εις την αυλήν ενός τεμένου. Εκεί δε επί του μαρμαρίνου εδωλίου μιας βρύσης εκάθητο οκλαδόν γέρων Οθωμανός σαρικοφόρος, έχων πλησίον του ένα κυλινδρικών τενεκέν, όστις περιείχε τον μυστηριώδη χαλβάν, παρά δε τον τενεκέν έτερος Οθωμανός έβαινε την κτριλισμένην από την βρώμαν άσπρην κάλτσαν του.

Ο συνδυασμός βέβαια δεν ήτο ορεκτικός. Ούχ' ήπτον απετάθημεν προς τον χαλβατζήν, όστις προθυμώτατα άνοιξε τον ιερόν τενεκέν, όπου ο χαλβάς, κομμένος εις μικρά τεμάχια, μεγέθους λουκουμιών, είχε δε εντελώς, όχι μόνον το μέγεθος, αλλά και την όψιν και το ζαχάρωμα—ίσως δε και την γεύσιν—λουκουμιού.

Έβαλε την χερούκλαν του, έβγαλε ένα δυο κομμάτια και μας τα προσέφερε.

Η καρβαλιστική κάλτσα αφ' ενός, η χερούκλα αφ' ετέρου, έκομιαν το αποτέλεσμα τους και απεμακρύνθημεν σεμνώς και οι τέσσαρες.

Αλλά το μικρόβιον της περιεργείας, φοδραρισμένης από λοιμαργίαν, δεν ησύχαζε. Διά τούτο μετά το πρόγευμα, διευθύνθημεν και πάλιν εις τον πρωτότυπον χαλβατζήν.

Ο βάνων την κάλτσαν του βρωμόανθρωπος έλειπεν. Άλλη όμως κάλτσα, χωρίς καλτσοφόρον, κανελλιά αυτή, προσέκειτο μυστηριωδώς παρά τον πολύτιμον Τενεκέν. Τι εζήτει, αγνοώ. Ο χαλβατζής όμως την έπιασε στα χέρια του, έπειτα άνοιξε πάλιν τον τενεκέν, έλαβε ένα τεμάχιον χαλβά, όστις φαίνεται να ήτο κορδάτος, έχωσε τα νύχια του διά να του κάμη λαπαροτομίαν και να μας αποκαλύψη τα κάλλη του και την φοράν αυτήν μας έτρεψεν εις φυγήν, όχι πλέον και τόσην σεμνήν.

Αυτή είνε η ιστορία του περιφήμου Χαλβά Αλχαλά, που κατασκευάζεται από το περιφημότερο νερό Λειλιά.

Γ.) Το καλοκαίρι του 1915 τα Άνω Πορόια αποτέλεσαν παραθεριστικό προορισμό για πολλές οικογένειες από τη Θεσσαλονίκη και άλλες πόλεις της Μακεδονίας, οι οποίες αναζητούσαν τη δροσιά και τον καθαρό αέρα σ' ένα περιβάλλον με πλούσια βλάστηση και ωραία θέα. Οι παραθεριστές δεν περιορίστηκαν σε εκδρομές γύρω από την κωμόπολη, αλλά υπήρχαν και κάποιοι τολμηροί και μάλιστα γυναίκες, οι οποίες επιχείρησαν να εκδράμουν στην κορυφή του βουνού. Ήταν κάτι εξαιρετικά παράτολμο, το οποίο μέχρι τότε διακινδύνευαν μόνο οι στρατιώτες. Περισσότερα γι' αυτόν τον νεωτερισμό του γυναικείου αλпинισμού επί του Μπέλες διαβάζουμε στην εφημερίδα *Μακεδονία* της 09.08.1915:

[...] Έως τώρα οι εκδρομαί αυτά υπήρξαν μονοπόλιον, αν θέλετε ακαρεία, των στρατιωτικών αποσπασμάτων, τα οποία αναβαίνουν επιπόνως τας κλιτύς του όρους επί τρεις έως τέσσαρας ώρας μέχρι των φυλακίων των σκαρφαλωμένων εις τα υψηλότερα σημεία της οροσειράς.

Αλλά προχθές έγινε το τόλμημα και οι ακρώρειαι αυτά, τας οποίας έχουν καταστήσει επίφοβους και τρομεράς οι κοιτατζήδες, υπετάχθησαν εις την ψυχαγωγίαν του υγιούς και φαιδρού περιηγητισμού. Και, απίστευτον, πόδες παρθένων επάτησαν κατά πρώτον τας παρθένους και αγρίας εκείνας δυσχερείας.

Πράγματι το πρώτον караβάνιον ιδιωτών περιηγητών, αλπινιστών μάλλον, το οποίον εξέδραμε μέχρι του ύψους του Δεμίρ Καπού, μιάς των υψηλοτέρων κορυφών του Μπέλες, απετέλεσθη από μίαν παραθερίζουσαν οικογένειαν, την Καν Καπετανοπούλου, τας δεσποινίδας Νίτσαν και Άνναν Παπαριστοτέλους, τας δεσποινίδας Κατίναν και Τουλιάν Καραντινού και τον αδελφόν

των κ. Γεράσιμον Καραντινόν, με την ευγενή συντροφίαν του φρουράρχου Ποροΐων λοχαγού κ. Πικουλάκη. Τεσσάρων περίπου ωρών αναρρήχσις διά μέσου δασοσκεπούς φύσεως, και έπειτα επάνω από την πανύψηλον σκοπιάν του Δεμίρ Καπού, κοντά εις το θαυμάσιον δάσος το επί του βουλγαρικού εδάφους, η απέραντος θέα όλης της εκτάσεως από του Στρυμόνος μέχρι του Αζιού και του φαιοκυάνου [= γκριζογάλαζου] Αιγαίου. Δύο οβελία υπό την σκιάν και άπειροι φιλοφρονήσεις από τον διοικητήν του φυλακείου μας ανθυπολοχαγού κ. Χατζηαθανασίου και τον βούλγαρον ανθυπολοχαγόν, τον διοικητήν του αντικρυνού φυλακείου εις απόστασιν 15 μέτρων συνεπλήρωσαν την απόλαυσιν της ωραίας αυτής εκδρομής.

Αι χαριτωμένα περιηγήτριαι αφηγούνται θαυμάσια διά την ωραιότητα του ελληνικού αυτού Πραβίνου αλπινισμού. Αλλά και... βήχουν, διότι εις το ύψος εκείνο των 1700 μέτρων το κρύο δεν χωρατεύει. Προειδοποίησις αυτό διά τους μέλλοντας εκδρομείς.

Δ.) Μια αναδρομή στο –απώτερο, αλλά και πρόσφατο– μεγαλειώδες παρελθόν της Αλιστράτης επιχείρησε ο με το ψευδώνυμο «ΔΙΑ-βάτης» συνεργάτης της εφημερίδας *Το Φως* στο φύλλο της 20.11.1915.

Επί των λοφοσειρών κειμένων βορείως του Παγγαίου κείται η κομμόπολις Αλιστράτη συγκεκριμένη εκ 500 και πλέον οικιών. Το όνομά της είναι διπτόν, Αλιστράτη ή Αρχιστράτη. Αι περί αυτού γνώμαι των χωρικών συγχέονται· Αλιστράτη σημαίνει οδόν άγουσαν προς την θάλασσαν, Αρχιστράτη δε πηγάζει εκ της νοτίας συνοικίας της κομμοπόλεως ανέκαθεν ονομαζομένης των Αρχιστρατήγων. Συγκαταλέγεται δε μεταξύ των αρχαιοτέρων πόλεων της Ανατ. Μακεδονίας, ακμάσασα ποτέ πριν της κατασκευής της Σιδ. γραμμής ως σπουδαίον εν τη Ανατολική εμπορικόν κέντρον. Τότε πανταχόθεν ήρχοντο εκ Μακεδονίας εις τας αγοράς της Αλιστράτης και το χρήμα άφθονον συνέρρεεν εις αυτάς και δη εκ του κατ' εξοχήν εμπορίου του βάμβακος, όστις σπειρόμενος εις χιλιάδας στρεμμιάτων προεπιμάτο διά την εκλεκτότητά του.

Το προϊόν τούτο μεταφέρετο διά καρβανίων καμήλων τόσον εις την Ανατολ. Τουρκίαν όσον και εις Σερβίαν και Αυστριαν. Πολλοί γέροντες Αλιστρατινοί έχουσι μεταβή επί ημιόνων μέχρι Βελιγραδίου και Βιέννης.

Παραλλήλως προς την οικονομικήν ευεξίαν έβαινε και η πνευματική μόρφωσις. Υπήρχον τότε πολλά σχολεία εις α [= στα οποία] εφοίτον μαθηταί εκ των περιχώρων. Διετηρούντο Αστική Σχολή και δύο Γυμνάσια.

Η πλουσία λουπόν αύτη, η περίοπτος κομμόπολις Αλιστράτη μετά την ακμήν έβαινε την οδόν της παρακμής της.

Μετά την κατασκευήν της Σιδ. γραμμής ερρίφθη εις την αφάνειαν. Και εν τη εποχή ταύτη το απεχθές έργον του Βουλγαρισμού μετεδόθη εις Αλιστράτην. Οι κάτοικοι αυτής οι αγνοί Έλληνες, οι σπουδασταί της Ελλ. Ιστορίας διατηρούντες αλώβητα εν τη δουλεία τα Ελληνικά αισθήματα και τροφοδοτούντες με την μεγάλην ελπίδα τα εθνικά μας όνειρα, οι Αλιστρατινοί αυτοί δεν διέφυγον την πλεκτόνην της Βουλγαρικής προπαγάνδας και πολλοί εκ τούτων γενόμενοι συντω χρόνω περισσότεροι κατήνησαν ουχί μόνον ν' ασπασθώσι, αλλά να υποθάλωσι τον Βουλγαρισμόν.

Η κηλίσ της απιστίας είχε μολύνει την Ελληνικήν κομμόπολιν. Αι Τουρκακιά αρχαί εβασάνισαν, εφυλόκισαν, εξόρισαν τους Βουλγαροφώνους και το κακόν έστι προ της βίας επί τι χρονικόν διάστημα έως της εμφανίσεως του Πανίτσα. Αι κακουργίαι του και ο τρόμος ον ανέπνευσε, παρέδωκε την Αλιστράτην εις τον εκβουλγαρισμόν. Αλλ' ο φιλόπατρις Μητροπολίτης Δράμας, ο αντάρτης, ο καπετάνιος αυτός του Ελληνισμού της Μακεδονίας, ο τολμηρός και δοξασμένος σημαιοφόρος των μεγάλων ονείρων μας Αγαθάγγελος, νυν Μητροπολίτης Σμύρνης, αντέταξε λυσσώδη άμυναν εις τα έργα της βουλγαρικής προπαγάνδας, ειργάσθη, εκτύπησε και κατ' ολίγον επέτυχε. Τα πράγματα ήλλαξαν. Έρχεται ο οπλαρχηγός Δούκας και η Αλιστράτη γίνεται έδρα του.

Οι κάτοικοι επανέκτησαν το απωλεσθέν θάρρος. Οι βουλγαρόφωνοι ε-

ξηφανίσθησαν. Ο Δούκας επανειλημμένως συγκρουσθείς εκάθαιρε το έδαφος εκ των λυμαιομένων αυτό συμμοριών.

Εσπέραν τινα μεταβάς εις Γρατσάνην περί την ώραν απέχουσα εξ Αλιστράτης εξόντωσε κυριολεκτικώς την συμμοριάν του διαβοήτου Πανίτσα, μόνου αυτού διαφυγόντος.

Η μεγάλη επιτυχία του περιφήμου Αρχηγού έδωσε νέαν ζωήν και ανέπτυξε την προς την Πατρίδα πίστην και αφοσίωσιν των κατοίκων.

Εν τη κωμοπόλει τούτη ιδρύθη κατόπιν οικοτροφείον, εν ω διητώντο οι παίδες των εκ των βουλγαρικών επιδρομών παθόντων οικογενειών της και των περιχώρων.

Η Αλιστράτη γενομένη και δευτέρα έδρα του Μητροπολίτου Δράμας υπήρξε έκτοτε σημαντικόν κέντρον. Υπέστη όμως πλείστας όσας δοκιμασίας κατά την ολιγόχρονον βουλγαρικήν κατοχήν. Ολόκληρα Συντάγματα βουλγαρικά εστρατωνίζοντο εν αυτή παρ' όλην την δυσαναλογίαν και ανεπάρκειάν της, τα

οποία υποχρεούντο να τροφοδοτώσιν οι κάτοικοι, ους μεγάλη οικονομική δυσπραγία ήρχισε κατατρύχουσα.

Ωσάν να μη έφθανον τα ανωτέρω δεινοπαθήματα, οι βάρβαροι κατακτηταί επεχείρησαν εκ νέου τον βουλγαρισμόν, αλλ' ευρέθησαν προ της σιδηράς ανάγκης και το «πεινασμένο αυτό σκυλλόγι του Κρούμου» εξετράπη εις βιαιοπραγίας, εις λεηλασίας και αρπαγάς κατά των κατοίκων.

Έκαυσαν 20 περίπου οικίας και πολλά καταστήματα. Και νυν οι κάτοικοι υπείκοντες εις τα φιλοπάτριδα αισθήματά των και τας παραδόσεις των προσήνεγκον υπέρ του Ελληνικού Στόλου 60,000 φράγκων. Πρωτοστατών ο παλαίμαχος και δραστήριος Δήμαρχός της Βασίλειος Ρόγιας και ο ρέκτης αστυνομικός υποδιευθυντής κ. Πέτρος Κεζήρης, εις τας ενεργείας του οποίου άπασα η περιφέρεια Αλιστράτης οφείλει την ισονομίαν, την καλή διοίκησιν και ασφάλειάν της.

1916

Το ειρηνικό 1916

Στη σκιά του βομβαρδισμού της γέφυρας του Δεμίρ Ισσάρ (και άλλων σημείων στην ανατολική Μακεδονία) και των συνεπειών της περιστράφηκε η σερραϊκή επικαιρότητα στις αρχές του 1916.

Από την πρώτη μέρα του χρόνου άρχισαν και πάλι να εκτελούνται τα δρομολόγια των τρένων μεταξύ Δράμας και Σερρών, ενώ στις 3/16 του μήνα αναχώρησε από τη Θεσσαλονίκη με προορισμό την Καβάλα το πρώτο ταχυδρομείο μετά την καταστροφή των γεφυρών μέσω του ατμόπλοιου Τζον, που μετέφερε 75 σάκους για Σέρρες, Δράμα, Τουρκία και Βουλγαρία.

Η πλήρης αποκατάσταση της σιδηροδρομικής επικοινωνίας μεταξύ Δεμίρ Ισσάρ και Οξιλάρ (σήμερα Τοξότες Ξάνθης) με ενδιάμεσους σταθμούς τις Σέρρες και τη Δράμα θα ολοκληρωνόταν μέχρι τις 7/20 Ιανουαρίου. Περισσότερος χρόνος απαιτήθηκε ωστόσο για την επιδιόρθωση των μικρών ξύλινων γεφυρών, που βρίσκονταν επί της αμαξιτής οδού Σερρών-Θεσσαλονίκης.

Πριν όμως ασχοληθούμε με τις σημαντικές εξελίξεις που οδήγησαν στη δεύτερη βουλγαρική κατοχή των Σερρών (ιδωμένες πάντα από την οπτική των εφημερίδων της εποχής εκείνης), ας σταθούμε πρώτα σε κάποια πιο ειρηνικά –ευχάριστα και δυσάρεστα– γεγονότα του 1916 με σερραϊκό ενδιαφέρον.

-- Για παράδειγμα στην αρχή της χρονιάς οι τάσεις ήταν θετικές σχετικά με τις αγοραπωλησίες των καπνών, οι οποίες φαίνεται ότι δεν είχαν επηρεαστεί από τον βομβαρδισμό. Την πρώτη εβδομάδα του χρόνου μόνο στις Σέρρες αγοράστηκαν περίπου 2000 οκάδες καπνού β' ποιότητας από διάφορους μεγαλέμπορους και αντιπροσώπους αμερικανικών εταιριών, ενώ αισιόδοξες ήταν οι εκτιμήσεις και για τη συνέχεια.

-- Στις 4/17 Ιανουαρίου, μια πυρκαγιά, που είχε ξεσπάσει από άγνωστα αίτια (ενδεχομένως κι από εμπρησμό), στο χωριό Πρόσνικ (Σκοτούσσα) αποτέφρωσε τον αχυρώνα του Ριζά βέη, μέσα στον οποίο ήταν αποθηκευμένες 50.000 οκάδες χόρτου. Οι συνολικές ζημιές ανήρθαν σε 10.000 δραχμές.

-- Στις 12/25 Ιανουαρίου ο αστυνομικός σταθμάρχης του Πρόσνικ ενημέρωσε τηλεφωνικά τον αστυνομικό διευθυντή Σερρών για τον εντοπισμό ενός πτώματος έξω από το χωριό Μελεγκίτς, Ο νεκρός είχε δολοφονηθεί με τσεκούρι, ονομαζόταν Καρα Χασάν και ήταν κάτοικος του χωριού Στεπελή (;).

-- Στις 22 Ιανουαρίου/4 Φεβρουαρίου συνεδρίασε η Βουλή, που είχε αναδειχτεί μετά τις εκλογές του Δεκεμβρίου, με θέμα την εκλογή του τακτικού προεδρείου της και ο Σερραίος βουλευτής Ιωάννης Δέλλιος εξελέγη ως ένας εκ των τριών αντιπροέδρων. Ο Δέλλιος είχε προταθεί για την ίδια θέση και τον Αύγουστο του 1915, όμως τότε δεν είχε καταφέρει να εκλεγεί λόγω των πολιτικών συσχετισμών. Μάλιστα τότε ο αντιβενιζελικός τύπος είχε επικρίνει τους Σερραίους βουλευτές, που ανήκαν στο κόμμα των Φιλελευθέρων, επειδή δεν είχαν ψηφίσει τοπικιστικά!

-- Στο *Εμπρός* της 16.02 διαβάζουμε για τον γάμο του Άγγελου Πέτροβα, δημόσιου ταμιά στις Σέρρες, με τη Φιλομένη Φωκά «της εκεί εγκρίτου οικογενείας».

-- Συνεπής με το παρελθόν του ο ποταμός Στρυμόνας υπερχειλίσει για ακόμη μία φορά με αποτέλεσμα να καταστραφεί η ξύλινη γέφυρα στο Όρλιακο (Στρυμονικό) στις 19 Φεβρουαρίου/3 Μαρτίου και κατ' αυτόν τον τρόπο να διακοπεί κάθε συγκοινωνία της πόλης των Σερρών με τη Θεσσαλονίκη.

-- Στις 28 Φεβρουαρίου/12 Μαρτίου, μετά από πρωτοβουλία του υποστράτηγου Μπαϊρά και του νομάρχη Βουτσινά στην αίθουσα της Στρατιωτικής Λέσχης δόθηκε μεγάλη καλλιτεχνική προεσπερίδα υπέρ των οικογενειών των θυμάτων του Μακεδονικού αγώνα στις Σέρρες, στην οποία συμμετείχε η μουσική ομάδα του Ε' Σώματος Στρατού υπό τη διεύθυνση του αρχιμουσικού Μαυαρίκου. Στο τέλος της γιορτής συγκεντρώθηκε το ποσό των 1200 δραχμών.

-- Μεγάλη ήταν η ανταπόκριση των Σερραίων στον έρανο υπέρ των θυμάτων του πολέμου. Μέχρι το τέλος Φεβρουαρίου, από τις Σέρρες είχαν σταλεί 7.400 δρχ.

-- Τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι Σερραίοι χωρικοί στην εξαγωγή και το εμπόριο ξυλανθράκων λόγω της υψηλής φορολογίας επί των δασικών διατυπώσεων με συνέπεια τον τριπλασιασμό της τιμής του από 15 σε 44 λίρες ανά οκά, ανέδειξαν ο πρόεδρος του φιλανθρωπικού σωματείου «Αρωγή» Ιωάννης Ολύμπιος και τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου Καρβούνης, Παπαντωνίου, Καραμπέλας και Μαργαρίτης, όπως έγραφε η εφημερίδα *Μακεδονία* στις 10.03.1916.

-- Από την άλλη, πολύ ικανοποιητικές ήταν οι αγοραπωλησίες βαμβακιού από τις περιφέρειες Σερρών και Τζουμαγιάς προς τη Θεσσαλονίκη και άλλες μακεδονικές πόλεις. Για παράδειγμα, στις 24 Μαρτίου/6 Απριλίου στάλθηκαν είκοσι πέντε βαγόνια γεμάτα βαμβάκι με προορισμό τα νηματούργια της Νάουσας και των Βοδενών. Άλλωστε σε αναφορά του νομοεγωπόνου Σερρών προς το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας στις αρχές Απριλίου η παραγωγή του βαμβακιού στις περιφέρειες Σερρών και Τζουμαγιάς υπολογιζόταν σε 1.200.000 οκάδες.

-- Την «τραγική κωμωδία της Πολιτείας» σε βάρος του «ατυχούς δημοδισκάλου» Δ. Δημητριάδη ανέδειξε η εφημερίδα *Εστία* στις 28.04. Αυτός για πολλά χρόνια επί τουρκοκρατίας είχε υπηρετήσει ως δάσκαλος, είχε μάλιστα υποστεί βασανισμούς την περίοδο των διωγμών. Στις αρχές του 1916 διορίστηκε δάσκαλος στο χωριό Σαρμουσακλή (Πεντάπολη), όπου και μετέβη, όμως παρότι άστεγος και χωρίς προσωπική περιουσία, επί τρεις μήνες παράμενε απλήρωτος, ενώ δεν του είχαν καταβληθεί καν τα οδοιπορικά του έξοδα.

-- Στις 7/20 Μαΐου τα κορυφαία μέλη του κόμματος των Φιλελευθέρων στις Σέρρες αποφάσισαν την ίδρυση πολιτικού συλλόγου και τη διοργάνωση τακτικών διαλέξεων. Πρόεδρος του συλλόγου εξελέγη ο Κ. Τενεκετζής.

-- Στις 22 Ιουνίου/5 Ιουλίου στις φυλακές Σερρών ξέσπασε συμπλοκή μεταξύ υποδίκων και καταδίκων με αποτέλεσμα το σοβαρό τραυματισμό ενός ατόμου.

Αικατερίνη Λασκαρίδου

Η γεννημένη στη Βιέννη, πλην όμως καταγόμενη από το Μελένικο, Αικατερίνη Λασκαρίδου έγινε η δεύτερη γυναίκα στην Ελλάδα (μετά την Άννα Παπαδοπούλου, αδερφή του Παύλου Μελά, γνωστή και ως «Μάνα του στρατιώτη») η οποία κρίθηκε άξια να χρηστεί υπότις του Σωτήρος. Στις 1/14 Απριλίου η βασίλισσα Σοφία επισκέφθηκε τη σοβαρά ασθενούσα Αικατερίνη Λασκαρίδου στην οικία της στην Καλλιθέα και της επέδωσε ιδιοχείρως τον Αργυρούν Σταυρόν του Σωτήρος για το σύνολο της ευεργετικής και φιλανθρωπικής δράσης της.

Μέσω της *Εστίας*, η πρωτοπόρος του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα, Καλλιρρόη Παρρέν, πήρε αφορμή για να εξάρει τη Λασκαρίδου, η οποία *«όλη φωτιά και ενεργητικότης και δύναμις, όλη ενθουσιασμός και αισιοδοξία, όλη αντοχή και καρτερικότης και πίστις, έως και εις το γήρας ακόμη, ειργάσθη και έδρασεν ακούραστη, ακαταπόνητη, από την πρώτην της νεότητα έως την στιγμήν αυτήν»*. Συνόψισε δε το έργο της ακαταπόνητης Μελενικιώτισσας δασκάλας εξαίροντας το σθένος της:

«Ό,τι δεν είχε κατορθώσει εις την πρώτην περίοδον της δράσεώς της, ως διευθύντρια ιδιοσυντήρητου Παρθενωγωγείου, εις το οποίον εξεπαιδεύθησαν πολλά γενεά Ελληνίδων, το κατόρθωσεν ως πρόεδρος του Εκπαιδευτικού τμήματος της Ενώσεως των Ελληνίδων. Ήρχισε με την ίδρυσιν νηπιαγωγείου Φρεβελιανού, προέβη έπειτα εις την ίδρυσιν Διδασκαλείου Νηπιαγωγών, του οποίου, μετά αγónας και κόπους, επέτυχε την επίσημον εκ μέρους της Κυβερνήσεως αναγνώρισιν. Αργότερα, με την επιμονήν της, με την ευφράδειάν της, με

τα ανεβοκατεβάσματά της εις τα Υπουργεία, κατόρθωσε να αναγνωρισθή η ανάγκη των νηπιαγωγείων του Φρέμπελ, τα οποία το Κράτος περιέλαβεν εις την πρώτην βαθμίδα της δημοσίας εκπαίδευσως.

Η κ. Αικατερίνη Λασκαρίδου ηγωνίσθη, αλλά ενίκησε. Και μετά την νίκην της απέκτησε πλέον το δικαίωμα να ξεκουρασθή ολίγον, να φροντίση διά την υγείαν της, η οποία εκλονίσθη τελευταίως, να απολαύση εις την εξοχικήν της έπαυλιν οικογενειακήν ανάπαυσιν».

Λίγες μέρες μετά, στις 26 Απριλίου/9 Μαΐου, η Αικατερίνη Λασκαρίδου άφησε την τελευταία της πνοή στο σπίτι της στην Καλλιθέα *«έπειτα από μίαν ζωήν γεμάτην κίνησιν, γεμάτην αλτρουιστικήν δράσιν, γεμάτην ορμήν προς το καθήκον, προς τα νέας ιδέας»*, όπως έγραψαν στη νεκρολογία τους οι *Καιροί*.

Η καθημερινή ζωή στο Σιδηρόκαστρο

Τη νέα ζωή που είχε αποκτήσει το Σιδηρόκαστρο χάρη στους Μελενίκιους πρόσφυγες αλλά και τα αγγλογαλλικά στρατιωτικά αποσπάσματα που στάθμευαν στην περιοχή, περιέγραφε ο ανταποκριτής του *Εμπρός* στο φύλλο της 10.04.1916 περίπου ένα μήνα πριν την κατάληψη του Ρούπελ:

[...] Το Σιδηρόκαστρον κατά την Τουρκακίην εποχήν ήτο μία πενιχροτάτη κωμόπολις, με τα άθλια καλντερίμια του, τα ανήλια και πενιχρά καταστήματά του, και τους 1,500 ή 1,800 κατοίκους του, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήσαν Τούρκοι και Αθήγγανοι. Μετά την απελευθέρωσιν όμως τούτου, καθ'ην εσφάγησαν υπό των Βουλγάρων περί τους 218 ομογενείς, το Σιδηρόκαστρον έγεινεν αγνώριστον. Οι Τούρκοι μετηνάστευσαν πάντες, αντ' αυτών δε ήλθον οι προοδευτικοί κάτοικοι του εγκαταλειφθέντος Μελενοϊκού ως και λοιποί άλλοι πρόσφυγες. Ούτω το Δεμίρ Ισσάρ συνεκέντρωσε περί τας 6,000 κατοίκων άνευ του στρατού, ως και υπαλλήλων, ξένων και λοιπών.

Αλλ' εκείνο το οποίον έκαμε την πόλιν του Δεμίρ Ισσάρ να παρουσιάζεται σήμερα και υπό έποψιν κοινωνίας και υπό έποψιν εμπορίου, ως μία από τας πλέον ανθούσας της Ανατολικής Μακεδονίας είνε οι πρόσφυγες του Μελενοϊκού. Εγκαταλείψαντες την αρχαίαν και θρυλικήν πόλιν των κατόπιν της υπογραφής της συνθήκης του Βουκουρεστίου, μετώκησαν πάντες συν γυναιζί και τέκνοις ενταύθα, συναποκομίσαντες ακόμη και τα ιερά σκεύη των εκκλησιών των και τας αγίας εικόνας των. Αμέσως δε εις την ερημωθήσαν υπό της σφαγής

των Βουλγάρων αξιολύπητον πόλιν, ήρχισαν να ιδρύουν καταστήματα, οικίας, λέσχας, συλλόγους, εμπορικούς συνεταιρισμούς κτλ.

Την πάνυ [= πολύ] δε φιλότιμον προσπάθειάν των προς εξωραϊσμόν και πλούτισιν της πόλεως συνεπλήρωσεν η άφιξις και άλλων προσφύγων Θρακόν, και κυρίως η μεταφορά του 18ου Συντάγματος εκ Σερρών. Ούτω το Δεμίρ Ισσάρ μετεμορφώθη εις πόλιν. Ιδρύθησαν στρατώνες, αποθήκαι, λέσχοι, ξενοδοχεία, ξένος δε κόσμος συνεκεντρώθη εις το Σιδηρόκαστρον προς πλουτισμόν διά του εμπορίου, ενώ πολλοί υπάλληλοι και αξιωματικοί υπανδρεύθησαν, οι δε λοιποί μετέφερον εδώ τας οικογενείας των.

Οι Μελενοϊκοί ελθόντες ενταύθα μετέφερον και τους αρχαίους των πατροπαραδότους θησαυρούς, πολύτιμα Βυζαντινά κειμήλια. Μεταξύ αυτών είνε ο Αυτοκρατορικός σάκκος του Νικηφόρου Φωκά, εν [= ένα] χρυσόβουλον γεγραμμένον ιδίαις χερσί υπό του Αυτοκράτορος Λέοντος του Ισαύρου και η Βασιλική πορφύρα της Αυτοκρατείας Ειρήνης, μητρός Θεοφίλου του Εικονομάχου. Ομοίως έχουν και εν ιστορικών αρχαίον τέμπλεον εκ παλαιού ξύλου, το οποίον είνε τόσον λεπτός γεγλυμμένον, ώστε από μακράν θεόμενον φαίνεται ως ζωγραφιστόν.

Η πόλις μας μεταξύ των πολλών προόδων τας οποίας επέτελεσε εις τόσον βραχύ διάστημα, έχει και τον Σύλλογον των Κυριών, αληθώς τιμώντα την κοινωνίαν του Σιδηροκάστρου διά την ενεργόν αυτού πρωτοβουλίαν εις κάθε εθνικόν και κοινωνικόν ζήτημα. Μετέχουν τούτου αι ευγενείς κυρία και δεσποινίδες της πόλεώς μας.

Πολλά εκ των δίδων είνε ερασιτέχνιδες, διοργανώνουν δε συχνάκις εσπερίδας πάντοτε εις όφελος της φιλανθρωπίας. Η Δεμισσαριανή κυρία ή δεσποινίς έχει και το κομψόν της εκφράσεως και το απέριπτον της εμφανίσεως προσόν. Ως καλλονή είνε από τας καλλιτέρας της Μακεδονίας, επιβεβαίωσις δε τούτου είνε οι αθρόοι γάμοι των αξιωματικών και υπαλλήλων, οι οποίοι εγύρισαν ολόκληρον την Ελλάδα κατά τας εκάστοτε μεταθέσεις των, διά να αποκατασταθώσιν ενταύθα διά του γάμου.

Η εις την πόλιν μας ιδρυθείσα στρατιωτική λέσχη είνε εφόμιλλος της της πρωτευούσης και υπό έποψιν καλαισθησίας και επιπλώσεως και κτιρίου.

Έχει το μέγα σαλόνι της εις το οποίον είνε ανηρτημέναι όλα αι φωτογραφίαι των φονευθέντων αξιωματικών του Συντάγματος εις μέγα μέγεθος, την αίθουσαν ανωτέρων αξιωματικών, κατωτέρων, την των διαλέξεων, βιβλιοθήκης και αναγνωστηρίου. Εις την ισόγειον είνε αι αίθουσαι του φαγητού και το καφενείον ως και ο ξενών.

Είνε πλουτισμένη με πολλά βιβλία φιλοσοφικά, στρατιωτικά, αρχαίων συγ-

γραφέων, εφημερίδες, περιοδικά κτλ. Έχει ομοίως και πρώτης τάξεως φωνογράφων, ο οποίος παίζει κάθε βράδυ.

Κατόπιν διακοπής του σιδηροδρόμου από Θεσσαλονίκης λόγω της καταστροφής της γεφύρας αι εφημερίδες και το ταχυδρομείον εν γένει μας έρχονται μέσω Σερρών σιδηροδρομικώς και εκείθεν εκ Θεσσαλονίκης δι' αυτοκινήτου. Διά τούτο βραδύνει ολίγον η άφιξις και ιδίως των Αθηναϊκών, τας οποίας διαβάζομεν μετά δέκα ημέρας από της εκδόσεώς των. Μόλις όμως οι εφημεριδοπόλαι ξεχυθούν εις την πλατείαν με τας εφημερίδας, το πλήθος, το οποίον αναμένει αγωνιωδώς να μάθη νέα τους περικυκλώνει και πατείς με πατώ σε πλέον, περικυκλώνει τον εφημεριδοπόλην· όποιος δεν προφθάσει και αγοράσει καμμίαν τότε συναθροίζει γύρω του πολλούς ακροατάς προς τους οποίους αναγινώσκει μεγαλοφώνως. Κατόπιν τα λοιπά είνε γνωστά. Τα τραπέζια του καφενείου της πλατείας καταλαμβάνονται, οι χάρται χαράσσονται, και η συζήτησις αρχίζει για το Ντουωμόν και την έξοδον της Ρουμανίας. Εννοείται ότι από όλην αυτήν την ιστορίαν βγαίνει κερδισμένος πάντοτε ο καφετζής ο οποίος με την κρίσιν της ζαχάρεως ανεβίβασε τον καφέν εις 20 λεπτά εκ παραλλήλου δε και τα άλλα ποτά.

Παρ' ολίγον να ξεχάσω τα ωραία ψάρια του ποταμού Στρυμόνος. Η οκά 1.40. Φρεσκότατα και λαχταριστά είνε τα μόνα που έχει ο κόσμος τουλάχιστον ολίγον φθηνά κατόπιν της σοβαράς κρίσεως που διερχόμεθα... ένεκα ο πόλεμος.

Λογοτεχνική ανάσα: Ο Στρατής Μυριβήλης στην Αμφίπολη

Μεταξύ των πολλών στρατιωτών, που βρέθηκαν στον νομό Σερρών το μαρτυρικό 1916, ήταν και ο Στρατής Μυριβήλης, ο οποίος αργότερα θα συγκέντρωνε τις πολεμικές του αναμνήσεις από την πρώτη γραμμή του πυρός στο μακεδονικό μέτωπο στο σπουδαίο μυθιστόρημά του «Η ζωή εν τάφω».

Στις 25 Μαρτίου 1916 –σε περίοδο ειρήνης ακόμα– η μονάδα του Μυριβήλη ήταν στρατοπεδευμένη στην περιοχή της Αμφίπολης. Καθώς ήταν μέρα εθνικής γιορτής, οι στρατιώτες είχαν άπλετο ελεύθερο χρόνο. Ο δημοσιογράφος και λογοτέχνης από τη Μυτιλήνη έκανε μια βόλτα στη γύρω περιοχή και κατέγραψε (υπογράφοντας απλά ως ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ) όλες τις εικόνες, τις σκέψεις και τις εμπνεύσεις που του είχαν δημιουργηθεί, σ' ένα άρθρο που εγώ εντόπισα στον *Εθνικό Κήρυκα* της 27.05.1916 –προφανώς αναδημοσίευση από κάποια ελλαδίτικη εφημερίδα.

Δεν καταγράφει κάποια επικαιρότητα ούτε δίνει πληροφορίες για την καθημερινή ζωή των κατοίκων, όμως αποτελεί ένα ενδιαφέρον δημιούργημα ενός σημαντικού Έλληνα λογοτέχνη, εμπνευσμένο από τη σερραϊκή γη και ιστορία.

25 Μαρτίου.

Σήμερα η εθνική γιορτή μας!

Στην αντικρυνή κορφή του βουνού η καμπάνα του Κάτω Κρούσοβου [σ.σ. το χωριό Κερδύλιο] μας στέλνει χαρωπά τα κύματα της κλαγγής της. Σήμερα δεν έχει καθόλου γυμνάσια, και ύστερα απ' το πρωινό προσκλητήριο, οι φαντάροι σκορπίστηκαν στις βουνοπλαγιές για να μάσουνε λουλούδια. Τα κεραμιδόχρωμα αντίσκηνά μας τα ξεθωριασμένα πια απ' τον ήλιο και το δάρσιμο της βροχής πρέπει να στολιστούνε σήμερα με λουλούδια, με άφθονα λουλούδια και χλωρές γιρλάντες. Σήμερα εορτή εορτών και πανηγυρίς πανηγύρεων. Σήμερα είναι η ανάστασις η κατ' εξοχήν

Ελληνική, η ξεχωριστά δική μας. Η γιορτή των νέων ανθρώπων, ο εορτασμός της γεννήσεως της ελευθερίας. Της μόνης πίστεως, της μόνης μας περηφάνειας, της μόνης μας θρησκείας. Της ωραίας θέας που ασυγκράτητα και ορμητικά της προσφέρουμε το κόκκινο αίμα μας μέσα στη φούχτα, μεθυσμένοι από την ομορφιά της.

Οι φαντάροι μας μόνον με λουλούδια θα τη γιορτάσουνε σήμερα. Ίσως ίσως ούτε θα καλοκατάλαβαν τη μεγάλη μέρα που ανέτειλε σήμερα με τον ήλιο πάνου απ' το Παγαίο, και περνάει πάνου από τον πράσινο λόφο της κατασκηνώσεώς μας τινάζοντας επίσημα δυο τεράστιες ολόλευκες φτερούγες!

Έστειλα και γω τους άντρες της ενωμοτίας μου για να φτιάσουνε τα στεφάνια τους στο βουνό. Εγώ πήρα μαζί μου δυο απ' αυτούς και ένα σκαπανικό και βγήκα για έναν αισθηματικό αρχαιολογικόν περίπατο. Ξέχασα να σας πω πως η κατασκήνωσίς μας είναι σχεδόν πάνου στα ερείπια μιας απ' τις μεγαλειότερες πόλεις της αρχαίας Ελλάδος. Ζούμε εδώ πάνου στην πεθαμένην Αμφίπολιν. Απ' την ιστορίαν θυμάμαι πολύ λίγα πράγματα για την πολιτεία αυτή, που ήτανε κοντά τρεις φορές σαν τη Μυτιλήνη. Στους καυγάδες της Αθήνας και της Σπάρτης ήταν αμφίροπος και συμμαχούσε πότε με τη μια και πότε με την άλλη. Εδώ πέρα σκοτώθηκε και ο περίφημος εκείνος δημογωγός Κλέων που τον έστειλαν οι Αθηναίοι ως στρατηγόν δεν θυμούμαι υπό ποίας συνθήκας. Ύστερα έγινε κι αυτή σκλάβια της Ρώμης, ύστερα φαίνεται Ελληνοχριστιανική στο Βυζαντινό Κράτος στην παρακμή πια, και έτσι πριν πεθάνη ολότελα στην ιστορία, προφταίνει και γίνεται χριστιανική.

Αλλά την ημέρα που ήρθαμε δα λαχταρούσα μια περιπλάνηση πάνου στον απέραντον αυτόν τάφον μιας μεγάλης ζωής που πέρασε και πάει, αφήνοντας τον αγό του περάσματος της μέσα στους μακρινούς αιώνες. Σαν γύρισα πίσω στ' αντίσκηνο ήτανε Τετάρτη απογευματινή! Γύρισα κοντά οχτώ εννηά ώρες ξεχνώντας και το μεσημεριάτικο φαΐ. Επλανήθηκα σκαλίζοντας με την στρατιωτική πτυσοσκαπάνη μέσα στους σωρούς των κεραμιδιών και τα κομματάκια των λεπτοφυώς χρωματισμένων αγγείων. Αντίγραφα στο καρνέ μου με λαχτάρα κάθε καινούρια επιγραφή που αντίκριζα και πάντα κάτι μου θύμιζε πολύ

σημερινό και πολύ ανθρώπινο. Η ζωή γυρνάει πάντα το δαχτυλίδι της. Τα ίδια και τα ίδια. Μεγάλε Νίτσε! Σε μερικά μέρη οι φαντάροι μου έσκαψαν λάκκους ενός μέτρου. Ευρήκαμε παντού θεμέλια, κεραμίδια, σπασμένα αγγεία, μαρμάρινα άνθη, λαξευμένες πλακίτσες, κολονοκέφαλα και χώμα μαύρο σαν καμένο κάρβουνο. Μέσα στα χόρτα βρήκα και ένα θραύσμα τεραστίας οβίδος που περισυνέλεξα με συγκίνηση. Θα είναι από τον «Αβέρωφ» μας όταν βαρούσε τους Βουλγάρους εδώ απ' το Τσόγεζι.

Ευρίκαμε και τον Κεραμεικόν.

Τα μνήματα ανοιγμένα από ξένους αρχαιολόγους ή αρχαιοκαπήλους. Εμάζεψα εκεί ένα σωρό τσακισμένα πήλινα αγγαματάκια, όμοια με τις γνωστές Ταναγραίες Κόρες. Ένας Απολλωνάκος ακέφαλος. Μερικά πολύ χαριτωμένα γυναικεία κεφαλάκια, και με σύρυγγα του Πανός στο στόμα. Ένας ιερέυς (;) με το ίδιο όργανο, ένα μουτράκι Ήρας, χέρια και πόδια εφήβων κεραμιδένιων και θεαινών κουκλοειδών. Φύλαξα μερικά νόστιμα κεφαλάκια για θύμηση μέσα στον γυλιό [σ.σ. στρατιωτικό σάκο] μου.

Κάθησα πολλήν ώρα συλλογισμένος πάνου σε μιάν επιτάφια στήλη με την επιγραφή:

ΤΟΡΚΟΣ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΚΑΙ ΗΡΩ
ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ
ΑΜΜΙΑ
ΤΗ ΘΥΓΑΤΡΙ
ΜΝΗΜΗΣ
ΧΑΡΙΝ
ΚΑΙ Ε(;)ΕΑΥΤΟΙΣ
ΖΩΝΤΕ(;)Σ

Δεν ξέρω γιατί αυτό το επιτύμβιο μου έκανε τόσην αίσθηση. Μέσα από το θολό σύθαμπο τόσων και τόσων αιώνων επρόβαλλε μπροστά στα μάτια μου μια γλυκειά γυναικεία μορφή χαμογελούσα πικρά μέσα στο θάνατό της. Και ήτανε η νεκρή αυτή αμφιπολίτισσα παρθένα που η τύχη έκανε σήμερα να σκοντάψω τα βήματά μου πάνω στο μάρμαρο του ανασκαμμένου της τάφου, που το μικρό χέρι ενός ασεβούς αρχαιολόγου με φυσιογνωμία τυχηρού κλέφτη ξεγύμνωσε από τα ιερά θυμιατήρια της αγάπης δυο θλιμμένων γονειών. Και μαζί με το ρήμαγμα του παρθενικού τάφου, που μου φάνηκε σαν αισχρό ξεπαρθένεμα της Ελληνοπούλας κόρης, ακόμα ένα βαθύ παράπονο σαν λυγμός αναφυλλητού ξεσυρμένου μέσα στα μαύρα των καιρών σαν ν' ανέβαινε από το κλεμμένο μνηματάκι. Και σαν νάτανε ο πόνος του πεθαμένου κοριτσιού για όλο το απέραντο ροδοστέφανο των καλοκαιριών που άνθισαν και πέρασαν πάνου στην ωραία χώρα, δίχως να χαρή. Άκουγε τους πράσινους χυμούς των λουλουδιών και των δέντρων να αναρρουφούνται από τα βαθειά της γης, και σαν να λογάριαζε: «Τάχα να ήρθε η ώρα να ανθίσω και γω σαν ένα απ' αυτά τα λουλούδια;». Ένας απέραντος πλούτος από ανεμώνες με γλυκύτατα χρώματα, από το πλέον ξεψυχισμένο μωβ, έως το πορφυρώτερο κόκκινο. Πόσα στεφάνια θά μπλεξε τάχα στα μαλλιά της η Αμμία ίσως από τις ίδιες αυτές ρίζες που σφριγομανούνε εις χρώματα και νεότητα γύρω στο χλωμασμένο απ' τις καταγίδες και τους ήλιους μάρμαρό της...

Ένα μικρό τραγούδι ξεφύτρωσε μέσα

στις σημειωσούλες του καρνέ μου, φτωχικό άνθισμα της συγκίνησής μου, μια μικρούλα εφήμερη ανεμώνη ξεφυλλισμένη πάνου στο κοριτσιότικο μνηματάκι από ένα περαστικόν εκδικητήν οπλίτην:

AMMIAN

Διάβηκε γκρεμιστής και καταλύτης καιρός πα στη μεγάλη σου πατρίδα. Και στα λευκά συντρίμματα, άλλη ακρίδα περνάει, ο αρχαιολόγος ο αγιογδύτης.

Νεκρή παρθένα, της πικρής μου νιότης τη βάρκα γέρνω σήμερα αραγμένη πα στην ταφόπετρά σου τη γραμμένη, τραγουδιστής σου Έλληνας στρατιώτης.

Ρημάδι το σεμνό σου μνήμα.

Μία μόνο πλάκα – της Μνήμης μετερίζτων θλιμμένω γονειώ σου μου ιστορίζει. Την αγάπη, που μόνο αυτή γνωρίζει στη λήθη ενάντια ν' ακουμπάη μνημεία: «Τόρκος και Ηρώ τη θυγατρί Αμμία».

.....

Κάθε εποχή άφισε και τα ίχνη της πάνου στον απέραντο αυτόν τάφο.

Λίγο παρέκει απ' τον Κεραμεικόν ευρήκα το Κοιμητήρι της Χριστιανικής πια Αμφιπόλεως. Κ' εδώ πέρα οι πειότεροι τάφοι, αν όχι όλοι, είναι ανοιγμένοι. Τάφοι μεγάλοι χτιστοί, χρισμένοι με κονίωμα, με σταυρούς ζωγραφισμένους στο εσωτερικόν.

Παρέκει τα ερείπια των τειχών της πόλεως, και κάπου ένα τσακισμένο άγαλμα εις μικρότερον του φυσικού μέγεθος ένα όλογο μαρμάρينو με ένα νέον καβλλάρη στη ράχη του. Οι φαντάροι το λένε «ο Μέγας Αλέξανδρος» και αλήθεια μοιάζει με μια παράσταση του Αλεξάνδρου από μια τοιχογραφία της Πομπηίας.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

Οι στρατιωτικές, πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις μέχρι την Κατοχή

-- Στις 5 μ.μ. της 15/28 Ιανουαρίου έφτασαν στην πόλη των Σερρών έφιπποι από τη Θεσσαλονίκη έξι Βρετανοί αξιωματικοί μαζί μ' έναν λόχο επτά ιπποκόμων, έξι αμαξοδηγών, ενός ποδηλατιστή αγγελιαφόρου και τριών στρατιωτών του σώματος αυτοκινήτων· τους αξιωματικούς συνόδευαν επίσης ένα φορτηγό αυτοκίνητο με σκηνές και τρόφιμα, τρία κάρα κι ένα ποδήλατο. Ο σχεδιασμός προέβλεπε ότι θα παρέμεναν στην πόλη των Σερρών για δύο μέρες και στη συνέχεια θα κατευθύνονταν στο Δεμίρ Ισσάρ.

Οι αξιωματικοί ήταν προγραμματισμένο να έρθουν στις Σέρρες μια μέρα νωρίτερα, όμως φτάνοντας στη γέφυρα της Κουμάργιανης εμποδίστηκαν από τους Έλληνες φρουρούς και διανυκτέρευσαν σε σκηνές δίπλα στον ποταμό Στρυμόνα.

Το ίδιο διάστημα στην ευρύτερη περιοχή του Δεμίρ Ισσάρ (στο σταθμό του Μπούτκοβο, στο Αλή Μπέκιοϊ κλπ.) βρέθηκε προσωρινά γαλλικό στρατιωτικό απόσπασμα ιππικού, τελικός προορισμός του οποίου ήταν το Κιλκίς.

Όλη αυτή η κινητικότητα σε συνδυασμό με το πρόσφατο γεγονός του βομβαρδισμού της γέφυρας του Στρυμόνα κοντά στο Δεμίρ Ισσάρ επέτειναν την ανησυχία των Σερραίων για το ενδεχόμενο επέκτασης του πολέμου στην ανατολική Μακεδονία. «*Θα περιληφθή τάχα και ο νομός Σερρών και ο νομός Δράμας εις την εμπόλεμον ζώνην; Ιδού το μέγα ερώτημα, εις το οποίον στρέφεται η αγωνιώδης προσοχή των κατοίκων της πόλεώς μας*», έγραφε στην ανταπόκρισή του με ημερομηνία 30 Ιανουαρίου ο έκτακτος ανταποκριτής της εφημερίδας *Εμπρός* στις Σέρρες, ο οποίος υπέγραφε ως «Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΠΙΣΤΡΑΤΟΣ». Και συνέχισε:

Εν πάση περιπτώσει ένα γνωρίζομεν ημείς εδώ. Την χαρακτηριστικήν ανησυχίαν των συμμάχων του στρατοπέδου της Θεσσαλονίκης, ότι ενδέχεται να προσβληθούν υπό του εχθρού εις το δεξιόν των προελαύνοντες εκ Δεμίρ Ισσάρ ή από Οξιλάρ. Διά τούτο και καθημερινώς

σχεδόν δεχόμεθα επισκέψεις Αγγλογάλλων. Έρχονται άλλοτε με αεροπλάνα, άλλοτε έφιπποι, άλλοτε με αυτοκίνητα. Κάθηνται εδώ ένα δύο ημέρας, εκδράμουν εις το Δεμίρ Ισσάρ, εκδράμουν εις τα πέριξ χωρία, ζαναγυρίζουν εις την πόλιν μας και φεύγουν πάλιν διά το στρατόπεδόν των.

Χάσκουν οι κάτοικοι προ των υμηλοκόρμων και ευσταλών Άγγλων αξιωματικών και στρατιωτών και οι αγριόπαιδες αποτελούν όπισθεν των ουράν, παρακολουθούντες αυτούς εις τας στενωπούς της πόλεως. Ως επί το πλείστον καταλύουν διά να κοιμηθούν εις το ξενοδοχείον Βυζάντιον οι αξιωματικοί, οι δε συνοδοί των στρατιώται εις τα χάνια. Προ ολίγων εν τούτοις ημερών είχομεν εδώ και την πρώτην κατασκήνωσιν Άγγλων. Ήλθαν ένα απόγευμα επτά Άγγλοι αξιωματικοί, δέκα εξ στρατιώται και εις ποδηλάτης αγγελιοφόρος, συνοδευόμενοι από ένα φορητόν αυτοκίνητον, δύο κάρρα φορτωμένα από σκηνάς και τρόφιμα και ένα μοτοσυκλέτ. Επήγαιναν εις το Δεμίρ Ισσάρ προς ανίχνευσιν της κρισίμου δι' αυτούς διαβάσεως. Αλλ' η πρώτη αυτή εδώ αθρόα άφιξις των παρεξηγήθη από το κοινόν ως υποσημαίνουσαν άφρευκτον την επέκτασιν της κατοχής και εις την περιφέρειάν μας. Και ο κόσμος έσπευδε να ίδη τους Άγγλους, οι οποίοι κατεσκήνωσαν έξωθεν του ξενοδοχείου «Εμπειριάλ». Εκάθησαν δύο ημέρας εις την πόλιν μας. Κάθε πρωί οι Άγγλοι στρατιώται έβγαιναν από τας σκηνάς των, εγδύνοντο εις το ύπαιθρον και υπό θερμοκρασίαν κάτω του μηδενός έρριπταν ο ένας κατά

του άλλου κάδους παγωμένου νερού. Έπειτα έφυγαν διά το Δεμίρ Ισσάρ, όπου έμειναν υπό σκηνάς 8 ημέρας.

Οι αφικνούμενοι εδώ Γάλλοι και Άγγλοι προσκαλούνται εις το ανάκτορον της Νομαρχίας και υφίστανται λεπτομερή ανάκρισιν από τον αγγλομαθή Νομόρχην μας κ. Γ. Βουτσινάν. Μεταξύ των επτά Άγγλων αξιωματικών, περί των γίνεται λόγος ανωτέρω, ο Νομόρχης μας διέκρινεν ένα διοπτροφόρον υπολοχαγόν, όστις απετέλει μέρος αγγλικού τινος αποσπάσματος που είχε μεταβή προς αναγνωρίσιν εις το Δεμίρ Ισσάρ δύο ημέρας προτού ανατιναχθή η γέφυρα. Ο κ. Βουτσινάς του είπε μειδιών·

- Ο καρπός της πρώτης εδώ επισκέψεώς σας υπήρξεν η ανατίναξις της γεφύρας που μας απεμόνωσεν από τον κόσμον. Ερωτώμεν τώρα ποίος θα είνε τόχα ο καρπός της τωρινής επισκέψεώς σας;

Ο Άγγλος εκοκάνισε, εταράχθη και διεμαρτυρήθη ζωηρότατα ότι ουδεμίαν είχε σχέσιν με την ανατίναξιν της γεφύρας. Και αυτός δε και οι άλλοι συνάδελφοί του έσπευσαν να εκφράσουν εις τον κ. Νομόρχην την θλίψιν των διά την «άσκοπον», ως εχαρακτήρισαν αυτήν, ενέργειαν διά την οποίαν, είπον, δεν ευθύνονται οι Άγγλοι.

Ποιες ήταν όμως οι αντιδράσεις των κατοίκων μπροστά στον κίνδυνο του πολέμου και ποιες οι ανάγκες της σερραϊκής κοινωνίας τη δεδομένη περίοδο;

[...] Ο τρόμος και ο πανικός απειλεί να λάβη τεραστίας διαστάσεις εις την Νιγηρίταν ιδίως, της οποίας το αιματοβαμμένον όνομα πόσας δεν διεγείρει αναμνήσεις. Τα ερείπια του απαισίου βουλγαρικού πυρός ορθούνται ακόμη εκεί

τραγικά, όπως και εδώ εις τας Σέρρας. Και εις την Νιγηρίταν διεδόθη προ ημερών ένα άγγελμα απαισίον. Ότι το 5ον σώμα του ελληνικού στρατού, υπό τον στρατηγόν κ. Σωτήλην, το χρησιμεύον όχι μόνον ως εγγύησις της Νιγηρίας,

αλλά και διά να καλύπτει το δεξιόν των Άγγλων από ενδεχομένης προελάσεως των Γερμανοβουλγάρων είτε από Οξιλάρ είτε εκ Δεμίρ Ισσάρ, αποσύρεται προσεχώς εις το Παγγαίον όρος όπως αφήσει τους ξένους να μαλλιοτραβηχθούν υπό τα όμματά του επί του πυρκαύστου εδάφους της Νιγρίτας.

Οι Νιγριτινοί, κατά τας εκείθεν πληροφορίας, έχουν αναστατωθή από την διάδοσιν. Τρέχουν εις τον κ. Σωτήλιν και με δάκρυα εις τους οφθαλμούς τον ικετεύουν να παραμείνη, να μη αποχωρήσει ο ελληνικός στρατός, διότι είναι η μόνη των ελπίς, η μόνη των σωτηρία. Εις μάτην ο κ. Σωτήλης προσπαθεί να τους εγκαρδιώσει και να τους παρηγορήσει, βεβαιών αυτούς ότι δεν απερασίσθη ακόμη η μετακίνησις του ελληνικού στρατού. Οι δειλότεροι εξ αυτών ήρχισαν να σκάπτουν την γην διά να κρύψουν εις τα στέρνα της χρήματα και τιμαλφή αντικείμενα. Όλος ο πληθυσμός λέγει ότι εν περιπτώσει αποχωρήσεως του σώματος θα το ακολουθήσει παινικέ. Θ' αναρριχηθή μαζί του συν γυναιζί και τέκνοις εις το υψηλόν Παγγαίον διά ν' αποφύγη τον όλεθρον του μεταξύ ξένων πολέμου. Διά να καταλύση πού; Διά να τραφή πώς εις το χιονισμένον βουνόν; Αλλ' αυτό είναι το τελευταίον που σκέπτονται οι Νιγριτινοί.

Αυτά συμβαίνουν εις απόστασιν ολίγων ωρών έξωθεν των Σερρών. Και εδώ; Εδώ, ας ομολογηθή προς τιμήν των, οι κάτοικοι είναι ήρεμοι. Η μάλιστα επί το κυριολεκτικώτερον οι Σερραίοι έχουν καταστήσει τέλειοι στωικοί φιλόσοφοι. Σκέπτονται ότι το κάτω κάτω ημπορεί να μη εξελιχθούν τα γεγονότα κατά τους ανωτέρω εκτεθέντας φόβους.

Πιθανώς να μη έχωμεν απ' εδώ εισβολήν Γερμανοβουλγάρων. Αλλά και εν εναντία περιπτώσει, οι Σερραίοι έχουν περιχαρακώσει την ψυχήν των με αρκετήν ψυχραιμίαν και φιλοσοφικότητα, ώστε να αποδεχθούν τα πράγματα στωϊκώς, όπως και αν έλθουν.

Και θέλετε και ένα άλλο; Η αντίδρασις κατά του σκοτεινού μέλλοντος μας έδωσε εδώ εσχάτως και μερικάς στιγμάς αναμυχής, αι οποίαι τιμούν την ψυχραιμίαν των γενναίων Σερραίων, που αντίκρυσαν άλλοτε τους Βουλγάρους κοιμητατζήδες με τα όπλα ανά χείρας, και είδον την ανθηράν και πλουσίαν πόλιν των, το χάρμα αυτό των Μακεδονικών πόλεων, μεταβαλλομένην υπό τους οφθαλμούς των εις τέφραν. Ένα φιλανθρωπικόν υπέρ των πτωχών μπαζάρ που έγινε τα Χριστούγεννα από τον Σύλλογον των Δεσποινίδων εις τας παραχωρηθείσας υπό του Νομάρχου κ. Βουτσινά αιθούσας του Διοικητηρίου επέτυχε θαυμασίως. Έγινε προ ημερών ένας ωραίος χορός υπό του Συλλόγου των Κυριών και επίκειται διά την 30ην λήγοντος και δεύτερος. Από τινος ήρχισαν και απογευματινά παρ' οικογενείαις. Η στρατιωτική μουσική παιανίζει κάθε Κυριακήν εις την οδόν Διοικητηρίου. Αναμένοντες τον πόλεμον, οι Σερραίοι από αντίδρασιν δεν λησμονούν ν' αναμυχόνται. Δεν είναι αξιοθαύμαστον;

Αλλ' έχουν εδώ ανάγκην αντιδράσεως οι κάτοικοι και από άλλον λόγον. Ότι μετά την ανατίναξιν της γεφύρας είναι τελείως αποκλεισμένοι από τον λοιπόν κόσμον. Τα τηλεγραφήματα κάμνουν να έλθουν 4 και 5 ημέρας. Τον θάνατον του Θεοτόκη εμάθαμεν όταν

είχε μεταφερθή σχεδόν εις την Κέρκυραν ο μέγας νεκρός. Είνε 24η του μηνός σήμερα και αναγινώσκωμεν εφημερίδας αθηναϊκάς της 12ης. Αι εφημερίδες της Θεσσαλονίκης μας έρχονται μετά 2 και 3 ημέρας.

Αν ερωτάτε και διά τρόφιμα. Το ψωμί από κοιλαμπόκι εις την ημερησίαν διάταξιν. Το σιτάρι εξηντλήθη. Αλεύρι δεν υπάρχει. Από λάδι της προκοπής ούτε δρόμι. Ένας τενεκές πετρέλαιον που εστοίχιζεν επί τουρκοκρατίας 10 γρόσα,

δηλαδή δύο φράγκα, πωλείται σήμερα 25 φράγκα. Η ζάχαρη, οσάκις ευρίσκεται, αντί 4 και 5 δραχμών την οκά. Τα φασόλια που είχαν άλλοτε 30 ή 40 λεπτά την οκάν, πωλούνται τώρα 2 δραχ. Όσον αφορά τα κάρβουνα, έφθασαν εις ύψη δυσθεώρητα εν σχέσει προς τας επί Τουρκοκρατίας τιμάς. Η φτωχολογιά – και υπάρχει εδώ αρκετή – θρηνεί και οδύρεται. [...]

-- Μια επίσης πολύ ενδιαφέρουσα ανταπόκριση από τις Σέρρες με ημερομηνία 7 Φεβρουαρίου, αναφορικά με την καθημερινότητα όχι πλέον των Σερραίων αλλά των Άγγλων και Γάλλων φιλοξενουμένων τους, δημοσίευσε (ή πιθανότερα αναδημοσίευσε από αθηναϊκή εφημερίδα) ο νεοϋορκέζικος *Εθνικός Κήρυξ*:

Συχναί είναι αι πτήσεις τας οποίας εκτελούν τας απογευματινάς ώρας τα γαλλικά αεροπλάνα υπεράνω της πόλεως, της θορυβώδους την ώραν αυτήν από κίνησιν.

Οι διάφοροι ελιγμοί, αναβιβάσεις και καταβιβάσεις αι απότομοι προκαλούν την περιέργειαν των φεσοφορούντων.

Πριν δύση ο ήλιος τα αεροπλάνα προσγειούνται εις το ευρύ αεροδρόμιόν των, το οποίον εγκατέστησαν εις τους στρατώνας του ιππικού προ ημερών.

Οι Γάλλοι αεροπόροι και μηχανικοί διέρχονται τας ώρας των έπειτα εις τα καφενεία μετά των φαντάρων φιλικώτατα. Αι σχέσεις των με τους φαντάρους μας είναι θερμόταται, ψυχρανθείσαι κατόπιν ένεκα της καταστροφής της γεφύρας του Δεμίρ Ισάρ. Οι Γάλλοι δεν παραλείπουν να εκφράζουν τον θαυμασμόν των προς τους Έλληνας συναδέλ-

φους των διά την περιποίησην και την ευγένειαν, τα οποία διακρίνουν εις τας σχέσεις των μετ' αυτών, ακόμη δε διότι ομιλούν την γαλλικήν ως γλώσσαν των μητρικήν.

Εις την κίνησιν, την οποίαν προκαλούν εις την αγοράν μας τα αυτοκίνητα τα ελληνικά, τα οποία διασχίζουν τας κεντρικώτερας των οδών μεταφέροντα τρόφιμα, προστίθεται και η των αγγλογαλλικών αυτοκινήτων, τα οποία έρχονται εις την πόλιν μας και προμηθεύονται είδη διά τας διαφόρους των ανάγκας.

Οι Γύφτοι κάμνουν χρυσές δουλειές πωλούντες της ψάθες των, των οποίων η κατασκευή είναι αποκλειστικόν των επάγγελμα, εις τιμάς πολύ υψηλάς.

Οι Άγγλοι στρατιώται σχολιάζονται πολύ από τους στρατιώτας, ένεκα της εξαρτήσεως την οποίαν φέρουν και την ζωήν την οποίαν διάχουν.

- Τι διάβολο, στρατιώται είναι αυτοί ή κύριοι. Μη νομίζουν ότι θα πάνε σε κανένα χορό και έχουν τόσα πράγματα;

Και αδιάκοπα είναι τα καλαμπούρια τα οποία λέγονται εις βάρος των από τους δικούς μας.

Η υπό των Άγγλων στρατιωτών πό-

λησις ειδών του μαπισμού των εις ευτελεστάτας τιμάς, προκαλεί την περιφρόνησιν εκ μέρους των στρατιωτών μας, οίτινες από της καταστροφής της γεφύρας του Δεμίρ Χισάρ συναισθάνονται την φιλοτιμίαν των πληγωμένων. [...]

-- Από τις 2/15 Φεβρουαρίου άρχισε η συγκοινωνία από τη Θεσσαλονίκη στις Σέρρες με στρατιωτικά αυτοκίνητα που διέθεσε το Γαλλικό Επιτελείο για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας και τη μεταφορά τροφίμων, η οποία φαίνεται ότι άρχισε τουλάχιστον ύστερα από ένα δεκαήμερο.

Σχετικά με την επικοινωνία των δύο πόλεων εξάλλου, ήδη από τα τέλη Ιανουαρίου το αυτοκίνητο κάποιου Μαστέλλου εκτελούσε τακτικά δρομολόγια μετ' επιστροφής από τη Θεσσαλονίκη προς την πόλη των Σερρών, ενώ από τον Απρίλιο δρομολόγια εκτελούσε και το «πολυτελέστατο» αυτοκίνητο «Αλικών», που ξεκινούσε από τη Θεσσαλονίκη κάθε πρωί στις 8. Η διάρκεια του ταξιδιού και στις δύο περιπτώσεις ήταν τρεις ώρες.

-- Το βράδυ της Τετάρτης 3/16 Μαρτίου, γύρω στις 19.30', περίπολος του υπ' αριθμ.88 φυλακίου στην περιοχή της Βέτρινας (σήμερα Νέο Πετρίτσι) με επικεφαλής τον λοχία Ανδρέα Σωτηρόπουλο αντιλήφθηκε μια δεκαπενταμελή ένοπλη συμμορία να κινείται από τα βουλγαρικά εδάφη προς τα ελληνικά σύνορα.

Παρά τα παραγγέλματα της ελληνικής περιπόλου να σταματήσουν και να δηλώσουν ποιοι ήταν, οι κομιτατζήδες συνέχισαν την προέλαση παίρνοντας μάλιστα επιθετική στάση. Τότε οι Έλληνες στρατιώτες άνοιξαν πυρ σκοτώνοντας τους δύο κομιτατζήδες, οι οποίοι έφεραν μάνλιχερ του βουλγαρικού στρατού με τετρακόσια φυσίγγια έκαστος, και τρέποντας τους άλλους σε φυγή. Ο ένας εκ των δύο νεκρών, ο φερόμενος και ως αρχηγός της συμμορίας, ονομαζόταν Γιωβάν Λαζάρωβ και καταγόταν από την περιφέρεια της Άνω Τζουμαγιάς, ενώ ο δεύτερος καταγόταν από το Χατζή Μπεϊλίκ (σήμερα Βυρώνεια).

-- Στις 4/17 Μαρτίου το Γαλλικό Στρατηγείο αποφάσισε τη διάθεση συμμαχικού αυτοκινήτου για την καθημερινή μεταφορά σάκου αλληλογραφίας από τη Θεσσαλονίκη στις Σέρρες.

-- Στις 5/18 Μαρτίου με βασιλικό διάταγμα οι Χρ. Καραγκιόζης, Κ. Ζάρκας και Θ. Κωστίσης διορίστηκαν δημοτικοί σύμβουλοι του δήμου Σερρών αντικαθιστώντας τους Σχοινά, Τριανταφύλλου και Θ. Γούτα.

-- Οι αρχές θορυβήθηκαν ύστερα από μια περίεργη διάρρηξη σε συρτάρι της έκτης Μεραρχίας Σερρών και την αφαίρεση σημαντικών εγγράφων (όπως το σχέδιο οχυρώσεως του 5ου Σώματος Στρατού) στις 12/25 Μαρτίου.

Όταν διαπιστώθηκε η κλοπή, κύριος ύποπτος θεωρήθηκε ο Μενέλαος Νωχός, λοχίας του 45ου πεζικού συντάγματος με έδρα τη Νιγρίτα, ο οποίος στο μεταξύ είχε λιποτακτήσει. Τελικά ο ύποπτος συνελήφθη στο ξενοδοχείο «Φθιώτις» επί της οδού Πατησίων στην Αθήνα στις 24 Μαρτίου/6 Απριλίου.

Σύμφωνα με ρεπορτάζ της εφημερίδας *Εμπρός*, ενόσω η ανάκριση βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη, ως εγκέφαλος της υπόθεσης φερόταν ο αδελφός του Μενέλαου, Λυκούργος Νωχός (επίσης λοχίας), ενώ μεταξύ των συλληφθέντων ήταν μια τραγουδίστρια ονόματι Πριστίνα (;), με την οποία ο Λυκούργος διατηρούσε δεσμό, και κάποιος Ιωάννης Τσαγγαράκης, φίλος του. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ, τα δύο τελευταία πρόσωπα είχαν ταξιδέψει στις Σέρρες προκειμένου να πείσουν τον Μενέλαο να προχωρήσει στην διάρρηξη και την κλοπή των εγγράφων.

Η τελική έκβαση της ανάκρισης και η όποια επιβεβαίωση ή διάψευση των πληροφοριών αυτών παραμένουν ωστόσο άγνωστη.

-- Στις 16/29 Μαρτίου και ώρα 9.30 π.μ., οι κάτοικοι των Σερρών είδαν πέντε γερμανικά αεροπλάνα να πετούν πάνω από την πόλη κατευθυνόμενα στον κόλπο του Ορφανού, όπου βομβάρδισαν τις συμμαχικές κατασκηνώσεις.

-- Στις 17/30 Μαρτίου αφίχθηκε στις Σέρρες ο Βρετανός στρατηγός Μεζίρ, συνοδευόμενος από τους ανώτερους αξιωματικούς Ιβνέα και Περόντσουμ.

-- Στις 20 Μαρτίου/2 Απριλίου στο γαλλικό στρατόπεδο, που βρισκόταν 5 χιλιόμετρα έξω από τις Σέρρες, διοργανώθηκε καλλιτεχνική απογευματινή γιορτή, στην οποία παρέστησαν ο υποστράτηγος Ζυμβρακάκης και άλλοι ανώτεροι Έλληνες αξιωματικοί, Έλληνες δημοσιογράφοι, ο Γάλλος στρατηγός Σαράιγ, ο υποναύαρχος Μονρώ κλπ.

Δεν διευκρινίζεται από το δημοσίευμα (της εφημερίδας *Μακεδονία*) αν επρόκειτο για τη φιλανθρωπική παράσταση των Γάλλων στρατιωτών καλλιτεχνών υπέρ των οικογενειών των άπορων επιστράτων, την οποία είχε ζητήσει προ δύο εβδομάδων ο νομάρχης Σερρών από τον Γάλλο στρατηγό.

-- Την επόμενη μέρα ο στρατηγός Σαράιγ επιθεώρησε την κατάσταση της δημόσιας οδού Θεσσαλονίκης-Σερρών, την οποία άλλωστε διέσχιζαν τα γαλλικά στρατιωτικά αυτοκίνητα για τον επισιτισμό της περιοχής.

Στη συνέχεια πραγματοποίησε αιφνιδιαστική επίσκεψη στις Σέρρες, όπου συναντήθηκε με τον νομάρχη Βουτσινά, τον οποίο παρακάλεσε να ενεργήσει για την επισκευή του δρόμου. Έπειτα οι δυο άνδρες επισκέφθηκαν τα ερείπια της πόλης, ο Σαράιγ εισήλθε στο Εσκή τζαμί, αργότερα επισκέφθηκε τον Μέραρχο και αφού γευμάτισε σε ξενοδοχείο των Σερρών, επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη.

-- Το πρωί της 29 Μαρτίου/11 Απριλίου κοντά στο Κίρτσοβο (Καρυδοχώρι) περιπολία του λόχου προκαλύψεως συνεπλάκη με δύο αγνώστους, εκ των οποίων ο ένας σκοτώθηκε και ο άλλος κατάφερε να διαφύγει. Ο νεκρός ονομαζόταν Στογιάν Χαλετσής και έφερε στολή και πλήρη εξάρτηση του βουλγαρικού στρατού.

Σύμφωνα με το επικρατέστερο σενάριο, οι δύο άνδρες είχαν εισέλθει στο ελληνικό έδαφος για λόγους κατασκοπίας. Σύμπτωση ή όχι, λίγες μέρες νωρίτερα ο ταγματάρχης Ζήρας είχε ανακαλύψει οκτώ κομιτατζήδες στο Χατζή Μπεϊλίκ, οι οποίοι συνελήφθησαν και στη συνέχεια οδηγήθηκαν στα Άνω Πορόια.

-- Την ώρα που τα σύννεφα του πολέμου είχαν αρχίσει να πυκνώνουν πάνω από την ανατολική Μακεδονία, στις αρχές Απριλίου πολλοί ήταν οι Μελενίκιοι

πρόσφυγες της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι κλήθηκαν στα όπλα, έκλεισαν τα καταστήματά τους και αναχώρησαν για τις Σέρρες υπό τις ζητωκραυγές του πλήθους.

-- Χάρη στην άοκνη προσπάθεια του νομάρχη και την καθημερινή τροφοδότησή του με γαλλικά αυτοκίνητα που μετέφεραν άλευρα, ο νομός Σερρών έφτασε στο σημείο να τρώει ψωμί φθηνότερα απ' οποιαδήποτε άλλη περιοχή της Μακεδονίας. Εξάλλου, και πάλι χάρη στις ενέργειες του Βουτσινά, 120 άπορες οικογένειες των Σερρών έπαιρναν καθημερινά το ψωμί τους δωρεάν.

Ωστόσο στις αρχές Απριλίου άρχισαν να μεταφέρονται φήμες ότι οι κάτοικοι του Σιδηροκάστρου υπέφεραν από έλλειψη τροφίμων (πλην των άφθονων και πάντα φθηνών ψαριών), ενώ μεγάλη έλλειψη αλεύρων, πετρελαίου και ζάχαρης παρατηρήθηκε στην πόλη των Σερρών κατά το τελευταίο δεκαήμερο του μήνα.

-- Στις 09.04 η εφημερίδα *Μακεδονία* υποστήριξε ότι κατά τη διάρκεια επιθεώρησης στο φυλάκιο του Χατζή Μπεϊλίκ είχε ανακαλυφθεί σπείρα βουλγαρόφωνων, οι οποίοι τροφοδοτούσαν κομιτατζήδες. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, όλοι συνελήφθησαν και επρόκειτο ν' απελαθούν.

-- Στις 10/23 Απριλίου, γύρω στις 6 με 7 το πρωί, ένα γερμανικό αεροπλάνο βομβάρδισε την περιοχή της Κάτω Τζουμαγιάς. Η πρώτη βόμβα έπεσε πίσω από την οικία του Αθανάσιου Κηπουρού, όπου άνοιξε τρύπα ενός περίπου μέτρου, ενώ καταστράφηκε και η μισή στέγη του σπιτιού. Την ώρα εκείνη, σε γειτονικό σπίτι μια γυναίκα σκούπιζε την αυλή της. Ήταν η Ζωίτσα Χρήστου Δραγοσλή, η οποία τραυματίστηκε θανάσιμα στην καρδιακή χώρα από την έκρηξη.

Λίγο αργότερα μια δεύτερη βόμβα έπεσε αρκετά μακριά, σε ακατοίκητη περιοχή πέρα από τα Σφαγεία, στο δρόμο προς το χωριό Βαρακλή (σήμερα Βαλτερό) χωρίς να προξενήσει υλικές ζημιές.

Η κηδεία της γυναίκας, που άφησε πίσω τον παράλυτο και πάμφτωχο σύζυγό της, έγινε το ίδιο απόγευμα μέσα σε κλίμα γενικής διαμαρτυρίας για το γερμανικό κακούργημα. Είναι εντυπωσιακό ωστόσο πώς η είδηση υποβαθμίστηκε από τις

φανατικά αντιβενιζελικές εφημερίδες της εποχής, που είχαν ξεσηκωθεί για το βομβαρδισμό της γέφυρας του Δεμίρ Ισσάρ από του Αγγλογάλλους, αλλά ελάχιστα συγκινήθηκαν από τον βομβαρδισμό της ελληνικής κωμόπολης και τον θάνατο μιας γυναίκας. Μάλιστα, τα πρώτα –λιτά– τηλεγραφήματα έκαναν αόριστα λόγο για βομβαρδισμό από αεροπλάνο «αγνώστου εθνικότητας»!

-- Μετά τη σύλληψη του Γερμανού προξένου στη Δράμα (με την κατηγορία ότι είχε οργανώσει υπηρεσία κατασκοπίας μεταξύ Θεσσαλονίκης και Σερρών) από τους Συμμάχους στις 15/28 Απριλίου, ενώ επέστρεφε στην έδρα του από την πόλη των Σερρών, οι πρόξενοι της Τουρκίας και της Αυστροουγγαρίας –δύο συμμάχων της Γερμανίας– ένιωσαν ανασφαλείς και αναχώρησαν από τις Σέρρες, ο πρώτος στις 20 Απριλίου/3 Μαΐου και ο δεύτερος τρεις μέρες αργότερα.

-- Το ίδιο διάστημα (β' μισό Απριλίου) σημειώθηκαν διάφορα επεισόδια συμπλοκής με κομιτατζήδες κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, όπως στο χωριό Μπουρσούκια (Λιμνοχώρι) το βράδυ της 23 Απριλίου/6 Μαΐου.

Την ίδια μέρα έγινε η σύλληψη και τεσσάρων λιποτακτών του βουλγαρικού στρατού κοντά στην τοποθεσία Κούλα.

-- Στις 22 Απριλίου/5 Μαΐου, δεκατρία συμμαχικά αεροπλάνα με κατεύθυνση τα στενά της Κούλας πέταξαν σε πολύ χαμηλό ύψος (στα 300 μέτρα) πάνω από το Σιδηρόκαστρο, ώστε οι κάτοικοι διέκριναν καθαρά τους πιλότους. Βομβάρδισαν θέσεις Γερμανών και Βουλγάρων στρατιωτών κοντά στο Μελένικο, για να έρθει αμέσως η γερμανική απάντηση με βομβαρδισμούς και σε ελληνικό έδαφος: τρεις βόμβες έπεσαν στο Ρούπελ χωρίς να προκληθούν υλικές ζημιές, δύο στο Τσιφλιτζίκ (αργότερα Στρυμονοχώρι) όπου ισοπεδώθηκαν τρία σπίτια, ενώ τέσσερις βόμβες έπεσαν σ' ένα τουρκικό τσιφλίκι κοντά στον ποταμό Στρυμόνα και σκότωσαν τις κατσίκες ενός χωρικού.

-- Το επόμενο πρωί γερμανικά αεροπλάνα χτύπησαν την Κάτω Τζουμαγιά με δέκα βόμβες, προκαλώντας μεγάλες υλικές ζημιές και το θάνατο δύο γυναικών κι

ενός μικρού παιδιού, ενώ σε έξι ανήλθαν οι τραυματίες.

-- Τις επόμενες μέρες αγγλικό στρατιωτικό απόσπασμα ανέλαβε τη φρούρηση της γέφυρας του Στρυμόνα, ενώ τμήματα του αγγλικού και του γαλλικού στρατού άρχισαν να προωθούνται προς το Σιδηρόκαστρο.

-- Την πρωτομαγιά, ο νομάρχης Σερρών Γ. Βουτσινάς είχε σύσκεψη με τον νομάρχη Θεσσαλονίκης στη συμπρωτεύουσα σχετικά με τον ανεφοδιασμό της πόλης των Σερρών, όπως και ολόκληρης της περιφέρειας. Το επισιτιστικό πρόβλημα ωστόσο θα επιδειωνόταν τις επόμενες μέρες μετά τη διακοπή των συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης-Σερρών ως συνέπεια της βουλγαρικής προέλασης.

-- Σε μια επίφαση ηρεμίας και κανονικότητας, ύστερα από εισήγηση του ταγματάρχη Γ. Δαγκλή αποφασίστηκε η διοργάνωση αθλητικών αγώνων μεταξύ των στρατιωτών της 15ης Μεραρχίας, που είχε έδρα το Αηδονοχώρι και την οποία επάνδρωναν οπλίτες από τα νησιά του βορειανατολικού Αιγαίου.

Σύμφωνα με το σχεδιασμό, οι αγώνες θα πραγματοποιούνταν το τριήμερο 21 έως 23 Μαΐου προς τιμή της ονομαστικής γιορτής του βασιλιά Κωνσταντίνου και θα περιλάμβαναν: α) αγωνίσματα δρόμου 100, 400, 800, 1500 και 5000 μέτρων, καθώς επίσης ανώμαλο δρόμο και δρόμο οπλίτου· β) άλμα τριπλούν με φόρα και απλούν με φόρα και άνευ φόρας· γ) αγώνισμα λίθου· δ) σφαιροβολία· ε) σκοποβολή με μάουζερ, γκρα και περίστροφο γκολτς· στ) διελκυστίδα.

Μετά την απονομή επάθλων σχεδιάζοταν η διεξαγωγή Ανθεστηρίων με τη συμμετοχή κοριτσιών του χωριού, ωστόσο οι ραγδαίες εξελίξεις ανέτρεψαν τα πάντα.

-- Στις 13/26 Μαΐου οι βουλγαρικές και οι γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις κατέλαβαν το οχυρό του Ρούπελ αμαχητί. Πρακτικά η ελληνική κυβέρνηση παρέδωσε το φρούριο στο όνομα της περιβόητης «ουδετερότητας», που υποτίθεται ότι πρέσβευε, ως ένδειξη τήρησης ίσων αποστάσεων έναντι των δύο πολεμικών στρατοπέδων, δεδομένου ότι ήδη η χώρα φιλοξενούσε γαλλικά και αγγλικά στρατεύματα –με την πολύ κρίσιμη διαφορά ότι ήταν πασίδηλη η ακόρεστη επιθυμία

της Βουλγαρίας να καταλάβει και να ενσωματώσει στην επικράτειά της τουλάχιστον την ανατολική Μακεδονία, οι όποιες δε γερμανικές διαβεβαιώσεις ότι ουδέποτε θα επέτρεπε να συμβεί κάτι τέτοιο, ήταν καθαρά θεωρητικές και χωρίς πρακτικό αντίκρισμα, όπως η εξέλιξη των πραγμάτων θα επιβεβαίωνε στην πορεία. Με άλλα λόγια η απόλυτα ελεγχόμενη από τον βασιλιά Κωνσταντίνο ελληνική κυβέρνηση άνοιξε στις 13/26 Μαΐου την κερκόπορτα που θα μετέτρεπε την ανατολική Μακεδονία σε πεδίο μάχης μεταξύ ξένων δυνάμεων, με την ίδια να παραμένει αμέτοχος θεατής.

«Αλήθεια, πού είναι οι κατά Βενιζέλου εξορκισμοί ότι είχε διανοηθή παραχώρησιν 2.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων Μακεδονικού εδάφους διά να πάρη 120 χιλιάδων αντάλλαγμα Μικρασιατικού; και πού οι κατά Βουλγάρων βρονταί και αστραπαί των υποκριτών και Φαρισαίων; των πανηγυριζόντων τώρα την προέλασιν των Βουλγάρων εις την Ελληνικήν Μακεδονίαν, με ποίαν ψυχήν και ποίαν συνείδησιν!» αναρωτιόταν εύστοχα η εφημερίδα *Εστία* στο κύριο άρθρο της στις 18.05.

Ο νεοϋορκέζικος *Εθνικός Κήρυξ* περιέγραφε τρεις μέρες μετά την εισβολή:

«Η Ελληνική φρουρά εξεκένωσε το Ρουπέλ, εκτός μόνον ενός λόχου κατέχοντος την θέσιν Κούλα. Ο λόχος αυτός εξαγριωθείς εκ της εισβολής εις το πατριον έδαφος του προαιωνίου εχθρού ήνοιξε πυκνόν πυρ κατά των Βουλγάρων. Ούτοι απήντησαν εις την Ελληνικήν εκείνην πρόκλησιν, ταυτοχρόνως όμως διέκοψαν την προέλασίν των, μέχρις ότου επιτακτικά διαταγαί εξ Αθηνών διέτασσαν τον επί κεφαλής της ολιγαρίθμου εκείνης Ελληνικής δυνάμεως να αποσυρθή.

Έτερον τηλεγράφημα ληφθέν αργά την νύκτα εκ Θεσσαλονίκης μεταδίδει τας επομένας λεπτομερεστέρας πληροφορίας. Βεβαιούται ότι οι Έλληνες ημύνησαν εις Ρουπέλ επί δύο και ημίσειαν ώρας κατά των Βουλγάρων, προτού ληφθή εξ Αθηνών η διαταγή της εκκενώσεως του φρουρίου. Οι Έλληνες στρατιώται όταν ε γνώρισαν την διαταγήν της παραδόσεως του φρουρίου και είδον υψουμένην λευκήν σημαίαν, εξερράγησαν εις λυγμούς. [...]»

-- Ένας Έλληνας εγκατεστημένος στην Αμερική, ο οποίος κατά τους βαλκανικούς πολέμους είχε πολεμήσει στην περιοχή του Σιδηροκάστρου, εξέφρασε με επιστολή του προς τον *Εθνικό Κήρυκα* τη θλίψη και τον αποτροπιασμό του:

**ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ ΔΕΜΙΡ ΧΙΣΑΡ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΝΤΑΙ
ΔΙΑ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΕΓΚΛΗΜΑ**

Ἀξιότιμε Κύριε Διευθυντά τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκος»,
 Πρὸ πολλοῦ παρακολουθῶν τὸν φωτοδόλον ἀστέρα μας, τὸν «Ἐθνικὸν Κήρυκα», ἐθεώρησα καθήκον νὰ ἐκφράσω πρὸς τὴν διευθύνσιν του τὴν εἰλικρινῆ μου χἀπὴν κατὰφασίωσιν διατὴνπατριωτικὴν πολιτικὴν του.

Σήμερον ποῦ σὰς γράφω ἔλαβον τὸ φύλλον τῆς 29 Μαΐου, καὶ μετ' ἀπορίας μου παρατήρησα πένθημα περιθώρια. Ἀμέσως ἔσπευσα νὰ τὸν ἀνοιξῶ διὰ νὰ ἴδω ποῖος μεγάλος ἄνθρωπος ἀπέθανεν, ποῖος ἦτο ὁ ἐθνικὸς εὐεργέτης, τὸν ὁποῖον τιμᾷ ὁ «Ἐθνικὸς μας Κήρυξ».

Φεῦ, ὁμως, ἠπατήθην, Ἡ πατριωτικὴ ἡφμερίς σας δὲν ἐπένθει δι' ἄτομα, ἀλλὰ συμμετείχεν εἰς τὸ μέγα ἐθνικὸν πένθος. Σὰς βεβαιῶ, Κύριε Διευθυντά, ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ συγκρατήσω τὰ δάκρυά μου, διότι ἡ εἶδησις ἦτο σπαραξικάρδιος, φρικτὴ! Ποῖον κίνδυνον διατρέχει ἡ ἀγαπητὴ μας Πατρίς! Κλαῖουν ἐκεῖνοι ποῦ ἐπολέμησαν, ἐκεῖνοι ποῦ ἔχυσαν τὸ αἷμά των διὰ νὰ κυριεύσουν τὸ

Δεμίρ Χιστάρ καὶ τὰ ἄλλα μέρη! Ὁ βάρβαρος Βούλγαρος, κατὰ τὴν φυγὴν του, τὰ εἶχε μετατρέψῃ ὅλα εἰς εἰρείπια, ἀλλ' ἠπαρηγορία ὅτι τὰ ἀπηλευθερώσαμε ἦτο ἀρκετὴ. Σήμερον ὁμως; ὁ αὐτὸς βάρβαρος ἐχθρὸς, συμμαχήσας μετ' ἄλλους ὁμοίους του, ἐπανερχεται, καὶ ὁ στρατὸς μας ὑποχωρεῖ, χωρὶς νὰ ἀμυνθῆ, χωρὶς νὰ ρίψῃ πυροβολισμὸν! Εἶναι φρικτὴ!

Ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς πρέπει νὰ διαμαρτυρηθῆ διὰ τὸ ἀδίκημα, διὰ τὴν καταπάτησιν ταύτην τῶν ἱερῶν γωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ποτισμένα μετ' Ἑλληνικὸν αἷμα. Ὅλοι οἱ πολεμιστὰί πρέπει νὰ διαμαρτυρηθῶμεν. Σεῖς συνάδελφοι εὐζωνοί, ποῦ τοὺς τσακίσετε στὸν Λαχανᾶ μὴ κοιμᾶσθε. Σὺ ἐβδόμη μεραρχία, σὺ δευτέρα, καὶ σὺ τετάρτη, ρίψατε τὴν ματιὰ σας στὸν κάμπο τοῦ Δεμίρ Χιστάρ, καὶ φρίξατε διότι Βούλγαρος σουλατσάρει.

JACKSONVILLE, FLA., 31 Μαΐου.
 Διατελῶ κλπ.
 ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
 Ἐφεδρὸς Δεκανεὺς IV Μεραρχίας.

-- Η κατάληψη του Ρούπελ και των άλλων συνοριακών ελληνικών φρουριών από τις γερμανοβουλγαρικές δυνάμεις προκάλεσε πανικό στους κατοίκους του Σιδηροκάστρου και των γύρω χωριών. Από το επόμενο κιόλας πρωινό, πολλοί εγκατέλειψαν τα σπίτια τους με προορισμό κυρίως τις Σέρρες, ενώ ορισμένοι αναζήτησαν καταφύγιο στη Θεσσαλονίκη και τη Νιγρίτα.

Από την πρώτη στιγμή, που έγινε γνωστή η εισβολή, οι πρόκριτοι των Σερρών συσκέφθηκαν για να καθορίσουν τις επόμενες κινήσεις, ο δε νομάρχης κατάρτισε επιτροπή για την παροχή ασύλου και περίθαλψης στους πρόσφυγες.

Ο απεσταλμένος της γαλλικής *Le Journal* στη Θεσσαλονίκη, Edouard Helsey, βρέθηκε στις Σέρρες και στο Σιδηρόκαστρο στις 28 και 29 Μαΐου (σύμφωνα με το γρηγοριανό ημερολόγιο). Αυτές ήταν οι πρώτες του εντυπώσεις από την πόλη των Σερρών:

«[...] Μπαίνω στην πόλη. Οι άνθρωποι κόβουν βόλτες χωρίς να μιλούνε με τα πρόσωπα ανήσυχα. Πρόσφυγες κατακλύζουν τα διάφορα μέρη. Αυτοί οι αιώνιοι μετανάστες κάθονται κοντά στα κάρτα τους, που τα οδηγούν βουβάλια. Διασχίζω όμορφα δρομιάκια γεμάτα λεύκες, μινωρέδες και σιντριβάνια δίπλα από ζύλινα σπίτια. Μια σιωπή κυριαρχεί παντού. Οι κάτοικοι περπατούν χωρίς να κοιτάζει ο ένας τον άλλο. Ένας φωνογράφος φωνάζει ένρινα κάποιον θρήνο. Πάνω σ' έναν τοίχο, ένα πορτρέτο του κ. Γούναρη, που κολλήθηκε εκεί κατά τις τελευταίες εκλογές, επιβλέπει όλη αυτήν την αναστάτωση. [...]

Ο φόβος των Βουλγάρων βασανίζει κάθε καρδιά. Όλοι θυμούνται την πυρκαγιά του 1913. Η μισή πόλη είναι ακόμη ερείπια. Όλοι οι πέτρινοι τοίχοι έχουν καταρρεύσει. Οι πέτρες και οι άνθρωποι της Μακεδονίας φαίνεται ότι είναι υποταγμέ-

Το επόμενο πρωί (16/29 Μαΐου)...

«Οι Σέρρες ζύπνησαν μέσα στην αγωνία. Από νωρίς το πρωί οι άνθρωποι βρίσκονταν στους δρόμους αναζητώντας πληροφορίες, ρωτώντας ο ένας τον άλλο, μοιραζόμενοι τους φόβους τους. Η νύχτα δεν τους είχε δώσει κάποια νέα αφορμή για να τρέμουν. Ακόμη και οι αρχές καθησύχαζαν τον λαό όσο περισσότερο μπορούσαν. Όμως όσο περισσότερο οι Σέρρες αναλογίζονται, τόσο περισσότερο οι Σέρρες φοβούνται. «Προσέχετε, μου

νοι στην ίδια μοίρα. Μοιάζει να μην υπάρχει κάποιο ανθεκτικό τοιμέτο, που να μπορέσει να τα ταυριάζει.

Άνθρωποι μαζεύονται στις γωνιές των δρόμων και ρωτάει ο ένας τον άλλο: Έρχονται οι Βούλγαροι; Εδώ και δύο μέρες [σ.σ. οι Βούλγαροι] συρρέουν στις πλαγιές των βουνών κνηγώντας τους προπορευόμενους χωροφύλακες και κάνοντας επιδρομή στα κοπάδια. Απόψε εμφανίστηκαν στο σταθμό του Δεμίρ Ισσάρ. Απαίτησαν την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων και να κάνουν περιπολία στην πεδιάδα. Για σήμερα συναινούν να μην προωθηθούν πιο μακριά από το Λάτροβο. Ένας Έλληνας αξιωματικός απάντησε με τη σειρά του ότι η κατοχή του Δεμίρ Ισσάρ δημιουργούσε μεγάλες δυσκολίες και ότι η εκχώρηση αυτού του μέρους δεν αντιμετωπιζόταν από την Αθήνα όπως η Δραγοτίνα ή το Ρούπελ. [...]

φωνάζουν την ώρα που φεύγω. Οι Βούλγαροι μπορεί ήδη να βρίσκονται μέσα στο Δεμίρ Ισσάρ. Βρίσκονται σίγουρα στο σταθμό και, σε κάθε περίπτωση, δεν υποσχέθηκαν ότι θα σεβαστούν την πεδιάδα».

Βγαίνοντας από την πόλη αφήνω το δρόμο και μπλέκω σ' ένα δρομιάκι. Το αυτοκίνητό μου μετά δυσκολίας μπορεί να πορευτεί γρήγορα [...]. Κάπου κάπου συναντώ φυγάδες. Ο οδηγός μου μιλάει

ελληνικά και μπορώ να τους κάνω ερωτήσεις. Έρχονται από κυριευμένα χωριά, από το Γέρμανι, τη Βέτρινα, το Ράντοβο. Όλες οι διηγήσεις τους συμφωνούν μεταξύ τους.

Μόλις χθες, Κυριακή, ο εχθρός έκανε αισθητή την παρουσία του. Μέχρι τότε είχε προωθεί μόνο η εμπροσθοφυλακή.

Σήμερα είναι πολυάριθμος, στις περιοχές τους υπάρχουν σχεδόν αποκλειστικά Βούλγαροι με στολή. Ανάμεσά τους ένα 10% είναι Γερμανοί, τεχνικές ομάδες, επειδή, απ' όσα καταλαβαίνω, λέγεται ότι εκείνοι έχουν στην κατοχή τους όπλα και μηχανήματα, τα οποία δεν διαθέτουν οι Βούλγαροι. [...]

Πρέπει να προχωρήσω προσεκτικά

τόρα γιατί πλησιάζω στο Λάτροβο, όπου ο εχθρός περιπολεί. Μια ομάδα στρατιωτών έρχεται προς το μέρος μου. Αναγνωρίζω τις ελληνικές στολές. Δεν υπάρχει κίνδυνος, γιατί αυτοί οι στρατιώτες δεν είναι κακόβουλοι. Πλησιάζουν. Είναι αρκετοί, σχεδόν δυο λόχοι. [...] Ρωτώ τους τελευταίους, είναι η φρουρά του Ρούπελ. Επιστρέφουν απελτισμένοι και χωρίς να καταλαβαίνουν.

“Τα όπλα έριχναν άσφαιρα, εμείς όμως είχαμε φυσίγγια. Σκοτώσαμε και τραυματίσαμε αρκετούς Βούλγαρους και εκείνοι δεν απάντησαν”.

Οι καημένοι στρατιώτες προκαλούσαν τον οίκτο, έτσι που φαίνονταν καταβεβλημένοι από την ταπεινώσή τους [...].»

ΤΟ ΣΤΡΑΤΕΜΑΧΙΚΟΝ ΜΗΤΩΠΙΟΝ.— Άγγλική φωτογράμμιον εντετύχη του Σερραϊώνος εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ, 19.05.1916

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1916

Μακεδόνες εγκαταλείπουν τις Σέρρες εν όψει των Βουλγάρων. (πηγή: Le Miroir, 11.06.1916)

Έλληνες εγκαταλείπουν τις Σέρρες. (πηγή: Le Miroir, 11.06.1916)

-- Οι πολεμικές εξελίξεις και η εισβολή βουλγαρικών στρατευμάτων στο ελληνικό έδαφος προκάλεσε την εκδήλωση στασιαστικού κινήματος μεταξύ των βουλγαρόφωνων κατοίκων της Φράσταινας (Ορεινή), όπως και σε ορισμένα άλλα βουλγαρόφωνα ακριτικά χωριά.

-- Στο μεταξύ το επισιτιστικό πρόβλημα της πόλης των Σερρών έβαινε επιδεινούμενο, ενώ κυκλοφορούσαν και φήμες για διοργάνωση συλλαλητηρίου –τόσο αντικυβερνητικού όσο και αντιβουλγαρικού– με κύριο αίτημα το ψωμί στις 16/29 Μαΐου. Το σίγουρο είναι ότι την επόμενη μέρα ο νομάρχης Γ. Βουτσινάς έβγαλε την κάτωθι προκήρυξη σε μια προσπάθεια να ηρεμήσουν τα οξυμένα πνεύματα:

Φέρω και πάλι εις γνώσιν του κοινού ότι, μετά προηγουμένην συνεννόησιν μεταξύ του Υπουργού των Εσωτερικών, αυτοπροσώπως παρισταμένου εις το Τηλεγραφείον Αθηνών και εμού του Νομάρχου Σερρών, αυτοπροσώπως παρασταθέντος εις το τηλεγραφείον Σερρών, έτυχον της εκ μέρους του κ. Υπουργού διαβεβαιώσεως ότι ο Ελληνικός Στρατός ούτε εκ Δεμίρ Ισσάρ ούτε εκ Σερρών πρόκειται ν' απομακρυνθή. Παρά του αυτού κ. Υπουργού εβεβαιώθην ωσαύτως ότι ελήφθη πρόνοια επισιτισμού του

Νομού Σερρών μέσω Καβάλλας, αρξαμένης ήδη της στρώσεως προχείρου σιδηροδρόμου συστήματος Ντανοβίλ μεταξύ Δράμας-Καβάλλας.

Προσκαλώ συνεπώς και πάλιν τους κατοίκους όπως επιδοθώσι εν ησυχία εις τα έργα των, καθόσον πάσα τυχόν ανησυχία είναι αβάσιμος και αδικαιολόγητος. Πάντες οι διαδίδοντες ανησυχαστικές ειδήσεις θέλουσι καταδιωχθή συμφώνως προς τον νόμον.

Εν Σέρραις τη 17η Μαΐου 1916

Ο Νομάρχης Σερρών

-- Στις 18/31 Μαΐου, επιστρέφοντας στη Θεσσαλονίκη ύστερα από περιοδεία στο Σιδηρόκαστρο, ο ανταποκριτής της αγγλικής εφημερίδας *Daily Telegraph* επιβεβαίωσε ότι σχεδόν όλος ο πληθυσμός του Δεμίρ Ισσάρ (εκτός από τον στρατό, τον μητροπολίτη και περίπου 30 κατοίκους) είχε μετακινηθεί προς τις Σέρρες και μόνο στο άκουσμα της εισβολής των Γερμανοβουλγάρων.

Ένα περιστατικό αυθαιρεσίας που ο Στίβενς ήταν σε θέση να επιβεβαιώσει, αφορούσε τη διαρπαγή περίπου 250 αιγοπροβάτων στη Βέτρινα, επειδή οι Βούλγαροι στρατιώτες ήθελαν κάτι να φάνε και δεν είχαν κρέας.

-- Ημερομηνία (20 Μαΐου) 2 Ιουνίου είχε η ανταπόκριση που ο *Εθνικός Κήρυξ* αναδημοσίευσε από την αμερικανική εφημερίδα *New York American* (χωρίς να διευκρινίζεται αν στην περιοχή είχε βρεθεί κάποιος απεσταλμένος της εφημερίδας ή αν επρόκειτο για αναδημοσίευση από άλλο, ενδεχομένως βρετανικό μέσο):

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΔΕΜΙΡ-ΧΙΣΑΡ ΠΑΡΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΑ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑΣ ΚΑΙ ΦΡΙΚΗΣ

NEW YORK AMERICAN

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2 Ιουνίου. — Μόλις επέστρεψα από μίαν περιοδείαν μου εις τὰ διαμερίσματα του Δεμίρ Χισάρ και των Σερρών, όπου παρέστην ατόπτης μάχης σκληρών απελπισίας και άπογνώσεως, αΐτινες μόνον με την φρικαστικήν ερήμωσιν του Βελγίου και της Γαλλίας δύνανται να παραβληθούν. Όλοι αϊ όδοι της Ανατολικής Μακεδονίας πλημμυρίζουν από πανικοβλήτους Έλληνας χωρικούς, φεύγοντας πρό του φάσματος των Βουλγάρων. Άποκομίζουν μαζί των κτήνη, ποιμνία προβάτων και αϊγών, ίππους, ένθ' επί των όμων των άλλων μὲν φέρουν όγκώδη δέματα περιεχοντα τὰς πτωχικάς άποσκευάς των, άλλοι δὲ τὰ άνήλικα και μη δυνάμενα να βαδίσουν τέκνα των. Καταληφθεις υπό τροφίου ολόκληρου ο λαός αυτός, εγκατέλειψε τὰς εστίας του, ζητήσας σωτηρίαν δια τής φυγής.

Η πόλις του Δεμίρ Χισάρ, όταν έφθασα εκεί, είχε κατακλυσθή από πρόσφυγας. Από τής παρελθούσης Κυριακής είχαν συγκεντρωθή εις την μικράν πόλιν ζητούντες προστασίαν και έλατιούντες τεμάχιον άρτου. Η πόλις όμως μόλις διέθετεν έν όλω τεσσαράκοντα σάκκους άλευρων δια πληθυσμόν τριάκοντα χιλιάδων. Οι πλείστοι των άτυχών προσφύγων άποθνήσκουν έκ τής πείνης.

Αϊ αυτά σσηναί διαδραματίζονται εις τὰς Σέρρας, όπου αϊ άρχαί ματαίως άγωνίζονται ίνα έξοικονομήσουν τὰ άναγκαζόντα τροφίμα. Η ιδέα τής Βουλγαρικής έπιδρομής προκαλεί εις πάντας ύποτροπιασμόν. Βουλγαρικά στρατεύματα έπέδραμον εις όλα τὰ παραμεθόρια έλληνικά χωρία και άφου διηρπάσαν τὰ εύρεθέντα έντός αυτών τροφίμα και εφόνησαν όσα κτήνη συνήτησαν, έδασάνισαν με τόν άγριώτερον τρόπον πάντα άποπειραθέντα να άντιστή ή να διαμαρτυρηθή δια την λεηλασίαν εκείνην. Είδον Έλληνίδα

κόρην, φέρουσαν βαθύτατον τραύμα προξενηθέν υπό Βουλγάρου στρατιώτου, όστις τής άφήρεσε θανατώσας πολύτιμον περιδέραμον. Είδον άλλην Έλληνίδα κόρην, τής οποίας έτερον βουλγαρικόν τέρας άπέκοιπεν άμφότερα τὰ ότα δια να οικειοποιηθή τών πολιτίμων έννοιών τής. Πλείστοι όσα νεαρά Έλληνίδες ήρπάγησαν υπό των Βουλγάρων στρατιωτών και ήτημάθησαν ύπ' αυτά τὰ όμματα των άξιωματικών του Φερδινάνδου, οι όποιοι πρωτοστατούν εις όλους αυτοίς τούς άνηκούστους θανάλασμούς.

Όταν τὰ έντρομα γυναικόπαιδα έζήτουν παρ' αυτών έλεος και άδειαν μόνον να εγκαταλείψουν τὰς εστίας των, οι Βούλγαροι άξιωματικοί τούς ήρώτων σαρκαστικάς: «Πού θέλετε να ύπάγητε; Ημεϊς θα καταλάβομεν και τὰς Σέρρας, και την Δράμιαν και την Καβάλλαν και την Θεσσαλονίκην, και θα ριζώμεν τούς Άγγλογάλλους εις την θάλασσαν».

Οι Γερμανοί Ουλάνοι ένθαρρύνουν τούς Βουλγαρικούς θανάλασμούς.— Μαρτυρικός θάνατος Έλληνίδος Διδασκαλάσσης

Όσοι επέστρεψαν εις τὰ χωρία των πρόσ αναζήτησιν των γυναικίων και των θυγατέρων των, δέν έπανήλθον πλέον και ή τύχη των παραμένει άγνωστος. Κατά τὰς άφηγήσεις όλων οι Γερμανοί Ουλάνοι ένθαρρύνουν την βουλγαρικήν λεηλασίαν, χωρίς όμως να συμμετέχουν οι ίδιοι εις αυτήν. Οι Γερμανοί άξιωματικοί παρακολούθουν άπαθώς και άδιαφόρως τὰ διαπραττόμενα όργια, χωρίς να καταβάλλουν ουδέμίαν προσπάθειαν πρόσ κατάτασιν των. Όταν μία νεαρά Έλληνίς αϊμόφροτος, έπεσεν εις τούς πόδας ένός Γερμανού συνταγματάρχου ζητούσα προστασίαν, έλαβε την έξης χαρακτηριστικήν άπάντησιν: «Ηξέφυρατε ότι

εχομίεθα, διατι δέν εφεύγατε.» Καθ' όλον τὸ μήκος τής όδου ήτις άγει έκ Δεμίρ Χισάρ προς τὰς Σέρρας, άτακτοι κοιμηταζήδες, παραφυλάττοντες, άπογμνώνουν τούς άτυχείς φεύγοντας Έλληνας, όχι μόνον των κτηνών των αλλά πολλάκις και αυτών των ένδυνάτων των.

Όταν τὸ υπό τής πείνης μαστιζόμενον πλήθος των προσφύγων έφθασεν εις τὰς άγγλογαλλικάς γραμμάς, οι Άγγλογάλλοι στρατιώται συγκινήθentes ένόσπιον ιωαννης δυστυχίας διένειμαν με πάσαν προθυμίαν τὸ έξ άρτου και ζωμού σασσιόν των. Όλοι οι κάτοικοι του έλληνικού παραμεθόριου χωρίου Μπέλει, έξεδιώχθησαν ύπ' των Βουλγάρων δια τής λόγης. Η

έντός του χωρίου παραμονή δέν έπιδραμή εις κανένα άπολύτως. Εις τὸ χωρίον Γιούλα, μία Έλληνίς διδασκάλασσα άποπειραθείσα να έμποδίση τούς Βουλγάρους στρατιώτας του να λεηλατήσουν την κατοικίαν τής, έσύσθη εις την πλατείαν του χωρίου και ύπέστη μαρτυρικόν θάνατον δια λιθοβολισμόν. Εις Γιούλα οι Βούλγαροι διήρπασαν πέντε χιλιάδας προβάτα και έκατόν βόας. Τριάκοντα κάτοικοι τής περιοχής εκείνης συνελήφθησαν, τέσσαρες δὲ έξ αυτών έτουφεκίσθησαν, θεωρηθέντες ύποπτοι κατασκοπείας.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΚΥΡΙΑΡΧΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΡΕΔΩΣΑΝ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΡΟΑΙΩΝΙΟΥΣ ΕΧΘΡΟΥΣ ΤΩΝ

NEW YORK AMERICAN

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2 Ιουνίου.— Η Έλληνική Ανατολική Μακεδονία εύρίζεται σήμερα εις την άπόλυτον διάθεσιν των Βουλγάρων. Οι Έλληνες ήνοιξαν δια των ίδιων των χειρών τὰς πόλας τής χώρας των, ή όποία σήμερα διατελεί υπό την άπόλυτον κυριότητα των εισβολέων οΐτινες κατέχουν τὰ στρατηγικώτερα αυτής σημεία. Λύγαινα να λεχθή ότι ή Έλληνική Μακεδονία εχοσίσθη σήμερα εις δύο άνεξάρτητα τμήματα. Εις την δυτικώς του Στρυμόνος περιοχήν, ή όποία κατέχεται υπό των Άγγλογαλλικών στρατευμάτων και εις την ανατολικώς του ρηθέντος ποταμού τοιαύτην. ήτις δέν καταλήφθη μὲν άκόμη υπό των Βουλγάρων, άπειλείται όμως υπό τοιαύτης καταλήψεως άνα πάσαν στιγμήν.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ ΦΑΛΑΓΓΕΣ ΚΑΤΕΡΧΟΝΤΑΙ ΠΡΟΣ ΑΝΑΤΟΛΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΥΜΟΝΟΣ

THE SUN

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, 2 Ιουνίου.— Τηλεγραφήματα έκ Θεσσαλονίκης θεβαιούν ότι ισχυρά βουλγαρικά δυνάμεις προελαύνουν προς την ανατολικήν όχθην του Στρυμόνος. Παρά την Κούπταν και την Πορόγιαν, οι Γάλλοι συμπλακέντες μετ' των Βουλγάρων, άπόθησαν αυτούς. Ο άγών του πυροβολικού συνεχίζεται καθ' όλον τὸ μεταξυ Γευγελής και Δοϊράνης μέτωπον.

ΟΙ ΑΓΓΛΟΓΑΛΛΟΙ ΠΡΟΕΛΑΥΝΟΥΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΝ ΜΕΘΟΡΙΟΝ

THE SUN

ΒΕΡΟΛΙΝΟΝ, 2 Ιουνίου.— Επίσημον άνακοινωθέν του Βουλγαρικού στραταρχείου υπό ήμερομηνίαν 24 Μαΐου, θεβαιοί ότι κατά την διάρκειαν των δύο τελευταίων μηνών, τὰ συμμαχικά στρατεύματα έπέξετειναν τὰς γραμμάς των πολύ πέραν τής Θεσσαλονίκης. Καίτοι αϊ άγγλογαλλικά δυνάμεις δέν διέβησαν άκόμη την Έλληνικήν μεθόριον, ο άγών έν τούτοις ήρχισε περιοριζόμενος επί του παρόντος εις μεμονωμένην δράσιν πυροβολικού, καθ' όλον τὸ μήκος του μετώπου Γευγελής—Δοϊράνης. Τὸ κείμενον του βουλγαρικού άνακοινωθέντος περιλαμβάνει τὰ έξης: Πρό δύο μηνών τὰ άγγλογαλλικά στρατεύματα ήρχισαν εγκαταλείποντα τὰ παρα την Θεσσαλονίκην χαρακωμένον στρατόπεδον και να κατευθύνονται προς την μεθόριον. Αϊ σπουδαιότερα έχθρικά δυνάμεις έχουν συγκεντρωθή εις την κοιλάδα του Άξιού, εις την κοιλάδα του Στρυμόνος και δυτικώτερον εις την περιοχήν των Βοδενών και τής Φλωρίνης. Μέρος του άνασυνταχθέντος σερκίκου στρατεύματος άπεβιδάσθη ήδη εις Θεσσαλονίκην. Επί ένα μήνα συγκροτείται καθημερινώς άγών πυροβολικού εις τὸ μεταξυ Γευγελής και Δοϊράνης μέτωπον. Εις ουδέν όμως σημειόν τὰ άγγλογαλλικά στρατεύματα διέβησαν την μεθόριον. Γαλλικόν άνιγνευτικόν σώμα έπυροβολήθη ύπ' όημέτρους περιπόλου παρα τὸ χωρίον Τσερνί-Καρμάλ. Οι Γάλλοι έτραπήσαν εις φυγήν εγκαταλείψαντες τούς ίππους των, οΐτινες και περιήλθον εις χείρας των ήμετέρων.

-- Φαίνεται πάντως ότι η πρόσκαιρη, όπως αποδείχτηκε, ανακοπή της προέλασης των γερμανοβουλγαρικών στρατιωτικών δυνάμεων έπεισε κάποιους Σιδηροκαστρινούς να επιστρέψουν στην πόλη τους και μαζί να επιστρέψει προσωρινά και η ηρεμία. Στα τέλη Μαΐου, στην πόλη των Σερρών φαίνεται ότι βρίσκονταν περίπου πεντακόσιοι με εξακόσιοι πρόσφυγες, οι οποίοι ζούσαν –πού αλλού;– σε σκηνές και περνούσαν την καθημερινότητά τους «*τρώγοντας ψωμί, πίνοντας καφέ, καπνίζοντας τσιγάρα και κοιμόμενοι στη σκιά, αναμένοντας φιλοσοφικά τις εξελίξεις*», σύμφωνα με τον ανταποκριτή του *Le Petit Parisien*.

-- Στις 27 Μαΐου/9 Ιουνίου, στην περιοχή μεταξύ του δάσους του Στρυμόνα και του χωριού Σπάτοβο (σήμερα Κοίμηση), ένοπλοι Βούλγαροι άνοιξαν πυρ και τραυμάτισαν 18 Έλληνες στρατιώτες, που περιπολούσαν στην περιοχή, ενώ την ζωή του έχασε ο στρατιώτης Κουτσόπουλος από τη Νάξο. Οι Έλληνες κατάφεραν να συλλάβουν 15 Βούλγαρους, ενώ και οι Βούλγαροι κατάφεραν να πιάσουν έναν Έλληνα, τον Στέργιο Χατζηκωνσταντίνου.

-- Το βράδυ της 8/21 Ιουνίου, ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Καψόπουλος από τα Πορόια αφίχθηκε στη Θεσσαλονίκη και συνομίλησε με δημοσιογράφο της εφημερίδας *Μακεδονία*, στον οποίο έκανε λόγο για σειρά οργίων από Βούλγαρους κομιτατζήδες στα χωριά Μανιτάρι, Πουρλίδα, Άνω και Κάτω Μπαχτιάρι, Δερβένι, Θεοδωρίτσι κλπ. Επίσης περιέγραψε πώς ο ίδιος είχε αιχμαλωτιστεί από τους κομιτατζήδες, οι οποίοι του απέσπασαν 10 λίρες, στην περιοχή μεταξύ των χωριών Μπουτίνοβο και Μανιτάρι. Εξάλλου, σ' ένα άλλο περιστατικό, παρά λίγο θύμα των κομιτατζήδων θα έπεφτε και ο ενωματάρχης Σταφυλοπάτης, ο οποίος σώθηκε πέφτοντας στα νερά της λίμνης Μπουτίνοβο (Κερκίνη)· συνελήφθη ωστόσο ο χωροφύλακας που τον συνόδευε, τον οποίο οι κομιτατζήδες βασάνισαν και στη συνέχεια άφησαν ελεύθερο.

Το ίδιο περίπου διάστημα, ίσως λίγες μέρες αργότερα, κομιτατζήδες εισέβαλαν στο χωριό Μανιατάρ (Μανιτάρι) και αιχμαλώτισαν τους προκρίτους Θεόδωρο

Πέτρου και Λάζαρο Αθανασίου λέγοντάς τους ότι τους θεωρούσαν όργανα της Αντάντ. Κι επειδή η διπλή αιχμαλωσία δεν ήταν αρκετή, σκέφτηκαν ν' αρπάξουν κι ένα κοπάδι από 180 πρόβατα του χωριού!

-- Τηλεγράφημα του σχολικού επιθεωρητή Σιδηροκάστρου στις 17.06 ανέφερε ότι οι Γερμανοβούλγαροι είχαν συλλάβει τον δάσκαλο Δραγοτίνη Ι. Κυριακίδη.

-- Μέσα σ' αυτό το κλίμα αναταραχής και στρατιωτικής αναδιοργάνωσης εν όψει της αργά ή γρήγορα επικείμενης στρατιωτικής αναμέτρησης, το κλίμα βάρυνε μετά από ένα απαίσιο δυστύχημα στον Στρυμόνα λίγο μετά τα μέσα Ιουνίου. Ένας ανθυπίατρος και δέκα στρατιώτες επιχείρησαν να διασχίσουν τον ποταμό (κατευθυνόμενοι προς τον κόλπο Ορφανού) με λέμβο, η οποία όμως ξαφνικά διαλύθηκε με αποτέλεσμα τον πνιγμό οκτώ εκ των έντεκα επιβαινόντων.

-- Στις 25 Ιουνίου/8 Ιουλίου, με αφορμή την τρίτη επέτειο των σφαγών του Δεμίρ Ισσάρ από τους υποχωρούντες Βούλγαρους κατά το δεύτερο βαλκανικό πόλεμο, ο μητροπολίτης Μελενίκου Παρθένιος τέλεσε μνημόσυνο στη μνήμη των θυμάτων. Αργότερα, οι κληρικοί του Σιδηροκάστρου, τα σωματεία, οι πολιτικές και οι στρατιωτικές αρχές του 18ου πεζικού Συντάγματος με επικεφαλής τον διοικητή του, Ν. Χριστοδούλου, μετέβησαν στον αυλόγυρο των στρατιωτικών αποθηκών του Σιδηροκάστρου στη θέση Μαϊμούδα, όπου είχαν ριφθεί ο μητροπολίτης Κωνσταντίνος και τα υπόλοιπα θύματα των σφαγών. Μετά την τελετή και την ψαλμωδία ύμνων από τις ορφανές μαθήτριες, τα παιδιά και τ' αδέρφια των νεκρών, ο πρόεδρος του πολιτικού Συλλόγου Δεμίρ Ισσάρ, Δημήτριος Πλαταρίδης, επιχείρησε με την ομιλία του ν' αναπαραστήσει τη φοβερή τραγωδία φέρνοντας δάκρυα στα μάτια των παρευρισκομένων.

-- Το πόσο τεντωμένα ήταν τα νεύρα όλων επιβεβαιώνεται από το παρακάτω περιστατικό. Όταν στις 30 Ιουνίου/13 Ιουλίου οι στρατιωτικές αρχές απαγόρευσαν σε πεντακόσιους απολυθέντες έφεδρους της έκτης Μεραρχίας να ταξιδέψουν σιδηροδρομικά μέχρι τη Δράμα, εκείνοι επιχείρησαν ν' ανέβουν στο τρένο διά

της βίας. Ο φρουρός τους ανάγκασε να κατέβουν και εκείνοι έπεσαν στη σιδηροδρομική γραμμή θέλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο να εμποδίσουν την αναχώρηση της αμαξοστοιχίας, ώστε οι φρουροί αναγκάστηκαν να πυροβολήσουν εναντίον τους, χωρίς ευτυχώς να τραυματιστεί κανείς!

-- Στις 13/26 Ιουλίου, γαλλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τις εχθρικές δυνάμεις στο φρούριο του Ρούπελ και τις βουλγαρικές κατασκηνώσεις στη Βέτρινα.

-- Ανησυχία προκαλούσε στους Συμμάχους ο αυξανόμενος αριθμός Βούλγαρων και Γερμανών αξιωματικών, οι οποίοι έφταναν στις Σέρρες ντυμένοι με πολιτικά ρούχα προκειμένου να περνούν απαρατήρητοι, στην πραγματικότητα όμως για να κατασκοπεύσουν.

Στις 16/29 Ιουλίου, για παράδειγμα, διαπιστώθηκε ότι κατ' αυτόν τον τρόπο είχαν επισκεφτεί την πόλη των Σερρών τέσσερις Βούλγαροι αξιωματικοί, οι οποίοι αρχικά είχαν μεταβεί στο ξενοδοχείο «Ιμπεριάλ» του Κωνσταντίνου Λύκου και στη συνέχεια διανυκτέρευσαν στην οικία του γιατρού Δεσποτίδη, καθώς και δύο Γερμανοί αξιωματικοί, οι οποίοι διανυκτέρευσαν στο ξενοδοχείο «Θεσσαλονίκη» του Κωνσταντίνου Δούγιου.

-- Για τους Σερραίους τεράστιο πρόβλημα παρέμενε το επισιτιστικό. Στις 15/28 Ιουλίου επιτροπή Σερραίων ταξίδεψε μέχρι την Αθήνα προκειμένου να διαμαρτυρηθεί για τη βίαιη επίταξη των τελευταίων δημητριακών, που είχαν απομείνει στην περιοχή, με σκοπό τη διάθεσή τους για την κάλυψη των στρατιωτικών αναγκών, αλλά και για τους κατοίκους της Καβάλας, οι οποίοι λιμοκτονούσαν.

-- Λίγες μέρες αργότερα, στο χωριό Βέτρινα δύο Έλληνες πρόκριτοι καταδικάστηκαν σε θάνατο και τουφεκίστηκαν από τους Βούλγαρους αξιωματικούς με την κατηγορία ότι ήταν κατάσκοποι της Αντάντ.

-- Προς τα τέλη Ιουλίου, η παράνομη διακίνηση πετρελαίου από την περιφέρεια της Νιγρίτας προς τις Σέρρες και τη Ζίχνη, όπου υπήρχε έλλειψη, ανάγκασε τις αγγλογαλλικές δυνάμεις να περιφράξουν με συρματοπλέγμα ολόκληρο το νότιο

μέρος της λίμνης του Αχινού, ενώ εντάθηκαν και οι περιπολίες εφίππων Βρετανών στην περιοχή.

-- Στις 23 Ιουλίου/5 Αυγούστου στο Καβακλή (σήμερα Λευκώνας) εγκαταστάθηκε ένα σύνταγμα γαλλικού πεζικού. Την ίδια περίοδο, μέσα στην πόλη των Σερρών στρατοπέδευσε τμήμα αγγλικού ιππικού.

-- Στις 30 Ιουλίου/12 Αυγούστου με βασιλικό διάταγμα νέος δήμαρχος Σερρών στη θέση του Μεχμέτ Ακήλ διορίστηκε ο Χ. Καρατζάς, στη δε Ζηλιάχοβα νέος δήμαρχος τοποθετήθηκε ο Ν. Παπαδόπουλος στη θέση του Ν. Χρυσόχου.

-- Μία μέρα μετά, ο Εθνικός Σύνδεσμος Επιστράτων Σερρών συνήλθε σε γενική συνέλευση και υιοθέτησε ψήφισμα, με το οποίο τα μέλη του δήλωναν *«πρόθυμοι να σπεύσωσιν υπό τα όπλα όπότεν η φωνή της Πατρίδος τους καλέση, μη λησμονούντες ότι συμφώνως προς τον στρατιωτικόν αυτών όρκον, οφείλουσι πίστιν εις τον Συνταγματικόν Βασιλέα των Ελλήνων, αλλά και υπακοήν εις του νόμους»*.

Πανοραμική θέα λίγο έξω από τις Σέρρες. (πηγή: L'Image de la Guerre, 09.1916)

Vue panoramique du pays près de Sérès.

L'Image de la Guerre

πηγή: *L'Image de la Guerre*, 11.1916

Serès, dont la silhouette se profile harmonieusement sur la photographie ci-dessus, connut la douleur de la souillure bulgare. Mordus au cœur, les Grecs, — ceux

de la lignée des ancêtres, — ont juré de libérer leur ville. Ils ont tenu serment et les voici, rentrant dans Serès purifiée, et pour eux désormais deux fois chère.

-- Και ήρθε ο μοιραίος μήνας Αύγουστος. Γύρω στις 10.30 μ.μ. της 4/17 του μήνα, ημέρα Πέμπτη, ο βουλγαρικός στρατός εξαπέλυσε νέα επίθεση αρχίζοντας να καταλαμβάνει σχεδόν ανενόχλητος ελληνικά εδάφη στην ανατολική Μακεδονία, δεδομένου ότι η ελληνική κυβέρνηση και ο βασιλιάς επέμεναν στην φιλογερμανική ουδετερότητά τους με άλλοθι τις διαβεβαιώσεις του Κάιζερ ότι η Γερμανία δεν θα επέτρεπε καν την είσοδο των βουλγαρικών στρατευμάτων στις πόλεις των Σερρών, της Δράμας και της Καβάλας.

Την τιμή του ελληνικού στρατού έσωσαν οι φρουρές στα οχυρά της Σταρτίτσας και της Φαιάς Πέτρας (αργότερα γνωστό και ως «οχυρό Κονδύλη», καθώς εκεί έλαμψε το στρατιωτικό άστρο του Γεώργιου Κονδύλη).

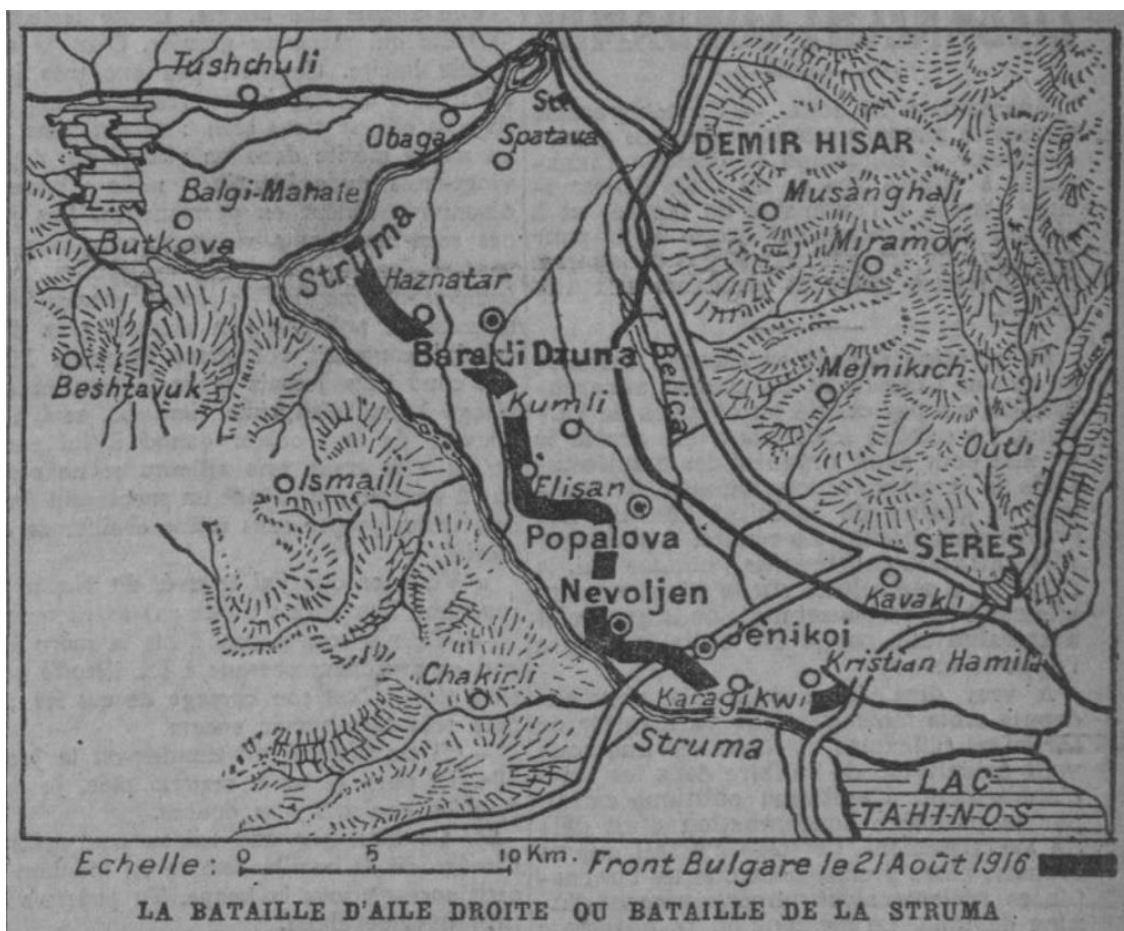
Το βράδυ της 5ης με ξημερώματα της Αυγούστου καταλήφθηκε αιφνιδιαστικά το Σιδηρόκαστρο, μέσα στο οποίο έμειναν εγκλωβισμένοι όλοι οι κάτοικοί του, ενώ το επόμενο πρωί καταλήφθηκε και η Βροντού.

Και στην πόλη των Σερρών; Οι άνδρες της 6ης Μεραρχίας με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Χριστοδούλου, ο οποίος αναπλήρωνε τον απουσιάζοντα με άδεια υποστράτηγο Μπαϊρα, προέβαλαν αντίσταση, προτού αναγκαστούν να συμμορφωθούν με τις διαταγές από την Αθήνα και ν' αποσυρθούν από την πόλη. Η ελληνική κυβέρνηση πάντως επί αρκετές ημέρες διέψευδε ακόμη και αυτήν την κατάληψη της πόλης!

Απόλυτα ενδεικτική της οπερετικής σύγχυσης, που διείπε τις ελληνικές αρχές, ήταν η απάντηση που είχε δώσει το υπουργείο Εσωτερικών στο ερώτημα του αστυνομικού διευθυντή Σερρών ως προς τη στάση που θα έπρεπε να τηρήσει σε περίπτωση εισβολής. Η εφημερίδα *Αθήναι* έγραφε σχετικά στις 11.08: «Ο κ. Χαρολάμπης έσπευσε να απαντήσει αμέσως εις τον αστυνόμον Σερρών ότι τόσον αυτός, όσον και αι λοιπαί διοικητικά αρχαί θέλουσι παραμείνη εις τας θέσεις των εις περίπτωσιν εισόδου Βουλγάρων, ήτις όμως και εκ των επισήμων διαβεβαιώσεων και εξ άλλων πηγών και πληροφοριών θεωρείται ως απίθανος»!

Την επόμενη μέρα ωστόσο φιλοξενούσε συνέντευξη του συνταγματάρχη Αντωνιάδη, ο οποίος βρισκόταν κοντά στην πόλη των Σερρών τη μέρα της βουλγαρικής εισβολής και παραδεχόταν ότι «Οι Βούλγαροι εισήλασαν εξ απροόπτου και χωρίς να ειδοποιήσωσιν ουδεμίαν Ελλην. αρχήν. Τουλάχιστον ο Ελ. Στρατός, ο παρατεταγμένος εις τα διάφορα παρά τα σύνορα σημεία, ουδεμίαν διαταγήν είχε λάβει παρά των προϊσταμένων του αρχόν περί της στάσεως, την οποίαν έπρεπε να τηρήση, ουδέ εν Θεσσαλονίκη Ελληνική αρχή είχε ειδοποιηθή εξ Αθηνών περί της εισβολής». Παραδεχόταν εξάλλου ότι «Γερμανικός στρατός ουδαμού εφάνη. Ούτε Τουρκικός. Υπάρχουσι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί Γερμανοί πολλοί εν τω Βουλγαρικό στρατώ, αλλά [Γερμανοί] στρατιώται δεν εισέβαλον μετά των Βουλγάρων».

Στον χάρτη που ακολουθεί, όπως δημοσιεύτηκε στη γαλλική εφημερίδα *Le Journal* στις 25.08, διακρίνεται το σημείο μέχρι το οποίο ήταν προωθημένες οι βουλγαρικές στρατιωτικές δυνάμεις στις 8/21 Αυγούστου 1916:

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1916

-- Συγκινητική ήταν η σκηνή που εκτυλίχθηκε στο θέατρο της Κυβέλης κατά την παράσταση της επιθεώρησης «Πανόραμα» το βράδυ της 9/22 Αυγούστου, όταν για πρώτη φορά απαγγέλθηκε ένα νέο τετράστιχο, που εγκωμιάζε την ηρωική αντίσταση των ευζώνων των Σερρών. Όλοι οι θεατές σηκώθηκαν όρθιοι και ξέσπασαν σε θύελλα χειροκροτημάτων επιβάλλοντας την επανάληψη του τετραστίχου, που και πάλι έγινε δεκτό με τον ίδιο ενθουσιασμό.

-- Η παράδοση της ανατολικής Μακεδονίας συνέβαλε στην εκδήλωση του κινήματος της Εθνικής Αμύνης στη Θεσσαλονίκη στις 17/30 Αυγούστου. Πολλοί ήταν οι Σερραίοι που συνέπραξαν με τους επαναστάτες, όπως για παράδειγμα ο πρώην υποψήφιος βουλευτής Κ. Σνωκ, ο οποίος από τις πρώτες μέρες του κινήματος (στις 28 Αυγούστου/10 Σεπτεμβρίου) βρέθηκε στη Νάουσα με σκοπό τη διάδοσή του στην περιοχή, ενώ αρθρογράφησε σχετικά και στον αθηναϊκό τύπο.

Με το κίνημα συμπαρατάχθηκε τον Οκτώβριο του 1916 και η Μερραρχία Σερρών υπό τον συνταγματάρχη Χριστοδούλου, όπως και άλλες στρατιωτικές μονάδες, οι οποίες έλαβαν ενεργό μέρος στην ένοπλη δράση μετά την κήρυξη πολέμου από την Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης κατά της Γερμανίας και της Βουλγαρίας στις 15/28 Νοεμβρίου.

Χρονολόγιο της πολεμικής κίνησης των Συμμάχων στην περιοχή των Σερρών βάσει των δημοσιευμάτων αμερικανικών –κυρίως– εντύπων¹:

21 Αυγούστου: Αγγλογαλλικές δυνάμεις διέσχισαν τον Στρυμόνα κι επιτέθηκαν στη βουλγαρική άμυνα βορειοανατολικά των Σερρών·

23 Αυγούστου: Οι Βούλγαροι εξόντωσαν τις ελληνικές φρουρές σε Σταρτσίστα και Φαιά Πέτρα·

24 Αυγούστου: Ο ελληνικός στρατός εγκατέλειψε τις Σέρρες ύστερα από πολύωρο βομβαρδισμό· οι Βούλγαροι προωθήθηκαν στο μέτωπο του Στρυμόνα με παράλληλη οπισθοχώρηση των Συμμάχων·

1 Σεπτεμβρίου: Ελληνικές δυνάμεις, που είχαν εγκαταλείψει τις Σέρρες, αιχμαλωτίστηκαν από τους Βούλγαρους·

11 Σεπτεμβρίου: Οι Βρετανοί διέσχισαν τον Στρυμόνα και κατέλαβαν τέσσερα ή πέντε χωριά·

12 Σεπτεμβρίου: Οι Σύμμαχοι κατέλαβαν τη Νεβόλιανη στον Στρυμόνα·

13 Σεπτεμβρίου: Οι βρετανικές δυνάμεις που είχαν διασχίσει τον Στρυμόνα στις 10 Σεπτεμβρίου, οπισθοχώρησαν έχοντας όμως επιφέρει μεγάλες απώλειες στους Βούλγαρους·

1 Οκτωβρίου: Οι Βρετανοί διέσπασαν τη βουλγαρική γραμμή νότια του Όρλιακου και κατέλαβαν δύο οχυρωμένα χωριά·

4 Οκτωβρίου: Οι Βρετανοί κατέλαβαν το Γενί-κιοϊ σε απόσταση πέντε μιλίων από τις Σέρρες·

7 Οκτωβρίου: Αναφέρθηκε ότι τα βρετανικά στρατεύματα είχαν δημιουργήσει προγεφύρωμα πλάτους δέκα μιλίων στον Στρυμόνα με διεύθυνση τις Σέρρες·

9 Οκτωβρίου: Οι Βρετανοί κατέλαβαν κι άλλα χωριά (τρία ή πέντε) στο μέτωπο του Στρυμόνα·

---

¹ Συνήθως πρόκειται για γεγονότα που είχαν γίνει την προηγούμενη μέρα, αλλά γνωστοποιήθηκαν στον αμερικανικό τύπο με μια μέρα καθυστέρηση (π.χ. η κατάληψη της Κάτω Τζουμαγιάς έγινε στις 31 Οκτωβρίου, αλλά στο χρονολόγιο των αμερικανικών εφημερίδων αναφέρεται την 1η Νοεμβρίου).

10 Οκτωβρίου: Ανακοινώθηκε ότι περίπολα του βρετανικού ιππικού είχαν προσεγγίσει τη σιδηροδρομική γραμμή Δεμίρ Ισσάρ – Σερρών· οι Βρετανοί κατέλαβαν τα χωριά Καλένδρα και Χομόντος εξαναγκάζοντας τους Βούλγαρους να υποχωρήσουν στους λόφους βορειοδυτικά των Σερρών·

12 Οκτωβρίου: Το Παρίσι ισχυρίζεται ότι το βρετανικό ιππικό καθάρισε την περιοχή γύρω από και κοντά στην πόλη των Σερρών από τους Βούλγαρους·

13 Οκτωβρίου: Οι Βρετανοί έκαναν αναγνωριστικές κινήσεις για επίθεση στις Σέρρες·

15 Οκτωβρίου: Οι Βρετανοί απέκοψαν τη σιδηροδρομική γραμμή νότια των Σερρών και σε συνδυασμό με το κόψιμο της γραμμής βόρεια της πόλης απομόνωσαν τον βουλγαρικό στρατό· οι βρετανικές δυνάμεις βομβάρδισαν το χωριό Χριστός, την Μπαρακλή (Κάτω) Τζουμαγιά και τον σταθμό των Σερρών·

16 Οκτωβρίου: Το Παρίσι ισχυρίζεται ότι οι Βρετανοί στρατιώτες βρίσκονταν σε απόσταση οκτώ μιλίων από το Δεμίρ Ισσάρ και ότι τα περίπολα μπήκαν στο Μπουρσούκ απωθώντας τους Βούλγαρους·

1 Νοεμβρίου: Καταλήφθηκε η κωμόπολη Μπαρακλή (Κάτω) Τζουμαγιά, το Κουμλί και το Πρόσνικ με 300 αιχμαλώτους·

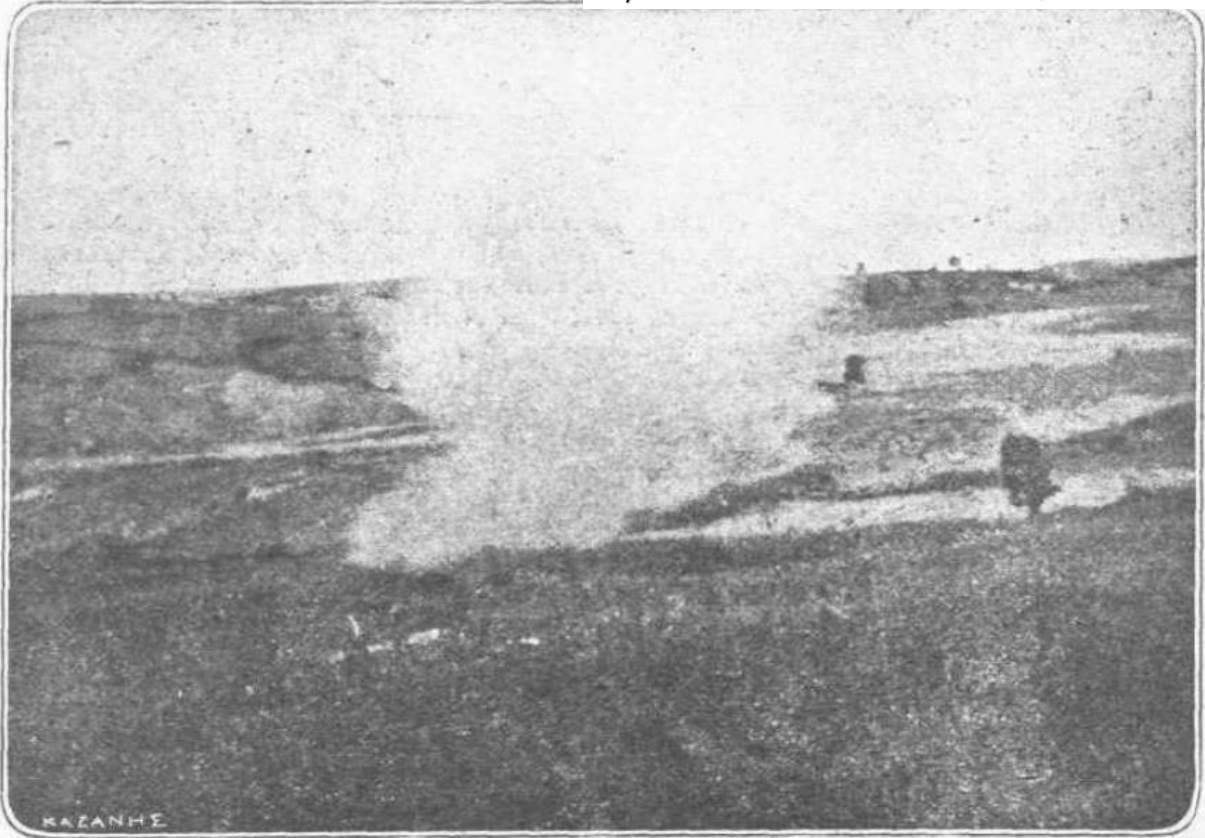
16 Νοεμβρίου: Οι Βρετανοί κατευθύνθηκαν προς την Κακαράσκα (σήμερα Αγία Ελένη) νοτιοανατολικά του Στρυμόνα, εξαναγκάζοντας τους Βούλγαρους να υποχωρήσουν στην αριστερή όχθη του ρυακιού Νιχώρ (;)·

17 Νοεμβρίου: Οι Βρετανοί κατέλαβαν το χωριό Μπαρακλή ανατολικά του Στρυμόνα·

18 Νοεμβρίου: Οι Βρετανοί απώθησαν τον εχθρό από το Πρόσνικ και το Κουμλί προς το σιδηρόδρομο των Σερρών·

12 Δεκεμβρίου: Οι Γάλλοι κατέρριψαν αεροπλάνο στο μέτωπο του Στρυμόνα.

* Οι ημερομηνίες αντιστοιχούν στο νέο ημερολόγιο. Επίσης είναι σαφές ότι δημοσιεύονταν κατά βάση οι θετικές εξελίξεις για τις δυνάμεις της Αντάντ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑΪΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ. — Αι ύβριδες τῶν συμμάχων καὶ τῶν ἀντιπάλων τῶν Γερμανοβουλγάρων, ποῦ κατέχουν τὰ ὑπερκείμενα τῶν Ποροῶν ὑψώματα, ὀργάνουν καθημερινῶς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν. Οἱ δυστυχεῖς ἀγρόται, οἱ ὅποιοι ἔτιυχε νὰ εὐρεθοῦν μεταξὺ δύο πυρῶν, ἀναγκάζονται νὰ διακόψουν τὰς φργασίας τῶν εἰς τὸ θλαῖθρον καὶ νὰ ζητήσουν καταφύγιον κάτω ἀπὸ τὴν στέγην τῶν σπιτιῶν τῶν.

Ο διχασμός

Ὡς προς τις λεπτομέρειες της κατάληψης και των ὅσων επακολούθησαν κατά τις πρώτες ημέρες, η προσφυγή στα δημοσιεύματα του ελληνικού τύπου δεν αποτελεί ασφαλή επιλογή, καθώς δημοσιεύονταν γενικόλογες και συνήθως αντικρουόμενες πληροφορίες, οι οποίες αξιολογούνταν κατά το δοκούν μέσα σε μια ατμόσφαιρα πρωτοφανούς πολιτικού φανατισμού.

Το μέγεθος του λυσσώδους φανατισμού φαίνεται και από το εξής περιστατικό: Με αφορμή δημοσίευμα της φιλοβενιζελικής εφημερίδας *Νέα Ελλάς* ότι ο Αθανάσιος Αργυρός είχε συμμετάσχει σε μυστική σύσκεψη στο υπουργείο Εξωτερικών μετά την αποκάλυψη των μυστικών επίσημων εγγράφων σχετικά με την παράδοση του Ρούπελ, ο βουλευτής Σερρών, ο οποίος κατά το παρελθόν είχε δώσει

έναν σπουδαίο προσωπικό αγώνα στην Αμερική υπέρ των δικαίων του μακεδονικού ελληνισμού, με επιστολή του στην εφημερίδα *Σκριπ* στις 12.10 διέψευσε το δημοσίευμα αποκαλύπτοντας ότι η επίσκεψή του στο υπουργείο είχε «αποκλειστικό» σκοπό «το συμφέρον υπάρξεως είκοσι χιλιάδων κατοίκων της Νιγηρίας οίτινες εκτοπισθέντες εκ των εστιών των υπό αγγλογαλλικών στρατευμάτων μαστίζονται εν τη εξορία των υπό πάσης κακουχίας, απειλούνται δε από θάνατον εκ πείνης, θάνατον τον οποίον εύρον ήδη ικανοί εκ των κακουχιών και στερήσεων»!

Με άλλα λόγια ο βουλευτής Σερρών παραδεχόταν ότι αυτό που «αποκλειστικά» τον ένοιαζε, δεν ήταν η τύχη των χιλιάδων Σερραίων, Σιδηροκαστρινών, Ζιχνιωτών κλπ., οι οποίοι υπέφεραν υπό τη νέα βουλγαρική κατοχή και για τους οποίους ουδέποτε βγήκε να πει κάτι δημόσια· αντιθέτως τον απασχολούσαν οι δυσκολίες, τις οποίες αναπόφευκτα θα αντιμετώπιζαν εν καιρώ πολέμου οι συμπατριώτες του Νιγηρινοί, επειδή κάποιοι –δυστυχώς όχι Έλληνες, αλλά ξένοι– στρατιώτες έπρεπε να πολεμήσουν για την απελευθέρωση των ελληνικών εδαφών, που τελούσαν υπό ξένη κατοχή όχι για κανέναν άλλο λόγο, παρά μόνο και μόνο επειδή είχαν παραδοθεί από την ελληνική κυβέρνηση αμαχητί!

Η περιοχή της Νιγηρίας, την οποία δεν κατάφεραν να καταλάβουν οι Βούλγαροι, υπάχθηκε στη διοίκηση του κράτους της Θεσσαλονίκης ως έδρα του νέου νομού Σερρών. Μάλιστα, στις 18 Νοεμβρίου/1 Δεκεμβρίου με διάταγμα της Προσωρινής Κυβέρνησης (της Θεσσαλονίκης), νομάρχης Σερρών διορίστηκε ο Γ. Βουτσινάς, ο οποίος είχε αποπεμφθεί από την κυβέρνηση των Αθηνών με το υπ' αριθμ.186 Βασιλικό Διάταγμα της 25 Αυγούστου κατασυκοφαντούμενος ότι είχε εγκαταλείψει «άνευ λόγου υπηρεσίας και παρά τας διαταγάς του οικείου υπουργείου την θέσιν του κατά την εις την περιφέρειάν του παρουσίαν ξένων στρατευμάτων».

Η ελληνική κυβέρνηση εξακολουθούσε να τροφοδοτεί ψευδαισθήσεις επιμένοντας ότι η ανατολική Μακεδονία δεν τελούσε υπό βουλγαρική κατοχή, αλλά βέβαια δεν τολμούσε και να επιβεβαιώσει την υποτιθέμενη αδιατάρακτη άσκηση

εξουσίας της στις Σέρρες και στην υπόλοιπη ανατολική Μακεδονία.

Εδώ είχε παραμείνει στη θέση του ο ταμίας των Σερρών, Άγγελος Πέτροβας, ο οποίος επί δύο μήνες μετά την κατάληψη της πόλης συνέχισε να εισπράττει φόρους (τους οποίους φυσικά δεν απέδιδε πουθενά), όμως δεν γνώριζε αν μπορούσε να πληρώσει τους καθυστερούμενους μισθούς των δασκάλων και των υπόλοιπων δημοσίων υπαλλήλων, καθώς δεν είχε σχετική οδηγία από την ελληνική κυβέρνηση, με την οποία επιχείρησε να επικοινωνήσει για το συγκεκριμένο ζήτημα ο νομάρχης Δράμας μέσω της ελληνικής πρεσβείας στη Σόφια! Και απ' όλο αυτό το μπάχαλο υπήρξαν ορισμένοι, οι οποίοι τεκμαίρανε ότι οι Σέρρες δεν τελούσαν υπό βουλγαρική κατοχή!

Το πιο εύστοχο σχόλιο για τον δηλητηριώδη διχασμό που είχε φωλιάσει στην Ελλάδα, το βρίσκω σ' ένα εξαιρετικό χρονογράφημα του Γρηγορίου Ξενόπουλου στην εφημερίδα *Νέα Ελλάς* της 05.09.1916. Ο γνωστός λογοτέχνης, που γενικά απέφευγε να εμπλακεί στις πολιτικές αντιπαραθέσεις, μετέφερε τις απόψεις ενός γνωστού του, ο οποίος ανάμεσα στις πολλές εύστοχες και ενδιαφέρουσες επισήμανσεις του κατέληγε ως εξής:

«Αυτοί από πνεύμα αντιλογίας, οι άλλοι από πείσμα, οι άλλοι από κοική αντίληψη, οι άλλοι από φθόνον, οι άλλοι από συμφέρον, οι άλλοι από φόβον και οι άλλοι απ' όλ' αυτά μαζί, κατορθώσαμε να χωρισθούμε σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο ίδιος ο Θεός, αν άνοιγε το παραθυράκι τ' ουρανού –καϊμένη Βερανζέρε!– να μας μιλήση σαν πολιτικός από το μπαλκόνι του, δεν θα μας ένωνε!... Όταν εφθάσαμε να λέμε, καθένας για τον εχθρό του, «καλλίτερα να χαθούμε, αλλά να μη νικήση αυτός», ο πραγματικός εχθρός, ο απέξω, δεν μπορεί παρά να τρίβη τα χέρια. Όσο συλλογίζομαι τι θα κάναμε,

πού θα είμαστε τώρα, αν είχαμε μόνον ομόνοια, τίποτ' άλλο, -την ομόνοια τουλάχιστον που είχαμε στα 1912,- και πού μας έχει φέρει ως τώρα η Εριννός, η Διχόνοια, μου έρχεται να τρελλαθώ. Τι μοίρα, φίλε μου, τι μοίρα!... Αχ, ας ήταν δυνατό να γίνη ένα θαύμα και να ενωθούν πάλι οι διηρημένοι! Λέγουν, ότι κάθε φορά, από αιώνων, ένα θαύμα σώζει τον κινδυνεύοντα Ελληνισμόν. Θα γίνη άρα γε και τώρα; Το ελπίζω τόσο λίγο κι ο πόνος μου είνε τόσο πολύς!...».

Μαρτυρίες

Υπήρχαν ωστόσο και συγκεκριμένες μαρτυρίες με ονοματεπώνυμο, η αξιοπιστία των οποίων δύσκολα μπορούσε ν' αμφισβητηθεί. Για παράδειγμα, στις 28 Αυγούστου/10 Σεπτεμβρίου έφθασε στη Θεσσαλονίκη ο γαιοκτήμονας Θεόδωρος Γεωργίου από την Αγγίστα, ο οποίος κατά τη βουλγαρική εισβολή είχε συλληφθεί και οδηγηθεί στις φυλακές της Ζηλίαχοβας, απ' όπου τελικά κατάφερε ν' αποδράσει. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του, στις συγκεκριμένες φυλακές βρίσκονταν πενήντα Έλληνες γαιοκτήμονες, οι οποίοι βασανίζονταν δύο φορές τη μέρα.

Η πρώτη μαρτυρία που δημοσιεύτηκε στον ελληνικό τύπο (εφημερίδα *Εμπρός*, 14.08.1916) σχετικά με την κατάσταση στην πόλη των Σερρών κατά τις παραμονές της εισόδου του βουλγαρικού στρατού, έφερε την υπογραφή του τελειόφοιτου νομικής Πέτρου Ιακώβου, που αργότερα θα εκλεγόταν βουλευτής Σερρών. Ο πατέρας του είχε δολοφονηθεί το 1904 κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, ενώ και ο ίδιος υπηρέτησε ως εθελοντής κατά τους βαλκανικούς πολέμους. Περιέγραφε τα εξής:

[...] Ιδού πώς έχουν τα πράγματα.

Την 25ην Ιουλίου σύνταγμα γαλλικού στρατού (Αποικιών) μετά 8 αγγλογαλλικών ιλών ιππικού και αναλόγου πυροβολικού διελθόν τον Στρυμόνα έφθασε και εστρατοπέδευσε εις Καβακλή, παρά τας Σέρρας. Την 30ην Ιουλίου φάλαγγ γαλλικού πεζικού εξ 800 ανδρών μετά δύο πυροβολαρχιών και δύο ιλών ιππικού λαβούσα την προς Βροντήν-Νευροκόπι άγουσαν έφθασε και εστρατοπέδευσε εις Χάνι Βροντής εντεύθεν του οχυρού Σταρτίστης, χωρίς και να καταλάβη τούτο. Την αυτήν ημέραν καταλαμβάνετο και υπό τμήματος γαλλικού το τηλεγραφείον και ταχυδρομείον Σερρών.

Εν τω μεταξύ Γάλλοι αξιωματικοί και στρατιώται ήρξαντο να διασαλπίζωσιν

εις τας συνομιλίας των ότι επικειμένης της αγγλογαλλικής επιθέσεως κατά των Βουλγάρων, προεισσηγογικώς δύο μεραρχία συμμαχικού στρατού θα κατελάμβανον τα οχυρά της μεθορίου εξουδετερούσαι την κατάληψιν του Ρούπελ υπό των Γερμανοβουλγάρων.

Η έλευσις του συμμαχικού στρατού εις Σέρρας έδωκεν αφορμήν εις σχόλια. Οι μεν Βενιζελικοί διέδιδον ότι καταλαμβανομένης της μεθορίου υπό των συμμάχων θα ηνοιγέτο οδός προς Θεσσαλονίκην δι' Ορλιάκου και η μαστίζουσα την πόλιν έλλειψις τροφίμων θα έπαυεν οριστικώς.

Οι Αντιβενιζελικοί εξ άλλου εξελάμβανον την παρουσίαν Αγγλογάλλων ως

σκοπούσαν εκλογικήν επιρροήν. Η επακολουθήσασα μάλιστα σύλληψις του διευθυντού της Τραπεζίης Ανατολής ως Γουναρικού και η απειληθείσα σύλληψις του αντιβενιζελικού σημαίνοντος εμπόρου κ. Ευρυπίδου Περδικάρη έδιδε το [...] να πιστευθή ότι καταβάλλονται τρομακτικά ενέργεια υπό των Συμμάχων.

Την 3ην και 4ην Αυγούστου ο συμμαχικός στρατός ήρξατο κατασκευάζων ταχύσκαπτα επί των υψωμάτων Μελνικίτσι-Σάββιακο μέτωπον προς Δεμίρ-Ισσάρ, ενώ διά τοιχοκολλήματος του νομάρχου κ. Βουτσινά ειδοποιείτο ο λαός των Σερρών ότι θα διενηργούντο ασκήσεις επισημώνσεως πυροβολικού και συνεπώς δεν έπρεπε να ανησυχήση εκ κρότου.

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ.-ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ 5ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Την πρωίαν της 5ης Αυγούστου η 12 βουλγαρική μεραρχία διαβάσα περί το μεσονύκτιον τον Στρυμόνα και προσπεράσασα ένθεν και ένθεν του Δεμίρ-Ισσάρ χωρίς να εισέλθη εις την πόλιν ευρέθη περί την 4ην πρωινήν ώραν προ των Αγγλογάλλων επί των υψωμάτων Σάββιακο μεταξύ Δεμίρ Ισσάρ και Σερρών αποκοπέντος ούτω του 18ου πεζικού συντάγματος, διακοπείσης μάλιστα και της τηλεγραφικής και τηλεφωνικής συγκοινωνίας μεταξύ Δεμίρ Ισσάρ και Σερρών υπό των Βουλγάρων.

Φήμια αμέσως διέτρεξαν την πόλιν ότι επήλθε σύγκρουσις μεταξύ 18ου συντάγματος και Βουλγάρων, ότι εφρονεύθη ή μάλλον ητοκτόνησεν ο διοικητής προκαλύψεως Φαιάς Πέτρας λοχαγός Κονδύλης, ότι εφρονεύθησαν 4 στρατιάται Έλληνες εις τον σταθμόν Δεμίρ Ισσάρ αντισιάντες και φονεύσαντες πολλούς

Βουλγάρους και άλλα τοιαύτα.

Αυτόδηλον ότι αι φήμαι αύται αφ' εαυτών διεδίδοντο καθόσον πάσα συγκοινωνία είχε διακοπή. Πιθανός να συνέβησαν και συμπλοκαί και μάχη μάλιστα, αλλά ταύτα μόνον ραδιοτηλεγράφημα (!) θα ηδύνατο να διαβιβάση.

Μου φαίνεται τραγικός αστέιον να πιστοποιή κανείς γεγονότα τα οποία δεν δύνανται να γνωσθώσι.

Επηκολούθει η βουλγαρική επίθεσις δι' αιμιαχιών περιπολιών μάλλον πεζικού, σφοδρώς δε πυρός πυροβολικού.

Η συμπλοκή διήρκεσε μέχρι της 6ης εσπερινής ενταθέντος του πυρός, ίδια πυροβολικού από της 2ας μέχρι της 5ης εσπερινής ώρας καθ' ην οι Αγγλογάλλοι λόγω του ακαταλλήλου προς άμυναν των θέσεων ας κατείχον και υποδεεστέρων δυνάμεών των, ηναγκάζοντο να αποσυρθώσι κανονικώτατα διά της δημοσίας οδού προς Όρλιακο, διαπεραιούμενοι εις την δεξιάν όχθην του Στρυμόνος, του συμμαχικού πυροβολικού υποστηρίζαντος μέχρι τελευταίας στιγμής την υποχώρησιν και αποσυρθέντος μετά ταύτα.

Την 5.30' εσπέρας ανεχώρει και το γαλλικόν απόσπασμα το κατέχον το ελληνικόν τηλεγραφείον Σερρών.

Περί την 7ην εσπερινήν οι Βούλγαροι, κατόπιν της αποχωρήσεως των συμμαχικών στρατευμάτων εγκατεστάθησαν επί των υψωμάτων Μελνικίτς-Χριστός 8 χλμ. δυτικώς των Σερρών, του Βουλγάρου αξιωματικού συνεννοηθέντος μετά του Μεράρχου κυρίου Χριστοδούλου και δηλώσαντος ότι η προέλασις του εγένετο προς εκτόπισιν των Αγγλογάλλων, μηδαμώς δε προτίθενται να προχωρήσωσιν προς τας Σέρρας αν δεν υπάρχουν Αγγλογάλλοι.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΑΝΗΣΥΧΙΑΙ ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ

Εν τω μεταξύ τούτω ο λαός των Σερρών μαθών και την εισβολήν των Βουλγάρων εκ Νευροκοπίου προς Βροντήν-Σέρρας και προς Δράμιαν ήρχισε να ανησυχή, οι δε αριστοκράται-κτηματῖαι και οι φοβούμενοι αντεκδικήσεις έσπευδον πρώτοι προς τον σταθμόν ίνα εισέλθωσιν εις το τραίνο και φύγωσι δι' Αγγίστας προς Παγγαίον-Ορφανόν, αν πράγματι η συγκοινωνία Δράμιας-Καβάλλας είχε διακοπήν.

Ο νομάρχης Σερρών κ. Βουτσινάς, κατόπιν συνεννόησεως μετά του μεράρχου κ. Χριστοδούλου επιβάς αμάξης κατήλθεν εις τον σταθμόν, όπου την ώραν ταύτην ευρισκόμεν και εγώ αυτός προσιθέμενος να αναχωρήσω και εξ ονόματος του κυρίου Χριστοδούλου μας εδήλωσεν ο κ. Νομάρχης ότι ο κ. Χριστοδούλου εγγυάται προσωπικώς ότι ουδείς Βούλγαρος θα εισέλθη καθ' α τω εδηλώθη παρά Βουλγάρων αξιωματικών, αν δεν υπάρχωσιν Αγγλογάλλοι και ότι συνεπώς ουδείς λόγος υπήρχε να αναχωρήσωσιν οι κάτοικοι.

Τα γυναικόπαιδα όμως ευθύς αμέσως εξετράπησαν εις κραυγάς καθικετεύοντα τον κ. Νομάρχην όπως επιτρέμη την αναχώρησιν του τραίνου. Προ της επιμονής ταύτης ο κ. Βουτσινάς ενέδωκε και ούτω μέγιστον μέρος Σερραίων ανεχώρησε διά Παγγαίον-Δράμιαν.

Οι λοιποί, κατόπιν των καθησυχαστικών δηλώσεων του κ. Νομάρχου, επανήλθομεν εις την πόλιν αναβάλλοντες απλώς την αναχώρησιν, διότι λόγω του απειλουμένου αποκλεισμού και διακοπής συγκοινωνιών επεβάλλετο εις τους υποχρεωμένους να κατέλθωσιν εις Αθήνας,

ως ημείς οι φοιτηταί, και τους φοβούμενους αντεκδικήσεις λόγω ενδεχομένης εξεγέρσεως των Βουλγαροφώνων στοιχείων της υπαίθρου χώρας.

Επανελθόντες εις τα κεντρικά καφενεία είδομεν τον κ. Χριστοδούλου, όπως καταλλήλως επανελάμβανεν εις αρμοδίους κύκλους την καθησυχαστικήν δήλωσίν του και όντως ο λαός επανήρχετο εις τας εστίας του.

Το αγγλογαλλικόν απόσπασμα Βροντής προσβλήθεν περί την μεσημβρίαν υπό μικράς βουλγαρικής δυνάμεως επετέθη και δις διά του πυροβολικού αυτου έτρεψεν εις φυγήν τους Βουλγάρους, μόνον δε την νύκτα της 5-6 Αυγούστου, διαταχθέν προφανώς, απεσύρθη διά Σερρών προς Κουμάριανην της δημοσίας οδού Σερρών Ορλιάκου ούσης βαλλομένης βλητής υπό των Βουλγάρων.

Το οχυρόν Σταρτίστης λόγω της συμπλοκής Βουλγάρων και Αγγλογάλλων εις χάνι Βροντής, διακοπείσης μάλιστα και της τηλεφωνικής συγκοινωνίας υπό των Αγγλογάλλων, δεν κατόρθωσε να επικοινωνήση με τας Σέρρας και διά τούτο ουδέν ήτο δυνατόν να γνωσθή εις Σέρρας. Αλλά περί της παραδόσεως τούτου κατωτέρω.

Αυθημερόν εγνώσθη ότι οι Βούλγαροι είχαν προελάσει και προς Προσωτάνην-Δράμιαν και εξ Οξιλάρ προς Μπούκια και Σαρί-Σαμπάν.

Ο κ. Χριστοδούλου ευθύς μετά την αναχώρησιν των συμμαχικών στρατευμάτων εσημείωσε με την μικράν δύναμιν του 16ου και 17ου συντάγματος, και διέθετε και την μοίραν ορειβατικού πυροβολικού υπό τον λοχαγόν Κασιμάτην, γραμμήν προκαλούμεως επί των δυτικών του Καβακλή υψομάτων 15 χλμ. μακράν

των Σερρών με μέτωπον προς Δεμίρ Ισσάρ.

Ούτως εξελίχθησαν τα γεγονότα της 5 Αυγούστου.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ 6ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η 6 όμως Αυγούστου παρουσιάζεται αγριωτέρα εις διαδόσεις και εν μέρει εις γεγονότα εν Σέρραις.

Περί την 7ην πρωινήν βουλγαρική φάλαγγ κατηθύνθη εκ Χριστός προς τας Σέρρας. Συναντήσασα δε την ελληνικήν παράταξιν εις Καβακλή, εστάθη. Εν τω μεταξύ ειδοποιήθη και έσπευσεν επί τόπου ο κ. Χριστοδούλου εφ' αμάξης και Βούλγαροι αξιωματικοί εδήλωσαν προς τον κ. Μέραρχον ότι βαδίζουν προς συνάντησιν των Αγγλογάλλων. Τοις εδηλώθη τότε ότι οι Αγγλογάλλοι δεν υπάρχουν πλέον εν Σέρραις και προεβλήθη υπό του κ. Χριστοδούλου ο σχηματισμός ουδετέρας ζώνης προ του Καβακλή 4 χλμ. δυτικώς των Σερρών.

Οι Βούλγαροι επέμενον εις τον σχηματισμόν ουδετέρας ζώνης με κατάληψιν υπ' αυτών του συνοικισμού Καβακλή και του σταθμού Σερρών. Προ της αντιτάξεως όμως του κ. Χριστοδούλου, οι Βούλγαροι εδέχθησαν την ουδετέραν ζώνην με κατοχήν του Καβακλή και του σταθμού υπό των ημετέρων. Ο κ. Χριστοδούλου εξήτησε να αφεθή ελεύθερον το Ιδον σύνταγμα και αι πολιτικά αρχαί του Δεμίρ Ισσάρ. Δυστυχώς όμως του εδόθη αρνητική απάντησις, με την δήλωσιν ότι ένεκα λόγων τακτικής δεν ηδύναντο εισέτι να επιτρέψωσι την επικοινωνίαν.

Εν τω μεταξύ τούτω κατήλθεν εκ του δίωρον βορείως των Σερρών χωρίου Φράστανης ο αστυνομικός σταθμάρχης

όπως ζητήση οδηγίας καθόσον παρατηρήθη ζωηρότης εκ μέρους των βουλγαροφρόνων χωρικών των πέριξ των Σερρών. Μετεδόθη δε η φήμη ότι ενεφανίσθησαν και κομιτατζήδες εις το χωρίον Μερτάτι. Τούτο όμως μηδαμώς ηπειλεί τους Σερραίους καθόσον ήτο προφανής η τοιαύτη εξέγερσις επιζητούντων των Βουλγαροφρόνων αντεκδικήσεις.

Εκείνο το οποίον τους καθησύχαζεν, ήτο ότι διαφαίνεται ότι οι Βούλγαροι δεν επιτίθεντο εχθρικήν εισβολήν κατά της Ελλάδος. Παραμένοντος δε του στρατού και των αρχών, η πόλις θα εξησφαλίζετο τουλάχιστον από των ενδεχομένων σφαγών και λεηλασιών εκ μέρους των Βουλγαροφρόνων στοιχείων.

Μόνον οι οικονομικώς ανεξάρτητοι και οι έκθετοι εις αντεκδικήσεις εσπεύδαμεν ν' αναχωρήσωμεν.

Η θλίψις και η οδύνη ήτο εξωγραφισμένη επί των δυστυχών Σερραίων καταδικασμένων να υποστάσι την νέαν ταύτην δοκιμασίαν, ο δε αποχωρισμός μετά των φιλότατων συνεκλόνηζε τας ψυχάς ημών.

Την 2αν εσπερινήν ώραν το τραίνο θα ανεχώρει εις Δράμαν. Οι Βούλγαροι αν και κατέλαβον από της προτεραίας την Προσωπσάνην δεν διέκομαν την συγκοινωνίαν του τραίνου.

Ευρισκόμενην εις τον σταθμόν, ότε ολίγον προ της αναχωρήσεως της αμαξοστοιχίας, αφίκετο ενταύθα ο νομάρχης κ. Βουτσινάς και ηρώτησε ποίοι θα κατηθύνοντο κατ' ευθείαν δι' Αθήνας και παρεκάλεσεν όπως προσωπικώς παραιτήσουν προς τους αρμοδίους την εκεί κατάστασιν. Μεταξύ των πολλών παριστάμεν και εγώ.

Δήλον ότι η ανωτέρω αφήγησίς μου

περί των γεγονότων της 5ης και 6ης Αυγούστου είνε διατύπώσεις ακριβής των δηλώσεων του κ. Βουτσινά. [...]

ΤΑ ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΗΣ 7ης ΚΑΙ 8ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Την πρωίαν της 8ης Αυγούστου αφίκοντο εκ Σερρών [σ.σ. στην Καβάλα] οι διά του τελευταίου τραίνου αναχωρήσαντες, μεταξύ των οποίων και ο τραπεζίτης κ. Ζαφείρης μεθ' ου συνεταξιδεύσαμεν μέχρι Θεσσαλονίκης.

Ο κ. Ζαφείρης μοι αφηγήθη τα διατρέξαντα μέχρι της 10ης πρωινής της 7ης Αυγούστου, καθ' ην ανεχώρει εκ Σερρών.

Την πρωίαν της 7ης Αυγούστου ο κ. Χριστοδούλου ετοιχοκόλλησεν απλήν πρόσκλησιν όλων των επιστράτων Σερραίων προς ενίσχυσιν της υπ' αυτού δυνάμεως προς πρόληψιν, προφανώς, πάσης εξεγέρσεως των βουλγαροφρόνων στοιχείων της υπαίθρου χώρας.

Οι εναπομείναντες αυτόθι επίστρατοι Σερρών συνεζήτουν και αμφετολαντεύοντο να προσέλθωσι, καθ' όσον έκρινον ότι πρόκειται ουχί περί Βασ. Διατάγματος, αλλά περί απλής προσκλήσεως. Κατά τα λεχθέντα του κ. Ζαφείρη προσήλθον πολλοί.

Δύο επιστολές

Α.) Είδαμε ότι λίγο πριν την εκπνοή του 1915, ο δήμος Νιγρίτας θέλοντας να τιμήσει τον αντιστράτηγο Σωτήλη, τον ελευθερωτή της περιοχής κατά το δεύτερο βαλκανικό πόλεμο με την ιδιότητα του συνταγματάρχη διοικητή της 7ης Μεραρχίας, τον αναγόρευσε δημότη της πόλης και έδωσε το όνομά του σε μια πλατεία και σε κεντρική οδό της Νιγρίτας.

Πόσο όμως άλλαξαν μέσα σε λίγους μήνες τα συναισθήματα των αγωνιούντων

Οι λόγοι διά τους οποίους ο κ. Χριστοδούλου προέβη εις την πρόσκλησιν των επιστράτων Σερρών είνε προφανείς.

Ηνογκασμένος, ένεκα λόγων τεχνικής προκαλύψεως, να ενισχύση το 18ον Σύνταγμα του Δεμίρ-Ισσάρ διά τμημάτων εκ του 16ου και 17ου, έμεινε με δύναμιν μόλις 200 ανδρών, καθ' όν χρόνον το 18ον Σύνταγμα είχε δύναμιν περίπου 1000 ανδρών.

Ημόνη ενίσχυσις ην ανέμενεν ο κ. Χριστοδούλου ήτο η του λόχου προκαλύψεως Σταρτίστης.

Επίσης μοι κατέθηκεν ο κ. Ζαφείρης ότι ο Μητροπολίτης Σερρών ειδοποιεί τους κατοίκους Σερρών ότι, όσοι ήθελον να φύγωσι διά Κουμάριανης διά Θεσσαλονίκην η οδός ήτο ελευθέρα καθ' όσον οι Αγγλογάλλοι ενώ κατά τας πρώτας δύο ημέρας εις ουδένα επέτρεπον την διάβασιν του Στρυμόνος, προφανώς ένεκα τακτικών στρατιωτικών λόγων, πεισθέντες εις τας παρακλήσεις του Νομάρχου κ. Βουτσινά επέτρεψαν την διάβασιν διά της γεφύρας Κουμάριανης.

Πλην των απολύτως ακριβών τούτων γεγονότων ουδεμία πλέον είδησις ήτο δυνατόν να ληφθή περί Σερρών. [...]

Νιγηριτινών, οι οποίοι αν γλίτωσαν τη βουλγαρική κατοχή, το όφειλαν σε αξιωματικούς όπως ο συνταγματάρχης Χριστοδούλου, αλλά και στις στρατιωτικές δυνάμεις της Αντάντ; Ανοικτή επιστολή προς τον Σωτίλη απηύθυνε μέσω των εφημερίδων *Μακεδονία* και *Νέα Ελλάδα* ο υπύλαρχος Γεώργιος Μελάς, ο οποίος βρισκόταν στη Νιγρίτα. Έγραφε:

*Θεσσαλονίκη, τη 4^η Νοεμβρίου 1916
Στρατηγέ,*

Επέστρεψα σήμερα από τη γραμμή της αγγλικής παρατάξεως, όπου μάχεται ήδη λαμπρά το Ιον μας τάγμα παρά το πλευρόν των Συμμάχων μας.

Ήμην εις Νιγρίταν, αφού διήλθον και από Μεκές και όλα σχεδόν τα μέρη όπου μαζί σου επεράσαμε τόσους μήνας του παρελθόντος χειμῶνος, εις το υπό τας διαταγὰς σου Ε΄ Σώμα.

Εις τα περίχωρα της Νιγρίτας είδα τα μέρη όπου το Πάσχα έπινες με τους στρατιώτας εις υγείαν του Βασιλέως Κωνσταντίνου. Είδα τα χωριά, που όταν σε συνώδευα στα σχολεία εδίδασκες εις τα παιδιά λατρείαν προς τον Βασιλέα, διότι εις αυτόν όφειλον την ελευθερίαν των.

Είδα το σπίτι, όπου εις [= ένας] των προυχόντων του Δημητρίτσι, ο σύζυγος της μαίας, μας προσέφερε καφέ και ευλογούσε, τη προτροπή σου, τον Βασιλέα που τους είχε δώσει τη λευθεριά και αν είχε χάση δι' αυτήν τέσσαρα από τα παιδιά του, έλεγε· «Τώρα διά παντός είμαστε ελεύθεροι». Και εγώ μέσα έφριττα αναλογιζόμενος και προβλέπων ήδη από τότε πού θα μας ωδήγει η προδοτική πολιτική της Κυβερνήσεως Αθηνών. Πέρασα από τους λασπωμένους δρόμους του Μεκές όπου την Μεγάλην Παρασκευήν ηκολουθήσαμε τον Επιτάριον

πολεμικότατα με το σπαθί στο πλευρό, και μου εφαινετο πως την Ελλάδα μας κηδεύαμε αντί να πολεμώμεν εκείνη την ώρα δι' αυτήν. Τύφλα στα σπαθιά σας που διά φηγούρα φέρετε εκεί στις Αθήνας.

Τα θυμάσαι όλα αυτά, Στρατηγέ; Θυμάσαι κάποτε που πηγαίνοντας περίπατο στη γέφυρα του Όρλιακο, είδες εκεί κοντά δύο ίλας αγγλικάς και θύμωσες και δι' εγγράφου προς τον Άγγλον στρατηγόν Μαλον εξήτησες την εκείθεν απομάκρυνσίν των 237 μέτρα και 55 εκατοστά μακρότερα, όπισθεν του λόφου, διά να μη τους βλέπης κατά τους περιπάτους σου και πειράζονται τα ευαίσθητά σου νεύρα εκ της αγγλικής αυτής θρασύτητος! Αι, τώρα λοιπόν Στρατηγέ, αυτοί οι ίδιοι οι Άγγλοι προσδιορίζουν εις ημάς τας θέσεις των ιδικών μας Τογμάτων, άτινα μαζί των θα πολεμήσουν τον κοινόν εχθρόν. Βλέπεις, Στρατηγέ, πώς αλλάζουν τα πράγματα καμμιά φορά.

Θυμάσαι κάποτε που διά του Επιτελάρχου κ. Νίδερ σου εξήτησα αν ημπορούσα να υπάγω να προγευματίσω με τους Άγγλους συναδέλφους εις Όρλιακο και μου εμήνυσες να μη πλησιάζω τους Αγγλο-γάλλους, διότι φανερόν ήτο ότι εκτός των ατομικών σου πεποιθήσεων είχες και οδηγίας τοιαύτας από τον τότε Υπουργό των Στρατιωτικών Γιαννακίτσαν και τους ομοίους του Δούσμανη,

Γούναρη και Σία; Το θυμάσαι, Στρατηγέ; Λοιπόν τώρα μάθε, διατί ήθελα να μεταβώ στο Όρλιακο εκείνην την ημέραν του Μαρτίου ή Απριλίου. Είχα εις ένα των περιπάτων μου συναντήση τον επίλαρχον Ramsey και δείξει εις αυτόν επί του χάρτου μερικάς διόδους, ας εκ του Βουλγαρικού πολέμου εγνώριζα και υποσχεθή αυτώ να διευθύνω εγώ την αναγνώρισιν προς τα σύνορα... Διατί να μη παρακούσω τη διαταγή σου, διατί να μη ακούσω μόνον το προαίσθημά μου; Διατί; Διατί να μη οδηγήσω εγώ τους Άγγλους εις τα μέρη αυτά, αντί οι προδότες του Επιτελείου και της Κυβερνήσεως Αθηνών να τα παραδώσουν εις τους Βουλγάρους!

Τώρα Στρατηγέ, αν ήρχεσο θα έβλεπες στο δρόμο των Σερρών πληθυσμούς όλους γυναικοπαίδων και ανδρών, ίσως και την κουμπάρα σου μεταξύ αυτών. Θα έβλεπες τους δυστυχείς αυτούς εις τους οποίους edίδασκες τότε λατρεία προς εκείνον που τους έδωσε την ελευθεριά, να σπάζουν πέτρας διά να ζουν γυμνοί, άστεγοι, πεινασμένοι. Αλλά δεν θα έλθης, και κάμεις καλά, διότι όλοι αυτοί με μια φωνή θα σε ρωτήσουν: πού είνε το σπίτι των; πού το χωριό; πού η

ελευθεριά; Και τότε τι θα τους πης Στρατηγέ;

Ποίος ο αίτιος της καταστροφής; Ναι ποίος; Και μόνον κατάρες θα άκουες.

Αλλά είσαι πολύ μακράν και συ και οι συνάδελφοί σου Δούσμανης, Γιαννακίτσας, Γεννάδης, Παπούλας, Χατζόπουλος κλπ. κλπ. κλπ. τοιούτοι.

Γνωρίζει άρα γε ο Βασιλεύς ότι τον εξεθέσατε ούτω απέναντι τόσων δυστυχών προσφύγων; Ίσως τουλάχιστον τότε θα επείθετο η Α. Μ. να διατάξη την Κυβέρνησίν του και τους επιστράτους του κ. Γούναρη να παύσουν ενεργούντες εναντίον ημών μέχρι του σημείου, ω φρίκη! να χρειάζεται ουδετέρα ζώνη εντός της Ελλάδος μεταξύ Ελλήνων, και τότε μας επιτραπή να δώσωμεν όλην μας την βοήθειαν εις τους Συμμάχους όπως ανταποδώσωμεν την ελευθερίαν εις εκείνους οίτινες δύο φορές την έχασαν, θύματα της πλέον εγκληματικής εμπλαθείας.

Και έπρεπε εδώ να είστε όλοι σας να εβλέπατε αυτούς και ν' ακούετε το αιώνιον ανάθεμα!

Γεώρ. Μελάς
Υπίλαρχος

Β.) Μια δεύτερη επιστολή, την οποία βρήκα εξαιρετικά ενδιαφέρουσα παρότι είχε καθαρά ιδιωτικό χαρακτήρα, στάλθηκε από έναν Σάμιο στρατιώτη, ονόματι Κωνσταντίνο Λάμπρου, προς τη μητέρα του, Μαριγώ χήρα Νικολάου Λάμπρου, και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Αιγαίον* της Σάμου στις 18.10.1916. Ο 23χρονος στρατιώτης είχε ήδη λάβει μέρος στη Σαμιακή επανάσταση του 1912 και στους δύο βαλκανικούς πολέμους, ενώ το 1916 βρισκόταν στη Νιγρίτα, απ' όπου έστειλε την παρακάτω επιστολή:

Εν Νιγρίτα...

Αγαπητή μου μητέρα, χαίρε. Πρώτον έρχομαι να ερωτήσω διά την καλήν σου υγείαν και δεύτερον αν ερωτάς και δι' εμέ δόξα τω Θεώ καλώς υγιαίνω. Μάθε μητέρα πως υπηρετώ εις τον Στρατόν της Εθνικής αμύνης και περιμένω με ανυπομονησίαν πότε θα δοθή το σύνθημα να μετρηθούμε με τους προαιωνίους και βαρβάρους εχθρούς της Πατρίδος μας. Εδώ είνε να κλαίη κανένας τους δυστυχείς Έλληνας που άφησαν τα σπήτια των και όλα τα πράγματά τους και έφυγαν. Βλέπεις ολόκληρα χωριά έρημια και σκοτεινά. Δι' αυτό μητέρα να μη στενοχωρήσαι για μένα, αλλά να παρακαλής τον Θεόν να δοθή το σύνθημα γρήγορα για να εκδικηθούμε τους φονιάδες των αθώων παιδιών και των άπλων κατοίκων του Δεμίρ Ισσάρ και ο Θεός να ευλογήση τον ιερόν ημών αγώνα.

Μητέρα έφθασε η στιγμή να σ' αποχαιρετήσω μην κλαις και εις τα σύνορα τρέχω να πολεμήσω. Θέλω μονάχα μια σου ευχή

να έχω για ασπίδα να τιμωρήσω τον εχθρό που βλέπτει την Πατρίδα. Εκείνη θα χω συντροφιά παρηγοριά μου μόνη εκεί π' αδιάκοπα ξερνά θάνατο το κανόνι. Το όνομά σου το γλυκό θα έχω εις το στόμα κι όταν το βόλι του εχθρού θα με κυλά στο χώμα. Κι αν αποθάνω λέξεις τρεις ως Ιερολοχίτης θε να φωνάζω ξεψυχών «Μάννα, Πατρίς και Πίστις». Μην κλαις μανούλα μου γλυκειά μόν' στείλε την ευχή σου για να γυρίσω νικητής Μάννα μου προσευχήσου. Κι αν είνε Μάννα τυχερό κι αν είνε για να ζήσω θε να γυρίσω νικητής Μάννα να Σε φιλήσω.

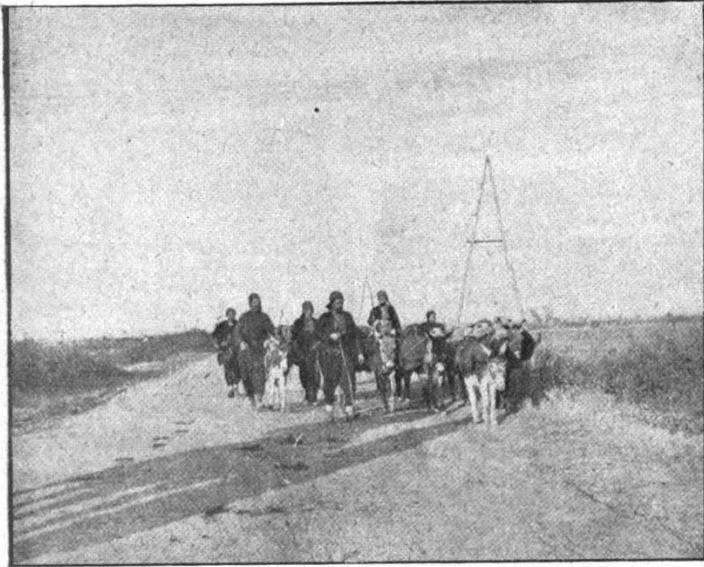
Σε γλυκοασπάζομαι και φιλώ την δεξιάν σου.

*Ο υιός σου
Κωνσταντίνος Ν. Λάμπρου*

πηγή: Sur le Vif, 21.10.1916

πάνω αριστερά: Πρόσφυγες κατευθύνονται στις Σέρρες μετά τη βουλγαρική εισβολή· πάνω δεξιά: Πρόσφυγες χωρικοί στις γραμμές των Συμμάχων·

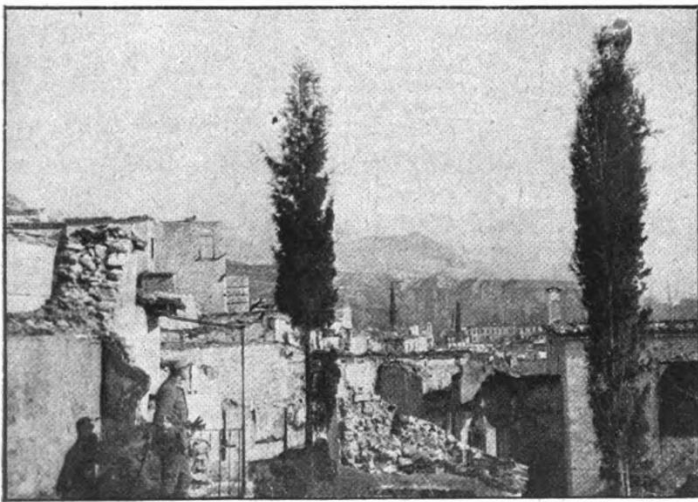
κάτω: Εικόνες της πόλης των Σερρών

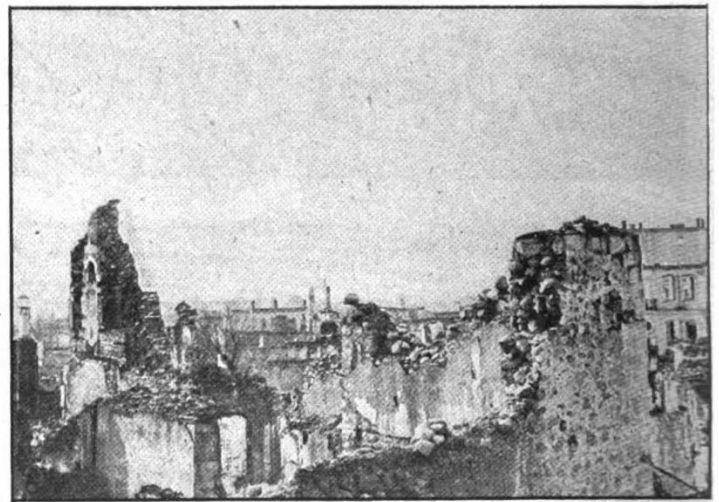
Réfugiés macédoniens, en route vers Sérès, fuyant l'invasion bulgare.

Beaucoup de paysans macédoniens, à l'approche des Bulgares, s'étaient réfugiés dans les lignes des alliés.

La ville de Sérès, en Macédoine, jadis si prospère, et que les Bulgares ont saccagée avant l'arrivée des alliés.

Respectant le quartier turc de la ville, les Bulgares s'étaient acharnés sur le quartier grec.

πηγή: Sur le Vif, 01.07.1916

πάνω αριστερά: Στρατιώτες θλιμμένοι μετά την εγκατάλειψη των οχυρών·

πάνω δεξιά: Στρατιώτες εγκαταλείπουν τις Σέρρες·

κάτω αριστερά: Χωρικοί εγκαταλείπουν τα χωριά τους·

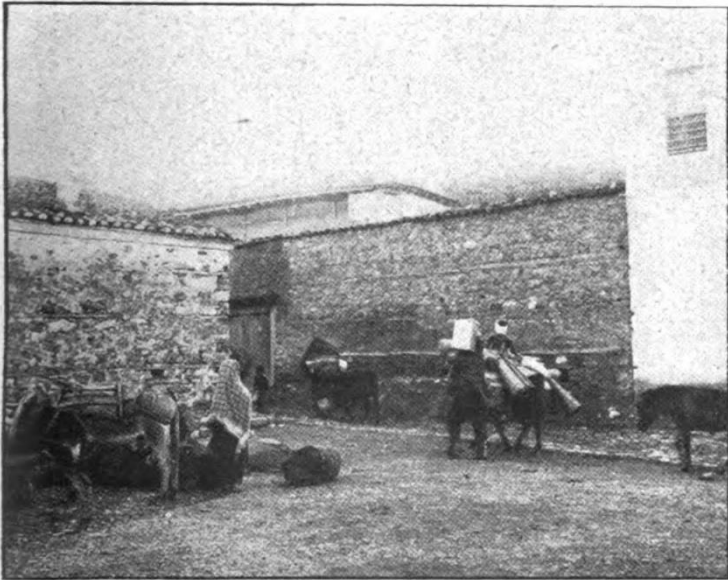
κάτω δεξιά: Πρόσφυγες στην ύπαιθρο

Maintenant, les soldats qui ont évacué sans combat les fortifications de la tranchée errent tristement le long des routes.

Plusieurs petites villes de la Macédoine, dont Sérès, la plus importante, ont été abandonnées par leurs garnisons.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1916

Les objectifs anglais à l'est de la Struma : la ville de Sérès. (*Monde illustré*)
La Guerre Mondiale, 17.10.1916

Le Miroir, 17.09.1916

1917 - 1918

Από το 1917 των ελεύθερων Σερραίων

-- Η εφημερίδα *Αθήνα* ενημέρωνε στις 06.04.1917 ότι είχε εκδοθεί βασιλικό διάταγμα, που μεταξύ άλλων όριζε την απονομή του Αργυρού Σταυρού του Σωτήρος στον βουλευτή Σερρών, Κωνσταντίνο Μαρούλη.

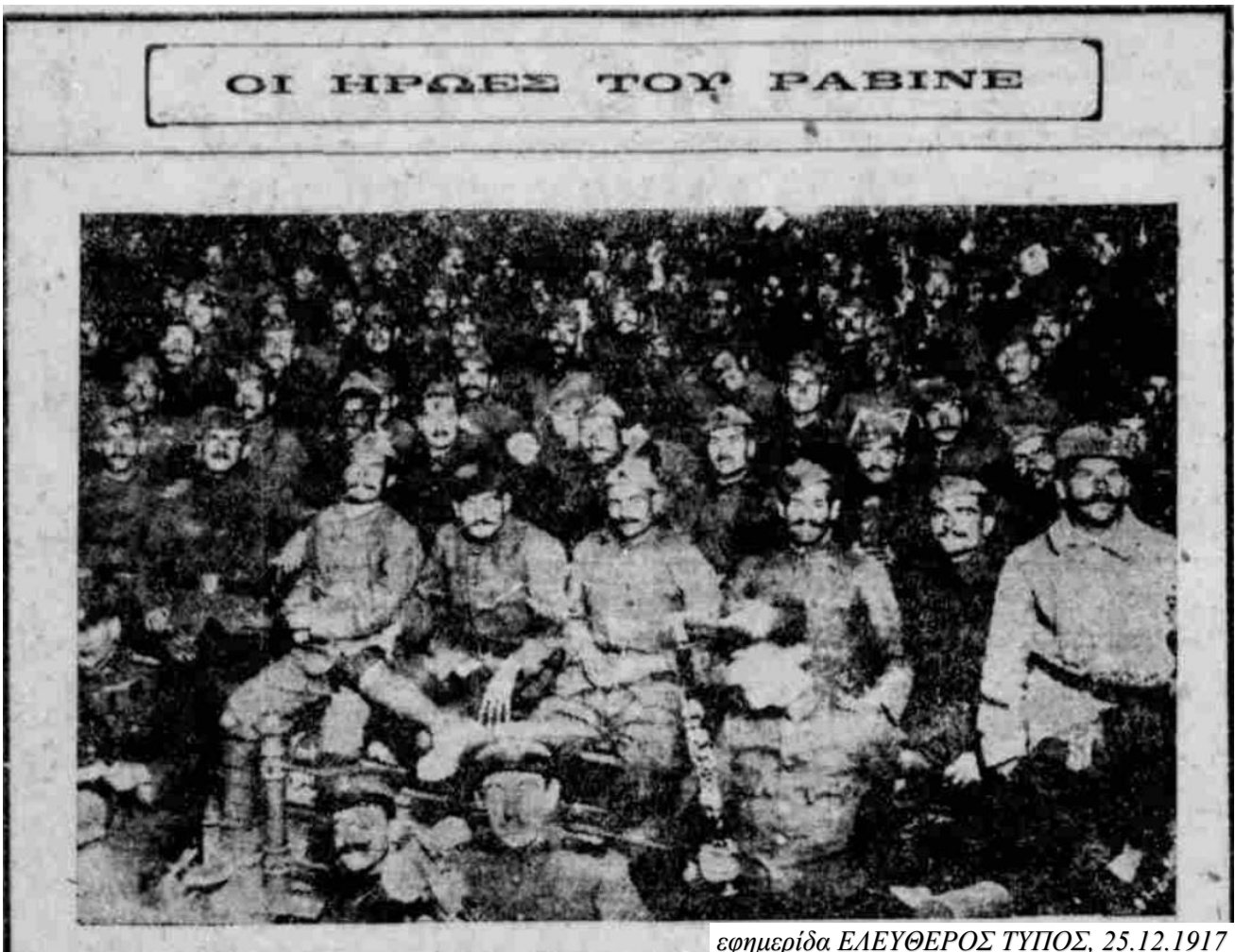
-- Στις 2/15 Μαΐου στην Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης συνήλθε η Ιεραρχία (τουλάχιστον όσοι ιεράρχες είχαν προσχωρήσει στο κίνημα της Εθνικής Άμυνας) για την εκλογή τοποτηρητών των σχολαζουσών επαρχιών. Μεταξύ άλλων αποφασίστηκε η ανάθεση της εκκλησιαστικής διοίκησης της επαρχίας της Νιγρίτας, που υπαγόταν στο ελληνικό κράτος (κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης), στον μητροπολίτη Ιερισσού και Αγίου Όρους Σωκράτη. Η εκκλησιαστική απόφαση επικυρώθηκε με το υπ' αριθμ. 2587 Διάταγμα, που στη συνέχεια δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Προσωρινής Εθνικής Κυβερνήσεως στις 2/15 Ιουνίου.

-- Στις 4/17 Ιουνίου, ύστερα από πρωτοβουλία της Φιλοπτώχου Αδελφότητας Θεσσαλονίκης, στον ναό της Ευαγγελιστρίας της πόλης αυτής τελέστηκε μνημόσυνο υπέρ των εθνομαρτύρων που είχαν δολοφονηθεί από το βουλγαρικό ή από το νεοτουρκικό κομιτάτο και ήταν θαμμένοι στο νεκροταφείο του ιερού περιβόλου του ναού. Αφορμή για το μνημόσυνο αποτέλεσε η ανίδρυση μνημείου προς τιμή των συγκεκριμένων νεκρών, μεταξύ των οποίων και δύο Σερραίοι: α) ο Ιωάννης Παπάζογλου, ο οποίος είχε δολοφονηθεί στην παραλία της Θεσσαλονίκης από μέλος του νεοτουρκικού κομιτάτου τον Δεκέμβριο του 1909 και β) η Αγγελική Φιλίπιδου, σύζυγος του δασκάλου του χωριού Κλεπούσνα (σήμερα Αργιανή) στην επαρχία της Ζίχνης, η οποία είχε δεχτεί επίθεση από βουλγαρική συμμορία κατά την απουσία του συζύγου της στο σχολείο και στη συνέχεια μεταφέρθηκε σε σοβαρή κατάσταση στη Θεσσαλονίκη, όπου απεβίωσε και κηδεύτηκε στο νεκροταφείο της Ευαγγελιστρίας στις 12/25 Δεκεμβρίου 1906.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1917 ΚΑΙ ΤΟ 1918

-- Μετά την παραίτηση του Κωνσταντίνου από τον θρόνο της Ελλάδας στις 29 Μαΐου/11 Ιουνίου και την πολιτική μεταβολή μετά την επιστροφή του Ελευθέριου Βενιζέλου στην Αθήνα, φυσικό επακόλουθο ήταν η επίσημη κήρυξη του πολέμου κατά της Βουλγαρίας και της Γερμανίας από το ενιαίο πλέον ελληνικό κράτος στις 19 Ιουνίου/2 Ιουλίου.

Στις 2/15 Ιουλίου έφτασαν στην Αθήνα και οι άνδρες της Μεραρχίας Σερρών υπό τη διοίκηση του αντιστράτηγου Χριστοδούλου. Οι άνδρες της Μεραρχίας Σερρών και ο Χριστοδούλου προσωπικά είχαν κερδίσει την εκτίμηση του λαού ήδη από τον Αύγουστο του 1916, όταν –στο μέτρο του δυνατού– πρόβαλαν αντίσταση στη βουλγαρική κάθοδο. Αυτή η εκτίμηση γιγαντώθηκε τον Μάιο του 1917 μετά την κατάληψη του λόφου Ραβινέ έξω από το χωριό Χαμηλό του Κιλκίς, που αποτέλεσε και την πρώτη μεγάλη στρατιωτική επιτυχία των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο.

εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 25.12.1917

Ενδεικτικός των αισθημάτων της κοινής γνώμης απέναντι στο πρόσωπο του αξιωματικού ήταν ο ενθουσιασμός των θαμώνων του «Ντορέ», όταν έφτασε εκεί ο Χριστοδούλου: όλοι σηκώθηκαν όρθιοι και τον υποδέχτηκαν με χειροκροτήματα και ζητωκραυγές, οι δε ανθοπώλες της περιοχής του πρόσφεραν όλα τα λουλούδια των μαγαζιών τους, χωρίς να καταδεχτούν να πάρουν χρήματα.

Λίγες μέρες μετά, στις 9/22 Ιουλίου, στο Παναθηναϊκό Στάδιο πραγματοποιήθηκε η επίσημη γιορτή υποδοχής της ηρωικής Μεραρχίας Σερρών και του 9ου Κρητικού Συντάγματος. Μια συγκινητική στιγμή της εκδήλωσης έλαβε χώρα, όταν η μικρή Μαρίκα Πλαταρίδου, μια μικρή ορφανή προσφυγοπούλα από το Σιδηρόκαστρο, πρόσφερε στον υποστράτηγο Χριστοδούλου ένα κλαδί δάφνης εκ μέρους της κατεχόμενης πόλης του Σιδηροκάστρου, το οποίο έφερε γαλανόλευκες ταινίες με την επιγραφή «Δεμίρ Ισσάρ», και στη συνέχεια –κλαίγοντας σχεδόν– απήγγειλε ένα συγκινητικό ποίημα.

-- Μία από τις συνέπειες της πολιτικής αλλαγής ήταν η αναβίωση της Βουλής που είχε αναδειχτεί από τις εκλογές του Μαΐου 1915, η αποκαλούμενη και ως «Βουλή των Λαζάρων».

Στις 10/23 Ιουλίου οι βενιζελικοί βουλευτές των Σερρών (Πάζης, Αλεξανδρίδης, Χατζηλαζάρου) κατέβηκαν και πάλι στην Αθήνα για να επαναλάβουν τα βουλευτικά τους καθήκοντα. Εκεί βρισκόταν ο Δημήτριος Δίγκας, ο οποίος ήδη ασκούσε καθήκοντα ως υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως. Στο μεταξύ ο Τικόπουλος, ο οποίος και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις του 1915 είχε κατέβει υποψήφιος με το γουναρικό κόμμα, προσχώρησε στο κόμμα των Φιλελευθέρων, το οποίο πλέον διέθετε πέντε Σερραίους εκπροσώπους στο κοινοβούλιο.

-- Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο βουλευτής Σερρών Αθανάσιος Αργυρός αποτέλεσε ένα από τα πρόσωπα του Ιουλίου του 1917. Στις αρχές του μήνα οι εφημερίδες έγραψαν για τη σύλληψη του Αργυρού και του βουλευτή Ιωαννίνων Καζαντζή στη Σπάρτη με την κατηγορία της συμμετοχής σε στασιαστικές ενέργειες κατά του νέου καθεστώτος και της υπόθαλψης του στασιαστικού κινήματος

της Τρίπολης· φαίνεται όμως ότι στην πραγματικότητα είχε συλληφθεί μόνο ο Καζαντζής, ενώ ο Αθανάσιος Αργυρός κατάφερε να διαφύγει της σύλληψης.

Ανέκυψε νομικό ζήτημα σχετικά με το ακαταδίωκτο των βουλευτών χωρίς προηγούμενη άρσης της ασυλίας τους από το Κοινοβούλιο, το οποίο ο βουλευτής Σερρών έφερε στην ολομέλεια κατά τη συνεδρίαση της 27 Ιουλίου/9 Αυγούστου, οπότε έκανε επερώτηση αναφορικά με τη σύλληψη του Καζαντζή, ενώ εμφανιζόταν να έχει άγνοια γιατί ζητείτο και η δική του σύλληψη. Στην απάντησή του ο υπουργός Δικαιοσύνης Ιωάννης Τσιριμώκος ξεκαθάρισε:

«Κατά τας προ ολίγου χρόνου ημέρας εν Σπάρτη συνέβη στάσις τις. Δεν γνωρίζω διά ποίον λόγον ευρίσκοντο εκεί ο Καζαντζής και ο κ. Αργυρός. Τίνα απέφευγον και τι επεδίωκον μεταβάντες εκεί δεν εξετάζω. Αλλ' ο κ. Νομάρχης Λακωνίας τηλεγραφεί τα εξής: «Σήμερον συνελήφθησαν βουλευταί Καζαντζής και Αργυρός, οίτινες καταφυγόντες από τινος ενταύθα περιήρχοντο τον νομόν διά να εξεγείρουν τον λαόν κατά του καθεστώτος». Το τηλεγράφημα τούτο μοι διεβίβασε το Υπουργείον των Εσωτερικών και διέταξα τον Εισαγγελέα Σπάρτης να προβή εις την σύλληψιν του κ. Καζαντζή και του κ. Αργυρού καθόσον έναρξις της συνόδου δεν είχε γίνει εισέτι. Έναρξις εγένετο την 12 Ιουλίου, κατά δε το Σύνταγμα μόνον διαρκούσης της Συνόδου δεν συλλαμβάνονται οι βουλευταί. Ηδύνατο επομένως η δικαστική εξουσία να συλλάβη εκείνους οι οποίοι εγκαταλείψαντες τον τόπον των κατέφυγον εις Σπάρτην διά να εξεγείρουν τους πολίτας εις στάσιν κατά του καθεστώτος. Ουδέν άλλως τε Σύνταγμα ουδενός Κράτους και του πλέον φιλελευθέρου εσκέφθη ποτέ να προστατεύση βουλευτάς εγκληματούντας. Δι' αυτόν τον λόγον συνελήφθη ο Καζαντζής, ο δε κ. Αργυρός κατώρθωσε να διαφύγη την σύλληψιν και να ευρίσκειται εδώ. Εάν η δικαστική εξουσία εξήτησε την άδειαν της Βουλής, θέλω αμέσως προσκομίσει έγγραφον και είμαι βέβαιος ότι η Βουλή θα δώσει την άδειαν ίνα συντροφεύση ο κ. Αργυρός τον κ. Καζαντζήν».

Σύμφωνα με τα πρακτικά της Βουλής, όπως δημοσιεύτηκαν στον τύπο, ο βουλευτής Σερρών επιχείρησε να διαμαρτυρηθεί προκαλώντας «ζωηράς αποδοκιμασίας και αθρόας διαμαρτυρίας, όλων των βουλευτών αποκαλούντων αυτόν εγκληματίαν και προδότην, ο οποίος δεν έπρεπε να έχη το θάρρος να παρουσιάζεται εις την Βουλήν».

-- Κατά τ' άλλα, ο Αθανάσιος Αργυρός –Νιγριτινός μεν στην καταγωγή, πλην όμως εκλεγμένος βουλευτής ολόκληρου του νομού Σερρών– επέμενε να επικεντρώνει το κοινοβουλευτικό του έργο αποκλειστικά σε όσους Νιγριτινούς είχαν φύγει από τα σπίτια τους προκειμένου να οργανωθεί καλύτερα η στρατιωτική αντεπίθεση κατά των κατεχόμενων εδαφών της ανατολικής Μακεδονίας· ξεχνούσε όμως –όχι φυσικά επειδή ήταν προδότης, αλλά από κομματικό φανατισμό– τους πρόσφυγες Σερραίους, οι οποίοι είχαν εγκαταλείψει τις εστίες τους εξαιτίας της βουλγαρικής κατοχής και αγνοούσαν τις τραγικές συνθήκες ζωής των αγαπημένων τους προσώπων, που είχαν μείνει πίσω.

Στη συνεδρίαση της Βουλής της 26 Ιουλίου/8 Αυγούστου 1917, δηλαδή μία μέρα πριν την επερώτηση για τη δικαστική του δίωξη, ο Αργυρός είχε θέσει το αγαπημένο του θέμα στον υπουργό Περιθάλψεως Σπυρίδωνα Σίμο, προκαλώντας τη διαμαρτυρία ενός άλλου βουλευτή Σερρών, του Δημήτριου Πάζη. Αντιγράφω από τα πρακτικά της Βουλής, όπως δημοσιεύτηκαν στον τύπο:

«Ο κ. ΑΡΓΥΡΟΣ ερωτά ποία μέτρα ελήφθησαν προς περίθαλψιν των κατοίκων Νιγρίτης, εκτοπισθέντων κατά τον παρελθόντα Αύγουστον υπό των Συμμάχων.

ΠΑΖΗΣ. Διαμαρτύρομαι κατά του κ. συναδέλφου διότι ούτος συνεμερίζετο την ιδέαν της παραδόσεως του Ρούπελ.

ΣΙΜΟΣ (Υπουργός). Πληροφορώ τον κ. βουλευτήν Σερρών και την Βουλήν, ότι η Προσωρινή Κυβέρνησις Θεσσαλονίκης έλαβε και περί των κατοίκων Νιγρίτης όσα μέτρα και περί των 25,000 προσφύγων της Ανατολικής Μακεδονίας, τους οποίους εξ απέστειλε προς εκείνα τα μέρη η Βουλγαρική λαίλαμη, την οποίαν ωδήγησεν η πολιτική την οποίαν υπεστήριζεν ο κ. βουλευτής Σερρών. Η Κυβέρνησις έλαβε περί αυτών την μέριμναν εκείνην την οποίαν δεν έλαβεν η Κυβέρνησις την οποίαν υπεστήριζεν ο κ. βουλευτής, περί των προσφύγων οι οποίοι είχαν καταφύγει εξ Ανατολικής Μακεδονίας εις την Παλαιάν Ελλάδα, και περί των οποίων δεν νομίζω ότι αγνοεί ο κ. βουλευτής, ότι όσοι εξ αυτών διέφυγον την Βαστίλλην του μικρού Φρουραρχείου και κατέφυγον εις Πειραιά, θα απέθνησκον της πείνης, αν δεν προσήρχετο αρωγός η Προσωρινή Κυβέρνησις διά χρηματικής βοήθειας και διά μεταφοράς αυτών εις τας Κυκλάδας και την Κρήτην. Εμπεριστατωμένως

πληροφορώ την Βουλήν, ότι η Κυβέρνησις έλαβεν όλα εκείνα τα μέτρα τα οποία είχε λάβει περί όλων των προσφύγων. Εγκατέστησεν αυτούς εις τας περιφερείας Λογακαδά και Σωχού, τους εφωδίασε διά προσφυγικών βιβλίων, τους εστέγασε, τους περιέθαλψε και εξάκολουθεί να περιθάλπει αυτούς, καθ' ον τρόπον περιθάλπει πάντας.

ΑΡΓΥΡΟΣ. Ευχαριστώ την Κυβέρνησιν, με την παρατήρησιν ότι ο κ. Υπουργός εισήλθεν εις ζήτημα πολιτικόν.

ΣΙΜΟΣ (Υπουργός). Με μόνην την διαφοράν ότι εθαύμασα ότι ο κ. βουλευτής Σερρών έδειξε τόσον όψιμον πρόνοιαν περί των κατοίκων Νιγητίης.

ΑΡΓΥΡΟΣ. Διαμαρτύρομαι διά την μομφήν του οψίμου ενδιαφέροντος.».

-- Λίγες μέρες μετά (στο φύλλο της 09.08.1917) η εφημερίδα *Αστήρ*, που πρωτοστάτησε στην κριτική κατά του Αργυρού φτάνοντας ακόμη και σε ακραία σχόλια εναντίον του, έκανε γνωστό ότι «*Πλείστοι Νιγηρινοί δι' επιστολής των αποκηρύττουν τον περιβόητον βουλευτήν Σερρών Αργυρόν, τον οποίον θεωρούν έκπτωτον της εντολής, ην του έδωκαν, καθόσον τους ηπάτησε κατελθών εις τας εκλογάς της 31ης Μαΐου ως βενιζελικός, ζητούν δε απ' αυτόν όπως μη ενδιαφέρεται διά την πατρίδα των και να μη μελετά το όνομα αυτής όταν ομιλεί εις την Βουλήν».*

-- Στις 7/20 Αυγούστου το υπουργείο Δικαιοσύνης διαβίβασε στο προεδρείο της Βουλής εισαγγελικά αιτήματα για την παροχή άδειας καταδίωξης οκτώ βουλευτών, μεταξύ των οποίων περιλαμβανόταν και ο βουλευτής Αθανάσιος Αργυρός, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Η άδεια δόθηκε από τη Βουλή στη συνεδρίαση της 19 Αυγούστου/1 Σεπτεμβρίου –υπέρ της άρσης ασυλίας του Αργυρού ψήφισαν 153 βουλευτές επί 160 παρόντων– και στις 25 Αυγούστου/7 Σεπτεμβρίου ο Σερραίος βουλευτής αναχώρησε για τη Σπάρτη, για να τεθεί στη διάθεση του εισαγγελέα Πλημμελειοδικών.

-- Στις αρχές Δεκεμβρίου, νέος υποδιοικητής Νιγητίτας διορίστηκε ο Βεόπουλος στη θέση του Ανεζίνη.

-- Στην εφημερίδα *Μακεδονία* της 12.12.1917 διαβάζουμε για μια πυρκαγιά στο χωριό Τσερπίτσα (Τερπνή), η οποία αποτέφρωσε δεκαπέντε σπίτια.

Ενδεικτικό χρονολόγιο της στρατιωτικής κίνησης το 1917¹:

22 Δεκεμβρίου/4 Ιανουαρίου (αμερικανικό περιοδικό): Στο μέτωπο του Στρυμόνα οι βρετανικές δυνάμεις επέδραμαν στο Κιουπρί προξενώντας απώλειες και παίρνοντας είκοσι οκτώ αιχμαλώτους·

5/18 Ιανουαρίου (βουλγαρικό τηλεγράφημα): Αψιμαχίες περιπόλων στον Στρυμόνα· δύο εχθρικά καταδρομικά βομβάρδισαν τις βουλγαρικές θέσεις στις εκβολές του ποταμού χωρίς αποτέλεσμα·

11/24 Ιανουαρίου (βουλγαρικό τηλεγράφημα): Ασθενής κανονιοβολισμός στον Στρυμόνα· δύο εχθρικοί λόχοι αποπειράθηκαν να προχωρήσουν νότια των Σερρών, αλλά εκδιώχθηκαν από τα βουλγαρικά πυρά·

5/18 Μαΐου (γαλλικό τηλεγράφημα): Στο μέτωπο του Στρυμόνα τα αγγλικά στρατεύματα κατέλαβαν ορισμένα βουλγαρικά προχώματα, καθώς και το χωριό Κιουπρή νοτιοανατολικά της γραμμής Μπαϊρακλή Τζουμαγιά, αποκρούοντας πολλές αντεπιθέσεις και συλλαμβάνοντας 45 αιχμαλώτους·

7/20 Μαΐου (τηλεγράφημα Θεσσαλονίκης): Προχθές αγγλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τα υπόστεγα των γερμανικών και βουλγαρικών αεροπλάνων κοντά στο Ροδολίβος, στις υπώρειες του Παγγαίου·

8/21 Μαΐου (βουλγαρικό τηλεγράφημα): Σφοδρή δράση πυροβολικού και συμπλοκές μεταξύ των εξασφαλιστικών αποσπασμάτων στην πεδιάδα των Σερρών·

10/23 Μαΐου (τηλεγράφημα Θεσσαλονίκης): Στις 8/21 Μαΐου βρετανικά αεροπλάνα βομβάρδισαν επιτυχώς εφοδιοπομπή διερχόμενη το στενό του Ρούπελ·

10/23 Μαΐου (βουλγαρικό τηλεγράφημα): Εχθρικό απόσπασμα πεζικού αποπειράθηκε να προχωρήσει προς Μπαρακλή Τζουμαγιά, αλλά αποκρούστηκε από τα βουλγαρικά πυρά· κατά τη διάρκεια της νύχτας προέλασαν εχθρικές φάλαγγες πεζικού με πολυβόλα, υποστηριζόμενες από πυροβολικό ανατολικά της Μπαρακλή-Τζουμαγιάς, αλλά και πάλι εκδιώχθηκαν·

---

¹ Η έλλειψη σημαντικής πολεμικής δράσης στο μέτωπο του Στρυμόνα σε συνδυασμό με κάποιες μικρές υποχωρήσεις του βρετανικού στρατού από τις θέσεις του επιβάλλουν μια καθαρά ενδεικτική απαρίθμηση των πολεμικών γεγονότων, που έλαβαν χώρα στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών το έτος 1917.

12/25 Μαΐου (βουλγαρικό τηλεγράφημα): Στην πεδιάδα των Σερρών συμπλοκές προφυλακών και περιπόλων στις προχωρημένες γραμμές·

28 Μαΐου/10 Ιουνίου (τηλεγράφημα Θεσσαλονίκης): Σύμφωνα με ραδιοτηλεγράφημα από το Βερολίνο, συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν το Δεμίρ Ισσάρ·

5/18 Ιουνίου (βουλγαρικό τηλεγράφημα): Οι Βρετανοί υποχώρησαν από τις προωθημένες θέσεις τους μεταξύ των λιμνών Μπούτκοβο και Αχινός· βουλγαρικά στρατεύματα κατέλαβαν τα χωριά Ορμανλί, Μπαρακλή, Τζουμαγιά, Κουμλί, Πρόσνικ, Καλένδρα, Μπεϊλίκ μαχαλά, Σαλ μαχαλά και Κακαράσκα·

6/19 Ιουνίου (βουλγαρικό τηλεγράφημα): Αγγλικά στρατεύματα αναπτύχθηκαν κατά μήκος του ποταμού Μπούτκοβο, νότια της κορυφογραμμής της Κρούσιας· οι Βούλγαροι κατέλαβαν τα εκκενωθέντα χωριά Τσοντάρ-μαχ, Νεβόλιανη, Γενίκιοϊ και Γενί-μαχ μεταξύ της Κερκινίτιδας και του Αχινού· μερικοί αγγλικοί λόχοι κρατούν ακόμη τις γέφυρες του Στρυμόνα·

28 Ιουνίου/11 Ιουλίου (γερμανικό τηλεγράφημα): Διασκορπίστηκαν αγγλικά ανιχνευτικά αποσπάσματα στα χωριά Ορμανλή, Οσμάν, Καμήλα Οσμάν και Γενή μαχαλέ·

9/22 Ιουλίου (τηλεγράφημα Θεσσαλονίκης): Βρετανικό αεροπλάνο βομβάρδισε το σταθμό αυτοκινήτων του Δεμίρ-Ισσαρ·

11/24 Ιουλίου (βουλγαρικό τηλεγράφημα): Αγγλικό τάγμα μαζί με μία ίλη ιππικού προσέβαλαν τη νύχτα τις βουλγαρικές προφυλακές στο χωριό Χομόνδος νότια των Σερρών, αλλά μετά από πεισματώδη μάχη με ξιφολόγχες και χειροβομβίδες αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν στη δεξιά όχθη του Στρυμόνα·

13/26 Ιουλίου (τηλεγράφημα Θεσσαλονίκης): Το βράδυ της 11ης Ιουλίου τα βρετανικά αεροπλάνα βομβάρδισαν επιτυχώς τις εχθρικές αποθήκες υλικού νοτιοανατολικά του σταθμού του Δεμίρ-Ισσάρ· το επόμενο πρωί τα βρετανικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τις αποθήκες του Σάβιακου·

18/31 Ιουλίου (τηλεγράφημα Θεσσαλονίκης): Στις 15 Ιουλίου τα βρετανικά αεροπλάνα βομβάρδισαν με επιτυχία τις εχθρικές κατασκηνώσεις και αποθήκες βορειοανατολικά των Σερρών·

3/16 Οκτωβρίου (γαλλικό τηλεγράφημα): Το πρωί της 1/14 Οκτωβρίου σκωτσέζικα αεροπλάνα ενήργησαν επιτυχή επιδρομή στο χωριό Χομόντος σε απόσταση 5 μιλίων νοτιοδυτικά των Σερρών, συνελήφθησαν 142 αιχμάλωτοι και κυριεύτηκαν 3 μυδραλιοβόλα.

Από το 1918 των ελεύθερων Σερραίων

-- Τον Ιανουάριο του 1918 διάφοροι σύλλογοι Σερραίων, που είχαν καταφέρει να διαφύγουν στη Θεσσαλονίκη, εξέλεξαν τα νέα προεδρεία τους.

Στις 14/27 Ιανουαρίου εξελέγη το νέο διοικητικό συμβούλιο του Συλλόγου Προσφύγων Νομού Σερρών «Ο Αριστοτέλης». Ειδικότερα, πρόεδρος επανεξελέγη ο Κ. Αλεξανδρίδης, αντιπρόεδρος ο Γ. Πάζης και σύμβουλοι οι Γ. Χατζηνάσιος, Κ. Χατζή Δήμου, Θ. Νάνος, Δ. Κοντός, Κ. Λαζαρίδης, Τάκ. Τζεμαΐλας, Δ. Σταμούλης και Γ. Φαρδέλας. Λίγες μέρες μετά ωστόσο, στις αρχές Φεβρουαρίου, υπήρξε παραίτηση του Αλεξανδρίδη, το παράδειγμα του οποίου ακολούθησαν στη συνέχεια ο αντιπρόεδρος και τέσσερα από τα μέλη του συμβουλίου.

Εξάλλου για τις 7/20 Ιανουαρίου είχε οριστεί η πρώτη σύγκληση γενικής συνέλευσης των μελών του Συνδέσμου Καραγωγέων Νομού Σερρών, αντιπρόεδρος του οποίου ήταν ο Γεώργιος Φαρδέλης και γραμματέας ο Κ. Λαζαρίδης.

-- Στις 18/31 Ιανουαρίου αρραβωνιάστηκαν στη Θεσσαλονίκη ο θεσσαλονικίος έμπορος Γ. Δούραλης με την Ελένη Χρυσάφη της γνωστής σερραϊκής οικογένειας. Τα δακτυλίδια αντάλλαξε ο γιατρός Δ. Τώνης.

-- Στη συνεδρίαση της Βουλής της 27 Φεβρουαρίου/12 Μαρτίου, ο Σερραίος βουλευτής Δ. Πάζης εξελέγη αντιπρόεδρος του Σώματος με 170 ψήφους, ενώ με 175 ψήφους ο –επίσης Σερραίος βουλευτής– Ιωάννης Αλεξανδρίδης εξελέγη γραμματέας.

-- Στις 22.03 η εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* έγραψε λίγα λόγια για τη Σερραία στην καταγωγή Δανάη Ν. Γουσιάδου, σύζυγο του δικηγόρου Θεσσαλονίκης Ν. Γουσιάδη, η οποία είχε αφήσει την τελευταία της πνοή στην Αθήνα σε ηλικία μόλις 45 ετών. Η υγεία της ήταν επιβαρυνμένη λόγω και της απώλειας δύο παιδιών την

προηγούμενη τριετία, ώσπου η γυναίκα δεν άντεξε περισσότερο και κατέλειπε μόνο τον σύζυγό της και την κόρη τους, Ναυσικά.

«Η μεταστάσα Δανάη, τύπος χρηστής δεσποίνης, πολυτίμου συζύγου και φιλοστόργου μητρός, διακρινόμενη διά τα φυσικά και επίκτητα πλεονεκτήματά της, ήτο αξιολόγητος παρ' όλων των γνωρισάντων αυτήν ενταύθα τε και εν Σέρραις οπόθεν κατήγετο», διαβάζουμε στη νεκρολογία της εφημερίδας. Μητέρα της ήταν η Χρυσάνθη Γεωργιάδου, ενώ είχε και δύο αδελφές, τις Ελένη Ξανθοπούλου και Δήμητρα Θ. Τσίγη.

-- Στις 1/14 Απριλίου, στον ναό του αγίου Κωνσταντίνου στη Θεσσαλονίκη τελέστηκε ετήσιο αρχιερατικό μνημόσυνο υπέρ αναπαύσεως της ψυχής του Σερραίου Δημήτριου Αλεξανδρίδη.

-- Στις 30.04 η εφημερίδα *Μακεδονία* ανήγγειλε τον αρραβώνα του ανθυπολοχαγού της Στρατιωτικής Ταχυδρομικής υπηρεσίας Χριστόδουλου Αγγελόπουλου με την Αθηνά Μελεγκιώτου από τη Νιγρίτα. Τα δαχτυλίδια αντάλλαξε ο υπασπιστής των Εμπέδων της μεραρχίας Σερρών, υπολοχαγός Γρηγ. Μπεκόπουλος.

-- Στο μεταξύ, η μεγάλη στρατιωτική επιτυχία με την κατάληψη εννιά χωριών και την προώθηση των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων ανατολικά του Στρυμόνα στις αρχές Απριλίου (για την οποία θα γίνει εκτενής αναφορά στη συνέχεια, στο ενδεικτικό χρονολόγιο των στρατιωτικών ενεργειών του 1918) επέτρεψε την παλινόστηση περίπου διακοσίων οικογενειών της Νιγρίτας στα σπίτια τους. Στο πλαίσιο αυτό, στις 25 Απριλίου/8 Μαΐου το προεδρείο του Συλλόγου Προσφύγων νομού Σερρών απέστειλε τηλεγράφημα στον διοικητή των αγγλικών στρατευμάτων του Στρυμόνα για να τον ευχαριστήσει και να ευχηθεί περαιτέρω νικηφόρα προέλαση των συμμαχικών στρατευμάτων.

-- Στις 2/15 Μαΐου οι βουλευτές Πάζης, Τερμεντζής, Αλεξανδρίδης και Μέλφος, συνοδευόμενοι από τον υπουργό –και βουλευτή Σερρών– Δίγκα, μετέβησαν στο μέτωπο του Στρυμόνα και επέδωσαν στον μέραρχο Νίδερ τον αργυρούν στέφανο, που είχε κατασκευαστεί από ένα εκ των καλύτερων κοσμηματοπωλείων της Αθήνας, αποτελούμενο από κλαδιά δάφνης με αργυρά φύλλα και επίχρυσους καρπούς δάφνης· κάτω από το στεφάνι κρεμόταν ένα αργυρό μετάλλιο, που στη

μέση έφερε το έμβλημα της Απτέρου Νίκης με την επιγραφή «Ιερός Αγών», ενώ γύρω από το μετάλλιο ήταν γραμμένη η αφιέρωση: *«Τοις πρωτοπορούσιν ελευθερωταίς της Μακεδονίας εις ένδειξιν θαυμασμού και ευγνωμοσύνης, οι Φιλελεύθεροι βουλευταί της Ανατολικής Μακεδονίας».*

Εξάλλου λίγες μέρες νωρίτερα, στις 20 Απριλίου/3 Μαΐου, οι βουλευτές Ζαμάνης και Κασσαβέτης είχαν επίσης μεταβεί στην περιοχή και μοίρασαν τα δώρα του Πατριωτικού Συλλόγου στους άνδρες της μεραρχίας του Νίδερ.

-- Οι επισκέψεις επισήμων στην –πλέον στρατιωτικά ασφαλή– Νιγρίτα συνεχίστηκαν αναβαθμισμένες τον Μάιο. Στις 5/18 του μήνα ο μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος επισκέφτηκε το μέτωπο του Στρυμόνα και την κωμόπολη της Νιγρίτας, όπου συναντήθηκε με Σερραίους βουλευτές, τον μέραρχο Νίδερ, τον διοικητή των αγγλικών στρατευμάτων και τον επίσκοπο Ιερισσού, στον οποίο είχε ανατεθεί η εκκλησιαστική διοίκηση της περιοχής. Από τη σύντομη απάντηση του μητροπολίτη Αθηνών στην προσφώνηση του τοποτηρητή ξεχωρίζει η εξής αποστοφή: *«Καθένας από σας πρέπει να λέγη «ΕΓΩ ΘΑ ΝΙΚΗΣΩ», και όταν όλοι αυτό λέγωμεν σαν ένας άνθρωπος, τότε ασφαλώς θα νικήσωμεν και θα δοξασθή το Έθνος».*

Ο μητροπολίτης Αθηνών επισκέφθηκε τους στρατιωτικούς καταυλισμούς: πρώτα στα ευζωνικά τάγματα υπό τη διοίκηση του συνταγματάρχη Μανωλάκη, όπου επιφύλαξε ειδική αναφορά στους τιμηθέντες με το μετάλλιο της Στρατιωτικής Αξίας, και στη συνέχεια στα τάγματα του συνταγματάρχη Τσιρογιάννη, όπου συνεχάρη τους –επίσης τιμηθέντες με μετάλλια– λοχία Δημήτριο Καραφώρη και δεκανέα Νικόλαο Ψάλλα.

-- Το μεσημέρι της 7/20 Μαΐου οι βουλευτές ανατολικής Μακεδονίας Πάζης, Αλεξανδρίδης, Τερμεντζής και Μέλφος συναντήθηκαν με τον Γενικό Διοικητή Αργυρόπουλο, στον οποίο και έθεσαν τα αιτήματα των κατοίκων της Νιγρίτας. Αυτά ήταν: α) άμεση αποστολή ξυλείας για την κατασκευή και την επιδιόρθωση των σπιτιών· β) να δοθεί άμεση ελευθερία υλοτομίας στους κατοίκους της Νιγρίτας από το γειτονικό δάσος· γ) εφοδιασμός των κατοίκων με 20.000 οκάδες μακεδονικού (δηλ. ποιοτικά καλύτερου) αραβοσίτου για σπορά· δ) η ταχύτερη

δυνατή διοργάνωση ταχυδρομικής υπηρεσίας με τη Νιγρίτα: ε) ίδρυση αποθήκης στην κωμόπολη για τον καλύτερο εφοδιασμό των κατοίκων.

-- Στις 15/28 Μαΐου στη Νιγρίτα βρέθηκε και ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, συνοδευόμενος από τον υπουργό Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως –αλλά και βουλευτή Σερρών– Δ. Δίγκα, τον Μαρκαντωνάκη και τον αρχίατρο Τσουνούκα. Ταξιδεύοντας οδικώς από τη Θεσσαλονίκη, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας είχε την ευκαιρία να θαυμάσει τα έργα του βρετανικού επιτελείου, καθώς ο δρόμος μέχρι τον Στρυμόνα είχε επισκευαστεί και διαπλατυνθεί από χιλιάδες εργάτες υπό την επίβλεψη και τις οδηγίες Βρετανών, ενώ συνεχώς γινόταν επιδιόρθωση τυχόν βλαβών με τη βοήθεια πενήντα οδοστρωτήρων, καθώς και διαρκές κατάβρεγμα της οδού δύο ή και τρεις φορές την ημέρα.

Πρώτος σταθμός του Βενιζέλου ήταν το βρετανικό στρατηγείο. Εκεί συνομίλησε με τους Βρετανούς αξιωματικούς, οι οποίοι έπλεξαν το εγκώμιο του ελληνικού στρατού. Στη συνέχεια επισκέφθηκε το νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού, το οποίο διηύθυνε η κ. Φούμη μαζί με τις δεσποινίδες Αθανασάκη και Βασιλοπούλου κι ένα επιτελείο γιατρών και νοσοκόμων, ενώ μετά το γεύμα ο πρωθυπουργός μετέβη στο ελληνικό στρατηγείο στην πρώτη γραμμή του μετώπου.

Ενθουσιώδης υποδοχή του επιφυλάχτηκε στη Νιγρίτα από τους κατοίκους και τον επίσκοπο Ιερισσού, ο οποίος κατά την προσφώνησή του διατράνωσε: «*Αφού έχομεν τώρα τα λεοντάρια του Ελληνικού στρατού, ουδέν φοβούμεθα πλέον*». Μία κάτοικος, η Αγγελική Χατζηδιονυσίου, χάρισε μια ωραία ανθοδέσμη στον Βενιζέλο, τον οποίο επίσης προσφώνησε με λίγα συγκινητικά λόγια και ακολούθως ο πρωθυπουργός πρόσφερε 10.000 δραχμές για τη στέγαση του σχολείου και την ύδρευση της κωμόπολης, ποσό που είχε συλλεγεί από εισφορές ομογενών.

Σύμφωνα με δημοσιεύματα, κατά την επίσκεψη του στα πρόσφατα απελευθερωθέντα χωριά και κοιτώντας προς την κατεύθυνση των Σερρών ο Βενιζέλος δάκρυσε, όμως ατάραχος στη συνέχεια παρακολούθησε την ανταλλαγή σφοδρών πυρών μετά την εκδήλωση βουλγαρικής επίθεσης.

-- Στις 27 Μαΐου/9 Ιουνίου, ο διοικητής της Μεραρχίας Σερρών υποστράτηγος Επαμεινώνδας Ζυμπρακάκης απένειμε το μετάλλιο της στρατιωτικής αξίας στον επιτελάρχη της μεραρχίας Αφθονίδη και στον ταγματάρχη Ψάρρη για τον μεγάλο ηρωισμό και την ύψιστη αυτοθυσία που είχαν επιδείξει κατά την επιτυχή στρατιωτική επιχείρηση του Απριλίου.

-- Στις 5/18 Ιουλίου ο βασιλιάς Αλέξανδρος, συνοδευόμενος από τον αρχιστράτηγο Δαγκλή, τον διοικητή του Α΄ Σώματος Στρατού Παρασκευόπουλο, τον στρατηγό Γαμβέτα και τους υπασπιστές του, επισκέφτηκε και επιθεώρησε τα στρατεύματα της Μεραρχίας του Νεγρεπόντη στο μέτωπο του Στρυμόνα.

Ενδεικτικό χρονολόγιο της στρατιωτικής κίνησης το 1918:

9/22 Ιανουαρίου: Συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν εχθρικές κατασκηνώσεις στην περιφέρεια των Σερρών και μια αμαξοστοιχία στο σταθμό της Πόρνας·

19 Ιανουαρίου/1 Φεβρουαρίου: Εχθρικό αεροπλάνο καταρίφθηκε και συνετρίβη νότια των Σερρών·

26 Ιανουαρίου/8 Φεβρουαρίου: Αγγλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν αποθήκες πολεμοφοδίων στα Πορόια·

1/14 Φεβρουαρίου (γαλλικό ανακοινωθέν): Συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν επιτυχώς το Σάβιακο, βορειοδυτικά των Σερρών·

2/15 Φεβρουαρίου: Αγγλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τους σταθμούς Πόρνας και Τοπόλιανης, βόρεια της λίμνης Αχινού·

9/22 Μαρτίου (αγγλικό ανακοινωθέν): Αγγλικά αεροπλάνα επιτέθηκαν στους σταθμούς Αγίστας και Πόρνας· κοντά στην Πόρνα μια αμαξοστοιχία χτυπήθηκε από μικρό ύψος με μυδραλιοβόλα με αποτέλεσμα να εκτροχιασθεί και στη συνέχεια βομβαρδίστηκε· άλλο αεροπλάνο από ύψος 300 ποδών έστρεψε τα μυδραλιοβόλα του εναντίον ενός βουλγαρικού λόχου στις Σέρρες·

20 Μαρτίου/2 Απριλίου: Βρετανικά αεροπλάνα βομβάρδισαν εχθρικές κατασκηνώσεις στην περιφέρεια Δεμίρ Ισσάρ·

28 Μαρτίου/10 Απριλίου: Αγγλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τις κατασκηνώσεις νοτιοδυτικά του Δεμίρ Ισσάρ.

2/15 Απριλίου: Αγγλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν μία αποθήκη πλησίον των Σερρών και εκτροχίασαν αμαξοστοιχία.

3/16 Απριλίου (ιδιαίτερο τηλεγράφημα της εφημερίδας Πατρίς): «*Το Συμμαχικόν ανακοινωθέν της εσπέρας αγγέλει ότι τα Αγγλοελληνικά στρατεύματα εκτελέσαντα ευρείαν επίθεσιν επί των Βουλγαρικών προφυλακόν της αριστεράς όχθης του Στρυμόνος, προς τας Σέρρας, εξεκαθάρισαν δέκα χωριά εκ των Βουλγάρων, συλλαβόντα αιχμαλώτους. Τα Ελληνικά στρατεύματα, διά πρώτην φοράν συμπλακέντα, απέδειξαν ορμήν ανωτέραν παντός επαίνου*».

Στην επίσημη ανακοίνωση, που εκδόθηκε στη συνέχεια, διευκρινίστηκε ότι είχαν απελευθερωθεί τα εξής εννιά χωριά: Κουμλί, Ορμανλί, Καλέντρα, Χομόνδος, Οσμάν Καμήλα, Κισπικέσι, Σαλή-μαχαλέ, Κακαράσκα και Μπειλίκ-μαχαλέ.

Ήταν μια σημαντική στιγμή, καθώς για πρώτη φορά ύστερα από ενάμιση περίπου έτος ανακτήθηκαν εδάφη στην περιοχή της ανατολικής Μακεδονίας και μάλιστα, για την επιτυχία αυτή είχαν συμβάλει ενεργά και ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις! Ήταν μια έκταση περίπου 80 τετραγ. χιλιομέτρων, δηλαδή περίπου όσο η νήσος Σύρος.

ΕΤΟΣ 20 Περίοδος 25 - Αριθ. 6162
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Δ. ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ
 ΓΡΑΦΕΙΑ ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 15
 Αριθ. Τηλεφ. 410.
 Adresse: Journal «PATRIS» Athènes.
 ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΚΑΙ ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ: ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ "ΠΑΤΡΙΑΟΣ".

ΠΑΤΡΙΣ
 ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΑΡΧΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΕΤΑΡΤΗ, 4 Απριλίου 1918
 ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΑΙ
 Έν' Ελλάδι... Έτησίαν Δρ. 36. Έν τῷ Ἐξωτερικῷ Φρ. 50
 Ἐν Ρωσσίᾳ-Περσίᾳ Ρούβλ. 20. Ἐν Ἀμερικῇ Δολλάρια 10
 ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΦΥΛΛΟΥ ΛΕΠΤΑ 10
 ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΚΗΔΡ. ΚΟΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΖΗΤΩ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ!
ΑΡΧΙΖΕΙ Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΔΟΘΕΙΣΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ ΕΙΣΕΒΑΛΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ -ΑΠΕ-
ΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΔΕΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΙΩΝ.-ΕΦΘΑΣΑΝ ΠΡΟ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ.-ΠΡΟΕ-
ΛΑΣΙΣ ΕΙΣ ΒΑΘΟΣ 10 ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΩΝ. - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ
Η ΧΑΡΜΟΣΥΝΟΣ ΒΙΑΨΙΣ ΑΝΗΓΓΕΛΘΗ ΠΡΩΤΟΝ ΔΙΑ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ „ΠΑΤΡΙΑΟΣ“ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΝΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ

Η είδηση έγινε γνωστή μέσω του παραπάνω τηλεγραφήματος, που έστειλε ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Πατρίς* περίπου μία ώρα μετά τα μεσάνυχτα της 3ης Απριλίου. Στη συνέχεια διαβιβάστηκε στη Βουλή, όπου επικράτησε ενθουσιασμός, και μάλιστα –μια ωραία σύμπτωση– η είδηση γνωστοποιήθηκε στο σώμα τη στιγμή που μιλούσε ο βουλευτής Σερρών Αθανάσιος Αργυρός.

Είναι πολύ ωραία η περιγραφή της εφημερίδας για το κλίμα ενθουσιασμού που επικράτησε στο ελληνικό Κοινοβούλιο:

«Το χαρμόσυνον τηλεγράφημα της Πατρίδος, διαβιβασθέν εκ Θεσσαλονίκης εις Αθήνας την πρώτην μετά το μεσονύκτιον ώραν, διήλθε διά της Τηλεγραφικής Λογοκρισίας, όπου ο κ. Κογεβίνας έλαβε πρώτος γνώσιν αυτού. Το μέγα γεγονός, ως ήτο επόμενον, εδόνησε την πατριωτικήν του ψυχήν. Ο ενθουσιασμός του ούτος υπήρξε τόσον ισχυρός, ώστε ο κ. λογοκριτής δεν ηδυνήθη να συγκρατήση το «μυστικόν της υπηρεσίας» και δρομαίος έσπευσεν εις την συνεδριάζουσαν ακόμη Βουλήν, διά να καταστήση κοινωρόν του ευφροσύνου γεγονότος και την Κυβέρνησιν. Ο υπουργός της Συγκοινωνίας κ. Παπαναστασίου έλαβε το τηλεγράφημα της Πατρίδος παρά του κ. Κογεβίνου και το επέδειξε προς τον κ. Πρωθυπουργόν και τους υπουργούς, από τους οποίους μετεδόθη αυτοστιγμεί η είδησις. Εν τω μεταξύ το τηλεγράφημα ανηρπάγη, και από χειρός εις χείρα έκαμε τον γύρον της αιθούσης. Διευτώθη τότε γενική αξίωσις, όπως το τηλεγράφημα αναγνωσθή από του βήματος. Ο αγορεύων την στιγμήν εκείνην επί του γλωσσικού ζητήματος κ. Αργυρός, βουλευτής Σερρών, ευρέθη εις την ανάγκην να διακόψη τον λόγον του. Και ο κ. Γκλαβάς εν μέσω γενικής σιγής ανέγνωσε το τηλεγράφημα.

Το τι επηκολούθησε δεν περιγράφεται. Ζητωκραυγαί και χειροκροτήματα επί δέκα λεπτά της ώρας εδόνουν την αίθουσαν. Ο κ. Πρωθυπουργός, οι υπουργοί, οι βουλευταί και ο κόσμος εις τα θεωρεία, όρθιοι πάντες, εχαιρέτισαν την απελευθερωτικήν νίκην των στρατευμάτων μας.

Ο κ. Βενιζέλος, απαστράπτων εκ χαράς, λέγει:

- Οφείλω να δηλώσω προς την Βουλήν, ότι η Κυβέρνησις δεν έλαβε μέχρι της στιγμής τούτης επίσημον είδησιν περί του ευχαρίστου γεγονότος. Οφείλω όμως να προσθέσω, ότι συνήθως τα τηλεγραφήματα των εφημερίδων προηγούνται κατά πολύ των επίσημων.

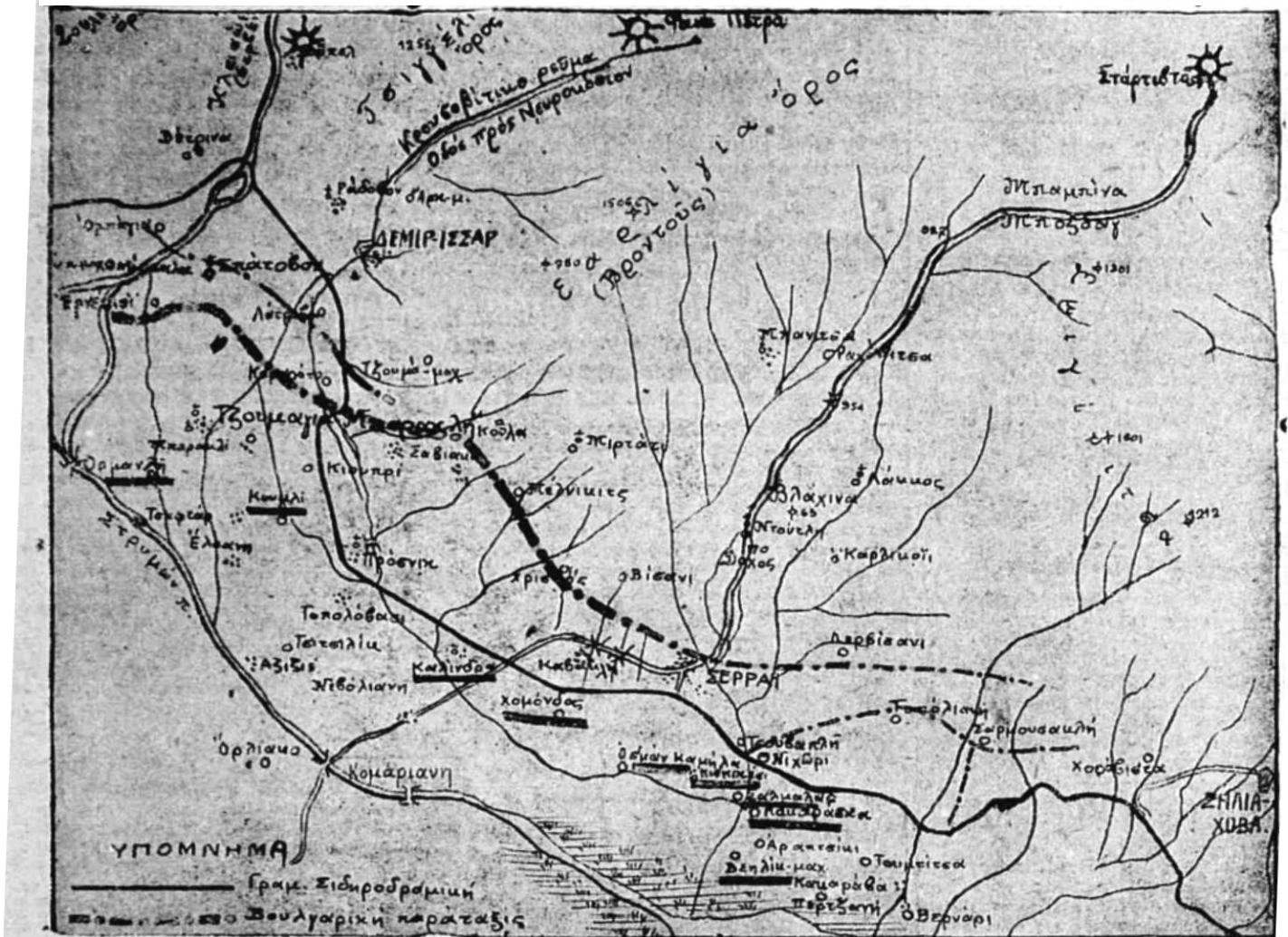
Νέα χειροκροτήματα και νέα ζητωκραυγαί, εν μέσω των οποίων κυριαρχούν διάτοροι φωναί:

- Και στη Σόφια!

Ο κ. Αργυρός εν συγκινήσει χαιρετά την νίκην των στρατευμάτων μας, λέγων ότι, κατ' ευτυχί σύμπτωσιν, το άγγελμα αυτής φθάνει καθ' ην στιγμήν βουλευτής των απελευθερουμένων τμημάτων της Ανατολικής Μακεδονίας κατέχει το βήμα: και δηλοί ότι προ του ευφροσύνου τούτου γεγονότος, παραιτείται του λόγου.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1917 ΚΑΙ ΤΟ 1918

Ο νέος χάρτης του μετώπου μετά τις 3/16 Απριλίου 1918. Πηγή: εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ, 06.04.1918

Κάποιοι τραυματίες μεταφέρθηκαν στο νοσοκομείο Χατζηκυριάκειο· ήταν οι λοχίες Ι. Ρήγος από την Αθήνα, Π. Μούτος από τη Ρεντίνα της Καρδίτσας και Τσονόπουλος από τη Μεσσήνη, όπως και οι στρατιώτες Ν. Νούλος από τα Τρίκαλα και Κ. Μουρλής από την Καλαμπάκα. Συντάκτης της εφημερίδας Έθνος τους συνάντησε και συνομίλησε με τον Μούτο, ο οποίος περιέγραψε:

«Την επίθεσιν ενήργησαν ευζωνικόν και πεζικόν. Η επίθεσις ήρχισε περί την χαραγήν, οπότε ανοίξαμε ντουφέκα με τους απέναντί μας Βουλγάρους. Η μάχη διήρκεσε δύο ώρας, μετά τας οποίας διετάχθη η επίθεσις διά χειροβομβίδων. Από όλην την γραμμήν μας εδόθη το σύνθημα «αέρα» και οι Βούλγαροι ετράπησαν σε φυγή, αφού αφήσαν το εν μετά το άλλο τα χωριά. Όλοι οι κάτοικοι είχαν φύγη, διότι τα χωριά των ευρίσκοντο εις την πολεμικήν ζώνην. Προς το βράδυ, κωνηγούντες τους Βουλγάρους με χειροβομβίδες, εφθάσαμε έξω από τας Σέρρας, δηλαδή ένα τέταρτο μακράν από την πόλιν, από την οποίαν επίσης οι κάτοικοι έχουν φύγη. Απ' όλην αυτήν την επιχείρησιν δεν είχαμε παρά ελαχίστους τραυματίας, καμμιά σαραντοριά».

Επιστολή στρατιώτη από το μέτωπο με ημερομηνία 5 Απριλίου δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ελεύθερος Τύπος* στις 16.04 μεταφέροντας σε γενικές γραμμές και με έντονα βερμπαλιστική λογοτεχνική διάθεση την ατμόσφαιρα της μάχης και την ψυχολογία των στρατιωτών. Ακολουθεί το μεγαλύτερο μέρος της:

«Σας γράφω την επομένη της μεγάλης ημέρας κατά την οποίαν η Ελληνική λόγχη εφώτισε και πάλιν τα θολά νερά του Στρυμόνος, και ο Ελληνικός παιάν, θριαμβευτικός και τρομερός, υψώθη εις τον καταγάλανον ουρανό της Σερραίας πεδιάδος, φέρων το απελευθερωτικόν μήνυμα προς τους προδοθέντας αδελφούς. [...]

Επί τέλους. Έδωκεν ο Θεός. Η μεγάλη ημέρα έφθασεν. Η πολεμική προπαίδευσίς των είχε περατωθή. Είχον εισέλθει εις την ζώνην του πυρός. Αύριον θα εγίνετο το πρώτον άλμα. Το έργον των τηλεβόλων είχε τελειώσει. Η λόγχη εκαλείτο να δείξη το αστραποβόλημά της. Ο Στρυμών, θολός, πλατύς, ορμητικός, εκύλιεν, εκεί εμπρός των, τα νερά του σχηματίζοντα δίνας γύρω εις τα πολύμορφα νησάκια, που σχίζουν το ρεύμα του. Αυτός τους εχώριζεν από τον Βούλγαρον. [...]

Και εις την μνήμην των Ελληνικών συνταγμάτων επανήρχετο μία εκών αγωνίας και απογνώσεως, την οποίαν είχαν αντικρύσει κάποιαν θερμήν ημέραν του Ιουνίου, όταν μαυροκόκκινα σύννεφα υψούντο εις την πολύπαθιν πόλιν [σ.σ. τις Σέρρες], και η Κουμάριανη αντηχούσε από τους γόους των καταφυγόντων εκεί ατυχών Σερραίων, ζητούντων προστασίαν από τον προελαύνοντα Ελληνικόν στρατόν.

Με τα μάτια της ψυχής έβλεπαν πάλιν τον από Κουμάριανης εις τας Σέρρας δρόμον γεμάτον από οδυρομένας γυναίκας, με την παραφροσύνην εις το όμμα

και την απελπισίαν εις την καρδίαν, γέροντας με κατόλευκην την κόμην και τρέμοντα γόνατα, αδύνατα παιδάκια, ημιγύμνους παρθένους, την λευκήν σάρκα των οποίων δεν είχεν αντικρύσει έως τότε ούτε το όμμα του γεννήτορος, κόσμον ολόκληρον δυστυχών υπάρξεων φεύγοντα την δάδα του Βουλκώφ, την μάχαιραν του αρχικομιτατζή Τάσκα, την κτηνωδίαν των Βουλγάρων στρατιωτών. Αυτά τα τέρατα, κατόπιν μιας ανηκούστου προδοσίας, κατείχον και πάλιν την ατυχή πόλιν, την ελευθερωθείσαν τότε διά τόσου αίματος, διά τόσων κορμιών Ελλήνων μαχητών...

Ο Στρυμών έπρεπε να υπερπηδηθή. Η κυανόλευκος έπρεπε και πάλιν να κυματίση εκείθεν του θολού του ρεύματος, ως ασφαλής εγγύησις εις τους δυναστευομένους αδελφούς ότι η Ελληνική πατρις δεν απέθανεν, ότι η Ελληνική λόγχη δεν εστομώθη, όπως ήλπισαν κατάρατοι προδόται.

Όταν εις τα Ελληνικά συντάγματα εδόθη η διαταγή ότι την επομένη έπρεπε να ευρίσκονται εκείθεν του Στρυμόνος, τα ηλιοκαμμένα πρόσωπα των μαχητών εφωτίστησαν από μίαν θείαν φλόγα ενθουσιασμού, ευζωνικά φέσια επήδησαν εις τον αέρα, δίκωχα πηλήκια τα εσυντρόφεισαν εις την θριαμβευτικήν των καμπύλην. Το κινητόν ουραίον του όπλου ανοιγόκλεισε με ορμήν, η αιχμή της λόγχης εδοκιμάσθη εις τον αντίχειρα. Όλα εν τάξει...

Εμπρός! Η μουσική της μάχης ήρχισε. Τα πυροβόλα ερεύγονται [= ρεύονται]

τον θάνατον, η σφαίρες σχίζουν τον αέρα, τα πολυβόλα αφίνουν τον στριγκόν ήχον των, η χειροβομβίδες εκρήγνυνται... Ο Στρυμών έχει υπερπηδηθή. Η τελματώδης έκτασης, η απλουμένη πέραν αυτού, και επί της οποίας ο εχθρός έχει στηρίζει την σοφήν άμυνάν του, επατήθη από το ευζωνικόν τσαρούχι και την Ελληνικήν αρβύλαν. Ο εχθρός προβάλλει λυσοώδη αντίστασιν. Εννοεί ότι το έδαφος φεύγει από τας καθημακμένους χείρας του και θέλει να κρατηθή διά πάσης θυσίας.

Ευχαριστεί μίαν αντεπίθεσιν... Και ο Ελληνικός παιών λογχίζει τον αιθέρα. «Αέρα, αέρα». Η πολεμική μέθη σκορπίζεται εις τας τάξεις των Ελλήνων μαχητών. Οι εύζωνοι χύνονται ματιώδεις προς τα εμπρός – ακράτητος χείμαρρος τόλμης και ολέθρου – οι πεζοί συναγωνίζονται εις ευκνησίαν, εις θάρρος, εις ορμήν. Οι συμπολεμιστοί της Αετορράχης, των Πεστών, του Αυγού, του Λαγάτορα, του Αγίου Νικολάου, του Λαχανά, της Κρέσνας, του Πετριτσίου, της Βροντούς, του Νευροκοπίου, έχουν και πάλιν συναντηθή εις το αυτό πεδίον της δόξης και του θριάμβου. Και η παλαιά άμιλλα φλογίζει και πάλιν τα στήθη των Ελλήνων μαχητών. «Αέρα, αέρα». Μία κάσκα εκσφενδονίζεται εις τα ύψη, διαγράφει θριαμβευτικήν καμπύλην και πηγαίνει να πέση είκοσι βήματα μακρυνά. Ένα τσαρούχι, με την φούνταν σχεδιάζουσιν τρελλούς μαύρους κύκλους, ακολουθεί. Ο εχθρός τσάκισε. Τρελλός από τον φόβον του, φεύγει κάτω, μακρυνά, εγκαταλείπων καλοχαραγμένα χαρακώματα, συρματοπλέγματα, πολυβόλα, διάφορον πολεμικόν υλικόν. Ο τόπος γεμίζει από όπλα, από γυλιούς, από λόγχας. Οι στρατιώται του Φερδινάνδου τα σπέρρισαν κατά την πανικόβλητον φυγήν των. Και

το ευζωνικόν τσαρούχι τους κυνηγά αλύπητα. Από το πρώτον βράδυ, εύζωνοι και πεζοί καταυλίζονται εις τα χωριά τα οποία την προίαν ακόμη εστέναζον υπό το γουρουνοτσάρουχον του Βουλγάρου. Τα παλληκάρια μετρούνται. «Και στα μάτια τους λάμπει η χαρά, παλληκάρια χαρήτε».

Δύο μόνον νεκροί. Πού πρέπει να αποδοθή το θαύμα αυτό; Απλούστατα εις την σοφήν προέλασιν των Ελληνικών συνταγματών και την ματιώδη ορμήν των. Επήδησαν με τόσην ταχύτητα το διάστημα, ηλεκτριζόμενοι από το παράδειγμα των αξιωματικών των, μαχομένων επί κεφαλής των τμημάτων των.

Ο Άγγλος στρατηγός Μπριστ, του οποίου οι γενναίοι πολεμιστοί εις το πλευρόν των στρατιωτών μας επέδειξαν θαύματα ανδρείας και ηρωισμού, συγχαίρει τα Ελληνικά στρατεύματα. Και ο Γάλλος συνταγματάρχης κ. Βαρό ευρίσκει την ευκαιρίαν να διατρανώση άλλην μίαν φοράν την αγάπην του και τον θαυμασμόν του προς τα παιδιά της Ελλάδος. Εν τω μεταξύ εύζωνοι και πεζοί έχουν οργανώσει την άμυναν των καταληφθέντων χωρίων, ενώ οι Βούλγαροι, λυσούντες διά την ήτταν των, εξαποστέλλουν διάφορων διαμετρημάτων οβίδας χωρίς να επιτύχουν παρά τον τραυματισμόν του ίππου του συνταγματάρχου κ. Γεωργίου Τσερούλη, επιθεωρούντος την στιγμήν εκείνην μετά του Επιτελείου του ευζωνικούς τινες λόχους, ευρισκομένους εις την πρώτην γραμμήν. Οι εύζωνοι επιδέκουν το τραύμα του ευγενούς ζώου, το φιλοδωρούν με σταφίδες και το ασπάζονται, επονομάσαντες αυτό «Κακαράσκαν», άγνωστον διατί. Είπε και αυτό μία από τας ιδιοτροπίας των τσολιάδων μας. [...]

Πολύ συντομότερη και σαφώς απλοϊκότερη ήταν μια δεύτερη επιστολή από το μέτωπο, η οποία αναδημοσιεύτηκε από την *Εστία* στις 01.05.1918:

Εν Μετώπω τη 10 Απριλίου 1918

Αγαπητέ μου Νίκο,

Έλαβα την επιστολήν σου καθ' ην στιγμήν το κανόνι μας μαζί με το Αγγλικό προητοίμαζον την ολονέν γενικευομένην επίθεσιν. Κατά την επίθεσιν αυτήν, καθ' ην έδρασαν πάλιν και εδοξάσθησαν τα Ελληνικά όπλα, επιάσσαμεν πολλούς Βουλγάρους αιχμαλώτους και κατελάβομεν μερικά χωριά. Οι αιχμολωτισθέντες Βούλγαροι έφερον εις τα σακκίδιά των μαύρο ξηρό ψωμί και τυρί, το πρόσωπον δε και εν γένει η φάτσα των ήτο χόλια. Εάν έλειπεν αυτή η τέχνη των χαρακωμάτων και μας άφριναν να τους καταδιώξωμεν, θα τους εκνηγούσαμε μέχρι της Σόφιας και ακόμη πειο πέρα. Αλλά τι να γείνη αφού θέλουν να μας κρατούν δεμένους;

Αλησμόνητος φίλος σας

Εμμ. Β. Ζωγράφος, Σάμος

Όμως οι στρατιωτικές επιχειρήσεις συνεχίζονταν...

4/17 Απριλίου: Αγγλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν εχθρικές συγκεντρώσεις νότια του Δεμίρ Ισσάρ·

6/19 Απριλίου (ανακοινωθέν Συμμαχικού Στρατηγείου στη Θεσσαλονίκη): Άγγλοι αεροπόροι βομβάρδισαν κατασκηνώσεις και εφοδιοπομπές στην περιοχή των Σερρών και του Σιδηροκάστρου·

15/28 Απριλίου (ανακοινωθέν Συμμαχικού Στρατηγείου στη Θεσσαλονίκη): Άγγλοι αεροπόροι έριψαν εκρηκτικές ύλες ενός τόνου κατά των εχθρικών κατασκηνώσεων στην περιοχή των Σερρών και του Σιδηροκάστρου·

19 Απριλίου/2 Μαΐου (ελληνικό ανακοινωθέν): Στο μέτωπο του Στρυμόνα, συνήθης δράση των ημετέρων περιπολιών· εκτελέσαμε βολή αντιποίνων κατά των πέριξ των Σερρών εχθρικών αμυντικών οργανώσεων· ημέτερα αεροπλάνα βομβάρδισαν επιτυχώς την Τοπόλιανη και τον σιδηροδρομικό σταθμό στα βόρειά της και στη συνέχεια επέστρεψαν σώα στις θέσεις τους·

21 Απριλίου/4 Μαΐου: Δράση πυροβολικού σε πολλά σημεία ανατολικά και δυτικά του Στρυμόνα, όπου σερβικά και ιταλικά αποσπάσματα ενήργησαν επιτυχείς επιχειρήσεις· αγγλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν επιτυχώς μια αποθήκη ανατολικά των Σερρών·

21 Απριλίου/4 Μαΐου (ελληνικό ανακοινωθέν): Στο μέτωπο του Στρυμόνα μέτρια δράση πυροβολικού εκατέρωθεν και συνήθης δράση των ημέτερων περιπολιών· ελληνικά αεροπλάνα καταδίωξαν δύο εχθρικά, που είχαν επιχειρήσει να διέλθουν τις γραμμές μας·

29 Απριλίου/12 Μαΐου: Στην ημερήσια διαταγή ο Άγγλος διοικητής των συμμαχικών στρατευμάτων στον τομέα των Σερρών εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του προς τον διοικητή, τους αξιωματικούς και τους οπλίτες της ελληνικής μεραρχίας για τη συνδρομή τους στην ανακατάληψη των χωριών, προσθέτοντας τον ενθουσιασμό του για την ορμή και την ανδρεία των Ελλήνων στρατιωτών, «*οι οποίοι τώρα πλέον απέκτησαν τελείως και την πείρα του σύγχρονου πολέμου*»·

2/15 Μαΐου: Βρετανοί αεροπόροι βομβάρδισαν αποθήκες και οργανώσεις στις περιοχές Ρούπελ, Δεμίρ-Ισσάρ και Σερρών·

5/18 Μαΐου (ελληνικό ανακοινωθέν): Συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τα χωριά Σουμπάσκιοι και Τοπόλιανη και την αμαξοστοιχία Δράμας-Τοπόλιανης·

15/28 Μαΐου (ελληνικό ανακοινωθέν): Συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν το Σαρμουσακλή και επέστρεψαν σώα στις βάσεις τους·

20 Ιουνίου/3 Ιουλίου (ανακοινωθέν του Γενικού Στρατηγείου): Η αγγλική αεροπορία έριψε ένα τόνο εκρηκτικών υλών στις εχθρικές κατασκηνώσεις της περιοχής Δεμίρ Ισσάρ και Σερρών·

28 Ιουνίου/11 Ιουλίου: Η αγγλική αεροπορία βομβάρδισε εφοδιοπομπές μεταξύ Σερρών και Χριστού, στην Τοπόλιανη και κοντά στο Δεμίρ-Ισσάρ κάνοντας ρίψη πλέον του ενός τόνου εκρηκτικών υλών κατά του εχθρού·

1/14 Ιουλίου (βουλγαρικό ανακοινωθέν): Στις εκβολές του Στρυμόνα η δράση του εχθρικού πυροβολικού [σ.σ. των Συμμάχων] ήταν προσωρινά σφοδρότερη· οι εχθρικές μηχανές βομβάρδισαν προσωρινά το Σουμπάσκιοι ανατολικά των Σερρών, όπου σκότωσαν και τραυμάτισαν αρκετές γυναίκες·

22 Ιουλίου/4 Αυγούστου: Στον Στρυμόνα συνελήφθησαν μερικοί Βούλγαροι αιχμάλωτοι από ελληνική περίπολο· η αγγλική αεροπορία βομβάρδισε εχθρικούς καταυλισμούς δυτικά των Σερρών·

24 Ιουλίου/6 Αυγούστου (ελληνικό ανακοινωθέν): Δραστηριότητα του πυροβολικού νοτιοανατολικά των Σερρών στον κάτω Στρυμόνα· προς τα βόρεια του Κουμλή βουλγαρικός λόχος προσβλήθηκε από ημέτερες δυνάμεις και διασκορπίστηκε με απώλειες· αναγνωρίσεις αεροπλάνων εκατέρωθεν·

26 Ιουλίου/8 Αυγούστου (ελληνικό ανακοινωθέν): Εχθρικές περιπολίες δυτικά και βορειοδυτικά των Σερρών καταδιώχτηκαν· αραιή ανεπιτυχής βολή του εχθρικού πυροβολικού κατά των ημετέρων χαρακωμάτων και αεροπλάνων· ημέτερα αεροπλάνα βομβάρδισαν εχθρικές θέσεις νοτιοανατολικά των Σερρών· ο συμμαχικός στόλος έβαλε τις εχθρικές θέσεις στις εκβολές του Στρυμόνα·

30 Ιουλίου/12 Αυγούστου: Συμμαχικοί στολίσκοι βομβάρδισαν τις αποθήκες του Σουμπάσκιϊ, 6 χλμ. μακριά των Σερρών·

31 Ιουλίου/13 Αυγούστου (ελληνικό ανακοινωθέν): Συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τις εχθρικές οργανώσεις νοτιοανατολικά των Σερρών·

5/18 Αυγούστου (ελληνικό ανακοινωθέν): Το ημέτερο πυροβολικό έβαλε κατά των εχθρικών συγκεντρώσεων στην Μπαρακλή Τζουμαγιά·

11/24 Αυγούστου: Η αγγλική αεροπορία βομβάρδισε τρένο στην περιοχή των Σερρών·

11/24 Αυγούστου (ελληνικό ανακοινωθέν): Συμπλοκή κοντά στη σιδηροδρομική γραμμή βορειοδυτικά των Σερρών με εχθρικό λόχο, ο οποίος τράπηκε σε φυγή αφήνοντας 7 νεκρούς, πολλά όπλα και εξάρτηση· το εχθρικό πυροβολικό υποστήριξε την ενέργεια του λόχου χωρίς αποτέλεσμα·

16/29 Αυγούστου (ελληνικό ανακοινωθέν): Ζοηρή δράση περιπολιών υποστηριζόμενων από το πυροβολικό εκατέρωθεν· συμπλοκή περιπολιών κοντά στο χωριό Χομόνδος και το Ντολάπ Τσιφλίκ ανάγκασαν τους εχθρούς σε υποχώρηση εγκαταλείποντας διάφορα πυρομαχικά·

21 Αυγούστου/3 Σεπτεμβρίου (ελληνικό ανακοινωθέν): Εχθρικό αεροπλάνο ιπτάμενο άνωθεν των θέσεών μας προσβλήθηκε υπό ημετέρων και καταρρίφθηκε φλεγόμενο από ύψος 1000 μέτρων·

25 έως 27 Αυγούστου (/7 έως 9 Σεπτεμβρίου): Η επόμενη μεγάλη σημαντική καμπή στο μέτωπο του Στρυμόνα μετά τον Απρίλιο του 1918 ήρθε το συγκεκριμένο τριήμερο, που σηματοδότησε την έναρξη της αντίστροφης μέτρησης για την οριστική νίκη.

Το βράδυ της 25 προς 26 Αυγούστου τα ελληνικά στρατεύματα προέλασαν σε μέτωπο 30 χιλιομέτρων ανακαταλαμβάνοντας τα χωριά (ορισμένα εκ των οποίων είχε καταλάβει για πρώτη φορά στις 3/16 Απριλίου): Χαζναβάρ, Ορμανλή, Δολάπ Τσιφλίκ, Κουμλή, Τοπάλοβα, Χομόνδος, Άντα, Κισπεκί, Κακαράσκα.

Το πρωί της 26 Αυγούστου/8 Σεπτεμβρίου έγινε συμπλοκή ελληνικής και βουλγαρικής περιπόλου στα Καλένδρα (σήμερα Καλά Δένδρα) με αποτέλεσμα τη φυγή των Βουλγάρων και τη σύλληψη ενός αιχμαλώτου. Στις 3 το μεσημέρι της ίδιας μέρας επιχειρήθηκε ανεπιτυχής αντεπίθεση του βουλγαρικού στρατού υποστηριζόμενη από το βουλγαρικό πυροβολικό, απολογισμός της οποίας ήταν μεγάλος αριθμός απωλειών στις τάξεις του εχθρού.

Δύο ήταν οι νεκροί στις τάξεις του ελληνικού στρατού κατά τη μάχη της Καλένδρας: ο υπολοχαγός Σπυρίδων Μουρίκης και ο ανθυπολοχαγός Δ. Ρίζος. Αργότερα, στο χειρουργείο του Ερυθρού Σταυρού κατέληξαν δύο ακόμη (από τους συνολικά δώδεκα) τραυματίες εύζωνες: ο Αθανάσιος Παπαβασιλείου από τη Δρανίστα του Δομοκού και ο Ταξιάρχης Μπισμπίκης από τα Άγραφα.

Την ίδια μέρα σημειώθηκαν συμπλοκές περιπολιών και στα βόρεια του Σαλ-Μαχαλέ και της Κακαράσκας, που επίσης οδήγησαν σε εκδίωξη των εχθρικών δυνάμεων, παρότι εκείνες υποστηρίζονταν δυναμικά από το βουλγαρικό πυροβολικό, το οποίο εντός δύο ωρών είχε βάλλει με 2000 οβίδες παντός διαμετρήματος.

Εξάλλου στις 7 μ.μ. της 26ης Αυγούστου/8 Σεπτεμβρίου σε αποτυχία κατέληξε επιθετική αναγνώριση των βουλγαρικών δυνάμεων –και πάλι με την υποστήριξη του πυροβολικού– κοντά στο Ορμανλή, όπως συνέβη και κατά τη διάρκεια της νύχτας στην ίδια τοποθεσία.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1917 ΚΑΙ ΤΟ 1918

Το επόμενο πρωί, επίθεση εχθρικού λόχου αποκρούστηκε κοντά στην Μπαρακλή Τζουμαγιά, όπως και στο χωριό Καλένδρα, όπου οι εχθρικές δυνάμεις καταδιώχθηκαν προς τα βόρεια της σιδηροδρομικής γραμμής.

20 Σεπτεμβρίου/3 Οκτωβρίου: Ο ελληνικός στρατός εισήρθε στην πόλη των Σερρών, γενόμενος δεκτός με δάκρυα στα μάτια όσων κατοίκων είχαν απομείνει στην πόλη – μόνο 5.000 κάτοικοι έναντι 25.000 πριν την κατοχή, κυρίως γέροντες και γυναικόπαιδα.

Πριν όμως δούμε λεπτομέρειες για την απελευθέρωση των Σερρών και την προσπάθεια επαναφοράς της ζωής στην ομαλότητα, ας γυρίσουμε λίγο πίσω και ας δούμε πώς είχαν βιώσει την τελευταία διετία οι Σερραίοι με έμφαση κυρίως στα έτη 1917 και 1918.

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΕΡΕΙΠΙΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΑΣ ΠΡΩΤΑΣ ΕΠΙΣΗΜΟΥΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ.—Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΥΠΑΣΠΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝΤΕΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ ΠΡΟΕΛΑΣΙΝ

πηγή: ΜΗΝΙΑΙΟΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΣ ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, Οκτώβριος 1918

Η ζωή στις κατεχόμενες Σέρρες

-- Την επόμενη κιόλας μέρα από την κατάληψη της πόλης από τον βουλγαρικό στρατό, ο μητροπολίτης θεώρησε καλό να επισκεφτεί τον στρατιωτικό διοικητή, ο οποίος όμως του φέρθηκε υποτιμητικά. Ο Βούλγαρος στρατηγός, αφού πρώτα άφησε τον ιεράρχη να περιμένει μία ώρα στο διάδρομο, στη συνέχεια τον έστειλε να περιμένει σε μια βουλγαρική εφημερίδα, μέχρι να βρει ευκαιρία να τον δεχθεί.

Πότε τελικά έγινε η συνάντηση; Μετά από επτά ώρες! Τότε μόνο ο στρατηγός καταδέχτηκε να συνομιλήσει με τον μητροπολίτη Σερρών, στον οποίο ξεκαθάρισε ότι έπρεπε να σταματήσει να δίνει συμβουλές στους Έλληνες, αλλιώς τον απείλησε ότι θα του ξερίζωνε τα γένια και θα τον έστελνε σιδηροδέσμιο στη Βουλγαρία για να σπάξει πέτρες. Από τότε ακόμη ο ιεράρχης έπεσε σε μαρασμό.

Στις 10/23 ή 14/27 Ιανουαρίου 1917 ο μητροπολίτης Σερρών Απόστολος έφυγε από τη ζωή εγκλωβισμένος στη Μητρόπολη, ανήμπορος να βοηθήσει ουσιαστικά το ποίμνιό του από τη μέρα που οι Βούλγαροι είχαν εισβάλει στις Σέρρες.

«Η Εκκλησία εστερήθη ευσεβειστάτου προμάχου, οι Σέρραι θρηνούσι τον αγαθόν και αδιάβλητον ποιμένα, η νεωτέρα Ιεραρχία, η γαλουχηθείσα διά των ναμάτων της διδασκαλίας του, εν πένθει πολλώ μακαρίζει τον διδάσκαλον· η συμφορά είνε κοινή και το πένθος απαραμύθητον» θρηνούσε ο συντάκτης του εκκλησιαστικού περιοδικού της Θεσσαλονίκης *«Γρηγόριος ο Παλαμάς»* και περιέγραφε τον μακαριστό ιεράρχη ως *«μορφή αυστηρώς ασκητική, διάνοια αρτίως εν θεωρία κατηρητισμένη, καρδιά χριστιανική, διαλάμπουσα και λόγοις και έργοις [που] απετέλει εν σύνολον θαυμαστόν, εξεικονίζον ζωηρώς την εικόνα της αρετής, της πολυμαθείας, της αγιότητος»*.

Εκείνη την εποχή οι πληροφορίες για τα όσα συνέβαιναν στις Σέρρες διαδίδονταν με μεγάλη δυσκολία και πολλές φορές ήταν δύσκολο να διασταυρωθεί τι ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα και τι ήταν απλά φήμη. Έτσι η είδηση του θανάτου του μητροπολίτη άργησε να επιβεβαιωθεί, παρότι η φημολογία υπήρχε από καιρό, χωρίς ωστόσο να γίνουν σαφείς λεπτομέρειες ως προς τις ακριβείς συνθήκες του θανάτου του. Αυτές θα γίνονταν γνωστές μετά την απελευθέρωση.

Εξοργιστικό ήταν ωστόσο το δημοσίευμα του *Σκριπ* στις 25.03.1917, το οποίο όχι απλά καταδίκασε ως *«κακοήθεια»* τα δημοσιευθέντα στα *«δημοσιογραφικά υποζύγια του μειοδοτισμού»* (κοινώς στις φιλοβενιζελικές εφημερίδες) ότι ο θάνατος του μητροπολίτη Σερρών ήταν αποτέλεσμα *«βουλγαρικής κακομεταχείρισεως εν Σόφια»* (που έσφαλλαν μόνο ως προς τον τόπο θανάτου του ιεράρχη), αλλά το προχώρησε ένα βήμα πιο πέρα αναφέροντας ούτε λίγο ούτε πολύ ότι ο μητροπολίτης είχε μείνει στις Σέρρες *«ανενόχλητος διοικών το πνευματικόν του ποίμνιον»!*

Τον Μάρτιο του 1917, ύστερα από έξι και πλέον μήνες βουλγαρικής κατοχής των Σερρών, ορισμένοι εξακολουθούσαν να εθελουφλούν αγνοώντας την πραγματικότητα και την αποτυχία της πολιτικής του Κωνσταντίνου.

-- Το Πάσχα του 1917 τέσσερις Έλληνες χωρικοί συνελήφθησαν, επειδή είχαν επιχειρήσει να φύγουν από την πόλη των Σερρών χωρίς προηγούμενη άδεια του φρούραρχου Λαμπέτκεφ. Με συνοπτικές διαδικασίες ο Λαμπέτκεφ και ο υποφρούραρχος Συμεόνωφ τους κρέμασαν ανάποδα στην αυλή του Διοικητηρίου, απέσυραν το κάρο, που είχαν χρησιμοποιήσει αρχικά ως στήριγμα, και άρχισαν να καταφέρουν χτυπήματα με ρόπαλα στους τέσσερις άνδρες· οι δύο εξ αυτών εξέπνευσαν αμέσως και οι υπόλοιποι ύστερα από πέντε ώρες.

-- Επίσημα έγγραφα που βρέθηκαν στα γραφεία της δημαρχίας Σερρών, υπογεγραμμένα από τον δήμαρχο Ακίλ βέη και τους δημοτικούς συμβούλους, αποκάλυπταν τη φρικτή πραγματικότητα.

Σε έγγραφό του με ημερομηνία 15 Μαΐου 1917, ο δήμαρχος βεβαίωνε ότι ενώ πριν τη βουλγαρική κατοχή η πόλη των Σερρών είχε φτάσει ν' αριθμεί 35.000 κατοίκους (συμπεριλαμβανομένων των εγκατεστημένων προσφύγων), σύμφωνα με την απογραφή που είχαν διενεργήσει οι Βούλγαροι στις 4 Φεβρουαρίου 1917 παρουσίαζε πληθυσμό 23.693 κατοίκων, ο οποίος στη συνέχεια μειώθηκε δραματικά, ώστε μετά την απελευθέρωση της πόλης δεν ξεπερνούσε καν τις 5.000. Σύμφωνα με τα επίσημα βιβλία του επισιτισμού, στις 26 Σεπτεμβρίου/9 Οκτωβρίου 1918 οι Σέρρες αριθμούσαν 4.673 κατοίκους παρά την επιστροφή προσφύγων και τη συρροή χωρικών από τα γύρω χωριά!

Ένας συγκριτικός πίνακας του αριθμού των θανάτων κατά το πρώτο πεντάμηνο του 1917 σε σχέση μ' εκείνον του 1916 (το οποίο 1916 βέβαια, όπως μόλις αναφέρθηκε, ο πληθυσμός της πόλης ήταν κατά πολύ μεγαλύτερος):

	1916	1917
Ιανουάριος	70	248
Φεβρουάριος	66	322
Μάρτιος	46	417
Απρίλιος	51	416
Μάιος	56	439

Άλλα έγγραφα που βρέθηκαν, απευθυνόμενα όλα στον νομάρχη Σερρών:

- Με αφορμή την ταυτόχρονη απέλαση 150 γεωργικών οικογενειών στο Κάρνοπατ της Βουλγαρίας, στις 24 Απριλίου 1917 το δημοτικό συμβούλιο συνήλθε σε έκτακτη συνεδρίαση και με το υπ' αριθμ. 257 έγγραφο υπέβαλε στις βουλγαρικές αρχές ένα επισυναπτόμενο ψήφισμα, με το οποίο εξέφραζε την αγανάκτησή του για την αδιαφορία της βουλγαρικής διοίκησης, η οποία είχε εγκαταλείψει την πόλη στον λιμό και εκτόπιζε αθώες και χρήσιμες για την πόλη οικογένειες «*συντελομένης ούτως βαθμιαίως αλλ' ασφαλώς της πρωτακούστου εν τη παγκοσμίου ιστορία πράξεως καταδίκης του αθώου και ειρηνικού ουδετέρου πληθυσμού εις τον φρικαλέον εξ αστίας θάνατον*». Επίσης το συμβούλιο εξέφρασε την ευχή να λάμβανε στο μέλλον έναν επίσημο πίνακα των εκπατριζομένων ομάδων.

- Το υπ' αριθμ. 1089 έγγραφο της 28.04.1917 πιστοποιούσε ότι τις προηγούμενες 27 μέρες του Απριλίου είχαν απελαθεί συνολικά 156 οικογένειες στο εσωτερικό της Βουλγαρίας.

- Το υπ' αριθμ. 1909 (ή ορθότερα 1099;) έγγραφο ανέφερε ότι μόνο το τρίημερο 28 έως 30 Απριλίου 1917 είχαν απελαθεί στη Βουλγαρία 23 οικογένειες.

- Με το υπ' αριθμ. 1114 έγγραφο της 02.05.1917 βεβαιωνόταν ότι το πρώτο διήμερο του Μαΐου είχαν απελαθεί 24 οικογένειες.

- Άλλο έγγραφο ενημέρωνε ότι στις 24 Απριλίου 1917 εκατό εργατικές οικογένειες είχαν αναχωρήσει για τη Βουλγαρία για στρατιωτικές ανάγκες.

- Το υπ' αριθμ. 1318 έγγραφο της 5 Ιουνίου 1917 παρατηρούσε ότι κατά τον μήνα Μάιο «*προσελήφθησαν ένεκα στρατιωτικών λόγων*», κοινώς εκτοπίστηκαν, 105 οικογένειες.

Ο αριθμός των εκτοπισθέντων συνολικά από την περιφέρεια των Σερρών εκτιμήθηκε σε 65.000 άτομα.

Στην έδρα του βουλγαρικού Φρουραρχείου βρέθηκε κατάλογος με τα ονόματα 17.000 Σερραίων, οι οποίοι είχαν απελαθεί στη Βουλγαρία. Από την αιχμαλωσία και τη μεταφορά σε βουλγαρικές πόλεις δεν γλίτωσαν ούτε οι δημοτικοί σύμβουλοι, ενώ νέος δήμαρχος Σερρών ορίστηκε από τις βουλγαρικές αρχές ο γιατρός Κωνσταντίνος Δεσπότοφ.

«Ό,τι και αν σας είπω θα είναι κατώτερον της πραγματικότητας. Έπρεπε να είσθε εδώ ίνα αντιληφθήτε την βαρβαρότητα των Βουλγάρων, οι οποίοι ούτε των Τούρκων δεν εφείσθησαν. Η διάβασις των Βουλγάρων από τας Σέρρας ήτο δι' ημάς αληθινή θεομηνία», θα δήλωνε αργότερα ο Ακίλ βέης στο *Εμπρός*.

-- Κατά τη διάρκεια της κατοχής, χιλιάδες κάτοικοι των Σερρών και άλλων πόλεων της ανατολικής Μακεδονίας συνελήφθησαν χωρίς να υφίσταται κάποια πραγματική αιτία και πρακτικά ως αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν στο εσωτερικό της Βουλγαρίας.

Οι καθηγητές, οι δάσκαλοι και οι ιερείς ήταν από τους πρώτους εκτοπισθέντες. Τα ιερά και τα διδακτικά βιβλία κάηκαν. Τα μαθήματα των σχολείων και η λειτουργία στις εκκλησίες γίνονταν μόνο στη βουλγαρική γλώσσα (μάλιστα ήρθαν ιερείς από το εσωτερικό της Βουλγαρίας και ψάλτες αλιεύτηκαν από τις τάξεις των στρατιωτών), όσοι δε κάτοικοι αρνούσαν να στέλνουν τα παιδιά τους στα σχολεία τιμωρούνταν με ξυλοδαρμούς και φυλακίσεις.

Μεταξύ των πρώτων που απελάθηκαν ήταν ο νομάρχης Ανδρεάδης, στον οποίο μάλιστα δόθηκε τρίωρη προθεσμία για να εγκαταλείψει την πόλη, καθώς και οι δημόσιοι υπάλληλοι. Την ώρα των απελάσεων επιβαλλόταν απαγόρευση κυκλοφορίας στους δρόμους, όσες δε γυναίκες αποπειράθηκαν να χαιρετήσουν τους οικείους τους στο δρόμο, δάρθηκαν ανηλεώς. Στη θέση του παρέμεινε ο ταμίας του Ελληνικού Δημοσίου, Πέτροβας, όμως οι Βούλγαροι τον κράτησαν αποκλεισμένο στο σπίτι του αρπάζοντας στο μεταξύ τα χρήματα του δημόσιου ταμείου.

-- Ιδιαίτερα κατατοπιστική είναι η έκθεση του πταισματοδίκη Σιδηροκάστρου, Μπέη, προς το υπουργείο Δικαιοσύνης μετά το τέλος του μαρτυρίου. Ο ίδιος εγκατέλειψε την έδρα του αμέσως μετά τη εισβολή του βουλγαρικού στρατού και παρέμεινε εγκλωβισμένος στην πόλη των Σερρών μέχρι τις 22 Ιουνίου/5 Ιουλίου 1917, οπότε άρχισε η γενικευμένη καταδίωξη των πολιτών και κυρίως των δημοσίων υπαλλήλων.

Το πρωί εκείνης της μέρας ο πταισματοδίκης συνελήφθη από στρατιωτική περιπόλο, που είχε εισβάλει στην οικία του. Μαζί συνελήφθη και ο συγκάτοικός

του, διερμηνέας του ειρηνοδικείου Σερρών Γ. Βασιλειάδης, και αμφότεροι οδηγήθηκαν ενώπιον του στρατιωτικού διοικητή Γεωργίεφ, όπου βρίσκονταν συγκεντρωμένοι όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι. Σε όλους δόθηκε εντολή να ετοιμαστούν για αναχώρηση σε μία ώρα παίρνοντας μαζί όσο το δυνατό λιγότερες αποσκευές.

Οδοιπορώντας έφτασαν μέχρι την Πόρνα, όπου επιβιβάστηκαν σ' ένα ανοιχτό βαγόνι και δυο μέρες αργότερα έφτασαν στον σιδηροδρομικό σταθμό της Αδριανούπολης. Εκεί οι αποσκευές τους κατασχέθηκαν για απολύμανση και αυτή ήταν η τελευταία στιγμή που τις είδαν. Αφού απολυμάνθηκαν και οι ίδιοι, οι αιχμάλωτοι συνέχισαν το ταξίδι τους φτάνοντας ύστερα από τρεις μέρες στη Στάρα Ζαγορά, όπου για πρώτη φορά τους δόθηκε ψωμί, για να συνεχίσουν το ταξίδι τους μέχρι το Φιούμο. Εκεί κατέλυσαν προσωρινά σ' έναν στάβλο, όπου ξύρισαν υποχρεωτικά τα κεφάλια τους, για να καταλήξουν τελικά στο στρατόπεδο αιχμαλώτων του Λάγιερ, υποβαλλόμενοι σε ανυπόφορα καταναγκαστικά έργα μέσα σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης και με ελάχιστο φαγητό.

-- Στις 22 Ιουνίου/5 Ιουλίου 1917 ο υποδιοικητής του Δεμίρ Ισσάρ, Σίσκωφ, και ο αστυνομικός διευθυντής Γεώργιος Βουλιέφ ανήγγειλαν στον μητροπολίτη Μελενίκου και Δεμίρ Ισσάρ Παρθένιο ότι έπρεπε κι εκείνος μέσα σε δυο ώρες να ετοιμαστεί για αναχώρηση, επικαλούμενοι αόριστα τους «κινδύνους» που υποτίθεται ότι διέτρεχε η πόλη του Σιδηροκάστρου. Πρώτος σταθμός του μητροπολίτη ήταν το χωριό Μαρικώστινα της Βουλγαρίας, όπου βρήκε περίπου ογδόντα ιερείς και προκρίτους του Δεμίρ Ισσάρ, διαμένοντες εκεί ήδη επί αρκετές ημέρες.

Ο μητροπολίτης Μελενίκου πέρασε μια πραγματική Οδύσσεια στο υπολειπόμενο διάστημα μέχρι το τέλος της βουλγαρικής κατοχής, διαρκώς μετακινούμενος: πρώτα στη Σούμλα κι έπειτα στη μονή Μπατσκόβου, στη Φιλιπούπολη, στην Πλεύνα, στη Λόφτσα, στην Τρογιά και τέλος στο μοναστήρι της Τρογιάς, όπου διέμεινε ένα έτος και δώδεκα ημέρες —ο μοναδικός Έλληνας κρατούμενος ανάμεσα σε εκατοντάδες σημαίνοντες Ρουμάνους αιχμαλώτους (καθηγητές πανεπιστημίου, τραπεζίτες, υφυπουργούς και εμπόρους).

-- Τον Αύγουστο του 1917 οι αρχές του Σιδηροκάστρου λεηλάτησαν επτά κιβώτια με πολύτιμα αρχαία αντικείμενα, που είχαν περισυλλεγεί από τριάντα εκκλησιές του Μελενίκου και είχαν φέρει μαζί τους οι Μελενίκιοι πρόσφυγες το καλοκαίρι του 1913, όταν είχαν εγκαταλείψει τις εστίες τους.

Πολύτιμοι εκκλησιαστικοί θησαυροί διαρπάγησαν και από την ιερά μονή Εικοσιφοίνισσας στο Παγγαίο, όπου οι μοναχοί επίσης είχαν υποστεί τα πάνδεινα από τις πρώτες μέρες της κατοχής: από κλοπές κατσικιών μέχρι εγκλεισμό στον φούρνο του μοναστηριού τη Μεγάλη Εβδομάδα του 1917 μέσα σε συνθήκες άσκησης ψυχολογικής και σωματικής βίας και τελικά την εξορία όλων ανεξαιρέτως των μοναχών στις 23 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1917.

Μόλις στις 10/23 Οκτωβρίου 1918 κατέστη εφικτό να επιστρέψουν οι μοναχοί στην Εικοσιφοίνισσα –πλην ενός, του ιεροδιάκονου Χ΄ Δωροθέου, ο οποίος είχε πεθάνει στην εξορία σε ηλικία 88 ετών. Επιστρέφοντας αντίκρυσαν το μέγεθος της λεηλασίας σε όλο της το μεγαλείο. Σύμφωνα με τον επίσημο κατάλογο των κλαπέντων αντικειμένων, όπως τον συνέταξε ο ηγούμενος της μονής, ιερομόναχος Νεόφυτος, το ύψος των ζημιών ανήρθε σε 579.775 δραχμές.

Τεράστια ήταν η έκταση της αρπαγής και στην Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου. Ο επίσκοπος Καμπανίας Διόδωρος με την ιδιότητα του επόπτη Μητροπόλεως Σερρών συνέταξε τον κατάλογο των κλοπιμαίων τόσο από τον Ιερό Ναό της μονής, όσο και από το Σκευοφυλάκιο, τη Βιβλιοθήκη (από πολύτιμα ιστορικά χειρόγραφα μέχρι τους τίτλους ιδιοκτησίας, αλλά και μια... υδρόγειο σφαίρα), αλλά και έπιπλα από τα διαμερίσματα των μοναχών, τρόφιμα από την αποθήκη, ολόκληρα κοπάδια ζώων και χρηματικά ποσά είτε από το ταμείο της μονής είτε από τους μοναχούς ατομικά.

-- Στις 09.02.1918 δημοσιεύτηκαν στον ελληνικό τύπο τα ονόματα Σιδηροκαστρινών, οι οποίοι βρίσκονταν αιχμάλωτοι στην πόλη Κοτέλ: Μιχαήλ Σταμπουλής με τη σύζυγό του και τρία παιδιά, Στέργιος Τόλικας με τη σύζυγό του και τρία παιδιά, Γεώργιος Γεωργίτσης με τη σύζυγό του και τρία παιδιά, Γεώργιος Ράφτης με τη σύζυγό του και τέσσερα παιδιά, Γ. Τόλικας με τη σύζυγό του και ένα παιδί,

Μαρία χήρα Δ. Νικολάου με δύο παιδιά, Δημήτριος Τόλικας με τη μητέρα του και δύο ανίψια, Ιωάννης Κώστας με τη σύζυγό του και ένα παιδί, Δημήτριος Ζαροσόπουλος (ή Ζαχαρόπουλος ή Β. Ταρόπουλος!) με τη σύζυγό του και έξι παιδιά, Γ. Τότσικας με τη σύζυγό του και τρία παιδιά.

-- Στις αρχές Απριλίου 1918 οι ελληνικές εφημερίδες δημοσίευσαν έναν κατάλογο με τα ονόματα δημοσίων υπαλλήλων στις πόλεις της ανατολικής Μακεδονίας, οι οποίοι βρίσκονταν κρατούμενοι σε βουλγαρικές φυλακές, μνημονεύοντας και τον τόπο προέλευσης του καθενός.

Από την πόλη των Σερρών: ο γυμνασιάρχης Μ. Πέτρου (55 ετών)· οι καθηγητές Δημ. Μισιρλής (35 ετών), Νικ. Τέγος (60 ετών), Δημ. Νεχάλτσος (32 ετών)· οι δάσκαλοι Νικ. Ταλόπουλος (60 ετών), Ιω. Π. Γεωργίου (45 ετών), Θωμ. Μαμενίλης (45 ετών), Νικ. Πορμάλης (45 ετών), Ευγ. Σαπουντζής, Κων. Δίγκας (28 ετών), Ιωάν. Γαλδέμης, Αθ. Παπαφωτίου (45 ετών), Ευγ. Στρατής (50 ετών), Ν. Ζωγραφίδης (45 ετών), Γ. Ζησίδης (45 ετών), Απ. Χρηστίδης· ο Α. Ανδρεάδης (32 ετών), διευθυντής στη Νομαρχία· ο ειρηνοδίκης Ι. Λιμπερίδης· ο κτηνίατρος Ζαφ. Χρηστοφορίδης (50 ετών)· ο Β Τζεμπάρης, γραμματέας ανακριτού.

Από το Σιδηρόκαστρο ο σταθμάρχης Ηρ. Ζαχαριάδης και ο οικονομικός έφορος Ι. Ιωαννίδης, από το Γενίκιοϊ ο σταθμάρχης Φ. Παπαθεοδώρου, ενώ από το Ροδολίβος ο δάσκαλος Βασ. Πασχαλίδης.

Από τους παραπάνω, ο Δίγκας, ο Χρηστοφορίδης και ο Χρηστίδης κρατούνταν στις φυλακές της Καβάρνα, ο Ανδρέας και ο Ζησίδης στο Κάρνομπατ, ενώ όλοι οι υπόλοιποι ήταν κρατούμενοι στη Σιούμα.

-- Μεταξύ των εκτοπισμένων περιλαμβανόταν ο διεθνούς φήμης τενόρος Ξανθόπουλος, ο οποίος εγκλωβίστηκε στις Σέρρες κατά τη βουλγαρική εισβολή.

Πώς συνέβη αυτό; Μετά τον διπλασιασμό της Ελλάδας το 1913, ο Ξανθόπουλος επέστρεψε στη χώρα και ξεκίνησε περιοδεία στην Κρήτη. Όταν ξέσπασε ο ευρωπαϊκός πόλεμος, ως γλωσσομαθής προθυμοποιήθηκε να προσφέρει τις υπηρεσίες του στους Συμμάχους, οι οποίοι φιλοξενούνταν στη Μακεδονία. Τον Αύγουστο του 1916 ο Ξανθόπουλος βρισκόταν στις Σέρρες. Φυλακίστηκε και μαζί

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1917 ΚΑΙ ΤΟ 1918

με άλλους αιχμαλώτους κατέληξε στη Σούμλα, όπου έμειναν πέντε μήνες προτού σκορπίσουν σε διάφορα χωριά εκτελώντας βαριά καταναγκαστικά έργα. Αργότερα βρέθηκε στο Οσμάν Παζάρ για να λήξουν τα μαρτύριά του μετά το τέλος του πολέμου με την επιστροφή του στην Ελλάδα πραγματικά αγνώριστος, όπως μαρτυρούν οι δύο συγκριτικές φωτογραφίες, που φιλοξένησε το περιοδικό *Η Εικονογραφημένη*.

Ο ΛΟΝΤΡΕΖΟΣ ΚΥΠΡΙΟΣ

ΤΟ ΘΥΜΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

-- Πολλοί Έλληνες από διάφορα μέρη της ανατολικής Μακεδονίας μεταφέρθηκαν στη γραμμή του σερβοβουλγαρικού μετώπου, όπου υποχρεώθηκαν να εργαστούν στους σιδηροδρόμους, στ' ανθρακωρυχεία και σε άλλα οχυρωματικά έργα. Ορισμένοι εξ αυτών ελευθερώθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1918 από τον προελαύνοντα σερβικό στρατό στην περιοχή του Δρένοβο και του Κριβολάκ και από εκεί οδηγήθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Σερραίοι ήταν οι Δέλιος Ζαχ., Αθ. Αλεξίου και Δαυίδ Ιωάννου.

-- Εικόνες βίας έλαβαν χώρα και στην επαρχία. Για παράδειγμα στο Σουμπάσκιοϊ (Νέο Σούλι) από τους 1600 κατοίκους του χωριού οι 350 (όλοι νέοι) κατατάχτηκαν με τη βία στον βουλγαρικό στρατό, ώστε κατά την απελευθέρωση του χωριού δεν είχαν απομείνει παρά μόνο οι ηλικιωμένοι να ζουν σε σπίτια ως επί το πλείστον λεηλατημένα.

Αντίστοιχα και στο Σαρμουσακλή εκτοπίστηκαν όλοι οι άνδρες έως 60 ετών, μεταξύ αυτών και οι ιερείς, οι οποίοι αντικαταστάθηκαν από Βούλγαρους. Το σχολείο του χωριού έκλεισε και μόνο χάρη στα προσκόμματα των προκρίτων στάθηκε αδύνατη η λειτουργία βουλγαρικού. Επίσης κατασχέθηκαν όλα τα δημητριακά, εκ των οποίων οι 15 μόνο οκάδες διανεμήθηκαν σε κάθε οικογένεια, ενώ όλη η υπόλοιπη ποσότητα πωλούταν σε υπέρογκες τιμές.

Δεν γλίτωσαν ούτε τα νεκροταφεία τόσο του Σαρμουσακλή, όσο και των γειτονικών χωριών Δοβίστα και Τοπόλιανη. Όπως δεν γλίτωσαν και τα νεκροταφεία στην πόλη των Σερρών, ειδικά εκείνο του Αγίου Κωνσταντίνου, όπου οι Βούλγαροι έσπασαν τους σταυρούς και τα αγάλματα, ακόμη και τα μάρμαρα των επιτάφιων τύμβων.

Μεγάλος αριθμός Σερραίων διατύπωναν ως τελευταία επιθυμία το να μην θάβονταν από Βούλγαρους ιερείς. Σε κάθε περίπτωση ο μεγάλος αριθμός των νεκρών έκανε επιτακτική τη διάνοιξη νέων νεκροταφείων. Προκειμένου όμως να μην φαίνεται ο αριθμός των νεκρών, οι κατακτητές ισοπέδωναν το χώμα των τάφων, κατέστρεφαν τους σταυρούς και γενικά εξαφάνιζαν κάθε σημείο ταυτότητας του όποιου ταφικού μνημείου.

Μέχρι τις πέτρες και τα παράθυρα ξήλωσαν από τα σπίτια στην πόλη των Σερρών και στα γύρω χωριά. Γιατί γινόταν αυτό; Τα χρησιμοποιούσαν για τη θέρμανση των Βούλγαρων στρατιωτών στα χαρακώματα. Για τον ίδιο λόγο άλλωστε έκοψαν και τα δέντρα που κοσμούσαν τις δύο πλευρές της κεντρικής οδού των Σερρών, που οδηγούσε στον σιδηροδρομικό σταθμό.

-- Στο Σιδηρόκαστρο, από τους 10.000 κατοίκους που είχε η πόλη πριν τη βουλγαρική κατοχή, μετά την απελευθέρωσή της αριθμούσε μόλις 2000. Και εδώ, όπως και στα περισσότερα χωριά και κωμοπόλεις, είχαν γκρεμιστεί σπίτια, είχαν διαρπαγεί ζώα, σιτηρά και οικιακά σκεύη, είχαν γκρεμιστεί οι μύλοι και οι αχυρώνες κλπ.

Ιδιαίτερα στοχοποιήθηκαν οι Μελενίκιοι πρόσφυγες του Σιδηροκάστρου. Ήδη από την πρώτη στιγμή της καθόδου τους, οι Βούλγαροι σκότωσαν τον διευθυντή των εκπαιδευτηρίων του Μελενίκου, Γεώργιο Σφήκα, τους συμπατριώτες του δημογέροντες Χ` Σιότρα, Νικόλαο Γούτσκα και Κ. Σιαγκάρη, και τον μουσικοδιδάσκαλο Αντώνιο Παπαδημητρίου. Αργότερα ζήτησαν κατάλογο με τα ονόματα 100 Μελενίκιων του Σιδηροκάστρου, εκ των οποίων κατάφεραν να συλλάβουν τους εξήντα και με τον ένα ή τον άλλο τρόπο να τους οδηγήσουν στο θάνατο.

Από τον Δημήτριο Μαντζούρα ζήτησαν και έλαβαν 800 χρυσές λίρες για να του ελαφρύνουν την ποινή, ώστε αντί να πεθάνει από αστιτία, πέθανε από τουφεκισμό! Άλλοι Μελενίκιοι, που βρήκαν μαρτυρικό θάνατο, ήταν οι έμποροι Γ. Αγγου, Δ. Βούδημος, Κ. Κούκος, Ι. Σιββάς και Θ. Καραντζούλης. Η οικογένεια Χ` Βάντζη μετρούσε δύο απώλειες, τους Θωμά και Κωνσταντίνο, ενώ τον τελευταίο της γόνο έχασε και η οικογένεια Ζανλή.

-- Δεν ήταν όμως μόνοι οι Έλληνες που υπέφεραν τα πάνδεινα. Κατά τη διάρκεια της κατοχής πολλά είχαν υποστεί και οι Ισραηλίτες της πόλης, οι περισσότεροι των οποίων εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους και πολλοί πέθαναν από την πείνα. Λίγες μέρες πριν την απελευθέρωση των Σερρών, σχεδόν όλοι οι Ισραηλίτες της πόλης είχαν οδηγηθεί στο εσωτερικό της Βουλγαρίας πλην της οικογένειας ενός γέροντα εδωδιμοπώλη, του Καμπά Σακάλ.

Όσον αφορά τη μουσουλμανική κοινότητα, ως ασπίδα προστασίας αποτέλεσε για τα μέλη της η ολιγόμηνη παρουσία ενός τουρκικού συντάγματος, μετά την αναχώρηση του οποίου ωστόσο οι συνθήκες διαβίωσης έγιναν και για τους μουσουλμάνους των Σερρών δυσβάσταχτες.

Και ενώ η παρουσία της τούρκικης μεραρχίας είχε λειτουργήσει προστατευτικά –έστω και προσωρινά– για τη μουσουλμανική κοινότητα, δεν ίσχυσε το ίδιο για τους Έλληνες. Ιδιαίτερα στην περιοχή του Παγγαίου καταγγέλθηκε σειρά αγριοτήτων, όπως στα χωριά Χοροβίστα και Λακκοβίκια, όπου οι Τούρκοι στρατιωτικοί σκότωσαν πολλούς από τους Έλληνες κατοίκους.

Όχι ότι οι βουλγαρικές αρχές ήταν πιο ευγενικές στους κατοίκους της συγκεκριμένης περιοχής. Ένας καφεπώλης της Ζηλιάχωβας, ονόματι Γιώργης, μαστιγώθηκε επί εικοσαήμερο, επειδή είχε... τολμήσει να πει στους συμπολίτες του ότι *«τα Χριστούγεννα [σ.σ. του 1918] θα τα κάμουν με Ελληνικό στρατό»*.

Στην ίδια κωμόπολη, όπου έδρευε η 8η βουλγαρική μεραρχία υπό τον Πουρουντσίεφ, μπορεί οι οικίες να μην είχαν μετατραπεί σε ερείπια (όπως π.χ. στο Ροδολίβος, στο Σέμαλτο, στα Λακοβίκια, στην Πραβίστα κλπ.), βρέθηκαν ωστόσο πολλά κλοπιμαία από τις Σέρρες (πολυτελή γραφεία, έπιπλα κλπ.), ενώ περίπου πεντακόσιοι νέοι εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία.

-- Δεν έλειψαν εξάλλου οι λεηλασίες των ιδιωτικών περιουσιών. Επί μια ολόκληρη νύχτα Βούλγαροι στρατιώτες βασάνιζαν τον γέροντα Ζαφειρόπουλο και την κόρη του αναζητώντας τα κλειδιά του χρηματοκιβωτίου τους. Όταν δε ο Ζαφειρόπουλος κατήγγειλε το συμβάν στον φρούραρχο Χατζήεφ, εκείνος τον διαβεβαίωσε μεν ότι θα λάμβανε τα δέοντα μέτρα, αλλά τι έκανε τελικά; δύο μέρες αργότερα παρουσιάστηκε στο σπίτι του ανθρώπου επικεφαλής στρατιωτικής ομάδας, διέρρηξε το χρηματοκιβώτιο και άρπαξε όσα χρήματα υπήρχαν μέσα!

-- Όμως η ληστεία των Σερραίων γινόταν και με άλλο τρόπο. Παρότι το βουλγαρικό νόμισμα λέβι είχε χάσει το μισό της αξίας του, οι αρχές το αντάλασσαν με δραχμές εξισώνοντας την ισοτιμία τους. Πρακτικά γινόταν το εξής: Πωλούσαν διάφορα προϊόντα στους κατοίκους και λάμβαναν το αντίτιμο σε δραχμές –π.χ.

ένα δοχείο λίπος έναντι 1000 δραχμών. Την επόμενη μέρα η στρατιωτική υπηρεσία, επικαλούμενη απροσδιόριστες στρατιωτικές ανάγκες, ξαναγόραζε το ίδιο προϊόν σε λέβια στην ίδια ονομαστική αξία (δηλαδή για το δοχείο με το λίπος πλήρωνε 1000 λέβια), παρότι αυτή αντιστοιχούσε στο ήμισυ της πραγματικής!

-- Χιλιάδες Σερραίοι πέθαναν από την πείνα κατά τη διάρκεια της Κατοχής, με τις βουλγαρικές αρχές να υποχρεώνουν τον γιατρό Λούμπα να πιστοποιεί ότι οι θάνατοι από ασιτία προκαλούνταν από άλλα αίτια.

Πέρα όμως από την ασιτία και τις εκτοπίσεις, τρίτος βασικός παράγοντας των θανάτων ήταν οι διάφορες επιδημίες που κατά καιρούς έκαναν την εμφάνισή τους στην περιοχή, όπως η δυσεντερία, ο κοιλιακός τύφος, ο εξανθηματικός τύφος, οι ελώδεις πυρετοί κ.ά., που –σε συνδυασμό με την έλλειψη τροφής και φαρμάκων– οδηγούσαν τους ασθενείς με μαθηματική ακρίβεια στο μοιραίο.

Με πρόφαση εξάλλου την αποτροπή μετάδοσης του εξανθηματικού τύφου, οι βουλγαρικές αρχές διέταξαν την αποψύλωση των τριχών στα κεφάλια των γυναικών σε διάφορες κωμοπόλεις και χωριά της περιφέρειας.

-- Μεταξύ των οικογενειών που δοκιμάστηκαν σκληρά, ήταν κι εκείνη του δημοσιογράφου Κωνσταντίνου Ποιμενίδη, η αδερφή του οποίου πέθανε περίπου το Μάιο του 1917 κατά τη διάρκεια επιδημίας, ενώ οι δύο αδερφοί του εκτοπίστηκαν στο εσωτερικό της Βουλγαρίας την ίδια περίοδο. Ωστόσο κατάφερε να ξαναδεί ελεύθερες τις Σέρρες ο πατέρας του, Γεώργιος Εμμ. Ποιμενίδης, λίγο προτού κλείσει τα μάτια του (τέλη Οκτωβρίου 1918) συνέπεια οξύτατης νόσου.

-- Λίγο πριν την αναχώρησή τους από την πόλη των Σερρών, οι Βούλγαροι κάλεσαν τον Τούρκο πρόκριτο Φερίτ βέη, στον οποίο δήλωσαν: «Εμείς φεύγουμε και σας παραδίδουμε την πόλη. Αύριο το πρωί θα έλθουν οι Έλληνες. Ο πόλεμος τελείωσε και τώρα πιστεύω ότι θα περάσουμε καλά». Υπήρχαν πάντως κι εκείνοι που πίστευαν ότι τελικά θα επέστρεφαν.

Πριν την αναχώρησή τους, Βούλγαροι απήγαγαν τη δασκάλα του χωριού Κουμλή, Ευφροσύνη Καλλιμάρκου, μαζί με την ξαδέρφη της, Μαρία, και τις ανάγκασαν να βαδίσουν ημίγυμνες και ανυπόδητες επί τρίωρο μέχρι το χωριό

Βεσνίκο, όπου έδρευε η 8η Βουλγαρική Μεραρχία.

Οι αρπαγές και οι λεηλασίες των περιουσιών συνεχίστηκαν μέχρι την τελευταία στιγμή τόσο στην πόλη όσο και στα χωριά (όπως το Καβακλή και το Σουμπάσκιϊ), ενώ στη Ραχοβίτσα σκότωσαν τους Γεώργιο και Νικόλαο Κουτσό, επειδή είχαν προβάλει αντίσταση.

-- Λεπτομέρειες του μαρτυρίου των Σερραίων κατά τη διάρκεια της κατοχής έγιναν γνωστές μετά την απελευθέρωση. Μία περιγραφή αυτόπτη μάρτυρα αναδημοσίευσε η *Σκλάβια Ελλάς*:

«Από των πρώτων ημερών της καταλήψεως οι Βούλγαροι edήλωσαν προς τους κατοίκους:

- Διατί επιμένετε να θεωρήσθε Έλληνες, αφού δεν είσθε πλέον παρά Βούλγαροι; Δεν βλέπετε, ότι η Ελλάς σας παρέδωκεν εις την Βουλγαρίαν; Αν σας εθεώρει ιδικούς της, θα το έκαμνεν αυτό; Είδατε την Βουλγαρίαν ή κανένα άλλο Κράτος να παραδίδη τους υπηκόους του, εφόσον νομίζει ότι είναι ιδικοί του;

Οι Έλληνες όμως έμειναν Έλληνες. Τότε εκλείσθησαν τα Ελληνικά σχολεία, επιβληθέντος όπως τα παιδιά φοιτούν εις τα Βουλγαρικά τοιαύτα ποιγή θανάτου των γονέων των. Εκλείσθησαν αι εκκλησίαι, ων τρεις κατεστράφησαν. Απηγορεύθη η χρήσις της Ελληνικής γλώσσης ως και παντός Ελληνικού. Εφηρμόσθη είτα και το σύστημα του εκτοπισμού επί ασημαντοτάτη προφάσει. Εξετοπίζοντο, επί παραδείγματι, κάτοικοι, διότι έκαιον φως πέραν της σγδός εσπερινής και αι περιουσίαι των εδημεύοντο. Κατά τον Ιούνιον του 1917 εστάλησαν εις Θράκην 230 πρόσφυγες και 2,000 εντοπίων, ενώ κατά τον αυτών χρόνον 5,000 κατοίκων απέθνησκον εκ πείνης και άλλων κακουχιών, και ενώ προ τριμήνου 6,000 ακόμη εξετοπίσθησαν ή απέθανον. Εσχάτως ο εκτοπισμός

ευσυστηματοποιήθη έτι πλέον. Εξετοπίζοντο ημερησίως εκατόν οικογένειαι, ούτως ώστε αν αι Σέρραι απηλευθερούντο κατά πέντε ημέρας βραδύτερον, ουδέ εις πλέον κάτοικος θ' απέμεινεν.

Εν τη ασελγεί εγκληματικότητί των οι Βούλγαροι υπερέβαλον εαυτούς. Οι αξιωματικοί εξέπεμπον τους στρατιώτας των ανά την πόλιν με την αυστηράν εντολήν να εύρουν ωραία πράγματα και ωραίας γυναίκας. Κατόπιν επί τη βάσει των πληροφοριών, ας [=τις οποίες] έφερον εις τους αξιωματικούς των οι εκπεμπόμενοι ούτως ανιχνευταί του εγκλήματος, οι Βούλγαροι βαθμοφόροι με τον φρούραρχο επί κεφαλής εισήλθον εις τας οικίας, εβίαζοντας τας «ωραίας γυναίκας» και ήρπαζον τα «ωραία πράγματα». Αλλ' οι Βούλγαροι εφεύρον και άλλον τρόπον βιασμού. Επέβαλλον όπως αποστέλλωνται παρθένοι ή νεαράί γυναίκες, ίνα παραλαμβάνουν, έναντι κοσμημάτων και άλλων τιμαλφών, την παρεχομένην ενίστε εις τους κατοίκους γλίσχρον μερίδα άρτου. Αι παρθένοι και αι γυναίκες επέστρεφον βραδύτερον, φέρουσαι τον άρτον, αλλ' εστερημένοι πλέον της τιμής των. Είδον ιδίοις όμμασι δεκάδα κορασιδων, ηλικίας ουχί ανωτέρας των 13 ετών, να φέρωσιν εν γαστρί τον απαίσιον καρπόν

των κολασμένων αυτών ερώτων!

Και μερικά ακόμη γεγονότα χαρακτηριστικά της αφαντάστου βουλγαρικής θηριωδίας. Οι Βούλγαροι εστραγγάλισαν ιδιοχείρως πολλά παιδιά, εκρέμασαν ανάποδα πολλούς γέροντας, ελόγχισαν πλείστας παρθένους. Η κυρία Ζαμαρόλα εφρονεύθη εντός της αμαζοστοιχίας, μεταφερομένη εις Βουλγαρίαν. Ο ιατρός Σίμος επίσης. Του Σερραίου Γιαννάκη Μπακόλη απέκοψαν διά των

οδόντων το αυτί. Είδον την κόρην Βουγιουκλή φέρουσαν σπαθισμούς του βουλγάρου φρουράρχου Χατζημίτσεφ, διότι ηρνείτο να του παραδοθή. Οι Σερραίοι είχαν φθάσει εις το σημείον να θάπτωσιν ιδιοχείρως τα τέκνα των. Συγκεκριμένως αναφέρεται, ότι ο υπάλληλος της Τραπέζης Αθηνών Γεώργιος Πλακίδας έθλαψεν ιδίαις χερσίν πέντε τέκνα του εντός διαστήματος τριών μηνών.

-- Μια γυναίκα εβδομήντα ετών αφηγήθηκε στον ανταποκριτή του *Εμπρός* πώς η ίδια εθελοντικά αναγκάστηκε να αναζητήσει δουλειά στα χαρακώματα: «*Κατάγομαι από τα Άγραφα. Ο άνδρας μου ήτο ο πλουσιώτερος των Σερρών. Πέρυσι τον Μάιον μου τον επήραν εις την Βουλγαρίαν. Δεν ηξεύρω εάν ζή ή απέθανεν. Η κόρη μου υπέκυψεν εις την αστιάν θανούσα. Ίνα σώσω αυτό το εγγονάκι, του οποίου ο πατήρ είνε εις την Βουλγαρίαν, παρεκάλεσα τους Βουλγάρους να εργασθώ εις τα χαρακώματα. Με εδέχθησαν. Επί τριήμερον έσπασα πέτρες άνευ αμοιβής, κατόπιν μου έδιδαν εν τέταρτον κιλού μπομποτάς ημερησίως. Το Πάσχα μη εργασθείσαι δεν επήραμεν μπομποτόν και εμείναμεν νηστικές. Τα βάσανά μου διπλασιάζονται από τας συχνάς ερωτήσεις του εγγονού μου, πότε θα έλθη ο μπαμπάς από την Βουλγαρίαν».*

-- Η 18χρονη Αναστασία Μικρού περιέγραψε στον ίδιο δημοσιογράφο πώς είχε εξαναγκαστεί να εργαστεί ως γραμματέας του έπαρχου Παμπούκωφ: «*Επήγα ημέραν τινά να παρακαλέσω τον έπαρχον να στείλη μίαν επιστολήν μου εις ένα εξόριστον εις Βουλγαρίαν αδελφόν μου. Μετά τριήμερον αναβολήν εδέχθη δηλώσας μοι, όπως με προσλάβη ως γραφέα του, ως γνωρίζουσαν ολίγα βουλγαρικά. Εννοείται, ότι ηρνήθην, αλλ' ο έπαρχος καλέσας τον πατέρα μου είπεν ότι θα με εξορίσουν αν δεν δεχθώ. Ο πατέρας μου, από τον οποίον αφήρεσαν Βούλγαροι υπερεννήκοντα χιλιάδας δραχ. υπέκυψεν εις την απειλήν. Την επαύριον ηναγκάσθην να αναλάβω υπηρεσίαν ως γραφέας».*

Η 18χρονη κοπέλα αποκάλυψε ότι τέσσερις μέρες πριν την εκκένωση των Σερρών, η βουλγαρική κυβέρνηση είχε στείλει τηλεγράφημα με το ερώτημα πόσοι ήταν οι κάτοικοι των Σερρών. Και τότε... «*Ο έπαρχος μοι υπηγόρευσε απαντητικόν*

τηλεγράφημα, λέγον, ότι οι Βούλγαροι των Σερρών ανέρχονται εις 8,000 και ότι οι Έλληνες είνε χίλιοι. Εις παρατήρησίν μου περί της τερατώδους ανακριβείας, ο έπαρχος μοι είπεν απειλητικώς: «Γράφε μηχανικώς!». Από μισθόν 150 λεβίων ουδέν επήρα. Ο έπαρχος φεύγων έδωκέ μοι ρασπίσκαν και με ηγόγκασε να υπογράψω ότι έλαβα δήθεν όλους τους μισθούς».

-- Η 14χρονη Αγγλαΐα Νούλη διηγήθηκε στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* την τραγική περιπέτεια της οικογένειάς της από το χωριό Βέτρινα:

«Ο πατήρ μου Κωνστ. Νούλης, όστις κατήγετο εξ Ηπείρου, ήτο Δήμαρχος Βετρίνης. Προ δεκατριών και ημίσεως μηνών οι Βούλγαροι εξετόπισαν τον πατέρα μου μεθ' όλης του της οικογενείας εις Καβακλή, όπου και εφυλάκισαν τον πατέρα μου, ίνα τον εξαναγκάσουν να δεχθή την βουλγαρική εθνικότητα. Επειδή όμως ούτος επέμενε λέγων: «Έλλην είμαι και Έλλην θα αποθάνω», τον εξήγαγον της φυλακής και τον εφόνευσαν ενώπιον ημών διά περιστρόφου. Μετά τον φόνον του δυστυχούς πατρός μου ήλθον εις την οικίαν μου εν πλήρει ημέρα εις [=ένας] επιλοχίας, δύο λοχία και τρεις στρατιώται Βούλγαροι, οίτινες ενέκλεισαν εις εν δωμάτιον την μητέρα μου και εις άλλο εμέ και έως ότου παύσουν οι γόοι της μητρός μου, ην εβίαζοντα ανθρωπόμορφα ταύτα τέρατα, εγώ είχον απωλέσει διά παντός ό,τι έχει πολυτιμώτερον εν τω κόσμω τούτω κάθε παρθένος. Αφού οι κακούργοι κορεσθέντες μας αφήκαν ελευθέρως, η μήτηρ μου έσπευσεν να παραπονεθή εις τον Βούλγαρον Φρούραρχον, αλλ' ούτος μετά κυνικής αναδειίας και βουλγαρικής ασπλαγχνίας απεκρίθη: «Εγώ άφησα ελεύθερα τα μουλάρια μου να βοσκήσουν

όπου εύρουν καλό χορτάρι»!! Κατόπιν, αφού εξεγύμνωσαν κυριολεκτικώς την οικίαν μας, συνέλαβον την μητέρα μου, την ωδήγησαν έξω του χωρίου και εκεί την εφόνευσαν. Εγώ δε, μόλις κατωρθώσα να απαλλαγώ των χειρών των δημίων της τιμής μου, εξήτησα να σωθώ διά της φυγής. Ενώ όμως έτρεχον, Βούλγαρος στρατιώτης από τινος παραθύρου έρριψε κατ' εμού το όπλον του, όπερ με εκτύπησεν εις την οσφύν και έπεσα εντός ρεύματος, όπου έπαθον εξάρθωσιν του αριστερού ποδός. Εις το μέρος εκείνο έμεινα αναίσθητος επί πολύ. Κατόπιν με μετέφερον εις πρόχειρον νοσοκομείον, εις ο έμεινα χωρίς να μοι παρασχεθή η ελαχίστη ιατρική βοήθεια. Επειδή δε δεν εδεχόμην να με μεταφέρουν εις Σόφιαν προς νοσηλείαν, με αφήκαν να εξέλθω του νοσοκομείου. Τότε εύρον τον αδελφόν και την μικρότεραν αδελφήν μου, ήτις τραπείσα εγκαίρως προς τους αγρούς είχε διαφύγει την ατίμωσιν και μετ' αυτών μετέβην εις Σέρρας όπου αι βουλγαρικά αρχά μας εχορήγουν ανά 100 δράμια άρτου καθ' εκάστην ημέραν και... ατιμίαν πολλήν κατά τας νύκτας. [...]

-- Ένας από τους εξόριστους στη Βουλγαρία ήταν και ο Αργύριος Παπαγεωργίου από το Σιδηρόκαστρο. Αυτή ήταν η μαρτυρία του (εφ. *Εμπρός*, 18.11.1918):

«Εξωρίσθην την 30ην Ιουνίου 1917. Τα δεινά άπανα υπέστημεν καθ' οδόν είνε απερίγραπτα, το ελάχιστον δε εξ αυτών είνε ότι, ηγοράζομεν παρά των Βουλγάρων και αυτό το νερό. Ηγόρασα οκάν ύδατος αντί 10 δραχμών.

Εφθάσαμε εις Σούλιαν. Εκεί ήτο ο σταθμός των εξορίστων Ελλήνων και μας εχώρισαν κατά τμήματα διά να μας αποστείλουν εις διάφορα μέρη προς εργασίαν. Εγώ με άλλους διακοσίους εφθάσα εις τον σταθμόν Τσερβέν Βρέρι, όπου ηνώθημεν μετά Σέρβων αιχμαλώτων και ηρχίσαμεν την κατασκευήν της σιδηροδρομικής γραμμής.

Μετά δίμηνον εργασίαν, περατωθείσης της κατασκευής της γραμμής, μας απέστειλαν εις τον σταθμόν Γακοβένκ προς κατασκευήν νέας τοιαύτης. Εκεί ανήλθομεν εις 600, εξ ων μετά παρέλευσιν ολίγων μηνών δεν υπήρχον παρά 150-200.

Δεν πρέπει να παραλείψω τα βασανιστήρια τα οποία υπέστημεν εκεί και την ελεεινήν κατάστασιν εις ην ευρισκόμεθα. Αλλοίμονον εις εκείνον όστις εκράτει έστω και 10 δραχμάς ή και παν

άλλο πολύτιμον. Θα εφρονεύετο υπό των Βουλγάρων ασφαλώς. Η ημερησία μου τροφή ήτο 400 γραμμάρια άρτου εξ αραβοσίτου μεθ' ενός πράσσου. Εμείναμεν εις μίαν έρημον οικίαν αχυροσκεπή. Οι πλείστοι ανυπόδητοι κατά τον χειμώνα ειργάζοντο επί της χιόνος και του πάγου, τλίσσοντες τους πόδας των με τα ράκη τα οποίας εχρησίμευον ως ενδυμασία των.

Έπρεπε να είσαι αποθαμένος διά να σε αφήσουν οι Βούλγαροι ν' αναπαυθής. Νοσοκομεία διά τους Έλληνας δεν υπήρχον και μόλις ότε ανεφάνη ο εξανθηματικός τύφος ελήφθησαν μερικά μέτρα και τάυτα όχι προς διάσωσιν των δυστυχών Ελλήνων εργατών, αλλά εκ φόβου μεταδόσεως της ασθενείας. Εκ τύφου είχαν αποθάνει περί τους 100. Οι δε άλλοι 350 εκ κακουχιών.

Όταν υπεγράφη η ανακωχή, τα μαρτύριά μας δεν ετελείωσαν. Ειργαζόμεθα και ένα μήνα μετά υπό διπλασίαν μάλιστα φρουράν, χωρίς να παύσουν να μας κακοποιούν».

-- Εξαιρετικά περιεκτικές ήταν οι ανταποκρίσεις του απεσταλμένου συντάκτη της εφημερίδας *Νέα Ελλάς*, Ν. Ηλιάδη, ο οποίος βρέθηκε στην πόλη των Σερρών μετά την απελευθέρωσή της. Επιλέγω ορισμένες εξ αυτών:

ΣΕΡΡΑΙ, 22 Σεπτεμβρίου.-

Είνε αφάνταστος η τραγωδία της πολυπαθούς τούτης πόλεως. Ο εισερχόμενος εις αυτήν αντικρύζει μορφάς κατηφείς και εξηντηλημένας, πραγματικά πτώματα, ανυπόδητα κατά τα εννέα δέκατα. Αι κυρία αι έχουσαι κοσμήματα και αμφιέσεις ευρέθησαν εις την ανάγκην να τα πωλήσουν αντί ολίγου άρτου. Εις τους κατοίκους εχορηγούντο καθ' έκαστον έκτον μήνα... 300 γραμμάρια αραβοσίτου.

Ο υπάρχων άρτος επωλείτο προς 20 δραχμάς. Το βούτυρον, το οποίον εκομίζετο υπό των εξ αδειών επανερχομένων Βουλγάρων στρατιωτών επωλείτο προς 100 δρ. Η ζωή εν γένει εκρέματο από το τεμάχιον του άρτου. Οι αγροί είχαν κατασχεθή υπό των Βουλγάρων, οι δε ιδιοκτήται των ειργάζοντο διά λογαριασμόν αυτών έναντι 50 δραμιών άρτου. Κορίτσια ανήλικα ωδηγούντο εν μέσω λογών εις σγκαρίας, ιδίως εις το Κίτσοβον

της Βουλγαρίας όπου εξηναγκάζοντο να εργάζονται εις οχυρωματικά έργα.

Ο διωγμός ιδίως ήρχισεν από του περυσινού Αυγούστου και ακριβώς την ημέραν της Μεταμορφώσεως. Από της εποχής εκείνης αι απελάσεις επεξετάθησαν, ενεργούμεναι κατά μεγάλην κλίμακα υπό το πρόσχημα ότι η πόλις ευρίσκετο εν κινδύνω. Οι αρνούμενοι ν' αναχωρήσουν εδέροντο μέχρις αίματος, πολλοί δε και εφρονεύοντο. Οι απελαυνόμενοι εδικαιούντο να παίρνουν μαζί των τα έπιπλά των, τα οποία όμως εφορτώνοντο επί βουλγαρικών κάρρων, επί των οποίων εφορτώνοντο κατόπιν όλα τα λοιπά σκεύη των οικιών και αυτά ακόμη τα παράθυρα και τα... κεραμύδια και απήγοντο προς άλλην διεύθυνσιν.

Οι απελαυνόμενοι γυμνοί, πενόμενοι ωδηγούντο εις το Κίτσοβον και ηναγκάζοντο να εργάζονται εις τα εκεί οχυρωματικά έργα. Οι πλείστοι τούτων απέθανον εκ των κακουχιών. Τους αποθνήσκοντας αντικαθίσταν αμέσως άλλοι. Εις μάτην οι συγγενείς εξήτουν πληροφορίας περί της τύχης των απελαθέντων. Μεταξύ άλλων απήχθησαν πλείστα μικρά παιδιά, τα οποία απεστάλησαν εις Σύφιαν προς εκβουλγαρισμόν.

Δεινότερα υφίστατο ο πληθυσμός των Σερρών κατά την νύκτα. Υπό το σκότος αι οικίαι εβιάζοντο και εληστεύοντο. Πλείστοι των κατοίκων επεστρατεύοντο [με] βία. Οι αποθνήσκοντες ερρίπτοντο εις λάκκους ως σκυλλιά.

Ο Βούλγαρος φρούραρχος της πόλεως καλών τους εμπόρους τους διέτασσε να μετρούν δραχμάς έναντι ισαρίθμων λεβίων άνευ αξίας. Ούτω πάντες έμειναν πένητες. Επί δύο χρόνια έμειναν όλοι άνευ φωτός. Το ελάχιστον φως εθεωρείτο ως κίνησις ύποπτος, συνθηματική, συνεπάγουσα μαρτύρια.

Κήρυκες Βούλγαροι καθ' εκάστην εβδομάδα σχεδόν απήγγελλον διά τυμπανοκρουσίας ότι υπάρχει ανάγκη ανδρών διά τα οχυρωματικά έργα. Οι άνδρες έσπευδον να κρυβούν, αλλά τότε αι γυναίκες και τα παιδιά υφίσταντο τα πάνδεινα, πράγμα το οποίον εξηνάγκαζε τους κρυπτομένους να παραδοθούν.

Παρ' όλα τα δεινά ταύτα ο πληθυσμός εξεδήλωνε μετά σταθερότητος και αληθούς ηρωισμού την εθνικότητά του.

Οι Βούλγαροι έλεγαν ότι αν η Ελλάς αγαπούσε τας Σέρρας δεν θα εγκατέλειπε τους κατοίκους των.

ΣΕΡΡΑΙ, 22 Σεπτεμβρίου.-

Η λύσσα των Βουλγάρων εστρέφετο κυρίως εναντίων των Σερραίων, διότι αυτοί συνετέλεσαν κατά την εποχήν του ελληνοβουλγαρικού πολέμου εις το να υποστούν την πανωλεθρίαν, την οποίαν είχαν υποστή.

Εκδικούμενοι τώρα διεκήρυττον αναφανδόν ότι ουδείς Έλλην θα μείνη εις την Μακεδονίαν. Τα γεγονότα τα επληροφορούντο οι Έλληνες εκ των βουλγαρικών

εφημερίδων εντελώς διεστραμμένα. Αι εφημερίδες αύται διέμευδον την προδοσίαν του Κωνσταντίνου και εδήλουν ότι αν οι Έλληνες ήσαν άξιοι καλύτερας τύχης δεν θα τους απηρνείτο και ο έκπτωτος εγκαταλείπων την Ελλάδα. Όταν κατά τους τελευταίους μήνας ενετάθη ο βομβαρδισμός των Σερρών εκ μέρους του ελληνικού στρατού, οι Βούλγαροι έλεγαν εις τους Έλληνας «Ξεύρετε, πλησίον ευρίσκεται ελληνικός στρατός». Και ούτοι διά να αποφύγουν τα μαρτύρια

προσεπάθουν να τους πείσουν, ότι «δεν είναι ιδικός μας βασιλικός στρατός, αλλά βενιζελικός».

Οκτώ ημέρας προ της ανακοχής είχε διαταχθή το τρίτον του πληθυσμού να ετοιμασθή ν' αναχωρήσει εις Βουλγαρίαν. Πρόγματα δε ήρχισαν να ετοιμάζον τας αποσκευάς των, τας οποίας είδαμεν. Έλλην όμως στρατιώτης του βουλγαρικού στρατού, πληροφορούμενος την ραγδαίαν υποχώρησιν των Βουλγάρων, συνίστα να επιμείνουν και ν' αναβάλλουν με διάφορα προσχήματα την αναχώρησίν των, διότι πολύ ταχέως πρόκειται να εισέλθη ο ελληνικός στρατός. Οι κάτοικοι ανεθάρρησαν ενώ ταυτοχρόνως και οι Βούλγαροι εχολάρωναν την λύσσαν των. Πολλοί απ' αυτούς, οι ανθρωπινότεροι, δεν απέκρυπτον ότι τα πρόγματα επεδεινούντο και ότι πολύ ταχέως θα ευρίσκοντο υποχρεωμένοι να φύγουν διά την Σόφιαν.

Την παρελθούσαν Παρασκευήν η φήμη περί ειρήνης διεδόθη εις την πόλιν, αλλ' εφάνη ως όνειρον, το οποίον εγένετο πιστευτόν μόνον την επομένην, οπότε οι Βούλγαροι ήρχισαν ετοιμαζόμενοι να φύγουν. Από την λύσσαν των ήρχισαν διαδίδοντες ότι δεν πρόκειται να ει-

σέλθουν εις την πόλιν Έλληνες, αλλά μόνον οι Σύμμαχοί των. Προ της αναχωρήσεώς των εφρόντισαν να καταστρέψουν τους στρατιωτικούς φούρνους. Βούλγαροι ιερείς απήγαγον εις Σόφιαν τα ιερά σκεύη και πολύτιμα όμφια από τας εκκλησίας.

Τους κατοίκους δεν τους έθιζαν πλέον. Εσημειώθη μεταξύ των Βουλγάρων στρατιωτών μεγάλη χαρά διά την ειρήνην. Πλείστοι τούτων, μεθυσμένοι, εκραύγαζον.

- Ζήτω η ειρήνη! Δεν θέλομεν την Δράμαν, τας Σέρρας και την Καβάλλαν! Θέλομεν να πάμε στα σπίτια μας!

Οι Έλληνες φοβισμένοι δεν ετόλμων να προβάλλουν ούτε εις τα παράθυρα καν.

Κατά την Κυριακήν ήρχισεν η υποχώρησις. Μετά του βουλγαρικού στρατού απεχώρει και ο βουλγαρικός πληθυσμός. Οι κάτοικοι ανέπνευσαν. Την εσπέραν της Τρίτης ουδείς Βούλγαρος υπήρχεν εις την πόλιν.

Εκ των οικιών των Σερρών δεν έχει απομείνει ούτε το τρίτον και τούτο εις οικράν κατάστασιν.

Επεσκέφθη πλείστας οικίας. Η τραγωδία είναι αφάνταστος. Τα παιδιά έκλαιον θνήσκοντα εκ της πείνης. Οι γέροντες έσβυνον από μαρασμόν. [...]

.....
ΣΕΡΡΑΙ, 23 Σεπτεμβρίου.-

Κατά τας αφηγήσεις του ιατρού κ. Δούμπα, του οποίου ο πατέρας απέθανεν από μαρασμόν, κλεισμένος εις την οικίαν του, μη δεχόμενος ν' αντικρύσει τους Βουλγάρους, οι Σέρραι εξεκενώθησαν παρά των προδοτών την 9ην Αυγούστου του 1916. Εις τας επιμόνους παρακλήσεις του πληθυσμού όπως μη εγκαταλειφθή η πόλις εις τας χείρας των Βουλγάρων, οι οπαδοί του εκπτώτου διεβε-

βαίνουν ότι οι Βούλγαροι έρχονται ως φίλοι και δεν θα βλάψουν κανένα. Το εσπέρας της αναχωρήσεως του ελληνικού στρατού εισήλθεν εις τας Σέρρας μικρόν απόσπασμα βουλγαρικού ιππικού. Η πόλις ολόκληρος επένθει. Άπαντα τα καταστήματα είχαν κλείση, οι δε κάτοικοι απεσύρθησαν εις τας οικίας των, των οποίων έκλεισαν ερμητικώς τα παράθυρα.

Την επομένην αφίκοντο και άλλα βουλγαρικά στρατεύματα. Αι εγκαταστα-

θείσαι ήδη βουλγαρικά αρχαί διά προκηρύξουν διάτασσαν τους κατοίκους να παραδώσουν τα σιτηρά και τα πλεονάζοντα εις αυτούς φορέματα. Αι οικίαι καταλαμβάνοντο διά της βίας, οι αγροί επετάσσοντο και φρουραί τοποθετηθείσαι εις τα άκρα της πόλεως, επυροβόλουν εναντίον παντός αποπειρωμένου να φύγη νύκτωρ. Ταυτοχρόνως κατελήφθησαν και αι εκκλησίαι, οι δε ιερείς συνελήφθησαν πάντες και απήχθησαν εις το εσωτερικόν της Βουλγαρίας.

Μετά παρέλευσιν πέντε μηνών από της προδοτικής εγκαταλείψεως της πολυπαθούς πόλεως, τουρκικόν σύνταγμα καταφθάσας εξ Αδριανουπόλεως αντεκατέστησε μέρος της βουλγαρικής φρουράς, αμιλλώμενον επί εν έτος τους βουλγάρους εις τας βιαιοπραγίας και τα κατά των Ελλήνων όργια. Εξαιρετικήν στάσιν επέδειξεν ο δήμαρχος της πόλεως Ακήλ βής, Σερραίος την καταγωγήν, όστις έσσωσεν επανειλημμένως τους συμπολίτας του από πλείστας βιαιοπραγίας.

.....
 ΣΕΡΡΑΙ, 23 Σεπτεμβρίου.-

Χθες το απόγευμα επεσκέφθην τα βουλγαρικά χαρακώματα, εις τα οποία υπάρχουν ακόμη πολεμοφόδια, σαπισμενα τρόφιμα και βουλγαρικά βιβλία, ιδίως δε ποιήματα. Εντός ενός βιβλίου ευρέθη μία διαταγή Βουλγάρου διοικητού, διατάσσοντος την απέλασιν των Σερραίων εντός οκταημέρου, την απαγωγήν των περιουσιών των εις Σόφιαν και την επίταξιν των βοών και των άλλων κτηνών.

Ο εν Σέρραις πρόξενος της Ιταλίας, επιστρέψας ενταύθα, εύρε την οικίαν αυτού ηρειπωμένην, λεηλατημένα δε τα γραφεία του προξενείου· την οικογένειάν του δεν εύρε, καθότι την εξετόπισαν οι Βούλγαροι.

Οι Βούλγαροι, παρά την υπογραφεύσαν συμφωνίαν, αποχωρούντες των Σερρών, παρέλαβον μεθ' εαυτών όλα τα τρόφιμα, τα κτήνη και τα υποζύγια.

Εις χείρας των Σερραίων ευρίσκονται βουλγαρικά διαταγαί, εις τας οποίας τάσσονται προθεσμίαι, όπως ετοιμασθούν ν' αναχωρήσουν εις Βουλγαρίαν. Βεβαιούται ότι πλείστοι εκ των απαχθέντων Ελλήνων ευρίσκονται εις την Εγρή Παλάγκαν.

Χθες προσήλθον εις τας ελληνικάς αρχάς Σερρών δέκα Έλληνες εξ Αδριανουπόλεως, οίτινες είχαν χρησιμοποιηθή, διά της βίας, υπό του βουλγαρικού στρατού εις βαρείας εργασίας· ούτοι, αποσταλέντες νύκτωρ να παραλάβουν οβίδας εκ τινος αποθήκης παρά την πόλιν Σερρών, εδραπέτευσαν, επωφεληθέντες του σκότους. [...]

Ο Ηλιάδης έστειλε ανταποκρίσεις και στην εφημερίδα της Θεσσαλονίκης *Νέα Αλήθεια*. Μία από αυτές ήταν αφιερωμένη στο «τρομερό νεκροταφείο των Σερραίων», την πόλη Κίτσοβο, όπου πολλοί άφησαν την τελευταία τους πνοή.

Κανείς μέσα στις Σέρρας δεν γνωρίζει το Κίτσοβο. Να είναι πόλις τάχα, χωριό, κομόπολις, βουνό; Άγνωστον. Όμως το όνομα αυτό προβάλλει με φρίκη και ίληγο. Είναι το κοιμητήριο των ελληνικών

παλλικαριών που τα ξερρίζωσε από την οικογενειακή αγκαλιά η βουλγαρική λόγχη και ο βούρδουλας. Κανείς δεν εγύρισε ποτέ από το τρομερό αυτό Κίτσοβο που σαν το στόμα του χάρου ανέμενε να

καταβροχθίση τους νέους των Σερρών. Οι Βούλγαροι το εγνώριζαν. Εγνώριζαν το κρύο και την φρίκη του τόπου αυτού. Εγνώριζαν πως οι άνθρωποι που ειργάζοντο στα προχώματα και τα οχυρωματικά έργα του Κιτσόβου βουτηγμένοι ως το λαιμό μέσα στο χιόνι και στο νερό, γυμνοί, ξετραχηλισμένοι, ανυπόδητοι, με ολίγο μαύρο ψωμί ως τροφή και υπό την σκαιοότητα του βαρβάρου απέθνησκον από την δυστυχία και την εξάντλησι. Εγνώριζαν ακόμη πως εις τα οχυρωματικά έργα του μέρους αυτού εστέλλοντο οι Έλληνες και μόνο καταδικασμένοι εις θάνατον. Απέθνησκον πενήντα, αμέσως αι βουλγαρικά αρχαί έσπευδαν να τους αντικαταστήσουν. Βούλγαροι τελάληδες με τύμπανα περιήρχοντο την πόλιν ειδοποιούντες τον πληθυσμόν ότι εντός ωρισμένου χρονικού διαστήματος, όχι πάντως διαρκείας περισσοτέρας των 5 ωρών, τόσοι άνδρες –διάφορον αν αντ' αυτών προσήρχοντο και γυναίκες– οφείλουν να συγκεντρωθούν εις το τάδε σημείον διά να σταλούν εις εργασίας οχυρωματικής. Δεν παρέλειπον να δηλώσουν ότι θα υπάρξη διά τους άνδρας αυτούς και ικανοποιητική αμοιβή. Πού θα εστέλλοντο, δεν αναφέρετο.

Όλοι όμως εμάντευον το φοβερό όρνιο με τα φοβερά νύχια. Το Κίτσοβο. Συνέβαιναν ειρωνευόμενοι οι βούλγαροι να

ερωτούν τις γυναίκες των Σερρών.

- Τι γίνεται ο γιος σου μαυρή;

- Ξέρω κ' εγώ. Βρίσκεται εις το Κίτσοβο.

- Στο Κίτσοβο! Και τον φαντάζεσαι ζωντανό ακόμη;

Κ' επερνούσε ο βούλγαρος ενθουσιασμένος, διότι εσκόρπισε την απελπισία εις τα στήθη της δυστυχισμένης μητέρας και αδελφής. Αυτή η σύντομη αλλά σπαρακτική ερωταπάντησις επανελαμβάνετο τόσο συχνά ώστε η γυναίκες έπαιον να δίδουν προσοχή και απάντησι εις τας σατανικάς ερωτήσεις των Βουλγάρων.

Κάθε καινούργιο διαλόγημα του τελάλη ειδοποιούντος ότι η πατρίς (!!) έχει ανάγκη τόσοσν ανδρών και καινούργιοσν σπαραγμόσ, καινούργια τραγούδια. Ποιοι τάχα να ετάφησαν μέσα εις τη φρίκη του Κιτσόβου; Η κάθε μητέρα εφαντάζετο νεκρό το δικό της παιδί. Και μαυροφορούσε η κάθε αδελφή. Του κάκου παρακαλούσαν να πληροφορήσουν σ' αυτές οι Βούλγαροι στην αghαρεία και στα οχυρώματα. Καμμία όμως απάντησις και η αβεβαιότης και αγωνία ειργάντωνε τον σπαραγμό. Και το Κίτσοβο, η μαύρη πόλις, το μαύρο βουνό, τα μαύρα φαράγηια –άγνωστον τι– εξακολουθούσε δυο χρόνια τώρα να σκεπάζη υπό την φρίκην και την μαυρίλα του τόσα νειάτα ελληνικά. [...]

.....

Πατώντας στο γνωστό ποίημα του Διονύσιου Σολωμού για την καταστροφή των Ψαρών, ο Γεώργιος Σουρής τα είπε όλα μέσα σε έξι στίχους:

Στων Σερρών την ολόμαυρη ράχη
περπατούσε μια Νίκη μονάχη,
μα δεν ήσαν σ' εκείνα τα μέρη
παρά νεκρά και τάφου σιγή,
και καμπόσοι παράλυτοι γέροι,
που χαν μείνει στην έρημη γη.

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1917 ΚΑΙ ΤΟ 1918

Η πόλη των Σερρών, όπως φωτογραφήθηκε από τους Γάλλους κατά την είσοδό τους στις 9 Οκτωβρίου 1918. (πηγή: εφημερίδα *Le Miroir*, 10.11.1918)

Η απελευθέρωση

- Οι πρώτες εντυπώσεις

Νωρίς το πρωί της 20 Σεπτεμβρίου/3 Οκτωβρίου, ώρα 5 π.μ., εισήλθε στις Σέρρες η Μεραρχία Σερρών και λίγες ώρες αργότερα έφτασαν ο αντιστράτηγος Παρασκευόπουλος με το επιτελείο.

Ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από την ανταπόκριση του ειδικού απεσταλμένου της *Εστίας*, η οποία στη συνέχεια αναπαράχθηκε και από άλλες εφημερίδες:

«Το θέαμα της εισόδου του Ελληνικού στρατού εις τας Σέρρας είνε απερίγραπτον. Προ της εισόδου και έμπροσθεν των τελείως κατεστραμμένων στρατώνων μας υποδέχεται τον Ελληνικόν στρατόν εκατοντάς Ελληνοπαίδων, οίτινες, αντιληφθέντες την προέλασιν του στρατού, έτρεχαν όσον ηδύναντο ταχύτερον ανακράζοντες: «Καλώς ωρίσατε! Καλώς ωρίσατε! Διαρκώς εφώναζον: Ζήτω ο Στρατός! Ζήτω ο Στρατός!». Μερικά παιδιά φορούν Γερμανικές κάσκες. Έπειτα επροχωρήσαμεν εις την πόλιν. Το θέαμα ήτο απείρως συγκινητικόν. Ελληνικά σημαία, κρυμμένα τις οίδε με πόσην αγωνίαν, εκόσμου τους εξώστας και τα παράθυρα.

Τα κορίτσια έρραινον με άνθη τους στρατιώτας μας, άλλα δε εις το κατώφλιον προσέφερον μπουκέτα βασιλικού. Άνδρες, γυναίκες με δάκρυα ακατάσχετα φωνάζουν: «Καλώς ήλθατε! Ευλογημένος ο Θεός επί τέλους!». Τους φαίνεται ως όραμα αυτό που βλέπουν, φοβούνται μήπως επικαθήση και πάλιν επάνω των ο Βουλγαρικός εφιάλτης. Γυναικούλες γονατίζουν προ των ποδών των στρατιωτών μας. Θέλουν με κάθε τρόπον να τους φιλήσουν τα χέρια των. Κατασυγκληνημένοι και αυτοί, στολισμένοι ήδη όλοι με άνθη, δεν ζεύρουν τι να πουν. Κλαίουν από χαράν και συγκίνησιν. [...]».

Την επόμενη μέρα έσπευσαν στην πόλη ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, ο κυβερνητικός επίτροπος Κωνσταντίνος Ρακτιβάν, ο υπουργός Παιδείας (και βουλευτής Σερρών) Δ. Δίγκας, ο αρχιστράτηγος Δαγκλής, ο γενικός πρόξενος των ΗΠΑ στη Θεσσαλονίκη Χόρτον, αλλά και οι νομάρχες Σερρών και Δράμας, καθώς και όλοι οι διοικητικοί, δικαστικοί, εκπαιδευτικοί και άλλοι δημόσιοι υπάλληλοι της ανατολικής Μακεδονίας.

Η πόλη πλημμύρισε γαλανόλευκες σημαίες, τις οποίες οι Σερραίοι επί δύο χρόνια έκρυβαν στα μαξιλάρια τους ή σε άλλα ασφαλή μέρη. Για πρώτη φορά μετά από καιρό τελέστηκε δοξολογία από τον ιερέα της μεραρχίας των Ευζώνων, τον αρχιμανδρίτη Λεβέντη, δεδομένου ότι όλοι οι ιερείς της πόλης είχαν εκτοπισθεί.

εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ, 18.10.1918

Ο ιερέας έγινε για ορισμένους και ο αγγελιαφόρος της συνταρακτικής πολιτικής μεταβολής που είχε συντελεστεί στην Ελλάδα την προηγούμενη χρονιά.

Έγραφε σχετικά η *Εστία* (18.10.1918):

«[...] Όταν εισήλθεν ο στρατός μας εις τας Σέρρας, μη ευρεθέντος ιερέως, μετέβη δι' αεροπλάνου από το στρατόπεδον ο αρχιμανδρίτης του στρατού κ. Λεβέντης και ετέλεσε την δοξολογίαν.

Όταν δε το βράδυ τον επιλοξένησαν μετά πολλής συγκινήσεως εις μίαν οικογένειαν, ήκουσεν ο αρχιμανδρίτης έκπληκτος να του ψάλλουν, προς τιμήν, τα μέλη της οικογενείας και συγκεντρωθέντες γείτονες τα θούρια του... Εκπτώτου. Και εις την παρατήρησίν του, ότι κινδυνεύουν να φυλακισθούν ακουόμενοι, έμειναν με ανοιχτό το στόμα απορούντες: Μα δεν είναι ο Κωνσταντίνος Βασιλεύς μας;... Δεν είναι αυτός που μας ηλευθέρωσεν;

Ο αρχιμανδρίτης τους εξήγησεν όλα τα επελθόντα γεγονότα, και ήρχισαν τότε ζητωκραυγάζοντες υπέρ του Βενιζέλου, αλλά και σταυροκοπούμενοι ότι ευρίσκοντο καταδικασμένοι εις τόσον σκότος».

Στο οίκημα της Τράπεζας Ανατολής, ο Βενιζέλος συναντήθηκε με επιτροπή, αποτελούμενη από τον δήμαρχο Ακήλ βέη, τον γιατρό Δούμπα και τον Μελισάτο, οι οποίοι τον ενημέρωσαν για την πληθυσμιακή αφαίμαξη της πόλης. Συνάντηση είχε και με ομάδα μαυροντυμένων γυναικών με επικεφαλής την Αθηνά Θεαγένους, οι οποίες εξέφρασαν τη χαρά τους για την απελευθέρωση και παράλληλα παρακάλεσαν την ανάληψη κάθε δυνατής πρωτοβουλίας για την επιστροφή των απαχθέντων, για να λάβουν από τον πρωθυπουργό τη διαβεβαίωση ότι σχετική μέριμνα υπήρχε ήδη στο κείμενο της υπογεγραμμένης συμφωνίας. Γράφτηκε ότι ένας κάτοικος πλησίασε τον πρωθυπουργό και του είπε «Παρούσα γενεά δεν υπάρχει. Φροντίσατε τώρα διά την μέλλουσαν, διά τα παιδάκια!».

Μαζί έσπευσαν να πάρουν τον δρόμο της επιστροφής και πολλοί Σερραίοι πρόσφυγες. Μια συγκινητική σκηνή περιέγραψε άνθρωπος της ακολουθίας του Βενιζέλου στην εφημερίδα *Αστήρ*, με πρωταγωνιστή έναν ηλικιωμένο πρόσφυγα Σερραίο, ο οποίος αναζητούσε τους οικείους του:

Μας αφηγήθη την σκηνήν άνθρωπος εκ της ακολουθίας του κ. Πρωθυπουργού, κατά την είσοδόν του εις τας πολυπαθείς Σέρρας. Ένας γέρων Σερραίος πρόσφυξ, επανήλθεν εις την πατρίδα του ακολουθών την θριαμβευτικήν είσοδον εις αυτήν των Ελευθερωτών και του μεγάλου Κυβερνήτου μας. Μόλις επάτησε το πόδι του εις τας Σέρρας ο γέρων έσπευσε να ερωτήσει, φυσικά, διά το σπήτι του και διά την οικογένειάν του. Το σπήτι του λεηλατημένο και έρημο:

- Πού είναι η γυναίκα μου; ηρώτησε.
- Πέθανε, γέρω, από τα βάσανα και από την πείναν!

- Πού είναι ο γιός μου ο μεγάλος;
- Κι αυτός το ίδιο, του απήντησαν.
Ο γέρων Σερραίος ήρχισε να κλονίζεται και να τρέμη.

- Πού είναι ο άλλος γιός μου;
- Αυτόν τον επήραν μαζί τους οι Βούλγαροι στο εσωτερικόν!

- Και το κορίτσι μου;
- Και αυτό το απήγαγε προ καιρού ένας Βούλγαρος αξιωματικός!

Ο γέρων Σερραίος εσωριάστηκε χόμω άψυχος εις το άκουσμα των τελευταίων λόγων. Δεν είναι φανταστικά, δεν είναι υπερβολαί αυτά. Είναι γεγονότα, είναι ολγώτερα της αληθείας. [...].

Σύμφωνα με τον ανταποκριτή του *Εμπρός*, κατά την αναχώρησή τους και «εν τη σπουδή να αρπάσουν ό,τι δήποτε», οι Βούλγαροι «λησμόνησαν» τη συμπατριώτισσά τους σύζυγο ενός λοχαγού, την οποία ουδείς Έλληνας εύζωνος πείραξε, αλλά αντίθετα την περιποιήθηκαν και της έδωσαν ψωμί. Η αλήθεια άλλωστε είναι ότι στις Σέρρες είχε παραμείνει κι ένας αριθμός Βούλγαρων στρατιωτών, οι οποίοι είχαν αυτομολήσει.

Ο απεσταλμένος της *Εστίας* περιέγραφε: «Ο όλεθρος υπήρξε πλήρης. Αι Σέρραι είναι μία νεκρά πόλις. Αυτή είναι η γενική εντύπωσις όλων των επισήμων και ανεπισήμων, οι οποίοι μετέβημεν εις την πόλιν μαζί με τον εισελθόντα εις αυτήν Ελληνικόν στρατόν.

Εις την Αγοράν της πόλεως υπάρχουν μόνον εν κουρείον και δύο καφενεία. Πάντα τα άλλα καταστήματα είναι κενά, απογεγυμνωμένα, έρημα. Ψωμί, κρασί, ή άλλο φαγώσιμον, ουδέν ευρίσκεται εις την Αγοράν. Μόνον ντομάτες και πιπεριές.

Εν τούτοις οι κάτοικοι, προ της χαράς επί τη απελευθέρωσει, ελησμόνησαν την δυστυχίαν: «Φθάνει που ζήσαμε και είμαστε πόλιν Έλληνες», μας λέγουν».

- Επιστολές

Στον αθηναϊκό και τον επαρχιακό τύπο δημοσιεύτηκαν επιστολές στρατιωτών, μέσα από τις οποίες βλέπουμε πώς εκείνοι βίωσαν την απελευθέρωση των Σερρών. Η πρώτη επιστολή απευθυνόταν στην εφημερίδα *Νεολόγος* των Πατρών και μας μεταφέρει στις πρώτες στιγμές μετά την είσοδο του ελληνικού στρατού:

ΚΥΡΙΕ ΔΙΕΥΘΥΝΤΑ

Επιθυμών να δώσω εις τους συμπατριώτας μου μικράν περιγραφήν της εισόδου των Ελληνικών στρατευμάτων εις Σέρρας, σας αποστέλλω τα κάτωθι προς δημοσίευσιν, εάν ο χώρος της αξιοτίμου υμών εφημερίδος επιτρέπη.

Την εσπέραν της 19ης προς την 20 Σ/βρίου διετόχθη παρά της Μεραρχίας μας το 5ον πεζικόν σύνταγμα, το οποίον από 7μήνου ευρίσκετο επί των χαρακωμάτων έναντι ακριβώς των Σερρών, όπως την προίαν εισέλθη εις την πόλιν.

Πρόσματι την 4ην πρωινήν της 20 Σεπτεμβρίου το Σύνταγμα μας εκκνεί πρώτον εκ των χαρακωμάτων, όχι πλέον εις τάξιν μάχης, αλλά εις φάλαγγα κατά τετράδας, κατευθυνόμενον εις Σέρρας. Επί κεφαλής η γαλανόλευκός μας ανεμιζομένη από την πρωινήν αύραν στέλλει τους πρώτους χαιρετισμούς της Ελευθερίας προς την πόλιν, ήτις μέχρι της χθες ακόμη εστέναζε υπό τον απαισιώτερον των ζυγών. Μετά πορείαν 3 ωρών η πρωτοπορεία μας εισήρχετο εις την πόλιν. Η μουσική του συντάγματος ανακρούει διάφορα εμβατήρια, ενώ οι ολίγοι εναπομείναντες κάτοικοι εξέρχονται από τας οικίας των εν ακρατήτω ενθουσιασμό και με δάκρυα χαράς εις τα μάτια ξεσπούν εις ουρανομήκεις ζητωκραυγάς υπέρ του Ελληνικού στρατού και των Συμμάχων. Οι στρατιώται μας τραγουδούν διάφορα πατριωτικά άσματα με την χαράν ζωγραφισμένην στα

μάτια των, λες και η στιγμή αύτη τους αποζημιώνει διά τας κακουχίας και τας στερήσεις 7 ολοκλήρων μηνών καθ' ους ηγωνίσθησαν έναντι των Σερρών.

Τέλος κατηλίσθημεν εις το άκρον της πόλεως και κατόπιν διαταγής του Συντάγματος επετρόπη η είσοδος των στρατιωτών εις την πόλιν. Παντού εις την εμφάνισίν μας προκαλείται θύελλα ζητωκραυγών και οι ολίγοι κάτοικοι μας περικυκλούν κλαίοντες, αφηγούμενοι τα δεινά των. Είνε αδύνατον να περιγραφούν ταύτα, διακρινόμενα άλλως τε καθαρά εις τας σκελετώδεις μορφάς των.

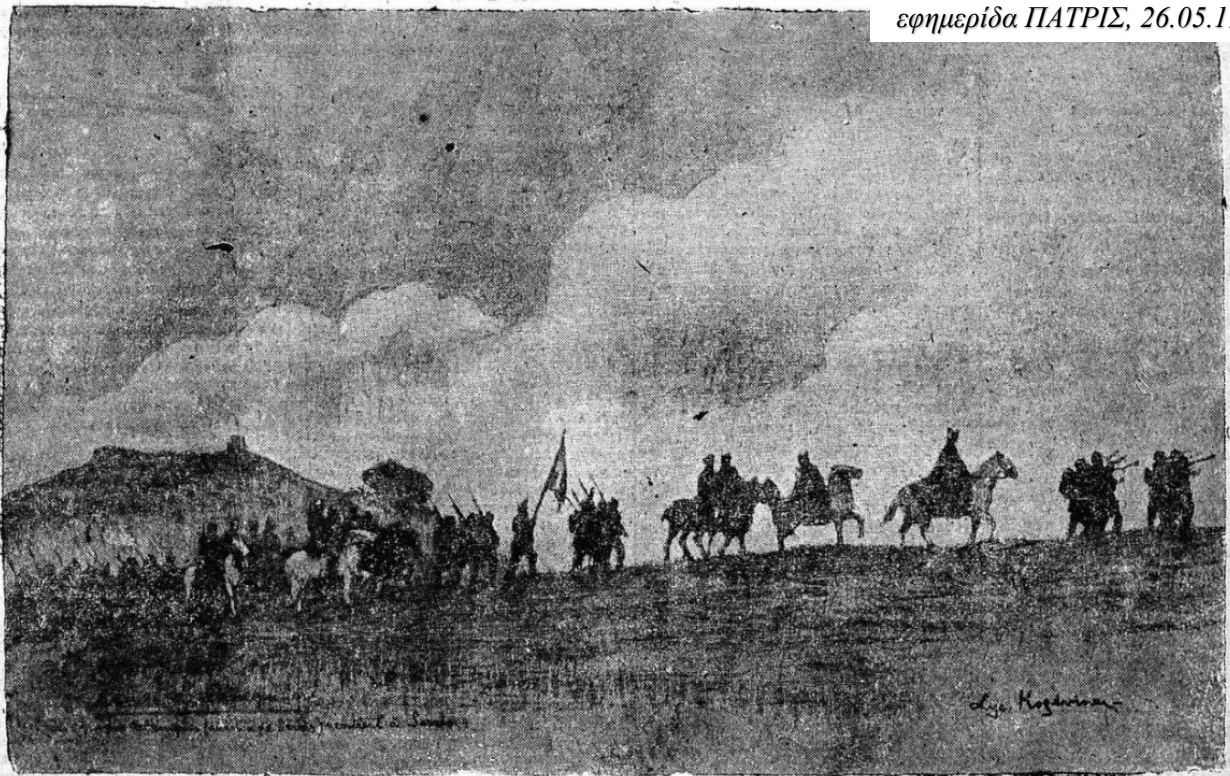
Εις την άλλοτε ανθούσαν πόλιν διεκρίνοντο μόνον ερείπια, δείγματα όλα της καταστροφής και της βαρβαρότητος των απογόνων του Κρούμου. Εκ των 40 και πλέον χιλιάδων κατοίκων ους ηρίθμουν άλλοτε αι Σέρραι, εναπέμειναν 5 ή 6 χιλιάδες και ούτοι γυμνοί και ανυπόδυτοι εμπνέουν τον οίκτον με τα βαθυλωμένα μάτια των.

Οι φαντάροι μας συγκινούμενοι εκ των ανηκούστων θηριωδιών και βλέποντες τα ωχρά πρόσωπα των γυναικοπαίδων δίδουν τον εις τα σακκιδιά των ευρισκόμενον άρτον εις αυτά και μία άμετρος χαρά τους καταλαμβάνει επί τη σκέψει, ότι ούτω ανακουφίζουν τους δυστυχείς.

Σέρραι 22 Σ/βρίου 1918

ΠΑΝ. ΚΟΤΟΠΟΥΛΗΣ

(Εφεδρος λογίας πεζικού)

Ἡ ἡρωϊκὴ Μεραρχία τῶν Σερρῶν, ἡ ὁποία κατέλαβε τὴν Γκιουμενλιζίναν εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην. Εἶπε ἡ ιστορικὴ εἰσαγωγὴ τῆς Μεραρχίας εἰς τὰς Σέρρας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ὁ πίναξ εἶπε τοῦ ζωγράφου κ. Λυμ. Κορβετίου.

Ἡ συναισθηματικὰ φορτισμένη ἐπιστολὴ μὴ κατονομαζόμενου «ἐπισήμου προσώπου» πρὸς τὰ δύο παιδιά του στὴν Ἀθήνα, ὅπως ἀναδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὴν *Ἐστία*, μετέφερε μίᾶ ἀκόμη συγκινητικὴ σκηνὴ ἀπὸ τὴν ἀπελευθερωθεῖσα πόλη:

Σέρροι, 25 Σεπτεμβρίου 1918

Θέμο, Νίκο,

Ἄν μου ἦτο δυνατόν, θα σὰς μετέδίδα τον τιναγμόν, τον οποίον υπέστη ἡ ψυχὴ μου, ὅταν, μετὰ τὴν πεδιάδα καὶ τὰς λοφοσειράς του περιφήμου Λαχανά, ἐπέρασα τον Στρυμόνα καὶ μετὰ τούτο ἀντίκρυσα ἐρημωμένην, φωλεάν των κοράκων, λείψανον πόλεως, τὰς Σέρρας μας. Μία γρηούλα, γνήσιος τύπος Ἑλληνίδος γιαιγιάς, καθισμένη εἰς ἓνα χάλασμα παρὰ τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως, ἀνίκανος πλέον ὄχι νὰ κλαύσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ κινήθῃ, χωρὶς παιδιά, διότι τὰ ἐσκότωσαν οἱ Βούλγαροι, χωρὶς ἐγγόνια, διότι τὰ ηγμάλωτισαν οἱ Βούλγαροι, χωρὶς νοικοκυριό, διότι μπροστά στα μάτια τῆς το ἄρπαζαν οἱ Βούλγαροι, κατόμινη πλέον ἡ γρηούλα, ὅταν ἀντίκρυσε τὴν ομάδα των θρυλικῶν εὐζώνων που μας παρηκολούθει, ἀνεγεννήθη ἡ Ἑλληνὶς Σερραία γρηούλα, ἐλαμποκόπησεν εἰς τὰ μάτια, ησθάνθη τὴν τελευταίαν ἀλλὰ καὶ ἀπεριγράπτως ευφρόσυνον ἐθνικὴν ἀγαλλίασιν ἡ Σερραία Ἑλληνὶς γρηούλα καὶ, καθὼς ἐκθαμβος ἐχάιδε με τὰ ἀχόρταγα βλέμματά τῆς τους λεβέντες εὐζώνους μας, καὶ καθὼς ἐμάζευε τὰ υπόλοιπα των σωματικῶν τῆς δυνάμεων με μίαν ἀγωνίαν που δεν περιγράφεται, ἐξερράγη ἀποτόμως εἰς ἓνα λυγμόν, ὁ οποίος ἀνομιφβόλως θα ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν πεδιάδα των Σερρῶν μέχρι του Ὀλύμπου καὶ του Ὑμητοῦ, εἰς ἓνα λυγμόν καὶ μίαν, ὄχι φωνὴν, ἀλλὰ Ἐθνικὴν βροντὴν: Κατάρρα στους Βουργάρους! [...]

Στις 28 Σεπτεμβρίου, ο ανθυπίατρος Ιωσήφ Αληλιζάκης από το Ηράκλειο της Κρήτης έγραφε στον Μιχαήλ Βαγιαάκη, αδερφό της συζύγου του:

Αγαπητέ μου Μιχάλη!

Προ τριών ημερών εισήλθομεν εις τας Σέρρας.

Πριν ακόμη εισέλθη κανείς εις την πόλιν αντιλαμβάνεται το μέγεθος της καταστροφής. Οι Βούλγαροι ελεηλάτησαν και εδήωσαν τα μέρη αυτά εις τοιούτον βαθμόν ώστε είναι αδύνατον να σου περιγράψω, έστω και απελώς το μέγεθος της καταστροφής.

Εις την πόλιν δεν εύρομεν παρά ολίγους γέροντας και μερικάς γραίας που μας έκαμαν την εντύπωσιν κινουμένων φαντασμάτων.

Οι Βούλγαροι μόλις επέτησαν την Ανατολικήν Μακεδονίαν ήρχισαν αμέσως το έργον της εξοντώσεως. Πρώτον συνέλαβον τους ιερείς ους εξετόπισαν εις το εσωτερικόν της Βουλγαρίας και ευθύς κατόπιν ήρχισεν ο διωγμός και η εξόντωσις του λοιπού πληθυσμού. Οι δυστυχείς Έλληνες εσύροντο εις το εσωτερικόν του απαισίου Κράτους και ερρίπτοντο εις τα καταναγκαστικά έργα. Καθώς πληροφορούμεθα είναι ανεκδιήγητα τα δεινά των νέων τούτων μαρτύρων. Αλλά οι Βούλγαροι δεν ήτο δυνατόν να εξαντλήσουν όλην την θηριωδίαν διά των μέτρων τούτων. Υπάρχουν άλλα σκοτεινά και απάνθρωποι τραγωδία αι οποίαι σηκώνουν τας τρίχας της κεφαλής από βδελυγμίαν και οργανάκτησιν. Είναι η τύχη των Ελληνίδων γυναικών και παρθένων. Τα θύματα ταύτα εξεβιάσθησαν και ητιμάσθησαν κατά τον σκαιότερον τρόπον και δεν υπάρχει σήμεραν κόρη της οποίας η αθωότης να μη εκωλίσθη εις τον βάρβαρον των ανηκούστων Βουλγαρικών οργίων.

Η ιστορία μιας εκάστης των ατυχών

τούτων πλασμάτων γεννά την φρίκην και την στυγνοτέραν απόγνωσιν.

Δεν εφρανταζόμην ποτέ ότι ήτο δυνατόν να υπάρξουν άνθρωποι ικανοί διά παρόμοια εγκλήματα. Τα κτήνη απέναντι των Βουλγάρων ευρίσκονται εις πολύ υψηλότεραν βαθμίδα.

Οι ολίγοι κάτοικοι οι εναπομείναντες εις τας Σέρρας ειργάζοντο επίσης νυχθημερόν εις τα χαρακώματα, προτιμωμένων και εδώ των γυναικών δι' ευνοήτους αφορμίας.

Αι οικίαι της πόλεως είναι γυμναί και λαφυραγωγημένα, εις επίμετρον δε έχουν όλαι σχεδόν κατακρημνισθή. Η πόλις είναι τελείως έρημος. Ουδαμού ζωή και μόνον ερείπια.

Τρόφιμα δεν υπάρχουν και είναι τόσον μεγάλη η στέρησις των ώστε διά να αποφύγω κάθε άλλην περιγραφήν σας παραθέτω τας τιμάς μερικών εξ αυτών.

Έλαιον η οκά	Δραχ.	150
Καλαμπόκι ``	``	30
Ρίζι ``	``	70
Υποδήματα το ζεύγος ``		300
Ενδυμασία στρατιωτ. ``		1000

Κατά την διάρκεια της κατοχής ο επιδρομεύς έδιδεν από καιρού εις καιρόν ένα απαισίον ψωμί και αυτό μόνον εις τους εργαζομένους οι οποίοι απέθνησκον καθημερινώς από την κόπωσιν και τας στερήσεις. Σημειωτέον ότι την διαγωγήν ταύτην απέναντι των Ελλήνων ήρχισαν αμέσως μετά την είσοδόν των εις την Ανατολικήν Μακεδονίαν, υπό τα όμματα δε των Γερμανών κατέλυσαν ευθύς τας Ελληνικάς αρχάς απαγαγόντες εις εξορίαν τους υπαλλήλους τους οποίους εξηνάγκαζον αδιακρίτως βαθμού να ερ-

γάζονται υπό την μάστιγα εις τα βοναι-
σότερα έργα. Καμμία διάκρισις μεταξύ
πλουσίων και πτωχών ή των ανεπτυγμέ-
νων και του πλήθους. Οι Βούλγαροι άμα
τη εισόδω των και παρά τας εγγυήσεις ε-
δήλωσαν ότι αι Σέρραι είναι Βουλγαρική
πόλις και ότι οι Έλληνες θα ξεράσουν το
13. Τας πατριωτικάς ταύτας δηλώσεις έ-
καμαν και διά την Δρόμιαν και Καβάλ-
λαν, συμπεριεφέρθησαν δε και εκεί κατά

τον ίδιον και απαράλλακτον τρόπον.

Εις τοιαύτην φρικώδη και απαισίαν
κατάστασιν ευρήκαμεν εισελθόντες την
πόλιν. Και οι σκληρότεροι και απαθέστε-
ροι θεαταί αισθάνονται οδύνην προ της
καταστροφής. Και όμως οι Γερμανοί ως
αντάλλαγμα των χωρών μας είχαν προ-
σφέρει εις τον τότε Ελλαδισμόν βεβαιώ-
σεις και εγγυήσεις!

Την ίδια μέρα ο ανθυπολοχαγός Κωστής Δετοράκης έγγραφε στον φίλο του Σπύρο
Αλεξίου, βιβλιοχαρτοπώλη στο επάγγελμα, από το ερημωμένο Σιδηρόκαστρο:

Αγαπητέ Σπύρο,

[...] Βρίσκομαι στο Δεμίρ-Ισσάρ.

*Η πόλις έχει μεταβληθή εις νεκροταφείον. Έχει σπίτια με τους τοίχους των μόνων και
άνευ κατοίκων. Οι Βούλγαροι προ πολλού είχαν εκτοπίσει όλον τον άρρενα πληθυσμόν
και κατεδίκασαν εις τον θάνατον διά πείνης όλα τα γυναικόπουδα.*

Ελάχιστοι κάτοικοι υπολείπονται και οι οποίοι ήλθον χθες ακόμη.

*Περιφερόμεθα εις την πόλιν σκυθρωποί και αμίλητοι, κατόπληκτοι από την συμφο-
ράν.*

*Εις το μέσον της πόλεως οι Βούλγαροι έστησαν αναμνηστικήν στήλην ενεπίγραφον
διά να ενθυμίξη το πέρασμά των!*

*Επί του μεγάλου βράχου της πόλεως είχεν άλλοτε λαξευθή η λέξις Κωνσταντίνος 12ος.
Οι Βούλγαροι εκρέμασαν άνθρωπον από ύψους 50 μέτρων και έκαμεν σε κάθε γράμμα
μια τρύπα· έβαλαν έπειτα σ' αυτές δυναμίτιδα, της έδωσαν φωτιά και έσβυσαν τα γράμ-
ματα. Έτσι αντιλαμβάνεσθε ότι μας απήλλαζαν του κόπου.*

Στις 8 Οκτωβρίου, ο Γεώργιος Ι. Γιαγαλάκης, υπολοχαγός στον 5ο λόχο του 1ου
Συντάγματος Σερρών, έγγραφε στον θείο του στο Καστέλλι Πεδιάδας Ηρακλείου:

*«[...] Ημείς προς το παρόν διαμένομεν εις Σέρρας και έτσι περνούμε θαυμάσια εφ'
όσον δύναται να λεχθή τούτο δι' ένα στρατιωτικόν. Κατ' αρχάς η πόλις ήτο ένα μεγάλο
νεκροταφείον, διότι και οι επιζώντες ήσαν σκελετοί εκ της πείνης, του φόβου, των βασά-
νων κλπ. Τώρα όμως ο κόσμος άρχισε να επιστρέφη, οι εν τη πόλει ανέλαβον οπωσδή-
ποτε και έτσι η διαμονή είναι ευχάριστος. Υπό έποψιν καλλονής η πόλις είναι θαυμασία,
οι κάτοικοι προσηγέστατοι μας νομίζουν ως Θεούς (ιδίως την Μεραρχίαν μας) τα δε
κορίτσα ωραιότατα. Δεν γνωρίζω αν θα λήξη οριστικώς ο πόλεμος τώρα, εγώ όμως
παρ' όλους τους κινδύνους θα επεθύμουν να διαρκέση ολίγον ακόμη και τούτο διότι εν
τοιαύτη περιπτώσει θα βαδίσωμεν ή προς την Πόλιν ή προς την Αυστριαν και έτσι διόλου
παράξενο να σας γράμω καμιά μέρα ή από την Πόλιν ή από την Βουδαπέστην και τότε
φαντάσου τι μεγαλείον!».*

- Προσπάθειες ομαλοποίησης

Από τις πρώτες ενέργειες ήταν ο επαναδιορισμός του Ακήλ Μουσταφά βέη στη θέση του δημάρχου. Στο μεταξύ, μετά την υπογραφή της ανακωχής με τη Βουλγαρία και ήδη πριν την είσοδο του ελληνικού στρατού στις Σέρρες, είχαν ξεκινήσει οι διορισμοί/μεταθέσεις δημοσίων υπαλλήλων και δικαστικών λειτουργιών.

Για παράδειγμα στο γυμνάσιο Σερρών μετατέθηκαν οι καθηγητές Σχοινάς και Νικολάου· στις Σέρρες μετατέθηκε ο πρόεδρος Πρωτοδικών Λαμίας Εμμ. Τσιριμωνάκης, ο εισαγγελέας Πρωτοδικών Κορίνθου Ν. Καλέλης, ο πρωτοδίκης Αθηνών Ι. Κάβουρας και ο ειρηνοδίκης Ίμβρου Σ. Στυλιανέας. Νομομηχανικός Σερρών διορίστηκε ο Άκατος μαζί με τους μηχανικούς Βοΐλα και Παπαλεονάρδου. Το Δημόσιο Ταμείο ανατέθηκε στον Ξύδη, οικονομικός έφορος διορίστηκε ο Μιχαήλ και διευθυντής του καπνοκοπηρίου ο Σαρατζόπουλος. Νέος νομάρχης Σερρών ορίστηκε ο Δάσιος· διευθυντής του επισιτισμού ο Παπαχαριζάνου και νέος αστυνομικός διευθυντής ο υπομοίραρχος Παπαδαντωνάκης.

Ένα απόσπασμα από επιστολή του νέου Πρωτοδίκη Σερρών Ε. Τσιριμωνάκη προς φίλο του, καθηγητή του Πανεπιστημίου της Αθήνας:

«... Καθημερινώς παλιννοστούσιν οι εις Βουλγαρίαν εκτοπισθέντες Έλληνες, ράκη υγείας ράκη περιβεβλημένοι, ώστε να προκαλούν τα δάκρυα. Δύο είνε τα μεγάλα σημεία του Βουλγαρικού κακουργήματος. Εξόντωσις διά του εκτοπισμού και εξόντωσις διά της πείνης. Χωριά ολόκληρα (όπως το Καβακλή) κατεστράφησαν εκ θεμελίων, εις τρόπον ώστε να είνε δυσχερής ο καθορισμός του μέρους εις ο έκειντο. Κλοπή γενική παντός πολυτίμου αντικειμένου και καταστροφή οικιών και παντός μη δυναμένου να μετακομισθή. Βεβαιωθήτε, ότι όποιος έλθη εδώ, θα κλάμη, αν έχει και πέτρινη καρδιά. [...]».

Τις επόμενες ημέρες ο τμηματάρχης των τηλεγραφικών εγκαταστάσεων, Δημούλης, διαπίστωσε την πλήρη λεηλασία των τηλεγραφικών υποδομών. Από το 68ο χιλιόμετρο της οδού Θεσσαλονίκης-Σερρών μέχρι και την πόλη των Σερρών έλειπαν όλα τα υλικά, στύλοι, μονωτήρες, σύρματα και υποστηρίγματα, ενώ αντίστοιχη ήταν η εικόνα και στις γραμμές Σερρών-Δεμίρ Ισσάρ-Βροντούς και Σερρών-Δράμας. Όμως και στα περισσότερα κτίρια της πόλης διαπιστώθηκε

διαρπαγή ξυλείας, μαρμάρων, κιγκλιδωμάτων, κεραμιδιών, στο δε ταχυδρομικό γραφείο Σερρών βρέθηκαν μόνο δύο κενά χρηματοκιβώτια και τίποτε άλλο (ούτε μηχανήματα ούτε χάρτης κλπ.).

Κατά την περιγραφή του υπουργού Παιδείας Δίγκα στην εφημερίδα *Πατρίς*, «*Η καταστροφή, η οποία έγινε αυτήν την φοράν εις την Ανατολικήν Μακεδονίαν είνε ασυγκρίτως μεγαλειτέρα από την καταστροφήν, την οποίαν υπέστη κατά τους δύο Βαλκανικούς πολέμους. Διότι τώρα πρόκειται όχι μόνον περί καταστροφής των αιψύχων, αλλά και περί εξοντώσεως αυτού τούτου του πληθυσμού*».

Ο κυβερνητικός επίτροπος, Κ. Ρακτιβάν, αναγνώρισε τις μεγάλες προκλήσεις: «*Ευρέθημεν προ χάους, προ καταστροφής, την οποίαν ουδέποτε εφραταζόμεθα. Τώρα θ' αρχίσωμεν πάλιν από το άλφα. Παλαίομεν κατά ανυπερβλήτων δυσχερειών οφειλομένων εις την έλλειψιν παντός είδους. Απαιτείται μεγάλη συγκεντρωτική εργασία ίνα θέτωμεν τας πρώτας βάσεις του αρχομένου έργου*».

Από τις πρώτες μέρες άρχισε η καταγραφή των παθόντων, αποφασίστηκε δε η σύσταση Ορφανοτροφείου για όσα παιδιά είχαν απομείνει χωρίς γονείς τα χρόνια της κατοχής. Επίσης ζητήθηκε από τους κατοίκους να δηλώσουν αν είχαν μέλη των οικογενειών τους στον ελληνικό στρατό, ώστε να τους καταβαλλόταν αναδρομικά το σχετικό επίδομα. Καθυστέρησε ωστόσο η επιστροφή των προσφύγων—όχι μόνο στις Σέρρες αλλά και στις άλλες πόλεις της ανατολικής Μακεδονίας—έως ότου καθίστατο εφικτή η συγκέντρωση ικανής ποσότητας τροφίμων.

Στις 24 ή 25 Σεπτεμβρίου άρχισε η διανομή τροφίμων ξεκινώντας από το αλεύρι, την επόμενη μέρα διανεμήθηκαν καφές και ζάχαρη και σιγά σιγά η κατάσταση άρχισε να ομαλοποιείται με δωρεές ρούχων και φαγώσιμων. Ένας εκ των απεσταλμένων της εφημερίδας *Πατρίς*, ο Γ. Λαμπρίδης, περιέγραψε τις συγκινητικές στιγμές του πρώτου συσσιτίου:

ΣΕΡΡΑΙ, 30 Σεπτεμβρίου.- Μέσα εις ένα βαρύ, σαν σκοτεινό κάστρο, Βουλγαρικό κτίριο των Σερρών πρωτοεμπήκεν ένα αλησιμόνητο απόγευμα της περασμένης εβδομάδος μια Γυναίκα με σχήμα και διαστάσεις υπερφυσικά, με την καλωσύνη στο βλέμμα, μια συμπονετική υπερηφάνεια στην στάσιν, μιαν υψηλή δικαιοσύνη στην πονετική και ανοικτή, το ίδιο σε όλους, παλάμη, εγλύστησεν ελαφρά σαν μια πνοή, αγαθή, ανάμεσα

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΤΟ 1917 ΚΑΙ ΤΟ 1918

εις σκιές ανθρώπων και εις φαντάσματα μαρτύρων, στις λιγιστές μαυροντυμένες γυναίκες και στα λίγα γλωμά παιδάκια που επέζησαν από την φρικτή θεομηνία που εξέσπασεν εις την Ανατολικήν Μακεδονία μας, και τους εμοίρασε το πρώτο υλικό δώρο της, αρραβώνα των απείρων άλλων δώρων της, που τους φέρνει στην αγκαλιά και εις τα στήθη της, ωραίο, λευκό αλεύρι.

Οι μαρτυρικοί αδελφοί μας, που είχαν να ιδούν από μήνας μακρούς το χρώμα του, εδέχθησαν τ' αλεύρι αυτό στην αγκαλιά των, κατάλευκο, ευωδιασμένο, άφθονο. Το έλεγαν «αλευράκι» και είχαν χειρονομίες χαϊδευτικές για το φτωχό σακκουλάκι, μέσα στο οποίον το έκλεισαν.

Τα χέρια των έτρεμαν και τα χείλη των εκινούντο σπασμοδικά, με νευρικήτητα, εις ασυνάρτητες, αλλά τόσον βαθειές, ευγνωμοσύνες για τους Αυτρωτάς των.

Οι Βούλγαροι εμοίρασαν, ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΡΤΙΟΝ, στις Σέρρες, τρία κιλά αλεύρι για κάθε άτομον!

Αυτό ήταν όλο. Έκτοτε οι Έλληνες περιέπεσαν σε φρικτή πείνα.

Μια-μια περνούν τώρα η θλιβερές χαροκαμένες γυναίκες και παίρνουν τ' «αλευράκι» τους.

Ο κ. Μελισουργός, ο δραστήριος και εμπνευσμένος Διευθυντής του υπουργείου της Περιθάλψεως, η ψυχή της σωτηρίας αυτής, παραστέκει στην διανομήν του πρώτου αλεύρου.

Η μεγάλη γαλανή Μητέρα μας τους το δίδει μ' ένα αγαθό χαμόγελο.

Ο δυνατός καλλιτέχνης κ. Κογεβίνας, παρών εις την συγκινητικωτάτην σκηνήν, αποδίδει στο έργον του αυτό ειλικρινέστατα την ιστορικήν αυτήν εικόνα.

Το πρώτο συσσίτιο στις Σέρρες, όπως το αποτύπωσε ο ζωγράφος Λυκούργος Κογεβίνας.

(πηγή: εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ, 02.10.1918)

Βοήθεια έφτασε απ' όλα τα μέρη του κόσμου: ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός έστειλε μεγάλη ποσότητα τροφίμων, υφάσματα και συμπυκνωμένο γάλα· ο Αγγλικός Ερυθρός Σταυρός έστειλε μάλλινα ρούχα και τρόφιμα· η Εταιρία Οίνων και Οινοπνευμάτων πρόσφερε μεγάλη ποσότητα κονιάκ και κρασιού· ο κόμης δε Σαμπάν, διαχειριστής του γαλλικού νοσοκομείου της Λυών, απέστειλε μεγάλη ποσότητα τροφίμων, αλλά και επισκέφτηκε τις Σέρρες αυτοπροσώπως μαζί με τον απεσταλμένο της Αμερικανικής Χριστιανικής Ένωσης Νέων (YMCA), Χέντερσον.

Μεγάλο ενδιαφέρον επέδειξε έμπρακτα ο ποιητής Σπύρος Ματσούκας, ο οποίος επισκέφτηκε την πόλη των Σερρών και στις 24 Σεπτεμβρίου/7 Οκτωβρίου διενήργησε στη Θεσσαλονίκη έρανο για τη συλλογή ρούχων υπέρ των Σερραίων.

Συγκινητική ήταν η προσφορά και των μαθητριών του Ανωτέρου Παρθεναγωγείου της Θεσσαλονίκης, οι οποίες μάζεψαν 800 ζευγάρια κάλτσες, 150 πανωφόρια, 500 ασπρόρουχα, 200 ποδιές και φανέλες, παπούτσια, διάφορα χρήσιμα μικροαντικείμενα (όπως κουβαρίστρες, ψαλίδια, κουμπιά, βελόνες κλπ.) και 100 δραχμές σε μετρητά. Όλα αυτά τα έστειλαν στις Σέρρες στα τέλη Σεπτεμβρίου με τη σύζυγο του Γενικού Διοικητή της Μακεδονίας, Αδοσίδου.

Ποσό 10 έως 12.000 δραχμών διέθεσε υπέρ των παλινοστούντων Σερραίων η κοινότητα Κουλακιάς (σήμερα Χαλάστρα Θεσσαλονίκης), ενώ 3.000 δραχμές συγκέντρωσε η Επιτροπή Εράνων υπό την προεδρεία του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης υπέρ των άπορων μαθητών του Γυμνασίου Σερρών. Διερχόμενος από τις Σέρρες στις αρχές Οκτωβρίου, ο Γάλλος αρχιστράτηγος Ντ' Εσπερέ πρόσφερε με τη σειρά του 2000 δραχμές υπέρ των απόρων της πόλης.

Υπό την εποπτεία της διεύθυνσης Επισιτισμού άρχισε στις 26 Σεπτεμβρίου/9 Οκτωβρίου η λειτουργία λαϊκών συσσιτίων. Την πρώτη μέρα διανεμήθηκαν 400 μερίδες, 1200 μερίδες μοιράστηκαν τη δεύτερη και περίπου 1500 μερίδες την τρίτη. Στα πρώτα έξοδα των συσσιτίων (πριν την οικονομική κάλυψή τους από τη διεύθυνση Επισιτισμού) είχαν συνδράμει η Χ.Α.Ν. της Αθήνας, ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός, το Υ.Μ.Σ.Α. και το γαλλικό νοσοκομείο Θεσσαλονίκης.

Όμως επιτακτική ήταν η ανάγκη του φαγητού και για τους δημοσίους υπαλλήλους, οι οποίοι ξαφνικά βρέθηκαν σ' ένα περιβάλλον αρκετά αντίξοο και με πολλές βασικές ελλείψεις. Τις δυσκολίες, που αυτοί κλήθηκαν ν' αντιμετωπίσουν, περιέγραφε γλαφυρά ένα ρεπορτάζ, που αλιεύσα από τον νεοϋορκέζικο *Εθνικό Κήρυκα* –προφανώς αναδημοσίευση από αθηναϊκή εφημερίδα.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ

Τας πρώτας ημέρας της καταλήψεως των Σερρών εις τον ελάχιστον πληθυσμόν της προσετέθησαν και οι υπάλληλοι των διαφόρων υπηρεσιών οίτινες εστάλησαν εις την Ανατολικήν Μακεδονίαν με πολλὰς οδηγίας και χωρίς... ἄρτον. Και η κρίσιμος στιγμή ήλθεν. Ένα μεσημέρι δεν υπήρχε ψίχουλο για κανένα και οι υπάλληλοι υπό την ηγεσίαν του Νομάρχου κ. Δασίου μετέβησαν εις το φρουραρχείον Σερρών διά να καταταχθούν ως εθελονταί εις το... συσσίτιον του λόχου της φρουράς. Ο φρούραρχος κ. Πάγκαλος και ο υποφρούραρχος κ. Παλίδης μετά πολλούς δισταγμούς εδέχθησαν ν' αποτελέσωμεν και ημείς μέρος της... φαγωσίμου δυνάμεως της φρουράς και προς τούτο εδόθη διαταγή να διανεμίσουν 4 γαλέτες εις κάθε άτομον και από μία κονσέρβα. Ετέθημεν εις την γραμμήν διά την διανομήν του συσσιτίου όπως οι στρατιώται. Μεταξύ των πρώτων διέκρινα τον Νομάρχην κ. Δάσιον αναμένοντα εις στάσιν αγωνιώδη διά την παραλαβήν των τεσσάρων γαλετών, τον κ. Ηλίαν Μελισσουργόν, γενικόν διευθυντήν του υπουργείου της Περιθάλψεως, τον καλλιτέχνην κ. Κογεβίναν, τον γραμματέα του υπουργείου των Εξωτερικών κ. Διαμαντόπουλον, τον τμηματάρχην του Γενικού Λογιστηρίου κ. Κλεόβουλον Σάσιν, τους αντιπροσώπους του τύπου και άλλους ανωτέρους υπαλλήλους. Χρέη

συσσιτάρχου ἔκαμεν ο διευθυντής της Νομαρχίας Σερρών κ. Μπιτσικόκος και είναι αληθές ότι αρκετά καλά τα κατάφερε.

Έτσι η ημέρα εκείνη η αλησιμόνητη, επέρασε με τέσσαρες γαλέτες. Εις το μικρόν καφενείον της Ευαγγελίτσας, μιας Ελληνίδος, η οποία είχε λογισθή από τους Βουλγάρους, κάτω από μίαν λάμπα η οποία ελέγγοτο ότι είχε φως, εδείπνησεν ο κ. Δάσιος με μερικούς υπαλλήλους, με ευθυμίαν αξιοσημείωτον. Οι αντιπρόσωποι του τύπου υπήρξαν ευτυχέστεροι, διότι ο συνάδελφός των κ. Καστρινός, αρχισυντάκτης της εν Θεσσαλονίκη συναδέλφου «Εφημερίς των Βαλκανίων» πιστός εις τας περί Μπολσεβικισμού ιδέας του διένειμεν ό,τι περιείχεν ο πολύτιμος σάκκος του. Η διανομή εγένετο υπό πάσαν εχεμύθειαν διά τον φόβον των... πεινασμένων και υπό την προστασίαν του σκότους.

Διά τους υπαλλήλους εγένετο ιδιαίτερον συσσίτιον και εδίδετο κάθε μεσημέρι εις την Νομαρχίαν μισή κουραμίνα του στρατού. Ένα βράδυ ο Αλβανός μάγειρος είχαν ετοιμάσει κρέας με φασολάκια φρέσκα. Μεγαλείον! Συνεκεντρώθημεν μέσα εις το μικρόν ξενοδοχείον με τα πιάτα στα χέρια κι επεριμέναμεν επί πολλήν ώραν τον κ. Πλαπούταν, υπάλληλον του υπουργείου της Περιθάλψεως διά να δοθή η διαταγή της διανομής. Ο κατάλογος

των τρεφομένων δεν είχε σταλή εκ της Νομαρχίας και η διανομή ανεβάλλετο προς μέγιστον εκνευρισμόν μας. Ο κ. Πλαπούτας μετέβη εις το ασπένοντι του ξενοδοχείου μογειρείον διά να επιθεωρήση το φαγητόν και όταν επρόκειτο να επιστρέψη ο χειμαρρος της πόλεως είχε...

πλημμυρίσει και του ήτο αδύνατον να τον διαπλεύση. Ευτυχώς τον διέπλευσε μετά πολλές παρακλήσεις και ικεσίας ο Αλβανός Χουσεϊν κομίζων ένα τεράστιον λέβητα με την εντολήν να διανεμηθή το φαγητόν άνευ καταλόγου. Η γραφειοκρατία είχεν ηττηθή. [...]

Σταδιακά άρχισε η λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών με πολλές ελλείψεις σε προσωπικό και εγκαταστάσεις, ενώ στις 27 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου ξεκίνησε η επαναλειτουργία του πρώτου σχολείου στις Σέρρες, για ν' ακολουθήσουν και άλλα τις επόμενες μέρες.

Στο μεταξύ, το αμέσως προηγούμενο βράδυ ένα ανακοινωθέν του Ελληνικού Στρατηγείου γνωστοποιούσε ότι «*Τα Ελληνικά στρατεύματα, προελαύνοντα προς ανακατάληψιν της Ανατολικής Μακεδονίας, έφθασαν εις την γραμμήν Σταρτίστα – Βροντού – Πύρνα – Ροδολίβον – Πράβι - Καβάλλα. Η πόλις της Καβάλλας και τα ανωτέρω αναφερόμενα χωρία ευρέθησαν εις την αυτήν με την πόλιν των Σερρών αξιοθρήνητον κατάστασιν, λόγω των ανηκούστων Βουλγαρικών θηριωδιών*».

Και μία μέρα αργότερα: «*Αι στρατιωτικάί αρχαί του Δεμίρ Ισσάρ, εγκατασταθείσαι εκεί, αναφέρουν ότι η ίδια τραγωδία έγινε και εκεί. Οι Βούλγαροι ήρπασαν, εδήωσαν, κατέστρεψαν. Ολόκληρος ο άρρην πληθυσμός μετεφέρθη εις Βουλγαρίαν. Μόνον 1200 κάτοικοι γέροντες και παιδιά ανευρέθησαν, γυμνοί δε, λιμώττοντες και οικτροί*».

Αι αρχαί παρέσχον προχείρως περίθαλψιν. Βροχαί χειμαρρώδεις επέτειναν την δυστυχίαν· έλλειψις των πάντων· στερούμεθα απολύτως συγκοινωνίας. Είμεθα σχεδόν αποκεκλεισμένοι».

Ακολούθησε η έναρξη των εργασιών για την εγκατάσταση πρόχειρης τηλεγραφικής γραμμής από τις Σέρρες προς τη Θεσσαλονίκη, τη Δράμα και το Σιδηρόκαστρο, ενώ διατάχθηκε και η άμεση αποστολή τροχαίου και λοιπού σιδηροδρομικού υλικού για την επισκευή α) της σιδηροδρομικής γραμμής από το Σιδηρόκαστρο μέχρι την Τοπόλιανη και β) της μεγάλης γέφυρας του Στρυμόνα.

Μέχρι το τέλος του μήνα η πόλη των Σερρών άρχισε να βρίσκει κάποιους ρυθμούς. Ο απεσταλμένος της θεσσαλονικιώτικης *Νέας Αλήθειας* έδινε τον τόνο:

Η ΖΩΗ ΕΠΑΝΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ

ΣΕΡΡΑΙ, 30.- (Του απεσταλμένου μας.) Αργά αργά η πόλις αρχίζει ν' αναλαμβάνη.

Διαρκώς καταφθάνουν όσοι φεύγοντες την βουλγαρικήν επιδρομήν είχαν κατορθώσει να καταφύγουν εις Θεσσαλονίκην και τα λοιπά μέρη της Ελλάδος. Αι διεξαγόμενοι κατά τας στημάς της συναντήσεως των γνωστών και οικείων σκηναί είνε συγκλητικώταται. Έχουν όλοι να ειπούν τόσα πράγματα! Και δυστυχώς έχουν όλοι να κλαύσουν απωλείας. Έχασαν συγγενείς, φίλους, περιουσίας, τα πάντα!!

Την ερήμωσιν των πρώτων ημερών μετά την απελευθέρωσιν διαδέχεται τώρα η ζωή. Όχι η ζωή των παλαιών ημερών. Αλλ' οποσδήποτε αισθητή, παρέχουσα την ελπίδα ότι η πόλις, η εξόχως ωραία αλλ' απείρως ατυχής αυτή πόλις ασφαλώς θα συνέλθη. Αργά βεβαίως. Διότι αι πληγαί αυτής είνε βαθύτατοι, η δ' αποθεραπεία των θ' απαιτήση χρόνον μακρόν. Η μέριμνα όμως της Κυβερνήσεως αφ' ενός και η ιδιωτική πρωτοβουλία, της οποίας η δραστηριότης είνε ωμολογημένη, θα συντελέσουν να έχωμεν εντός ολίγων ετών μίαν νέαν πόλιν, ίσως πολύ καλυτέραν από άλλοτε.

- Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Αι δημόσια υπηρεσίαι έχουν ήδη αρχίση την λειτουργίαν των. Όλα βέβαια γίνονται εκ των ενόντων. Υπάρχει όμως διοικήσις, της οποίας η ευεργετική επίδρασις είνε λίαν αισθητή εις όλους. Και τούτο δεν είνε καθόλου ολίγον, προκειμένου διά την πόλιν ταύτην, εις την οποίαν επί δύο και πλέον έτη δεν υπήρχεν ούτε ίχνος διοικήσεως και όπου όλα εγίνοντο τυχαίως, αν δεν εγίνοντο κατά την θέλησιν και τας διαταγάς βουλγάρων στρατιωτών από

του φρουράρχου των μέχρι των απλών στρατιωτών, των οποίων η αθωότερα εκδήλωσις του διοικητικού πνεύματος διετρανώθη εις την κατόργησιν του δικαιώματος της ιδιοκτησίας επί παντός πράγματος.

Ως προς την διοίκησιν οι Σερραίοι είνε πολύ ευτυχείς, διότι έχουν ένα Νομόρχην όπως ο κ. Δάσιος με μακράν διοικητικήν πείραν, με αντίληψιν ευρείαν, με προσόντα επί των οποίων δύνανται να βασισθούν όλοι αι προσπάθειαι της Κυβερνήσεως και των ιδιωτών προς αναζωογόνησιν της κατακουρσευθείσης πόλεως. Δήμαρχος, ως γνωστόν, διωρίσθη και πάλιν ο πρώην τοιούτος Ακμήλ βέης, του οποίου η ιδιαίτερα αγάπη προς την πόλιν είνε προ πολλού αναγνωρισμένη.

- Η ΑΓΟΡΑ

Αραιά αραιά ανοίγουν μερικά μικρομαγαζάκια. Γίνονται πρόχειροι διορθώσεις και εκθέτονται προς πώλησιν μερικά μικροπράγματα. Σαρδέλλες, ρέγγες, καπνά, τσιγαρόχαρτα, σύκα, γραφικά είδη κτλ. Δύο τρία καφφερεία πολούν καφφέ και ούζο. Σερβίρουν γυναίκες. Αυτό άλλως τε εγίνετο και επί βουλγαροκρατίας, οπότε, μετά την εκτόπισιν των ανδρών, αι γυναίκες ανέλαβον την διεύθυνσιν των καταστημάτων όσων έμειναν ανοικτά και επωλούσαν ό,τι ευρίσκετο εις την πόλιν προς πώλησιν. Εις τον καιρόν μάλιστα της πείνης γυναίκες και κορίτσια εξέθετον και επωλούσαν της προίκες των για να προμηθευθούν ένα κομμάτι ψωμί!! Έγινε κατορθωτόν να φθάση μικρά ποσότης ελαίου, η οποία εγινε άναρπαστος. Με την ευκαιρίαν αυτήν ήνοιξαν και δύο μαγειρεία αρβανίτικα. Μαγειρεύουν λαχανικά, ευτυχώς αφθονούντα, με λάδι. Εις ένα δε εξ αυτών θεάθη και

χαλβάς με σμιγδόλι.

Χθες διά πρώτην φοράν από αμνημονεύτων μηνών εκφρεμάσθη εις το τσιγγέλι ενός κρεοπωλείου το πρώτο αρνί. Επωλήθη επί τη βάσει διατιμήσεως, η οποία ήρχισε την δράσιν της και εδώ και ως βλέπετε πολύ γρήγορα, αντί δραχμών 8 την οκάν. Το γεγονός εσημείωσεν εποχήν και πρωτοφανή συνωστισμόν εις το κρεοπωλείον ώστε εδέησε να τεθούν χωροφύλακες προς τήρησιν της τάξεως.

Μερικά λαχανοπωλεία, δύο τρία μπαλωματάδικα, ένα πεταλωτήριο συμπληρώνουν την όψιν της αγοράς των Σερρών, όπως είνε σήμεραν.

- ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΙΘΡΟΝ

Κατ' αυτὰς ήλθον πλείστοι κάτοικοι εκ της περιφερείας Σερρών διά πρώτην φοράν επικοινωνούντες ελευθέρως με την πρωτεύουσαν. Όπως διηγούνται και εκεί

διεπράχθησαν υπό των Βουλγάρων αληθινά όργια. Εις τα χωρία ανατολικώς των Σερρών, τα λεγόμενα Νταρνακοχώρια, οι άρρενες εξετοπίσθησαν, τα δε γυναικόπουδα υπέφεραν τα πάνδεινα. Εκεί μάλιστα πολλάί γυναίκες υπέστησαν και το εξής εξευτελισκόν: Οι Βούλγαροι, προφασιζόμενοι ότι λαμβάνουσι μέτρα κατά του εξανθηματικού τύφου απειλίλωναν όλων των τριχόν τας γυναίκας, αι οποίαι εχαρακτηρίζοντο ως δήθεν ύποπτοι ασθενείας και διεπομπεύοντο, καθόσον το πράγμα εγένετο δημοσία!!

Μόνον από την πείναν δεν υπέφεραν πολύ οι κάτοικοι των χωρίων τούτων. Τοις επιτρέπετο να καλλιεργούν τα χωράφια των και να κρατούν μέρος της εσοδείας, αφού το πλείστον κατέσχετο υπό των Βουλγάρων χωρίς πληρωμήν και χωρίς «ράσπισκαν».

- Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1918

-- Στις αρχές Οκτωβρίου άρχισε η λειτουργία συσσιτίων και στο Σιδηρόκαστρο. Ανώτερος υπάλληλος του υπουργείου Γεωργίας στάλθηκε στην πεδιάδα των Σερρών προκειμένου να μελετήσει την κατάσταση της περιοχής και να εισηγηθεί τ' αναγκαία μέτρα για την επανακαλλιέργεια των χωραφιών.

-- Στις 6/19 Οκτωβρίου η υπηρεσία επισιτισμού Θεσσαλονίκης απέστειλε στις Σέρρες 30.000 οκάδες σιτάρι, 14 κάρα με ζάχαρη, ξυλεία, ρούχα, τσιμέντο κλπ.

-- Την ίδια περίοδο έφθασε στην περιοχή επιτροπή του Ελβετικού Ερυθρού Σταυρού για να εξακριβώσει τα βουλγαρικά όργια στην ανατολική Μακεδονία, όπως επίσης ο αρχιεπίσκοπος του Λονδίνου, Άρθουρ Φόλι (Arthur Foley Winnington-Ingram) αφενός για να ευλογήσει τα βρετανικά στρατεύματα και αφετέρου για να εξακριβώσει τις καταγγελίες.

Ο αντιπρόεδρος της Διεθνής Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, Φερριέρ, με δηλώσεις του σε δημοσιογράφους στη Θεσσαλονίκη στις 16/29 Οκτωβρίου 1918 επιβεβαίωσε τις καταγγελίες των Σερραίων:

«[...] Κατά την τελευταία τους περιοδεία στη Μακεδονία μέσω Δεμίρ Ισσάρ, Σερρών, Δράμας και Καβάλας οι αντιπρόσωποι αντιλήφθηκαν πόσο υπέφεραν οι πληθυσμοί αυτοί και πόσο επείγουσα είναι η ανάγκη της παροχής βοήθειας σ' αυτούς.

Πολλές πόλεις είναι κατεστραμμένες είτε τελείως είτε και εν μέρει. Χωριά εξαφανίστηκαν, ο εχθρός παρέλαβε τα άλογα και τα ζώα, δεν άφησε δε ούτε τα έπιπλα των κατοικιών. Οι Σέρρες ιδιαίτερα μας προξένησαν βαθύτατη εντύπωση. Ακούσαμε τις διηγήσεις των γυναικών και των κοριτσιών, οι οποίες υποβάλλονταν στα πλέον βαριά έργα ή και στις πλέον επαίσχυντες ταπεινώσεις. Αναμφίβολα κατά τη σύντομη επίσκεψή μας δεν μπορέσαμε να εκτιμήσουμε τη σκληρή πραγματικότητα σε όλη της την έκταση, τον Γολγοθά του δυστυχημένου αυτού πληθυσμού της ανατολικής Μακεδονίας, που αποδεκατίστηκε από τις εκτοπίσεις, τις στερήσεις και τις ασθένειες. Εκείνο όμως το οποίο μπορέσαμε να δούμε, αρκεί για να μας πείσει ότι η παροχή βοήθειας επείγει –και μάλιστα πριν το χειμώνα– για να εγκατασταθούν, να τραφούν και να ντυθούν αυτοί οι δυστυχημένοι και ν' αποκατασταθούν κατά το δυνατό οι λεηλατημένες από τους Βούλγαρους εστίες τους».

-- Δραματική ήταν η εικόνα που μετέφερε ο διευθυντής του Εποικισμού, Καναγκίνης, σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Μακεδονία*: Περίπου 100 χωριά του νομού Σερρών βρέθηκαν κατεστραμμένα, ο δε αγροτικός πληθυσμός στερείτο όχι μόνο χρημάτων, αλλά και επαρκών γεωργικών μέσων, εργαλείων, σποράς και κυρίως ζώων, τα οποία ήταν και το πιο δύσκολο ν' αναπληρωθούν.

Για παράδειγμα στο χωριό Κιούπκιοϊ (σήμερα Πρώτη), στο οποίο παλιότερα υπήρχαν 8000 πρόβατα, δεν είχε απομείνει ούτε ένα, από τα 300 δε ζεύγη αρσενίων ζώων είχαν απομείνει τα 40. Αντίστοιχα στην περιοχή του Ροδολίβους και των γύρω χωριών από τα 20.000 αιγοπρόβατα δεν υπήρχε πλέον ούτε ένα. Εξάλλου οικιστικό πρόβλημα διαπιστώθηκε σε πολλά χωριά της περιοχής του Παγγαίου, όπως στα Λακκοβίκια, στο Σέμαλτο, στην Προβίστα κ.ά.

-- Από συναδελφική αλληλεγγύη, ο Γεωργικός Συνεταιρισμός Καπουτζήδων της Θεσσαλονίκης απέστειλε στη Γενική Διοίκηση το ποσό των 950 δραχμών υπέρ των γεωργών της ανατολικής Μακεδονίας και από τα χρήματα αυτά αγοράστηκαν μεταξύ άλλων οκτώ σιδερένια άροτρα για τους αγρότες των Σερρών.

-- Σταδιακά οι όμηροι επέστρεφαν ταλαιπωρημένοι στις κατεστραμμένες εστίες τους. Σε ανταπόκρισή του ο δημοσιογράφος Μιχαήλ Ροδάς, απεσταλμένος της *Πατρίδος*, περιέγραψε μια εικόνα από την επιστροφή των αιχμαλώτων:

«[...] Μ' ένα άλογο επέρασα τον κάμπο Σερρών-Δεμίρ Ισσάρ και σε κάθε βήμα του λασπωμένου δρόμου έβλεπα χλωμούς και σκελετώδεις νέους και γέροντες να επιστρέφουν εις τας πόλεις και τα χωριά των. Δεν φέρουν τίποτε άλλο μαζί των παρά την σκληράν ανάμνησιν των καταναγκαστικών έργων. Αντί υποδημάτων έχουν τυλίξει τα πόδια των με πανιά από σάκκους. Νομίζει κανείς ότι μόλις εβγήκαν από τα ανήλια κάτεργα και ότι επί πολλά χρόνια ανέπνευσαν την μούχλαν και την βρωμερή υγρασία. Δεν οδοιπορούν. Σύρονται σχεδόν αργά-αργά επάνω στον βροχοδαρμένο δρόμο. Είναι οι περισσότεροι από το Παγγαίον. Ερείπια αυτοί, πηγαίνουν να εύρουν νέα ερείπια και νέους σκελετούς. Βλέπουν από μακριά τον μεγάλον μαύρον όγκον του Παγγαίου και κάμινουν τον σταυρόν των. Τον ζαναβλέπουν γιγάντειον, ανέφελον,

υπό την Ελληνικήν κυριαρχίαν. Εις ένα γεροντάκι, που μόλις εσύρετο, είπα:

- Ξανακυρίζεις στο Παγγαίον;

- Ναι, μου απήντησε χωρίς να με κυτάξει. Πηγαίνω ν' αφήσω τα κόκκαλα που μου απέμειναν!

Με τα ολίγα του άτονα λόγια είπε την τραγικωτάτη ζωή που πέρασε στα χαρακώματα της Γευγελής. Εμπρός στο Δεμίρ Ισσάρ ένας όμιλος επιστρεφόντων περιμένει να έλθουν και οι συμπατριώται των που χτυπούσαν πέτρες στη Στρώμνιτσα, στον Περλεπέ, στη Ραδοβίστα, στο Χούδοβον. Είναι αι τραγικά συναντήσεις που γίνονται έπειτα από την μαρτυρικήν κόλασιν των καταναγκαστικών έργων. Και τώρα φεύγουν σγά-σγά προς την πεδιάδα των Σερρών με την βεβαιότητα, ότι θα εύρουν το σπίτι ρημοαγμένο και την οικογένειάν των εις το νεκροταφείον.».

εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ, 13.10.1918

Όμιλος απελευθερωθέντων Έλλήνων της βασανισμένης Μακεδονίας, τους οποίους οι Βούλγαροι είχαν υποχρεώσει να εργάζονται εις τα χαρακώματα, και δέν τους έδιδαν πολλές φορές ούτε ψωμί.
(Φωτογραφία του κ. Λυκ. Κογεβίνα)

Υπήρχαν όμως και τα τραγικά παιχνίδια της ζωής. Γύρω στις 10 Οκτωβρίου στο 12ο χιλιόμετρο της οδού Θεσσαλονίκης Σερρών βρέθηκε το πτώμα του Λάμπρου Μπούδα από το Ροδολίβος, ο οποίος διαπιστώθηκε ότι στα χρόνια της Κατοχής είχε συλληφθεί ως όμηρος από τους Βούλγαρους και πιθανόν επέστρεφε στις Σέρρες, όμως κάποιο δυστύχημα του στέρησε τη χαρά αυτή.

-- Στις 4/17 Οκτωβρίου αναχώρησε για τις Σέρρες ο επίσκοπος Καμπανίας Διόδωρος, ο οποίος είχε οριστεί επόπτης της χηρεύουσας μητρόπολης Σερρών. Ποιος όμως θα εκλεγόταν νέος μητροπολίτης;

Αρχικά στον τύπο διέρρευσε το όνομα του επισκόπου Σταυρουπόλεως και μάλιστα η διαρροή αυτή ήταν αρκετή για να γίνει μια πρώτη συζήτηση στο Εκκλησιαστικό Αρχιερατικό Συμβούλιο στη συνεδρίαση της 13/26 Νοεμβρίου σχετικά με την τέλεση μνημοσύνου υπέρ του κυρού Αποστόλου –αν δεν ελήφθη οριστική απόφαση ήταν γιατί αναμενόταν η έκδοση του οικείου βασιλικού διατάγματος.

Ωστόσο λίγες μέρες αργότερα έγινε γνωστό («εξ ιδιογράφου επιστολής του Μητροπολίτου Σερρών Χριστοφόρου προς τον Μητροπολίτην Θεσ/κης») κατά τη διατύπωση του εκκλησιαστικού περιοδικού *Γρηγόριος ο Παλαμάς*) ότι στην πραγματικότητα μητροπολίτης Σερρών είχε εκλεγεί ο τέως αρχιερατικός προϊστάμενος Σταυροδρομίου Χριστόφορος Κνήτης και μάλιστα ότι η εκλογή του είχε γίνει το 1917, αλλά για κάποιο λόγο κανείς δεν την είχε μάθει. Ακόμη και στην ιδιαίτερη πατρίδα του νέου μητροπολίτη, τη Σάμο, πολλοί αιφνιδιάστηκαν από την είδηση, καθώς πίστευαν ότι εκείνος είχε απαχθεί με άλλους κληρικούς στη Σόφια!

Αυτή η μυστικότητα της εκλογής σε συνδυασμό με την ανάγκη επιβεβαίωσης της ημερομηνίας διεξαγωγής της (δεδομένου ότι αφενός η εκλογή του μητροπολίτη Σερρών, όπως και των υπολοίπων νέων χωρών, διεξαγόταν από την Ιερά Σύνοδο του Πατριαρχείου, για την οποία ήταν απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη νόμιμης σύνθεσης, και αφετέρου τον Οκτώβριο του 1918 είχε παραιτηθεί ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γερμανός Ε΄) συν ένα αδιευκρίνιστο ζήτημα νομικής φύσης, που θ' ανέκυπτε την επόμενη χρονιά, καθυστέρησαν κατά πολύ την οριστική άφιξη του Χριστόφορου Κνήτη στις Σέρρες.

-- Στις 25 Οκτωβρίου/7 Νοεμβρίου, ώρα 2μ.μ., στην πλατεία του άλλοτε 16ου Συντάγματος Πεζικού έξω από την πόλη των Σερρών έγινε η απονομή αγγλικών παρασήμων από τον στρατηγό Φερ-Χολ στους αξιωματικούς και οπλίτες της Μεραρχίας Σερρών για την απaráμιλλη αυτοθυσία και γενναιότητα που είχαν επιδείξει στη μάχη της Δοϊράνης στις 5 και 6 Σεπτεμβρίου.

Τα ονόματα των παρασημοφορηθέντων ήταν τα εξής: ο διοικητής του 1ου Συντάγματος Σερρών Αθανάσιος Μάρκου· οι αντισυνταγματάρχες του 2ου και του 3ου Συντάγματος Αρ. Παπαδάτος και Λιάσκας· ο επιτελάρχης της Μεραρχίας Σερρών Γ. Αφθονίδης· ο ταγματάρχης Γεώργ. Μελάς· οι λοχαγοί Β. Ντερτιλής, Ιωάν. Ριζοδήμος και Θεοδοσίου· οι ανθυπολοχαγοί Αργυριάδης και Κουκουνάκης· οι λοχίες Δημ. Παφλιώτης, Σπηλιόπουλος, Αθανασόπουλος, Κοσμαδάκης και Μπουρνέλης· ο δεκανέας Νίκας· οι στρατιώτες Βουζαλίδης, Χαλκιάς, Χρυσόφορος, Δεληγιάννης, Παγώνης, Κάλφας, Μπαρμπούνης και Παπαγρηγορίου.

Μ' αυτήν την ευκαιρία θεωρώ σημαντικό να καταγραφούν και τα ονόματα όσων Σερραίων έλαβαν μέρος στη μάχη της Δοϊράνης και συνέβαλαν στην ιστορική αυτή νίκη του ελληνικού στρατού προσφέροντας την ίδια τους τη ζωή:

από το 1ο σύνταγμα Μεραρχίας Σερρών: ανθυπασπιστής Απόστολος Ζώγας·

από το 2ο σύνταγμα: στρατιώτες Βασ. Ξυδάς, Νικόλαος Σαπουντζής· λοχίας Θεολ. Θεολόγου·

από το 3ο σύνταγμα: στρατιώτες Αστέριος Πασαλής, Κωνσταντίνος Πάλας.

Εξάλλου στη μάχη της Δοϊράνης τραυματίστηκε και ο Σερραίος ανθυπασπιστής Αθανάσιος Αθανασιάδης του 2ου συντάγματος.

-- Τον Νοέμβριο έφτασαν στις Σέρρες και τις άλλες πόλεις της ανατολικής Μακεδονίας ομάδες προσκόπων από τη Θεσσαλονίκη, για να βοηθήσουν στο έργο της περίθαλψης των απόρων και των παλιννοστούντων. Στο πλαίσιο αυτό, στο Ρούπελ ιδρύθηκε σταθμός βοηθειών για όσους ομογενείς επανέρχονταν από τη Βουλγαρία (περίπου 500 ανά διήμερο).

-- Έως τις 14/27 Νοεμβρίου αποκαταστάθηκε η σιδηροδρομική συγκοινωνία των Σερρών με τη Δράμα.

-- Στις 18 Νοεμβρίου/1 Δεκεμβρίου στην πόλη των Σερρών διοργανώθηκε συλλαλητήριο αποδοκιμασίας των βουλγαρικών οργίων και εγκρίθηκε σχετικό ψήφισμα απευθυνόμενο στους πολιτισμένους λαούς της Ευρώπης.

-- Στα μέσα Νοεμβρίου ιδρύθηκε λέσχη του κόμματος των Φιλελευθέρων στις Σέρρες. Πρόεδρος εξελέγη ο δικηγόρος Στέργιος Παντόπουλος, αντιπρόεδρος ο γιατρός Ι. Δούμπας, ταμίας ο φαρμακοποιός Π. Αδαμίδης και σύμβουλοι οι Κ. Χρυσάφης, Σωτήρης Μασιαλάς και Ξενοφών Σγουρός.

-- *«Καθημερινώς καταφθάνουν εις αξιοθρήνητον κατάστασιν εκ διαφόρων της Βουλγαρίας μερών οι εκπατρισθέντες»,* έγραφε στην από 22 Νοεμβρίου ανταπόκρισή του ο απεσταλμένος της *Νέας Αλήθειας*. *«Η νομαρχία και το δημαρχείον από πρωίας μέχρι νυκτός σχεδόν πολιορκούνται από τας δυστυχείς αυτάς υπάρξεις, εις τα πρόσωπα των οποίων κυριαρχεί κυριολεκτικώς η απόγνωσις»,* όμως *«η περίθαλψις δυστυχώς ελλείπει επαρκών μέσων αδυνατεί ν' ανταποκριθή εις τας πολλαπλάς ανάγκας»* των ταλαιπωρημένων αυτών ανθρώπων, στους οποίους δίνονταν ως βοήθημα 4-10 δραχμές και 150 δράμια ψωμί ανά άτομο – ή τουλάχιστον αυτή ήταν η πρόθεση, καθώς η συνεχής ροή νέων εκπατρισθέντων σε συνδυασμό με τον πολύ μικρό αριθμό φούρνων δυσχέραινε την επαρκή τροφοδότησή τους.

Τις επόμενες ημέρες ανώτερος Βρετανός αξιωματικός έστειλε επιστολή στον διοικητή της Μεραρχίας Σερρών, Ζυμβρακάκη, επισημαίνοντας τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης πολλών αιχμαλώτων που επέστρεφαν στις Σέρρες και έμεναν εγκαταλελειμμένοι, ρακένδυτοι, άσιτοι και άστεγοι, πρακτικά συντηρούμενοι μόνο χάρις στις προσπάθειες του προαναφερθέντος αξιωματικού για τη διευκόλυνση της μεταφοράς και της χορήγησης τροφίμων, τα οποία ο ίδιος αγόραζε μετά από έρανο μεταξύ των συμπατριωτών του.

Από την άλλη, στη Βουλγαρία εξακολουθούσαν να βρίσκονται πολλοί ομογενείς υπό άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Επιστολή Έλληνα της Σόφιας προς τον καθηγητή Αναστάσιο Γαλδέμη τον ενημέρωνε ότι στην Πλεύνα υπήρχαν αρκετοί υπέργηροι (όπως η οικογένεια του Στράκη, δασκάλου στο παρθεναγωγείο των Σερρών), οι οποίοι υπέφεραν από χρηματική καχεξία.

-- Στις 25 Νοεμβρίου/8 Δεκεμβρίου στο ναό της Ευαγγελίστριας στην Κάτω Τζουμαγιά τελέστηκε μνημόσυνο υπέρ των κατοίκων της ερειπωμένης κομόπολης, οι οποίοι είχαν πεθάνει εξαιτίας των κακώσεων και των στερήσεων.

-- Στις Σέρρες βρέθηκε τις επόμενες μέρες ο πρόξενος της Ολλανδίας στη Σόφια μαζί με μέλη της ολλανδοελβετικής επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού.

-- Εβδομήντα σάκοι με καφέ και άλλα τρόφιμα στάλθηκαν από τη Θεσσαλονίκη στις Σέρρες την τελευταία μέρα του Νοεμβρίου.

-- Στις αρχές Δεκεμβρίου σημειώθηκε μικρής έκτασης ελληνοβουλγαρική συμπλοκή κοντά στο χωριό Κρούσοβο (σήμερα Αχλαδοχώρι).

-- Στις 3/16 Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκε νέο ογκώδες συλλαλητήριο διαμαρτυρίας στην πλατεία Συντριβανίου της πόλης των Σερρών κατά των βουλγαρικών ωμοτήτων. Τον λόγο έλαβαν ο πρόεδρος του συλλόγου Φιλελευθέρων, Παντόπουλος, και ο βουλευτής Σερρών και δικηγόρος Θ. Τικόπουλος.

Στο ψήφισμα που υιοθετήθηκε, απευθυνόμενο στις ξένες δυνάμεις, οι Σερραίοι ζητούσαν: α) την απόδοση στις ελληνικές κοινότητες της Βουλγαρίας των σχολείων, των ναών και των περιουσιών που είχαν διαρπαγεί από το βουλγαρικό κράτος· β) την αναγνώριση του δικαιώματος της ελεύθερης ζωής και ανάπτυξης των ελληνικών πληθυσμών της Βουλγαρίας· γ) τον εξαναγκασμό της Βουλγαρίας στην καταβολή αποζημίωσης για τις γενόμενες καταστροφές της Ανατολικής Μακεδονίας· δ) την ποινική τιμωρία των δραστών σε δολοφονίες Ελλήνων και ε) την απόδοση ελευθερίας στη Θράκη και τη Μικρά Ασία, καθώς και την ένωσή τους με την Ελλάδα.

-- Στις 6/19 Δεκεμβρίου παραλήφθηκαν στη Θεσσαλονίκη 200 άροτρα και χιλιάδες οκάδες σίτου για σπορά, που με την «πρώτη ευκαιρία» επρόκειτο να σταλούν στις Σέρρες (ενδεχομένως με τελικό προορισμό και άλλες περιοχές της ανατολικής Μακεδονίας).

-- Όπως διαβάζουμε στην εφημερίδα *Μακεδονία* στις 09.12.1918, στο χωριό Φράσταινα δύο παιδιά, ο Ηλίας Φιλίππου και ο Σταύρος Συμεών έπαιζαν ανάβο-

ντας φωτιά κοντά σε μια εγκαταλελειμμένη οβίδα, η οποία εξερράγη τραυματίζοντας σοβαρά τον πρώτο και σκοτώνοντας τον δεύτερο. Αντίστοιχα τραγικά περιστατικά θα εκδηλώνονταν και σε άλλα χωριά για αρκετά χρόνια ακόμη.

-- Μέχρι τα μέσα του μήνα άρχισαν οι εγγραφές στο γυμνάσιο Σερρών.

Τα μαθήματα του δημοτικού είχαν αρχίσει αρκετές εβδομάδες νωρίτερα, γίνονταν όμως υπό αντίξοες συνθήκες σε δύο υπόγεια του άλλοτε ξενοδοχείου «Βυζάντιον» χωρίς παράθυρα, χωρίς θρανία και με καρέκλες που δεν επαρκούσαν για όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες – ακόμη και ο δάσκαλος στεκόταν όρθιος. Συνέβαινε όμως το εξής παράδοξο: ενώ οι πρωινές τάξεις ήταν γεμάτες, μετά το μεσημέρι ο αριθμός των μαθητών αραιώνει κατά πολύ. Γιατί συνέβαινε αυτό; Μετά τη μεσημεριανή διανομή του συσσιτίου τα περισσότερα παιδιά αδιαφορούσαν για τα μαθήματα, ενώ ρόλο έπαιζε προφανώς και το αντικίνητρο της έλλειψης θέρμανσης και παραθύρων κατά τις πιο κρύες ώρες της μέρας.

-- Τις «θερμές ευχαριστίες» και τη «βαθιά ευγνωμοσύνη» των κατοίκων των χωριών Ροδολίβος, Λακκοβίκια και Κιούπ-κιοϊ προς τους αντιπροσώπους του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού (αναφέροντας ονομαστικά τους Μπλάγκεν, Στηλ, Μίλλερ και Τάιλορ) εξέφρασαν τρεις κάτοικοι της περιοχής, οι Ιωάννης Ζαρκηνός, Κωνσταντίνος Γοργίας και Γεώργιος Αβτζής μέσω της εφημερίδας *Μακεδονία* στις 13.12.1918.

-- Πανηγυρικός ήταν ο εορτασμός του αγίου Ελευθερίου, το όνομα του οποίου έφερε ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, σε πολλά μέρη της Ελλάδας, όπως και στο Σιδηρόκαστρο. Πέρα από τη δοξολογία, στην οποία παρέστησαν ο μέραρχος Σπηλιάδης, ο υποδιοικητής Παπαδάτος, ο μουφτής, οι κυρίες του Ερυθρού Σταυρού κλπ. χοροστατούντος του μητροπολίτη Μελενίκου, η μουσική της Μεραχίας Κρήτης έδωσε υπαίθρια συναυλία στην πλατεία της πόλης, ενώ το απόγευμα δόθηκε θεατρική παράσταση από όμιλο στρατιωτών (με τη σύμπραξη και της στρατιωτικής μουσικής) υπέρ των ομήρων.

-- Στις 17/30 Δεκεμβρίου έφυγε από την ζωή ο Γεώργιος Δ. Αλεξανδρίδης, αδερφός του βουλευτή Ιωάννη και του γιατρού Κάρολου Αλεξανδρίδη.

-- Στις 20 Δεκεμβρίου/2 Ιανουαρίου με το ατμόπλοιο «Ζάκυνθος» έφτασαν από τον Πειραιά στη Θεσσαλονίκη 1700 σάκοι σίτου για σπορά και 400 άροτρα, με σκοπό την αποστολή τους στις Σέρρες για διανομή στον γεωργικό πληθυσμό.

- Οι εντυπώσεις της Πηνελόπης Δέλτα

Στην περιοχή των Σερρών βρέθηκε η Πηνελόπη Δέλτα τον Οκτώβριο συνδράμοντας την προσπάθεια του Ερυθρού Σταυρού. Στην ιδιωτική της αλληλογραφία περιέγραψε τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε η συσταθείσα επιτροπή, ενώ παράλληλα έδινε κάποιες πληροφορίες από την καθημερινότητα στην περιοχή:

ΣΕΡΡΕΣ, 20 Οκτωβρίου 1918.

... Φεύγουμε για την Τοπόλιανη και από κει για το Οξιλάρ, όπου θα στήσουμε δύο σκηνές νοσοκομειακές και απολυμαντήριο για τους επανερχομένους. Θα αρχίσουμε συσσώτιο και θα κάνουμε φούρνο για ψωμιά· όλα αυτά χωρίς να ζητήσουμε βοήθεια από της Αρχές, που αδυνατούν να μας βοηθήσουν. Πρόκειται ν' ανοίξη τώρα εδώ η δεσποινίς Λαδά το ορφανοτροφείο που σύστησε η κυρία Αδοσίδη στο πρώτο της ταξίδι· φέρνουμε ενδύματα, κρεββάτια και άλλα είδη για 50 παιδιά και έχουμε αιτήσεις για 400!!!

Θέλουμε ν' ανοίξουμε κι ένα χάνι, όπου να στεγάζονται οι εντελώς άποροι, ως που να βρουν κάποιο πόρο ζωής και κατοικία. Δουλειά βρίσκουν όλοι. Οι Άγγλοι παίρνουν όσους παρουσιάζονται για επισκευή δρόμων, και μεις, στο εργαστήριο, που και αυτό το σύστησε η κυρία Αδοσίδη, δίνουμε ράψιμο και πλέξιμο σ' όλες της γυναίκες. Δεύτερο χάνι θέλουμε ν' ανοίξουμε στη Δράμα και τρίτο στην Καβάλλα, όπου να στεγάζονται μια-δυο νύχτες όσοι περνώντας από κει πηγαίνουν στα χωριά τους· όλα αυτά χωρίς να μας συνδράμουν· τα θεωρούμε όμως α. π. α. ρ. α. ί. τ. η. τ. α.

... Μας έδωσαν στη Θεσσαλονίκη χρήματα, 9.000 δρ. από τη στρατιωτική συναυλία που διοργάνωσε θαυμάσια ο κ. Καλομοίρης και 20.000 που μας έστειλε η επιτροπή των εράνων από τας Αθήνας. Αυτά όμως δεν αρκούν· χρειαζόμαστε χρήματα πολλά ν' αγοράσουμε τρόφιμα, ψωμί, ρουχισμό και να τα μοιράζουμε δωρεάν.

Οι Ελβετοί του Ερυθρού Σταυρού, που γύρισαν προχθές από τη Σόφια ερχόμενοι στη Θεσσαλονίκη, μας προανήγγειλαν 18.000 ψυχές που φθάνουν σήμερα-αύριο μέσον Οξιλάρ. Δυστυχώς, είμαστε εντελώς ανετοιμάστοι να δεχθούμε τους παλιννοστούντας και να τους συνδράμουμε και υστερούμε θλιβερά απέναντι των ξένων, που αμέσως έτρεξαν κ' έδωσαν βοηθήματα. Είνε αποθαρρυντική η δική μας η έλλειψη οργάνωσης. Η συγκοινωνίες είναι τόσο δύσκολες, που ο Γεν. Διοικητής κ. Ρακτιβάν μας έλεγε πως βρίσκεται σαν αποκλεισμένος, δεν μπορεί να συνεννοηθή με τας Αθήνας, τα τηλεγραφήματά του μένουν χωρίς απάντησι. Αυτοκίνητο δεν μπόρεσε ακόμα ν' αποκτήσει, αν και ζήτησε επανειλημμένως κ' εν τούτοις του είναι απαραίτητο.

Το δικό μας αυτοκίνητο, που με κόπο και μόχθο μας έφερε ως εδώ, έσπασε. Άλλως τε, το είχαμε για να μας πάγη μόνο ως την Τοπόλιανη· περιμένομε να δούμε αν μπορούν να το διορθώσουν και να φύγουμε. Αν είναι δυνατόν, στείλτε μας ένα· για τη δουλειά μας είναι απαραίτητο. Και χρήματα, χρήματα, χρήματα!!! Στην νομαρχία σήμερα είδα τον κ.

Α. Καραπάνο, βουλευτή· έρχεται στις Αθήνας και θα σας τα πη εκείνος, θα σας εκθέση τη φοβερή κατάστασι των παλινοστούντων, που φθάνουν γυμνοί, άρρωστοι, πεινασμένοι, εξαντλημένοι τόσο, που η βοήθεια φθάνει συχνά πολύ αργά. Προχθές, στη Θεσσαλονίκη, ένας σύρθηκε από το σταθμό ως το Διοικητήριο κ' εκεί σαν έφθασε ζαπλώθηκε στο πρώτο σκολοπάτι και ξεψύχησε. Δυστυχώς, δεν είνε μοναδική περίπτωσης.

Χθες βράδυ επιχειρήσαμε, η κ. Αδοσίδη κ' εγώ, αφού αφήσαμε τη δεσποινίδα Λαδά να διοργανώση το Ορφανοτροφείο, να πάμε με το ξεχαρβαλωμένο μας αυτοκίνητο, χωρίς ασετυλίνη, στην Τοπόλιανη, όπου ελπίζαμε να φθάσουμε εγκαίρως και να μάθουμε πότε την επαύριο έφευγε το τραίνο για τη Δράμα και πάλι να γυρίσωμε. Αλλά, μόλις περάσαμε το ποτάμι, έσπασε το αυτοκίνητο κ' έσβυσαν τα φανάρια μας. Ευτυχώς αυτό συνέβηκε έξω από της Σέρρες και όχι μακρύτερα. Κακήν κακώς γυρίσαμε πίσω και κοιμηθήκαμε στις Σέρρες. Ήταν η πρώτη Σπαρτιατική νύχτα, μα την περάσαμε με κέφι. Στήσαμε τα τρία στρατιωτικά μας κρεββάτια πλάγι-πλάγι· μα χωρίς στρώμα δε ζεσταίνεσαι και το κρύο ήταν γερό. Κοιμηθήκαμε λίγο, μα γελάσαμε πολύ, τόσο που η δεσποινίς Λαδά που είχε στρώμα, η τυχερή! και ζεστάθηκε και κοιμήθηκε, ζυπνούσε κάθε λίγο από τα πνηγμένα μας γέλια. Αυτά έχει ο πόλεμος· μα κάνεις κέφι και Άγιος ο Θεός· δεν είνε και τόσο τρομερό. Μην ανησυχείς αν αργήσης να λάβης γράμμα μου, γιατί δεν ξέρω από πού θα σου ζαναγράψω ούτε με τι μέσον.

ΤΟΠΟΛΙΑΝΗ, 21 Οκτωβρίου 1918.

Σου γράφω στο γόνατο, καθισμένη στο στρατιωτικό μου κρεββάτι, σε μια μπαράκα ζύλινη, με χώμα για πάτωμα, που είνε ο σταθμός της Τοπόλιανης, ενώ έξω η κ. Αδοσίδη με τη βοήθεια του εφόρου των προσκόπων ψήνει σούπα ρύζι για κομμιά εκατοστή δικούς μας, που επιστρέφουν από τη Βουλγαρία.

Στης Σέρρες αργήσαμε πολύ, ένεκα του αυτοκινήτου, μα είχαμε τόση δουλειά, ακούσαμε τόσες γκρίνιες, είδαμε τόση κακομοιριά και ανεπάρκεια και έλλειψη διοργανώσεως, που άλλες δυο μέρες μπορούσαμε να μείνωμε εκεί και πάλι να μην προφθάσωμε.

Μετά το πρόγευμα (κονσέρβα κρύα και ψωμί, φαγωμένο στο πόδι) κατά της 2 τ' απόγευμα πήγαμε στον Ερυθρό Σταυρό, κάμποσο δρόμο πεζή, να δούμε τον επίατρο κ. Μ. Μακκά και να του ζητήσωμε φάρμακα, βελόνες για ενέσεις, βομβόκα κτλ., που λείπουν απολύτως στη Δράμα, το κέντρον όπου μαζεύονται κατά χιλιάδες οι παλινοστούντες πριν σκορπιστούν στα χωριά και στις χώρες τους. Είδαμε εκεί της αδελφές Βασιλοπούλου, Φικαώρη και Καμάρα, που τόσον καιρό εργάζονται λαμπρά στο μέτωπο. Την αδελφή Θεοτόκη δεν την είδαμε, γιατί η θαυμάσια αυτή κυρία είχε αποκλεισθή με δυο τρεις αρρώστους από εξανθηματικό τύφο.

Ήταν το μόνο φωτεινό σημείο της ημέρας η επίσκεψις αυτή στον κ. Μακκά. Όχι μόνον δεν μας αποκρίθηκε το στερεότυπο «Αδύνατον!» που ακούμε από χθες, αλλά και μας πρόσφερε περισσότερα από ό,τι τολμούσαμε να ζητήσωμε· ακόμα και το αυτοκίνητο του Ερυθρού Σταυρού μας επρόσφερε για να μας πάγη στην Τοπόλιανη, αφού το δικό μας δεν επιδιωρθώνουνταν. Με τα πρώτα μας λόγια, ευθύς μπροστά μας ετοίμασε τηλεγράφημα για τον πατέρα του, πρόεδρο του Ερ. Σταυρού, ζητώντας την άδεια να μεταφέρη το χειρουργείο του στο Οξιάρ.

Επίσης μας απέσπασε την ακούραστη και αφωσιωμένη στο έργο της αδελφή Βασιλοπούλου, που θα έλθη στη Δράμα να διοργανώση το νοσοκομείο. Μας συγκίνησε τόσο,

που δεν ξέραμε πώς να τον ευχαριστήσωμε. Αλλά μας διέκοψε από τα πρώτα λόγια:

- «Δεν υπάρχει λόγος να μ' ευχαριστήτε, είπε· για τον ίδιο σκοπό εργαζόμαστε».

Γιατί δεν μπορούν άραγε την αλήθεια αυτήν, να την νοιώσουν οι διάφοροι κλάδοι των υπηρεσιών μας;

Εκεί που περιμέναμε να ετοιμασθή το αυτοκίνητο του Ερ. Σταυρού, φθάνει ξαφνικά άλλο αυτοκίνητο από τη Θεσσαλονίκη με γράμματά σας και μήνυμα του κ. Αδοσίδη πως η Επιτροπή των εράνων μας στέλνει άλλες 100,000 δραχμές. Μας φάνηκε πως κάναμε φτερά και όλα πεια μπορούσαμε να τα καταπιαστούμε. Κ' επειδή μια καλή είδηση δεν φθάνει ποτέ μόνη, την ίδια ώρα καταφθάνει το σπασμένο και μισοδιωρθωμένο μας αυτοκίνητο, και δρόμο για την Τοπόλιανη.

Δρόμος ελεεινός, προ πάντων προς το σταθμό που βρίσκεται δύο-τρία χιλιόμετρα, ίσως και περισσότερα, μακριά από το χωριό. Φθάνομε στις 6 το βράδυ και το τραίνο έφυγε στη 1 1/2! Απελπισία! Τι θα γίνωμε;

Ένας ευγενέστατος υπαξιωματικός Άγγλος μας παραχωρεί δύο από τα τρία διαμερίσματα του σταθμού, όπου στήνωμε τα κρεβάτια μας, και ο αρχιπρόσκοπος μας απλώνει ένα καραβόπανο στην πόρτα των δύο χωρισμάτων και μας νοικοκυρεύει, όπως μόνον οι πρόσκοποι ξέρουν να το κάνουν.

Στο μεταξύ καταφθάνει ένας Άγγλος αεροπόρος αξιωματικός. Καθώς έμαθε πως είνε εδώ κυρίες, ήλθε αμέσως να ρωτήσει αν μπορή να μας φανή χρήσιμος. Τον καλέσαμε να φάγη μαζί μας, δέχθηκε και σε λίγο γίναμε πρώτοι φίλοι. Είνε σαν όλους τους συναδέλφους του, ευγενέστατο παιδί. Αμέσως μπήκε στο νόημα της δουλειάς μας. Του είπαμε τη φοβερή καταντία των παλινοστούντων, που από μέρες μένουν στην Τοπόλιανη, στο ύπαιθρο, γιατί έλειπαν μέσα μεταφοράς για τα χωριά τους ή της Σέρρες, και αμέσως πρόθυμα μας πρόσφερε να πάρη όσους χωρεί το φορτηγό του αυτοκίνητο, όταν φύγη σήμερα, επιστρέφοντας στις Σέρρες.

Η δεύτερη Σπαρτιατική νύχτα πέρασε χωρίς πλύσιμο, χωρίς γδύσιμο και χωρίς πολύν ύπνο, αλλά με κέφι περίσσιο. Σήμερα το πρωί ο Άγγλος υπαξιωματικός μας έδωσε έναν τενεκέ νερό, φερμένο από κάποιο πηγάδι, όχι και τόσο κοντά: ζεστάναμε το νερό και στις πάνινες λεκάνες μας πληθύκαμε θαυμάσια... σαν της γάτες.

Καταγράφαμε της οικογένειες και η κ. Αδοσίδη έβαλε ρύζι να βράση, να τους δώσωμε λίγη σούπα. Τι θαυμασία γυναίκα! Ποτέ της δεν κουράζεται και ποτέ της δεν βαριέται· έχει μέσα της ατελείωτη χαρά και αδάμαστο κέφι.

... Τα γράμματά σας μας φέρνουν δροσιά, είνε εικόνες άλλου κόσμου, έξω από τη γρήγορη πυρωμένη δική μας ζωή, σε άμεση επαφή με την αγριότητα του πολέμου. Και τώρα τελείωσε πεια ο πόλεμος, πάγει η αίγλη, μένει μόνο η ασχήμια, μένουν τα ερείπια και η αφάνταστες καταστροφές. Και της βλέπομε τώρα από κοντά:

Ένα αντρόγυνο, η γυναίκα άρρωστη, ελεεινή.

- Παιδιά έχετε;

- Όχι, απαντά ο άντρας· είχαμε τρία μα μας πέθαναν.

- Από τι πέθαναν;

- Από πείνα, στη Βουλγαρία.

Το λέγει ήσυχα, μελαγχολικά, σαν κάτι μοιραϊόν, που δεν μπορούσε να είνε αλλοιώς και η μάνα κυττάζει αδιάφορη, σαν ξεκολλημένη πειά από της κακομοιριές και τα βόσσανα

τούτου του κόσμου· ξαπλωμένη σε μια καισέλα τους, στο ύπαιθρο, σκεπασμένη με μια κουβέρτα κουρελιασμένη, φαίνεται ήδη μισοπεθαμένη.

Άλλο αντρόγυνο μ' ένα κοριτσάκι:

- Είχα οχτώ παιδιά, μου λέγει ήσυχα η μάνα, μα μου πέθαναν όλα στη Βουλγαρία και μου μένει τούτο.

Άλλοι τρεις άντρες, ένας γέρος και δύο νέοι, κ' ένα παιδάκι του ενός νέου:

- Πού είνε η μάνα;

- Πέθανε στη Βουλγαρία. Πέθαναν όλες μας η γυναίκες, αυτουνού, η γρηά μου, τα παιδιά τουτουνού και η γυναίκα του, και μας μένει τούτο το εγγονάκι, λέγει ο γέρος.

Μα πόσοι λοιπόν άνθρωποι πέθαναν στην καταραμένη αυτή Βουλγαρία!!!

Κ' έτσι σ' όλη τη γραμμή, ήσυχοι, τσακισμένοι, χωρίς ζωή μέσα τους, με ήσυχο χαμόγελο, πειο λυπητερό από τα δάκρυα.

Και η μόνη τους λαχτάρα είνε να παν στο χωριό τους και σαν φθάσουν εκεί, δεν θα βρουν πέτρα σε πέτρα, ούτε το μέρος θα βρουν όπου μια φορά ήταν το χωριό τους!...

... Πες των κοριτσιών να μην παραμελούν το ράβιμμό τους για να μου γράφουν· και να στείλουν ό,τι έρραψαν με της φιληνάδες τους, μην περιμένουν να γείνουν πολλά. Στέλνετε, στέλνετε ρούχα, σκεπάσματα, φανέλλες, κόλτσες, ό,τι υπάρχει στις Αθήνας. Και η επαρχίες δεν θα στείλουν τίποτα; Πώς δεν κουνιούνται; Οι άνθρωποι αυτοί είνε γυμνοί, με σπάγους βαστούν τα κουρέλια τους γύρω στο λαιμό τους και στη μέση· και το κρύο είνε αλύπητο και η αρρώστεια θερίζει...

ΔΡΑΜΑ, 22 Οκτωβρίου 1918

... Εκτός από το φορτηγό αυτοκίνητο του Άγγλου αεροπόρου, που μάζεψε και πήρε μερικές οικογένειες, ήλθαν στη Τοπόλιανη και πέντε-εξ βωδάμαζες σταλμένες από της αρχές των Σερρών· μα τι να πρωτοπάρουν από τόσον κόσμο! Ακούστηκαν μερικές φωνές και κλάματα και πάλιν έπεσαν στην απάθειά τους, τη θλιβερά καρτερική τους απάθεια, που μαρτυρεί τ' ανεκδιήγητα βάσανά τους.

Το απόγευμα ήλθε άλλο τραίνο και τα πλήθη αύξησαν ακόμα. Πολλοί έφυγαν πεζή, όσοι δεν είχαν «μπαγκάζια», κάτι παληοσέντουκα, αδειανά τα περισσότερα, μα που οι κάτοχοί τους προτιμούν να πεθάνουν φυλάγοντάς τα παρά να τ' αφήσουν.

Επρόκειτο να φύγουμε στη 1 ½ μ.μ., αλλά ξεκινήσαμε μόνο στις 7 ½ το βράδυ· ταξιδεύαμε σε φορτηγό βωγόνι, που μας παραχωρήθηκε από ευγένεια των Άγγλων και όπου στήσαμε τα στρατιωτικά μας κρεββάτια για να μη στεκόμαστε όρθιες ως τη Δράμα. Στο μεταξύ η κ. Αδοσίδη ενεργούσε με τους Άγγλους να επιτραπή στα φορτηγά τους αυτοκίνητα, που κάθε μέρα φέρνουν υλικό και τροφές για τ' Αγγλικά στρατεύματα της Θράκης, να μη φεύγουν άδεια, αλλά να παίρνουν τους παλινοστούντας στις Σέρρες, και το επέτυχε· εγώ ως τόσο μοίραζα στους πεινασμένους ό,τι είχαμε μαζί μας: ρύζι, κουραμιάνα, τσάι και ζάχαρη. Αυτά όμως ήταν στάλα νερού στη Σαχάρα. Οι ζωντανοί αυτοί σκελετοί έχουν ανάγκη από περίθαλψη έντονη και διαρκή· τα παιδιά προ πάντων είνε του λυπημού, χλωμά, αδύνατα, τα πρόσωπά τους όλο μάτια, κάτι μάτια παρακλητικά και πεινασμένα, που σου έκανε κακό να τα βλέπης! Πολλοί Άγγλοι στρατιώτες και δύο Γάλλοι που ήσαν εκεί τους έδωσαν από οίκτο λίγο ψωμί, ό,τι είχαν και αυτοί, και τα παιδιά σα λιμασμένα το καταβρόχθιζαν. [...]

Ένα ποίημα του Αμίλιου Βεάκη για την περιπέτεια των Σερρών

Νομίζω ότι ο πιο ταιριαστός επίλογος σ' αυτήν τη δύσκολη διατία για τους Σερραίους είναι ένα ποίημα του Αμίλιου Βεάκη, όπως αυτό δημοσιεύτηκε στο φιλολογικό περιοδικό της Κωνσταντινούπολης *Ο Λόγος* τον Απρίλιο του 1920.

Δεν προσδιορίζεται ο ακριβής χρόνος συγγραφής του ποιήματος, όμως είναι σαφές ότι αυτό είναι εμπνευσμένο από τη περιπέτεια των Σερρών την εξαετία 1913 – 1918.

ΣΕΡΡΕΣ

I

Χώρα ιερή, μαρτύρων αίμα ποτισμένη,
που απάνωθέ σου του Θανάτου ίσκιος απλώθη!
Σαλεύει ο νους το μαύρο πόνο σου που νοιώθει,
χώρα θλιμμένη και ιερή και δοξασμένη.

Μέσ' στη σκλαβιά την είδα τη βασανισμένη
ζωή σου. Σου τη θέρμαιναν άγρυπνοι πόθοι
μιας λευτεριάς, που όταν σου πρωτοδόθη,
με φλόγες κι αίματα τη δέχτηκες ζωσμένη.

Και πριν ακόμα λεύτερο κεφάλι στήσεις
και πριν την καμμένη σου καλύβα ξαναχτίσεις
πριν δεις να ξεφυτρώσει νέο χορτάρι

από ζωή, τιμή σου, βió σου, ό,τι είχε μείνει
τ' αγροίκησες ξανά τελειωτικά να σβήνει
κάτω απ' του δολοφόνου εχτρού σου το ποδάρι.

II

Σφίγγα πικρόχολη η Σκλαβιά, Λάμια, Γοργόνα!
σαν άγρια πικροθάλασσα, μπόρα, -ποιος ξέρει;-
τα καρποφόρα εσάρωσε τα πλούσια μέρη!

Στους κάμπους σου και στις πλαγιές ούτε ανεμόνα!

Θολά κυλούνε τα νερά και του Στρυμόνα.
Νεκρό, δεμένο στη σκλαβιά κι αυτό τ' αγέρι
της θείας Ροδόπης. Στο σκοταδερό χειμώνα
-αχ!- ποιος μίαν ανοιξιάτικη πνοή θα φέρει;

Και κάτω από το κρύο φτερούγισμα του Χάρου
έγειρες σκλάβο, με τα μάτια σου κλεισμένα,
σκλάβο Θεϊκιά στα νύχια ενός βαρβάρου!

Κι όμως για ιδέες! Να! Ο λυτρωτής Θεός σου εφάνη!
Κλαδί σου φέρνει ειρηνικής ελιάς για Σένα!
και στους νεκρούς σου της Αθανασίας στεφάνι!

III

Ω εσείς! Τόποι θλιμμένοι, ιεροί, στεφανωμένοι
με το αγκαθένιο του Χριστού στεφάνι,
ποια ζείδωρη πνοή κοντά σας φτάνει
και ποια ζωή καινούργια τώρα σας θερμαίνει;

Απ' τις χαράδρες τις βαθιές αναστημένοι,
οι μάρτυρες ήρωές σας, το γιορντάνι
πλέκουν της Δόξας, που ρθε να γλυκάνει
τους τάφους, τα ρημάδια σας κι ό,τι απομένει.

Και συ, γριά, την αγωνία που χεις περάσει
βουβή, σκυμμένη στο κρυμμένο εικονοστάσι,
ξεχνώντας την, πετιέσαι απ' την κρυψώνα πρώτη!

Της Λευτεριάς τ' αγέρι λύτερα ανασαίνεις
κι ευτυχισμένη, από τρελή χαρά πεθαίνεις
στην αγκαλιά ενός Έλληνα στρατιώτη!

A. BEAKHS